

Handwritten text, possibly initials or a signature, located in the upper right quadrant of the page.

MONUMENTA
Paderbornensia

*ex historia
Romana, Francica, Saxonica
eruta, et novis
inscriptionibus, notis,
ac figuris illustrata.*

*Amstelredami,
Apud Daniclos, & Hericum.
MDCCLXXIII.*

J. Vischer sculp.

M. Tullius Cicero in epist. ad Casarem.

Sed ego, quæ monumenti ratio sit, nomine ipso admoneor
ad memoriam magis spectare debere posteritatis,
quàm ad præsentis temporis gratiam.

MONUMENTA
PADERBORNENSIA,

EX

HISTORIA ROMANA,
FRANCICA, SAXONICA

eruta,

*Et novis inscriptionibus, figuris, tabulis geographicis
& notis illustrata.*

Accedunt CAROLI M. Capitulatio de partibus Saxonix, ex
antiquissimo MS. Palatino Bibliothecæ Vaticanæ,
& Panegyricus Paderbornensis.

Editio altera priori auctior.

AMSTELODAMI,
Apud DANIELEM ELSEVIRIUM,
c1o 1o c LXXII.

IN EFFIGIEM

Reverendissimi & Celsissimi Principis,

F E R D I N A N D I

*Episcopi & Principis Paderbornensis, Coadjutoris Monasteriensis,
Comitis Pyrmontani, & Lib. Baronis de Furstenberg,*

Penicillo Theodori Caspari Lib. Baronis de Furstenberg, Canonici Moguntini
& Spirensis, fratris, aëbrè depictam, & in æs incisam.

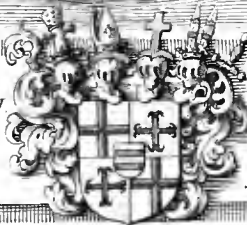
DUm, FERNANDE, Tibi nuper placere Quirites,
Dictus Alexandri, dictus es Urbis amor.
Nunc etiam Imperii Paderaque mereris amorem,
Diceris & PATRIÆ, quam regis, esse PATER.
Et Caesar, Scythico cum ferret Austria bello,
Te vidit trepidis addere rebus opem.
At populi, qui Te nunquam videre, videndus,
Et, quod quisque Tibi debet, amandus eras.
Creta videre velit, quoties Tua dona recenset,
Quo vultu, quâ sint illa profusa manu.
Repperit ars fraterna modum: Te pinxit, & orbis
Te fruitur. sic Te, quem videt, orbis amet.

JACOBUS WALLIUS, S. J.

FERDINANDUS DEI GRATIA
 Coadjutor. Monasteriensis, S. R. I.
 et Liber Baro

Natus 21 Octob. An. 1626. electus Episc.
 1661. elect. Coadjut. Monast. 19 July

EPISCOPUS PADERBORNENSIS,
 Princeps, Comes Pyrmontanus,
 de Furstenberg.

Paderb. 20 April. Confirm. 30 May An.
 An 1667 Confirm. 30 Aprilis An 1668

A. Bloetknack. Sculp.

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Research Library, The Getty Research Institute

<http://www.archive.org/details/monumentapaderbo00furs>

*Reverendissimis, Illustribus, Generosis,
& Clarissimis Diocesis Paderbornensis*

ORDINIBUS,
COLLEGIO CATHEDRALI,
NOBILITATI EQUESTRI,
ET
CIVITATIBUS,

S. P. D.

DANIEL ELSEVIRIUS Typographus.

Ræcipua omnino & pæ-
ne sacrosancta ingeniorum
existimatio ab omni tem-
porum memoria jam olim
viguit, hæc præsertim in-
ter nationes, quas elimatæ
ob indolis morumque tersiorem ob cultu-
ram

E P I S T O L A

ram miratrix fama in ore posteritatis præ ceteris approbandas circumfert: quasque, ceu normam & legem exactam, nobis ostentat, cujus ad æmulationem humana vita perpulchrum ac laudabilem maximè componatur in modum. Adeò quidem, ut Græci veteres, quos potissimos artium bonarum vindices ac propagatores haud immeritò dixerim, & Græcorum post subsecuti exemplum Romani, dum ambitiosè plus satis sibimet unis gloriam hanc omnem eunt adfertum, gentium reliquarum oppidò nihil, quod eam quidem sub tempestatem orbe terrarum in universo opibus florebat ac potentiâ, aut laude ceteroquin bellica spectabatur, à Barbarorum numero, atque ab ignominiosi ista nominis contumelia immune exemptumque siverint haberi. Non Persas (seu Parthos malumus dixisse) armorum assultu toties totiesque concussa Græcia, tum ipsæ hostili manu infessæ Atticæ Athenæ, non profligati deletique identidem Romani exercitus, Tigridisque ac Euphratæ

D E D I C A T O R I A .

tæ limes populum adversus rerum domitorum præstitus fato quodam invictus & tantum non inaccessus; non Indos, & quicquid gentium præter hosce sub exortu Solis atque occasu minus aut cognitum aut intactum penitus jacebat, sive id odorum aliove lætiore felicitis soli proventu opimum, sive affluens divitiarum copia ac facultatibus, semet vindicare quiverit ab iniusta ut temerè sic arroganter hac tam insigni nota. Quid verò de Majoribus nostris effabor, eò probrosius superbiusque à molesto subsessore passim exceptis, quod eruditionis & scientiæ vim omnem, ab animo mutuandam rectius, in solo membrorum robore, tractandisque haud ignaviter armis, artium ceterarum plus nimio incuriosi, collocatam habebant? At verò tantum serenæ tempestatis, tantum repentinis luminis huic sæculo vix tandem nunc adfulget, post discussam deterfamque sensibus à nostris ignorantia incumbentis annosam ac foedissimam istam caliginem, ut

E P I S T O L A

si non hos ipsos, quos præ aliis commendabam modo, Græcos ac Romanos, politura mentis elegantiaque interdum adæquamus, propiusve saltem accedimus, iisdem certè, quibus ob agrestem inconditamque vitæ ac studiorum illuviem despiciatui, neque id sine jure nonnullo, ducebamur ante, nunc à convitio probroque veteri tutos quodammodo nosmet, minus certè reprehensioni obnoxios, præstemus. De non paucis Germaniæ utriusque præstantissimis viris, popularibus nostris, è plebe media in summum Graiæ ac Latinæ eruditionis culmen haud ita nuper mirificè & gloriosè eluctatis, ne quid præter ordinem hîc à me dicatur, operosius enim, quàm loci hujusce permittant angustia, dicendum foret, præst Vobis, Reverendissimi, Illustres, Generosi, Clarissimique Viri, & ut diuturnus præesse pergat, utque florentissimo vitæ decursu Nestoream ac Tithoniam excedat ætatem, Deum Opt. Max. omni votorum ardore supplex & ve-

DEDICATORIA.

venerabundus convenio : præest , inquam ,
is Vobis nunc Princeps , qui innume-
ras inter eminentissimasque ac præglo-
riosissimas virtutes , tanto ingenii perspi-
cacia nitore , tantâ mentis candidæ at-
que urbanæ excultus venustate , tantâ
artium ingenuarum cognitione , sollerti-
que prorsus ac industrio rerum longè
plurimarum usu & experientiâ instructus ,
adeò in oculis nemini non versatur , ut o-
mnem antiquitatis perpolitæ titulum pu-
blico consensu unus hac parte exhause-
rit ac consummarit : dignus nominibus
heroum accenseri priscis , dignus fortu-
natiore illo floruisse sæculo , prima in-
ter Romanæ laudis decora , atque in iis nu-
merari loco perquam spectabili ; ni , præ-
sentissima fatorum benignitate , ævo in
universum huic nostro , Vobis autem pe-
culiariter obtigisset altæ dignationis ac fasti-
gii principalis singulare id ornamentum ,
per quod indubitatis evincatur argumen-
tis , animum haudquaquam esse nobis

E P I S T O L A

despondendum, posse quandoque confieri, ut in sterili ac neglecto solo, si probè excolatur, fructus oriantur quàm emendatissimi, & cum nulla non felicium locorum ubertate comparandi. Ultro jam dudum agnoscitis, puto, designari à me Reverendissimum juxta ac Celsissimum FERDINANDUM, inclytæ atque perveustæ, nec nunc primitus Diœcesi Vestræ multa cum laude imperitantis FURSTENBERGIÆ Gentis primarium & Famæ commendatissimum decus. Is cùm ad stabilendam augendamque rem Vestram immane quantum incrementi contulerit, vix quicquam tamen offertur in omni, qua pollet, excelsa animi hac ingentis dote conspectius sublimiusque, quàm quod à Majoribus Vestris præclarè jam olim gesta studio indefesso ita adsertum; temporisque rabiginoso dente erosa penitus ac profundiori oblivionis abyssu immerfa lucem in conspiciam perpetuamque revocat dexterrime, si quæ ad gloriam nominis Vestri propagandam.

D E D I C A T O R I A .

gandam & sæculorum æternitati inscribendam videntur factura. Quod uti liquidò factis apparet ex hoc Monumentorum Paderbornensium libello, quem auctiorem luce publica nunc redonamus, ac Vobis in manum sistimus, sic argumentis multò plenioribus manifestum id ipsum aliquando fiet, si telam historicam, quam de Patriæ Antiquitatibus litteratissimi hujusce Principis auspicio luculentam atque operosam inter homines eruditos sunt qui moliantur, dabitur detexi: ut quantum salutaribus ejus consiliis, atque inculpatis regnandi artibus Vos debetis, ob restitutam temporum securitatem, solidosque Pacis integratæ successus, tantundem patrocínio scientiarum, Musisque ac lucubrationibus ejusdem mirè concinnis debituri mox sitis: quarum beneficio pervigili Majores Vestri, formidanda illa Romanis armis nomina, tanquam postliminii jure, à diuturno ætatis interlapsæ situ, ac pædore isto carcerario liberati tandem, & meritissimis restituti Famæ

E P I S T O L A

præconiis in ora memoriamque hominum rursus exsurgunt. Ne non aut Vos in antegenitis habeatis, quos æmulemini, aut defuturi sint è posteritate Vobis, qui Vos vicissim æmulentur : tum Princeps ipse ne non post se relinquat nobis exactè formatam omni ex parte sui ipsius imaginem, per quam in discrimen controversiamque vocetur olim jure, utrumne manu felicioris is gesserit scripto post concelebranda ab aliis, an aliena gesta laudabilius idem concelebrarit partim, partim concelebrari ab hominibus rei tantæ idoneis commodum accurarit. Cavendum enim unicè, ne arbitremur, latissimè patentem in illo ingenii hunc campum intra rei poëticæ historiæque aut literaturæ politioris exiles terminos ac cancellos strictiores coërceri : qua tamen orbita tam tenui vel sola certissimam nominis immortalitatem acquiri palam est atque in comperto. Ac primo quidem, Antistitis rem sacram Ecclesiamque ex officio curantis si plenas percensemus partes, facile con-

DEDICATORIA.

constabit nobis, versari eas præcipuè circa divini cultûs promovendam auctoritatem, ac convulsam temporum injuria disciplinam ecclesiasticam pro virili instaurandam: tum Deum circa per submissas preces rebus humanis arctius conciliandum: adhæc in jejuniis ac supplicationibus indefinenter iterandis: nec minus in demerenda ac sublevanda conatu omni mortalium inopum egestate: in templis denique, nosocomiis, cœnobiis qua exædificandis de novo, qua reficiendis, si quæ collapsura præsenio videantur. Hæc plusquam totum hominem unicè occupare quid ni possint? At quis muniis in hisce cunctis religiosè adimplendis cogitationes in æterna ac cœlestia semper obversas contentius defigit, quàm Celsissimus FERDINANDUS? Quis Clerum ad saluberrima frugalitatis ac temperantiæ suæ instituta imitanda certiore provocat exemplo ac rapit? In re familiari quàm temperata, & quasi ad æqualem libram trutinamque exacta omnia! Nihil illic

E P I S T O L A

lic aut nimia lautitiarum exundans voragine, aut contrà sordidè plus æquo perparcè-que & præter Principis viri dignitatem, splendidam in primis ac magnificam, administratum. Hæc, inquam, omnibus absoluta numeris rite præstare, quàm arduum effectum, quàmque excellens est judicandum ! Quotusquisque enim mortalium ex hisce, qui prædicabiles sunt maximè, vel minimam in partem gloriæ istius venit ? At hercule quantò difficilioris est rei, ad rectè ordinandum præter hæc provinciæ totius statum, & ad alias ex aliis leges promulgandas, per quas mores publicè privatimque, ac ratio vitæ civilis universa in melius conformentur, animo à somnis pernocte sic avocari, atque in politicis curas perpetim contentas adeò & districtas habere, ut Ecclesiæ fulciendæ provehendæque nil prorsus derogetur tamen ! Quanti reputandum moliminis, dignitati, prærogativæ, existimationi omnium ac singulorum civium sic consultum ire, propulsatis hinc inde factionibus,

DEDICATORIA.

nibus, ut ne quis gentium minorum ac plebeïæ conditionis è mortalibus exponatur ulli in propatulo injuriæ, nec clam per machinationes potentiorum & cuniculos circumveniatur ambitiosius aut subruatur: tum ne colluvie ac fæce vulgi, quod alibi contingit haud rarò, insultante irreverentius magistratui, opumve splendore ac natalium eminenti viro cuicumque, turbetur quid in publico, aut detrimenti vel minimum capiatur: providere insuper, conspiratis validè firmoque animorum nexu adstrictis inter se civitatum ac Dioecesios universæ membris, ne quid Ordo Ecclesiasticus ab Equestri, Equester ab Ecclesiastico, aut hic & ille ab reliquo cive per similtates clanculum subortas, aut acriora partis sive hujus sive illius studia agitatus divellatur collidaturve: neve trinus hic Ordo plus uno corpore in bonum commune videatur contulisse, salvo nihilominus ac illibato singulis permanente, nisi sicubi adaugendo fortassis privilegiorum vetusto jure. Quanti
c est

E P I S T O L A

est ad hæc , occasionem rei novandæ quamcumque seditiosis præcidere ingeniis : annonæ arctioris difficultates expedire : nubem procellamque offensiuncularum vel minimam amoliri ac cautè prævertendo dissipare maturo occurfu , priusquam sese erumpat , si quæ foris ingruens dubiè solummodo ac subobscurè minitetur è vicinia. Gratulatur Ordo Equester , assertum sibi pristinum splendorem, legesque à Principe conditas , per quas opportunè caveatur , ne cui Nobilitatis antiquæ viro plebeiis immisceri matrimoniis sit integrum. Gratulatur idem is Equester Ordo , adolescentibus loco splendido prognatis impensas munificè suppeditari , per quas omni disciplina liberaliore non imbuantur hi solummodo primoribus , quod aiunt , labris, sed verò saturentur largo eruditionis pastu , ac interius affatim redundant. Nec sufficiens retur , pro cetera , quam sibi acquisivit , gloria Princeps laudatissimus , optimum sese æquissimumque tot populis præ-

DEDICATORIA.

præsidere Rectorem, nisi animo verè paterno civium utilitati in futurum quoque patrocinetur; hoc providè inprimis, quantum in sese, ac consultè agendo, ut quam simillimos sui Rectores, ceu lege agnationis hereditaria, proferat, quibus de manu in manum rectè abs se constituta mox tradantur, suaque ævi in immensum propagentur per posteros beneficia: unde demum fiat, ut è vivorum post tollendus numero, meritis tamen suis sempiternis ac benefactis, ceu præsens, numquam non sit interfuturus. In vectigalium exactione publicisque oneribus irrogandis minimum sibi permittere, in amovendis temperandisque plurimum. Aut si per duriora tempora, ac urgentes ærarii angustias, eo necessitatis quandoque est confugiendum, ut deflectat nonnihil à semet ipso, nec moribus in totum suis obsequatur, dolere tum verò graviter, ac sibi detractum putare, quicquid privatis civium singulorum facultatibus decrescat, publico utcumque

E P I S T O L A

emolumento accessurum. Pari lenitate atque animi moderatione spectari supplicia circa ac pœnas: adeò quidem, ut vindicando in facinorosos nec severi plus nimio aut atrocis vel tantillum præ se ferre, nec contra remissiore præter justum indulgentiâ culpam fovisse atque invitasse possit insimulari. At quoties præmiis remuneranti luculentis benefacta accendenda sunt, ac nutrienda virtus, iter planè diversum contrariumque insistendum sibi idem proponit. Nihil tunc lentum aut cunctabundum; nihil non acre, concitatum, & si fas sic loqui, grandini spissæ profusæque in illo simillimum agnoscas. Victorias & triumphos, quos vicina bella spondere nonnumquam poterant amplissimos sanè, rejicit fastiditos, atque abs se excludit; nullis omnino hõrum admittis, nisi cruoris humani expertibus, nec cui rem vestram objecturis umquam dispendio: & quos promotæ Pacis certamen, ac Principum quâ confinium quâ longius remotorum expugnatus affectus

D E D I C A T O R I A .

ctus domitusque miti illa & numquam non exporrecta obviaque officiosæ benignitatis illecebra, admodum frequentes ingessit ultrò. Sic ex publica benevolentia tropæum longe lateque splendidissimum, & ætatis omnem senectam laturum, in animis hominum, ceu vectigalibus sibi pulcherrima hac militiæ togatæ opera & stipendiariis quodammodo factis, erexit constituitque, in quo serus utique ac superstes sibi ipsi post mortem obitam triumphet. Qua re sapienter planè sollerterque cognita ac perspecta Celsissimo Monasteriensis Diœcesios Præfuli, ex compluribus haud longè quærendis viris summatibus, unum hunc præsertim dignum est arbitratus, quem sibi successorem cuperet decerni. Sed colligo me, jam plus æquo exspatiatus, dum orationis panegyricæ, & quidem ingentis, diffusum opus, quale tot tantisque præstringendis virtutibus vix suffecerit, tralatitia hac epistola comprehendi nequicquam spero. Otiosum quippe ac supervacaneum prorsus

EPISTOLA DEDICATORIA.

videri possit, in iis apud vos laudibus commemorandis diu multumque hæere, quarum experimenta infinita, & tantum non quotidiana à Vobis oculatis testibus è proximo capiantur. Huc adde, quod non nisi rudi admodum ac transcurrente penicillo Patriæ hic & Litterarum communis Pater à me nunc delibatur, idque loco in primis alieno, ubi ipsummet ætherios illos haustus in perennaturis semper ingenii mirè felicitatis foetibus altius spirantem contemplamini. Valete, Reverendissimi, Illustres, Generosi, Clarissimique Viri. Quod si satisfeci vobis in hisce primitiis, plura id genus defæcatæ atque aureæ venæ monumenta expectetis è typographia nostra par est.

*Datum Amstelædami,
Anno cId Idc LXXI.
a. d. vi. Kal. Novembr.*

BERNARDUS ROTTENDORFFIUS
MONASTERIENSIS
Com. Palat. ac Med. Cæs.

NEC NON

Reverendissimi ac Celsissimi Principis,

FERDINANDI

Episcopi Paderbornensis, & Coadjutoris
Monasteriensis &c. Archiater

LECTORI SALUTEM.

Prodeunt denuo in lucem Monumenta Paderbornensia, aucta lucubrationibus, expressa aeneis singulorum figuris, ornata novo typorum vestitu; Prodeunt, inquam, non alius cujusquam ingenii meditamento & labore, quàm ipsius Ferdinandi Principis, ut jam non tam ipsa Monumenta elaborata à Principe, quàm in his ipse Princeps multò pulchrius monumentum posteritatis conspiciatur, haud secus, quàm de C. Julio Cæsare dixit Cicero; Eum dum Pompeii statuas reficeret, suas erigere. De utroque
pau-

P R Æ F A T I O

paucis te in vestibulo libri convenire necesse habui. Compref-
 sit diu Princeps hunc præclarum ingenii sui partum, atque
 agrè admodum, quæ submissa ejus de se æstimatio, modestia-
 que fuit, in publicum proferrè passus est: Adstiti ego assiduus
 monitor, hortatorque, ut vinci se sineret, ratus cui medico
 suo tot annos, inter ceteros Principes, valetudinis suæ cu-
 ram commisisset, hanc etiam non tam famæ ejus quàm gloriæ
 partem ad me pertinere. Accendebant me omnium, qui prio-
 ra legerant, plausus ac vota, cum primis que popularium no-
 strorum desideria, quorum gustus cum primi præli missu fer-
 culoque non esset expletus, tum illa exemplarium paucitate,
 quæ prima statim legentium fames absumpserat, minimè po-
 steritati consultum censebant inter nos sapientes viri. Re-
 putabant nimirum illi secum, opus quidem mole non adèd
 magnum, sed eleganti carminum inscriptione, quâ veteres
 Poëtas exæquavit, antiquitatum cognitione, multiplici hi-
 storiarum doctrinâ, & quod summum est, eruditæ monumen-
 torum lucubrationibus prorsus egregium, atque ab ipsa, si no-
 biscum loqui posset, æternitate expetendum: Immortalita-
 ti enim nata sunt, & satis commendæ vero; si illustria dixe-
 ro, quia illustri Principis manu eruta, & novo quodam ex-
 quisitoque commentarii genere ab eodem sunt illustrata. Ac
 ne quid ad splendorem operis, aut jucundam posteritatis me-
 moriam desiderari possit; singula monumenta ex incisis in
 ære formis novâ quâdam amœnitate exhibentur, quò prius
 adspectantium oculi, quàm legentium animi pascantur, atque
 iis etiam, qui litterarum sunt rudes, aut quibus nostra hæc le-
 gere non vacat, suo, ut libet, usu subserviant. Tam digna hæc
 omnia posteritate, quàm singulare patriæ, cui dicantur, sunt
 decus

A D L E C T O R E M.

decus & ornamentum. Nam cum omnis Saxonia, Germaniaque Vetus, quantum inter Rhenum, Visurgim atque Albim porrigitur, quantumque ad maris usque sinus sternitur, multis Romanorum Francorumque bellis sit clara, & ubique sua antiquitatum vestigia ostendat; tum nulla pars Saxonie monumentis illustrior, quam diocesis Paderbornensis. Hic enim castellum Alifonis, per initia belli, à Druso Cæsare positum; hic castra Drusi, Germanici, & Tiberii Cæsarum; hic tribunal Vari consulis, & tot hiberna militum; hic Luppiae & Amisæ flumina, toties alterno Romanorum Germanorumque sanguine decolorata; hic saltus Teutoburgiensis, Varianá clade, cæsis legionibus, & amissis aquilis nobilitatus; hic ara Drusi, & cæsorum militum tumuli, circumque decursiones equitum; hic Arminii castrum, tropæa victoria, & triumphantis bellatoris campus Martius, in eodem Teutonicorum montium tractu, ubi VVidikindus, alter horum Germanorum heros, castrum suum habuit, & hodie dum monumentum suum possidet. Huc à Rheno per humentia paludum ducti instratique pontes longi; hic Sicambri, Brueteri, Angrivarii, Marfi, Cherusci, Catti ceteræque pugnacissimæ pro libertate gentes; hic, ut verbo complectar singula, belli Romani sedes, ad Alifonem, & Luppiae fontes. Tot sæculis & tot Cæsarum armis decertatum, nec tamen hæc regio inter Rhenum & Visurgim, quam cæteri populi interioris Germanie suum propugnaculum habuere, unquam subigi potuit. Primus Augustus Cæsar, superato Rheni limite, in provinciæ formam redigere aggressus. Quo consilio Drusus Cæsar, ut Florus luculentus est auctor, in tutelam provinciarum præsidia atque custodias ubique disposuit per Mo-

Lib.4.c.12.

d fam,

P R Æ F A T I O

fam, per Albin, & Visurgim: nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. *Haud dubium quin exinde Luppiam atque Amisiam iisdem castellis atque oppidis præmunierint Romani, quorum memoriam intercidisse questus est Dio Cassius. Idem multorum inde consequentium Cæsarum labor fuit. Certè Trajanus Imperator, alter post Augustum Romanæ potentia ac majestatis instaurator; urbes trans Rhenum in Germania reparavit; quod testatur Eutropius. At nemo id opus sumpsit contentius quàm Probus Cæsar: Is enim postquam imperium Romanum ad omnes cæli plagas armis composuisset, Germaniam hanc nostram tanquam postremum victoriarum terminum, ut Vopiscus memorat, est aggressus; primùm profligatis Germanis ultra Nigrum fluvium & Albam (Nigrum volunt, Visurgim veriùs & Albin crediderim) exercitum traduxit. Urbes deinde in solo barbarico posuit, atque illic milites collocavit, agros & horrea, & domos & annonam Transrhenanis omnibus fecit, nec cessatum est unquam pugnari cum barbaris, dum subigerentur: sed visum est id non posse fieri, nisi limes Romanus extenderetur, & fieret Germania tota provincia. Sed nec ille conatus processit, quanquam ad gentem debilitandam sedecim millia tyronum abducta, dispersaque per provincias, novem Reges diversorum populorum ad pedes Cæsaris prostrati jacuerint, & quadringentis hominum millibus cæsis sedecim millia armatorum oblata sint. Inexhausta interim & invicta stetit trans Rhenum hæc Germania pars, neque à Diocletiano & Maximiano, neque à Constantino M., Juliano, Valentiniano, & tot inde Cæsarum.*

exer-

Lib. 56.

Lib. 8. in
Trajan.

In Probo.

A D L E C T O R E M.

exercitibus importatis; vel hæc sola regio inter Rhenum & Visurgim, quam VVestphaliam nunc dicimus, in provincie formam se redigi passa est, orbe propè toto obstupescente, qui in Romanorum potestatem & provinciarum descriptionem jam venerat. Donec versis deinde armis, mutatoque fortuna cursu, hi ipsi Germani inter Rhenum & Visurgim, sumpto Francorum nomine, tanquam libertatis signo, superatoque Rheni limite, Galliam primùm Pharamundo, Clodione, & Meroveo Regibus, ac deinde cætera regna Francici juris & imperii facerent, ipsamque Germaniam reflexis per Rhenum armis subigerent, & Christianam religionem primi in Saxoniam importarent.

Jam verò ex hac ipsa Francica & Saxonica historia quanta monumentorum copia & gloria se ex Paderbornensi diœcesi objicit? si quantum utrâque jurisdictione, sacrâ & civili, se extendit, metiaris. Nam ex quo primùm Clotharii An. DLV. & deinde Dagoberti & Clotharii patris An. DCXXX. Francorum Regum armis nobilitatus Visurgis, tum Pipini Regis victoriâ adversus Saxones, Rema ad confluentes VVarnæ & Visurgis apud nos inclaruit, amisso tum simul Hildegario Coloniensium Archiepiscopo, quæ non inde à Carolo M. Saxonie domitore monumenta sacra & profana Paderborna exhibet? Intra fines complexumque hujus diœcesis celebre Eresburgum castrum, in eoque idolum Martis (quod Irminfulam dixere) ac genticæ superstitionis fanum à Carolo M. eversum. Hic Brunsberga, Driburgum, ipsum vetus Iburgum, Desenbergæ, Schidroburgum, arces & munimenta Saxonum in editis montium jugis tanto Francorum sanguine expugnata. Hic Thietmallum & Sindfeldius campus, duo loca, tropæis

Turon. lib.
4. c. 10. Aimo
moinus
lib. 2. c. 27.
l. 4. c. 18.
Epit. Ge-
storum
Franc.
c. 27. & 41.
Sigbertus
in Chron.
ad An. 630.

P R Æ F A T I O

*Caroli præclara. In altero Saxones ad internecionem caesi, Carolo aciem ducente: nam, ut Eginardus scripsit, omni bello Saxonico ipse non ampliùs cum hoste, quàm bis acie confligit, semel juxta montem, qui Osneggi dicitur, in loco Thietmelle nominato, & iterum apud Hasam fluvium, & hoc uno mense, paucis tantùm interpositis diebus. Res sanè memorabilis, eodem propè loco, quo Arminius Romanos, Carolus Saxones cecidit, tanquam Germani non nisi à Germanis, & superstitio Saxonum non nisi à Christiana religione debellari possent. Altero in loco postremus Saxonum Francorumque præliaris congressus fuit, post quem tandem quieti Saxones, Westphali, Christianæ religioni se permiserunt. Ludam ad Ambram, Bocam ad Luppiam, Heristallum ad Visurgim quid memorem, Caroli castris & hibernis loca celebrata, quando ipsa Paderborna circum Paderæ fontes novum omnium monumentorum se fontem nobis aperit? Ostendant Saxones nostri, ubi aut sæpius Carolus M. castra collocarit, aut procerum Francorum Saxonumque conventus & populi comitia frequentiùs haberit, aut legatos barbaræ gentis exterorumque Regum magnificentius audierit, aut ubi tot Saxones abjuratâ superstitio-
ne, fonteque baptismatis abluti Christo primùm nomen dederint. Hic celebris ille Caroli M. & Leonis III. Pontificis congressus; hic sollemni ritu à Pontifice Romano, quod inauditum erat inter barbaros, templa, aræ, & loca Sacrorum consecrata. Ut vel inde Carolus M. Paderbornæ sedem Episcopalem inter primas, non tam ad Paderæ Luppiaque ortus, quàm ad primum religionis Christianæ fontem fundarit. Scio primam quidem Episcopi sedem Osnabrugo dari; sed pri-*

man

A D L E C T O R E M.

nam in comitiis imperii sedem inter occidentalium Saxonum Episcopos, cum ex Metropoli Moguntina, tum ex antiquitatis suæ origine Paderbornæ vendicari. Nec reperio in his Saxonie oris vetustius Christianæ religionis domicilium, quàm Eresburgum. Ibi subverso idolo Martis & fano, de superstitione gentis primùm triumphatum. Ibi & primum veræ religionis fundamentum & seminarium Christianorum Sacerdotum, religiosorumque virorum à Carolo M. est positum, eò opportuniùs, quòd jam Thuringia, & vicina Hassia Christi fidem ex Francorum dominatu, & D. Bonifacii cultura admiserant. Eresburgo Paderbornam, Paderbornâ Heristallum, & Heristallo iterum Paderbornam, primùm Christi religio cum sacerdotum collegiis est traducta. Inde, postquam à Carolo M. celebrata cultaque Paderborna fuit, ceteri quoque Imperatores, Ludovicus Pius, ejusque filius Ludovicus Germaniæ Rex, Otto M. S. Henricus, Conradus Salicus, Henricus Niger, Fridericus Ænobarbus, Otto IV, Carolus IV, capti non tam amœnitate quàm veneratione loci, Paderbornæ aut hospitia, aut domicilia sibi delegerunt. Ex his locum nullus Cesarum frequentiùs sanctiùsque habuit, quàm Divus Henricus, qui D. Cunigundam conjugem à Villigiso Moguntinorum Archiepiscopo Paderbornæ Reginam coronari voluit. Urbs, si quantum naturâ loci & fontibus, tantum arte & opibus exculta esset, urbium prodigium spectaretur. Ac nihil jam attinet nature opera, & fontium miracula memorare. Quo in genere nihil Germania, necdum Saxonia admirabilius proferet. Paderâ intra urbem centum fontibus profilit, alibi ex profunda terræ voragine, alibi ex scaturientibus venis suis, ac tantâ aquarum vi, ut mox intra

P R Æ F A T I O

riœnia tot molas verset, tantumque frumenti commolat, quantum ample urbis incolis, vicinisque ad panem, usumque vitæ humanæ satis est. Versâ aquarum indole, fontes æstate frigidi, hyeme calidi, semper crystallo lucidiores. Luppia ex vasto gurgite effusus sub ipso Lipspringæ oppido haud minori aquarum impetu fertur. Amisia in medio Sende ericeto ex vastis terræ hiatibus prorumpens, varios deinde amnes trahit, donec justo medioque flumine navigabilis in mare se evolvat. Nec aliunde horum fluminum origines, quæ haud magno intervallo à se nascuntur, quàm ex Teutonicis montibus per subterraneos petrososque meatus, quos natura immortalium canalium instar diverso exitu substruxit, multò admirabiliùs, quàm Romana ingenia aquæductus suos. Eò in ipsis montium jugis decurrentes rivi alibi se condunt, terrasque subeunt, ut alibi in hæc tria flumina emergant. Sanè, quod Plinius in Lyco Asia flumine, Erasino Argolica, Tigri Mesopotamiæ admiratus, id uno naturæ prodigio spectatur apud Paderbornenses. Par naturæ beneficium acidulæ, quarum celebriores Pyrmontanæ, Driburgenses, & Smechtanæ. Ac tametsi Tabernæmontanus, præstans suâ ætate medicus, scripto de his libro, magnoque bono, iudicium suum reliquerit; meum tamen Princeps, ut omnis hujus scriptiois, interponi hic voluit, ne quid temerè posteritati consignaret. Hæc sunt, mi Lector, monumenta provincia, miracula naturæ, immortalitatis decora, quæ Princeps ex rerum obscuritate, temporum vetustate, & scriptorum dissensione, luci ac splendori reddidit, tam præclarè meritis de sua diœcesi, quàm hæc ad posteritatis memoriam, ad excitandos legentium animos, ad loci hujus celeberrimi fundatissimique gloriam faciunt.

A D L E C T O R E M.

ciunt. Nihil inter mortalia opera immortale, non inscripta notis marmora, non incisa metallo signa, non grandibus saxis structa moles.

Tempus edax rerum, tuque invidiosa vetustas,
Omnia destruitis, vitiataque dentibus ævi
Paulatim lentâ consumitis omnia morte.

Ovid. in
Meta-
morph.
lib. 15.

Ubi nunc Ægyptiæ Pyramides, ubi Mausoleum Carie Regis, ubi magnificentissimum illud Salomonis templum? Dudum hac quoque admiranda divini operis fabrica è memoria hominum abiisset, nisi sacrarum literarum monumenta nobis servassent. Ostende mihi Romanorum obeliscos, arcus triumphales, amphitheatra, ac regia illa Caesarum palatia. Trajani forum Theodoricus Italiæ Rex nunquam sine novo miraculo satis aspici posse fassus est: Capitolia conscendere, haud aliud esse, quàm omnia humana ingenia superasse. Et quota nunc pars eorum operum superest, quæ tam ambitioso luxu ausuque struxit Romana magnificentia? Omnia propè vetustate aut Gothicâ barbarie in rudera confederunt. Et tamen hæc omnia immortalitati consecrata erant, quæ ne centum quidem facibus modò perscruteris. Tantum vitæ & spiritûs retinent, quantum scriptores voluerunt. Nimirum exempla omnia, & monumenta pleraque, jacêrent in tenebris, nisi literarum lumen accederet. Preclarè Agathias historicus lib. 1. quem legi velim, hac super re philosophatus: Quicquid athletæ in palæstris, belli duces in armis, agunt, non in his aliud sibi magis propositum habere, quàm gloriam. Hunc autem gloriæ fructum percipi non posse, nisi ipsos historia immortales faciat. nam tropæa, inscriptiones lapidum, cæteraque posteritatis monumenta, quæ

Sigon.
lib. 18. de
imp. occid.

Cicero pro
Archia
Poëta.

eri-

P R Æ F A T I O

eriguntur immortalī nomini, fluxa & caduca fuisse, & cum ipsis sæpe victoribus interiisse. Quale illud Germanici Cæsaris apud nos monumentum, post Arminium profligatum, superbo cum titulo: DEBELLATIS INTER RHENUM AL-
 Tacit. lib.
 2. Ann. *BIMQUE NATIONIBUS, EXERCITUS TIBERII CÆSARIS EA MONIMENTA MARTI ET JOVI ET AUGUSTO SACRAVIT. Nil jam mirum Alifonis castellum, Drusi aram, Trajani urbes, Probi munimenta, Constantini M. pontem, quo Saxonia intrata, ceteraque Romanorum opera, quibus Luppia, Amisus & Visurgis nobilitati, vetustate temporum conssepulta jacere; quæ nunc ex Principis hujus monumentis immortalē lucem, vitamque ipsam receperunt. Propior quidem Caroli M. atas. Sed quis tam exactè ordinatèque nosset singula, aut sibi unquam persuasisset, tantum monumentorum thesaurum intra unam Paderbornensem diocēsin reconditum esse; nisi hæ monumentorum tabulæ palàm exponerent, & posteritati donarent. Jam illud Horatianum PRINCIPIS est:*

Lib. 3. ode
 30.

Exegi monumentum ære perennius,
 Regalique situ Pyramidum altius;
 Quod non imber edax, non Aquilo impotens
 Possit diruere, aut innumerabilis
 Annorum series, & fuga temporum.

Præf. ad
 Vesp.

Res ardua, inquit Plinius, vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obsolescis nitorem, obscuris lucem. *Perfrēgit hæc contentus hic labor, & gratus in Carolum M. Francorumque proceres animus, quorum armis religio Christiana in has Saxonie provincias primùm invec̄ta est. Tot ab Hathumaro Episcopi, tot literati ad hanc usque ætatem*

A D L E C T O R E M.

etatem viri, nemo tamen tam diligenti curâ & præstanti opere id munus pro amore patriæ, pro gloria gentis suæ suscepit, quod nunc eò acceptius, quò illustrius ab ipsius Principis ingenio & manu posteritas excipiet. Libet nunc de FERDINANDO pronunciare, quod Romani apud Ciceronem de Varrone: Nos in nostra urbe peregrinantes errantesque tanquam hospites eramus, tui libri quasi domum deduxerunt, ut possemus aliquando, qui, & ubi essemus, agnoscere.

Retuli paucis, Lector, quid Princeps in monumentis suis præstiterit, nunc ipsum Principem posteritatis monumentum proponere licebit, non ab ipso virtutum aspectu, quibus ad principatum pervenit, quæ uberius & sublimius scribendi genus poscunt: sed à doctrina, & multiplici scientiarum comprehensione, quæ præcipua semper Principum in gubernando adjumenta ornamentaque fuerunt. His ille à prima ætate per omnem liberalium artium cultum adolescentiam transegit, ingenio semper facili expeditoque, industriâ etiam supra nobilium usum constante. Hæc Sigena Nassavorum, Paderbornæ, & Monasterii Westphalorum prima experimenta fuerunt. Indè Coloniam ad sublimiora studia latus, exæquare cæpit majorum exempla & gloriam, quos fundatissima Baronum Furstenbergiorum familia pari semper nobilitatis & doctrinæ claritudine illustres habuit. Musis Colonix aspirantibus, in Fabii Chisii Legati Apostolici familiaritatem venit. Captus mox suavitate morum & doctrinâ Juvénis, & inter purpuratos Patres cooptatus Chisius, Romam invitavit, & haud multò post renunciatus Pontifex Max. co nomine Alexander VII. in aulam, & Cubicularium intimum adscrivit. Nihil tum Ferdinando felicius evenire poterat, quàm

P R Æ F A T I O

Rome in arce sapientiæ multiplex ingenium excolere. Oblectabatur Pontifex modò historiâ, modò antiquitatum cognitione, modò poësi; oblectabat his studiis Pontificem Ferdinandus, semper aliquod exsertum ingenii specimen dando, etiam cum applausu Cardinalium, tanquam ingenium in Germania natum subtilius Italiæ cælum spiraret. Maxima istic pars vitæ, amœnitates studiorum, & commercia cum eruditissimis viris Sfortia Pallavicino, Prospero Fagnano, Luca Holstenio, Cesare Raspono, Natale Rondinino, Carolo Emanuele Vizzanio, Oderico Raynaldo, Alexandro Pollino, Augustino Favorito, Stephano Gradio, Leone Allatio, Joanne Baptista Turricellio, Vincentio Guinifio, Hieronymo Petrucio, Gulielmo Dondino, Petro Possino, Paulo Zacchia & Matthia Naldio medicis, & quos extra Italiam fama scriptorum librorum orbi celebres fecerat; cum aliis certamen Poëscos inire, cum aliis antiquitatum & Historiarum monumenta recolere. Ibi cum in omni scientiarum cultu versaretur, tanta brevi ingenii & præcellentis doctrinæ parta fuit æstimatio inter Romanos, ut cum in Academiam, quam Romæ honoratissimi quique & eruditissimi viri, omni ingeniorum concursu, omnique disciplinarum & facultatum culturâ florentissimam habent, Ferdinandum recepissent, haud multò post Principatum suæ Academiæ ultro detulerint. Nimirum quod jam ante Alexander Pontifex Max. sagax ingeniorum explorator commendarat, id literatorum senatus multò conspectiùs comprobavit. Ille Ferdinandum, quod rarum admodum in Germanis & peregrinis, inter familiares admissionis intimæ, ad cubiculi Pontifici prærogativam admisit; hic Academiæ suæ Presidem ac Principem delegit. Qui certè ho-

A D L E C T O R E M.

*rior ac dignitas eò illustrior, quòd hactenus non nisi Itatorum
 atque excellentium genere & doctrinâ virorum fuerit, qua
 tum uni primùm ex Germanis Ferdinando obvénit, tanquam
 his suis præjudiciis Romæ Principem dicerent, antequam apud
 suos inter Romani Imperii Principes conspiceretur. Per id si-
 mul otium literarium lustrata Bibliotheca Vaticana, Holste-
 nio monstratore, & apparatus horum monumentorum, cum-
 primisque Historiæ Paderbornensis seligi cœptus, cùm non-
 dum cogitatio de Episcopatu Paderbornensi subire animum
 posset, tanquam præfago tum se studio designaret Episco-
 pum Paderbornensem. Adeò Musæ suo numine reguntur.
 Pòst ubi Paderbornensium Episcopus, Romæ absens, delectus
 ad Paderam, & coràm Principis munus adiit, nihil inter
 cætera antiquius habuit, quàm tabularia omnia Ecclesiæ suæ,
 collegiorum & cœnobiorum pervestigare, omniaque antiqui-
 tatum monumenta veluti mellis succum in suos favos compor-
 tare, quo præter hæc ipsa aliquando Paderbornensis Historia
 contexti posset. Præclarus haud dubiè labor, fruenti etiam
 quàm colligenti futurus dulcior.*

*Sed an Principe dignum sit Historiæ studium, ita à quibus-
 dam controverti video, ut prorsus nolint Principem, qui re-
 gendis populis est impositus, assidere libris, tractare litera-
 rum studia, & historicorum monumenta pervolvare. Re-
 gum, inquit, & Principum est tractare arma, & bibliote-
 cam in armamentario querere, obire provincias, lustrare ar-
 ces, reficere munimenta, consiliis provinciæ assiduò interesse,
 jus summis infimisque dicere, controversias publicas priva-
 tasque decidere, inspicere ministrorum rationes, fraudes re-
 tegere, submovere infidos, audire querelas civium & misè-*

P R Æ F A T I O

rorum hominum. Et quæ non rerum moles quotidie unius mente versanda? ut tot publicæ cura, quibus vita Principum occupatissima est, hæc otia literarum minimè patiantur. Haud equidem ignarus, ea maxima esse Principum munia, quæ nec ipsi ignorant. Sed & pacis sunt tempora, quæ ante bella semper quærenda sunt Principi, nè continuis armorum terroribus urgeantur populi, & honesti otii horæ, & seriarum curarum laxamenta sunt interponenda, quibus aut contenta mens remittenda, aut instruenda iis scientiarum subsidiis, quibus se aliosque regat. Nihil autem ad Principem formandum præter regalem illam philosophiam, aut honestius, aut utilius, quàm historiam, sapientes semper præceperunt viri, quòd ea non tam Principem oblectet, quàm doceat, instruatque ad sublime & divinum illud munus vitæ dignè sustinendum, nihil blandiendo, nihil celando. Hoc instituto Livius historiam suam aggressus, præfatusque: Illud præcipuè in cognitione rerum salutare ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri; inde tibi tuæque Reip. quod imitere capias, inde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vites. Zenonem philosophum percontatus quispiam, quâ ratione Princeps felix esse possit; Si in superiorem, inquiebat, ætatem oculos intendat. Si nimirum res majorum præclare gestas, si veterum monumenta pervolvat. Tacitus cum libros & monumenta clarissimorum virorum in foro exuri videret: Illo scilicet igne, ingemuit, vocem populi Romani, & libertatem Senatus, & conscientiam generis humani aboleri. Sanè qui historiarum libros è Principum manibus subtrahunt, illi custodem temporum, memoriam omnis antiquitatis, majorum

In præ-
mio lib. I.

In vita
Agricol.

rum

A D L E C T O R E M.

rum suorum præclarissimam imaginem, lucem veritatis, magistræ vitæ, ex humana societate proscribunt, ne tanquam in speculo exornare se Principes possint, & vitam suam ad alienas virtutes componere. Barbarum hoc est; quales olim Germani, cum literarum secreta viri pariter ac feminae ignorarent. Indè horum res domi militiaeque gestæ perpetuo silentio consepultæ jacent. Quicquid de præclaris eorum moribus ac virtutibus, quicquid de bellis fortiter gestis superest, Tacito, & Romanis scriptoribus debemus: & quàm admiranda Tacitus de Germanis reliquit? Jam quæ vitæ ratio inter homines, quam Historia non egregiè format. Civilem vitam expetis? audi Polybium: Verissimâ disciplina exercitatioque ad res civiles Historia est. Illa, Aristotele judice, utilis etiam est ad publicas deliberationes rerum gestarum: ut verè dixerit Alphonsus Rex eximius, optimos consiliarios esse mortuos, Historicorum videlicet libros. Quin Agathias nobilis Historiæ scriptor ausus est dicere, Historiam civili philosophiâ non inferiorem esse. Vitam militarem vis? quæ pars ejus, quæ ars, quam Historici veteres recentisque non tradiderunt? Probarunt hoc omni ævo præstantes belli duces, qui, uti Alexander M. Homerum, etsi tot fabulis inspersum, sibi militiæ magistrum assumere non est veritus; & quemadmodum, teste Paterculo, Scipio tam elegans liberalium studiorum, omnisque doctrinæ & auctor & admirator fuit, ut Polybium Panætiumque præcellentes ingenio viros, domi militiæque secum habuerit; ita illi in castris præstantissimos historicorum libros, quos assiduò volverent, sibi comites esse voluerunt. Quo aspectu Alexander Imperator bellis etiam ad Rhenum gestis, & in

Tac. de
morib.
Germ.

Polyb. l. i.

Arist. l. i.
Pol. c. 5.

In præ-
mio l. i.

Lib. i.
cap. 13.

P R Æ F A T I O

Lamp. in
Alexandro.

Vopiscus in
Tacit.

Lipſius
præf. in
Tacit.

has provincias destinatis clarus, togæ militiæque consiliis literatos adhibebat, & maximè eos, qui historias noverrant. Et jam ille Alexandrum Magnum promittebat Romanis, ni juvenem militaris furor ad Moguntiam trucidasset. Hæc illa senatus, populi que Romani acclamatio: Quis meliùs quàm literatus imperat? Tacitus is erat Imperator, qui ob id Cornelium Tacitum scriptorem historiæ Augustæ, quòd parentem suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari jussit: Nam is verè scriptor est, qui in castris militem, in aulis politicum, in Republica civem, in omnibus interiorum Principum vitam format. Sed Christiani Principis, & Christiani hominis, ex toga sagoque, imò religiosi viri normam vivendi exposcis, & à quibus rectiùs integriùsque disces, quàm vel ex sacrarum literarum monumentis, vel ex Historia Ecclesiastica, vel iis scriptoribus, qui Christianorum Regum ac Principum aut sanctorum virorum res gestas nobis consignarunt. Nec divino consilio institutoque hæc pars vacat: Quorsum enim Deus historias Regum & Principum Hebræi populi scribi voluit, & ut scriberentur dictator adstitit, nisi ut ex bonorum Principum factis salutaria documenta, ex malorum facinoribus, divinæ justitiæ vindictæque exempla orbis & posteritas exciperet. Quæ res & Præsules Ecclesiæ, & Principes viros commovit, ut non modò Historias sacras profanasque diligenter pervolverent, sed & scriptis suis res gestas posteritati consecrarent. Quo in numero, cum innumeros percensere possim, habemus cum primis Dithmarum Mersburgensem, & Ottonem Frisingensem Episcopos, Imperii que Principes; uterque ex Marchionum familia, non indecorum censuit claritudini nominis & muneris dignitati historias

A D L E C T O R E M.

rius scribere. Nec domestica desunt, quorum vestigiis instat hic Princeps: Olivarius & VVillebrandus Paderbornenses Episcopi, postquam in Palæstinam profecti totum illud iter sacrum; & omnem illam Christianorum expeditionem, quæ apud Principem, inter cætera monumenta antiquitatum, tempori edenda asservantur, fidi & præclari eorum temporum Historici suâ manu conscripserunt; Alter è prima nobilitate & Metropolitana Colonienfis Ecclesiæ Scholastico, alter è Comitum Oldenburgerisum familia hujus loci Antistes, non minùs ingenii, quàm virium opibus clarus esse voluit. Quem narrandi finem hic fecero? si vel omnes illustrium familiarum viros, vel Ecclesiæ Præsules proferre velim, qui Historiarum monumenta à se elaborata magno primùm suo fructu, tum majori etiam posteritatis bono, cum immortalis gloria reliquerunt. Ego dum omnes auctores revolveo, qui de Historia dignitate & utilitate scripserunt, nullum propè studiorum genus Principi magis commendatum præscriptumque reperio, quàm Historiam. Innumeri sunt qui hæc pertractarunt, & fastidio sim, si ex notis atque obviis plura confecter. Id unum, ut propiùs ad nostra redeam, præterire non licet. Principum est supremum judicem in publicis privatisque agere, scire jura & privilegia provinciæ, eaque ut familiæ suæ peculia tueri, controversias, quæ cum vicinis aut inter ipsos proceres agitantur, recognoscere, limites regionis descriptos tenere, scita, leges, pacta, fœdera, donationes, parta & abalienata provinciæ bona, & quæ ejusmodi sunt, explorata habere, ne tanquam hospes semper inter suos agat; aut cum de his judicium est pronuncianum, tanquam simulacrum Principis inter consiliarios suos consideat, quorum fi-

des

P R Æ F A T I O

des sèpè tam auro, quàm ignorantia obnoxia est. Quòd si Episcopi munus, uti inter Germanos se hæc habent, in eundem Principem concurrat; quæ non cognitio ex patrimonio Ecclesie, ex donationum tabulis, ex Cesarum diplomatis, ex superiorum Antistitum decretis conventisque requiritur? Hæc autem omnia in utroque munere, unde certius hauriet, quàm ex perlustratis tabulariis, antiquitatum monumentis, & fide Historicorum scriptis? Quo in genere si quisquam inter Germanos Princeps eminet, tum auctor horum monumentorum, ut vel ipsa monumenta satis testabuntur, cui ad ingressum principatus nihil sollicitius fuit, quàm archiva & tabularia omnia, diplomata Cesarum, monumenta publica privataque, scripta & rescripta perlustrare, & quod verè Principum est, vivam semper provinciæ suæ imaginem in sinu portare. Indè Ille in omnem super his sermonem expeditus, in quaesita præsens, in consilia promptus. Magnorum id semper Cesarum fuit, habere rationaria sua cum Augusto, descriptiones provinciarum cum Antonino, tabulas & compendia rerum publicarum cum aliis; majus etiam in hoc Principe, apparatus videlicet antiquitatum, ingenio, labore & manu propriâ digestus, ex quo hæc monumenta delibatio sunt. Omnia hæc præstitit Historia, anima illa, & vita memoriæ. Non jam quisquam, opinor, erit bonæ mentis censor, si quantum alii Principes venationi, equorum agitationi, choreis, aleis, convivii, cæterisque oblectationibus se permittunt, tantum Principi huic historiarum studiis, & antiquitatum lucubrationibus, indulgeant. Sanè ut natura non omnes homines ad easdem artes, sic nec Principes ad eadem studia finxit.

Propert.
l. 3. eleg. 7.

Naturæ sequitur semina quisque suæ.

Sed.

A D L E C T O R E M.

Sed hac ingenii meditamenta eò decora magis Principi, pleniusque sapientem virum expleat, quò animi exercitatio præstantior est hisce corporum oblectamentis: Animi enim imperio, corporis servitio utimur. Quanquam si utrumque in laxandis curis suo temperamento misceatur, illa demum sit jucundioris, saniorisque vitæ ratio. Memoriam teneo, sæpe illum narrasse, ex quo humaniores literas discere cœpit, miro quodam animi impetu in Poësin & Historiam abreptum, quæ annis inde maturescentibus in hanc orbis famam exculta. Hoc eodem genio Theodorum Furstenbergium Paderborn. Episcopum & Principem, avi fratrem accepimus, quem mirificè in omnem vitam Poësis & Historia oblectabat. Tanta ingenii & sanguinis est consensio. Sed ille aliorum lucubrationibus & scriptis pasci solitus; hic verò Princeps facere, quibus se aliosque pascat, & gloriam familiæ posteritatiq; transcribat. Testes tot ingenii partus in publicum dati, Monumenta dico & Poëmata novis ob id prælis donata, ut novo sui aspectu vestituque in theatrum orbis prodeant, non sine novo etiam certamine, majorne Poëta, an Historicus aestimetur. Rarum id in Principe decus, eòque pulchrius, quò gloriosius inter mortales, studia literarum cum nobilitate, doctrinam cum virtute, & sapientiam cum Principatu conjunxisset.

Sallustius
de bello
Catilin.

Hæc habui, erudite Lector. Panegyrim, quam olim Joannes Horrion Societatis Jesu sacrarum literarum Doctor, ex eodem monumentorum argumento, Theodoro Furstenbergio Paderbornensium Episcopo dicatam conscripsit, hic conjungere placuit, quò altera scriptio alterius lumine juvaretur, ac duo simul consanguinei & fulgentissimi Paderbornensium

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Principes ex eadem Furstenbergica domo in unum posteritatis conspectum venirent. Quæ verò de ipso Furstenbergiorum stemmate Monumentis attexuntur, ea primum Dithmarus Mollerus Tremoniensium annalium scriptor consignavit, auxit Joannes Veldius Societatis Jesu Sacerdos, ac demum in hanc accuratam familiæ seriem digessit Fridericus Honingius, Canonicus Præmonstratensis, Theologus, Consiliarius & Bibliothecarius Paderbornensis. Nec de me quidquam, nisi quòd post multiplices studiorum meorum labores (quos cum eruditissimo hujus sæculi & sapientissimo Principe, mihi vita ratio, intimaque, quâ me semper dignatus, amicitia communes fecit) ex anno ætatis meæ septuagesimo sexto, ultimum quoque monumentum meum circumspiciam. Te verò, Lector, hæc Monumenta, quod nomine suo monent, ita legere velim, ut è mortali vita ad immortalem aspiret. Monasterii Vestfalorum. Calendis Januariis. Anno Christi CIOICLXXI.

A U C T O R I S
P R Æ F A T I O
A D L E C T O R E M.

Quem hîc librum, benevole Lector, in manus sumis, Monumenta Paderbornensia inscripsimus, nec aliter oportuit; quòd non aliud libri argumentum, quàm præclara hujus diœcesis monumenta, quæ ex Romana, Francica & Saxonica historia proferimus eruta: & quia plura antiquitatum monumenta (ausim hoc dicere) sese in hac diœcesi offerunt, quàm vel in ulla Saxonix provincia inter Rhenum, Visurgim & Albim; Nos ea pro veteri instituto, & pro amore decoreque patriæ nostræ, carminum inscriptionibus, notis ac figuris illustravimus, quò conspectiora ex antiquitatum tenebris denudò in lucem veniant. Decorum id semper fuit & laudabile inter omnes gentes, quarum exempla sequimur. Neque in hac re tam vires ingenii nostri, quàm causas, quæ ad id præterea nos excitarint, expendimus. Quarum prima, regionum splendor, urbium decus, Majorum gloria æternitati consecranda. Quemadmodum præclare Suetonius de Augusto

AUCTORIS PRÆFATIO

Sueton. in-
vita Augu-
sti Cæsar.
c. 29.

Cæsare, cùm is publica opera quàm plurima extruxisset: *Cæteros principes viros sæpe hortatus est, ut pro facultate quisque monumentis vel novis, vel refectis & excultis urbem adornarent.* Hoc verò uti à condita Urbe cœ-

Sallust. de
bello Ju-
gurtib.

ptum, ita ab Augusto omnium deinde consequentium Cæsarum pulcherrimum opus fuit, etiam Christianorum Principum, ut quantùm Romani rerum à se gestarum magnitudine cæteras gentes, tantùm Urbs cæteras orbis terrarum urbes monumentorum multitudine & gloriâ superaret. Hinc votivæ Deorum aræ ob bella feliciter gesta, lapidum Pyramidumque inscriptiones, tropæa victoriarum, arcus triumphales, Heroïum & præclarorum virorum statuarum & imagines; quas vel in foris vel in ædium vestibulis, vel in bibliothecis posuerunt: haud aliam præterea ob causam, quàm ut posterorum animos ad virtutis æmulationem excitarent. Cùm multa hujus rei experimenta adsint, tum illud illustre apud

Syntag. de
Esblioth.
c. 10.

Sallustium: *Sæpè, inquit, audiivi Q. Maximum, P. Scipionem, præterea civitatis nostræ præclaros viros solitos ita dicere, cum Majorum imagines intuerentur, vehementissimè sibi animum ad virtutem accendi.* Et quid, obsecro, ut hoc tertium addam, jucundiùs etiam, quàm in antiquitatum monumentis non tam legere, quàm spectare Majorum res domi militiaeque præclare gestas, & velut in sculptis annalium tabulis omnem antiquitatis memoriam revolvere? *Naturâ, inquit Liplius, trahimur ad simulacra & effigies magnorum virorum noscendas, & illa corpora sive hospitia, quibus cælestis*

A D L E C T O R E M.

lestis se animus inclusit. Verè Lipsius: sed non in his
 sistendum, cum eadem cupidine insitâ & dulcedine,
 ad cætera quoque monumenta rapiamur: *ex qui-*
bus, uti Plinius sapienter dixit, *immortales animæ ad-*
huc in iisdem locis nobiscum loquuntur, factaque sua mor-
 talibus ad imitationem immortalis gloriæ expo-
 nunt. Altarum mentium est hæc sequi: nam cum
 vulgo nobis hinc nullus sermo est, cui nec calcar, nec
 sensus ex his integer. Illos appellamus, quos Majorum
 gloria, ut Miltiadis tropæa, exstimulat. Ideò Pli-
 nius denuò: *Nullum majus felicitatis specimen, quàm*
semper omnes scire cupere, qualis aliquis fuerit, ex illo vi-
 delicet præstantium virorum numero, qui aut vir-
 tute bellicâ, aut doctrinæ præstantiâ, aut egregio
 aliquo facinore clari eminuèrunt. Et nos, ut hoc
 postremum inter causas referam, quid aliud in con-
 servandis illustrandisque monumentis agimus, quàm
 ut facem æternitatis accendamus, & præclaris illustri-
 busque viris pro merito vitam præmiumque redda-
 mus? Eò Horatius nobis sistit

Plinius lib.
31.6.11.

*Hæc incisa notis marmora publicis,
 Per quæ spiritus & vita redit bonis
 Post mortem Ducibus.*

Insita hæc omnibus post mortem vivendi cupiditas,
 & quæsitæ semper à magnis Heroùm mentibus, ne
 cum mortali corpore in terram abditò, totæ si-
 mul ex hominum oculis & memoria abirent. Quo
 præclarè etiam docuerunt non tam mortali, quàm
 immortalis vitæ nasci nos, atque ita in hanc scenam

AUCTORIS PRÆFATIO

produci, ut immortalia ante mortalia scētemur. Hinc nulla gens usquam tam barbara & inhumana, à qua non aliquod horum monumentorum genus posteritati relictum sit. Ignoravēre quidem prisca Germani nostri secreta literarum, quibus bella factaque sua posteris transmitterent: Non tamen desunt monumenta, ex quibus res bello gestas cultumque religionis recognoscas. Habuēre enim suas arces & castella, inter quæ Arminii & VVidichindi rudera adhuc monstrantur apud nos. Habuēre sua fana & delubra, inter quæ *celeberrimum* illud apud Marfos *templum, quod Tansanæ vocabant*, Luppiam inter & Amisiam flumina. Præterea aras sacrificiorum, simulacra deorum, lucos & nemora consecrata diis, turrim Velledæ, ex qua fatidica virgo responsa dabat inter Bructeros. Horum pleraque Carolus M. & Christianorum Præsules sustulēre, ne quod genti toties perfidæ invitamentum superesset ad veterem superstitionem relabendi. Ex his sola ferè Heroiū sepulchra remanent, quemadmodum hæc per VVestphaliam, Emslandiam & Transisalaniam ex grandium silicum lapidumque aggestorum cumulis ac tumulis hodieum aspiciuntur. Sed nulla in gente hæc frequentiora celebrioraque monumenta, quàm inter Romanos etiam extra Urbem & Italiam. Quot illi bella exteris intulere, tot bellorum tropæa, superbos victoriæ titulos, structa præsidiorum castella, vias militares, quas inter *pontes longi* paludosis apud nos locis instrati, castrorum aggeres, hibernantium

*Tacit. lib. 1.
Annal.
Cluverius
lib. 3. c. 47.*

*Tacit. lib. 4.
Hist.
Lib. 4. de
Germ.*

tium

A D L E C T O R E M.

rum militum valla, inscriptiones lapidum, cipporum sepulchralium notas, & quæ ejusmodi sunt, posteris reliquere. Ex his ea Germaniæ pars, quæ Paderbornensis diœcesis finibus continetur, Castellum Alifonis, Aram Drusi, Varianarum legionum tumulos, aliaque præclara antiquitatum monumenta nobis exhibet, quæ servato temporum ordine, hâc lucubratione nostrâ, exornanda suscepimus. secuti etiam non insolitum nec injucundum, ut confidimus, descriptionis genus: quod in Urbe terrarum domina, arcus triumphalis Drusi Neronis, pons Salaris, deorum templa, aræ, simulacra, tabulæ votivæ, fontes, obelisci, columnæ, atque innumeri cippi sepulchrales Latinis Græcisque versibus inscripti, apud Janum Gruterum, in absolutissimo inscriptionum Romanarum opere, jam olim usitatum fuisse abundè demonstrant.

Atque ut hoc officium Poësis præstet, facit conjunctio, quam cum Historia habet, quemadmodum ab Agathia nobili historico, in præfatione præclare ex Floridoti viri eâ ætate præstantis judicio scriptum est: *Historiam à pœtica non multum distare, sed hæc duo gemina affiniaque esse, ac solo propemodum rhythmo inter se discrepare.* Ut altera prorsus alteri in conservandis illustrandisque antiquitatum monumentis opem ferre nata sit.

Juvabit ad hæc plenius cognoscenda, Saxoniarum & diœcesis etiam nostræ divisio. Qua super re Lectorem verbo commonendum censui. Germania omnis,

cum-

AUCTORIS PRÆFATIO

cumprimisque Transrhenana, quæ vetus, & vera, & magna est Germania, fœcundaque illa bellicosarum gentium procreatrix, cujus nobilissima pars est Saxonia, primùm in populos est divisa; quales Siccambri, Tencteri, Usipetes, Bructeri, Angrivarii, Marfi, Chamavi, Tubantes, Catti, Cherusci, aliique bellis Romanorum celebres. Nullum inter eos regni nomen, quod gentis libertas, pro qua tot sæculis pugnarunt, neque Regem inter se, neque ab aliis imponi sibi pateretur, & qui Reges inter illos ex nobilitate sumpti, ii bellorum potius Duces fuerunt, qui cum bello nomen & munus ponerent. Neque provinciæ nomen inter hos populos auditum. Primùm quidem Augustus, exinde ceteri etiam Romanorum Cæsares in provinciæ formam redigere tot expeditionibus bellisque tentarunt; sed is labor frustra fuit. Quàm invictæ semper gentes, tam id jugum etiam nunquam pati voluerunt; orbe toto obstupescente, qui jam à Romanis in provincias redactus, distributusque erat. Carolo M. id primùm concessum, qui debellatam Saxoniam, quod Romanis non licuit, Romanorum more in provincias & Episcoporum diœceses descripsit, ideò verè magnus, quia omnium Cæsarum conatus in subigenda Saxonia, religione, virtute bellicâ & felicitate supergressus. Populorum deinde regiones in pagos, certosque districtus erant divisæ. Neque pagi nomine tum vicus, ut modò sonat, sed pars regionis notabatur: quemadmodum vel in Satrapias vel Comitatus postea

*Diplom.
Bremenf.
Diplom.
Verdenf.*

A D L E C T O R E M.

postea hi pagi transiére. Pagis interim suus cuique
 Satrapa, Saxonum cumprimis ævo, præpositus. Ita
 Cæsar *totam Helvetiam in quatuor pagos esse distinctam* Cæsar. lib.
 1. de bello
 Gall.
 scribit: Et Tacitus de moribus Germanorum: *Eli-
 guntur in iisdem conciliis & Principes, qui jura per pagos* Tacit. lib. de
 mor. Germ.
 Marcell.
 lib. 13. c. 18.
ricosque reddunt. Hoc vocis usu leguntur apud Mar-
 cellinum pagi *Alemannici*. Multi hæc pertractarunt,
 & nos in Monumento Bocæ delibavimus. Neque
 operæ pretium plura in hanc rem proferre, cum hos
 pagorum Satrapas etiam Beda nobis exhibeat in Di-
 vorum Ewaldorum nece, quod alius scriptor ex-
 pressius retulit: *Regem antiqui Saxones non habebant,* Auernerus
 tractat. de
 land. Westph.
*sed per pagos Satrapas constitutos, morisque erat, ut semel
 in anno generale concilium agerent in media Saxonia, juxta
 VVeseram fluvium.* Sed illo antiquior scriptor, Arnul-
 pho Imperatore, Poëta videlicet Anonymus, quem
 plerique Paderbornensem censent, hæc testatiùs inter
 res gestas Caroli M. retulit:

Sed variis divisa modis plebs omnis habebat

Quot pagos, tot penè Duces, velut unius artus:

Corporis in diversa forent hinc indè revulsi:

Sed generalis habet populos divisio ternos.

Poëta An-
 nym. ad
 An. 772.

Ostfalos nimirum sive Osterlingos, Angarios &
 VVestfalos, in quorum gentem nomenque externis
 & civilibus bellis superstites inter Albim & Rhenum:
 populi concesserant. Postquam verò Carolus M.
 gentem in avita superstitione pertinacem non sine
 multis expeditionibus, & maximo labore ad religio-
 nem Christianam perduxit, nova in Episcopatus &

AUCTORIS PRÆFATIO

Diœceses cœpta distributio, & certi cuique limites designati. Adam. Brem. c. 8. & 9. hist. ecclesiastic. *Tunc demum Saxonia subacta in provinciam redacta est, quæ simul in VIII. Episcopatus divisa.* Sumpsit hæc Adamus ex diplomate Caroli M. in Ecclesia Bremensi asservato, & historiæ suæ inserto. Proinde omnem terram eorum antiquo Romanorum more in provinciam redigentes, & inter Episcopos certo limite disterminantes, Septentrionalem illius partem, quæ est piscium ubertate ditissima, & pecoribus alendis habetur aptissima, pio Christo, & Apostolorum suorum Principi Petro pro gratiarum actione devotè obtulimus: sibi que in *VVigmodia*, in loco Bremon vocato, super flumen *VVirraham*, Ecclesiam & Episcopalem statuimus cathedram. Hæc Parochiæ decem pagos subjecimus. Adhuc etiam summi Pontificis & Universalis Papæ Adriani præcepto, nec non & Mogontiacensis Episcopi Lullonis, omniumque qui affuere Pontificum consilio, eandem Bremensem Ecclesiam cum omnibus suis appendiciis *VVillehado* probabilis vitæ viro, coram Deo & sanctis ejus commisimus. Et quia casus præteritorum nos cautos faciunt in futurum, nequis, quod non optamus, aliquam sibi in eadem Diœcesi usurpet potestatem, certo eam limite fecimus terminari, eique hos terminos, mare Oceanum, *Albiam fluvium*, &c. firmos & intransgressibiles circumscribi jussimus. Signum Domni Caroli Regis invictissimi. *Hildebaldus* Archiepiscopus Colonienfis & sacri Palatii Cappellanus recognovi. Dat. II. Julii, indict. XII. Anno autem regni Domni Karoli XXI. Actum Palatio Nemetensi. Simillimum biennio ante, nimirum anno regni sui XVIII. Indict. VII. VI. Kal. Julii, Moguntia de fundatione

datione Ecclesiæ Ferdensis & finibus Diœcesis dedit: in quo ad propositum faciunt: *Terram autem eorum secundum antiquorum Romanorum morem in Provinciam redigentes, & in Episcopatus certo termino distribuentes; quandam Aquilonarem illius partem Domino nostro Jesu Christo, & sanctissimæ ejus Genitrici devotissimè obtulimus, & in loco Farduin vocato super Aleram fluvium in pago, qui dicitur Sturmi, Ecclesiam & Cathedram Episcopalem statuimus, & Moguntinensis Ecclesiæ Archiepiscopatus, interventu Lullonis illius Metropolis Ecclesiæ Episcopi, eam subjecimus. Verum tamen, quia casus præteritorum præscios, & cautos reddunt futurorum, certo eam limite fecimus terminari. Terminos autem ejus firmos, inconvulsos, & per omne sæculum incommutabiles Apostolicâ auctoritate & nostræ Regiæ Majestatis præcepto circumscribi præcepimus, id est, VVirraham fluvium, &c. Ex quo utroque diplomate, reliquos in Saxonia Episcopatus certis limitibus determinatos fuisse manifestum evadit, nec est dubium, foundationem finiumque designationem Pontificiis & Regiis literis ab initio fuisse confirmatam.*

Ac Paderbornensis Diœcesis, ex qua primùm Christiana religio Caroli M. armis auspiciisque, D. Burchardi Herbipolensis Episcopi administratione, D. Sturmionis primi Fuldensium Abbatis, ac viri profus Apostolici contento studio introducta est, haud secus quàm Osnabrugensis, Bremensis, Ferdensis, ac cæteræ Diœceses quàm latissimè suis finibus circumscripta fuit à Carolo M. Id cùm ex aliorum descriptionibus ac tabulis Geographicis, tum vel maximè ex Ludovici:

AUCTORIS PRÆFATIO

vici Pii Imperatoris, Ludovici Germaniæ Regis, & Caroli Crassi Imp. diplomatis satis superque cognitum est; qui Ecclesiam Paderbornensem *sub sua tuitione & immunitatis*, ut loquuntur, *defensione constituerunt*; ac se in donationum suarum tabulis ad progenitores avosque suos, ac postremùm ad Carolum M. primum hujus Episcopatus conditorem referunt: & ad hos rursus appellant consequentes inde Cæsares, cum primisque S. Henricus, qui in gemino diplomate, quorum alterum anno M I X. alterum anno M X X I. consignatum est, Carolum M. fundatorem Ecclesiæ Paderbornensis profitentur. Sanè quanto circum ambitu Paderbornensis Diœcesis, fines Episcopatus Moguntini, Colonienfis, Monasterienfis, Osnabrugensis, Mindensis & Hildesienfis contingit, tantùm se per Ducatum VVestphaliæ, & regionem Brunswicensium, per Hassiæ & Corbeïæ Principatus, per Comitatum VValdecentem, Lippiensem, Swalenbergensem, Stoppelbergensem, Sternbergensem, Ravensbergensem Pymontanum, Spiegelbergensem, Ebersteiniensem, Homburgensem, Ritbergensem, & Dynastiam Schönenbergensem, ipsamque veterem Angariam, & Teutoburgienses montes, subjectamque eorum montium planitiem, inter decurrentes Luppix & Amisix ripas, jurisdictione sacrâ, quàm latissimè exporrigit, ac civili etiam potestate possessioneque, per Hassiæ Principatus, & Comitatus Lippiensis magnam partem, Comitatum Pymontanum, Stoppelbergensem, Sternbergensem & Swalenberg-

bergenſem antiquitus fuit explicata, atque etiam nunc ex parte protenditur. Ac ne fata temporum hîc cum aliis requiras, olim multò etiam potentior fuit, quàm nunc conſpicitur. Indè propter amplitudinem diœceſis, neceſſe fuit in plures eam Archidiaconorum regiones, partitâ Epifcopi operâ dividere. Quarum nobiliores Horhuſana, cujus pars Hellinghuſana; Huxarienſis, Herivordienſis, Schildecenſis, Lemgovienſis, ſive Dethmoldienſis, præter duos Archidiaconatus majoris Præpoſituræ, & Præpoſituræ SS. Apoſtolorum Petri & Andree, præterque Achidiaconatum VVarburgenſem, Iburgenſem ſeu Driburgenſem, & Steinheimenſem. Ipſa verò Epifcopi ſedes tanquam in umbilico Diœceſis, ad Paderæ fontes, celeberrimo totius VVeſtphaliæ loco conſtituta eſt, ubi Romanis Franciſque belli ſedes fuit. Quapropter inter cætera, quæ proferentur, monumenta, Variana clades, ſaltus Teutoburgienſis, prælium Caroli M. apud Dethmoldiam, Eresburgum, Brunisberga, minimè aliena cenſeri debent: cùm horum loca ſitusque nunquam alterius, quàm Paderbornenſis diœceſis fuerint. Propria hîc damus, ac noſtra tantùm. neque extra orbitam progredimur, qui iisdem terminis monumenta, quibus Diœceſin concludi volumus. Atque ut hæc, quæ diximus, quæque in Monumentis hiſce noſtris expoſituri ſumus, planiùs ſub aſpectum veniant, placuit triplicem geographiæ tabulam addere, quarum prima Romana eſt, quæ regionem Diœceſis hujus ex Romanorum bellis & monumentis ex-

AUCTORIS PRÆFATIO AD LECTOREM:

libet. Altera Francica, quæ Diœcesin & monumentorum loca ex Francorum armis & imperio repræsentat. Tertia posterioris ac nostræ ætatis topographiam exponit, tantò pleniùs, quantò post cultior Diœcesis fuit. Id verò cum ex instituto aliorum sit factum, qui ex temporum mutatione, obsita situ & vetustate monumenta, suis locis reddiderunt: tum haud minùs opportunum, nec injucundum erit, hac etiam in parte legentium oculis atque animis subvenire. Fruere his, Lector, & si quid minùs expolitur exactumque, quod ultrò & candidè fatemur, scias velim hæc inter graviores Reipubl. curas furtim magis succisivis operis, quàm meditato aliquo scriptionis genere ab ipso auctore in lucem esse data, & sicubi umbræ, aut minùs quædam illustrata, iis quilibet facilè pro ingenio lucem affundet, dummodò, quædamus, benigno tantisper vultu aspiciantur. Vale.

I N D E X
M O N U M E N T O R U M
P A D E R B O R N E N S I U M .

A <i>Liso Romanus.</i>	pag. 1
<i>Fontes Luppia.</i>	13
<i>Clades Variana.</i>	21
<i>Salus Teutoburgiensis.</i>	39
<i>Fontes Amisii.</i>	51
<i>Delbruggia ultima veterum Bruclterorum sedes.</i>	57
<i>Visurgis.</i>	69
<i>Rema ad confluentes Warne & Visurgis, pagus Ravensbergici Comitatus.</i>	81
<i>Eresburgum ad Dimolam.</i>	102
<i>Brunisberga prope Huxariam.</i>	123
<i>Boca ad Luppiam.</i>	139
<i>Desenberga prope Warburgum.</i>	155
<i>Padera Fontes.</i>	168
<i>Driburgum, olim Iburgum appellatum.</i>	187
<i>Luda ad Ambram.</i>	197
<i>Tropaa Caroli M. Francorum Regis, in campo Sintfeld.</i>	205
<i>Heristallum Saxonium in ripa Visurgis.</i>	213
<i>Weyelsburgum prope Bodecam, Monasterium S. Menolphi.</i>	219
<i>Desertum Senda, olim Sinedi appellatum.</i>	233
<i>Fons Resonus, vulgò Bullerborn, prope Becam veterem, pagum diocesis Paderbor-</i>	
<i>nenfis.</i>	241
<i>Fons Padulus ante Neuhusum, consuetum Episcoporum & Principum Paderbor-</i>	
<i>nensum domicilium.</i>	251
<i>Acidula Smechtana.</i>	261
<i>Acidula Driburgensis.</i>	267
<i>Oldenburga in monte Furstenberg, prima Baronum de Furstenberg in Westphalia</i>	
<i>ad Ruram sedes.</i>	271

ALISO ROMANUS.
MEMORIÆ. SACRUM

SIQUIS. ALISONEM. VESTIGAS. FORTE. SICAMBRIS
IMPOSITUM. DRUSI. GRANDE. NERONIS. OPUS
QUO. STETERUNT. AQUILÆ. POPULIS. QUO. ROMA. SUBACTIS
JURA. DEDIT. SIGNIS. PERNICIOSA. SUIS
HUC. PROPERA. PAGO. VICINO. NOMEN. ET. AMNI
HÆRET. ADHUC. PRISCIS. NOBILE. TEMPORIBUS
LONGA. DIES. FOSSAS. LATE. COMPLEVIT. ET. HOSTIS
MOENIA. VICTRICI. DIRUIT. ALTA. MANU
FAMA. SUPERSTES. ERIT. SCRIPTORIBUS. AUCTA. LATINIS
DONEC. ALISONIS. LUPPIA. CRESCET. AQUIS

FERDINANDUS. DEI. ET
APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
RO. DE. FURSTENBERG

ALISONEM. ROMANORUM. CASTELLUM. CON-
TRA. SICAMBROS. A. NERONE. CLAUDIO. DRUSO
AD. LUPPIÆ. ET. ALISONIS. CONFLUENTES. PO-
SITUM. RERUM. GESTARUM. GLORIA. CELE-
BERRIMUM. DIOECESI. SUÆ. VINDICAVIT
ET. PATRIÆ. ANTIQUITATIS. ILLU-
STRANDÆ. STUDIO

M. H. P

A

N O-

N O T Æ.

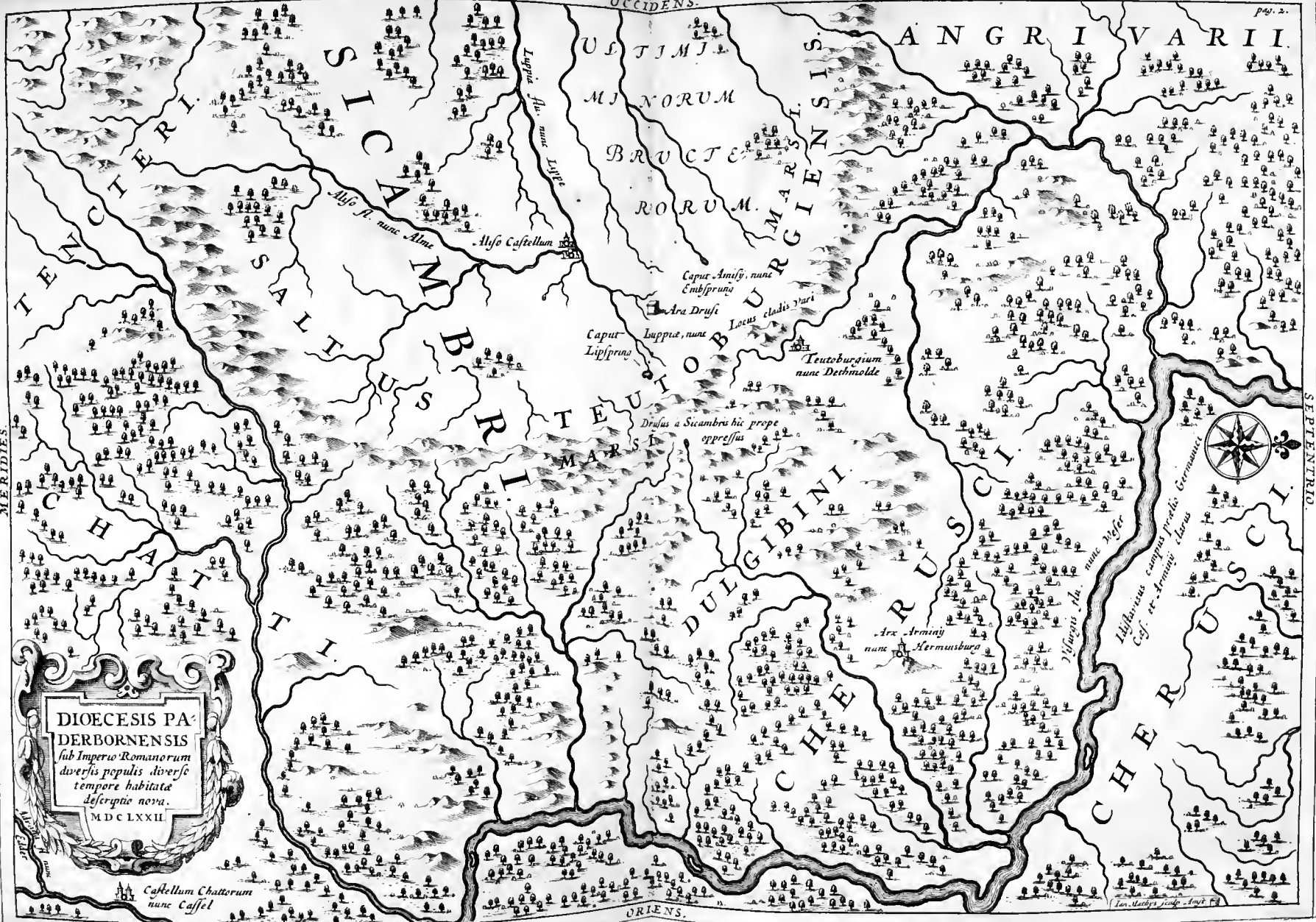
I. **ALISONEM.**] Fluvii & castelli nomen est. Fluvii apud Dionem Cassium l. 54. *Ex eo namque barbari propius adire veriti, eminus tantum hostem infestavere, ita ut Drusus vicissimis contemptis, castellum contra eos ad Lupia & Alifonis confluentes, aliudque in Chattis ad ipsum Rhenum exstruxerit.* Loci seu castelli apud Velleium lib. 2. *Lucii etiam Ceditii præfecti castrorum, eorumque qui unâ circumdati Alifone immensis Germanorum copiis obsidebantur, laudanda virtus est, qui omnibus difficultatibus superatis, quas inopia rerum intolerabiles, vis hostium faciebat inexsuperabiles, nec temerario consilio, nec segni providentiâ usi, speculatique opportunitatem, ferro sibi ad suos peperere reditum.* Plura de Alifone Tacitus lib. 2. *Annal. memorat. Caesar, dum adiguntur naves, Silium Legatum, cum expeditâ manu, irruptionem in Chattos facere jubet. Ipse aucto, castellum Lupiæ adpositum obsideri, sex legiones eò duxit. Neque Silio, ob subitos imbres, aliud actum, quàm ut modicam prædam, & Arpi, Principis Chattorum, conjugem filiamque raperet. Neque Casari copiam pugna obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi. Tumulum tamen, nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram, Druso sitam, disjecerant. Restituit aram; honorique patris ipse cum legionibus decucurrit. Tumulum iterare haut visum; & cuncta inter castellum Alifonem ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita.* Verum de posterioribus verbis, utrum castellum & Alifo jungenda, magna controversia: nam ut Lipsius in comm. in Tacit. n. 19. *Distinguendum videri castellum, Alifonem, ac Rhenum, pronunciarit Vetranius, & rectè ad mentem Dionis lib. 54. Nam scribit, à Druso castellum exstructum ad Luppiæ & Alifonis confluvia, aliudque in Chattis ad ipsum Rhenum. Velleio tamen loci nomen Alifo est; & Ptolemao Ἀλίσων inter Germaniæ urbes. Imò qui junxerunt, hos imperitè legisse Xylander interpres Dionis annot. 710. monuit. Alifonem dicit Tacitus libro secundo, his verbis: cuncta inter castellum, Alifonem, ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita. Quo in loco Tacitus loquitur de discussa obsidione castelli ad Luppiam positi: ubi tamen (quod obiter monere visum) imperitè quidam castellum Alifonem legerunt, ut Alifo sit nomen castelli:*

OCCIDENS.

ORIENS.

SEPTENTRIO.

DIOECESIS PADERBORNENSIS
sub Imperio Romanorum
diversis populis diverse
tempore habitatae
descriptio nova.
 MDC LXXII

Castellum Chattorum
 nunc Cassel

castelli: quod falsum esse Dio nos docet. Ast è contrario Cluver. l. 3. Germ. antiq. c. 9. scribit. Distinguendum hic ego omnino nego, idque re-
 ètè ad mentem Dionis juxta ac Taciti, simulque Velleii. Si enim, inquit,
 cum Vetrano ac Lipsio distinguimus dicta tria verba in tria loca; quod-
 nam castello isti alteri dabimus nomen? aut quodnam fuisse præter id pu-
 tamus, quod Dio Drusum ait extruxisse ad Luppiæ & Alifonis confluvia?
 Si aliud fuit; certè nomen; aut saltem situm debuit addidisse Tacitus. Si
 idem; cur distinguimus in Tacito? nam quum duo limitibus istis sive ag-
 geribus ponantur extrema, castellum ad Luppiæ Alifonisque confluentes,
 & Rhenus amnis; quid, tanquam tria forent diversa inter se loca, separa-
 mus castellum ab Alifonis confluyente, cui id impositum? tum verò, quos
 Germanicum limiteis, inter castellum Rheno adpositum, & ipsum Rhenum
 egisse censemus? denique qua hac fuerit apud auctorem mira atque inepta
 locorum transpositio vel perturbatio; dum primò castellum ad Rhenum no-
 minaverit; dein retrogrado ordine Alifonem; tandem vero ad priora re-
 currendo Rhenum? apage sis cum tantis absurditatibus. certum igitur est,
 distingui non debere, qua distinguenda videbantur Vetrano ac Lipsio; &
 consequenter Alifonem etiam apud Tacitum proprium castelli
 nomen esse, quod præter Cluverium, Ortelius in thesaur. geogr.
 J. Horrion & complures alii memoriæ tradidère; nec contrarium
 Dio prodidit. Docuit is tantum castellum ad Luppiæ & Alifonis
 confluentes à Druso positum fuisse, sed propterea non negat, aut
 falsum esse docet, idem castellum Alifonem appellari. Quid enim
 obstat castellum, urbem, vel alium locum commune cum amne
 nomen habere? Exempla obvia, & propinqua in Luppiâ, Amisiâ
 apud Ptolemæum, Cluver. l. 3. c. 9. & Fuldâ in Annal. Franc. op-
 pidorum & fluminum nominibus; &, si necesse foret, plura in
 medium proferri possent: nam ut Schildius de Cauch. l. 1. c. 10. ta-
 lium neque recentior est infecunda, neque prisca cosmographia.

2. SI QUIS ALIFONEM VESTIGAS.] Dignus investiga-
 tione & notitiâ Alifo, utpote Romanorum monumentorum an-
 tiquissimus in Westphaliâ, & rerum gestarum gloriâ celeberrim-
 us. Hic namque Drusi, Tiberii, & Germanici ex domo Augustâ
 belli ducum; hic consularium & triumphalibus ornamentis in-
 signium legatorum sedes & tribunal fuit; hic contra Tencteros,

Usipetes, Bructeros, Chattos, Cherufcos, & potissimum Sicambros firmissimum præsidium, & hiberna æstivaque exercitûs. Hinc nobiles expeditiones susceptæ, & prælia multa decreta. Haud procul ara Drusi castelli conditoris sita. Varus cum legionibus cæsus. Varianarum reliquiarum tumulus exstructus, & solutâ obsidione Alifonis à Germanico ara genitoris sui restituta. Huc denique à Rheno usque cuncta novis limitibus aggeribusque ab eodem permunita. Vellei. Tacit. Dio ll. cc. Cluv. l. 3. Germ. ant. c. 9. Horrion l. 2. Paneg. Paderb. c. 9. Si quis igitur Romanæ aut patriæ antiquitatis studio Alifonem fortè vestiget, & contra quos, quo auctore, quo loco & tempore exstructus, quæ vestigia supersint, huc properet, & inspiciat, legatq; monumentum, cui nihil inscriptum reperiet, quod non antiqui & gravis scriptoris testimonio, vel saltem valde verisimili argumento nitatur, & probari queat.

3. SICAMBRIS IMPOSITUM.] Dio Cassius l. c. Notissima hæc gens, quam non tantum historiæ Romanæ, & Annalium Francicorum authores, inprimis Cæsar lib. 4. & 6. Strabo lib. 7. Florus lib. 4. c. 12. Sueton. in Augusto c. 20. Tacitus Annal. lib. 2. c. 26. lib. 12. c. 39. Dio Cass. lib. 39. 40. 54. Plutarchus in Cæsare, Ptolemæus & Appianus. Notitia utriusque Imperii, & Orosius lib. 6. c. 21. verum etiam poëtæ. Horatius lib. 2. od. 4. lib. 4. od. 14. Propertius l. 4. eleg. 6. Ovidius ad Liviam de morte Drusi. Juvenalis Satyr. 4. Gratius Faliscus in Cynegetico v. 202. Martialis de spectac. epigr. 3. Claud. de bello Gildonico, & de laudib. Stiliconis. Sidonius Apollinaris, & complures alii celebrarunt.

Causæ, cur Aliso castellum contra Sicambros potissimum conditum fuerit, variæ habentur. Plurimum potentiâ & virtute militari valebant; nec ulli fuerant erantque eo tempore infensiores & graviores Romani nominis & imperii hostes. Julio Cæsari Galliæ victori Tencteros & Usipetes dedere recusarant. Cæsar l. 4. *Adquos (Sigambros) quum Cæsar nuntios misisset, qui postularent, eos, qui sibi Galliæque bellum intulissent, uti sibi dederent, responderunt: populi R. imperium Rhenum finire. Si, se invito, Germanos in Galliam transire non æquum existimaret, cur sui quidquam esse imperii aut potestatis trans Rhenum postularet.* Castra ejusdem in E-buro-

buronum finibus oppugnaverant, & parum, quin occuparent, abfuerat. Cæsar l. 6. Dio lib. 40. *Ceterum Sicambri non satis fuit ex Eburonibus prædam egisse, sed ipsos quoque Romanos petierunt: quos cum frumentatum digressos animadvertissent, castra aggressi sunt: Romanorumque re perceptâ ad defendendum castra concurrentium multos occiderunt.* Præterea cum Cheruscis Suevisque, viginti centurionibus incrematis, sumpserant iterum bellum. Flor. lib. 4. c. 12. *Inde validissimas nationes Cheruscos, Suevosque & Sicambros pariter aggressus est: qui viginti centurionibus incrematis, hoc velut sacramento sumpserant bellum, ad eam certam victoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione dividerent. Cherusci equos, Suedi aurum & argentum, Sicambri captivos elegerant.* Demum Drusus à Visurgi revertens, cum toto exercitu, à Sicambri circumdatus ferè periisset. Dio lib. 54. *Regressus in sociorum terram, in summum devenit periculum, insidiis hostium frequenter læsus, & aliquando in loco angusto ac concavo circumclusus, haud procul absuit, quin cum toto exercitu periret, à qua eum pernicie nihil aliud eripuit, quàm hostium temeritas: qui cum uno omnes Romanos impetu deleri posse crederent, nullo ordine servato eos aggressi, victi inde, ferociaque suâ fractâ discessere.* Quare occasionem irrumpendi in Sicambrorum fines, & ponendi ibidem castelli, tum ex bello ipsorum cum Cattis, tum nuperâ suâ victoriâ oblatam minimè Drusus neglexit. Dio lib. 54. *In Sicambros irrupit, perque eos in Cheruscorum regionem usque ad Visurgim processit: id ut ei liceret Sicambrorum in Chattos, qui soli finitimorum auxilia negaverant, totius populi viribus facta expeditio effecerat, quo tempore Drusus, iis imprudentibus, regionem peragravit, Visurgim etiam transiturus. Ex eo Barbari propius accedere veriti eminus tantùm hostem infestavere, ita ut Drusus, &c.*

Quod ad fedes hujus populi attinet, Sicambri sive Sigambri Sigam primùm accoluerunt; hinc progressi ad Rhenum, cui proximos Cæsar facit; ad Ruram, ubi Sigeburgi, unius ex tribus præcipuis Saxonum castellis, vestigia supersunt; ad Luppiam, & penè ad Visurgim usque fines suos protulerunt. Dio lib. 54. *Initio veris rursus ad bellum profectus Rhenum transit, Lupiæque fluminis ripis ponte junctis in Sicambros irrupit, perque eos in Cheruscorum regionem usque ad Visurgim processit.* Quis non videt, magnum his ver-

bis Paderbornensis diœcesis tractum designari? quem nisi eo itinere transferit, intelligi explicarique non potest, quâ viâ Luppiaë fluminis ripis ponte junctis in Sicambros irrumperere, perque eos in Cheruscorum regionem usque ad Visurgim procedere, & quomodo redux, ad Luppiaë & Alifonis confluentes, castellum potuerit erigere. Habitarunt igitur eo tempore, quo Drusus Alifonem munivit, Sicambri in diœcesi Paderbornensi, Horrión lib. 2. Paneg. c. 9. Ægid. Bucherius in Belgio Rom. lib. 1. c. 14. §. 6. & limes inter ipsos Catosque, fuit montis jugum, quod ab Aldenbecâ juxta oppidum Cleinenbergam ad oppidum Brilon extenditur. Cluver. l. 3. c. 9. At brevi deinceps spatio in his locis hæserunt, à Tiberio Cæsare, C. Censorino & Asinio Gallo Coss. in Galliam translati, atque in agris Rheno proximis collocati. Sueton. in Aug. c. 23. Eutrop. l. 7. Cluver. l. 2. c. 18. Horrión lib. 2. c. 9. Lips. in 2. Annal. Tacit. n. 66. Anno dein proximo, Tiberio, & Calphurnio Pisone Coss. Kal. Januarii, quibus Tiberius consulatum iniit, Romæ triumphati. Cujus triumphi meminere Velleius l. 2. Dio Cassius l. 55. Marmor Capitolinum apud Pighium in Fastis, & Ovid. lib. 4. Trist. eleg. 2. & l. 3. de Ponto. eleg. 4. Sueton. in Tiberio c. 9. Ex his Sicambri Isac. Pont. l. 2. orig. Franc. c. 6. conscriptam arbitratur *Sugambram cohortem, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus cantuum & armorum tumultu trucem haud procul instruxerat.* Tacit. 4. Annal. Nec est dubium, quin ex his etiam coacta LEGIO SICAMBRO-
RUM, cujus sub Valentiniano Imp. in limite Istri præsidium agitantis monumentum in Pannoniâ prope Budam esse reperit auctor est Lazius lib. 6. de Rep. Rom. c. 13. Bonfinius lib. 1. rer. Hung. decad. 1. Legionem I. auxiliatricem ex Sicambri auxiliariis conflata sub Valentiniano II. contra Quados, Sarmatas, Gothosque, in Pannoniâ excubias habuisse asserit. Utrum verò non aliqua Sicambrorum portio in antiquis sedibus permanserit, controvertitur: negat Cluverius lib. 2. c. 9. affirmant alii, inter quos Horrión. l. c. probantque Strabonis testimonio, qui lib. 7. *Sicambrorum, inquit, exigua restat portio, in Germaniâ videlicet magnâ, postquam inde fuerunt deportati.*
Idem

Idem libro eodem narrat à Germanico Cæsare, qui sub Tiberio Aug. Germaniam administravit, inter ceteros Germaniæ principes ductum in triumphum *Teudorigem principem Sicambrorum*.

Interim ex Sicambriis ortos, adeoque veros extitisse Sigambros, priscos Francorum Reges Merovingos, communissima est sententia. Hincmarus in vita S. Remigii lib. 2. c. 11. Greg. Turon. lib. 2. c. 31. Venantius Fortunatus lib. 6. carm. 4.

4. DRUSI GRANDE NERONIS OPUS.] Dio l. c. Pertinet ad notitiam & celebritatem Alifonis, & similis cujusque operis origo: commendat enim opus auctor nobilis, & venerabile reddit vetustas. Neutrum de plurimis insignibus alioquin urbibus, arcibus & locis, vel non nisi obscure, & incertis conjecturis notum. De Alifone utrumque memoriæ Dio Cassius prodidit, quod *Drusus prator Urbanus creatus Q. Elio Tuberone, Paulo Fabio Maximo Coss. initio veris rursus ad bellum profectus Rhenum transit, & contemptis hostibus castellum contra eos ad Lupia & Alifonis fluviorum confluentes exstruxit*. Habet igitur Alifo conditorem genere, honoribus & rebus gestis nobilissimum, magnæque apud populum Romanum memoriæ, Claudium Neronem Drusum, Octavii Augusti privignum, fratrem Tiberii, & Germanici patrem. Nec minus, anno ab U. C. ut Sigonius rationem iniit, 742. nono ante natum Christum exstructus, antiquitate & magnitudine excellit. Bis quidem C. Julius Cæsar, & primus Romanorum cum exercitu Rhenum transit, Cæsar l. 4. & 6. Florus l. 4. c. 12. Dio l. 39. & 40. sed intra brevius tempus & minore cum victoriâ rediit, quàm ut castellum ponere, vel aliud gloriæ monumentum in hostium finibus relinquere potuerit. De primo transitu Dio l. 39. scribit: *Sed cum Sicambros in loca munita se recepisse inveniret, Suevos autem ad auxilium his ferendum coire, intra vigesimum diem regressus est*. De secundo idem lib. 40. *indè quoque maturè metu Suevorum se recepit, nullâ re perfectâ, quàm quòd gloriam Rheni alterâ vice trajeçti reportavit*. De Druso Flor. l. 4. c. 12. memorat: *Præterea in tutelam provinciarum, præsidia, atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim. Nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit*. Nullum dubium quin per
Lup-

Luppiam & Amisium eadem disposuerit. Verùm, Alifone excepto, proprius illorum locus, nomen & initium ignota, incerta & dubia: quia, ut Dio lib. 56. *in historiis nulla eorum fit mentio.*

5. GRANDE.] De magnitudine Alifonis fortè quis dubitabit, atque ex nomine castelli, quo à Tacito & Dione appellatur, parvæ rei specimen animo effinget. Verùm grande opus fuisse, usus ejus à Dione lib. 56. occasione Varianæ cladis, quam statim subjungit, descriptus, & veteris situs vestigia manifestè demonstrant. *Loca, inquit, quadam Germania Romani tenebant, non simul, sed ut fortè subacta fuerant hinc inde, unde in historiis eorum nulla fit mentio. Iis in locis Romani milites hiberna habebant, urbes condebant, eorum mores jam barbari accipiebant, in forum conveniebant, congressusque cum iis pacatos habebant.* Ingens igitur opus Alifo fuit: quia exiguum nec valde magnum, præsidio adversus validissimas gentes in mediis eorum finibus, sedi gravissimorum bellorum, castris, civitati, tribunali & foro frequentissimo, quale Alifone fuisse, ex Velleio, Floro, & Dione colligitur, & spatio, quod à vico Essen ad confluentes Luppia & Almæ ultraque protenditur, implendo nequaquam sufficere potuit.

6. QUO STETERUNT AQUILÆ.] Præcipuum Romanæ militiæ signum, quod in omni legione in primâ semper cohorte præferri, & in castris ante prætorium in terram defigi solebat, nec prius hibernis moveri, quàm universus exercitus egrederetur, aut captatis auspiciis legiones in prælium prodirent; hinc Virgil. *Æneid. II. — Ubi vellere signa*

Annuerint superi. — Vide Plin. lib. 10. c. 4. Lipsium in milit. Rom. Pierium in hieroglyphicis.

7. JURA DEDIT SIGNIS PERNICIOSA SUIS.] Quia cladis, quâ signa amissa, occasionem dedere. Flor. lib. 4. c. 12. *Itaque improvidum & nihil tale metuentem improvisò adorti, quum ille (ò securitas!) ad tribunal citaret, undique invadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur.* Velleius lib. 2. *Quo proposito (Varus) mediam ingressus Germaniam velut inter viros pacis gaudentes dulcedine, jurisdictionibus agendoque pro tribunali ordine traherat astiva. At illi simulantes fictas litium series, & nunc provocantes alter*

alte-

alterum injuriâ, nunc agentes gratias, quòd eas Romana justitia finiret, feritasque sua novitate incognita disciplina mitesceret, & solita armis discerni, jure terminarentur, in summam socordiam perduxere Quinctilium, usque eò, ut se Praetorem Urbanum in foro jus dicere, non in mediis Germania finibus exercitui præesse crederet. Ita cùm aliàs provinciæ vi partæ jure retineantur; Varus jus dicendo, & negligendo arma, signis & rebus Romanis perniciem in Germaniâ attulit.

8. HUC PROPERA.] Quo manifestissima Velleii, Taciti, & Dionis testimonia, locus ad præsidium, hiberna, bellum contra Sicambros, Cheruscas, Marfos, Bructeros & reliquas finitimas gentes sustinendum & gerendum, ad iter, commercium, & expeditiones Visurgim versus, ad aquationem, annonam exercitûs, equorum pabulum opportunus, item vetustissimæ munitiois vestigia, fama superstes, simillima vici & fluminis nomina ducunt vocantque. Nam juxta Tacitum, ad Luppianam; Velleium, non procul à capite Luppianæ; Dionem, ad Luppianæ & Alifonis fluviorum confluentes, à Druso revertente à Visurgi contra Sicambros exstructus fuit. Præterea clarè ex Velleio, vicinum Varianæ cladi fuisse, colligitur. Idem claritè Tacitus tradit, additque inter Alifonem & Rhenum cuncta Germanicum permunitivisse. Sed etsi Alifonis Romani situs à tribus Romanæ historiæ clarissimis scriptoribus sit designatus; fuere tamen, qui alibi castellum illud collocaverint. Ortel. in thesauro geographico. *Aliso castellum habet Tacitus ad Rhenum. Hujus & Paterculus quoque meminit. Hodie Wesel vocari ad ostium Lupianæ. H. Junio placet. Iselburg est Hieronymo Verrutio, quod magis probo. In doctissimis Sckegkii ad Velleium notis lego, à Rhenano pro Alzheim haberi. Aliso Dioni fluvius est, quem idem Verrutius de Oude Issel interpretatur. Alifum Ἀλειων Ptolemæo ad Rhenum urbs. Hanc Villanovanus Harstein putat: ipse viderit. Heroldo circa Hailprun & Saltzhorn videtur ad Concharum amnem.* Verum horum omnium opiniones falsas esse, ut Cluverius scribit, facilè disertissimis ipsorum auctorum testimoniis probari potest. Ad Rhenum esse nequit; quia Tacitus cuncta inter Alifonem & Rhenum permunita testatur: fuit ergò à Rheno remotus. Habet quidem Vefalia,

Iselburgum & Altzheimium cum Alifone aliquam similitudinem nominis, at iis in locis Luppia & Alifonis flumina non confluunt. Quare vera & communissima sententia, quam Cluverius l. 3. Germ. antiq. Isac. Pontan. lib. 1. Geldr. Joannes Horrion l. 2. Panegyri. Paderb. c. 9. Pideritius in chron. Lipp. Teschemacherus in chron. Cliviensi. Stangevolius & plures tenent, in Diocesi Paderbornensi, ubi prope Neuhusium, haud procul Paderbornâ, Luppia & Alma coeunt, Alifonem constituit. Quod si *Alisi* memorati à Ptolemæo vera sedes ad Rhenum fuerit, à Velleii, Taciti, Dionis Alifone diversum erit; sed utrum omnes Ptolemæi civitates per Germaniam rectis verisque sitibus sint locatæ, multi dubitant. Interim cum satis ostensum sit, Alifonem in diocesi Paderbornensi, ad confluentes Almæ & Luppia situm fuisse, superest investigandum, utrum in vico *Elsen*, an *Neuhusii*, ubi municipium & arx: pro *Elsen* nomen, antiquitas & Cluverius; pro *Neuhusio* facit, quod ibidem sint propriè Luppia & Alifonis confluentes, nota Alifonis ex Dione sedes. Componi posse videtur hæc controversia, si cum Horrione dicatur, Alifonem utrumque locum lato suo ambitu comprehendisse.

9. PAGO VICINO NOMEN.] Prope Luppia & Almæ confluentes antiquus & celebris etiamnum vicus *Elsen*, de quo Cluver. l. c. *Ipsæ autem vicus Elsen haud dubiè est castellum Ἐλίσων, quum iisdem penè literis nomen ejus antiquum in dicto vico exstet.* In documentis antiquis An. 1058. 1107. 1209. *Helsen, Hilesan, Helson* appellatur: unde vix ambigi potest, quin *Elsen* aut *Alfon* quoque priùs dictus fuerit. Frequens enim hujusmodi nomen in *on* terminatio tum erat. Fuit olim ejusdem nominis, quod more veteri nobilium à vico sumpsit, familia equestris seu militaris *de Elsen* / aliter *Ylesen* / ex quâ *Hartmannus & Hildeburgis* ejus conjunx benefactores Monasterii Gerdensis An. 1177. *Rotgerus* An. 1186. *Joannes & Volbertus*, ambo Canonici Paderbornenses; ille An. 1202. 1238. hic An. 1230. 1244. *Suederus* An. 1213. 1272. in antiquis literis memorantur.

10. ET AMNI.] Parum ab Alifone fluvio nomine differt,
re

re ipsâ autem omnino idem est *Alma*, qui proximè à capite Luppia, eidem infra Neuhufium arcem, & vicum *Elfen* confunditur: recensenti enim omnes amnes, qui in Luppiam se exonerant, nullus occurrit, qui Alifoni castello magis conveniat. Cluver. l. c. Horrion l. c.

II. LONGA DIES.] Quid hostis manu, ferro, & igne non diruit & evertit? quid sine vi non collabascit, & consumitur solâ vetustate? E grandi illo Drusi opere, si Almæ & Luppia confluentes, nomen in vico vicino servatum, & exigua fossarum vestigia excipiantur, nihil omnino hodie superest, neque à longissimâ memoriâ superfuit. Vix annis 20 steterat, quando post cladem Varianam à Germanis obsessus, atque Lucio Cæditio castrorum præfecto, qui cum quâdam manu, ut observat Cluverius, præsidio castris relictus fuerat, erumpente, in potestatem eorundem venit. Zonaras Annal. tom. 2. Hos castellum à Romanis desertum, & sibi invisum funditus evertissè, Romani nominis odium, & insitus veteris libertatis amor facilè persuadent. Instaurâsse tamen Romanos certum ex Tacito lib. 2. Annal. Ipse (Germanicus) *audito castellum Lupia flumini adpositum obsideri, sex legiones eò duxit, &c.* conservatum quidem tum fuit; *neque enim Cesari copiam pugnae obsessores fecere, ad famam adventûs ejus dilapsi*: Tac. l. c. sed non ultra principatum Claudii Imperatoris retentum, qui ut apud Tacit. Annal. II. habetur, C. Valerio Asiatico, M. Valerio Messalâ Coss. qui, Horrionis judicio, à condito Alifone sextus & quinquagesimus erat, *ad eò novam in Germanias vim prohibuit, ut referri præsidia cis Rhenum juberet.* In quorum tum potestatem Alifo à Romanis iterum desertus venerit, an postea occupatus à Saxonibus, instauratusque à Carolo M. eruditè Horrion c. 10. 11. 12. differuit. Interim dum vetus castellum quocunque demum tempore & casu corruit, ad vicinos Paderæ fontes crevit Paderborna, civitas multis rebus inclyta, & hoc ipso loco, quo Alifo stetit, nova arx surrexit; consuetum Episcoporum ac Principum Paderbornensium, ab anno millesimo ducentesimo, domicilium. Horrion lib. 2. c. 15.

F O N T E S L U P P I Æ .

M E M O R I Æ . S A C R U M

LUPPIA. ROMANIS. ANNALIBUS. INCLYTUS. AMNIS
 NEC. MINUS. IN. FRANCA. NOBILIS. HISTORIA
 HIC. ORITUR. NOMENQUE. DEDIT. FAMAMQUE. NERONUM
 QUO. SITA. MAJORIS. CASTRA. FUERE. LOCO
 ET. QUEM. CONCILIO. PRO. RELIGIONE. VOCATO
 SAXONIÆ. CAROLUM. TER. CELEBRASSE. FERUNT
 DEVENERARE. SACRUM. FLUVII. CAPUT. HOSPES. ET. ALTE
 CELATIS. NILI. PRÆFER. ORIGINIBUS
 QUI. LICET. INNUMERIS. TUMIDUS. PETAT. AMNIBUS. ÆQUOR
 FONTE. TAMEN. MAJUS. LUPPIA. NOMEN. HABET

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
 A P O S T O L I C Æ . S E D I S . G R A T I A . E P I S C O -
 P U S . P A D E R B O R N E N S I S . C O A D J U T O R
 M O N A S T E R I E N S I S . S . R . I . P R I N C E P S
 C O M E S . P Y R M O N T A N U S . E T . L I B E R . B A -
 R O . D E . F U R S T E N B E R G

A D . F O N T E S . L U P P I Æ . F L U M I N I S . I N . D I T I O N E
 P A D E R B O R N E N S I . S U R G E N T I S . R O M A N I
 E X E R C I T U S . H I B E R N I S . E T . C A R O L I
 M . C O N C I L I I S . C E L E B R A T O S
 M . H . P

N O T Æ.

Fontes & fluvii plures trecentis dioecesi Paderbornensem irrigant, nec pauci ex his in eadem nascuntur. Præcipui & plerique in historiâ tum Romanâ, tum Francicâ & Saxonicâ nominati. *Alma*, *Aliso* olim, *Ambra*, *Amisius*, *Bevera*, *Dalca*, *Effata*, *Hedera*, *Luppia*, *Luttera*, *Padera*, *Netha*, *Warna* & *Virsurgis*.

I. LUPPIA] Ita apud Tacitum, & rectiùs seu magis genuinè; quia in Germanico vocabulo litera *p* geminatur: apud Melam *Lupia*; Dionem & Strabonem *Λεπίας*; in Annalibus Francicis *Lippa* & *Lippia* scriptum legitur. Hanc posteriorem dialectum vulgatus scribendi loquendique usus retinuit. In Velleii exemplaribus, in quibus *ad caput Fulix fluminis* legitur, vel mendum in *Fulix* pro *Lupia*, vel *quasi in honorem C. Julii Octaviani flumen sic noviter appellatum*. Lipsi. in Vell. n. 194. Bœclerus in eund. Cluverius lib. 3. Germ. antiq. c. 49. Verum uti breve Augusti ad *Luppiam* imperium fuit mox Rheno terminatum, ita quoque memoria nominis in illo flumine non diu perduravit. Nimis levis & falsa Vadiani doctissimi cæteroque viri, qui *Luppiam* fluvium esse putat, quem hodie *Neccarum* vocant, & Irenici ac Spidellii in not. in Bartolinum l. 12. Austr. *Lanum* esse suspicantium conjectura, ita ut refutatione non indigeat. Diversus enim ab utroque fluvius, à capite usque ad ostium nomen *Luppia* gerit, cui soli, quæ in Romanâ, Francicâ & Saxonicâ historiâ memorantur: atque inter cætera, quòd *per Brueteros minores fluat*, Strabo lib. 7. quòd *ab ultimis Brueterorum, à saltu Teutoburgiensi & Amisîâ haud procul abfuerit*, Tacitus; quòd *ad caput Tiberius hiberna locaverit*, Velleius; *ad confluentes cum Alifone castellum Drusus posuerit*, Dio; accommodari queunt. Quomodò igitur aut *Neccarus* aut *Lanus* potuit esse *Luppia*? non illi *Luppia* oppido juxta Ptolemæum in mediis Germaniæ finibus sito, & in tribus clarissimis locis ab eo numerato; non *Lippenheimio* in Annalibus Francicis cele-

celebri; non Lipstadio tribus Paderbornâ milliaribus remoto, quod *Luppiam* antiquum Ptolemæi oppidum Cluver. esse contendit; non familiæ nobilium Dominorum & Comitum; non saltui, non toti Lippiensi Comitatu nomen dederunt.

2. ROMANIS ANNALIBUS INCLYTUS AMNIS.] Velleii, qui primus inter Latinos amnis meminit lib. 2. Taciti l. 2. Ann. & 5. hist. Dionis lib. 54. Multa enim & præclara ad hunc fluvium Drusus, Tiberius, Germanicus egerunt.

3. NEC MINUS IN FRANCA NOBILIS HISTORIA.] Prima ejus, quod sciam, mentio occurrit apud Fredegarium Scholast. cap. cix. quando (an. 737.) *Carolus Martellus commoto exercitu Francorum, in loco, ubi Lippia fluvius Rhenum ingreditur, sagaci intentione transmeavit, maximâ ex parte regionem illam dirissimam stravit, gentemque Saxonum sevissimam ex parte tributariam esse præcepit.* Sæpius deinde expeditionibus Saxonis implicitus ad *Luppiam* Carolus M. venit, castra posuit, memoriâ & monumento digna multa gessit. Hinc in Francica historia, in vita Caroli M. apud Pithæum, Annalib. Franc. apud eundem & Reuberum, Poëtâ Anonymo, Adelmo Benedictino, Reginone, Urspergenfi, alibique nobilis & clarus *Luppia*.

4. HIC ORITUR.] Non in montibus Hassicis, ut Althamerus in Tacit. de morib. Germ. sed sub castro *Lipspringâ* uno milliari à *Paderborna* in ultimis Bruëteris, & postquam supra *Neuhusium Paderam*, *Alisonem* infra alveo accepit, & multa insignia castra, & oppida alluit; juxta *Vesaliam* in Rhenum evolvitur. Falluntur ergo, qui in eandem cum *Amisia* & *Visurgi* partem ferri, & Oceanum subire existimarunt. Hos sequi videtur Bartolinus l. 4. Austr. ut Spidelius notavit.

*Nunc verò Oceani populos, atque extrema mundi
Regna sequar.*

Hic fluit & Lupia turgescens sanguine ripa.

Errori huic immani & manifesto ansam præbuit Strabo lib. 7. In eandem cum *Amisiâ* partem feruntur *Visurgis* & *Lupia* amnis, qui per Bruëteros minores fluit, distans à Rheo 100 stadiis, sive millibus passuum LXXXV. Melius *Luppia* ostium agnovit Mela, lib. 3.

c. 3. *Annium in alias gentes exeuntium Danubius & Rhodanus, in Rhenum Mœnus & Lupia.* Excusat tamen Strabonem Junius, quasi *Ἡ τῶντα* (videlicet ἔθνη, quod præcessit) id est, *ad has nationes* decurrere Luppiam tradiderit. Ifac. Pont. lib. 1. Orig. Franc. c. 9.

5. N O M E N Q U E D E D I T.] *Lippsringæ* arci, sub quâ *Luppia* fontes conspiciuntur, oppidoque, diu post conditam arcem, in oppidum evecto: nam sub initium sæculi decimi quinti incolæ libertate primum donati vel manumissi. sic quoque in eadem hac dioecesi vicus quidam *Wpsprunck* vocatur. Arx porrò & oppidum *Lippsringæ* ad collegium Cathedrale Ecclesiæ Paderborn. spectant, & incolumitatem suam debent Casparo Philippo de Ketteler Decano, Joanni Wilhelmo Cantori, & Joanni Henrico Baronibus de *Sintzig* / Canonicis Paderbornensibus; qui arcis ruinam anno M D C X L V I. cùm Vrangelius subjecto pulvere nitro eam funditus evertere decrevisset, unice sunt deprecati.

6. N E R O N U M Q U O S I T A M A J O R I S.] Horatius lib. 4. od. 14.

*Major Neronum mox grave prælium
Commisit, immanesque Rhætos
Auspiciis repulit secundis.*

Uterque Neronum divisit partibus Rhætos Vindelicosque adgressi. Velleius lib. 2. c. 95. Cui ergò Venusina periphrasis convenit? Tiberio, cui opèris adjutor datus fuerat Drusus frater, quem intra *Cæsaris penates enixa erat Livia.* Vell. l. c. ideoque natu minor. Claudius Drusi filius apud Senecam in consolat. ad Polybium. *Cæsar (Tiberius) patruus meus Drusum Germanicum patrem meum, minorem natu, quam ipse erat, fratrem intima Germaniæ recludentem, & gentes ferocissimas Romano subjicientem imperio, in complexu & osculis suis amisit.*

7. C A S T R A F U E R E L O C O.] *Hiberna,* Vell. lib. 2. c. 105. *Pietas sua Cæsarem penè obstructis hieme Alpibus, in urbem traxit: ad tutelam imperii eum veris initio reduxit in Germaniam; in cujus mediis finibus ad caput Juliæ (Lupix) fluminis, hiberna digrediens*

grediens princeps locaverat. Just. Lipsius in not. ad Velleii lib. 2. n. 194.

8. ET QUEM CONCILIO] Anno 776. vita Caroli M. apud Pithæum, Astronomus, Adelmus Benedictinus, Poëta Anonym. Regin. lib. 2. Chron. Annal. Canisiani.

Ad fontem Lippia veniens, scribit Astronomus, immensam illius perfidi populi multitudinem velut devotam & supplicem, ac quasi erroris sui veniam poscentem invenit. Cui cum & misericorditer ignovisset, & eos, qui se Christianos fieri velle affirmabant, baptizari fecisset, datis & acceptis pro fide servandâ fraudulentis eorum promissionibus, obsidibus quoque, quos imperaverat, receptis, Eresburgo, quod dirutum erat, restaurato, alioque castello super Lippiam exstructo, & in utroque non modico presidio relicto, ipse in Galliam reversus in villa Haristallo hiemavit. Terruerat enim Saxones Carolus, velut ingens tempestas omnia prosterbens. Regin. l. c. Vita Caroli. Et perterriti Saxones omnes ad locum, ubi Lippia consurgit, venerunt ex omni parte, & Domino regi Carolo per Wadium manibus suis reddiderunt patriam, & sponponderunt se esse Christianos, & iterum subditi sunt ditioni Domni regis Caroli. Cùm An. 780. ad fontem Luppia venisset, castra metatus alteram synodum ibidem celebravit. Astron. in Annal. Cùm magno exercitu in Saxoniam profectus est, transiensque per arcem Eresburgum ad fontem Lippia venit, ubi castra metatus per aliquot dies moratus est. Regino.

Vita Caroli apud Pithæum: *Iterum iter peregit ad disponendam Saxoniam, & pervenit ad Eresburgum, & inde ad locum, ubi Lippia consurgit, ibique synodum tenuit; in qua Carolus M. litem multis annis agitatam, inter Assuerum Abbatem Prumiensem, & Weomadum Archiep. Trevirensis, de cella S. Goaris ad Rhenum, secundùm Abbatem decìdit, & monasterio Prumiensi cellam donavit. Browerus lib. 7. Annal. Trevirens.*

Tertium & maximum seu generale concilium in An. 782. incidit. Astron. *Æstatis initio, cum propter pabuli copiam duci poterat, in Saxoniam eundem, & ibi, ut in Francia quotannis solebat, generalem conventum habendum censuit. Trajectoque apud Coloniam Rheno, cum omni Francorum exercitu ad fontem Lippia venit, & castris ibi po-*

*stis per dies non paucos ibidem moratus est. Regin. lib. 2. An. dom. in-
car. 782. Carolus Coloniam veniens Rhenum transit, & synodum tenuit,
ubi Lippia consurgit. Annal. Canisii.*

In hoc conventu legati, quos Godefridus Nortmannorum
rex & Avarorum principes Cakanus & Jugurtus miserat, auditi.
Vita Caroli M. Astron. in Annal. Annales incerti auct. apud
Pith. Regino, Ursperg. ll. cc. Abfuit autem Widichindus. A-
stron. Ursperg. Regino, Annales incerti auctoris apud Pithæum.
*An. 782. Carlus habuit conflictum in loco, ubi Lippia oritur, cum o-
mnibus primatibus Saxonum, excepto Widikindo rebelle, & iis, qui cum
eo erant.*

9. DEVENERARE SACRUM FLUVII CAPUT.]
Sacri olim fontes habiti, & floribus, aris, sacrificiis culti. Virg.
l. 7. Æneid. Horat. lib. 1. od. 1. lib. 3. od. 13. Mart. lib. 4. c. 57.
Seneca epist. 41. *Magnorum fluminum capita veneramur: subita
ex abdito vasti amnis eruptio aras habet. Latè hæc superstitio pa-
tuit, nam ad Saxones quoque & Prussios pervasit. Adamus
Brem. Frondosis arboribus fontibusque venerationem exhibebant. De
Prussiiis Helmoldus lib. 1. cap. 1. circa An. 1168. Usque hodie pro-
fectò inter illos, cum cætera omnia communia cum nostris, solus prohibe-
tur accessus lucorum & fontium, quos autumant pollui Christianorum
accessu. Alium atque alia ex causa honorem Luppia caput mere-
tur, nempe ob memoriam sacri lavacri, quo ad fontes ejus, hau-
stis inde aquis, ingenti numero Saxones abluti. Astron. Annal.
Poëta Anonym. l. c.*

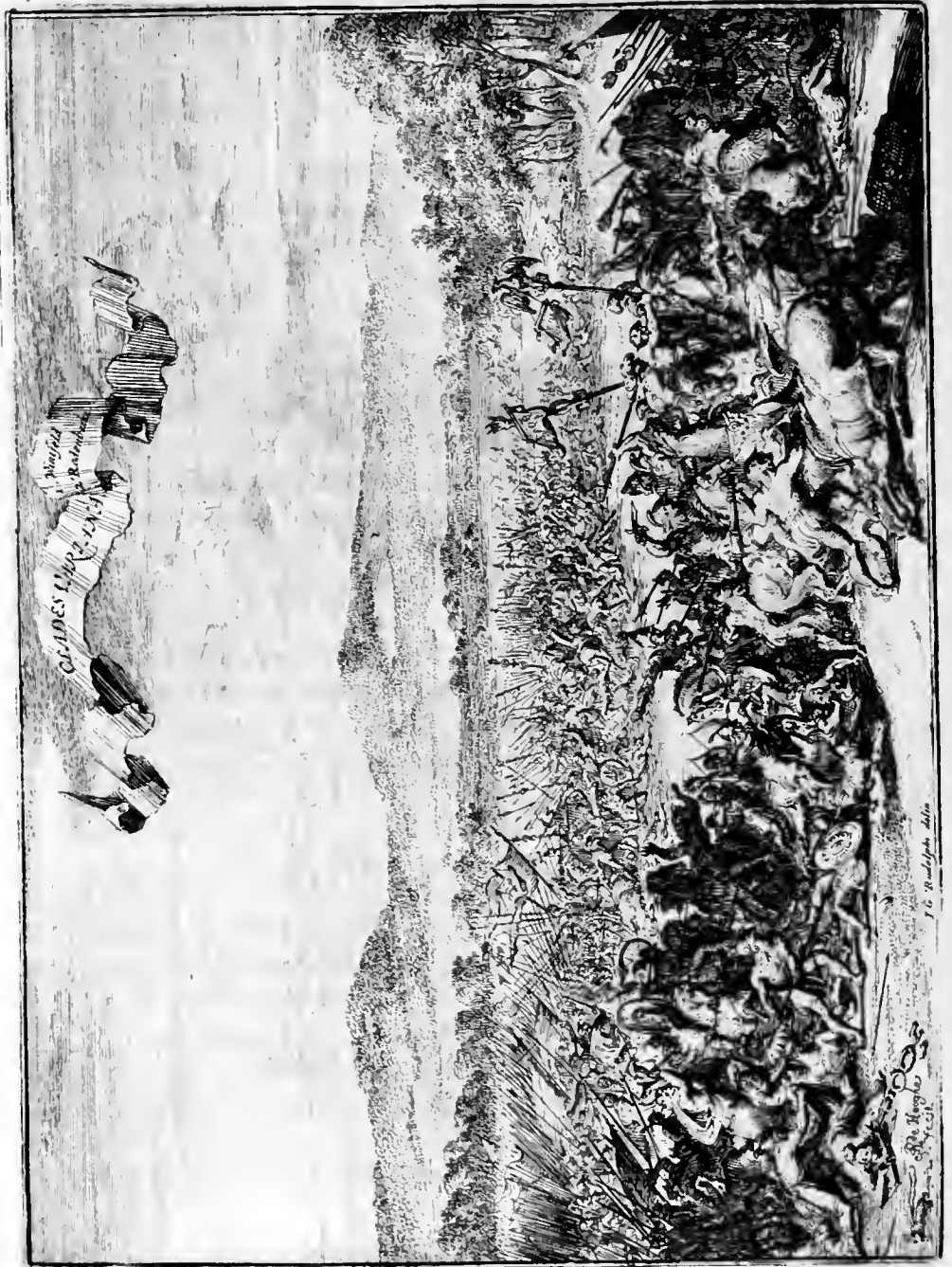
10. ET ALTE CELATIS NILI PRÆFER ORIGI-
NIBUS.] Tibullus lib. 1. eleg. 8. Horat. lib. 4. od. 14. *Te fontium
qui celat origines Nilus. Lucan. lib. 10. Plinius lib. 5. c. 9. Nilus in-
certis ortus fontibus. Hinc apud Æthiopas aqua è tenebris profluens
appellatur. Licet ergò Nilus*

11. INNUMERIS TUMIDUS PETAT AMNIBUS
ÆQUOR,] per ostia plura, ex quibus septem potiora Plin. l. c.
enumerat:

12. FONTE TAMEN MAJUS,] illustrius religione & ar-
mis, castris & conciliis, & tam Romanæ quàm Francicæ histo-

riæ monumentis celebratum nomen habet Luppia : nam Nili è contrario fons aut omnino absconditus, aut saltem obscurus & incertus, nec ullâ memorabili re insignis & cognitus. Plin. l. c. *Nilus incertis it fontibus, & per desertâ & ardentia, & immenso longitudinis spacio ambulans, famâ que tantùm inermi quasitâ cognitus, sine bellis, que ceteras omnes terras invenère.*

CLADES VARIANA.

MEMORIÆ. SACRUM

EN. UBI. ROMANÆ. CLADIS. MONUMENTA. SUPERSUNT
 VARUS. ET. ARMINIO. STRATUS. AB. HOSTE. JACET
 ET. CAMPO. IN. MEDIO. NOTUM. VICTORIA. NOMEN
 SERVAT. ADHUC. NOSTRIS. INCLYTA. TEMPORIBUS
 AUSPICIIS. RAPUIT. PUBES. GERMANA. SECUNDIS
 IMPERII. GEMINAS. NOBILE. PIGNUS. AVES
 DESINAT. EUPHRATES. PARTHOS. MEMORARE. TRIUMPHOS
 CLARIOR. EST. CÆSO. LUPPIA. QUINCTILIO
 RAPTA. JOVI. LATIO. CRASSI. SPOLIA. ILLE. PEREMPTI
 REDDIDIT. HIC. AQUILAS. OBTINET. USQUE. SUAS

FERDINANDUS. DEI. ET
 APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
 PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
 MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
 COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
 RO. DE. FURSTENBERG

VARIANÆ. CLADIS. PÆNE. EXITIABILIS. ROMA-
 NIS. CÆSARE. AUGUSTO. AD. TEUTOBURGIEN-
 SEM. SALTUM. INTER. AMISII. ET. LUPPIÆ
 FONTES. ARMINIO. DUCE. A. CHERUSCIS
 BRUCTERIS. MARSIS. ET. CONTER-
 MINIS. GENTIBUS. ILLATÆ

M. H. P

N O T Æ.

1. **C** L A D E S V A R I A N A .] Nota hæc clades, quam ex autoribus antiquis Vellei. lib. 2. Strabo lib. 7. Tacit. lib. 1. 2. 12. Annal. Suetonius in Augusto c. 23. in Tiberio c. 17. Florus lib. 4. c. 12. Dio Cassius lib. 56. Plinius lib. 7. hist. natur. c. 45. Seneca epist. 57. Zonaras Annal. tom. 2. Orosius hist. lib. 6. c. 21. Manilius poëta lib. 1. Ex recentioribus verò præter alios innumeros Philip. Cluver. l. 3. Germ. antiq. c. 19. Joannes Horrion lib. 2. Panegy. Pad. c. 9. Bernardus Mollerus in descript. Rheni lib. 5. Pideritius in chron. Lippienf. Stangevolius lib. 1. Ann. Circ. Westphalici, Bucherius in Belgio Romano, partim prolixius descripserunt, partim breviter commemorârunt, partim eruditè & diligenter illustrarunt.

2. **E** N U B I R O M A N Æ C L A D I S M O N U M E N T A S U P E R S U N T .] Verus hic Romanæ eladis monstratur locus, quem Urspergensis, Naclerus, & alii Augustam Vindelicorum; Moguntiam Æneas Silvius; Duisburgum Clivorum Aventinus & Joannes Tybius in antiq. Duisburgi; in Misniam Irenicus; Strombergam Joannes Gigas, & hunc sequutus Joannes Baptista Nicolosius; nonnulli ad Embsam flumen, ubi vicinum Cliviæ oppidum Dinslacum visitur, falsò transtulerunt. Repugnant enim horum opinioni, aut errori potius, & communem certamque de loco designato sententiam confirmant complura monumenta, pleraque ex veterum Romanæ historiæ scriptorum testimoniis observata, atque etiamnum conspicua: nimirum mediæ Germaniæ fines, quatenus ex continuis bellis Romanis fuit cognita. Velleius lib. 2. *quo proposito (Varus) mediam ingressus Germaniam, velut inter viros pacis gaudentes dulcedine, jurisdictionibus agendoque pro tribunali ordine trahebat assiva. At illi, in summam socordiam perduxere Quinctilium usque eò, ut se Prætorem Urbanum in foro jus dicere; non in mediis Germania finibus exercitui præse crederet.* Via & iter à Rheno ad Visurgim in Cheruscorum fines.

finēs. Dio l. c. *Quia autem Romanos multos apud Rhenum, multos apud se versari videntes, rebellionem palam attentare non audebant, Varum ita acceperunt, ut omnibus ejus jussis obtemperaturi viderentur, proculque eum à Rheno in Cheruscorum fines, & ad flumen Visurgim abduxerunt.* Habitus viæ, sive montes, saltus, silvæ, paludes, aggeres, pontes. Velleius l. c. *Exercitus omnium fortissimus, inclusus silvis, paludibus, insidiis ab eo hoste ad internecionem trucidatus est.* Tacit. 2. Ann. *Premisso Cæcinâ, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret.* Dio l. c. *Erant montes, quâ Varus tum ducebat, convallibus crebris intercepti ac inequales: arbores autem densæ, ac immodicæ proceritatis, quibus Romani ante hostium adventum cedendis, viamque parando, & quæ opus habebant, pontibus jungendo defatigati fuerant, &c. Locum modo ibi, ut in monte silvis obsito, opportunum nacti, castra fecerunt, &c. postridie progressi sunt in locum nemore vacuum.* Zonaras l. c. *Illum cum suis legionibus in densis & impeditis silvis versantem, ex improvise pro notitiâ locorum, quâ minimè patebat exitus, circumvenerunt.* Ultima Bructerorum scdes inter Amisiam & Luppiam amnes, haud procul Teutoburgiensi saltu. Tacit. 4. an. *Ductum indè agmen ad ultimos Bructerorum, quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter vastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquæ Vari legionumque insèpultæ dicebantur.* Aliso & cladi, & tumulo legionum propinquus. Vell. 2. Ann. *Lucii etiam Cæditii præfecti castrorum, eorumque, qui unâ circumdati Alifone immensis Germanorum copiis obsidebantur, laudanda virtus.* Tacit. 2. Annal. *Cæsar audito castellum Lupiæ flumini adpositum obsideri, sex legiones eò duxit, neque Cæsari copiam pugne obsessores fecere, ad famam adventûs ejus dilapsi. Tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disjecerant. Restituit aram, tumulum iterare haud visum; & cuncta inter castellum Alifonem, ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita.* Si itaque in mediis Germaniæ finibus, inter Rhenum & Visurgim, in Teutoburgiensi saltu, prope Amisiam Luppiamque amnes, ultimos Bructerorum, Alifonem, aram Drusi, & tumulum Variandarum legionum, duce Arminio à Cheruscis, Bructeris, Marsis & conterminis gentibus Varia-

na clades sit facta, certum & manifestum est, alium ejus locum assignari non posse, quàm medium Paderbornam & Dethmoldiam vel Hornam inter, ubi omnes expressas à Velleio, Tacito & Dionè *ἡρωϊσμοῖς* clarissimè repræsentat situs. Duo præterea rivi, *rubens* & *offeus*, sive *Nodenbecke* & *Knockenbecke* / per *Senda* desertum saltui Teutoburgiensi proximum defluentes; ille ab aquis sanguine infectis, hic ab injectis ossibus appellatus: ubi ossa humana, diversi generis arma & numismata, in quibus Julii Cæsaris, Octavii Augusti imagines, atque inscriptiones agnosci potuerunt, reperta, magni cum Romanis initi prælii memoriam conservarunt: & demum non Westphali tantùm & Paderbornenses scriptores, *Bernardus Mollerus* in descript. Rhen. l. 5. *Hamelman.* de genealog. & famil. Comit. & Baron. infer. Saxonix, Angar. & Westphal. *Reineccius* in not. ad Poëtam Anonym. de gest. Carol. M. *Meibomius* in Irminsul. *Horrius* in panegy. Pad. l. 2. c. 9. *Pideritius* in chron. Lipp. *Stangevol.* lib. 1. Annal. Varum cum exercitu hic cæsum tradidère: verùm etiam plurimi externi, *Cuspinian.* in Aug. *Lazius* l. 1. comment. Reip. Rom. c. 8. *Lindenbroch.* in hist. Arminii, *Carion* in chron. l. 3. *Pighius* in Hercul. Prodigio, *Lipsius* in Tacit. *Serar.* l. 1. rer. Mogunt. *Althamerus* in Tacit. de morib. Germ. *Browerus* l. 1. Annal. Trevir. David *Chytr.* in orat. de Westphaliâ, *Calvisius*, *Isac. Pontanus* lib. 1. orig. Franc. c. 9. *Teschemach.* in ehron. Clivix, March. *Joannes Henricus Hagelgans* in suo Arminio An. 1643. edito, *Gratianus Episcopus Amerinus* in vitâ Card. Commendoni lib. 2. *Per Westphalos iter vertit, visis circa Paderbornam campis saltibusque Variânâ olim clade, & Arminii victoriâ claris. Quæ loca adhuc post tot seculorum spatium à Germanis, cum gloriâ & ostentatione Majorum suorum virtutis, monstrantur.*

3. VARUS ET ARMINIO STRATUS AB HOSTE JACET.] Tacit. lib. 1. Ann. *Sed Varus, fato & vi Arminii cecidit. Cùm enim metueret, ne vivus in hostium potestatem veniret, sibi ipsi manus intulit.* Dio lib. 56. *Ideo Varus aliique primores, jam acceptis vulneribus, cùm metuerent, ne vel in hostium potestatem vivi venirent, vel ab infensissimo hoste interficerentur, sibi ipsi manus attulerunt.*

terunt. Velleius lib. 2. *Duci plus ad moriendum quàm ad pugnandum animi fuit, quippe paterni avitque exempli successor se ipsum transfixit.* Tacit. 1. Ann. *Et cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi, referebant, primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextrâ, & suo idu mortem invenerit.* Zonaras Annal. tom. 2. *Itaque Varus & precipui quique vulnerati, metuentes ne vivi in hostium potestatem venirent, ultrò sibi necem consciverunt.* Non sine causâ duram captivitatem, aut acerbam mortem à Germanis timuit, quibus adeò invisus, ut abditum mortui corpus effoderint, laceraverintque. Flor. lib. 4. c. 12. *Ipsius quoque consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum.* Velleius lib. 2. *Vari corpus semivivum hostilis laceraverat feritas, caput ejus abscissum, latumque ad Maroboduum, & ab eo missum ad Casarem, gentilitii tamen tumuli sepulturâ honoratum est.* Qualis autem genere, ingenio, moribusque fuerit, & quibus rebus tantum sui Germanorum odium incurrerit, Velleius l. c. prodidit. *Varus Quinctilius illustri magis, quàm nobili ortus familiâ, vir ingenio mitis, moribus quietus, otio magis castrorum, quàm bellicæ assuetus militiæ; pecuniæ verò, quàm non contemptor, Syria, cui præfuerat, declaravit, quam pauper divitem ingressus, dives pauperem reliquit.* Cur illustri magis ob recentes magistratus & honores, quàm nobili sive antiquâ familiâ ortum asserat, Carolus Patinus de familiis Roman. admiratur; cum Livio teste, An. U. C. 350. M. Quinctilius Varus Tribunus militum consulari potestate, Dictator verò clavi figendi causâ, An. U. C. 421. Cn. Quinctilius creati fuerint. Interim qualicumque loco natus fuerit, non poterant Germani avaritiam ejus, & imperandi modum tolerare. Dio l. c. *Ubi autem Quinctilius Varus, Germania post administratam Syriam præfectus, rebus ibi gubernandis susceptis imperare, pecuniâque uti à subditis exigere, Germani ejus inceptum non tulerunt, primoribus ipsorum amissum principatum desiderantibus, vulgò consuetam rerum rationem peregrina dominationi anteferente. Oderant præterea libidinem ac superbiam.* Flor. l. 4. c. 12. *Quippe Germani victi magis, quàm domiti erant, moresque nostros magis, quàm arma induerant sub Imperatore Druso. Postquam verò ille defunctus, Vari Quinctilii libidinem ac superbiam, haud secus, quàm sevitiâ odisse ceperunt.*

runt. Orosius lib. 6. c. 21. *Quintilius Varus cum tribus legionibus à Germanis rebellantibus, mirâ superbiâ atque avaritiâ in subjectos agens, funditus deletus est.* Zonaras l. c. *Sed cum Quintilius Varus Germaniæ præpositus, eos subito ac penitus ab inveteratâ consuetudine revellere aggredieretur, superbeque & avarè ut mancipiis imperaret, ferre non potuerunt.* His ille moribus & vitiis causam bello præbuit; insidiis verò & cladi occasionem dedit falsa ejus de Germanis opinio, fœcordia, & militum dissipatio. Velleius l. c. *Is cum exercitui, qui erat in Germaniâ, præesset, concepit esse homines, qui nihil præter vocem haberent hominum; quique gladiis domari non poterant, posse jure mulceri. At illi in summam fœcordiam perduxere Quintiliium, usque eò, ut se Prætorum Urbanum in foro jus dicere, non in medijs Germaniæ finibus exercitui præesse crederet.* Flor. l. c. *Ausus ille agere conventum; & in castris se direxerat, quasi violentiam barbarorum & licitoris virgis, & præconis voce possêt inhibere.* Dio l. c. *Ibi summa in pace ac amicitia erga eum viventes, in hanc eum opinionem adduxere, quasi possent absque militum opera in servitute contineri. Igitur Varus neque milites, quod in hostico fieri debet, uno loco continuit. Præcipuè verò securitas, & nimia fiducia in eo arguitur.* Flor. l. c. *Tanta erat pacis fiducia, ut ne prædictâ quidem, & proditâ, per Segesten unum principum, conjuratione commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem, improvisò adorti, quum ille (O securitas!) ad tribunal citaret, undique invadunt.* Vell. l. c. *Id Varo per virum ejus gentis fidelem, clarique nominis Segesten indicatur, negat itaque se credere, spemque benevolentiae ex merito estimare, nec diutius post primum indicem secundo relictus est locus.* Dio l. c. *Fam fidente rebus Varo, ac nihil tale expectante; ac non modo fidem omnem iis, qui rem, ut erat, suspicantes, eum, ut caveret sibi, monebant, abrogante, sed etiam objurgante eos, quòd frustra sibi timerent, ac illos in invidiam vocarent, repente ex composito quidam ex longinquis Germani insurgunt.* Hinc illæ Segestis apud Tacit. 1. Ann. querelæ: *Ego raptorem filiae meae Arminium apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci, dilatus segnitia ducis, quia parum præsidii in legibus erat, ut me & Arminium, & conscios vinceret, flagitavi: testis illa nox, mihi utinam potius novissima! quæ secuta sunt, desleri magis, quàm defendi*

fendi possunt. Orta vel aucta hujusmodi fiducia ex conviviis, & assiduâ consuetudine cum Arminio & Sigimero. Dio l. c. *Erant inter eos, qui conspiraverant, & belli, quod tum conflagratur, præcipui Arminius & Sigimerus, semper cum Varo conversantes, sapiusque convivantes.* Defuit demum consilium. Velleius lib. c. *Ex quo apparet, Varum sanè gravem & bonæ voluntatis virum, magis Imperatoris defectum consilio, quàm virtute destitutum militum, se magnificentissimumque perdidisse exercitum.* Unde Tiberius proximo anno in Germaniam missus, cùm animadverteret, *Varianam cladem temeritate & negligentia ducis accidisse, nihil non de consilii sententia egit; semper aliàs sui arbitrii, contentusque se uno, tunc, præter consuetudinem, cùm pluribus de ratione belli communicavit; curam quoque solito exactiorem præstitit.* Suetonius in Tib. c. 18. Sed etsi culpâ Vari ignominiosa clades contigerit; mansit tamen manetque in pluribus locis celebribus memoria nominis ejus: nam *Varisberg*, vulgò *Forstenberg*, nobilium Virginum Collegium in Cliviâ, *Vari montem*, Pighius in Hercule Prodicio; *Varburgum*, insigne ditionis Paderbornensis oppidum, *Variburgum* Serar. lib. 3. rerum Mogunt. notat. 29. ad vitam S. Bonifacii, interpretantur. Nec minori ratione sunt qui putent, *Varenholtum* in comitatu Lippiensi; in dioecesi Monasteriensi *Varendorpium* urbem, & *Varlariam* Præmonstratense cœnobium à Varo appellari, atque illud *Vari pagum*, hoc *Vari castra* significare.

4. ET ARMINIO,] de quo dissimili planè Varo Velleius. *Tum juvenis genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio, nomine Arminius, Sigimeri principis gentis ejus filius, ardorem animi vultu oculisque præferens, assiduus militiæ nostræ prioris comes, & jam civitatis Romanæ jus equestremque consecutus gradum, segnitiâ ducis in occasionem sceleris usus est, haud imprudenter speculatus, neminem celerius opprimi, quàm qui nihil timeret, & frequentissimum initium esse calamitatis, securitatem. Primò igitur paucos, mox plures in societatem consilii recipit; opprimi posse Romanos & dicit, & persuadet; decretis facta jungit, & tempus insidiarum constituit.* Sunt qui ad Arminium nostrum ex militia Romanâ, in quâ ductor popularium meruerat, notum & celebrem

brem in Urbe respexisse velint Virgilium lib. II. Æneid. v. 642.

*Dejicit Herminium, nudo cui vertice fulva
Casaries, nudique humeri; nec vulnera terrent.*

Postquam multa Arminii facta insignia Tacitus 1. & 2. Ann. memoravit, præclarissimo immaturum ejus obitum elogio prosequitur. *Caterum Arminius abscedentibus Romanis, & pulso Maroboduo, regnum affectans, libertatem popularium adversam habuit: petitusque armis, cum variâ fortunâ certaret, dolo propinquorum cecidit; liberator haud dubiè Germania, & qui non primordia populi Romani, sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacefferit: præliis ambiguus, bello non victus, septem & triginta annos vita, duodecim potentia explevit: caniturque adhuc apud barbaras gentes.*

5. ET CAMPO IN MEDIO.] *Nomen etiamnum retinet inclytus Romanâ clade saltus Teuteberg: & victoriæ cognomine insignis campus, Wintfeldt / ad oppidulum Hornam in Westphaliâ. Lips. in not. ad Tacit. Annal. lib. I. n. 211. Mollerus, Lindenbrochius, Hamelmannus, Reineccius, Serarius, Isaac. Pontanus, Calvifius, Pideritius, Stangevolius, ll. suprâ §. 2. citatis, Ægidius Bucher. in Belg. Roman. lib. 3. c. 1. in fine. Hi omnes inter monumenta victoriæ de Romanis reportatæ referunt campum, seu jugi planitiem, vulgò Wintfeldt / appellatam haud dubiè à victoriâ; nam vincere Germanis winnen dicitur; verique simile videtur, de campo hoc loqui Tacit. lib. I. Ann. *Medio campi albertia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disjecta vel aggerata.**

6. PUBES GERMANA.] Tacit. I. Ann. Suet. in Aug. c. 23. Flor. Velleius II. cc. Verè Germana pubes non natione tantùm, verùm etiam virtute, cujus cum aliàs sæpissimè, tum in prælio Variano illustre specimen dedit; falsò autem & immeritò de Germanis Velleius, *quod nisi expertus vix credebat, in summa feritate versutissimi, natumque mendacio genus.* & Strabo scribit lib. 7. *adversus hos (Germanos) plurimum utilitatis in incredulitate: quibus fides habita est, ii maxima damna intulerunt: ut Cherusci, & eorum subditi, apud quos tres Romana legiones cum Duce Quinctilio Varo, contra datam fidem, insidiis circumventa, perierunt.* Alienissima

sima hæc calumnia ab indole, & moribus gentis, cujus fides tantam semper laudem habuit, ut vel ipsi Imperatores Romani in Germanorum se custodiam tradiderint, & Frisiorum legati Romæ aufi gloriari, *nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse.* Tacit. lib. 13. Annal.

7. IMPERII GEMINAS NOBILE PIGNUS AVES.] Florus l. 4. c. 2. Tacit. 2. Ann. *Et cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi referebant, hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas, quas Germanicus Romanas aves, propria legionum numina apud eundem lib. 2. Ann. appellavit.*

8. DESINAT EUPHRATES PARTHOS MEMORARE TRIUMPHOS.] Grave quidem vulnus clade Crassianâ populus Romanus à Parthis accepit. Flor. l. 3. c. 11. ingens inde fama Euphrati; verùm multis nominibus

9. CLARIOR EST CÆSO LUPPIA QUINCTILIO:] de quo reportata victoria magnum nomen decusque gerit in e- logio, quo Germaniam Tacit. de morib. Germ. ornavit. *Sexcentesimo & quadragesimo annu urbs nostra agebat, cum primùm Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone Coss. ex quo si ad alterum Imperatoris Trajani consulatum computemus, ducenti fermè & decem anni colliguntur, tam diu Germania vincitur. Medio tam longi ævi spatio multa invicem damna. Non Samnis, non Pæni, non Hispaniæ Galliæve, ne Parthi quidem sæpius admonère. quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis, quàm cadem Crassi, amisso & ipse Pacoro, infra Ventidium dejectus Oriens objecerit? At GERMANI, Carbone, & Cassio, & Scauro Aurelio, & Servilio Cepione, M. quoque Manlio fuis vel captis, quinque simul consulares exercitus populo Romano; Varum, tresque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt. nec impunè C. Marius in Italiâ, divus Julius in Galliâ, Drusus ac Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris mina in ludibrium versa. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ & civilium armorum, expugnatæ legionum hibernis, etiam Gallias affectavère: ac rursus pulsæ inde, proximis temporibus triumphati magis quàm victi sunt.*

10. RAPTA JOVI LATIO.] Inscriptio monumenti Ca-

pitolini apud Lazium lib. 7. comment. Reip. Rom. c. 4. Vel-
leius lib. 2. c. 91. Sueton. in Aug. c. 21. Florus lib. 4. c. 12. Eutro-
pius lib. 7. in Aug. Ovidius lib. 5. & 6. Fast. & lib. 2. Trist. Hora-
tius lib. 4. od. 15.

*Et signa nostro restituit Fovi,
Direpta Parthorum superbis
Postibus: &c.*

Quantopere signis, sive *ultrò*, ut Florus, sive, ut Suetonius ait, *repositi*, redditis gavisus sit Augustus, indicant tot & tam varii hac de re signati nummi veteres cum inscriptione S I G N I S R E C E P T I S: quorum icones apud Lazium l. c. expressæ.

II. HIC AQUILAS OBTINET USQUE SUAS.] Ar-
minius apud Tacit. lib. 1. *Cerni adhuc Germanorum in lucis signa
Romana, quæ diis patriis suspenderit.* Nondum ergo tunc, nec un-
quam Augusto remissa fuerant; an postea ductu Germanici, &
auspiciis Tiberii recepta, auctores inter se dissentiunt. Affirmat
Tacit. lib. 1. Ann. *Bruëteros sua urentes, expeditâ cum manu L. Ster-
tinius, missu Germanici fudit; interque cadem & pradam reperit un-
deicesima legionis aquilam cum Varo amissam.* l. 2. *Ipse majoribus co-
piis Marsos irrumpit: quorum dux Maloendus, nuper in deditionem ac-
ceptus, propinquo luco defossam Variana legionis aquilam modico presidio
servari indicat.* Ad quem locum Lipsius not. 62. *Hic autem in-
venta aquilarum una, & supra lib. 1. altera; ergò receptæ nunc omnes.*
*Quâ de causâ arcus erectus dicatusque: Tacit. l. 2. Fine anni ar-
cus propter adem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Ger-
manici, auspiciis Tiberii; & ades Fortis Fortuna &c. dicantur.* Quin
Dio lib. 57. scribit. *At Germanicus expeditione in Germanos prosperâ
ad Oceanum usque processit, barbarisque vi devictis, ossa eorum, qui
cum Varo ceciderant, lecta humavit, signaque militaria recepit.* Sed
idem Dio lib. 60. Claudio demum Cæsare, unicam quæ resta-
bat aquilam, receptam perhibet: ita enim habet. *Eodem anno
(U.C. DCCXCIV.) Sulpitius Galba Chattos vicit, & P. Gabinius Mar-
sos, qui inter alia, quæ laudi essent, militarem aquilam, quæ sola è
clade Varianâ adhuc supererat, recuperavit.* Hic aut Tacitum nos
fallere, aut Dionem, necesse est. Quam enim aquilam Tacitus,
Male-

Malevendo Marforum duce atque indice, Germanicum Cæsarem recepisse à Marfis, hanc Dio Cassius scribit Claudio demum Cæsare per Legatum Gabinium esse recuperatam. Facit hæc dissensio magnorum inter Romanos scriptorum, ut suspicari libeat, non adeò exploratum fuisse ipsis scriptoribus, aquilæne omnes redditæ fuerint, nec ne. Ideò Floro potiùs inhærendum censeo, qui lib. 4. c. 12. *Signa, & aquilas duas adhuc barbari possident; tertiam signifer prius, quàm in manus hostium veniret, evulsam mersamque intra baltei sui latebras gerens, in cruenta palude sic latuit.* Sed an & hæc aquila relata sit ad Romanos abruptit Florus. Lipsius ut Florum Tacito conciliet, suspicatur Florum, qui epitomen Livii dedit, ex persona & ætate Livii tantùm loqui, quâ nondum redditæ erant aquilæ à Germanis. At quis credat Florum, quem Trajani tempore vixisse volunt, hanc ævo suo populi Romani gloriam ex receptis aquilis dissimulare potuisse, quando tanto triumpho receptas de Parthis aquilas legerat. Quapropter non desunt, qui aquilas nunquam omnes è Germania receptas sentiunt. Quos inter Cuspinianus Florum secutus in vita Augusti. *Nec unquam hæ redditæ sunt Imperatoribus Romanis, quod Parthi fecerunt, sed semper in hunc usque diem servatæ; licet Tacitus scribat Germanicum, cum in Teutoburgiensi saltu reliquias Varianae cladis inspicere concupisceret, per L. Stertimum apud Bructeros undevicesimæ legionis aquilam cum Varo amissam reperisse.* Majorem ergò fidem hac in re Floro, quàm Tacito habendam esse, & non sine ratione censuit Cuspinianus: si enim verè Variana signa recepta fuerunt, cur Tacitus tantùm ac Dio, & quidem diversè id meminerunt? nam signa à Parthis remissa poëtæ pariter & historici magno numero & consensu celebraverunt. Cur Velleius, quod gratum, lætum & magnæ gloriæ Tiberio erat, in laudibus ejus alioquin immodicus filuit? quomodo contrarium scribere Florus ausus esset? Arcus quidem similis esse potuit triumphis, quos apparatu splendidos, victoriæ autem inanes falsosque, de Germanis non rarò Imperatores Romani egerunt; quod Tacitus quoque de morib. Germ. agnovit. *Inde proximis temporibus triumphati magis, quàm victi sunt.* Alio quoque & excel-

cellentiori quidem modo aquilas suas Luppia usque obtinet, imperio nimirum ad Francos primum, & ab his ad Saxonas, utrosque Luppiae aliqua ex parte quondam accolas, translato. Nec desunt, qui imperii insignia ab aquilis clade Varianâ raptis originem accepisse existimarint; ita enim senserunt & scripserunt Cuspinianus, & Ulricus Huttenus: ille in Aug. *Non enim biceps est aquila, ut imperitum vulgus credit: sed duae simul; quarum altera alteram expansis alis obtegit, tertiam signifer legionis tertia abstulit, paludeque demersit, ne in hostium manus veniret, alioqui tres haberemus aquilas in insignibus Imperii.* Hic verò & clarius in carmine de Germania non degeneri:

Vindice ut Arminio, celeris prope rura Visurgis,

Romanas acies, miro Germania motu,

Quinctiliumque ducem conciderit, unde birostræ

Contigerint aquila, traducti insignia regni,

Excussumque jugum, non tantum hæc tempora nosset.

Horum astipulatorem Flavium Illyricum exagitat & refellit Card. Bellarminus de translato. Imp. Rom. lib. 1. c. 7. §. 2. & *Romanos Imperatores negat bicipitem aquilam in insignibus ferre ob duas aquilas ab Arminio quondam Vari Legionibus detractas: non enim duas aquilas in insignibus Imp. gerere, sed unam divisam in duo capita: cujus rei causam esse, quòd imperium esset inter duos principes divisum, quorum alter in Occidente, alter in Oriente sedem habebat.* Atqui etiam prius, quàm imperium divideretur, in columna Trajana & Antoniana videre fuit duplicem aquilam concorporatam, sic ut in Imperii insignibus hodie solet. Lips. in analectis ad Milit. Rom. dialogo II. l. iiij. p. 346. edir. 4°.

12. PENE EXITIABILEM.] Sueton. in Aug. c. 23. *Graves ignominias cladesque, duas omnino, nec alibi quàm in Germania, accepit, Lollianam & Varianam: sed Lollianam majoris infamiae, quàm detrimenti; Varianam penè exitiabilem, tribus legionibus, cum duce legatisque, & auxiliis omnibus, castis.* Magnitudinem igitur hujus cladis, quæ à Suetonio penè exitiabilis, à Velleio atrocissima calamitas vocatur, facilè quis cogitatione comprehendet, sive cum Polybio lib. 6. tribuat legioni quina millia peditum, & tre-

cen-

centos equites, sive cum Vegetio peditum sex millia, equites septingentos & triginta duos. Hujus itaque exercitûs cum auxiliis omnibus, quæ è sociis conscripta non minorem certè numerum confecerint, ad internecionem deleti nuntius ingentem mœrorem metumque Augusto, & Urbi attulit. Velleius l. c. *Ordinem atrocissima calamitatis, quâ nulla post Crassi in Parthis damnium, in externis gentibus gravior Romanis fuit, justis voluminibus, (utinam cum xx. libris de bellis Germanicis à Plinio scriptis superessent!) ut alii, ita nos conabimur exponere. Nunc summa deplenda est. Exercitus omnium fortissimus, disciplinâ, manu, experientiâque bellorum inter Romanos milites princeps, ad internecionem trucidatus est.* Flor. l. 4. c. 12. *Nihil illâ cade per paludes, perque silvas cruentius: nihil insultatione barbarorum intolerabilius, præcipuè tamen in causarum patros. Aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os sectum, recisâ prius linguâ, quam in manu tenens barbarus, tandem, inquit, vipera sibilare desiste.* Sueton. l. c. *Hâc nunciatâ, excubias per Urbem indicxit, ne quis tumultus existeret: & præsidibus provinciarum propagavit imperium, ut & à peritis & assuetis socii continerentur. Fovit & magnos ludos Jovi Opt. Max. si rempublicam in meliorem statum vertisset: quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat. Adèd namque consternatum ferunt, ut per continuos menses barbâ capilloque summisso, caput interdum foribus illideret, vociferans: Quinctili Vare, legiones redde: diemque cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem. Metuebat enim, ne unâ cum Gallis Italiam ac Romam Germani peterent. Dio lib. 56. Augustus Variânâ clade auditâ, vestem, ut quidam memorant, laceravit, inque magno luctu fuit, propter amissum exercitum, metumque, qui à Germanis, & Gallis impendère videbatur, maximè quòd eas gentes jam ipsam Italiam ac Romam petituras verebatur; sed neque urbana juvenus magni momenti supererat, & sociorum auxilia, quæ alicujus essent pretii, afflicta erant. Nihilominus tamen ad omnia se, quantum præsens rerum conditio ferebat, comparavit. Et quoniam ii, qui militari essent atate, dare nomina nolebant, ex iis qui nondum annum trigesimum quintum attigissent, quintum; ex natu majoribus decimum quemque, ut fors in quemvis incidisset, bonis privatum, ignominia notavit: postremò cum multi ne sic quidem obedirent, quosdam mor-*

te mulctavit, &c. Et quia complures Galli ac Germani Romæ obversabantur, partim peregrinantes, partim inter stipatores recipiendi, veritus, ne quid hi novi molirentur, in insulas armatos amandavit, inermes urbe exire jussit. Hac tum ab Augusto acta: ea quæ decreta fuerant, & inter hæc triumphus Tiberii de Pannoniis, Ludique omitti. Sueton. in Tib. c. 17. Nam sub id ferè tempus Quintilius Varus cum tribus legionibus in Germania periit: nemine dubitante, quin victores Germani juncturi se Pannoniis fuerint, nisi debellatum prius Illyricum esset. Quas ob res triumphus ei decretus est, multique & magni honores. triumphum ipse distulit, mæstâ civitate clade Varianâ. Etsi hæc clades exitium imperio non attulerit, ingens tamen damnum ex ea consecutum: nam ut Flor. l. c. Hac clade factum, ut imperium, quod in litore Oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret.

13. CÆSARE AUGUSTO.] Paucis ante obitum ejus annis, cum bellum Pannonicum confectum esset, & plures fulsissent cometæ. Tacit. 1. Ann. Bellum eâ tempestate, quâ vivere defuit Augustus, nullum nisi adversus Germanos supererat: abolenda magis infamie ob amissum cum Quintilio Varo exercitum, quàm cupiditate proferendi imperii. Velleius lib. 2. Tantum quod ultimam imposuerat Pannonicæ ac Dalmaticæ bello Caesar manum, cum intra quinque consummati operis dies funestæ ex Germania epistolæ casu Vari, trucidatarumque legionum trium, totidemque alarum & sex cohortium. Dio l. c. cælum sæpius ardere apparuerat, multi simul cometæ effulserant. Manilius l. 1.

*Extremas modo per gentes ut fœdere rupto
Cum fera ductorem rapuit Germania Varum,
Infecitque trium legionum sanguine campos,
Arserunt toto passim minitantiâ mundo
Lumina, & ipsa tulit bellum natura per ignes,
Opposuitque suas vires, finemque minata est.*

De tempore verò acceptæ cladis variant auctores: Lindebrochius in hist Armin. & Helmvicus in teatro, imputant ei annum à nato Christo 12. imperii Augusti 52. & U. C. 762. sub P. Cornelio Dolabella, & C. Junio Coss. quibus de anno Christi Baronius, & plures consentiunt; etsi Browerus, Horrius & Calvifius

visius 9. & alii 10. ponant : similiterque , juxta Pighium tom. 3. Annal. lib. 18. ac Sigonium comment. in Fastos , annum U. C. vel 761. vel 763. Coss. Sulpitio Camerino & Poppæo Sabino , ut Browero & Stangevolio placet. Quod spectat ad tempus anni , longiùs ætatem processisse , ex Velleio colligitur : *Mediam ingressus Germaniam , jurisdictionibus agendoque pro tribunali ordine , trahebat æstiva.* Diem denique cladistam memorabilis , quem Augustus *mæstum ac lugubrem quotannis habuit* , IV. Non. Sextil. diem enimvero , ut notat Gellius lib. 5. cap. 17. & Macrobius lib. 1. cap. 16. *inominalem* , quo malè ad Cannas pugnatum est , Pantaleon , Eberus , & qui præterea Beroaldum sequuntur , assignant , eò , quòd Florus lib. 4. cap. 12. scribat , *Varus res perditas eodem , quo Cannensem diem Paulus , & fato est & animo secutus.* Putarunt enim sensum horum verborum esse , Varus eo die periit , quo Paulus Cannensi prælio. Verùm , ut Casaubonus in Suet. de Aug. c. 23. animadvertit , diem pro clade eleganter Florus usurpavit. Nonnulli cum Aventino malunt IV. Non. Julii. Sed frustra dies quæritur , quem veteres historici quasi ex compacto filuerunt , aut certum ideò definire fortè nescierunt , quòd , ut auctor est Dio , triduò cum Romanis fuerit dimicatum , & quidem , quod observat Henricus Hagelgans in suo Arminio , primo die haud procul Alifone ad caput Luppix , altero indè paulò remotiùs juxta arcem Falckenberg , tertio & ultimo prope Hornam aut Dethmoldiam.

14. ARMINIO DUCE.] Flor. l. 4. c. 12. *Duce Arminio arma corripunt.* Strabo lib. 7. *Arminii , qui belli dux fuerat Cheruscis , cum violatis pactis Varum Quinctilium invaderent.* Tacit. 2. Ann. *Vis nationum , virtus ducum in equo : sed Maroboduum regis nomen invisum apud populares , Arminium pro libertate bellantem favor habebat ; desertus tamen ab Ingviomero fuit , non aliam ob causam , quàm quia fratris filio juveni patruus senex parere dedignabatur.* Tacit. 2. Annal. *Dux igitur Arminius gentis suæ , & sociorum ejus fuit , omnibus hujus muneris partibus egregiè functus , imò & militis , qui manu , voce , vulnere sustentabat pugnam.* Tacit. 2. Annal.

15. A CHERUSCIS.] Inter Germaniæ populos, à quibus Variana strages edita, eminuère Cherusci, validissima tum natio, à Cæsare lib. 6. Velleio lib. 2. Strabone lib. 7. Tacito l. 1. 2. 11. 12. 13. Annal. & de morib. Germ. Plinio lib. 4. c. 14. Floro l. 4. c. 12. Dione l. 54. 55. 56. Fastis Capitolinis apud Onuphr. & Pighium, Nazario in panegy. descripta celebrataque. Non omnes inter Albim & Visurgim, ubi vera & præcipua sedes eorum fuit, & silva *Bacenis* pro nativo muro objecta, Cheruscos à Suevis, Suevosque à Cheruscis, injuriis incursionibusque prohibuit; etiam pro parte aliqua cis Visurgim habitârunt. Dio lib. 54. de Druso: *Lupia fluminis ripis ponte junctis, Sigambros irrupit, perque eos in Cheruscorum fines usque ad Visurgim processit. Velleius lib. 2. Intrata protinus Germania, &c. recepti Cherusci, & amnis mox nostrâ clade nobilis transitus Visurgis.* Isac. Pont. de orig. Franc. l. 1. c. 9. *pro parte cis Visurgim coluisse non abnucri.* Cluver. l. 3. Ger. antiq. c. 19. Maximè Arminio duce gens hæc floruit, qui Chattos & Cheruscos, cum quibus illi, teste Tacito 12. Ann. *eternum discordant*, conciliaverat, ut aliquamdiu junctis viribus Romanorum imperium propulsarent; eo vero defuncto recrudit vetus odium, evenitque quod Tacit. de morib. Germ. memorat. *In latere Cauchorum Cattorumque, Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt, idque jucundiùs, quàm tutiùs fuit. quia inter impotentes & validos falsò quiescas. ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni æquique Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur. Cattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. tacti ruinâ Cheruscorum & Fosi, contermina gens.* Mansère tamen adhuc ævo Claudiani veteres ad Albim sedes, nomenque Cheruscorum: quod ipse testatur in panegy. de iv. consulatu Honorii:

— *Et ingentes Albim liquere Cherusci.*

16. BRUCTERIS.] Non solum Cherusci, verùm etiam Bructeri Varianam cladem effecerunt, qui propterea sua exusserunt, atque à Germanico vastati. Tacit. 1. Ann. *Bructeros, sua urentes, expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici, fudit: interque cadens & prædam reperit undevicesimæ legionis aquilam, cum*

Faro

Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum.

17. MARSIS.] Antiquâ, & claræ originis in Germania gente. Tacit. de morib. Germ. *Celebrant carminibus antiquis Tuistonem deum terrâ editum, & filium Mannum, originem gentis conditoresque. Manno tres filios assignant, &c. Quidam autem, licentiâ vetustatis, plures deo ortos, pluresque gentis appellationes, Marsos, Gæmbrivios, Suevos, Vandalios affirmant: eaque vera & antiqua nomina. Maximè iis infestus Germanicus fuit, abolendæ infamiæ causâ, ob amissum cum Quintilio Varo exercitum, à Tiberio in Germaniam missus. Tacit. I. Ann. *Ventumque ad vicos Marsorum; & circumdata stationes. Quinquaginta millium spatium ferro flammisque pervastat. Profana simul, & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfana vocabant, solo aquantur. Idem lib. 2. Ipse (Cæsar) majoribus copiis Marsos irrumpit, quorum dux Malovendus, nuper in deditiorem acceptus, propinquo luco defossam Variarum legionis aquilam, modico presidio servari indicat. Causa igitur hujus vastationis, & irruptionis non alia, quàm quòd Varum, per fines Marsorum ad Amisiam, Dalichium, & Aldenbecam porrectos, ad Visurgim proficiscentem, ab iisdem & conterminis populis cæsum meminerat. Cluver. lib. 3. Germ. antiq. c. 11. Marsorum vestigium adhuc extat in Dithmarsen / pago diœcesis Paderbornensis.**

SALTUS
TEUTOBURGIENSIS.
MEMORIÆ. SACRUM

TEUTOBURGENSIS. SALTUS. LOCA. VASTA. PERAGRANS
PAULISPER. COEPTUM. SISTE. VIATOR. ITER
HIC. RAPTAS. AQUILAS. CLADIS. MONUMENTA. LATINÆ
INVENIES. VARI. RELIQUIASQUE. DUCIS
EGIT. ET. HIC. CELEBREM. THIETMALLO. TESTE. TRIUMPHUM
SAXONICAM. CAROLUS. DEPOPULATUS. HUMUM
UT. MERITO. DUBITES. ROMANA. CÆDE. CRUENTO
ARMINIO. MAJOR. NUM. SIT. HABENDUS. HONOS
SAXONIS. AN. CAROLO. VICTORI. SÆPIUS. HOSTEM
FREGIT. HIC. INDOMITUM. CONTUDIT. ILLE. SEMEL

FERDINANDUS. DEI. ET
APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS.
COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
RO. DE. FURSTENBERG

SALTUM. LATINIS. TEUTOBURGIENSEM. OS-
NEGGUM. FRANCIS. APPELLATUM. QUINCTILII.
VARI. LEGIONUMQUE. TRIUM. TUMULO. ET. CA-
ROLI. M. VICTORIA. DE. SAXONIBUS. PROPE
THIETMALLI. AN. DCC. LXXXIII. REPORTA-
TA. NOBILEM. POSITO. HOC. MONU-
MENTO. ILLUSTRAVIT.

NO-

N O T Æ.

I. **S**ALTUS TEUTOBURGIENSIS.] Meminit hujus saltus Tacitus lib. 1. Ann. *Ductum inde agmen ad ultimos Bruclerorum: quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum: haud procul Teutoburgiensi saltu.* Quibus verbis satis designavit, quo loco situs sit, & ubinam inquirendus; nempe inter *desertum Sinedi*, & *Dethmoldiam Hornamque* oppida, ubi mons *Teuteberg* antiquum nomen hodie retinet; cui descriptio Taciti, Velleii; ac Dionis de Variana clade testimonia conveniunt. Lipsius in Tacit. lib. 2. Ann. n. 211. Reineccius in Poëtam Anonym. de Carol. M. lib. 1. Horrion lib. 2. Panegy. Pad. c. 9. Althamerus in Tacit. de morib. Germ. Fallitur igitur Aventinus, qui in hist. Boiorum, *Teutoburgiensem Taciti saltum cum silva Duisbergensi* in Clivia, vicina Rheno, & ab Amisii & Luppia fontibus longè remota confundit, atque ex hoc errore in alium lapsus, *Vatum* in ea cum legionibus cæsum scripsit. Fallitur Joannes Tyrius in antiq. Duisbergi, qui Aventino astipulatur. Nec refert, quòd ad saltum, qui pro vero *Teutoburgiensi* hic habetur, non videatur esse *Teutoburgium*, à quo tamen originem istius cognominis petere oportet, minimum autem *Duisburgum* à *Teutoburgio* sono vocis discrepet: sicuti enim *Duisburgum*, *Dispargum* Greg. Turonensi dictum, celeberrima olim Francorum regia fuit; ita *Teutoburgium* antiquum id ipsum est oppidulum, quod postea *Thietmallum* & *Dethmoldia* dici cœptum, neque adhuc vetus suum nomen totum amisit. Cluver. l. 3. Germ. antiq. c. 15. & 19. *Dietmelle esse antiquum illud Teutoburgium, à quo Teutoburgiense saltus cognomen accepit, ipsa hodierna appellatio manifestò indicat; quippe Diet idem esse nomen quod Theuth, jam dudum innumeris argumentis probatum habeo. Atque vulgare quidem fuit hoc tractu vocabulum Theut, locis impositum. Nam ab eodem dictus est antiquissimo nomine vicus ille, medio inter Luppia fontem & Theutommellum situ, Teuteumeyer: item oppidulum Diebenhille / xv. millibus*

his passuum ab Theutomello in orientem versùs distitum. Caterùm apud Ptolemaeum legitur *Germania locus*, haud procul levâ *Visurgis ripâ*, Τελισέρριον, quod ego vocabulam ex situ & literarum ductu, corruptum esse judico pro Τελπέρριον. Accedit Teutonicos montes à Tacito collocari, ubi extrema sunt Bructerorum; quæ sanè nemo requirit in Duisbergensi saltu ad Ruram, sed ad Amisii & Luppiae fontes. Forsan ab hoc antiquiore *Teutoburgio Westphalico*, in memoriam ejus, appellatum fuit *Teutoburgium* in Pannonia, ad confluentes Dravi & Istri, ubi hodie *Drasfad* pagus, Teutonum, ut verisimile, colonia, & quantum conjecturâ assequi licet, à Sicambriis forsan condita. Lazius lib. 12. comm. Reip. Rom. c. 6. Sicambros enim, ante emigrationem, finitimos Cheruscis, ubi Dethmoldia, & latè in diœcesi Paderbornensi habitasse, ex Dione suprâ probatum.

2. **LOCA VASTA.**] Tum ob solitudinem, tum ob amplitudinem *Teutoburgiensis saltûs*, qui in diœcesi Paderbornensi exurgens, per Lippiensem, Ravensbergensem, Osnabrugensem, Monasteriensem, & Oldenburgensem ditionem longissimo montium silvarumque tractu porrigitur. Vasta enim loca appellantur, quæ vel magnitudinis terminos excedunt, vel deserta & solitaria sunt, nec sine horrore peragantur. Vossius in etymolog. In eadem Paderbornensi diœcesi occasum versùs conspicitur *mons Lulli*, quem, dum vigeret potentiorum licentia, & facilis quavis de causa apud Majores bellandi rapiendique propriâ auctoritate libido, nobiliorum Westphalorum *Purgatorium*, seu poenarum locum appellarunt. Nec longè hinc abest *mons Hunnorum*, in quo veterum castrorum vestigia ac munita etiamnum apparent, similia iis aggeribus, qui hodie dum prope *Brencken / Bevelsburg / Kerckborfen* pagos cernuntur, & *Hunegraven / sive Hunnorum fossæ*, nuncupantur. Bollandus in addendis ad XXI. Januarii.

3. **SISTE VIATOR ITER.**] Vetus in monumentis, & frequens his verbis compellendi viatorem formula. Meretur hanc moram propter Vari cladem, & victoriam Caroli M. in Romana & Francica historia inclytus saltus.

F

4. Hic

4. HIC RAPTAS AQUILAS CLADIS MONUMENTA LATINÆ, &c.] Tacit. l. i. Ann. Florus lib. 4. c. 12. alii- que suprâ citati.

5. VARI RELLIQUIASQUE DUCIS.] Tacit. lib. i. Annal. *Haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquia Vari, legionumque insepulta dicebantur; & locis glebolis calvæ, seu crania hominum disjecta ossaque passim effodiuntur.* Hamelmann. in genealogia Com. Lipp. Ifac. Pontanus lib. i. orig. Franc. c. 9.

6. EGIT ET HIC CELEBREM THIETMALLO TESTE TRIUMPHUM.] Celebrem hîc triumphum Carolus M. egit; bellum enim illud non ducum operâ, ut pleraque alia, sed auspiciis & ductu suo gessit, aciem componendo, versandoque inter medios pugnantium conflictus, inde mox ingentem illam victoriam, innumerabili hostium multitudine interfectâ, reportavit. Eginhardus in vit. Caroli M. Astronomus in reb. gest. à Carol. M. apud Reuberum An. 783. Vita Caroli M. à Pithæo edita, Annales Francici incerti, sed vetusti scriptoris apud eundem, Poëta Anonym. lib. 16. An. 783. Adelmus Benedictinus in Annal. Reg. Franc. An. 783. Annal. Francorum apud Canisium, Regino in chron. Ursperg. in chron. eodem anno.

Ex his omnium antiquissimus Eginhardus ita de hoc prælio scribit: *Hoc bellum licet per multum temporis spatium traheretur, ipse non amplius quàm bis acie conflixit; semel juxta montem, qui Osnegge dicitur, in loco Thietmelle nominato, & iterum apud Asam fluvium; & hoc uno mense, paucis quoque interpositis diebus. His duobus præliis hostes adèò profligati ac devicti sunt, ut ulterius Regem neque provocare, neque venienti resistere, nisi aliquâ loci munitione defensi, auderent.* Vita Caroli M. apud Pithæum: *Iterum rebellant Saxones, & Dominus Rex Carolus super eos ad Teotmalli venit, ibi Saxones preparaverunt se ad pugnam in campo; sed viriliter Domino Rege Carolo pugnantem Saxones terga vertunt, & Franci victores existunt: ceciditque ibi multitudo Saxonum, ita ut pauci fugâ evaserint.* Priusquàm verò alterum prælium ad Hasam iniit, Paderbornam Carolus victor venit. Adelmus: *Aridente veris tempore, cùm ad expeditionem Sa-*
xoni-

conicam se preparasset, nam de omnimoda eorum defectione perlatum fuerat, priusquam de memorata Theodoni villa se moveret, Hildigardis Regina uxor ejus decessit pridie cal. Maii, in vigilia ascensionis. Regino: Cujus funeri cum more solenni iusta persolveret, in Saxoniam, sicut disposuerat, duxit exercitum. Cumque Saxones in eo loco, qui Thietmelle vocatur, ad pugnam se preparare cognovisset, ad eos summa celeritate contendit; commissoque cum eis pralio, tanta eos caede prostravit, ut de innumerabili eorum multitudine perpauci evasisse dicantur: cumque de loco pralii ad Padrebrunnam se cum exercitu recepisset, atque ibi castris positus partem exercitus, quae adhuc de Francia venire debuerat, opperiretur, audivit Saxones in finibus Westphalorum Hasam ad hoc congregari, ut ibi cum eo, si venisset, acie confligerent. Quia in Thietmellenfi pugna singularem Carolus M. Dei opem expertus fuerat, in ejus memoriam sacellum in monte Osnegg condidit, & utique à divino auxilio nomen indidit. Pideritius in chron. Lippienf. Poëta Anonym. l. c.

Sed tandem Carolus divino munere victor,

Cæsis innumeris reliquos exinde fugavit.

Chron. Tremon. apud Strangevol. lib. 2. Ann. Carolus Rex in monte, ab antiquo Asneggi dicto, milliare à Lemgau civitate distante, Saxones usquequo rebelles, iteratò aggressus, illos ad internecionem occidit, & transfugas dissipat: qua in pugna, manifestum ei divinum adfuit auxilium, eapropter religione tactus, ne ingratus erga Deum reperiretur, montem hunc divino cultui consecravit, montem sancti adjutorii eum baptizando, atque Ecclesiam ibidem fundando, ubi posteri multis seculis, pia & ab antiquo usitata devotio, illinc peregrinantes divinum auxilium non rarò senserunt. Crantzius lib. 2. Saxon. c. 4. Ego montem accipio, in quo à memoria Caroli erecta est capella, divini auxilii nominata, hoc referens posteris, quod propter caeleste presidium in eo missum, memoria ibi magni miraculi consecrata est. Laici vocant montem Sancti Adjutorii. Nomen Germanicum Sant hâlffe diutissimè mansit, senum sermonibus, ut Reineccius in not. ad Poët. Anonym. hætenus conservatum, & fortè etiamnum manet; Sacellum jacet desertum, imò funditus destructum. Cur verò idem Reineccius, posteaquam ab Hermanno Hamelman-

no etiam vicum *Sant hülffe* hodieum, in Diepholtano Comitatu haud procul Diepholdiâ arce extare didicisset, mutatâ priori sententiâ suâ, locum *Thietmelle* diversum ab oppido *Diethmolde* esse crediderit, causam meo iudicio perexiguam habuit. Siquidem Dethmoldiensis victoria divinâ ope parta, uti sacello, in Lippiensi Comitatu, *Sancti auxilii* olim nomen dedit; ita eodem anno ac mense, & paucis quidem diebus interjectis, alter de Saxonibus ad Hasam fluvium à Carolo M. deportatus triumphus, Diepholtano vico ac sacello idem *divini auxilii* nomen potuit imponere; ut eò minùs fuerit necesse, antiquum Thietmalli nomen Dethmoldiæ nostræ abrogare, quod ipsa An. 1011. Ecclesiæ Paderbornensi donata, in diplomate S. Henrici etiam retinuit, ac meliùs quàm Diepholdia hodiè exprimit. Ad Diepholdiæ quidem vicum Drebbenâm postremam hanc victoriam contigisse perhibent Chron. Brunswicense, & Saxonicum ms. Hermannus Hamelmannus in delineat. urbium Westphaliæ, Merian in topographia Westphal. & Justus Winkelmannus vir in primis eruditus: attamen alii memorabilem hanc pugnam eò loci pugnatam negant, qui longè ab Hasa flumine, prope quod dimicatum esse prodidère veteres, remotus est. Unde Bernardus Wittius in Chron. suo ms. hujus prælii locum Haselunæ assignat, oppido Hasæ fluvio incumbenti. Vero autem similis videri ait Henricus Turckius in Annal. mss. de inferiori Germania, uno milliari ab Osnabrugo, apud Hasam flumen, ubi incolæ celebrant Wallenhorstiam pagum, & Bocholtiam vicum, prope parthenonem Rullensem, Saxonum castris ac stativis nobilitatos, inter utrumque locum concurrisse exercitus, devictosque Saxones.

7. THIETMALLO.] Loco in Annal. Francis *Theotmelli*, *Thietmelle*, *Thiotmelli*, *Teotmala*, *Theotmallin*, *Theotmaldi*, *Teotmalli*, *Thietmalli* nuncupato, atque ob antiquitatem maximè claro; utpote cui nomen *Teutoburgium* olim fuit, quod Henricus Tybicus in antiq. Duisburg affingit Duisburgo: at Thietmallo nostro debitum adhuc manet quoad priorem sui partem. Nam *Thiet* & *Theut* re eadem, solâ dialecto differunt, posterior verò pars,

pars, sive burgium solita Germanicorum populorum municipii gentilitiaque appellatio. Lazius lib. 12. c. 6. in Mallum postea, incertum quo tempore, commutatum, seu quòd Teut, sive Tuisconis signum Germanis mal, ibidem esset, Piderit. p. 1. & 2. chron. Lipp. seu veriùs iudicii locus. Mallus enim & mallum iudicium seu placitum, in quo majora negotia à Comite fiebantur, Francis multisque aliis gentibus significavit: id quod nos etiam docet Zventeboldi Lotharingiæ Regis, Arnulfi Imperatoris filii nothi, diploma, Abbatix Werthinensi ad Ruram concessum. *In nomine sanctæ & individua Trinitatis. Zventeboldus misericordiam Dei Rex. Comperiat omnium fidelium nostrorum presentium & futurorum prudentiam. qualiter fratres monasterii S. Liudgeri quod dicitur Werthina nostra suggererint dominationi. quatenus seipsos & que sua in nostro regno sunt. sub nostro patrocínio ac tuitione susciperemus & privilegia que Priores nostri pro tuitione illi monasterio contulerunt. nostri dignaremur præcepti auctoritate firmare. Quorum suggestioni ob amorem Dei & interventum honorabilis Ratbodi Trevirorum Episcopi & Oddonis fidelis nostri libentissimè annuentes. volumus ut sub nostro mundiburdio res quasunque in nostro regno habent securè possideant. Donationem sive illius fisci quod dicitur Frimersheim. sive aliarum quarumque possessionum cum mancipiis & silvis. pratis. & omni integritate. ratam teneant & immobiliter stabilitam: Item concedimus eis. ut in omnibus mercatibus qui per Rhenum sunt à teloneis sint liberi. nec aliquid exigatur ubicumque ad suas utilitates indigent emere aut vendere. Item precipimus ut nullus iudex publicus in eorum hominibus habeat ditionem. sed Advocatus eorum super eis iustitias agat. nec ad publicum MALLUM quisquam suclamationem faciat priusquam Advocatum eorum interpellaverit pro iustitia facienda. Et ut hæc auctoritatis nostræ concessio firmior in Dei nomine perseveret. manu propria eam firmavimus & anuli nostri impressione eam sigillari præcepimus. Signum Zventeboldi gloriosissimi Regis. Waltgerus Notarius ad vicem Ratpoti Archiepiscopi summiq; Cancellarii recognovit. Data v. idibus Maii. Anno incarnat. dominicæ DCCC. XCVIII. Indictione primâ. anno vero Regis piissimi Zventeboldi III. actum Aquisgrani palatii. in Dei nomine feliciter amen.* Hinc mallare in iudicium vocare, Mallobergium

gium plebs, quæ ad unum placitum convenire solet. Hieron. Bignolus in notis ad veteres formulas Marcolfi, Lindenbrog. in glossario, Goldastus in notis ad part. 1. tom. 1. veterum Germ. script. Plenæ exemplis Salica, Alemannorum, Longobardorum & Ripuariorum leges, Capitula, & Capitulationes Caroli M. & Ludovici Pii, Capit. quæ facta Sueff. An. 853. Comes convenientem locum consideret, & inveniet, ubi stationem ad MALLUM tenendum constituat. Talem verò locum seu stationem Thietmalli fuisse, præter nomen, hoc diploma S. Henrici. regis confirmat. *In nomine sanctæ & individua Trinitatis. Henricus divina ordinante providentiâ Rex. Divina pietatis clementia qua nos ad culmen regie majestatis perduxit ad hoc voluit regnare. ut ecclesiarum ordini firmando atque corroborando subveniamus. his autem maximè locis qua ab antecessoribus nostris regibus imperatoribus fundata. sed jam peccatis exigentibus penè videbantur annullata. quapropter omnium fidelium nostrorum presentium scilicet ac futurorum industria notum esse volumus. qualiter nos divini amoris instinctu. pro remedio anime nostræ seu parentum nostrorum. nec non & tertii Ottonis. bone memorie imperatoris. dilectæque conjugis nostræ. CUNIGUNDAE. regine interventu. atque Meginwerc sanctæ Podrebronensis ecclesie venerabilis episcopi rogatu. sibi. siueque sanctæ ecclesie à KAROLO MAGNO imperatore olim fundatæ. nostris verò temporibus incendium passæ. in honore etiam sanctæ Dei genitricis semperque virginis MARIAE. & Sancti KILIANI. martyris. LIBORIIque confessoris dedicatæ. comitatum quem Hahold comes dum vixit tenuit. situm scilicet in locis. Haverga. Limga. THIAMALLI. Aga. Patherga. Treveresga. Langaneka. Erpesfeld. Silbiki. Matfeld. Nihterga. Sinatfeld. Ballean. propè Spriada. Gambiki. Gestion. Seuwardeshufun. cum omni legalitate in proprium concedimus atque largimur per hanc nostram regalem paginam. eo videlicet rationis tenore. ut præfatus episcopus Meginwerc. suiique successores præscriptæ ecclesie presidentes. dehinc liberam habeant potestatem de eodem comitatu. ejusque utilitatibus quicquid eis placuerit faciendi. ad eorum tamen utilitatem ecclesie. omnium videlicet inquietudine remotâ. Et ut hæc nostræ traditionis seu confirmationis auctoritas stabilis & inconvulsa omni habeatur tempore. hoc præceptum inde*

inde conscriptum manu propria firmare curavimus. & sigillo nostro insigniri jussimus. Signum Domni Henrici Regis invictissimi. Guntherius Cancellarius ad vicem Erkambaldi Archicappellani recognovi. Datum. IIII. idus APRIL. Indictione. VIII. Anno dominice incarnationis millesimo XI^{mo}. Anno verò Domni secundi Henrici regnantis. VIII. Actum Triburâ regiâ villâ. FELICITER AMEN. Cæterum Thietmalle, veteri linguâ Theudiscâ, locum augustum & heroicum sonare monet Christophorus Browerus in notis ad vitam B. Meinweri, qui lapidem quendam altaris, spectabilis magnitudinis, à B. Leone Papa consecratum, de ecclesia Thietmelle allatum, in crypta nova monasterii sui, in honore S. Stephani Protomartyris IV. Non. Januarii consecravit, & adorandas ejusdem Protomartyris reliquias, cum aliis multorum Sanctorum in eo reposuit. Auctor vitæ B. Meinweri. Thietmalle hodiè Dethmoldia vocatur, primum Comitum Lippiensium domicilium, qui Episcoporum & Principum Paderbornensium beneficio, seu feudi nomine, hunc locum, aliaque oppida, arces & pagos obtinent. Unde hallucinari colliges Bollandum ad xxviii. Januarii, in Notis ad vitam Caroli M. Thietmallum in dioecesi Osnabrugensi collocantem.

8. SÆPIUS HIC HOSTEM.] Sextâ Caroli M. in Saxoniam expeditione, Dethmoldiensis victoria contigit. Anno 786. quatuordecim ejus prælia numerabantur. Fabr. l. 4. orig. Saxon. nec tamen belli adhuc finis: quo plures tam ex nobilitate Francorum, quàm Saxonum, & sancti summis honoribus viri, consumpti sunt; tandemque anno tricesimo tertio finitum est. Eginhard. in vita Caroli M. Locum confecti hujus belli, qui Salz ad Salam dicitur, acceptum ferimus Poëtæ Anonymo, qui verisimiliter fuit Paderbornensis; nam Annal. Franc. Regino, Adelmus & alii, ut rem totam suppressere? Nec Eginhardus, quem auctor citat, in vita Caroli M. πάντα τῶν πάντων habet. Ut eundem auctorem ex alio Eginhardi opere de gestis Saxonum pleraque mutuatum suspicetur Rein. Reineccius in not. ad Poëtam Anonym. ad An. dccc. lxxi. Sed audiamus ipsum Poëtam:

Nobilis hic annus longi certamina belli

Tan-

*Tandem Saxones inter Francoſque peracti,
Firmo perpetua concluſit ſædere pacis.
Auguſtus pius ad ſedem SALZ nomine dictam
Venerat, &c.*

9. CONTUDIT ILLE SEMEL, &c.] Clade ſcil. Varianâ, quâ factum eſt, ut *Germania mox magis turpiter amiſſa ſit, quàm glorioſè acquiſita, atque imperium, quod in litore Oceani non ſteterat, in ripa Rheni fluminis ſtaret.* Flor. l. 4. c. 12. nec ſtabilem deinceps Romani ad Luppiam & Viſurgim figere pedem potuerunt.

10. OSNEGGUM FRANCIS.] Eginhard. in vita Caroli: *Semel juxta montem, qui Osnegge dicitur, in loco Tietmelle nominato.* Crantz. l. 2. Sax. c. 4. recitatis hiſ verbis, mox ſubdidit: *ita ſcribunt Galli proprietatem lingua non tenentes.* Atqui Eginhardus Germanus fuit, rectiusque montis nomen, quod Crantzius *Aſneggi* vocat, expreſſit: ita enim ſcriptum legitur in diplomate Caroli M. de quodam nemore in ſilvâ *Oſning*, Wihoni Oſnabrug. Epifcopo in perpetuum proprietatis uſum donato, quod infra ex autographo fideliter deſcriptum leges. Ottonis M. An. 965. de eodem apud Ertwinum in Chron. Oſnab & S. Heinrici literis, in quibus An. 1002. regni ſui 1. *Incendio Paderbrunnensis Eccleſiæ miſerabili condolens, & petitioni fidelis ſui Retharii venerabilis Epifcopi annuens, in ſupplementum Eccleſiæ, in jus conceſſit, & per regale præceptum corroboravit, foreſtum, quod incipit de Luthera flumine, & tendit per Oſnig & Sinidi uſque in viam, qua ducit ad Horibuſam.* Præterea in literis An. 1153. & 1338. datis mentio fit ſilvæ *Oſnine*, prope quam prædium *Kiveninbuſen* dictum, & *Montanorum*, quæ *Oſnine* appellantur, & Gobelinus Perſona in *Cosmod.* xtat. 6. cap. 85. pag. 276. partem illam ſilvæ Teutoburgiſis, quæ inter Dringenbergam, præcipuum tranſmontanæ dioceſis caſtrum, & Paderbornam jacet, pariter *Oſning* circa annum 1398. nuncupat. Fuit igitur *Oſnegge*, *Oſnig*, *Oſning*, *Oſnine*, *Oſning* nomen ejuſdem faltûs, quem *Teutoburgiſem* Tacitus vocavit, & non pauca, nec obſcura antiqui nominis veſtigia, tum in tractu vicino *Oſnabrugæ*; forſan prius *Oſninebruchteria*. Moller. in deſcript.

script. Rheni lib. 5. tum prope Dethmoldiam alibique supersunt. Nam vallis, quâ illuc ex *Sinedi* deserto itur, *Ossenthal* / quasi *Ossinthal*, jugum seu cacumen montis Dethmoldiensis *Ëgge* / ubi Lippiensis silva desinit, campi *Ossenkempe* / velut *Osninkempe*, hodieque vocantur. Idem Teutoburgiensis silvæ tractus in diplomate Ottonis III. anno MI. & Henrici Sancti anno MIII. quæ infra in monumento Sendæ leges, *Ardenna* appellari videtur, *de Foresto quod incipit de Delhina flumine & tendit per Ardennam & Sinede usque in viam quæ ducit ad Herisiam*. In Henriciano eadem verba, præterquàm quod *Sinedi*, *Herisi*, & *Delhna* in eo legimus. Cæterùm *Dellina* seu *Delhna* hodie *Dalste* dicitur, & fines diocesis Paderbornensis in *Stufenbroick* præterfluit. *Ardenna Celtis silva est, & plures eo nomine in Gallia silvæ*. Bucherius in Belg. Rom. lib. v. cap. CII. n. 8.

II. An. DCC. LXXXIII.] Annales Francici apud Pithæum, Astronomus apud Reub. Regino in Chron. Poëta Anonym. lib. I. Annales Canisiani, ita habent: *Rex Carolus iter fecit per partes Saxonie, eò quòd Saxones rebellarent, & cum paucis Francis ad Theotwaldi pervenit, ibi Saxones præparaverunt pugnam in campo, &c. Theotwaldi, ait, quasi Teutenberg, seu Teutoburg, infra saltum denotaret.*

FONTES AMISII. MEMORIÆ. SACRUM

ILLE. EGO. SUM. AMISIUS. SURGENS. HIS. FONTIBUS. AMNIS
OLIM. ROMANA. NOTUS. IN. HISTORIA
QUI. CENTUM. DE LABOR. AQUIS. COMITATUS. IN. ÆQUOR
ANTE. PERERRATIS. URBIBUS. ET. POPULIS
NUNC. CAPUT. OCCULTUM. RIMATUS. VALLE. SUB. IMA
FERNANDUS. NIVEO. CONDECORAT. LAPIDE
AT. TIBI. NESTOREI. MERITIS. PRO. TALIBUS. ANNI
LÆTAQUE. PERPETUO. TEMPORA. VERE. FLUANT
ET. NOMEN. FERNANDE. TUUM. SIC. CRESCAT. EUNDO
AUCTION. VELUT. NOSTRÆ. GLORIA. CRESCIT. AQUÆ

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
A P O S T O L I C Æ . S E D I S . G R A T I A . E P I S C O -
P U S . P A D E R B O R N E N S I S . C O A D J U T O R
M O N A S T E R I E N S I S . S . R . I . P R I N C E P S
C O M E S . P Y R M O N T A N U S . E T . L I B E R . B A -
R O . D E . F U R S T E N B E R G

A D . F O N T E S . A M I S I I . R O M A N I S . N O T I S S I M I . F L U -
M I N I S . I N . D I T I O N E . P A D E R B O R N E N S I
N A S C E N T I S
M . H . P

H O S P E S . V I V E . T U Æ . S O R T I S . M E M O R . E N . E G O . P A R V I S
N O B I L I S . H I C . O R I O R . F O N T I B U S . A M I S I U S
E T . P O S T Q U A M . F L U V I I S . I N G E N T I B U S . A U C T U S . I N . A L T U M
V E L A . T U L I . V A S T O . M E R G O R . I N . O C E A N O
S I C . U B I . P R I N C I P I I S . M O R T A L I A . T E N U I B U S . O R T A
C R E V E R U N T . M A G N I S . A U C T I B U S . I N T E R E U N T

N O T Æ.

I. **F**ONTES AMISII.] Qui linguâ vernaculâ *Emß* à Mela & Plinio *Amisius*, *Amisia* à Tacito, Strabone *Ἀμασία*, Ptolemæo *Ἀμάσιον*, atque indè *Amasus*, *Amasis*, *Amisis* & *Amusius* appellatur. Soliti enim Romani in fluviorum nominibus *e* in *a* commutare; exempla in *Alifone*, *Albi*, *Adrana*, *Ambra*, *Amisio*, pro *Elsen*, *Elb*, *Eder*, *Emmer*, & *Ems*. Ex tam variis verò ejusdem rei nomen proferendi scribendique modis rectissimis, quo Plinius & Mela antiquiores Tacito, Strabone & Ptolemæo usi, & fluvius ab urbis, castelli & præsidii loco distinguitur: non enim solùm *Ἀμασία* & *Ἀμείσεια* apud Strab. Ptol. & alios geographos, verùm etiam *Amisia* apud Tacit. l. 2. *Classis Amisise relicta*, *levo amne*, oppidum vel munimentum significavit. Cluver. l. 3. c. 18. Schildius de Chaucis, lib. 1. c. 9.

2. **I**LLE EGO SUM AMISIUS.] Clarissimus & nobilissimus amnis. Mela l. 3. c. 3. *In Oceanum Amisius, Visurgis, & Albis clarissimi*. Plin. l. 4. c. 14. *Amnes clari in Oceanum desluunt, Gutialis, Vistillus sive Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosæ*. Adamus Bremens. lib. 1. hist. eccles. c. 2. *Nobilissimi Saxonie fluvii sunt, Albis, Sala, Wisura, quartus (situ, non dignitatis ordine, quo Salam longè præcedit,) ex magnis Saxonie fluminibus est Emisia, qui Westvalos à reliquis illius provincie dirimit populis. Isque oritur in saltu Padarburnensi; currit autem per medios Fresonum terminos in Oceanum Britannicum.*

3. **O**LIM ROMANA NOTUS IN HISTORIA.] Præcipuè Annalibus Taciti, lib. 1. c. 60. *Cecinam cum quadraginta cohortibus Romanis distrabendo hosti per Bructeros ad flumen Amisiam mittit. Quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum. c. 36. Mox reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advenerant, reportat. lib. 2. c. 8. Usque ad Amisiam flumen secundâ navigatione pervehitur. Classis Amisise relicta, levo amne. cap. 23. Plures Cæsar classi impositus per fluvium Amisiam Oceano invehit. In Strabone l. 7.*

Inter

Inter hos & alia sunt navigabilia flumina, de quibus est Amasia, in quo Bructeros Drusus navali praelio vicit.

4. QUI CENTUM DELABOR AQUIS COMITATUS IN ÆQUOR.] Mela, Plin. suprâ citati num. 2. in *Britannicum*. Adamus Brem. ad *Aquilonem*, sive *Borealem Oceanum*. Strabo l. 7. infra *Embdam*, illustre in Frisia emporium, evolvitur. Isac. Pont. lib. 1. orig. Franc. c. 9. longissimum enim cursum tenet, & quòd si Martiano Heracleotæ fides habenda, in periegesi orbis, à fontibus Amisii ad ostia numerat stadia 2310. plurimosque interim amnes recipit, atque in Oceanum defert: Quos inter nobiliores censentur *Wersa* seu *Wesa* infra *Telgetum*, *Alpha* Monasteriensis ad *Schoneflitam*, haud procul *Lingâ Alpha* *Tecklenburgicus*, ad *Meppenam Hasa*, ad *Oortum Sosta* in *Amisium* confluentes.

5. ANTE PERERRATIS URBIBUS.] Falsò inter urbes, quas *Amisius* pererrat, *Althamer*. in *Tac. de morib. Germ. Paderbornam*, *Bekenam*, *Monasterium* & *Osnabrugum* numerat: nam partim longiore, partim brevior intervallo ab iis distat. Quas autem verè alluat, tabulæ geographicæ demonstrant; nimirum *Ritbergam*, *Widenbruggum*, *Rhedam*, *Varendorpium*, *Telgetum*, *Rhenam*, *Lingam*, *Meppenam*, ubi *Hasa*, ut dixi, altero *Caroli M.* cum *Saxonibus* prælio & victoriâ inelytus amnis confluit; pervagatus inde paludosa & sterilia loca, inque *Frisiæ* aditu *Sosta* auctus, & relicto ad sinistram *Dollarto* lacu, ad dextram vero *Embdâ* civitate, immenso ore in *Oceanum* effunditur.

6. ET POPULIS.] ANSIVARIIS olim, qui pulsi à *Chaucis Frisorum* limitaneos agros occupavère, *Tac. 13. Ann.* & nomine quæsito ab *Amisio* aliter *Ampsvarii* vocantur. *Cluver. Germ. antiq. l. 3. c. 16.* ANGRIVARIIS, quorum defectio à tergo *Cæsari Germanico* ab *Amisia* ad *Vifurgim* profecto, & castra in *leva* mentanti nuntiata, *Tac. 2. Ann.* *Cluver. Germ. antiq. lib. 3. c. 14.* BRUCTERIS, quos in *Amisia* *Drusus* navali praelio vicit, *Strabo l. 7.* & filius *Drusi Amisiam* & *Luppian* amnes inter, haud procul *Teutoburgiensi saltu* vastavit, *Tac. 1. Ann.* CHAMAVIS, qui *Bructeris* veris & antiquis *Amisii* accolis pulsus & excisus, cum *Angri-*

variis in sedes eorum migraverunt. Tac. de morib. Germ. Cluv. Germ. antiq. l. 3. c. 14. CHAUCIS, Ifac. Pont. l. c. orig. Franc. c. 9. Altham. in Tac. de morib. Germ. Cluv. l. 3. c. 18. & FRISIIS, de quibus Ptolemæus l. 2. c. 12. *Frisi usque ad Amisiam, post hos Chauci parvi.* Hodie post *Frisios, Westphalos*, atque ex horum genere *Monasterienses, Rhedenses, Osnabrugenses, Ritbergenses & Delbruggenses* pererrat.

7. IN DIOECESI PADERBORNENSI NASCENTIS.] Non in montibus *Hassicis*, ut Altham. in Tac. de morib. Germ. nec è saltu Teutoburgiensi, quà der *Stapelagerberg* dicitur, ut Hamelmannus nugatur in genealogia Comitum Lippiensium; neque in Comitatu *Ritbergico*, uti Stangevolius lib. 2. Ann. circuli Westphal. sed in vasto & arenoso deserto *Senda*, profunda vestitæ arboribus vallis, circa quam vasta planities, lentâ ac copiosâ scaturigine surgentem, 40. stadiis à fontibus Luppia effundit.

8. SIC UBI PRINCIPIIS MORTALIA.] Alteram, quam hic subjecimus, Amisii inscriptionem ex ipso monumento documentum reputes velim. Initia nimirum ingentium fluminum ex parvis fontibus; indè rivis atque amnibus undique influentibus intumescunt, donec pleno aquarum impetu & Neptuni pompâ devolvantur in mare. Ibi nomen, ibi fluxum, ibi alveum amittunt, sistuntque cursum tanquam ad metam à Deo præscriptam, qui & Oceano limites posuit. Ita Amisius, Vidrus, Luppia, Visurgis, Albis, Rhenus, postquam cæteros ad se traxere fluvios, se demum abscondunt. Hunc in modum videas ex parvis initiis maximas quasque urbes excrevisse, arte naturæ opera imitante. Una Roma hoc docet, quæ pastoritiâ juvenum manu à Romulo collectâ, in eam potentiam, quâ post orbi dominata est, assurrexit. Idem celebrium per Europam urbium ortus; sed nostra hic cum primis spectare libet: *Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum esse*, scribit Tacitus de morib. Germ. *nec pati quidem inter se junctas sedes, colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit.* Eò Tencteri cæterique Transrhenani populi missâ ad Ubios legatione postularunt ab iis, ut pro communi gentis societate *muros Colonia, munimen-*

nimenta servitii detraherent, etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis oblivisci. Tacit. lib. 4. Hist. Hæc & C. Julii Cæsaris de bell. Gall. lib. 6. Senecæ lib. de gubernat. mundi, Plinii, Herodiani lib. 7. Capitolini in Maxim. assertio. Quin post Taciti ætatem ad Carolum M. nullæ per Saxoniam civitates, in quibus ex Canonum sacrorum præscripto Episcoporum sedes collocaret, uti ipse querebatur Carolus. Hinc illas in frequentioribus vicis & castellis posuit. Verùm in quas urbes villæ ac vicus illi, Christianorum cultu, post excreverint, testis Brema, Osnabruga, Minda, Verda, Monasterium, Paderborna, Halberstadtium, Hildesium, Hamburgum, ne quid de Magdeburgo dicam, & aliis Episcoporum sedibus. Erfurtum cum se primùm mœnibus integeret, D. Bonifacius *Paganorum rusticorum urbem* appellabat. Serar. lib. 3. rer. Mogunt. not. 29. Idem aliarum urbium ortus, cum primis ab Henrici Aucupis regno, quæ ex villis in vicos, ex vicis in oppida, ex oppidis in civitates ac potentes urbes etiam dominis suis formidandas emerferunt. Sed & magnarum urbium occasus aspicias. Bardevicum olim apud nos, Julinum & Wineta, urbium nobilissimæ emporiaque celeberrima, modò vix sua vestigia monstrant. Meibom. in Bardov. Ita quæ olim, teste Ovid. lib. 13. Metamorph.

— *Magna fuit censuque virisque,*

Nunc humilis veteres tantummodò Troia ruinas,

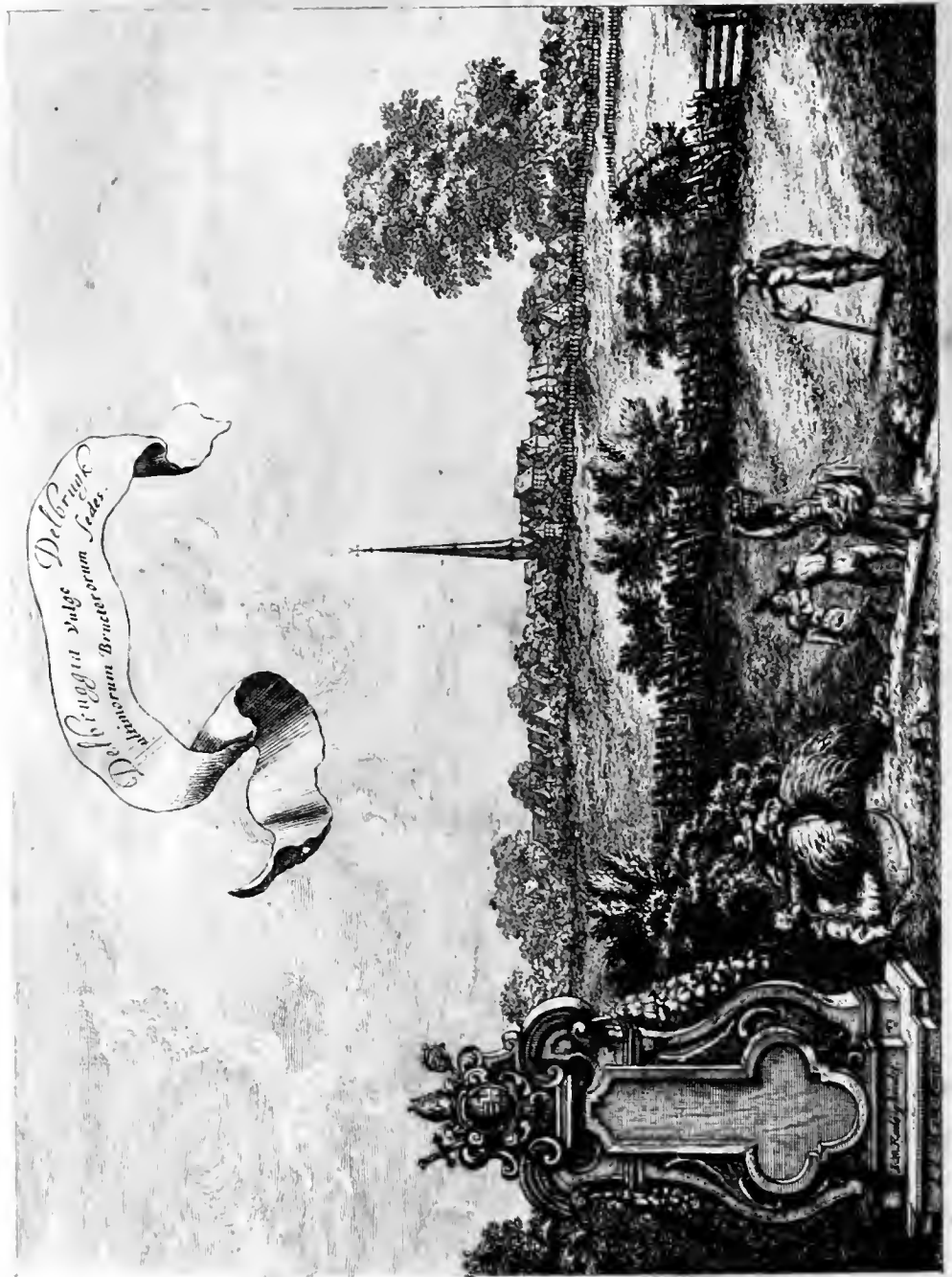
Et pro divitiis tumulos ostendit amorum.

Clara fuit Sparte, magnæ viguère Mycena.

Oedipodionia, quid sunt nisi nomina Thebæ?

Quid Pandionia restant nisi nomen Athena?

Stant nostræ per Germaniam urbes, & quot interim sua fata expertæ? quæque liberæ erant, in alterius imperium transiere, cum supra libertatem ingenia se ferrent: Et *quæ alia res civiles furores peperit, quàm nimia felicitas?* Florus lib. 3. c. 12. Luxus, superbia, Religionis contemptio, cæteraque civium mala, quàm multas pessum dederunt? Magna flumina, non nisi ubi maxima sunt, absorbentur à mari.

DELBURGIA,

ULTIMA VETERUM BRUCTERORUM SEDES.

MEMORIAE SACRUM

BRUCTERUS. HÆC. COLUIT. LOCA. FOETA. PALUSTRIBUS. UNDIS
 QUOD. NUNC. INDIGENIS. NOMEN. UT. ANTE. MANET
 HIC. VARUM. INFESTO. GERMANICUS. AGMINE. CÆSAR
 ULTUS. ET. HOSTILES. DEPOPULATUS. OPES
 VICINAM. DRUSO. GENITORI. CONDIDIT. ARAM
 ET. TULIT. AUSONIIS. MANIBUS. INFERIAS
 POST. UBIUS. FERRO. PARITER. GRASSATUS. ET. IGNI
 OBRUTUS. HIC. MAGNA. CLADE. REPENTE. FUIT
 VICTAQUE. TERGA. FUGÆ. DEDIT. ET. SUA. SIGNA. RELIQUIT
 INCLYTA. VIRTUTIS. BRUCTERE. SIGNA. TUÆ

FERDINANDUS. DEI. ET
 APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
 PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
 MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
 COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
 RO. DE. FURSTENBERG

DELBURGGIIS. VETERUM BRUCTERORUM. UL-
 TIMIS. QUOS. GERMANICUS. CÆSAR. VARIANÆ
 CLADIS. ULTOR. BELLO. PERSECUTUS. QUAN-
 TUM. AMISIAM. ET. LUPPIAM. AMNES. INTER
 HAUD. PROCUL. TEUTOBURGIENSIS. SALTU. VA-
 STAVIT. COLONIENSIS. VERO. CLIVIIQUE. PA-
 DERBORNENSIBUS. INFESTI. ACCEPTA. INSIGNI
 CLADE. AN. M. CCCC. X. XV. CAL. DECEMB. ILLUSTR-
 RUNT. OB. FORTITUDINEM. EORUM. AC
 FIDEM. REIP. PRÆSTITAM

M. H. P

H

NO-

N O T Æ.

1. **D**ELBRUGGIA.] Peculiaris inter *Luppam, Amisiam, Vurlam, Glennamque* amnes, & *Teutoburgiensem* saltum, Dioecesis & Princepatûs Paderbornensis ditio seu territorium, in quo, uno magno vico excepto, cæteri incolæ dispersis longo latoque spatio villis & tuguriis habitant, industrii, laboris patientes, & militiæ apti, quos *feroces & indomitos* injuriâ nominat Gryphiander lib. de Weichbild. Saxon. c. 57. & ex Allobrogibus illuc migrasse fabulatur Reineccius p. 2. Syntag. fol. 229. & in append. 1. ad Helmoldum. Iisdem imputari, ait idem Gryphiander, quod in proverbium abiisse dicit Freiherus de occultis judiciis, reos primùm in furcam tolli, deinde de illorum admittis, aut innocentia demum inquiri solère. Sed mittamus putidas Gryphiandri calumnias, quas res ipsa refutat. Hic inter bellicosæ gentis viros, natales suos habuit *Joannes Sporckius*, humili quidem inter colonos ortu, sed militari & præcelsâ supra natalium sortem indole: Ideò dum Martius calor juvenem ageret, & circum arma Cæsaris sonarent, abjecto ligone armis se induit, ultroque ad Catholici fœderis, & inde ad Cæsaris castra transiit. Hinc per omnes militiæ gradus provectus, bello Suecico, Gallico, Polonico, Danico & Turcico præclaris semper facinoribus gloriam præstantissimi militis ac ducis exæquavit; dum bello demum Hungarico supremus exercitus Cæsarei dux, rebelles Cæsari submitteret, Hungariamque perdomaret. Quippe duo semper Cæsarei belli fulmina *Joannes Werthius*, & *Joannes Sporckius*, uterque tanquam Cincinnati ætatis nostræ ex agro ad exercitus ducendos, hostesque fatigandos evocati. Nec Cæsar minùs liberalis in *Sporckium*, quàm ille bello fortis, amplis bonis, arcibus & honoribus exornavit; videtque nunc Delbruggia *Sporckium* Imperii Comitem, quem colonum genuit.

2. **U**LTIMA SEDES.] Tacit. lib. I. Annal. *Ductum inde agmen*

agmen ad ultimos Bructerorum; quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum: haud procul Teutoburgicis saltu. Ultima verò Bructerorum sedes Delbruggia vocatur, non eo sensu, quasi novissima fuerit: Fuit enim hoc modo & ordine prima, aut certè antiquissima; sed respectu temporis, quo Germanicus bellum in Germania gessit, & reliquorum Bructerorum, qui ad inferiores utriusque fluvii ripas & ostia pænè pertinuerunt.

3. VETERUM BRUCTERORUM.] Et sedes & nomen sæpe vetus hic clarusque populus mutavit. A Velleio, Tacito, Plin. lib. 3. epist. 7. Suetonio, Apollinari, Claudiano, Bructeri, à Ptolemæo Βρουκτεροι, Strabone, Βρυκτεροι, vitiosè ab utroque & contra etymon nominis; in Tabula Itineraria *Burcturi* & *Brueturi*, in panegyrico Nazarii *Bruteri*, apud Sulpitium Alexandrinum *Bricteri*, à Beda in histor. Anglorum, Marcellino in vita S. Swiberti *Boructuarii*, à Gregorio 2. Papa in epistola quæ exstat in vita S. Bonifacii, *Borthari* appellantur. Postquam verò pulsus Bructeris ac penitus excisis vicinarum consensu nationum, seu superbia odio, seu præda dulcedine, in fines eorum antiquos Chamavi & Angrivarii immigrarunt, Tacit. de morib. Germ. superstites partim ultra Luppia & Amisia fontes ac saltum Teutoburgium domicilia ad *Vifurgim*, & silvam *Hercyniam* quæsière. Claud. de 4. conf. Honorii,

— venit accola silvæ

Bructerus Hercynia.

Partim ad Ruram confederunt, ubi hodieum manet vestigium gentis, *Bruchium* arx, dynastiæ *Bruchianæ* caput, sedesque Comitum. Inde resumtis paulatim viribus ausi proferre pomœria, totum Ducatum Montanum, subactis pulsisque Teneteris, sui juris fecerunt, in Westerwaldiam usque progressi: nec semel negotium facefferunt Constantino M. Imp. Hinc in Tabula Itineraria locantur è regione Coloniae Agrippinæ: à Nazario item & Sulpitio Alexandrino affiguntur ripæ Rheni, numeranturque inter primarios Francorum populos, Romanis semper formidabiles; donec unà cum cæteris Francis Gallias invaserunt. Reliquiæ circa *Ratingam* & *Dusseldorpium*

hærentes, vivente Sancto Swiberto, à Saxonibus deletæ feruntur.

4. BRUCTERUS HÆC COLUIT LOCA.] Si, ut Tacitus habet, inter *Amisiam & Luppiam*, *haud procul Teutoburgiensi saltu ultimi Bructerorum* fuerint, manifestum est, tractum eos *Delbruggium* tum tenuisse, qui *Minores* sunt dicti, per quos, teste Strabone lib. 7. *Luppia fluit*, cum *Majores* Amisii fuerint accolæ. Unde ad mentem Strabonis & Taciti dicendum, Delbrugios, Rittbergenfes, Rhedanos, Strombergenfes, Widenbrugios fuisse *Minores Bructeros*; Transifalanos, Osnabrugios, Monasterienfes, Lingenfes, *Majorum* titulo gloriatos.

5. QUOD NUNC INDIGENIS NOMEN UT ANTE MANET.] Mollerus in descript. Rheni lib. 5.

Quin & Dalbrugis vestigia nominis insunt.

Sive enim *Bructeri* nomen à paludibus, ut Pighius, aliique complures sentiunt, quas *Broucten* vocitamus, ut sint *Broucters* quasi paludum accolæ, sive à pontibus, qui *Bructen* appellantur, est deductum, *Delbruggia* utrumque convenit, quæ & paludosa est, & propterea pontibus aggeribusque abundat. vide orig. Franc. Isacii Pontani l. 1. c. 9. Quos haud dubiè Tacit. lib. 1. Annal. de hac in ultimos Bructerorum expeditione Germanici agens, his verbis indicat: *Premisso Cacinâ, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret*, &c. Huc etiam illi *Pontes longi* pertinent, de quibus idem Tacit. lib. 1. Annal. *Augustus is trames, vastas inter paludes, & quondam à L. Domitio aggeratus*. Cujus siuspam, tum in his Westphaliæ paludosis locis usus fuit, cum viâ militari à Rheno & ostio Luppiae duceretur exercitus ad interiora Germaniæ; quocumque tandem loco cum Lipsius designet.

6. HIC VARUM INFESTO.] Hæc potissima causa fuit expeditionis adversus Germanos, quâ *ultimi Bructerorum* vastati. Tacit. 1. Annal. *Bellum eâ tempestate, quâ Augustus obierat, nullum, nisi adversus Germanos supererat: abolendæ magis infamiæ, ob amissum cum Quintilio Varo exercitum, quàm cupidine proferendæ imperii, aut dignum ob premium.*

7. GERMANICUS.] Drusi filius, cui, liberisque ejus, & posteris cognomen istud à Senatu datum. Flor. lib. 4. c. 12. Dio lib. 55. Suetonius in Claud. c. 1. Præterea Senatus inter alia complura decrevit Germanici cognomen ipsi posterisque ejus. Quod alii deinde Imperatores, ut Vitellius, in vita Galbæ Plutarch. qui etiam infantem filium Germanicum appellavit. Tacit. lib. 2. hist. Trajanus, in Panegyrico Plin. M. Aurelius Antoninus, Capitolinus. Commodus Antoninus, Lampridius. Antoninus Caracalla, Spartianus. aliique Cæsares immeritò sibi arrogarunt, quando aliis in provinciis parvâ strage excursantes quosdam milites Germaniæ vel vicerant, vel in amicitiam receperant, vel domitâ modicâ Germaniæ regione, mox totam Germaniam se domuisse sunt gloriati. Elias Schedius de diis Germanis pag. 27. Domitianus autem, cui nomen, teste Martiale, Nobilius tribuit domito Germania Rheno, tam vanus & appetens hujus tituli fuit, ut post duos triumphos, Germanici cognomine assumpto, Septembrem mensẽ & Octobrem, ex appellationibus suis Germanicum Domitianumque transnominaverit: quod altero suscepisset imperium, altero natus esset. Sueton. in Domitiano cap. 13. Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 13. Quàm falsus autem triumphus, & quàm indebitum hoc illi cognomen fuerit, auctor est Xiphilinus è Dione, qui in Germaniam Domitianum cum exercitu profectum, hoste nusquam viso, ait, revertisse. Hinc Tacit. in vita Agricola. testatur derisui fuisse (Domitiani) falsum è Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus & crines in captivorum speciem formarentur. Imitatus nimirum ridiculam hac in re C. Cæs. Caligulæ vanitatem, qui teste Suet. l. 4. c. 45. Mox deficiente belli materiâ, paucos de custodia Germanos trajici, oculique trans Rhenum jussit: ac sibi post prandium quàm tumultuosissimè adesse hostem nuntiari. Quo factò, proripuit se cum amicis, & parte equitum prætorianorum in proximam silvam: truncatisque arboribus, & in modum tropæorum adornatis, ad lumina reversus, eorum quidem, qui secuti non essent, timiditatem & ignaviam corripuit: comites autem & participes victoriæ, novo genere ac nomine coronarum donavit, quas distinctas Solis ac Lunæ siderumque specie, exploratorias appellavit. Ludicra, & à Germanis nostris meritò irrita

expeditio, ut propriè verèque dixerit Tacit. de morib. Germ. *Ingentes Cæii Cæsaris mina in ludibrium versa.* Pergit Suetonius cap. 47. *Conversus hinc ad curam triumphi, præter captivos & transfugas barbaros, Galliarum quoque procerissimum quemque, & ut ipse dicebat, ἀξιόθετα μέρη, ac nonnullos ex principibus legit ac seposuit ad pompam: cœgitque non tantum rutilare, & submittere comam, sed & sermonem Germanicum addiscere, & nomina barbarica ferre.*

8. VICINAM DRUSO GENITORI CONDIDIT ARAM.] Tacit. 2. Annal. *Tumulum nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disjecerant: restituit aram, honori que patris princeps ipse cum legionibus decucurrit.* antiquissimo ritu in funere illustrium virorum, quem Virgilius lib. 5. & 11. *Æneid.* Livius lib. 25. Lucanus lib. 8. Stadius lib. 6. descripserunt. Diversa fuit hæc ara à tumulo honorario, cujus Sueton. in vita Claudii cap. 1. meminit: *Exercitus honorarium ei tumulum excitavit, circa quem statò die, quotannis decurreret, & Galliarum civitates publicè supplicarent.* Hic enim ad Rhenum erat, (teste Dione lib. 55. *honorarii ad ipsum Rhenum tumuli dati.* è quibus unum Eutropius lib. 7. hist. Rom. apud Moguntiacum fuisse perhibet, & Serarius lib. 1. rer. Mogunt. cap. 15. describit) illa verò *Luppia & Alifoni* vicina, in ea planitie, ut sentit Horrión in Panegy. Paderb cap. 1x. quæ inter *Alifonem* jacet & *Luppia caput*, à Germanis disjecta, conditorem seu restitutorem habuit Germanicum Cæsarem, primam verò originem debet Alifonensi præsidio, vel L. Domitio Ænobarbo, Neronis Imp. avo, qui Alifone relictus, tanquam Germaniæ præfcs sive legatus, viam militarem, seu tramitem, teste Tacit. l. 1. Annal. à Rheno Alifonem usque aggeravit, ac deinde referente eodem Annal. lib. 4. *exercitus flumen Albim transcendit, longius penetrat à Germaniâ, quàm quisquam priorum, easque ob res insignia triumphi adeptus est.*

9. ET TULIT AUSONIIS MANIBUS INFERIAS.] Sueton. in vita Caligulæ c. 3. de Germanico: *Sicubi clarorum virorum sepulcra cognosceret, inferias manibus dabat. Cæsorum clade Varianâ veteres ac dispersas reliquias uno tumulo humaturus, colligere suâ manu, & comportare primus aggressus est.* Tacit. lib. 1. Annal.

tur cupido Casarem invadit solvendi suprema militibus ducique; permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum & sortem hominum. Premisso Cacinâ ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humidopaludum & fallacibus campis imponeret, incedunt mæstos lucos visusque ac memoriâ deformes. Prima Vari castra lato ambitu & dimensis principiis trium legionum manus ostentabant: dein semiruto vallo, humili fossâ, accisa jam reliquia consedisse intelligebantur: medio campi albertia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disjecta vel aggerata: adjacebant fragmina telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora; lucis propinquis barbaræ ara, apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mataverant. & cladis ejus superstites pugnam aut vincula clapsi, hic cecidisse legatos; illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextrâ, & suo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius; quot patibula captivis, qua scrobes; utque signis & aquilis superbè illuserit. Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut consanguineos, auctâ in hostem irâ, mæsti simul ac infensi condebant. Primum exstruendo tumulo cespitem Casar posuit, gratissimo munere in defunctos, & presentibus doloris socius. Dio lib. 57. At Germanicus expeditione in Germanos properâ ad Oceanum usque processit: barbarisque vi devictis, ossa eorum, qui cum Varo ceciderant, lecta humavit. Non omnium porro cæforum ossa illic condita, sed quædam aliò, ut terræ mandarentur, transmissa, indicat lapis, haud ita pridem Veteribus erutus, qui teste Teschemachero, in arce nobilium de Loë in Wissen adhuc extat, & multis, qui cum Varo occubuerant, Veteribus cenotaphia posita demonstrat. Deinde Georgius Agricola in metallicis tradit, transmissam sibi ex Hispania ab amicis hanc inscriptionem Helerenæ repertam, cujus fides sit penes auctorem. OSSA. MILIT. V. ET. XIX. LEG. CUM. QUINCTILIO. VARO. INTERFECTOR. JUSSU. GERMANICI. IMP. HUC. COLLATA. QUIESCUNT

IO. POSTUBIUS.] Gobelius Persona in cosmodrom. ætat. 6. c. 91. Anno Domini M. cccc. x. supradicto inter Dominum Wilhelmum

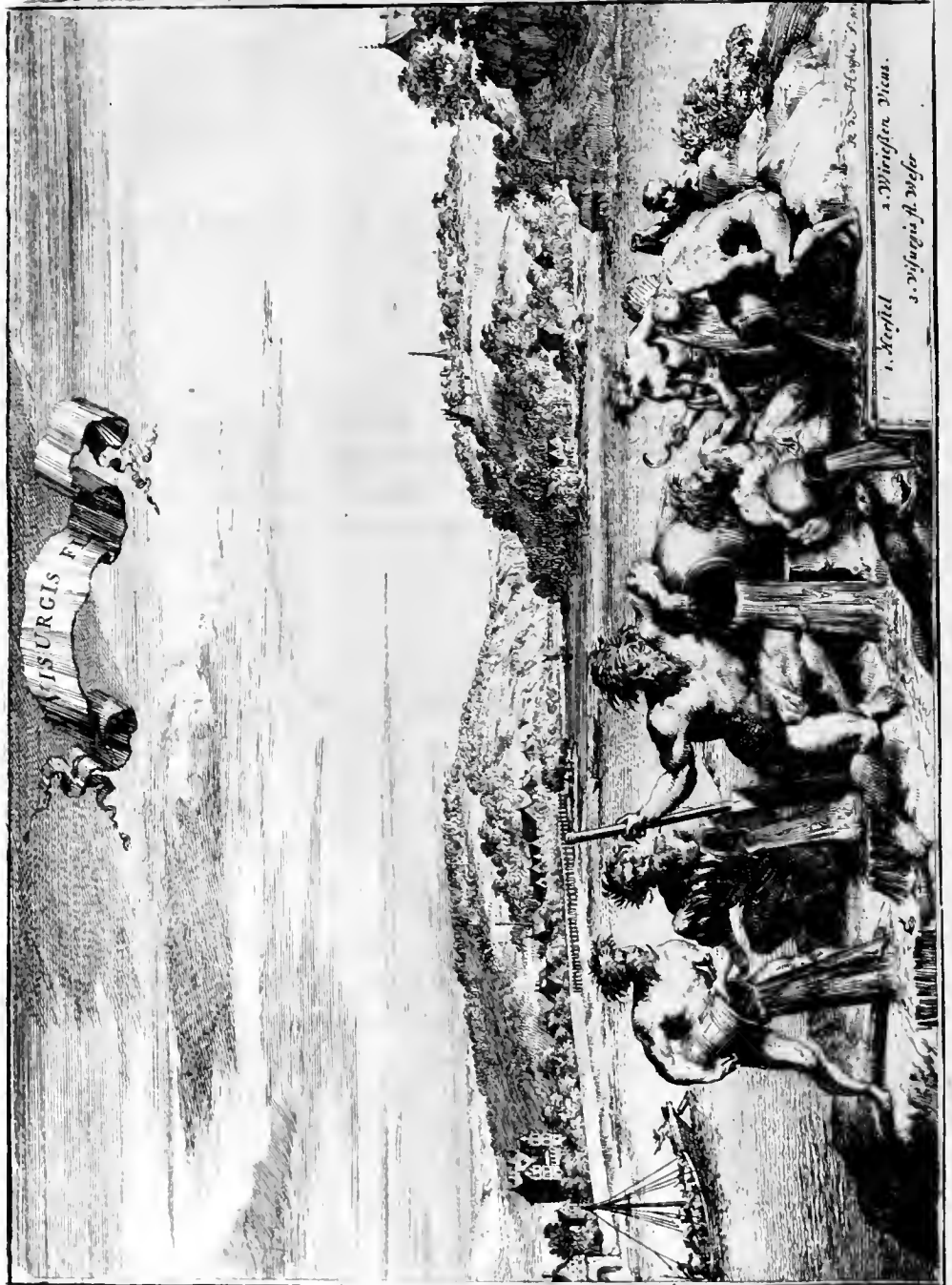
helmum Electum Paderbornensem ex una, & Dominum Fridericum Archiepiscopum Coloniensem, & Adolphum Comitem de Clivis & de Marke parte ex altera, orta sunt guerra gravissima. Unde Archiepiscopus & Comes valido exercitu conflato terram quandam Domini Electi paludibus & fossatis undique cinctam, Delbrugge nominatam, die **XIIX.** mensis Decembris, potenter intrabant. Villani tamen terra illius eis occurrentes ingressum illorum per plures horas retardabant: Sed tandem inermes cedentes armatis in paludes se receperunt. Dominus verò Electus à loco ingressus hostium per plusquam sexaginta distans stadia, hujus facti penitus ignarus, in castro suo (Neuhufio) residebat. Cùmque flamma incendii domorum, perlustrans aëra, sibi indicavit adesse presentiam, ipse de exercitus eorum informatus potentia, bellum cum ipsis inire primo non presumpsit. Et licet Archiepiscopus & Comes antedicti, in terram illam nocte sequente castra metari decreverant, mulierum tamen loci illius dispendioso agente ministerio domibus, quas pro unius duntaxat noctis commodo, & incendio crastino presumpserant reservare, furtivum per incendium frustrati, subito ipsi, tanquam principes, plus deliciis, quam nocturni frigoris incommodis assueti, sub dio noctem ducere sibi grave nimis arbitrantes, terram illam pro tunc exire, & ipsius exterminationem crastino reservare, seque ad alia loca vicina ditioni suae subjecta transferre, consilio deliberabant immaturo. Cùmque viam per quam paulò antè intraverunt, progressu festino petiverunt, illam sudibus & fossatis factam prorsus inviam, & balistariorum custodiâ munitam invenerunt: quapropter declinantes abinde, locum alium per paludes sibi pervium effecerunt, & postquam Archiepiscopus & Comes, cum nonnullis armatis equitibus, & peditibus suis universis, transirent: villani per paludes discurrentes, viam hanc, de novo factam, occupant, & adversariorum plaustra, sagittas ferentia, cum bombardis, in transitu angusto, fortiter evertunt. Nam quidam villani, ipsi quasi quatuor millibus sagittis emissis, fuerant telis prorsus destituti: unde tunc telis in plaustris hostium eversis, acquisitis, ballistas sursum trahunt, sagittas hinc inde, antè & retrò, dirigunt, & adversarios propriis eorum jaculis via sic praeclusa arcent ab accessu. Unde, nocte superveniente, principes ipsi inopinatis incommodis fatigati, divisim per de via, quasi totâ nocte laborantes, recesserunt: signa sua, cum ma-

gna parte gentis suæ, in terra illa dolenter relinquendo. Illos igitur qui sic invitati remanebant, villani cæcis ictibus sagittarum totâ nocte fatigare non cessabant. His auditis, Dominus Electus suos fideles eâdem nocte, prout circumquaque colligebat, & se diluculo cum suis ad terram illam festinanter conferebat. Illucente igitur diei luce, hostes hinc inde per ipsius terræ devia pererrantes, exitus sui locum undique quærunt: nec Dominus Electus, tanquam suorum fidelium adventus spe suspensus opportuni, pugnam cum eis subito inire præsumpsit, sed ipsis tanquam laqueis suis comprehensus diligentius observatis, quasi fugam simulando, primò divertit ab illis. Illi autem se sic illaqueatos perpendentes, & adversariorum suorum numerum videntes plus & plus augeri, tanquam mortis desperatione, per paludis invia transitum facere tentaverunt: sed pedites Dn. Electi, præsertim cives Paderbornenses, illos inter paludes excipientes fortiter, quibusdam captis, & nonnullis occisis, hunc eorum frustrabantur exeundi conatum. Multi tamen ex eis, priusquam pedites prædicti eos attigerunt, cum vexillo Comitis evaserunt. Tandem quasi horâ post meridiem transactâ secundâ, Dn. Electus eos bello constanter aggreditur, & ipsi ex adverso instruentes aciem, equorum cursum calcarium stimulis excitabant. Sed ipsi, priusquam ferri probaretur acumen, occursum, quem equorum impetu, armorum collisione, & objectu lancearum exhibuerunt terribilem, declinantes in obliquum, subito verterunt in fugam: sicque strati sparsim per agros, & equis, ac cursu devio, & palude devicti, capti sunt armati numero trecenti sexaginta, & inermes propè sexaginta: paucique ex eis vel occisi, vel palude submersi sunt, quorum numerus ad sedecim fuit æstimatus, & numerus equorum quos victi perdidcrunt ad octingentos equos fuit æstimatus: quamvis inter dividendum spolia, nequaquam tot equi producti fuerunt. Sequentie die Electus Dominus à singulis captivis juramento sub certa forma recepto, qui de genere fuerunt militari, unius mensis inducias eis dedit, populares jussit custodiæ mancipari. Volens tamen cives de Sossito, cæteris popularibus famâ celebriores, militarium prærogativâ gaudere, eis consimiles inducias dedit, puerisque ministerio cursus equorum deputatis, induciarum tempus ultra tres menses prorogavit. Elapso igitur induciarum mense supradicto, singuli captivi militaris generis, juxta terminum eis constitutum, vi juramenti tacti in captivitatem redierunt.

runt. Civēs autem de Sofato, armati quippe octoginta octo, & famuli eorum sedecim, à quodam Comitē prædicti capiteo in via, quā ad red- eundum in captivitatem tendere videbantur, studiosè capti & custodiae mancipati, in captivitatem minimè redierunt. An autem civēs isti, vel ex eis aliqui, hujus captivitatis, sic ab eorum litis consorte ipsis illata, conscii fuerint consilii, tunc multi dubitabant: de consensu tamen Dominorum suorum prædictorum, captivitatem illam prodisse, multi crediderunt. Tolerabiliās tamen nonnullis visum est, factum hoc in illis, quàm si factum fuisset in istis, qui de genere militari fuerunt procreati: cum principes regni Teutonia, more Romanorum antiquorum, qui Marcum Regulum, suis temporibus gloriā militari Romanos supergradientem universos, juramenti religione tactum, in captivitatem redire volentem, prohibere reveriti pudendum esse censebant, milites suos victos, in fide servanda, usque ad illa tempora non consueverunt impedire. Exacerbatis autem sic, ut præmissum est, Archiepiscopo & Comite prædictis, guerrarum cursus dirius instauratur, ipsique in quatuor oppidis, videlicet Brilon, Ruden, Gesfke, & Lippe in multitudine armorum præsidia ponunt, quibus Dominus Electus in duobus diæcesis suæ oppidis fideles suos opponit, & contractis secum in ligam unam Ducibus, Comitibus, nobilibus & Baronibus numero XXI, eis potēti manu restitit. Hinc fiunt hominum caedes, domorum incendia, præda multiplices & varii hostiles incursus utrinque. Nunquam tamen Archiepiscopus vel Comes antedicti, post bellum suprædictum, in personis propriis terram ipsius Domini Electi intrare præsumserunt: sed ipse Dominus Electus sapius in persona propria ducens exercitum, terras eorum prædis & incendiis tentavit pervagari, unde oppidum Kalenhart captum ignis incendio dedit. Magna utrobique fiebant expensa, sed quāto magis Domini Archiepiscopus & Comes divitiis abundabant, tantò in eorum præsidiis fiebant expensa potiores. Sed Dominus Electus in expensis victualium, quas in magna parte ab adversariis suis potenter extorsit, & donorum largitione, præsertim in equis militaribus, quorum ultra ducentos infra tempus hujusmodi litis largiebatur, tam liberalem se exhibuit, quàm benignum familiaritatis assatu cunctis se præbuit: quòd plures militares de partibus exteris famā ejus tracti ad ipsum convenerunt. Tandem postquam guerrarum hæc tempestas IX. duravit mensibus, Episcopus Leodiensis ob Archiepi-

chiepiscopi Coloniensis favorem Electo Paderborn. literas diffidationis direxit. Cujus Domini potentiâ ipsum Electum adversarii sui plurimum terreri aestimabant Archiepiscopus & Comes supradicti, magnoque conflato exercitu, cum quadrigis multis victualibus & armis onustis, tanquam terram Electi manu potenti pervasuri, ad praesidiorum suorum loca se contulerunt: viros tamen solennes ad certum locum, quasi inter ipsa adversa praesidia medium, ipsi, & Dominus Electus ex adverso consimiles illis suos fideles super pace tractanda miserunt. Arbitrabantur enim illi, Dominum Electum, exercitus eorum fama magnitudine territum, vel saltem in aggressu potenti eorum necessitate coactum, pacem ab eis petere, relaxationis sponcione captivorum: quod Electus praesentens, convocatis amicis, ad numerum paene mille lancearum armatorum militarium, absque popularibus armatis subditis suis equitibus peditibusque pervenit. Demum vero, multis tractatibus per amicos utriusque partis habitis, sexta die mensis Septembris, illarum guerrarum tempestas per viam compositionis amicabilis ad pacis tranquillitatem est redacta.

1. Aetna
 2. Wichesten Vicus.
 3. vicus St. Veger

V I S U R G I S .

M E M O R I Æ . S A C R U M

EXERAT. AMISIUS. STERILES. CAPUT. INTER. ARENAS
 ET. PADERÆ. SOCIAS. LUPPIA. JACTET. AQUAS
 SOLUS. EGO. PATRIAS. CLARISSIMUS. AMNIS. AD. ORAS
 NAVIBUS. EXTERNAS. PORTO. VISURGIS. OPES
 NEC. ME. BELLA. MINUS. CELEBRANT. ADVERSA. QUIRITUM
 QUAM. QUÆ. PER. FRANCOS. GESTA. FUERE. DUCES
 SED. QUOTA. PARS. RERUM. SUPERARET. ROMA. TUARUM
 AUT. QUISNAM. ARMINII. NOSCERET. ARMA. MEI
 NI. MIHI. QUAM. TACITUS. SCRIPTOR. DEDIT. INCLYTUS. ILLI
 REDDITA. CORBELÆ. MUNERE. VITA. FORET

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
 A P O S T O L I C Æ . S E D I S . G R A T I A . E P I S C O -
 P U S . P A D E R B O R N E N S I S . C O A D J U T O R
 M O N A S T E R I E N S I S . S . R . I . P R I N C E P S
 C O M E S . P Y R M O N T A N U S . E T . L I B E R . B A -
 R O . D E . F U R S T E N B E R G

I N . R I P A . V I S U R G I S . R O M A N O R U M . F R A N C O -
 R U M . E T . S A X O N U M . B E L L I S . N O B I L I S S I M I . A -
 M N I S . D I O E C E S I N . P A D E R B O R N E N S E M . I N -
 T E R F L U E N T I S . E . R E G I O N E . H E R I -
 S T A L L I . S A X O N I C I

M. H. P

N O T Æ.

1. **P**ORTO VISURGIS OPES.] Visurgis, qui Werrhá & Fuldâ, infra Mundam, confluentibus, hoc nomen nactus, usque retinet, dum in Oceanum effunditur, mutuâ Romanorum Germanorumque clade nobilis amnis, à Paterculo, Strabone, Mela, Plinio, Tacito, Floro, Dione, Ptolemæo, Sidonio Apollinari, aliisque memoratur. Carolo M. in diplomate An. XIII. imp. dato *Wiseraa*, scriptori Annalium Caroli Magni *Wisaracha*, Astronomo, Adelmo, Poëtæ Anonymo ad An. 797. *Wisura*, Adamo Bremensi histor. Ecclesiast. l. I. c. 2. *Wisura*, & *Wirraha*, auctori vitæ Caroli M. apud Pithæum *Wisera*, Adoni Viennensi *Wisor* & *Wisara*, in LL. Frisonum tit. 1. §. 2. & Reginone *Wisara*, scriptori vitæ S. Adalardi apud Bollandum *Wisira*, auctori vitæ S. Bonifacii *Wisaraha*; in hist. Bremensi ad An. 1164. *Wirra*, Ludovico Pio Imp. in diplomatis Corbeiensis Monasterio datis anno X & XIII ejus imperii, Epitomatori Gest. Franc. & Aimoino *Wisera*, hodie accolis *Weser* appellatus. Nonnulli viri docti in carmine Ovidii, sive Albinovani ad Liviam Augustam, *Iturgim* pro *Visurgi* accipiunt. Quod Cluverius improbat, & *Ilargum*, qui amnis est Vindelicæ, legendum ostendit in Vindelica & Norico cap. 6.

Visurgim porrò fines dioecesis Paderbornensis ingressum, infra Helmershusam, celeberrimum olim S. Benedicti Monasterium, mox salutat, suisque lymphis auget *Dimola*, Westphaliæ Hassiæque limes, qui supra Eresburgum, nunc *Stadberg* è montibus Westphalicis devolutus, Warburgum dioecesis Paderb. oppidum præterfluit. Indè *Bevera*, & *Netha*, post Huxariæ *Grova*, ad Corbeciam *Scelpa*, ad Albaxam *Saumera*, *Visurgi* illabuntur. Major omnibus *Netha*, prope novam Herisiam, nobilem in dioecesi Paderbornensi parthenonem, ortus, campos glebasque inprimis felices circa Braculenam oppidum, quod in translat. S. Viti An. 836. *villa Brechal* dicitur, latè fecundat.

Dein-

Deinde *Ambra*, seu *Emmera* supra *Hameliam*, *Lutera*, *Alpha* & *Webrna* coëuntes *Hervordix*, unà cum *Begha* *Lemgoviam* aluente, propè vicum *Remen*, in *Visurgim* se evolvunt; amnes ad unum omnes, aut in dicecesi *Paderbornensi* nati, aut aquis suis eam irrigantes.

2. NEC ME BELLA MINUS CELEBRANT.] Primus Romanorum *Drusus* exercitum in *Cheruscus* usque ad *Visurgim* duxit, non sine periculo regressus; quod *Dio Cass.* l. 54. his verbis prodidit. *Initio veris* (An. U. C. DCCXLII. Q. *Ælio Tiberone*, & *Paulo Fabio Maximo* *Coss.*) rursus ad bellum profectus, *Rhenum* transit, *Uspetas* subjugavit, *Lupia*que fluminis ripis ponte junctis, in *Sicambros* irrupit, perque eos in *Cheruscorum* regionem usque ad *Visurgim* processit: id ut ei liceret, *Sicambrorum* in *Chattos*, qui soli finitimorum auxilia negaverant, totius populi viribus facta expeditio effecerat; quo tempore *Drusus* iis imprudentibus regionem peragravit, *Visurgim* etiam transiturus, ni eum inopia alimentorum, ac hyemis propinquitas, præterea examen apum in castris visum deterruissent. Regressus in sociorum terram, in summum devenit periculum, insidiis hostium frequenter læsus, & aliquando in loco angusto ac concavo circumclusus, haud procul abfuit, quin cum toto exercitu periret, à quo eum pernicie nihil aliud eripuit, quàm hostium temeritas, qui cum uno omnes Romanos impetu deleri posse crederent, nullo ordine servato eos aggressi, victi inde, ferociâque suâ fractâ discessere. Ex eo Barbari propius adire veriti, eminus tantum hostem infestavèrè, ita ut *Drusus* vicissim iis contemptis, castellum contra eos ad *Lupia* & *Alisonis* fluviorum confluentes, aliudque in *Chattis* ad ipsum *Rhenum* extruxerit.

Cæterùm locus ille concavus & angustus, in quo conclusum à *Sigambri* reducem à *Visurgi* *Drusum* refert *Dio*, non alibi inquirendus videtur, quàm in vallibus & silvis circa *Aldenbecam*, vicum dicecesis *Paderbornensis*, vel in aditu saltûs *Teutoburgiensis*, ubi, prope *Hornam* oppidum *Lippiensis* Comitatus, admirabilis illa *Picarum* rupes, vulgò *Exterenstein* nuncupata, & hîc exhibita, conspicitur.

Altera ad Visurgim expeditio (An. U. C. DCCXLIII. Nerone Claudio Druso & T. Quinctio Crispino Coss.) adhuc magis infausta accidit Druso, *Qui in Chattorum fines ingressus, obviam quaque non sine magno labore subigendo, congressosque praeliis haud incruentâ victoriâ superando, usque in Suevos pervenit: inde in Cheruscos converso itinere, Visurgim transgressus, omnia populando ad Albim usque perrexit, qui ex Vandalicis montibus profluens, in Oceanum septentrionalem magnus admodum factus effluit. Hunc cum frustra conatus esset transire, tropæis constitutis recessit: etenim mulier quaedam, humanâ amplior formâ, ei obviam facta: Druse, inquit, quò tandem nullum cupiditati tuæ modum statuens contendis? non tibi fatis concessum hæc omnia videre. quin tu abi: jam enim & operum tuorum, & vitæ instat tibi terminus. Oblatam à deo aliquo hanc vocem, mirum profectò est: neque tamen mihi fides abroganda videtur huic rei, quam statim eventus comprobavit: nam & continuò retrò ire Drusus capit, & in itinere, priusquam Rhenum attingeret, morbo decessit. Ita Dio l. 55. Illum, inquit, Velleius l. 2. magna ex parte domitorem Germaniæ, plurimo ejus gentis variis in locis profuso sanguine, fatorum iniquitas consulem, annum ætatem trigessimum rapuit. Suet. in Claudio c. 1. ait, in æstivis castris exstinctum, quæ deinde scelerata sint appellata. Liv. l. 140. redemptem, ex fracturâ, equo super cruce collapsa, trigesimo quàm acciderat die, mortuum. Inter Salam & Rhenum decessisse affirmat Strab. l. 7. Quis ille Sala? an is qui in Albim influit, an qui in Mœnum? an quem nos Isalam nuncupamus in diœcesi Monasteriensi surgentem? Pro hoc faciunt Isaacus Casaubonus, & Pontanus, Bertius & Hadrianus Junius, & fusè Wassenbergius in Embrica lib. 1. c. 2.*

Drusi deinde fratre Tiberio ad bellum, quod ante triennium sub M. Vinicio immensum exarserat, ab Augusto in Germaniam missa: *Intrat a protinus Germaniæ, subacti Caninesates, Attuarii, Bructeri, recepti Cherusci gentes, & annis, mox nostrâ clade nobilis, transitus Visurgis: Vellei. l. 2. Reductus inde in hyberna ad Luppix caput Romanus miles, & insequentis anni ætate, sub duce Tiberio, perlustrata armis tota Germaniæ, & usque ad flumen Albim Romanis cum signis perductus exercitus, & necessariò iterum trajectus Visurgis. Quæ hic de Tiberio, pro more suo, Velleius tam gloriosè prædicat, Dio Cass. l. 55. refellit, ingenuè fassus, Tiberium quidem*

primò ad Erygrum, deinde ad Albim fluvios progressum, nihil tamen magnoperè memorandum egisse: Quanquam de Germanis Imperatoris nomen non Augustus modò, sed Tiberius etiam invenerit, honoresque triumphales C. Sentius Germania præfectus, quòd horum metu bis Germani pacem accepissent, &c. Hic loco τῆ Ἐρύγγου, scribendum monet Lipsius in notis ad Velleium, τῆ Οὐεούργου, reductâ syllabâ à vocula priori. Idem sentit Hadrianus Junius c. 21. Batav.

Tiberio Augusto Germanicus Cæsar, Drusi filius, in administrando bello Germanico successit, cujus legatus Vitellius cum duabus legionibus, multis Oceani periculis defunctus, penetravit ad Visurgim, quo Cæsar classe contenderat. Quamvis Lipsius ad hunc locum Tac. Ann. 1. n. 234. scribendum putet, ad amnem Vidrum, qui Ptolemæo in hoc tractu notus, & ille ipse est, inquit, quem Vechtâ hodie vocant, &c. Idem Tac. 1. 2. Ann. clariùs meminit Visurgis, quando Germanici prælium cum Arminio initium describit. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat, ejus in ripa cum ceteris primoribus Arminius adstitit, &c. Postero die, Germanorum acies trans Visurgim stetit, &c. Cæsar transgressus Visurgim, indicio perfuga cognoscit, delectum ab Arminio locum pugna, &c. Sic accensos & prælium poscentes in campum, cui Idistaviso nomen, deducunt: is medius inter Visurgim & colles, &c. Evocato demum in Orientem Germanico, ab infestis Romanorum armis Visurgis tandem conquevit. Itaque postquam Claudius Imperator ad eò novam in Germanias vim prohibuit, ut refertur præsidia cis Rhenum juberet, Tac. xi. Ann. altum in historia Romana de Visurgi silentium. Interim nemo dubitabit, quin Maximinus, Probus, Diocletianus & Maximianus, Constantinus Magnus, Julianus, & Valentinianus, Germaniam hanc transrhenanam, Francosque ejus indigenas, bello persecuti, ad Visurgim accesserint, cum satis sit compertum, Franciam veterem, quam post Saxoniam dixerunt, intimè horum armis penetratam esse, quantumvis historici ejus temporis, quotquot supersunt, nullam Visurgis faciant mentionem.

3. QUAM QUÆ PER FRANCOs.] Visurgis itaque diu inglorius, victricibus Francorum armis iterum inclaruit, quando An. DLV. primum à Francis bellum, cujus quidem apud scriptores extet memoria, illatum est Saxonie, quod à successoribus Francorum

torum Regibus, per duo amplius secula, variâ fortunâ ductum, ac sæpe intermissum, Carolus demum Magnus, debellatis prorsus Saxonibus confecit. Saxones contemptâ Theodoaldi Francorum Regis pueritiâ, assiduis incursionibus Austrasiæ fines infestare cœperant. Auditâ verò ejus morte, ascitis in societatem Thuringis, majoribus viribus in arma confurrexerant. Clotharius Austrasiæ populis, Sueslionibusque sub signa vocatis, transmissò Rheno in Saxoniam perrexit, ac multis utrimque cæsis, tandem apud Visurgim triumphavit. Quod gesta Francorum epitomata c. 27. ita referunt: *Eo anno rebellantibus Saxonibus Clotharius rex commoto Francorum exercitu, contra eos pugnam iniit super Wiseram fluvium, exercitum eorum maximum interfecit, terramque eorum vastavit. Et Aimoinus l. 2. c. 27. Posthac, inquit, idem rex (Clotharius) in Saxones rectum iter direxit, qui assiduis excursionibus Francorum devastabant fines. Quibus super Wiseram fluvium bello subactis, Thoringos quoque, eò quòd Saxonibus auxilium tulissent, depopulatus est. Vid. Gregor. Turonens. lib. 4. c. 10. Sigebertum, Marium Aventicensem Episcopum, citatum à Valesio lib. 8.*

Alterum Francorum prælium cum Saxonibus ad Visurgim initum An. DCXXX. secundùm Sigeberti calculum, literis consignavit Aimoinus l. 4. c. 18. *Austrasiis verò Francis rex (Dagobertus) institutus à patre (Clothario) adversus Saxones, qui rebellare tentaverant, arma movit: transgressusque Rhenum, cum Bertoaldo Saxorum duce pugnam commissam, ense percussus in caput, decisos cum parte galeæ crines patri per armigerum mittit, & ut sibi, antequam cunctus corruat exercitus, in auxilium properet, mandat. Forte fortuna affuit: Clotharius enim venationis gratiâ Longolariam sylvam petierat, ubi accepto periculorum filii nuntio, gravi exagitatus dolore, raptis quos in promptu habebat juvenibus, ad alios etiam, ut se sequerentur, directis legatis, brevi tempore longum iter emensus, (nam & noctibus viam carpebat) ad filium usque pervenit, & eâ quidem nocte fixis super Wiseram fluvium tentoriis, quieverunt. Manè autem factò, dum Franci plausus ac voces lætitiæ pro adventu regis Clotharii ederent, Bertoaldus Saxonie dux super ripam fluminis præstolans, audito tumultu interrogat, ut quid tantus in Francorum castris oriretur tumultus? dictum est ei, Clotharium advenisse regem, atque ob id diem festum agere Francos. At ille ad hæc, falsa,*

ait, spe decepti, præ timore desideria somniant sua. Nam Regem, quem secum gratulantur manere, certâ ferente famâ nos compertum habemus vitâ jam defunctum. Clotharius citeriori armatus superstans littori, dum talia superbe profantem audiret, nil dicens, quò major taciturnitate suâ hostibus incuteretur timor, celerrimè galeâ nudavit caput. Erat quippe ejus casaries pulchrâ canitie variata, in cujus aspectu ab adversariis maximè dignoscebatur. Denique statim à Bertoaldo agnitus, incongrua accepit responsa, in hunc modum à præfato contrariæ partis duce prolata. Tunc, dixit, hic muta aderat bestia? Tunc Rex hujusmodi commotus convitio, & ultra quàm dici possit, excandescens irâ, capiti repositâ casside, calcariibus equum versùs eum impulit, ut transmeato flumine, se de inimicis suis ulcisceretur. Franci itidem, injuriâ ducis permoti, atque ejus exemplo animati, flumen natantes transibant, sequentes Regem: qui fugienti Bertoaldo infestus insistebat. Gravabatur sanè ad insequendum, & pondere armorum, & quòd dum transnataret fluvium, aqua sinum ejus, nec non ocreas impleverat. Bertoaldus tamen recedendo clamabat ad Regem, non a quo & bono illum esse intentum, qui se persequeretur; sed quòd sola hæc ageret, laudis cupidine ductus, qui tanti aestimaretur, ut sequestratus à suis, hostem terga dare sibi compelleret. Verendum verò, ne hæc res in contrarium versa, ipsum potius pessumdaret. Ista autem dum diceret, fugere non cessabat; & sæpe se ejus servum, illum verò suum fatebatur dominum. Viderique injustum, ut vel servus à clementissimo domino, vel dominus à servo, licet invito ac coacto, perimatur. Verùm Clotharius callidè hæc eum prosequi sciens, nec ea quæ dicebantur curans, tandem pernicitate equi, quo vehebatur, eum affecutus interemit. Sublatoque ejus capite, ad filium, & ceteros Francos. (qui tristes eò quòd eum consequi nequirent, ejus saluti timentes, post eum iter pro posse accelerabant) regreditur; indeque relevatis maestitiâ eorum animis, unâ cum eis Saxoniam ingressus, ita depopulatus est eam, ut nullum in ea hominem viventem relinqueret, qui longitudinem spathæ, quam tunc fortè gerebat, excessisset. Et Clotharius quidem hoc taliter egit. Eadem leges in gestis Francorum epit. c. 41. Adon. Vienn. Regin. Sigeberto. Ut Valef. l. xviii. rer. Franc. immeritò fidem hujus narrationis suspèctam habere videatur. At risum meretur Bern. Furmerius l. 3. Ann. Frif. qui contendit Bertoaldum à Lothario cæsum natione fuisse non Saxonem, sed Frisium, quartumque ejus gentis

tis Regem. Plura is addit de Yglone Galamao Frifio, Sufati præfecto, qui fortiter Aufrasiarum aggreffiones exceperit, repuleritque, quique Dagoberti galeam perfregerit, capillos amputarit, adhæc de loco prælii, de Adgillo Bertoaldi filio, post patrem Frifiorum Rege. Quæ cum nullo idonei auctoris testimonio ab eo confirmentur, quâ facilitate narrantur, eadem rejiciuntur.

Postea Carolus Martell. fortiffimus Aufrasiæ Princeps, Saxones adortus An. dccxxi. armis etiam fuis Visurgim nobilitavit; quod paucis, ut folet, meminit Ado Viennensis in Chron. *Carolus major Domûs, & Aufrasiarum princeps, vastans omnia, & Saxonum agros diripiens, ad Wisorem pervenit.* Vid. Aimoin. l. 4. c. 52. Annal. Fuld. Annales incerti auctoris apud Pithæum, Valesium lib. xxiv. rerum Francicarum pag. 446.

Paternis deinde vestigiis infiftens Carolomannus, Martelli filius, ducto in Saxoniam exercitu, ad Visurgim castra habuit An. dccxliiii. teste Adone Viennensi, quando Saxonibus trans flumen confidentibus, Gerviliebus, aliis Gervilius, Epifcopus Moguntinus, ad familiare colloquium dolo evocavit eum ex hostibus, qui patrem suum Geroldum Epifcopum itidem Moguntinum anno superiore interfecerat, quem adequitantem in medio fluminis confodit, cujus morte sublato clamore, ad arma concursum, initoque atroci prælio, victi tandem Saxones. Quæ Othlonus lib. i. c. 44. vitæ S. Bonifacii apud Serarium fufius sic narrat. *Illis temporibus Saxones devastabant Thuringiam regionem. Quamobrem populi ejusdem regionis confugientes ad fupradictum Principem Karolomannum, querebant ab eo auxilium, qui mox pro eorum ereptione exercitum mifit, in quo fimul Geroldus Moguntiacenfis tunc Epifcopus, pater fcilicet præfati Gerviliebis, juffus transivit. Cumque congregatio facta fuiffet bellantium, & invicem femet ferientium: Geroldus Epifcopus interfectus ibi inter alios occubuit. Deinde filius ejus Gervilieb, adhuc laicus in palatio conftitutus, pro fedando patris dolore, Clericatus officio promovebatur, & ad regendam Ecclefiam Moguntiacenfem post obitum patris fubrogabatur. Post non multum verò temporis iterum Karolomannus exercitu congregato contra Saxones perrexerit, fecumque eundem Gervilieben duxit. Confidentibus autem utriusque populi exercitibus, cis citraque ripam fluminis Wisraha, præcepit Gervilieb puerum suum inter*

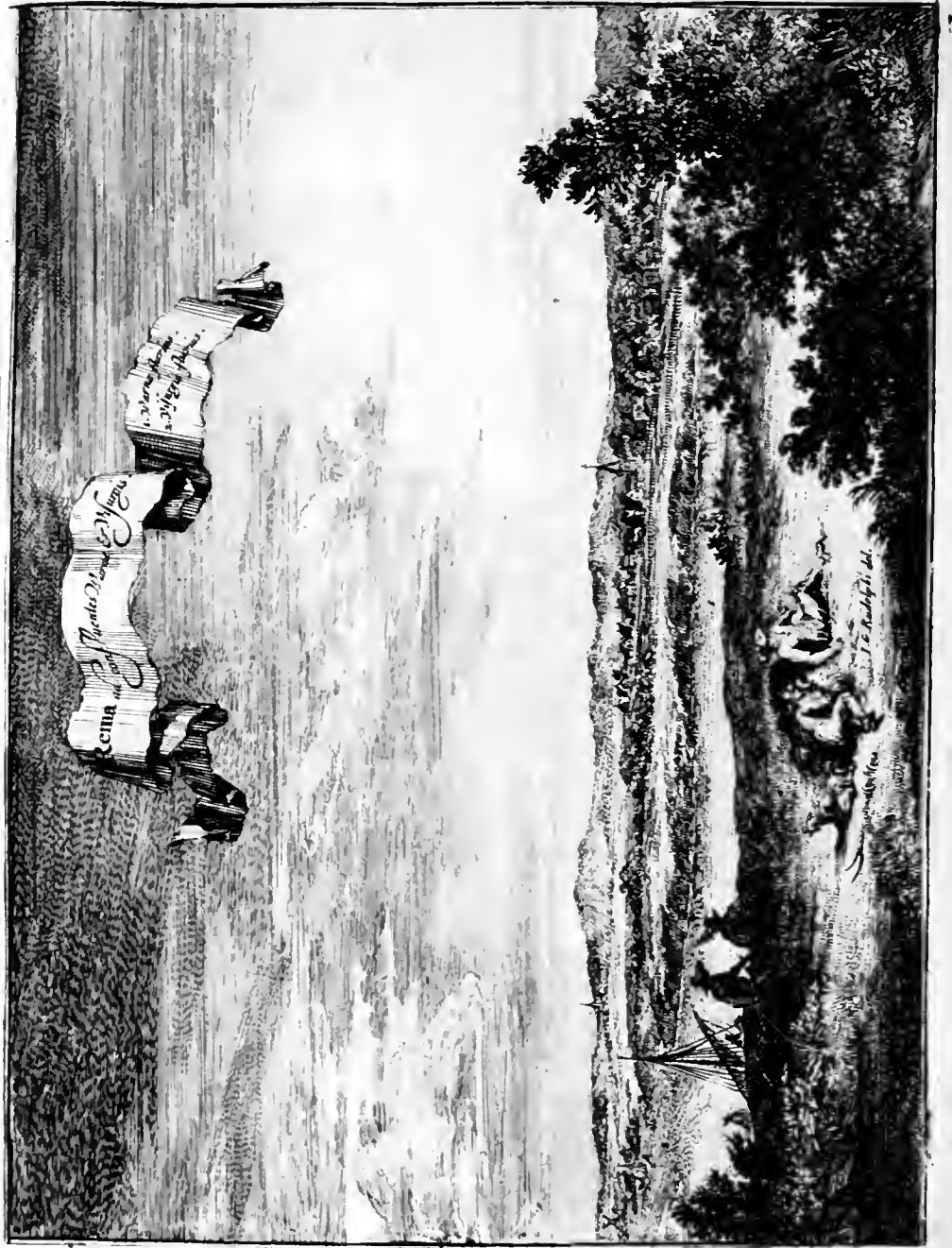
hostes pergere, illicque nomen ejus, qui patrem suum occiderat, diligenter inquirere. Cumque puero jussa complenti responderetur à quodam, proxime illum adesse, quem quæreretur, venire rogare, inquit, cum huc quantocyus, quia secum sermocinari senior appetit meus. Quo veniente, & utrimque alterius adventu denuntiato; mox praparatis equis ab utroque itur, & in medio amne occurrentibus, atque colloquentibus, ait Gewilieb Episcopus: Accipe jam ferrum, quo patrem vindico carum. Hac igitur dicens, gladio mox perfodit illum. Qui statim corruens ex equo exhalavit spiritum. Cumque sui talia agnoscerent, ab omnibus clamabatur, utrimque consertis cuneis summo opere dimicabatur, superatque Saxonibus Karolomannus cum suis ad propria remeavit, nemine id quod factum est à Gewiliebe in homicidii crimen imputante. Unde & reversus solitos Episcopales sibi vindicavit usus. At S. Praesul Bonifacius inter cetera correctionis colloquia, hac pariter in conventu Synodali protulit, attestans nullum homicidii reatu pollutum debere Episcopali sacerdotio fungi. Adhac etiam ei objecit, propriis oculis se perspexisse, illum cum avibus canibusque jocantem, quod Episcopo nullatenus liceret. Audiens autem hac Gewilieb, sentiensque se nullo modo contra stimulum vel secularis potentiae, seu auctoritatis Canonicae, quae mediante S. Bonifacio in omnes coram positos deferebatur, calcitrare posse, judicio consentit communi, depositusque est ab ordine Episcopali. Quo deposito statim S. Bonifacius à supradictis Principibus Karolomanno videlicet & Pipino fratre ejus, Ecclesiae Moguntiacensi praescitur. Tom. xvii. Conc. Gener. Parisiis ed. p. 441. De Pipini & Caroli M. Francorum Regum expeditionibus ad Visurgim, post in tempore memorabimus.

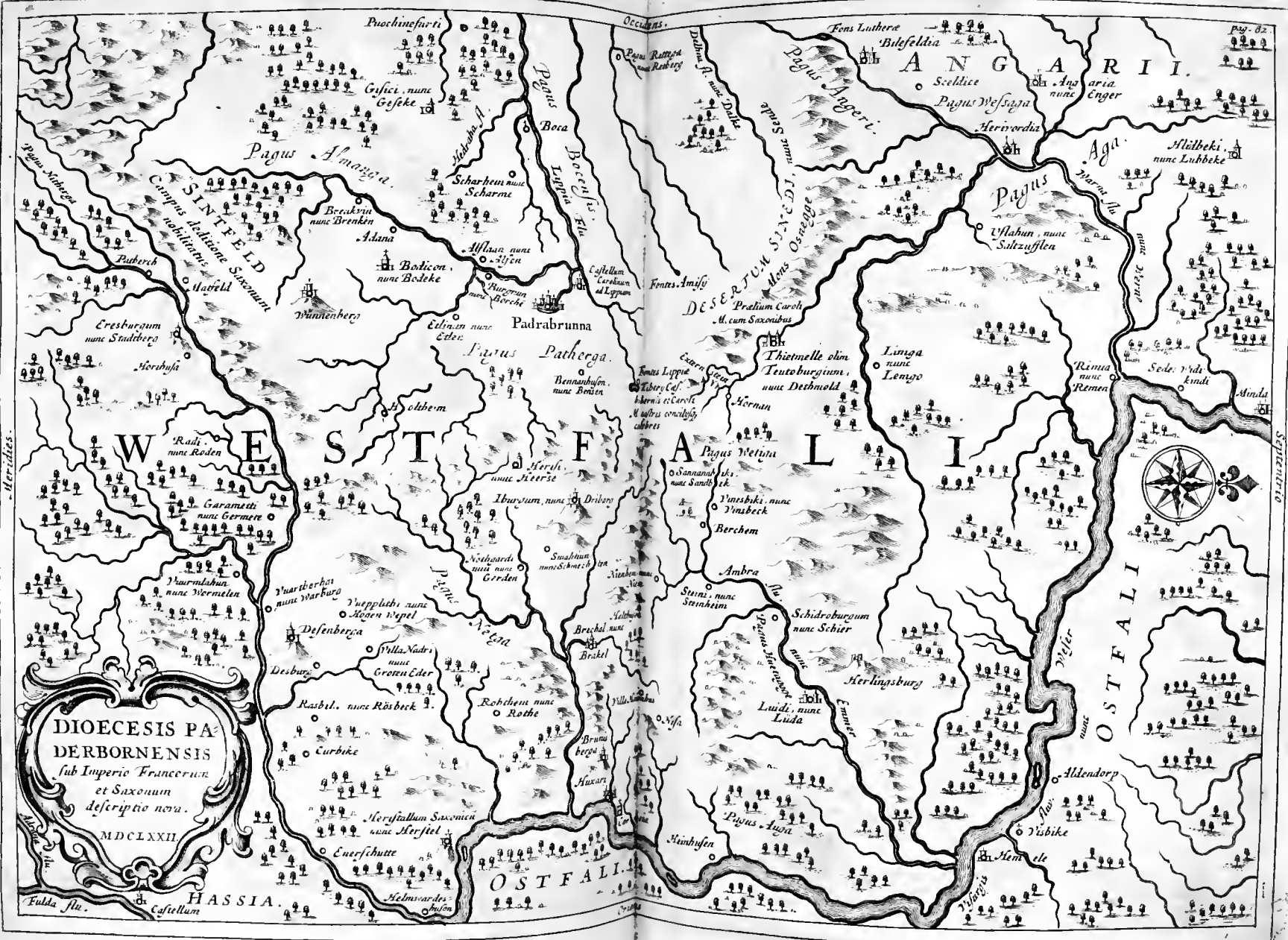
4 SED QUOTA PARS RERUM.] Romanis scriptoribus, atque imprimis Cornelio Tacito acceptum ferri debet, quicquid de bellis Romanorum in Germania gestis, quicquid de Arminii praeliis & triumphis, quicquid de Majorum nostrorum moribus ac virtutibus adhuc superest. Enimverò Germani, uti *literarum secreta ignorabant*, & quod unum apud illos, teste Tac. de mor. Germ. *memoria & annalium genus erat*, praelara suorum facinora *carminibus celebrabant*; ita etiam Arminium libertatis suae vindicem, auctore eodem Tac. l. i. Ann. *cecinerunt*, ac positos nonnullorum opinione, Eresburgi statuis, famae quidem posterorum commendarunt; sed jam diu collapsis simulacris perierunt *agrestia hujusmodi carmina*, ut Julianus ait in Antioch. *similia clangoribus avium*
aspe-

asperè clamantium, dum interim Arminii virtutes ac res fortiter gesta, immortalibus literarum monumentis consignata perennant. Verissimum enim est, quod scribit Diodorus Siculus, *cetera monumenta ad breve tempus perdurare variis casibus obnoxia, historia virtutem per universum orbem diffusam, ipsum, quod cetera consumit, tempus sui habere custodem.*

5. NI MIHI QUAM TACITUS SCRIPTOR DEDIT.] *Et si Tacitus Imperator, auctore Fl. Vopisco, Cornelium Tacitum, scriptorem historiae Augustae, quod parentem suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari; & ne lectorum incuriâ deperiret, librum per annos singulos decies scribi publicitus iussit: parùm tamen abfuit, quin priores quinque Annalium libri interirent, nisi insigni Corbeia nostrae beneficio essent conservati. Id quod J. Lipsius nos docuit in not. ad Taciti Ann. l. 2. n. 34. Visurgis mutuâ Romanorum Germanorumque clade nobilis annis. Cui famam præcipuè Tacitus dedit: & ipse Tacito (mirum factum) vitam. Nam quinque hi primores libri inventi Corbeia, quod Monasterium ad Visurgim est, atque illinc depromptum verè hunc thesaurum Quaestor quidam Pontificius ad magnum Leonem detulit, donatus ab eo aureis quingentis. Idem in dispunct. Notar. Cod. Mirand. Codicem, inquit, illum tuum advocas: quorum unicè unicum in tota Europa exemplar esse hætenus audimus. Id Leoni X. Pont. Opt. Max. oblatum, in Corbeiensis Monasterio ad Visurgim repertum, servat etiamnum incluta illa Bibliotheca Medicaa. Hæc ille, pro more suo, candidè & sincerè. Andreas Alciat. Germanis tanti thesauri conservati laudem invidens, in quodam historiae encomio, ad Galeacium Vicecomitem scripto, ejusdem rei meminit, sed cum injuria nostrae gentis, ac veritatis dispendio. Sic enim garrit: *Esset adhuc à néφελ. Tacitus, nisi Christiani orbis Max. Pontifex Leo X. priores quinque libros de barbaris redemptos, postliminiò ut tandem reverterentur, effecisset.* Meibom. in vita Widichindi Corbeiensis præfixâ ejus Annalib.*

Nec solus Tacitus, verùm etiam Quintilianus, Asconius, Silius Ital. Argonautica Val. Flacci, Ciceronis libri de finib. & leg. in Germania à Poggio reperti, Germanis debentur. Gerh. Vossius de hist. Lat. l. 3. c. 5. p. 550. Quibus utinam aliquando Plinii xx volumina de bellis Germanicis accedant! quæ Conr. Gesnerus Augustæ Vindelicorum, alii Tremonia in Westph. apud Casp. Swartzium Patricium Tremoniensem extitisse tradiderunt.

DIOECESIS PADERBORNENSIS
 sub Imperio Francorum
 et Saxonum
 descriptio nova.
 MDCLXXII

HASSIA.
 Fulda flu. Castellum

Scripsit

R E M A

AD CONFLUENTES WARNÆ ET VISURGIS,
PAGUS RAVENSBERGICI COMITATUS.

MEMORIÆ. SACRUM

INCLYTA. FRANCORUM. FASTIS. UBI. WARNA. VISURGIS
AMNE. RECEPTA. SUÆ. NOMINA. PERDIT. AQUÆ
SAXONE. PIPINUM. FUSO. SPECTAVIT. OVANTEM
REMA. TRIUMPHALI. FERRE. TROPÆA. MANU
HILDIGARIQUE. NECI. VICTRICIA. CASTRA. SECUTI
FRANCIGENAS. MOESTIS. ILLACRYMARE. MODIS
FORTIS. ET. EXEMPO. CAROLUM. GENITORIS. AVIQUE
SAXONICÆ. VALIDAS. FRANGERE. GENTIS. OPES
TALIBUS. ILLUSTRIS. TITULIS. PLUS. REMA. SUPERBIT
QUAM. QUOD. RHEMORUM. NOBILE. NOMEN. HABET

FERDINANDUS. DEI. ET
APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
RO. DE. FURSTENBERG

REMÆ. AD. CONFLUENTES. WARNÆ. ET. VISUR-
GIS. SITÆ. PIPINI. EJUSQUE. FILII. CAROLI. M
FRANCORUM. REGUM. SAXONICIS. EXPEDITIO-
NIBUS. AN. DCCLIII. ET. AN. DCCLXXXIII. CELE-
BRIS. PAGI. MEMORIÆ

M. H. P

L3.

NO.

N O T Æ.

I. **I**NCLYTA FRANCORUM FASTIS.] Post Romanæ monumenta procedimus ad Francica & Saxonica. Quare de utraque gente præmonere, non inconueniens ingratumve fore censuimus. Nec enim ut de Romanis, ita de Francorum Saxonumque origine constat; neque eâ hætenus quicquam obscurius fuit, quæ nunc à tot scriptoribus pertractata explicataque certius lumen accepit, ut qui simus, & quibuscum gentibus bellatum sit, & à quibus hæc monumenta posteris relicta sint, planius affirmare & profiteri liceat.

Franci populus, qui sub Francico nomine bella gessit contra Romanos, primùm audiri & innotescere cœpit Valeriano & Gallieno Impp. circa annum Christi cc. xxiii. Ideò nec apud C. Julium Cæsarem, Tacitum, Velleium, Plinium, Strabonem, Dionem, Ptolemæum, ceterosque priscos scriptores Francorum mentio. Celebre autem Francorum nomen apud posteriores historicos ac scriptores, Aurelium Victorem, Eutropium, Ammianum, Vopiscum, & quotquot Augustam Cæsarum historiam scripserunt. Inde apud Zosimum, Procopium, Agathiam, Aethium, D. Hieronymum, Claudianum, Ausonium, Gregorium Turonensem, Apollinarem, ac ceteros auctores; quemadmodum id Franci scriptores Tillius & Valesius, Nuenarius Comes, Cluverius & Pontanus, & quotquot Francorum originem tradiderunt, probè agnoscunt. Ex quibus eruditi passim viri deducunt, ante tempora Gallieni nullum extitisse certum populum nationemve Francorum nomine insignitam. Sanè si qua gens Francica extitisset ante Gallieni imperium, non eam omisisset Tacitus, tam accuratus Germanarum gentium scriptor, non cæteri historici & geographi.

Ideò gentis Francicæ origo hætenus multùm obscura latuit, multisque fabulis aspersa, & erroribus obnoxia fuit. Reperies enim primùm, qui cum Francicis aliquot scriptoribus, & Trithemio

thémio Hunibaldi fabulas secuti, Francos à Trojanis reliquiis, & ex Pannonia deducunt ad Rhenum; atque hi auctores, ut fabulam fabulâ augeant, tradunt Francos, postquam diu in Pannonia resedissent, conditâ etiam Sicambriâ urbe, Valentiniani Imperatoris rogatu domuisse Alanos, ob id tributo ab Imperatore liberatos, ac Francos, hoc est, *feroces* Atticâ linguâ primùm appellatos esse, cùmque Romani rursus tributa exigèrent, rebellasse, & ad Rhenum penetrasse. Egregii sanè historici, quasi Valentiniani primùm ævo Franci exorti sint. Et quæ Attica vox Francos sonat? Et tamen hæc opinatio Sigebertum, Paulum Æmilium, & plures celebres historicos abduxit, tanquam gentem Francicam nobiliorem facturi essent, si ab exteris magis quàm ex Germanis origines arcesserent; Simul tamen hi auctores fateri coguntur è Germania prodiisse Francos, qui rupto Rheni limite Gallias invaserint. Inde alii Francorum quidem gentem ab antiquissimis Romanorum temporibus in Germania extitisse asserunt, sed parvam invalidamque latuisse, donec aucta sensim populis atque armis emerferit, & ad Rhenum proruperit, ideò Tacito incognitam fuisse. Sed tam facile hæc refelluntur, quàm asseruntur, nullo gentis ejus tam diu latentis indicio in medium allato. Haud dissimili commento Turnebus Francos ex Scandinavia educit à Firassii populis, Ptolemæo memoratis. Genebrandus lib. 2. & 3. chron. Stephanus Forcatulus l. 5. de Imp. & Philosophia Gall. Bodinus in meth. hist. cap. 9. Francos primâ origine Gallos fingunt, qui inter cæteras migrationes gentium sedes in Germania & Pannonia habuerint. Ibi verò postquam à Romanis acerbâ premebantur servitute, rediisse in Gallias ad natale solum. Nova rursus fragmenta ingenii. Nam ubi hi Franci Gallicæ nationis tam diu latuerint, nemo ex his auctoribus docere potest, nec quales fuerint, Boiine, an Tectosages, an Scordisci, ne inter ipsos quidem convenit.

Alii denique Francos ex prima gentis origine ex Franconia deducunt. Plausibilis hæc multorum sententia fuit, sed jam dudum ex suis erroribus reiecta; quando Franconia Alemanniæ

pars cognita, & à Clodoveo Franc. Rege, aut filio ejus Theodorico Aufrasiæ Rege, devictis Alemannis, cum omni ea regione ad Francorum regnum accessit. Nec antè Francorum nomen ibi auditum, tametsi Franci fortè jam antè ad Nicrum aliquando proruperant. Sed & diu ante hæc tempora Francorum nomen celebre inter Rhenum, Visurgim, atque Albim, priusquàm arma Francorum in eas regiones penetrarent. Nec minùs antiquitatis periti hæc explodunt, quàm qui ex Mæotide palude, aut Pannonia Francos evocant, aut mutato Sicambrorum nomine, à Franco quodam ficitio Trojanæ stirpis Rege appellatos scripsère.

Illa demum certa & explorata sententia est, veterem Franciam inter Rhenum, Visurgim, atque Albim requirendam esse. Nec alibi magis quàm in ipsa Westphalia, vicinisque ad Isalam & Frisiæ oras, aut Rheni ostia regionibus Francos reperiri. Hæc priscorum omnium scriptorum, à quibus Francorum primùm nomen & bella cum Romanis nobis sunt consignata, una consensio est. Neque de hac re quisquam integrè judicare poterit, ut rectè Cluverius pronuntiat, nisi in omni veteri Romanorum historia probè versatus sit. Quod cum nostro demum ævo viri docti & antiquitatis periti præstiterint, (quorum magnus apud nos est numerus,) in hanc nobiscum sententiam convenerunt, Trithemius lib. 3. c. 20. de orig. Franc. Nuenarius Comes præfat. in Eginhardum, Rhenanus lib. de Germ. cap. de Francis, Althamerus in Tacitum, Reineccius de Orig. Sax. Hadrianus Junius in Batavia, Miræus in Chron. Gelenius in sacr. Colon. & Plestrude, Browerus lib. Antiq. Trevir. ad An. Christi cccclxxxviii. Crumbachius in historia D. Urfulæ; Petavius in Rat. temp. lib. 6. c. 13. Bucherius in disp. hist. & Belg. Romano, Rivius dec. 1. l. 1. Cluver. l. 3. c. 20. Pontan. de Orig. Franc. Chytræus in Prolog. Horrion in Paneg. Paderb. Valesius in præfat. Gest. Franc. Res ita se habet. Postquam bellicosi intra Rhenum & Visurgim populi, Sicambri, Bructeri, Tencteri, Usipetes, Catti, Angrivarii, Chauci, Chamavi, Cherusci, Marfi, Chattuarii sive Attuarii, Frisii, Tubantes, cæterique jam inde à C. Julii Cæsaris ævo continua cum Romanis bella gessif-

gessissent, nunc victores, nunc victi, veritque ne toti in Romanorum servitute venirent, factâ conspiratione in unum foedus & belli societatem pro infita gentis libertate conveniunt, sumptoque ad id *Franco* nomine, tanquam libertatis signo (quod *Franckon* liberum gentis linguâ hominem sonat) tot sæculis acerrima bella adversus Romanos gesserunt, exciti cum primis Alemannorum exemplo, qui jam sæpius in Gallias excusso Romanorum iugo irruperant: atque ex his, quos diximus, populis conflata esse hanc belli societatem evincunt prisca scriptores. Nam Sicambros Claudianus & Apollinaris, aliique Francos toties compellant, Bructeros Sulpitius Alexander, Nazarius & Eumenius in Panegyricis, Chaucos & Cherufcos Claudianus, Chamavos Aufonius, Cattsos Sulpitius Alexander, Attuarios Marcellinus, Frisios Panegyricus Constant. M. dictus, Salios Marcellinus denuò, & Zosimus, aliique scriptores inter Francos numerant. Adhibeatur in hanc rem tabula itineraria circa annum cccxxx. conscripta, in qua à Rheni ostio ascendendo ad dexteram ripam, leguntur hi populi, *Chauci*, *Ampfivarii*, *Cherufci*, *Chamavi*, qui & *Franci*; sequitur in eadem ripa magnis literis scriptum F R A N C I A. Inspiciantur vetera monumenta, interque hæc vetus lapidis inscriptio à Ruperio detecta, quæ Divitense munimentum seu Tuitium ex adversa Agrippinæ ripa à Constantino M. in terra Francorum structum exhibet. Extat apud Spanhemium de præstant. & usu numism. dissert. 8. pag. 750. è cimel. Reg. Gall. & Card. Leopold. Med. erutus aureus Constantini M. nummus, qui ex una parte Constantini effigiem signat, ex altera tropæum, jacentem videlicet mulierem, consuetum debellatæ provinciæ symbolum, hac inscriptione: G A U D I U M R O M A N O R U M. Infra, F R A N C I A. Ubi verò hæc Francia requirenda sit, docent nos res gestæ Constantini M. & pons ab eo Cæsare apud Ubios Rheno instratus, per quem exercitus in Francos traductus.

Pervolvantur omnes Historici, Panegyrici, Poëtæ, qui veterum Francorum res gestas nobis tradiderunt: haud alibi veteres Francorum sedes magis reperientur, quàm intra Rhenum &

Vifurgim, quæ regio post Westphalia dicta est. Quapropter Sidonius Apollinaris Francicæ regionis flumina perscribens, Vahalim, Vidrum, Vifurgim atque Albim introducit, ac Vahalim quidem, quod eâ tempestate Franci Salii Rhenum transfregi illas Bataviæ Belgicæque oras invaserant. Fines ad eò veteris Franciæ, ne quis in his anceps hæreat, descripsit D. Hieronymus, in vita D. Hilarionis: *Inter Saxones & Alemannos gens extat, non tam lata, quàm valida, apud historicos Germania, nunc verò Francia vocatur.*

Hæc paucis de Francorum origine & veteri Francia, quæ à multis multò explicatiùs traduntur, nos brevitatis, & hujus incisæ, per modum commentarii, scriptionis memores, verbo commonstrare voluimus, Francos à prima stirpe sua fuisse Germanos, eosque indigenas, quales plerique Germani Taciti iudicio censentur, ac populi qui diversis ante nominibus ferebantur, ii haud secus quàm Alemanni in idem Francicum nomen & belli societatem pro libertate convenerunt. Ac nihil jam certius, quàm Francos hosce non fuisse Germanos superiores, ut ii volunt, qui ex Franconia & superiori Germania deducunt; sed inferioris Germaniæ inter Rhenum & Vifurgim incolas; eâ potissimùm regione, quæ Westphaliæ nomen obtinet. Atque hi inferioris Germaniæ Franci rursus duplices; alii absolutâ voce Transrhenani; alii cum additamento vocis Salii, quorum frequens mentio apud scriptores; iidemque Transrhenani, haut secus quàm omnes Franci à prima origine sua, quibus Salliorum nomen adhæsit indutum, quòd Salæ seu Isalæ fluminis in Westphalia orti incolæ fuerint. Ii post Rhenum transfregi, Galliam ac Romanum solum ut cæteri Franci occupavêre. Inde libro Notitiæ Imperii Salii Gallicani, & Salii conjuncti Tubantibus referuntur, ubi trans Rhenum nativas sedes incolêre, secus quàm quidam censuerunt, cum Chifletio & Pontano, qui Francos in Ansivarios & Salios dividerunt, illos Transrhenanos, hos Cisrhenanos asserendo, quibus postremùm accessit Bollandus in vita Sigeberti Regis ad primum Febr. diem. Omnium enim Francorum nativa origo Germania Transrhenana.

nana. Sanè Constantinus Cæsar, ac filii Cæsares, Julianus, aliique exinde Imperatores, ac Romani duces, qui in iis Gallix regionibus oppugnarunt Francos, non ex patrio, sed alieno solo, quod transito Rheno infederant, toties rejecerunt, nec aliter comperiet, qui Marcellinum aliosque eorum temporum scriptores sincerè expenderit, quæ disceptatio hoc loco aliena est.

Hinc omnis Francia quadripartitò traditur. Prima Transrhenana, eaque antiquissima Francia. Altera Gallicana minor, complexa totam ferè Germaniam secundam, maximamque utriusque Belgicæ partem, quæ primis Francorum Regum armis, superato Rheni limite, parta regni sedes, ex quo regni Francici sedes Dispargo Cameracum provecta est. Gallicana major, postquam feliciore armorum successu interior quoque Gallia à Clodoveo rege adjecta, regni que sedes à Francis Parisiis collocata fuit, cœptumque regnum Francicum in Neustriam & Austrasiam, in Occiduam videlicet & Orientalem Franciam dividi. Quarta Francia nova, seu Orientalis Germania, quæ novo armorum & fortunæ cursu, debellatis Alemannis accessit ad Austrasiæ regnum, in eaque Franconia, quæ ab his victoribus Francis nomen retinet. Tantum abest, ut Franconia prima Francorum sedes fingi possit. Ampla scriptionis materia, quæ historiæ servatur. Hic paucis indicare visum, dum ex hoc progressu Francorum Regum monumenta Franciæ introducimus.

2. UBI WARNA.] In diplomate Ludovici Germaniæ Regis, & Caroli M. nepotis, anno xxxiii. regni ejus in Orientali Francia, dato Herivordensi monasterio, eo, quo hodie, nomine *Werna* appellatur. Auctori vitæ Caroli M. apud Pithæum dicta *Warana*, Adelmo *Waharna*, Annalib. Francor. apud Reuberum *Wagarna*, apud Canisium *Vinharna*, Reginoni *Waahna*, Poëtæ Anonymo *Warna*, qui Hervordiâ urbe permeatâ ad pagum Remenvisurgi infunditur. Ab hoc *Warna* nonnulli denominatos volunt *Varnos* seu *Varinos*, populum Cornelio Tacito in Germania, & Procopio lib. 4. hist. Goth. memoratum. Alii aliunde

liunde hujus gentis nomen arcessunt. Quod nos in medio relinquimus.

3. SAXONE.] Saxonum populus haud secus quàm Francorum, ex parvis initiis ad magnam potentiam per inferioris Germaniæ provincias emerfit, successitque in gloriam Francorum, ac prius etiam Saxonum nomen, quàm Francorum auditum, traditumque à Ptolemæo. Eò gentis origo non minùs quàm Francorum obscura, multisque fabulis involuta à scriptoribus.

Widichindus Corbeiensis vetus ad Visurgim scriptor, inquirendo gentis incunabula, dum certa tradere voluit, fabulis prælusit. Ita enim lib. I. Annal. Saxonum origines alii à Danis & Normannis, alii à Macedonibus deducunt; sibi autem certum, inquit, navibus advectos Saxones in Hardolaun, quæ aliis Haderia, locus in Archiepiscopatu Bremensi ad Albis ostia. Quo verò tempore, aut unde, qualesve illi advenæ fuerint, ipse æquè incertus non expressit. Hinc alii arrepto fabulæ indicio, ex Macedonia multò liberius finxerunt, & profugam partem ex Alexandri M. exercitu, cum 300 triremibus appulisse in ostia Albis, factâque excursione Thuringos fugasse, eorumque exinde terras infedisse. Canoræ nugæ, quæ nullum fidei indicium apud ullum præcūm probatumque auctorem reperiunt.

Alii deinde cum eandem sibi fingendi licentiam patère conspicerent, Saxones à *Sagis* seu *Sacis* Asiæ populis deduxerunt. Hæc Peuceri, Reineccii, Furmerii, Cifneri, Letzneri, aliorumque opinatio, quam magno quidem plausu, sed nullo alio argumento obrudunt, quàm ex nominis quadam similitudine, quæ inter *Sacos* & *Saxones* se obtulit. Quo figmenti genere alii apud Crantziū Saxones à *Saxona* fluvio in Moldaviam se exonerante arcessunt, quos origine alii Boios, alii Gallos comminiscuntur: verùm hæc commenta retulisse inter doctos, refutasse est. Ad quorum figmenta referas Saxonem Grammaticum, Suffridum Petri, Furmerium, ipsumque Crantziū, apud quos multis ante Christi natalem sæculis Saxones maria navigant, commercia, fœdera, bella, connubia agitant cum Danis, Suevis, Finnis, Britannis, Frisiis, quæ nonnisi ex traditis vulgi fabulis

bulis, sine ullo probato antiquitatis auctore, ad vulgi oblectamenta narrantur. At Lucanus Poëta, inquit, jam ævo suo Saxonum meminit :

Et Biturix, longisque leves Saxones in armis.

Falluntur, non Saxones, sed Axones & Auxones, aut Suefones sunt, ut cum Turnebo meliores legunt. Quos verò Egesippus lib. 5. c. 15. de bell. Jud. ex oratione Josephi Saxones introducit Vespasiani ævo, ad Gratiani Cæsaris tempora spectant, quo Cæsare auctor scripsit, accommodavitque suo sæculo Saxonum & Scotiæ nomina.

Primus ergo qui Saxonum meminit Ptolemæus est, ut diximus. Collocat is gentem hanc lib. 2. geograph. apud Cimbricam Chersonesum, eo loco, ubi nunc Holsatia est. Vixit Ptolemæus, teste Suidâ, Antonino Pio Imperatore, cujus imperii initia circa annum CLXI. Indè ad Diocletiani tempora nihil memorabile de Saxonibus. Eo Cæsare, uti Eutropius refert lib. 9. c. 15. littora Belgicæ & Aremoricæ, ipsamque Bataviam piraticis infestare cœperunt. Celebres posthæc, & Juliano cum primis Cæsare, ab Amisii ostio omnia maris littora obsederunt, Gallisque adeò infesti; ut totum illud littus ad Garummam fluvium *Saxonicum* dixerint, Ducesque *Saxonici littoris*, qui vim piraticam arcerent, imposuerint Romani. Inter primos Valentinianus Cæsar impetum stitit, uti hæc ab Orosio lib. 7. c. 32. Zosimo lib. 3. & Apollinari lib. 13. c. 6. perscripta sunt. Valuit Saxonum vis dominatu maris à Diocletiani ævo ad Theodoricum primum Austrasiæ Regem, postquam ejus armis victi exactique ex Austrasia, terrâ simul per eas regiones, quæ Saxonum postea nomen induerunt, invalescere cœperunt. Valentiniano III. Imperatore, unâ cum Juttis & Anglis Britanniam invasere, sub idem ferè tempus, quo Franci Galliam. Ita duæ Germanæ gentes terrâ marique nova sibi regna extra Germaniam armis peperere.

Igitur ut veram Saxonum originem reddamus, asseveranter dicimus, Saxones Germaniæ indigenas, & quod jam plerique re meliùs exploratâ sentiunt, *αὐτόχθονας* esse, haud secus quàm

de ipsis Francis à nobis assertum est. Hæc Crantzii in præf. in Sax. Conradi Celtis, Althameri, Wilichii, Cluverii & aliorum sententia est. Figmenta enim ingeniorum sunt, qui vel advenas ex Macedonia, vel ex Africa, vel aliunde arcessunt. Quod enim Tacitus certissimus accuratissimusque scriptor universim de Germanis nostris lib. de mor. Germ. pronuntiat: *Ipsos Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium adventibus & hospitibus mixtos*; id quemadmodum de cæteris Germaniæ transrhenanæ populis plerique sentiunt, ac nos de Francis ostendimus; ita de Saxonibus persuasum habemus. Hic jure possessionis pedem figimus, donec prodeant, qui aliud nos certiùs doceant. Quin Tacito id ad eò persuasum fuit, ut repetierit: *Ipsæ eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis aliarum gentium connubiis infectos, propriam & sinceram, & tantum sui similem gentem extitisse arbitrantur.* lib. de mor. Germ.

Unum his opponitur, in quo refellendo multi laborant. Si indigenæ, inquiunt, sunt Saxones; & primâ origine Germani; cur eorum nulla apud Cæsarem, Tacitum, Plinium, Strabonem; aliosque ante Ptolemæum mentio? Crantzius ut id expediat; Cattorum nomine Saxones comprehendi censuit, & Sastos quasi Cattos à Tacito scribi asserit. At Saxones à primo ortu maritimi fuere, & trans Albim collocantur à Ptolemæo. Catti verò mediterranei sunt; & ad Visurgim se porrigunt. Pideritius in Chron. Lipp. Chaucorum nomine designari opinatur. Sed nec illi trans Albim ad Cimbricam Chersonesum rectè investigantur. Propiùs verò accessit Cluverius l. 3. antiq. Germ. cap. 21: quos enim Tacitus Fosos recenset medios inter Cherufcos & Cimbro, per hos ille Saxones designari contendit, quòd eodem loco Ptolemæus antiquissimæ originis Saxones visus est collocare. Quanquam non desint; qui Anglorum nomen à Taciti ævo in Saxonum commutatum velint; perinde ac Francorum & Alemannorum nomen à diversis populis assumptum est. Tanquam antiquitus Angli & Saxones una ad Albim gens fuerit: Nam Anglos hosce Tacitus ultimos Suevorum facit, collocatque infimos ad Albim, ubi & Saxonum sedes à Ptolemæo assignatur.

gnatur. Adhæc Angli celebris per id tempus gens in Germania fuit, quæ sicuti primaria victæ Britannix nomen imposuit. Ideoque Beda lib. 1. cap. 15. *Tunc Anglorum sive Saxonum gens, invitata à Rege Vortigerio, in Britanniam tribus longis navibus advehitur*: veluti Anglorum & Saxonum gentem unam faceret. Sed cum idem Beda post se planius exprimat, dicatque: *Adveniant autem de tribus Germanix populis fortioribus, id est Saxonibus, Anglis, Vitis,* seu ut alii legunt, *Futis,* iisque postea diversas Britannix partes & provincias assignet, in quibus singuli possessionem ceperant, satis tres diversi populi recognoscuntur. Ac Saxones quidem etiam ævo illo ad Visurgim, & trans flumen sedes suas habuisse dixerim, quando in ea regione, quæ post Westphaliæ nomen obtinuit, scriptores plerique tam prisca quàm recentiores, antiquos Saxones deponunt. Igitur vicinorum quidem & confinium, sed diversorum populorum unum id foedus, unaque belli societas fuit. Nec verisimile est, ab una Anglorum gente, quæ tum angustiis adhuc terminis continebatur ad Albim, universam Britanniam subigi potuisse, aliâ semper atque aliâ belli sobole & multitudine è Germania per mare evocatâ. Quæ certius cognoscuntur, si quis superiora bella revolverit, quibus à Diocletiani ævo mare simul piraticis infestum habuere, & Bataviam Galliæque oras occupaverunt, tam ex Visurgis quàm ex Albis ostio inveci.

At gentis nomen quo Saxones dicuntur, unde inditum? Rejeçti suprà, qui à *Saxis* ducunt; nec minus exploris Suffridum Petri, qui lib. 2. de orig. Frison. cap. 5. tres nobis duces Macedonici exercitûs finxit, Saxonem, Frisonem, & Brunonem, Hadoleriam appullos, à quibus Saxones, Frisones & Brunswicenses gentium nomina retineant. Sed hæc commenta sunt, quibus auctor ille cætera quoque scripta sua liberaliter resperfit. Certius illi, qui à longis cultris gladiisque, quos *Saks* patriâ linguâ dixere, quibusque accincti ibant in prælia, nomen genti adhæsisse tradunt, haud secus, quàm à *quiri* hastili, Quirites appellati. Hæc Widechindi Corbeicensis, Gregorii Turonensis,

Gobelini nostri, Lipsii, Meibomii, Engelhusii sententia, quam dudum hoc versu consignavit Viterbiensis:

Ipse brevis gladius apud ipsos SAXA vocatur,

Unde sibi nomen SAXO peperisse notatur.

Quanquam hæc non tam de nomine contendere velim, cum multa ejusmodi nomina fortuitò indita sint, quando de Saxonum origine inter recentiores convenit, eam non aliunde, quam ex indigenis Germanis arcessendam esse: etsi apud Tacitum nulla Saxonum mentio sit. plures ille Germanorum gentes præterit, quæ à posterioribus demum scriptoribus proditæ; quales Turcilingi, Heruli, Scyri, aliæque, quas Odoacer aliique barbari Germanorum Reges in imperium invexere, claræ tunc demum, postquam bella aperuere. Id potius ex vetustis scriptoribus requirimus, quam bellicosa Saxonum gens fuerit.

Zosimus lib. 3. *Profectò Saxones omnes eas regiones incolentium barbarorum, & animi & corporum viribus, & laborum in praliis tolerantia fortissimi.* Haud dissimilia Orosius lib. 7. c. 32. & Paulus Diaconus perscripserunt: *Saxones esse gentem in Oceani littoribus & paludibus in viis sitam, virtute & agilitate terribilem.* Cætera eorum res terrâ marique gestæ comprobant: Nam quâ tempestate Franci, eadem Saxones invaluere, quantumque Franci perrupto Rheni limite depulsisque Romanis protulere per Galliam regni fines, tantum Saxones, transito Albi & Visurgi, se per inferiorem Germaniam explicaverunt; tanquam alterius gentis fortuna cederet locum alteri, in imperium Romanum aliquando successuræ: sensimque in eam provinciarum amplitudinem emerferunt, ut Saxoniam triplicem fecerint, aliam Ostphalorum, aliam Angrivariorum, aliam Westphalorum; qui postremi etiam antiquorum Saxonum nomen obtinent apud Bedam, Marcellinum, D. Bonifacium, & Gregorium Pontificem ad *Altsaxones* scribentem, nec alii à recentioribus scriptoribus agnoscuntur. Quanquam harum regionum populi non tam victi armis Saxonum, quam quòd ultrò in foedus & Saxonum nomen concesserint; quique prius diversis nominibus Sicambri, Attuarii, Amplivarii, Cherusci, Marsi, aliique dicebantur, iidem.

dẽm post exuto Francico nomine in Saxonum nomen & Rempubl. transferunt, donec ferocissima gens à Carolo M. postremum debellata Christi religionem susciperet, ac Francorum imperio trans Rhenum exspirante, Henricus Auceps & Otto M. imperium ad populares Saxones transferrent. Ita verò bellicosæ harum regionum gentes Franci & Saxones, extinctis Gothorum, Wandalorum, Longobardorum, Alemannorum, cæterorumque barbarorum per Europam regnis, constantissimum ac validissimum imperium tenuere, Francis per Galliam & Italiam, Saxonibus per Germaniam transrhenanam & Britanniam terrâ marique dominantibus; tanquam Virtus & Fortuna semper inter hos contendisse videantur. Quo nescio quid ad gentis nostræ gloriam aut illustrius inter monumenta posteritatis memorari, aut dignius aliquando post hæc præludia nostra excoli possit.

4. PIPINUM FUSO SPECTAVIT OVANTEM.] Quod Annales Francorum apud Reuberum nos docent: *Hoc anno, DCCLIII. Pipinus Rex cum exercitu magno Saxoniam ingressus est: & quamvis Saxones ei obstinatissimè resisterent, pulsî tamen cesserunt, & ipse usque ad locum Rimi, qui est super Wiseram, accessit. In qua expeditione Hildigarius Archiepiscopus interfectus est in monte, qui dicitur Viburg.* Eadem pænè habet ad hunc annum Aimoinus.

5. R E M A .] In Annalibus Francorum, quos modò attulimus, *Rimi* nominatur. In Aimoino legitur: *At ipse, Pipinus, usque ad locum qui dicitur Rum, qui est super fluvium Wisuram, accessit, in qua expeditione Hildigarius Archiepiscopus interfectus est in monte qui dicitur Diburg.* In Adonis Viennensis Chronico habes: *Mox Pipinus Rex Francorum factus, bellum in Saxoniam movit: in quo Childegarius Episcopus à Saxonibus occisus est in castro Witberg. Victor Pippinus pervenit usque ad locum qui Rhime dicitur.* In vita Caroli M. apud Pithæum, & Chron. Reginonis, *Rimia*, in Anal. Francorum apud Canisium *Rimee*, in diplom. S. Henrici Imp. An. MXIII. *Rimi*, & in literis B. Meinwerci super fundat. Monast. in Abdinghoff An. MXXXI. datis, *Rime*, hodie Xemen nuncupatur, ad Wernæ & Visurgis confluentes in Comitatu Ra-

venspergio, & Flotana præfectura non ignobilis vicus. Habuit olim cœnobium monialium titulo Vallis benedictionis, fundatum An. MCCLVIII. de cujus translatione vid. Crantzii Metrop. lib. 8. cap. 9. & Hamelmanni Chron. Oldenburgenſe parte primâ cap. 21. ita Meibomius in-not. ad Irmensulam. Hic etiam generalem conventum à Ludovico Rege Germaniæ An. DCCCLII. habitum putant, qui in Annal. Francorum apud Pithæum & Reuberum, loco *Nimia*, *Rimia* legunt, cùm in ripa Visurgis nusquam sit *Nimia*, sed procul indè distet, si quidem Nihemium oppidum diœcesis Paderb. eo nomine intelligatur. Verba sunt hujusmodi: *Igitur in loco, qui appellatur Nimia, super amnem, quem Cornelius Tacitus scriptor rerum à Romanis in ea gente gestarum, Visurgim, moderni verò Wisuracha vocant, habito generali (Saxonum) conventu, tam causas populi ad se perlatas justo absolvit examine, quàm ad se pertinentes possessiones, judiciorum gentis decreto recepit.*

6. HILDIGARIQUE NECI VICTRICIA CASTRA SECUTI.] Hildigarii, Archiepiscopi Coloniensis cædem, Francorum Annales ad unum omnes, quos & ego præ aliis sequor, in annum DCCLIII. conjiciunt, ex quibus Fuldenses ita narrant: *Pipinus iterum Saxonum perfidiâ provocatus, regiones eorum devastat: in qua expeditione Hildigarius Coloniensis Archiepiscopus à Saxonibus interimitur.* Locum necis designat Aimoinus *Duburg*, Annales Francorum apud Reuberum vocant *Viburg*, Annal. Canisiani *Castrum Viberg*, Ado Viennensis *Castrum Wibergh*, Regino *Nigberg*, Gerhardus Cleinsorgius *Iborg* interpretatur, castrum diœcesis Osnabrugensis. In vetustis Coloniensium tabulis apud Cæsarium Heisterbacensem dicitur *mons Wiburg*. Quem Meibomius in notis ad Irmensulam, & Bernardus Malincrodus, Decanus olim Monasteriensis, non minus doctrinâ, quàm genere nobilis, lib. 2. de Cancellariis cap. 1. asserunt esse montem *Wedenberg*, hunc Bernardus Luderus in encomio urbis Mindæ, *Montem Vedegonis* appellat, horarii itineris spatio ad Visurgim, non procul Rhemâ, supra Mindam situm. Cæterum Hildigarium Carolus M. sepelivit in monte *Ovesberg*, teste Henrico de Hervordia lib. 2. c. 69. *Quem pro constantia fidei*
 & re-

& regni, Petrus Merfæus Cratepolius ait, *ab hostibus casum fuisse.* De anno obitûs pluribus agit Ægidius Gelen. in Hierotheca Engelbertina.

Non immeritò hîc quîspiam requiret; quid Episcopi in castris, quid in bellis egerint, quorum vita Deo consecrata est ad cultum divinum, ad Cleri populique curam, utque gregi suo præsentés ac vigiles adsint? Alia illis militia præscripta est, in sacra toga, non militari sago. Arma eorum quibus pugnent pro Ecclesia Dei, quotidianum pro Regibus & populo sacrificium, publicæ statæque pro grege preces, libri sacri, ex quibus verbum Dei doceant, sacri Canones, ad quorum præscripta regant, sacrorum administratio; & quæ ejusmodi in hanc rem objici solent, imperitè magis, quàm prudenter. Quasi verò militia non sit etiam congregatio Christianorum hominum, quibus & hæc arma & subsidia Sacerdotum præstò esse debent in castris & bello, haud secus quàm aliis, qui domi remanent; & pro quibus milites pugnant. Ideò religiosissimi Reges & Imperatores sibi Episcopos, ut sacrorum præfides, & castrensiùm Sacerdotum moderatores adesse voluerunt; Sacerdotes verò tanquam animarum curatores, qui Sacramenta militibus administrarent. Quam in rem, ut cætera prætermittantur, sistimus Concilium Germanicum, auctoritate Zachariæ Pontificis, per Legatum ejus D. Bonifacium Archiepiscopum, Ratisbonæ sub Carolomanno Majore Domûs, Caroli Martelli filio, & Caroli M. patruo XI. Kal. Maii, An. Christi DCCXLII. habitum. Ita enim Can. II. ejus Concilii perscribit: *Servis Dei per omnia armaturam portare vel pugnare, aut in exercitum & in hostem pergere, omnibus prohibuimus, nisi illis tantum, qui propter divinum mysterium, Missarum scilicet solemnia adimplenda, & Sanctorum patrocinia portanda ad hoc electi sunt: Id est unum vel duos Episcopos, cum Capellanis & Presbyteris eorum, Princeps secum habeat, & unusquisque Præfectus unum Presbyterum, qui hominibus peccata confitentibus judicare, & indicare pœnitentiam possit.* Concil. General. tom. 17. Othlonus in vita D. Bonifac. lib. 1. c. 41. & 42. Willibaldus cap. 10. Serarius lib. 3. not. 31. Benedictus Levita lib. 5. in præfat. Baron. ad An. DCCXLII. Surrius

rius in vita D. Bonifac. Nauclerus generat. 25. aliique de hoc celebri Episcoporum concilio.

Jam ante Hildigarium Colonienfem Episcopum, amiserat Moguntia Geroldum Episcopum suum in bello cæsum, uti ab Othlono relatum lib. 1. c. 41. Vastantibus quippe Thuringiam Saxonibus, Geroldum Moguntinum cum exercitu misit Carolomannus, quo in prælio cecidit Episcopus cum aliis. Id factum ut excuset Serarius, *soliti*, inquit, *fuère hi Principes etiam Episcopos ad bella, præsertim quæ contra infideles gererentur, quasi sacra forent, ducere; sed modum, & commissum Episcopi munus prætergressus videtur Geroldus, qui miscendo se præliantibus, arma induit.* Ideo in Ratisbonensi Synodo hæc præscripta, confirmataque mox in Liptinensi Concilio. eò inter Canones illos relatum: *Interdicimus servis Dei, ne pompato habitu, vel sagis, vel armis utantur.* Quæ & Bonifacius epist. 105. ad Cudbertum Archiepiscopum à se cæterisque Episcopis statuta fuisse perscribit.

Post ubi res ad priorem libertatem rediit, multique Episcopi, deserto grege suo, castra denuo secuti sunt, questus ipse populus supplicem Carolo M. libellum porrexit, hisce verbis, quæ ex Capitulis Carolinis Wormatiæ decretis recensentur: *Flexis omnes precamur poplitibus Majestatem vestram, ut Episcopi deinceps, sicut hæctenus, non vexentur hostibus, sed quando vos nosque in hostem pergimus, ipsi propriis resideant in parochiis, Deoque fideliter famulari studeant, & eorum sacrosancta mysteria canonicè & Deo placitè peragere satagant, atque pro vobis ac cuncto exercitu vestro, unà cum omnibus sibi commissis orare viriliter, Missasque decantare, & Litanias atque eleëmofynas facere decertent. Quosdam enim ex eis in hostibus & præliis vulneratos vidimus, & quosdam periisse cognovimus. Hæc vero valde periculosa, & oppido sunt cavenda. Quæ idcirco suggerimus, ne pro talibus vos & nos simul pereamus.* Et quæ in hunc modum libellus supplex exponit, lib. 6. c. 285. Capitulorum, tom. xx. Concil. General.

Ad ea respondit Carolus, promptum se quidem esse justæ petitioni satisfacere, sed hæc priùs ad proximum synodalem conventum ac generale placitum, ubi plures Episcopi & Comites convenerint, referenda

renda esse. Igitur proximo Episcoporum & Comitum conventu hâc lege sancitum: *Carolus Dei gratiâ Rex, Regni Francorum rector, devotus sanctæ Ecclesiæ defensor, atque adiutor in omnibus; Apostolica sedis hortatu, omniumque fidelium nostrorum, ac maximè Episcoporum ac reliquorum Sacerdotum consultu, servis Dei per omnia omnibus armaturam portare, vel pugnare, aut in exercitum & in hostem pergere omnino prohibemus, nisi illis tantummodò, qui propter divinum ministerium, Missarum scilicet solemnia adimplenda, & Sanctorum patrocinia portanda; ad hoc electi sunt. Id est, unum vel duos Episcopos, cum capellanis presbyteris, Princeps secum habeat, & unusquisque Præfectus unum presbyterum, qui hominibus peccata confitentibus judicare, & indicare pœnitentiam possit.* lib. 7. Cap. Carolin. c. 91. tom. xx. Concil. General.

Ita verò Canon Ratisbonensis Concilii repetitus, & quod à Carolomanno patruo, id auctoritate quoque Caroli M. sancitum est. Sed non eo contentus Carolus M. aliâ post lege hâc multò dilucidius sanxit. Referam decreti verba. *Secundâ vice propter ampliorem observantiam, Apostolicâ auctoritate, & multorum sanctorum Episcoporum admonitione instructi, sanctorumque Canonum regulis edocti, consultu videlicet omnium Nobilium nostrorum nosmetipsos corrigentes, posterisque nostris exemplum dantes: volumus, ut nullus Sacerdos in hostem pergat, nisi duo vel tres tantùm Episcopi, electione caterorum, propter benedictionem & prædicationem, & cum illis electi Sacerdotes, qui bene sciant populis pœnitentias dare, Missas celebrare, de infirmis curam habere, sacratique olei cum sacris precibus unctionem impendere, & hoc maximè providere, ne sine viatico quis de seculo recedat. Hi verò nec arma ferant, nec ad pugnam pergant, nec effusores sanguinum, vel agitator es fiant, sed tantùm Sanctorum pignora, & sacra ministeria ferant, & orationibus pro viribus insistant, ut populus qui pugnare debet, auxiliante Domino, victor existat, & non sit Sacerdos sicut populus. Reliqui verò qui ad Ecclesias suas remanent, suos homines bene armatos nobiscum, aut cum quibus jusserimus, dirigant, & ipsi pro nobis, & cuncto exercitu nostro Missas, Litaniâs, oblationes, eleëmofynas faciant, orantes Deum cæli; ut proficiamus in itinere quo pergitur, victoresque Deo adminiculante existamus. Gentes enim &*

reges earum, quæ Sacerdotes secum pugnare permiserunt, nec prævalerant in bello, nec victores extiterunt, quia non erat differentia inter laicos & Sacerdotes, quibus pugnare non est licitum. Hac enim Galliarum, Spaniarum, Longobardorum, nonnullasque alias gentes, & reges earum fecisse cognovimus, qui propter prædictum nefandissimum scelus, nec victores extiterunt, nec patrias retinuerunt. Quam foream caventes, malumus cum paucis & licitis, Domino opem ferente, victores existere, quàm cum multis & illicitis terga, quod absit, vertere, & cum prædictis gentibus perire. Qualis enim victoria datur, ubi Sacerdotes unâ horâ Dominica pertractant Mystéria, & Christianis Dominicum porrigunt Corpus pro suarum animarum redemptione, & post Christianos, quibus hoc ministrare debuerant, aut paganos, quibus Christum predicare, propriis sacrilegisque manibus necant? Ita Carolus M. religiosissimus Imperator, quemadmodum hæc inter ejus Capitula & decreta recensentur ab Andegiso l. 7. c. 103. & tom. xx. Concil. General.

Quâ præclarâ Caroli M. constitutione multa ad omnem posteritatem memoranda traduntur. Nam præter sollicitudinem, quam pro militibus suis gessit, ne quis miles inter bella neglectus, & Sacerdotum ope destitutus periret; tum vel maximè Episcoporum auctoritati consultum voluit, ne suo imperio Episcopum quempiam ad castra evocaret: sed quem libera inter ipsos electio, aut Metropolitanus iudicium ad id castrense munus admoveret. Dum verò cæteros Episcopos, qui domi ad Ecclesias remanent, hortatur Carolus, ut homines suos bene armatos submittant ad exercitum, satis opinor demonstrat, quæ tum etiam Episcoporum potentia fuerit. Nec modò Geroldus Moguntinus Episcopus, sed & cæteri suo milite, suoque ductu cum regio exercitu processerint ad bella adversus Paganos, quæ ob id sanioribus deinde legibus coercita sint. At nihil in hac constitutione illustrius, quàm recognoscere, quam Carolus M. religionem coluerit. Reperias enim hæc tempestate, qui Carolum M. Catholicam cum Romano Pontifice religionem coluisse negant, quique id editis etiam hac super re libris per summam, nescio, insaniam, an impudentiam dicam, persuadere volunt.

volunt. Hic ego ut præmittam, quam familiaritatem & conjunctionem religionis habuerit Carolus M. cum Hadriano Pontifice tot annis, quam cum Leone; quâ observantiâ Romanam sedem veneratus, ut ob id quater Romam profectus sit ad limina Apostolorum invisenda; quo cultu religionis Episcopatus Saxonix, collegia Sacerdotum, & cœnobia Monachorum instituerit dotarique, & quæ innumera sunt ejusmodi. In præsens ad hæc Caroli decreta illos revoco. Intelligent hîc sacrificium Missæ prisco majorum ritu, Episcoporum venerationem, discrimen inter Episcopos & Presbyteros, Sacerdotum potestatem in judicando absolvendoque, poenitentiam quæ confitentibus injungitur, sacri Olei unctiorem, ne quis sine viatico hac exeat è vita, oblationes ad altare, Sacerdotalem benedictionem, Litanias, & in his Sanctorum invocationem, Divorum patrocina ex cultu pignorum, quæ ob id in bello etiam circumferebant, Corpus Dominicum etiam sub una specie præbitum militibus. Antiqua hæc, ex quo Saxonia Christi religionem primùm à Carolo accepit, inde ad nos continuâ successione Episcoporum, & perpetuitate religionis traducta; sed tam diversa & discrepantia à nova hujus sæculi doctrina, quàm heterodoxi à Catholicis, falsum à vero disjunguntur. Quantò nunc æquius ejusmodi scriptores, ac magistròs novarum religionum, illo D. Hieronymi pronuntiatò, ex epistola ad Pamachium & Oceanum, convenias. *Quisquis assertor es novorum dogmatum, quæso te, ut parcas Romanis auribus, parcas fidei, quæ Apostolico ore laudata est. Cur post quadringentos annos docere nos niteris, quod antè nescivimus? Usque in hanc diem sine vestra illa doctrina Christianus mundus fuit.* Mille & sexcenti sunt anni, ex quo orbis Catholicus à Christo & Apostolis, octingenti sunt anni, ex quo Saxonia per Apostolicos viros, & Episcopos à Carolo M. introductos, hanc Catholicam fidem accepit. Igitur ut S. Hilarius lib. 6. de Trinit. *tardè hos Doctores atas nunc hujus sæculi protulit, serò hos habuit fides mea;* & omnium Majorum nostrorum.

7. FORTIS ET EXEMPLO CAROLUM.] Caroli M. paternis vestigiis inhærentis expeditionem ad confluentes

Wernæ & Visurgis, literis consignavit ad annum **DCCLXXXIV.**
 Adelmus: *Rex autem congregato iterum exercitu in Saxoniam profectus est, celebratoque in castris natalitio Domini die, supra Ambram fluvium in pago Huthagoë, juxta castrum Saxonum, quod dicitur Skidroburch, ad locum vocabulo Rum, quo Wisura & Waharna confluunt, populabundus accessit, &c.* Eadem ferè habent *Annal. Francor.* apud Reuberum. Et auctor vitæ Caroli M. apud Pithæum ait: *Inde abiens in Saxoniam, pervenit ad Rimia supra fluvium Wisora, ubi confluit Warana.* *Annales Canisiani: Tunc dominus Rex Carolus supradictum iter peragens, usque ad Rimec pervenit super fluvium Wisiraha, ubi confluit Virharna.* *Regino: Pervenit super fluvium Wisiram, ubi confluit Waahna.* Poëta Anonymus:

— processit ad ostia Warnæ,

Quà fluit in Wisuram.

8. GENITORIS AVIQUE.] Superiorum Franciæ Regum bella cum Saxonibus gesta paulò antè attigimus, nunc de Caroli Martelli, & Pipini ejus filii expeditionibus breviter agamus. Et quidem Carolus Martellus *Anno DCCXXI. Saxones vastavit.* *Annal. Fuldenf.* Et *Anno DCCXXXVII. eosdem tributarios fecit.* *Annal. Pithæi.* *Anno autem DCCXLV. Carlmannus & Pippinus simul Saxonum perfidiam, vastatâ eorum regione, ulciscuntur.* *Annal. Fuld.* *Anno DCCXLIX. Pippino per Thuringiam ingresso Saxoniam supra fluvium Obacra, in loco qui dicitur Horoheim, Saxones occurrunt, &c.* *Annal. Pithæi.* *Anno DCCLIII. Pipinus iterum Saxonum perfidiâ provocatus regiones eorum devastat.* *Annal. Fuld.* *Annales Franc.* apud Reuberum, Aimoinus. *Anno DCCLVIII. Pipinus Rex in Saxoniam, ibi & firmitates Saxonum per virtutem introivit, in loco, qui dicitur Sithma.* (Regino *Sitina* vocat, hodie *Sithen* / in diœcesi Monasteriensi Nobilium de Ketteler fedes, nuncupatur.) *Annales Francorum* apud Canisium. Et victis Saxonibus tributum imposuit, ut trecentos equos singulis annis sibi solverent. *Annal. Franc.* apud Pithæum & Reuberum, Aimoinus. Quemadmodum olim quingentis vaccas inferendales à Clothario seniore, Clodovei filio, Chilperici patre, regiæ mensæ inferre jussi fuerant, quæ ideo inferendales dicebantur, quòd singulis inferrentur annis. Aimoinus l. 4. c. 26. *Fredegarius Scholasticus* c. 74.

9. QUAM

9. QUAM QUOD RHEMORUM.] Henricus de Hervordia lib. 2. c. 69. affirmat *Rema* à Carolo M. templum esse conditum, locoque nomen inditum à *Rhemis*, urbe Archiepiscopali in Galliis, quod Meibomius facillè se credere ait: fuisse enim familiare Carolo M. peregrina nomina nostris locis inferre. Sed ego potiùs à superioribus Francorum Regibus ad Visurgim beligerantibus, quàm à Carolo M. *Rema* hoc nomen impositum crediderim; cum satis sit cognitum, jam ante Carolum M. *Rema* nomen ad confluentes Wernæ & Visurgis extitisse. Hæc de *Rema*; quæ licet ad Paderbornenses propriè non pertineat, quia tamen Diœcesis nostræ fines proximè contingit, & Mindensis Ecclesia pristinæ dignitatis statum, fatali rerum hoc sæculo conversione, jam amisit, jure vicinitatis eam nobis, quoad fas est, vendicamus.

E R E S B U R G U M

A D D I M O L A M .

M E M O R I Æ . S A C R U M

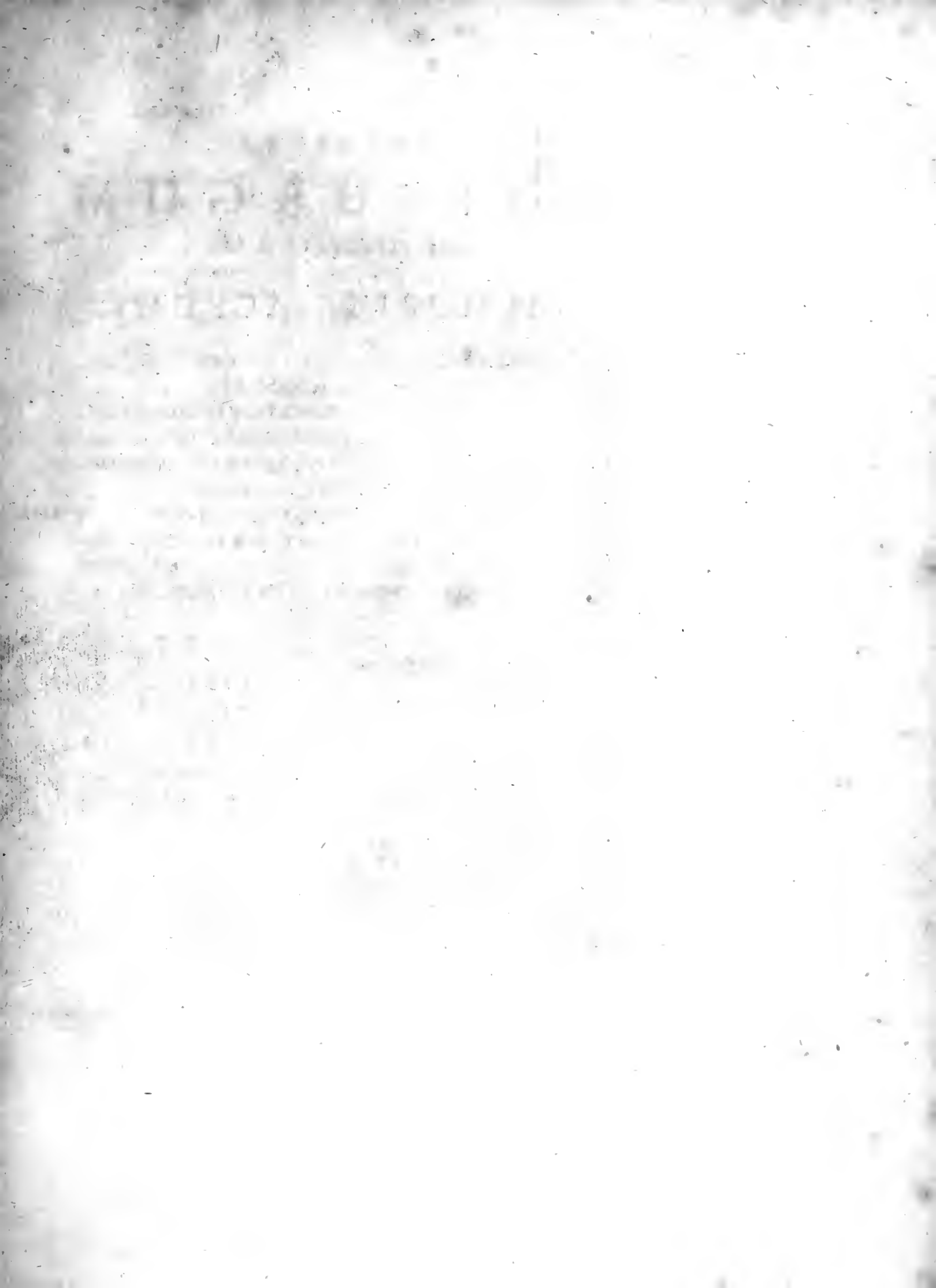
HOSPES. ERESBURGI. PRÆRUPTAM. CONSPICIS. URBEM
 ANTIQUA. CELEBREM. RELIGIONE. LOCUM
 MARTIS. IBI. QUONDAM. SIMULACRO. NOBILE. FANUM.
 SAXONIÆ. COLUMNEN. PRÆSIDIUMQUE. FUIT
 QUOD. LEO. VASTATUM. CAROLI. VICTRICIBUS. ARMIS
 SACRAVIT. VERO. RESTITUITQUE. DEO.
 MANSIT. ET. HOC. NOSTRÆ. GENTI. DUM. BARBARUS. HOSTIS
 AUGUSTUM. NOSTRO: TEMPORE. VERTIT. OPUS
 NONNE. GIGANTEOS. MERUIT. RENOVARE. TRIUMPHOS
 QUÆ. MANUS. IN. SUPEROS. HOC. FUIT. AUSA. NEFAS.

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
 A P O S T O L I C Æ . S E D I S . G R A T I A . E P I S C O -
 P U S . P A D E R B O R N E N S I S . C O A D J U T O R .
 M O N A S T E R I E N S I S . S . R . I . P R I N C E P S
 C O M E S . P Y R M O N T A N U S . E T . L I B E R . B A -
 R O . D E . F U R S T E N B E R G .

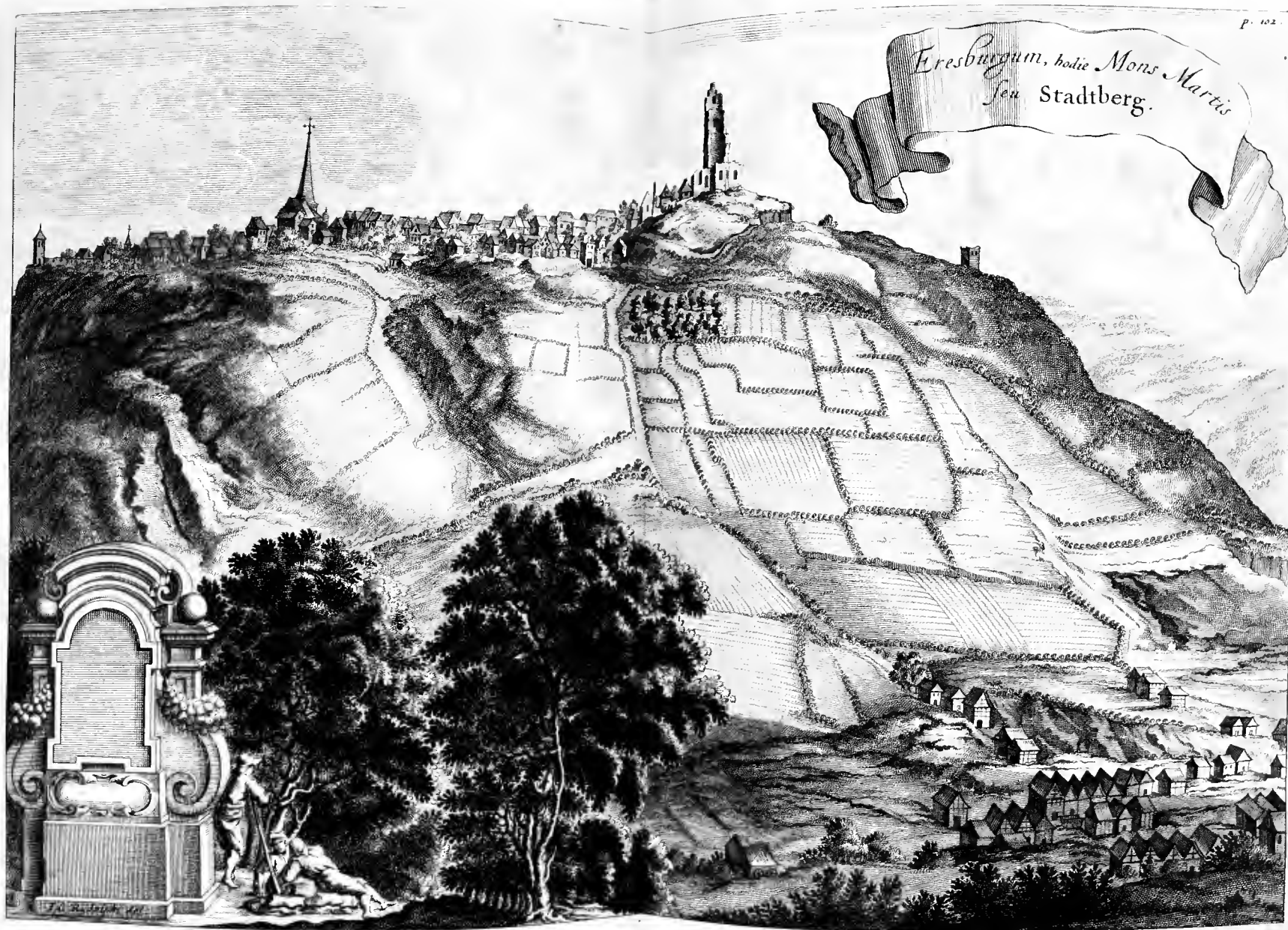
E R E S B U R G I . I N . D I O E C E S I . P A D E R B O R N E N S I
 F I R M I S S I M I . O L I M . S A X O N U M . P R O P U G N A C U L I
 N E C . M A G I S . F R A N C O R U M . A R M I S . E T . I R M I N S U -
 L Æ . E X C I D I O . Q U A M . E J U S . L O C O . A . C A R O L O . M
 E X S T R U C T I . A . L E O N E . I I I . P . M . D E D I C A T I . B E L L O .
 A U T E M . S U E C I C O . F U N D I T U S . E V E R S I . T E M P L I
 R E L I G I O N E . C E L E B R I S . M E M O R I Æ .

M . H . P .

N O .

*Eresburgum, hodie Mons Martis
 seu Stadtberg.*

N O T Æ .

I. **E**RESBURGUM.] Celeberrimus in Francica & Saxonica historia locus, quem Leo III. Pontifex in diplom. dato in *Eresburg*, Astronom. de rebus à Carol. M. gestis apud Reuberum, Annal. Canisiani, Annal. Francici, & vita Carol. M. à Pithæo edita, Ado Viennens. Ægil in vita S. Sturmionis, Urspergensis, Poëta Anonym. Crantzius, Aimoinus, *Eresburg*, *Eresburgum*, *Heresburg*, *Eresberg*, *Heresberg*; alii *Mersburg*, *Mersberg*, *Marsburg*, *Montem Martis*, nominant, & docto commentario Meibomius in *Irminfula Saxonica* illustravit. Etymon nominis quoad posteriorem partem clarum & obvium, prioris obscurum & dubium. Gobelinus Persona natum vult à religione, quòd illuc è tota gente Saxonica quotidie sacrificandi, oracula petendi, votique solvendi causâ multi confluerent, ut idem sit ERESBERG, quod mons venerationis. Idem tamen aliam adfert notionem, ac dictum putat ab Hera, quæ Græcis Ἥρα, Latinè Juno, priscis Saxonibus culta. Scribit de Germanis Tacit. de morib. German. *in commune Herthum, id est terram matrem, colunt*. Hinc credi potest Heram eandem esse cum Hertho, & nomen dedisse. Meibom. de Irminful. c. 5. & in notis, Althamer. ad Tacit. de morib. Germ. Justus Winkelmannus *Hiresburgum*, hoc est, *Sacrum burgum* dictum putat: nam priscis Saxonibus *Hire* idem esse, quod sacrum dicunt, quod probat ex antiquis rhythmis Saxonice.

2. AD DIMOLAM.] Nulla aut levis dubitandi causa, utrum *Eresburgum* sit in veteri Saxoniam, an ad Salam Thuringiæ fluvium, ubi Episcopalis civitas *Mersburgum*; de hoc enim minime intelligi possunt, quæ in historia Francica de *Eresburgo* memorantur. An. 772. *Carolus Saxoniam bello aggressus Eresburgum castrum cepit*. Annal. Franc. vita Carol. M. apud Pithæum, Astronom. Urspergen. Regin. quod (An. 775. Poëta Anonym. alii An. 774.) *iterum Saxones per mala ingenia & iniqua placita capientes, Francos expulerunt, & castrum destruxerunt*. Vita Carol. M. apud P.

Pithæum p. 23. An. 775. *Carlus Saxonum perfidiam ultus Eresburgum readificat.* Annal. Franc. editi à Pithæo, Astronomus, vita Carol. M. Regin. An. 776. *Cui (Carolo) vix Alpes transgresso occurrerunt, qui nunciarunt Eresburgum arcem à Saxonibus expugnatam, & prasidium Francicum, quod in eo posuerat, expulsam.* Astronom. apud Reuber. Annales Francici incerti auct. apud Pithæum. *Tunc Rex cum Francis restauravit Heresburgk castrum.* Regin. ad An. 776. Astronom. l. c. An. 780. *Transiensque per arcem Eresburgum ad fontem Lippia venit.* Astronom. apud Reuber. *Carolus Saxoniam ingressus ad Heresburgk venit, & indè ad locum ubi Lippa confurgit.* Regino in Chron. An. 784. *Cùmque eum ulterius progredi tam hyemalis temporis asperitas, quàm aquarum inundatio prohiberet, Eresburgum arcem in hyberna concessit.* Astron. apud Reub. An. 785. *Rex Carolus in Heresburg super hyemem residebat, & Saxones in pace conualescunt.* Fragment. Annal. Francic. p. 88.

Nusquam deinde Leonem Papam ad Salam Thuringicum penetrasse scribitur, qui tamen, ut suo loco ostendetur, Paderbornam ad Carolum venit, atque Ecclesiam *Eresburgi* consecravit. In hac Ecclesia, teste Widekindo & Gobelino, cæsus Dancmarus, cum quo Otto M. non in Thuringia, sed Westphalia bellum gessit. Fuit igitur *Eresburgum* in Saxonia veteri seu Westphalia, non tamen ad ripam *Visurgis*, ut Ado Viennensis autumat; neque ad fontem vel fluvium *Lippia*, ut Ernestus Brotufius hist. Anhal. l. 1. c. 14. Marcus Wagner. in vita Carol. M. & Joannes Lampadius in mellificio hist. opinantur; nec etiam ad *Ruram* fluvium, ut Letznerus in hist. Caroli M. c. 21. adfirmat; nec ad arcem *Driburgum* diœcesis Paderborn. ut vult Tilemannus Frisius in speculo de monetis l. 3. c. 1. & 8. Nec ad *Ambram* seu *Emmeram* haud procul Ludâ oppido; id quod Piderit. in Chron. Lippiensi sentit: Sed ad *Dimolam*, qui magnam diœcesis Paderborn. partem emensus, haud procul *Heristallo Saxonico* in *Visurgim* effunditur; ubi etiamnum superest Præpositura à Ludovico Pio Monasterio Corbeiensi donata. *Domnus Ludovicus Imperator Augustus Caroli M. filius tradidit Monasterio (Corbeiensi) locum Fluxericum cum omnibus suis: Eresburg & Meppiam Abbatias, & cetera prædia*

in Aquilone. *Juditha Imperatrix hac à viro suo obtinuit.* Chronicon Corbeienſe editum à Meibomio. Henricus de Hervordia citatus ab eodem ex Ordinario Corbeienſi. Diutiſſimè præterea vetus nomen *Eresberg & Heresberg* conſervatum, uti ex his literis Wiboldi Abbatis Corbeienſis anno milleſimo centeſimo quinquageſimo ſecundo, & Conſulum ac populi oppidi Eresbergenſis anno milleſimo ducenteſimo vigefimo nono, datis apparet. *In nomine Domini noſtri J E S U Chriſti. W I B O L D U S Dei gratia Corbegenſis eccleſiæ Abbas omnibus præſentibus & futuris in perpetuum. Quoniam res geſtas literarum monumentis tradere tam ad præſentium memoriam quam ad futurorum notitiam cautum eſt. idcirco & nos præſentibus ac poſteris per hos apices inſinuamus. qualiter Venerabilis Epiſcopus Paderbornenſis Bernhardus ex noſtro & Corbegenſis Capituli conſenſu. emit à fratre noſtro Reinbero Præpoſito & cæteris fratribus noſtris de monte E R E S B E R G H V I I I. talentis denariorum domum quandam & arcem in villa nomine Frenkenhuſen. & X L. jugera dimenſe terræ ad eandem domum pertinentis. Cujus poſſeſſionis empta à prædicto Venerabili Epiſcopo legitimam per hæc ſcripta emancipationem facientes. ei quod factum eſt ſcripto atteſtamur. & ad perpetuam firmitatem ſigillo noſtro hæc ſcripturam munimus. Data Corbeie anno Dominicæ Incarnationis M C L I I. indiſtione prima. X V I. Kalend. Octob. publicè in capitulo Corbeie. ſub teſtimonio Henrici Prioris. Adelberti Præpoſiti. Conradi Cellerarii. & reliquorum fratrum tam majorum quam minorum. Coſs. & populi Eresbergenſis tabulæ ſunt hujusmodi. Nos Conſules & univerſitas Montis qui dicitur Heresberg univerſis præſentem paginam inſpecturis præſentium tenore ſignificandum duximus. quoniam cum nos à villa Horehuſen ad montem qui dicitur Heresberg Paderbornenſis Diæceſis noſtra domicilia tranſtuliffemus. ac montem munientes eundem ab obedientia Eccleſiæ Paderburnenſis. qua eadem in ſpiritualibus eramus ſubjecti. inobedienter reſceſſiffemus. tandem cum eadem Eccleſiâ convenientes. inter ipſam & noſtram univerſitatem talis ordinatio intervenit. quod nos errorem noſtrum recognoſcentes. & ad obedientiam matris noſtræ Eccleſiæ videlicet Paderburnenſis redeuntes. debitum in ſpiritualibus ad ipſam habebimus reſpectum. & Clericum quem Epiſcopus Paderburnenſis.*

nensis. apud nos Ecclesia constructa siue construenda. & à nostra universitate dotanda. praeferit. quemque Archidiaconus loci. dono altaris investiverit. tanquam nostrum plebanum modo ad praesens recipiemus reverenter. remanente nihilominus apud nos post mortem ejusdem plebani. alium nobis eligendi plebanum libertate. dummodo electus à nobis Archidiacono. ad recipiendum donum altaris & curam animarum presentetur. ipsamque Ecclesiam nostram Dominus Episcopus parochialem faciendo. & sepulturam ibidem indulgendo. tempore oportuno consecrabit. Præterea Archidiaconum de Capitulo majoris Ecclesiae Paderburnensis. qui synodo Horehusen praesidere consuevit. in monte & præfata Ecclesia synodo praesidentem tanquam nostrum Archidiaconum cum omni jure quod ipse Archidiaconus antequam nos ad montem transferremus in Capella S. Dyonisii Horehusen habuit. & adhuc circa universam plebem ejusdem Archidiaconatus habere dinoscitur. admisimus. duobus tamen articulis non de jure sed de benignitate & gratia Archidiaconi & Ecclesiae. exceptis. quod nec denarios vel obulos synodales persolvemus. & quod homines inter nos servilis conditionis. à scabinis accusati. non in ferro candenti. sicut alias consuetum est. sed manu duodecimâ suam expurgationem præstabunt. Ne autem hæc præscripta ordinatio. tam ab Ecclesia Paderburnensi. quam à nostra universitate valeat in posterum revocari. vel aliquid in ipsa immutari. presentem cartam sigilli nostrae universitatis appensione. ac testium annotatione roboratam. quam cartam etiam sub eodem tenore. Domini Episcopi & Capituli sigillorum impressione munitam. ab ipsa Ecclesia accepimus. ad exhibendum pro & contra nos si necesse fuerit. Ecclesia dedimus eidem. Acta sunt hæc Anno Dominicæ incarnationis M. CC. XXIX. VII. Kalend. Septembris. Testes hujus rei sunt. Herman de Vesperthe. Johan de Eleren. Tetmar de Durslo. Johan de sancto Magno. Johan de Westhem. plebani. Milites vero. Andreas de Durslo. Otricus de Westhem. Alradus. Henric de Brocbike. Stephanus. frâtres de Dalhem. Tideric de Eilen. Bodo. Henric & Johan de Schmevthe. Consules vero Vollant. Alrat. Herman. Conrat. Monetarii. Tideric de Gesmaria. Tideric de Velrebergh. Ludolff de Capella. Henric Westval. Henric de Dune. Regenhardt de Hoburgehusen. Regenhardt

hart de Hattepe. Johan de Fabrica. & tota universitas montis e-
jusdem.

Proximo tamen superiori anno *Eresburgum* etiam *Montem Martis* appellatum esse testatur hoc diploma. *Henricus Dei gratia Romanorum Rex & semper Augustus. Universis Imperii fidelibus quibus presens scriptum exhibitum fuerit gratiam suam & omne bonum. Ad notitiam universorum volumus pervenire. Nos mandatum Domini Imperatoris patris nostri recepisse. quod nequaquam ratam habere vellet Warandiam. quam in solenni curia nostra apud Herbipolim fecisse dinoscimur de MONTE MARTIS Archiepif. Coloniensi in Abbatis dilecti Principis nostri prajudicium Corbeiensis. Et quod eundem Abbatem in possessionem dicti montis remitteremus. eidem plenam Warandiam prestando predictus Dominus noster Imperator nobis firmiter injunxit. Nos verò mandatum Domini Imperatoris patris nostri conservare & implere in omnibus cupientes. auctoritate presentium in possessionem ejusdem montis dictum Principem nostrum Abbatem Corbeiensem mittimus cum omni jure. nullam jurisdictionem in ejusdem montis possessione recognoscentes Archiepiscopo Coloniensi. Mandamus itaque per gratiam nostram firmiter precipientes. quatenus nullus ausu ductus temerario. memoratum Abbatem in possessione sepedicti montis impedire vel molestare presumat. quod qui fecerit gravem indignationem nostrae celsitudinis se noverit incursum. Testes hi sunt. Henricus Venerabilis Eistetensis Episcopus. Henricus illustris Dux Bavariae. Comes H. de Dilingen. F. de Drubendingen. E. Dapifer de Walpruc. C. Pincerna de Winterstede. & alii quàm plures. Datum apud Ulmam. Anno Domini M. CC. XXVIII. indict. prima.*

Postea verò *Eresburgi* nomen prorsus obsolevit: nam litteris anno 1247. conscriptis, *Mons Martis*, & deinceps perpetuò appellatur. *HERMANNUS Dei gratia Abbas. Strigerus Praepositus. Albertus Prior. totusque conventus Corbegenis Ecclesiae nec non Themo*

Prapositus Montis Martis & fratres sui ejusdem montis. Univerſis Chriſti
 fidelibus hanc paginam inſpecturis ſalutem in Domino. Super diſſenſions
 mota inter Dominum Simonem Eleſtum & Capitulum Paderburnenſe ex
 parte una. & nos ex parte altera ſuper parochia. Archidiaconatu. & ju-
 riſdictione Dioceſiani ordinaria MONTIS MARTIS. quam Domi-
 nus Paderburnenſis & Eccleſiã ſua petebat ratione juris communis. & nos
 privilegiis & præſcriptione defendebamus. Magiſtro Ottone Decano Bre-
 menſi. Magiſtro Thetmaro Canonico Monasterienſi. Heinricho Decano &
 Hermanno Scholaſtico nova Eccleſia mediãntibus talis compoſitio interve-
 nit. quod tenore præſentium publice & ſolemniter conſitemur. quod véné-
 rabili Domino Simoni Eleſto & Capitulo Paderburnenſi ordinariam ju-
 riſdictionem & jura ſpiritualia Dioceſiano & ſua Eccleſia de jure commu-
 ni debita in Monte Martis ſecundum formam recognoſcimus inſrã ſcri-
 ptam. Conſentientes & eligentes quod Volradus Canonicus Paderburnenſis
 Archidiaconus in Horehuſen & ſui ſucceſſores qui pro tempore fuerint ha-
 bitatoribus Montis ejusdem ſive in Monte in Capella B. Nycolai. ſive in
 Horehuſen in Eccleſia B. Dionyſii prout iſtis placuerit ſynodo præſideant.
 Et quia Prapositus & fratres prædicti montis ad Abbatem tantum & Con-
 ventum Corbegeſem in ſpiritualibus & temporalibus reſpectum habere
 debent. ipſi tam ab Epiſcoporum quam Archidiaconorum Paderburnen-
 ſium juribus ſunt exempti. Conſenſum eſt etiam inter Paderburnenſem &
 Corbegeſem Eccleſias quod illi tantum ſunt excepti à frequentatione ſy-
 nodi & à juribus ſynodalibus qui inſrã ambitum Clauſtri cum Praposito &
 fratribus habitant & in emunitate exiſtentes eorum ſervitiis ſunt ſpecia-
 liter deputati. Præterea Prapositus ejusdem loci nomine Abbatis & Con-
 ventus Corbegeſis denarios ſynodales. tantum de habitatoribus Montis
 colliget annuatim. Archidiacono contra eoſdem habitatores ſi neceſſe fue-
 rit in hoc per cenſuram eccleſiaſticam adjuvante. de quibus ſynodalibus
 denariis Prapositus idem ſex ſolidos graves Archidiacono ſtatim dum colle-
 cti fuerint annis ſingulis ſine qualibet difficultate perſolvat. Themo etiam
 nunc Prapositus qui parochia præeſt in eodem Monte à Domino Volrado
 Archidiacono curam animarum & donum altaris recepit & obedientiam
 Archidiacono debitam repromiſit. & deinceps Prapositi Montis Martis vel
 alii qui ab Abbate Corbegeſi Archidiacono in Horehuſen Canonico Pader-
 burnenſi fuerint præſentati ad eandem parochiam donum altaris & cu-
 ram.

ram animarum perpetuo recipient in futurum. & Præpositi vel alii qui parochiam eandem habuerint ratione ejusdem parochie in Ecclesia Paderburnensi Episcopales synodos frequentabunt. Quod autem ea quæ præscripta sunt Ecclesie Paderburnensi perpetuo servabimus. Nos & Ecclesiam Corbegensem Paderburnensi Ecclesie sub pœna quingentarum marcarum hiis literis obligamus. Acta & completa sunt hæc in Ecclesia Corbegenfi Anno Domini M. CC. XLVII. in crastino natiuitatis B. Mariæ Virginis.

3. HOSPESES ERESBURGI PRÆRUPTAM CONSPICIS URBEM.] Eresburgum præcelso lateque conspicuo monti impositum Widekindus & Ditmarus urbem; civitatem Auctor vitæ Caroli M. Annales Franc. vita Caroli M. apud Pith: Astronom. apud Reuberum, Ado Viennensis, & complures alii castrum; Ægil in vita S. Sturmionis castellum, alii arcem appellarunt. Castri veteris aut nulla aut exigua vestigia supersunt. Urbs paulò ante An. 1247. instaurata videtur, domiciliis ex villa Horhusen in montem Heresberg translatis, monteque munito, ut ex diplom: cit. liquet. Completebatur, ut Meibom. scribit, 500. domicilia non inelephantia, civisque ob commercia opulentos: sed numerum ædium fortunæque civium multum imminuit proximum bellum, quo An. 1646. 25. Maii oppidum à Suecis expugnatum, direptum, & munitionibus nudatum. Superiorum verò sæculorum calamitates, quæ post Caroli M. devastationem Eresburgo acciderunt, vetus nobis ms. fragmentum membranæ Corbeiensis his verbis repræsentat ad annum Christi M CXLV. Tertio destructa est urbs Eresburg. Primo per Karolum M. qui undecimo anno obsidionis fraude cepit & devastavit. Secundo per Fridericum Principem Arnesburgensem precatu Erkenberti Abbatis. Tertio per Volcwinnum virum præpotentem Sualenbergensem. Nam verra inter ipsum & domnum Henricum filie Friderici præmissi filium de Arnesberg oborta.

quem & incole montis Eresburg ad contuendos se cum urbe adtraxerant. & ipse fortes viros dominos videlicet Scardenbergenses & Casebergenses inibi collocare decreverat ad humiliandum ipsum Volcwinum. qui & ei videbantur inimicari. ad condictam ergo diem quando convenire in monte debebant. ut unusquisque suam turrin altam & firmam inibi construeret. D. Henricus Abbas qui & urbem reedificaverat. & D. Volcwinus animotenus retractantes jacturam ditioni sua & circumjacentibus latè bonis suis de his eventuram. diem prævenerunt. montem ascenderunt. quid factò opus foret cum non reperirent. totâ die illâ consultantes ut sine populi damno inhabitantis fieri ullatenus posset. in crastinum distulerunt. Cumque sol subsequens dici aurora & indicio se prodidisset. inconsulto & inscio abbate. adhuc etiam & dormit ante. per milites D. Volcwinu nutu ipsius circumquaque urbs succenditur & consumitur.

4. ANTIQUA CELEBREM RELIGIONE LOCUM.]

Erat namque Eresburgi fanum nobile, sive, ut Meibom. scribit, religione augustum, magnitudine ingens, structurâ operosum, splendore magnificum, divitiis inclytum, atque in hoc delubro vastissimum idolum totius Saxoniae, numen gentis tutelare & commune. Solebant antiqui Saxones, & cum primis milites homines certis iisdemque solemnibus & festis diebus armis induti, atque etiam cataphracti, gladiisque accincti, dextrâ verò cestus ferreos vibrantes, alternis circa idolum patrium obequitare, interdum in genua procumbere, opemque presentem & in bello secundam fortunam efflagitare. Huc quoque frequens populus ibat & vota reddebat. Multa ibi opulenta regum populorumque visebantur munera, ingens auri argenti que ostendebatur copia. Avent. l. 4. Annal. Boicorum.

5. MARTIS IBI QUONDAM SIMULACRO.] Non uno eodemque modo ab antiquis Francicarum Germanicarumque rerum scriptoribus nomen hujus simulacri, seu idoli enunciatur. Annales Francici, Fuldenses, Adelmus, habent *Irminsul*: Hos sequuntur Ditmarus Mersburgensis, Schaffnaburgensis, Hermannus Contractus, Urspergensis; modicè variant Adam. Brem. qui *Irminsul*, Albert. Stad. qui *Erminsul*, auctor vitæ Carol. M. qui *Ermenful*, & Annal. Canisii *Ermenfil*, scribunt: alii aspirationem adjungunt, in quibus Regino, *Hermanfsaul*,

Ro-

Roleving. *Hermesful*. Sigebertus, Auctor lib. Ms. de Caroli M. Canonizat. & Chron. Belg. mag. *Hermensful*, Ado Viennens. *Adurmensful* appellant, Chronicon Saxonicum *Armensful*. Quia ex duabus dictionibus compositum, de utraque controvertitur, an posterior cippum, seu columnam, an verò aulam significet; præcipuè verò de posteriore dissentiunt. Nonnulli, ut Crantzius in Saxonia, *Irmensful* interpretantur statuam publicam. Coniuncti permittitur dictam *Idermansful* quasi commune profugium & asylum omnium. Favet huic etymo Adam. Brem. qui patriâ linguâ idem esse vult, quod Latinis *universalis columna*, quasi *universa statuens*; Gobelin. *statuam Mercurii* fuisse opinatur; Aventin. *Herminioni* sacram fuisse contendit; Plurimi memoriæ *Harminii Cheruscorum* ducis dicatam existimant; Gorop. Becan. *hieroglyphicam* esse affirmat. Verùm magis credibile est, sicut Teneteri & Usipetes apud Tacit. lib. 4. hist. *Martem præcipuum suorum deorum* vocant, ita Saxones gentem bellicosam *Martem* in eo coluisse: nam ut Widekind. lib. 1. (quem sequuntur Rolevingius & Theodoricus Niemiſius) *Secundum errorem paternum sacra sua propriâ veneratione venerati sunt, nomine Martem effigie columnarum innitentes.* Chron. Saxon. vetus: *Hac erat forma idoli Martis Marsburgi, quod Carolus M. destruxit in Westphalia.* Marti præterea similior quàm Mercurio imago à Crantzio descripta. *Erat armati toto corpore effigies, cujus in dextra signum militare (nostri vexillum vocant) præferens rosam: cujus breve momentum & facilis ortus & interitus, ita eventus præliorum. In sinistra libram expandit, dubiam pugnantium sortem facile huc illuc inclinantem; pectus in erme ursum præferebat, interritum bellatorum animum insinuans. In clypeo leo, qui bestiis imperitat, invictum ad fortia facta animum monstrat: floribus consito campo, in quo stabat, quod nihil jucundiùs solet videri fortibus, quàm in acie virtutem ostendere.*

6. NOBILE FANUM.] Adamus Brem. Ursperg. Rhenanus, Huldricus Mutius, tradere videntur Irmensfulam sub dio in aperto campo stetisse; at fani seu templi meminit vita Caroli M. apud Pithæum: *pervenitque usque ad Ermensful, & ipsum fanum destruxit, & aurum & argentum, quod ibi reperit, abstulit.* Regino

gino totidem verbis ex vita Caroli M. Henricus de Hervordia ad annum Constantini Imp. 31. apud Meibomium in Irminfula Saxonica cap. 7. De Eresburgensis fani & Irminfulæ sacerdotibus & sacrorum ritibus, Letzner. in Chron. Corbeiens. & ex eo Meibom. c. 4. Irminfulæ. Quibus illustrandis magnopere servit memorabilis, si quidem vera, historia, quam narrat Nicolaus Caufinus in fine lib. Aulæ Sanctæ, ubi citat Chronic. Saxon. & Relationes Schaumburgii, Evodii, & Albini.

7. VASTATUM CAROLI VICTRICIBUS ARMIS.]

Annal. Franc. apud Pithæum: *Carolus Saxoniam ingressus, Eresburgum cepit, & idolum Saxonum, quod vocabatur Irminful, destruxit.* Ursperg. Regin. Quo tempore *Irminfulam*, ejusque fanum *Eresburgi* Carolus destruxit, res mira contigit, ab Astron. auctore Annal. Franc. Ursperg. Reginone aliisque scriptoribus magno consensu prodita. *Fuit siccitas magna, ita ut aqua deficeret in suprâ dicto loco, ubi Ermensful stabat. Et dum vellet ibi tres dies stare gloriosus Rex ad destruendum fanum ipsum, & valde homines & jumenta sitirent, subitâ Christi gratiâ, mediâ die cuncto exercitu quiescente, apparuit eis torrens ebulliens salubres aquas, & cunctus exercitus & jumenta eorum sufficienter recreati sunt, & tam diu ebullit aqua viva, donec fanum destructum est.* Sed quæ ad Dimolam amnem esse potuit aquæ penuria? an victorem Francum Saxonæ hostes aquatione prohibuere? certè exercitui sitienti vix magis defuit, quàm ingenio sedem *Eresburgi* ad Dimolam, nedum ad Luppam aut Visurgim propugnanti, aqua hic hæret. Majorum quidem habet traditio, quam incolæ referunt, Dimolæ aquas veneno à Saxonibus infectas, & Carolum cum preces ad Deum fudisset, ejus equum in montis declivi descensu, quadrante circiter horæ ab Eresburgo, unguâ fontem clicuisse, cui hodie dum *Regii fontis* sit nomen, & aqua perennis. Sed vereor ne equi fontem aperientis unguâ Pegasi magis fabulam sapere, quàm historiæ veritati consentire videatur. Non factis autem pietati Caroli fuit impium *Irminfulæ* fanum evertere: nam in eodem loco Christianum mox templum condidit, de quo Auctor vitæ Caroli M. ms. lib. 1. cap. 14. *Apud Eresburgum civi-*

civitatem Saxonia, quam propter inhabitantium perfidiam, & indomabilem contumaciam deleverat, sed tamen post casum in majori splendore zelopietatis restruxerat. Post everisionem idoli, HERMENSUL, id est, STATUA HERMETIS, ab incolis vocati, basilicam imperialis munificentia & celsitudinis construxit: ut quem locum cultura demonum sordidaverat, Christiana religionis veneratio emundaret. Hanc Basilicam ipsum Leonis III. Pontif. & Ludovici Pii Imp. & Lotharii ejus filii diploma, quo Corbeienfi Monasterio donatur, Capellam vocat, quod est hujusmodi.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri JESU Christi HLUDOVVICUS & HLOTHARIUS divina ordinante providentia Impp. Augusti. Omnibus fidelibus sancta Dei Ecclesia & nostris. presentibus scilicet & futuris notum sit. quia nos pro divini cultus amore & anima nostra remedio. quoddam Monasterium quod nova Corbeia vocatur in honorem B. Stephani Protomartyris infra Saxoniam supra fluvium Wisera. in loco qui dicitur Huxori construi jussimus. quod & viro Venerabili Adelhardo construendum regendumque commisimus qui erat Abbas in altero antiquiori monasterio quod aque Corbeia vocatur. à quo & novum suprascriptum monasterium nomen constat esse sortitum. Itaque nos divina inspiratione compuncti & celestis patriæ amore succensi. ob anima nostra salutem concessimus eidem monasterio Capellam. quam dudum Dominus & genitor noster KAROLUS Imperator in Castello quod dicitur HERESBURG construi jussit. cum omnibus rebus ac mancipiis ac decimis ad eam pertinentibus. quantumcumque Dominus & genitor noster eidem Capella pia devotione contulisse dinoscitur. cum omni integritate prædicto monasterio ad subsidia monachorum ibidem Deo famulantium per hanc nostræ auctoritatis donationem à die præsentis perpetuo habendum atque possidendum concessimus. & in ditionem ejus transtulimus. eo videlicet modo. ut quicquid ab hodierno die de prædicta capella vel de his quæ ad eam pertinent. Rectores & Ministri supra memorati monasterii. vel fratrum in eo degentium voluerint: absque ullius injusta contradictione ordinent atque disponant. & faciant quicquid utilitatibus prædicti monasterii congruere & convenire perspexerint. Et ut hæc auctoritas largitionis nostræ per futura tempora inviolabilem atque inconulsam obtineat firmitatem. & à fidelibus nostris tam presentibus quam futuris seu etiam

successoribus nostris verius certiusque credatur. eam manibus propriis
subter signavimus. & anuli nostri inpressione signari iussimus.

Signum HLUTHOVVICI.

Serenissimi Imperatoris.

Signum HLOTHARII

gloriosissimi Augusti.

Durandus Diaconus ad vicem Fridagisi recognovit. Data XII. Kal. Ju-
lii. Anno Christo propitio XIII. imperii Domni HLUDOVVICI piissi-
mi Augusti. Indict. IV. Actum Ingilinheim palatio regio. in Dei nomine
feliciter. Amen. Hanc Majorum suorum munificentiam insigni
diplomate auxit Ludovicus Germaniæ Rex anno 900. quod
subjungimus.

IN nomine sanctæ & individue Trinitatis. HLUDOVVICUS divi-
na gratia Rex. Si petitiones nostrorum fidelium quas pro utilitatibus Eccle-
siarum Dei nobis suggererint ad effectum perducimus. ad æterna retribu-
tionis augmentum id nobis profuturum liquido credimus. Unde noverit
omnium fidelium nostrorum presentium & futurorum industria. qualiter
per interventum Venerabilis ac dilecti Comitis nostri Cuonradi. mona-
sterium quoddam nova Corbeia nominatum cui præst fidelis noster Bavo
Abbas. in nostram tuitionem ac mundeburdium suscepimus. & omnes con-
cessionem seu donationes antecessorum nostrorum eidem Canobio collatas.
nostra auctoritate firmamus atque corroboramus. Videlicet ut & immu-
nitatem habeant ab omnibus publicis exactionibus & judiciariis potesta-
tibus homines ejusdem Ecclesiæ liti & coloni. & Rectores ipsius monasterii
in expeditionem cum suis hominibus ire non cogantur. sicut à nostris proge-
nitoribus olim eis concessum fuisse constat. Sed & hoc pro nostræ mercedis
augmento ad eorum utilitates addere decrevimus. ut infra ipsam Abba-
tiam. in villa Horohusum nuncupata publicum eis liceat habere merca-
tum & monetam. & ibi potestatem habeant accipiendi teloneum. quod
ipforum Advocatus nostro exigat banno. ab his qui illuc causa emen-
di veniunt. intra marcam memorata villa & montis ERESBURG
nuncupati. Præterea quod ab exordio constructionis ejusdem monaste-
rii à nostris antecessoribus concessum in eorum præceptis cognoscitur.
Nos quoque iterum confirmamus. ut licentiam habeant fratres illius
loci eligendi inter se Abbatem dum ita res postulat. quamdiu ad hoc
idoneam inter se personam potuerint invenire. Et ut hoc nostræ au-
thoritatis præceptum plenior in Dei nomine obtineat firmitatem.

manu

manu propria affirmavimus. & anuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Domni HLUDOVVICI

Serenissimi Regis.

Ernustus Cancellarius ad vicem Theotmari Archicappellani recognovit.

Data IIII. iduum Octobrium die. Anno Incarnationis Domini DCCCC.

Indictione III. Anno Domni HLudowvici I. actum Triburias. in Dei nomine feliciter. Amen.

8. SACRAVIT VERO RESTITUITQUE DEO.] Hujus consecrationis seu dedicationis luculentum testimonium perhibet diploma seu privilegium Leonis III. Pont. Max. Eresburgi datum, quod extat apud Henricum de Hervordia, Bernardum Wittium, Gerhardum Cleinsorgium, Card. Baronium tom. IX. ad annum 799. & in tom. XVII. Concil. General. Parisiis edit. pag. 226. Nos exemplum hujus diplomatis, quod Wittius protulit, & in Eresberg ait haberi, utpote antiquius emendatiusque sequimur, licet in illo signatus dies IX. Kal. Jan. uti in Baronio VIIII. Kal. Jan. suspectæ nonnullis fidei, ejusque loco IX. aut VIIII. Kal. Jun. vel Jul. ponendus esse videatur; si modò verum est, quod Anastasius Bibliothecarius narrat, Leonem è Saxonia nostra redeuntem à Romanis ad Pontem Milvium in vigiliis B. Andreae Apostoli fuisse susceptum. Quod utique anno 799. factum esse oportet, cum idem Pontifex Carolum anno proximè consecuto Romam venientem, jam ante festum D. Andreae diem, hoc est, VIIII. Kal. Decemb. magnificè exceperit, atque ipso Christi Natali in Basilica B. Petri Apostoli Imperatorem coronavit, ut omnes hist. Franc. scriptores consentiunt. Diploma Leonis III. est hujusmodi.

LEO servus servorum Dei. KAROLO M. Francorum Regi. Pietate intentioni per omnia congaudentes. quod jubes annuere non tardamus. Igitur hunc montem ERESBURG quem expugnatum cum tota Saxonia Deo obtulisti. & per nos B. Petro consecrasti. liberum ab omni humana potestate esse. & fratrum ibidem ad Christi servitium adunatorum ditioni tantummodo parere censemus. Qui ne aliquid in hoc impediementi patiantur. neve regni vestri invasoribus aliqua rebellandi fiducia preparetur. Sub anathemate B. Petri auctoritate interdiciamus. ne quis

unquam bellica in ipso monte praesidia collocare. aut per te collata pradia. aut decimas circa montem per duas Saxonicas rastas quas illuc delegasti audeat diripere. Hec conservantibus sit pax à Deo Patre. infringentibus execratio. & à Catholicorum collegio sit separatio in aeternum. Datum ERESBURG per manum Joannis Bibliothecarii & Cancellarii Ecclesiae Romanae. IX. Kal. Jan. Anno Domni Leonis tertii quarto. Indictione septima. die dedicationis Capella in ERESBURG. Veritatem hujus Leonini diplomatis asserit & illustrat diploma Adriani IV. Pontif. Guicbaldo Abbati Corbeiensi ejusque fratribus regularem vitam professis datum Roma apud S. Petrum per manum Rolandi S. Romanae Ecclesiae Presbyteri Card. & Cancellarii V. Kal. Martii. Indict. II. Incarnat. Dominica Anno MCLIII. Pontificatus vero Domni Adriani PP. IV. anno primo. Adjicientes quod monasterium HERESBURG cum decimis circa montem per duas rastas Saxonicas. sicut à beata memoria Domno LEONE Papa ex petitione CAROLI M. Imperatoris. qui ipsum montem expugnauerat collata noscuntur. Monasterium quoque in Groninga. & monasterium in Kemnade nunquam ab eodem Corbeiensi alienentur Canobio, &c. Porrò Henricus de Hervordia qui ad annum Caroli M. 4. Christi 804. hoc ipsum Leonis PP. diploma recitat, in eo longè fallitur, quòd hanc dedicationem in alterum Leonis cum Carolo in Germania congressum rejicit. Item perlatum est, inquit, ad Imperatorem, sanguinem Domini in Mantua civitate fuisse repertum: misitque ad Papam, ut hujus rei veritatem perquireret. Qui nactus occasionem exeundi, primo in Lombardiam, quasi pro dicta inquisitione progressus est, indeque subito arrepto itinere ad Imperatorem venit ad Karisiam, villam juxta Remis, & Natalem Domini secum celebravit. Deinde Aquisgranum Papam Imperator perduxit, & post in Saxoniam antiquam, ibi Capellam in Bergfercken prope Mindanz consecravit. Campanula quaedam, quam reliquit, etiam nunc videtur ibidem. Capellam etiam S. Petri in Eresberg, qua nunc Mersberg dicitur, consecravit. Ita Henricus de Hervordia. Contrà Astronomus & vita Caroli M. per Engolismenfem scripta, Adelmus & Regino, uno ore testantur: Leonem Pontif. Aquisgrano, ubi octo dies mansit, per Boariam ire volentem, ductum esse usque Ravennam, magnis ab Imperatore muneribus donatum.

tum. Nullâ Saxonix, hoc tempore, sive à Leone Pontif. sive à Carolo intratâ factâ mentione. His consentiunt Poëta Anonym. Hermannus Contractus, Lambertus Schaffnaburgensis, Sigebertus Gemblacensis, Marianus Scotus, Urspergensis Abbas, cæterique chronologi & scriptores, qui nihil de Leonis vel Caroli accessu in Saxoniam. Nihil item Sigonius, qui hunc congressum satis exactè describit in hist. regni Italiae. Quare quicquid per Leonem Pontif. gestum est, referendum ad annum 799. & primum illius in Saxoniam ingressum, quo etiam Paderbornæ cryptam, seu facellum subterraneum, & in eo altare S. Stephani, rogatu Caroli M. consecravit. Vita S. Liborii apud Bollandum cap. 2. pag. 88. §. 5. & 6. vita B. Meinwerci apud Browerum, pag. 13. n. 1. Gobel. Person. Cosmodr. ætat. 6. c. 38. Id quod etiam de Ecclesia in Sidinghusen pago diœcesis Paderbornens. in dynastia Burana, refert Caspar Schioppius in genealogia Burana; & de lapide altaris in Ecclesia Titemelle seu Dethmoldiensi, à Leone III. consecrato, atque indè in usum cryptæ Abdinghoffensis à B. Meinwerco translato mentionem facit scriptor vitæ B. Meinwerci apud Browerum. Porrò Saxonix nostræ, quam Leo III. Pont. Max. Eresburgi per Carolum M. Deo oblatam, & per se B. Petro consecratam dicit, partem aliquam ad fidem Christi conversam, idem Carolus jam anno 774. Deo in sacrificium obtulerat, ut scribit Luitprandus Ticinensis de Vitis Pontificum Romanor. Moguntix anno 1602. editus. *Hadrianus Papa Carolum M. Francorum Regem Romam vocavit. qui cum quinto anno regni sui illuc venisset, inter cetera, qua ab ipso magnificè gesta sunt, etiam partem aliquam Saxonix in provincia Westphalia, quam ad fidem Christianitatis convertit, ut ipse jam prædictus Papa præcepit & docuit, secundâ feriâ Paschæ in Basilica S. Petri inter cetera qua ad manum Papa offerebat, Deo in sacrificium obtulit, & in loco Osnabrugge vocato Episcopatum constituere, & decimis noviter ad fidem conversorum, si sanus & incolumis remeasset, Papâ ita dictante & privilegiis suis confirmante, dotare devovit. Quæ eadem de Saxonia B. Petro oblata ex epistola Gregorii VII. Pont. Max. apud Baronium ad An. 804. licet recognoscere; ita enim habet: Idem verò Magnus*

Imperator Saxoniam obtulit B. Petro, cujus eam devicit adjutorio, & posuit signum devotionis & libertatis, sicut ipsi Saxones habent scriptum, & prudentes illorum satis sciunt. Huic tam insigni religiosissimi Principis pietati ac munificentiae, Sedes Apostolica pari in Saxones studio egregiè respondit, quando Saxones nostros Romam missos, ut Christianam fide & ecclesiasticam disciplinam imbuerentur, humanissimè in Urbe accepit & foyit, locumque eorum habitationi, apud Basilicam D. Petri, ubi nunc est ecclesia & nosocomium S. Spiritus, assignavit; qui & à novis accolis nomen mutuatus, olim *Vicus Saxonum*, & *Schola Saxonum*, hodie *Saxia* vocatur. Ex Anastasio Bibliothecario, Card. Baron. in Ann. Eccles. ad An. 804. & in Notis ad Martyrolog. Rom. IV. Idus Novemb.

9. MANSIT ET HOC NOSTRÆ GENTI.] Ab anno 826. quo *Capella Eresburgensis*, ut prædiximus, à Ludovico patre, & Lothario ejus filio *Corbeiensibus* fuit donata. Postea *Eresburgi*, seu *Montis Martis* mediam partem Hermannus Abbas & cœnobitæ *Corbeienses*, Henrico Archiepiscopo Colonienfi An. 1230. mense Augusto Sufati cessere: alteram verò partem Franciscus Abbas & conventus *Corbeiensis*, Hermannus Archiepiscopo Colonienfi & Administratori Paderbornensi, Marspergi An. 1507. postridie S. Ægidii, reservato sibi ad Kalendas Græcas reluendi jure, vendiderunt.

10. DUM BARBARUS HOSTIS.] Quidquid *Eresburgi* Suecus hostis paulò antè reliquum fecerat, immixtus ad excidium augusti operis Hassicus miles devastavit. Quod insigne facinus ad posteritatis memoriam publicis tabulis *Eresburgensis* civitatis consignatum, his verbis legi meretur. Anno MDCXLVI. die XXIV. Sept. facta est duarum Hassicarum legionum, (quarum altera equestris, altera pedestris erat) subita in Montem Martis irruptio; ductor prædatorii agminis Ufflenus cum duobus fratribus. Clades illata haud modica fuit: nam templum primarium subjecto pulvere nitrato disjectum, portæ civitatis incensa, cetera pari ruinam vastata. Quicquid cives & accola post nuperam Suecicam expugnationem urbis, huc convexerant, spolio abreptum. Postridie tres præstantes campana unam cum turri corruerunt. Absit verbo invidia, si insigne facinus dixi eorum, qui Basilicam
Eres-

Eresburgensem vetustate tam nobilem, opere tam magnificam, reverentiâ loci tam celebrem, religione tam sanctam, nostro demum ævo barbarum in modum subverterunt. Uti verò Principum voluntati & imperio id non adscribimus, quod privatæ militum tribunorumque audaciæ fuit: ita factum meritò damnamus in Christianis. & quis non sanæ mentis? Quando & inter ipsos barbaros reperti sunt, qui pro majori veneratione religionis Christianæ, locorumque sacrorum, ejusmodi sacrilegia non sunt ausi. Alaricus barbarus Gothorum rex, antequam Romam, quam mox cepit, intraret, edicto publico vetuit, ne quis militum sacra Urbis loca violaret. tantum aberat, ut templa barbaris suis subruenda permitteret. Orosium (lib. 4. cap. 42.) hinc præcæteris, quem testem inspectoremque eorum temporum habemus, audire lubeat. *Adest, inquit, Alaricus. trepidam Romam obsidet, turbat, irrupit, dato tamen præcepto prius, ut si qui in sancta loca, præcipueque in sanctorum Apostolorum Petri & Pauli Basilicas confugissent, hos imprimis inviolatos securosque esse sinerent. Imperio barbari regis parvare barbari milites.* Aliud in hanc rem subjicit Orosius haud minus in barbaris commendandum. *Discurrentibus per Urbem barbaris, fortè unus Gothorum, idemque potens & Christianus, sacram Deo virginem, jam atate provecctam in quadam ecclesiastica domo reperit. cumque ab ea aurum argentumque honestè exposceret, illa fidei constantiâ, esse apud se plurimum, & mox proferendum, respondit, ac protulit. Dumque expositis opibus attonitum barbarum magnitudine ac pondere & pulchritudine, ignotâ etiam vasorum qualitate intelligeret: Virgo Christi ad barbarum ait: Hac Petri Apostoli sacra ministeria sunt. præsume si audes, de factò tu videris. ego quia defendere non valeo; neque tenere audeo. Barbarus verò ad reverentiam religionis, timore Dei & fide Virginis motus, ad Alaricum hac per nuntium retulit: qui continuo reportari ad Apostoli basilicam universa ut erant vasa, imperavit; Virginem etiam eodem cum defensione deduci. Itaque magno spectaculo omnium, disposita per singulos, & super capita elata palam aurea atque argentea vasa portantur: exertis undique ad defensionem gladiis piâ pompâ munitur, hymnos Deo Romanis Barbarisque publicè concinentibus.* Non ultrâ barbaricus ille furor progressus, ædificia quidem aliquot per Urbem, nullæ verò ædes sacræ dirutæ. Tam intacta à

Gothis barbaris loca sacra fuerunt. Eò nunc detestabilior illorum impietas, qui ædem Eresburgensem, locumque à Carolo M. donatum, à Leone III. Pont. Max. dum Paderbornæ apud Carolum M. ageret, non minùs, quàm Vaticana fuit Basilica, Divo Petro consecratum, ausi sunt subjecto nitrato pulvere disjicere. ne quod istic vestigium antiquitatis extaret, ubi perpetuum religionis monumentum poscebat Christiana veneratio. Laudabilior etiam Theodorici Gothorum regis, Gothorumque barbarorum præ Alarico pietas. Romam ille & Italiam tot annos cum imperio tenuit, ac barbaræ licet gentis, Arianæque hæresis dominatu omnibus per occidentem formidabilis esset, non modò regiis muneribus Vaticanam Apostolorum Petri & Pauli Basilicam exornavit, sed & mirificè Sacerdotes & templa Catholicorum excoiuit, interque fabricas ab eo reparatas, templa quoque & bona Ecclesiæ reddita, suum liberalitatis locum habuerunt. Uti id ex aliis, tum vel maximè ex Anastasio Bibliothecario in Hormisda, & Casiodori scriptis constare potest. Maius est, quod de ethnicis Imperatoribus tradidit Lampridius. Is de Alexandro Imperatore: *Christo templum facere voluit, quod & Hadrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus civitatibus sine simulacris iusserat fieri: qua hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Hadriani, qua ille ad hoc parasse dicebatur: sed prohibitus est ab iis, qui consulentes sacra, repererant omnes Christianos futuros, & templa reliqua deserenda, si id optatò evenisset.* Sed quid longiùs ab eo? domestica nobis propiùs adsunt exempla. Legem Salicam appello, quæ Francorum nostrorum est, eorum videlicet populorum, qui ex Sicambris, Bructeris, Angrivariis, Tencteris, Cheruscis, Cattis, Marfis, cæterisque in unam belli societatem convenère. Lataque est hæc lex auctoritate populi per quatuor gentis procures, cum barbari adhuc essent, seu, ut vetustus in eas præfatus est scriptor, *cum adhuc barbarico ritu tenerentur.* antequam à Pharamundo quartus Francorum rex Clodoveus Christi religionem susciperet. Harum verò legum una est titulo LVIII. leg. I. *Si quis Ecclesiam sanctificatam, vel ubi reliquia Sanctorum recondita sunt, incenderit, vel infra ipsa Ecclesia expolationem de altari, aut infra Ecclesiam aliquid tulerit, VIII. denariis, qui faciunt sol. CC. culp. jud. excepto capitali & dila-*

dilaturâ. Tanta vel in Majoribus nostris harum regionum, cùm adhuc barbari essent, & nullo Christianæ religionis lumine donati viverent, veneratio sacrorum fuit. Hæc paucis. nec plura attinet inter hos cancellos scriptionis adferre: quando ex his nemo non intelligit, à Christianis fieri, quæ à barbaris facta non sunt; facinusque eò foedius esse in Christianis, quò magis abhorruit ipsa barbaries. *Optimus animus pulcherrimus Dei cultus est,* inquit Seneca. Si avitæ, si veræ Majorum religioni inhæreat. Nec monumenta pulchriora, quàm Majorum templa, in quibus post everfa idola verum Deum Christianorum Sacerdotes, & Christianus populus à Carolo M. ad hanc usque ætatem nostram coluerunt. Quare cùm nostris etiam temporibus vetus ac celebris illa Corbeiensium Basilica, infirmis nixa fundamentis, & longi temporis labe, bellique injuriis corrupta, in ruinam incumberet, Christophorus Bernardus Princeps & Episcopus Monasteriensis, idemque Corbeiensium Administrator, eam à fundamentis restituit. Conspiciebat nimirum hunc sacrum antiquitate locum, cultumque jam inde à Ludovici Pii Cæsaris ævo tantâ religiosorum Sacerdotum frequentiâ & sanctimoniâ, pristinum suum decorem à se expetere, qui jam antè per suam diœcesin Monasteriensem tot sacrorum monumenta posuerat, instauraveratque. Eò magnanimus ac togâ sagoque gloriosus, atque ad omnem posteritatem memorandus Episcopus, suæ quoque liberalitati & religioni, hujus vetustate collabentis basilicæ fabricam sumpsit, quæ nunc opere solido & magnifico dignoque sui nominis splendore ad fastigium usque assurrexit.

Eresburgense verò templum, Corbeiensis, ejus loci rectores, pari studio & religione instaurandum susceperunt; & jam opus illud simul ex ruinis pristinae integritati & splendori propè est restitutum; aspiciunturque nunc veneranda illa Caroli M. Imperatoris monumenta tanto illustriora, quanto hosticus furor obscuriora, extraque memoriam avitæ religionis esse voluit. Dispari sanè famâ ad posteros eorum, qui profanaverunt, & qui pristino religionis cultui reddiderunt. Tacitum hic audias lib. 1 v. *Ann. Suum cuique decus posteritas reponet.*

BRUNISBERGA

PROPE HUXARIAM.

MEMORIÆ. SACRUM

ARX. UBI. BRUNONIS. CIRCUMSPICIT. ALTA. LATINI
 MILITIS. INFECTAS. CÆDE. VISURGIS. AQUAS
 SAXONES. HIC. AMNEM. CAROLUM. TRANSIRE. PARANTEM
 NEQUICQUAM. TELIS. IMPEDIERE. SUIS
 SED. DARE. VERSA. FUGA. VICTORI. TERGA. COACTI
 CESSERUNT. TOTUM. FLUMINIS. IMPERIUM
 LITORE. NUNC. ILLO. REGNAS. CORBEIA. SACRUMQUE
 HUXARIÆ. DICIT. JUS. PADIBORNA. TUÆ
 QUÆ. SI. POSTERITAS. SERVASSET. FOEDERA. NUNQUAM
 RELIGIO. SCISSIS. PLANGERET. ORBA. COMIS

FERDINANDUS. DEI. ET
 APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
 PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
 MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
 COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
 RO. DE. FURSTENBERG

BRUNISBERGÆ. NOBILI. IN. DIOECESI. PADER-
 BORNENSIS. ET. DITIONE. CORBEIENSIS. LOCO. UBI
 CAROLUM. M. TRAJECTU. VISURGIS. PROHIBE-
 RE. FRUSTRÀ. CONATI. SAXONES. AN. DCC. LXXV
 FUSI. FUGATI. QUE. FRANCIS. CESSERUNT

M. H. P

Q₂

NO.

N O T Æ.

I. **B** RUNISBERGA.] Manet etiamnum nomen hujus loci & insignis fama, cui fidem faciunt scriptores antiqui; atque hos inter Poëta Anonym. l. 1. An. 775. Annal. incerti Auct. & vita Caroli M. apud Pithæum, Astronom. apud Reuberum, Annales Canisii, & Regino.

2. **A** R X.] *Montem* Poëta Anonymus, *locum* Astronom. Ado Vienn. & vita Caroli M. *arcem omnium fortissimam*; Crantzius, Widekindus Abbas Corb. in literis An. 1198. *castrum* appellant. Cujus instaurationem cum nobiles de Amelungsen, ope Comitum de Waldeck freti, impedirent, Siffridus Episcopus Paderbornensis Widekindo Abbati Corbeiensi supplicias tulit. Letznerus in Chron. Corbeiensi. Hodie moenium tantum vallorumque & fossarum vestigia supersunt.

3. **B** R U N O N I S.] Frequens hoc nomen apud optimates Saxonum antiquorum. Is qui *Brunisbergam* ad Visurgim condidit, nomen ei dedit, & sedem ibidem habuit, frater Widi-chindi Magni fuit, non æquè ac ille ad retinendam patriam superstitionem obstinatus: nam prior religionem Christianam amplexus legitur. Demum An. 790. obiit, Paderbornæ sepultus. Fabr. l. 2. orig. Saxon.

4. **L** A T I N I M I L I T I S I N F E C T A S C Æ D E V I S U R G I S A Q U A S.] Vellei. lib. 2. cap. 105. *Et annis mox nostrâ clade nobilis transitus Visurgis*. Varianam intelligit, quæ in via Visurgim versus contigit. *Varum ita acceperunt, ut omnibus ejus jussis obtemperaturi viderentur: proculque eam à Rheno in Cheruscorum fines ad flumen Visurgim abduxerunt*. Dio lib. 56. Nondum tamen illic pervenerat, in itinere, antequam ad castra sita Alifone posset reverti, à Germanis oppressus & cæsus. Cur igitur ad Varianam cladem alibi illatam, Visurgim Vellei. & Dio nominarunt? *factum id famâ annis, quia hic ex nobilissimis annibus cladi illi proximus fuit, xx circiter millibus passuum distans*. Cluver. lib. 3. cap. 19.

Ad

Ad ipsam postea ripam, ut diximus supra, Germanicus Cæsar accessit, & flumen quod Romanos Cheruscosque interfluebat, transiit; sed non sine periculo, prælio & cæde.

5. SAXONES HIC AMNEM CAROLUM TRANSIRE PARANTEM.] Quemadmodum acies Germanorum trans Visurgim stans, Germanicum transitu prohibere conata est, ita Carolum quoque, juxta *Brunesbergam*, Saxones arcere tentarunt, ut Poëta Anonym. lib. 1. An. 775. vita Caroli M. apud Pithæum, Annales incerti Auct. apud eundem, Annal. Canisiani, Regin. Adelm. & Astronom. apud Reuberum, cujus hæc verba: *Indè ad Wisaram fluvium veniens, in loco, qui Brunesberg vocatur, congregatam Saxonum multitudinem offendit, qua eum transitu fluminis arcere conabatur. Sed frustra, nam in prima congressione pulsifugatique sunt, & magnus eorum numerus ibidem interfectus est. Non tam facillè fuit Brunisbergam expugnare. Crantz. lib. 2. Saxon. cap. 10. Indè verò majore apparatu ducens Rex in provinciam, Siburg & Eresburg arces, iterum à Saxonibus communitas, denuo expugnavit, & in arcem Brunisberg, quæ omnium firmissima erat ad Visurgim fluvium, duxit oppugnandam: fuerat enim validum Saxonum presidium. Firmata est obsidio: ferunt remanere in hodiernis villis nomina ex castris Regis, quæ tum erant tripartita: ut alio loco Rex cum robore exercitus, alio etiam auxiliares tenderent: & tertio loco suis erant in castris qui stipendia mererent. Adjiciunt Gallici, Regem obsidionis pertæsum, duxisse partem copiarum in Westphalos, Angarios, &c. Hæc fusiùs paulò enarrat Letznerus in Chron. Corbeienf. & vita Caroli M. c. 20.*

6. TELIS.] Varia armorum telorumque genera Cluver. lib. 1. c. 45. enumerat, ex quibus Saxones longis lanceis, parvis scutis, & cultellis magnis usi fuerunt. Widekind. lib. 1. Annal. *illis hæc loquentibus mirati sunt Franci præstantes corpore & animo viros, & novum habitum, arma quoque & diffusam scapulis cesariem, & supra omnia ingentem animi constantiam: nam vestiti erant sagis, & armati longis lanceis, & subnixi stabant parvis scutis, habentes ad renes cultellos magnos: quos Sachs appellabant, & Viterbiensis supra citatus, breves gladios interpretatur, atque exinde putat Isaacus Pontanus lib. 2. orig. Franc. c. 1. Saxoniam in clypeo vetustio-*

ri duos gladiolos adhuc ostentare, in formam crucis transversim constitutos. Eorundem meminit Gregor. Turon. l. 4. c. 46. *Tunc, inquit, duo pueri cum cultris validis, quos vulgò Scramasaxos vocant, utraque ei latera feriunt.* Lips. Cent. 3. epist. 44. ex vetustissimo Pfalterio Latino-Germanico probat novaculam dictam fuisse *Scharfahs*; & Gobelinus Persona in Cosmodrom. ætat. 6. c. 11. *apud nos, ait, novacula quâ pili raduntur, senioribus dicitur sas, & habemus inde verbum vulgare sassen, id est, novaculâ cæsariem radere.* Hinc igitur Saxones appellatos volunt, vel quia *sassis*, brevibus gladiis, in præliis utebantur, vel quia novaculâ cæsariem radebant; quod proprium primorum Saxonum fuisse discimus è Sidonio Apollinari lib. 8. epist. 9. Francis contrà *spathæ* aut bipennis genus maximè fuit familiare, quod Agathias ἀγκύρα, ipsi *Franciscam* vocabant, teste Aimoino lib. 1. cap. 12. Sidonius Apollinaris in panegyrico Majorani August. ita describit Francorum arma, & generosum præliandi modum:

*Excussisse citas vastum per inane bipennes,
Et plagæ præcisse locum, clypeosque rotare
Ludus, & intortas præcedere saltibus hastas,
Inque hostem venisse prius. Pucrilibus annis
Est belli maturus amor: si fortè premantur
Seu numero, seu sorte loci, mors obruit illos,
Non timor: invicti perstant, animoque supersunt
Jam propè post animam.*

Insignis sanè locus de bellicosa veterum Francorum nostrorum indole, quam etiam celebrat Libanius in Orat. de laudibus Constantii & Constantis AUGG. in qua *Francos*, inquit, *multitudine innumerabiles, haud paulò tamen quàm pro multitudine validiores, non mare magis, quàm continentem timere, frigus septemtrionale cæli temperie gratius, otium calæmitatem maximam, quietem languorem ducere; contrà summam sibi felicitatem in bello positam existimare.*

7. LITORE NUNC ILLO REGNAS.] Ex quo primùm in loco *Hetha* appellato, quem in silva Sollingenfi designat Letznerus

nerus in Chron. Corbeiensi, ædificandi monasterii consilium, minus processit, & Cœnobitæ sterili solo derelicto ad Visurgim commigrarunt, ut tradit auctor libelli de translat. S. Viti, & institut. novæ Corbeix à Meibomio editus, post notas ad Widedkindi Corbeiensis hist. pag. 141. *Factum est autem eodem tempore, ut Serenissimus Imperator Luduvvicus haberet placitum in Saxonia in loco, qui dicitur Patherbrunna, in secundo anno regni sui, Incarnationis verò Domini octingentesimo decimo quinto. Tunc accessit prefatus Abba (Adalhardus) ad eum, & locutus est ei, cum consilio suadens, ut ad profectum Christianæ religionis in eadem provincia Monasterium Monachorum construere juberet: quod cum piissimus Princeps benignè suscepisset; PLACUIT ACCERSERE EPISCOPUM NOMINE HATHUMARUM, AD CUIUS DIOECESIN PERTINEBAT LOCUS, UBI CONSTRUENDUM ERAT MONASTERIUM, UT CUM EJUS FIERET IMPERIO ET VOLUNTATE. Sicque factum est, ut ab ea die, & deinceps religio Monachorum etiam in regione Saxonica succresceret; atque proficeret. Cæpit autem adificare in loco, qui dicitur Hethi, ubi cum per sex, & eo amplius annos laborassent, nihil proficere potuerunt, nisi quòd religio sancta in loco deserto tradebatur. Augebatur tamen quotidie numerus Monachorum ex nobilissimo Saxonum genere, pueri quoque bonæ indolis nutriebantur optimè. Paucis deinde interjectis sequitur: Venerunt ergo anno octingentesimo vicesimo secundo Dominica Incarnationis, sub die octavo Id. August. regnante Luduvvico Serenissimo Augusto undecimo anno ad locum memoratum: circumspèctoque ex omni parte & undique circuientes, prostrati in orationem decantaverunt psalmos ad hoc officium pertinentes, & postquam compleverunt litaniam & orationem, jactaverunt lineam, & infixerunt paxillos, & ceperunt mensurare, prius quidem templum, indè habitationes fratrum; quod cum peregissent, constituentes, qui quadam habitacula initiarent, ad propria sunt reversi: SED PRIMUM PETIERUNT EPISCOPUM UT VENIRET, ET SANCTIFICARET LOCUM, VEXILLUMQUE S. CRUCIS IN LOCO ALTARIS PONERET, NOMENQUE UT CORBEIA VOCARETUR. APTARET. Quod factum esse octavo Kal. Septembris exstat.*

Episco-

Episcopus qui nomen imposuit, & Ecclesiam dedicavit, BADURADUS FUIT, SUCCESSOR HATHUMARI. Chronic. Corbeien- se editum à Meibomio, in membrana conscriptum & hodieum Corbeix superstes: An. Incarnationis Dominica 822. indict. 15. 8. Kal. Sept. 2. feriâ, Monachi qui in loco, qui Hetha dicitur, per septem annos prius demorabantur, inde egressi cum crucibus & reliquiis in hunc locum pervenerunt: LOCOQUE AB EPISCOPO BADURADO, QUI TUNC PRÆSENS ADERAT, CORBEIA NOMEN IMPOSITUM EST, erectoque tentorio, illatisque crucibus & reliquiis, locum dedicaverunt, in honore & nomine S. Stephani Protomartyris, infodientes crucem Christi, ubi nunc altare esse dignoscitur. Ex his antiquissimis testimoniis manifestum est Corbeiam jam inde ab ejus incunabulis in diœcesi Paderbornensi sitam esse; id quod etiam Apostolicæ Abbatum Corbeiensium confirmationes, codex antiquus Cameræ Apostolicæ, in quo Episcoporum & Abbatum confirmandorum jura taxantur, diplomata Pontificum & Cæsarum, & ipsæmet Corbeiensium literæ, in quibus Paderbornensem Ecclesiam pro Cathedrali, quo præminet honore, semper revereri se velle profitentur; Ecclesiarum in Corbeiensiditione fundatarum confirmationes, consecrationes, translationes, & innumera illic exercitæ jurisdictionis ordinariæ documenta. Ex historicis, scriptor vitæ B. Meinwerci, Dithmarus lib. 7. Gobelinus Persona in Cosmodromio, Crantzius l. 1. Metropol. c. 24. & lib. 4. c. 4. Baronius tom. III. ad An. 1015. Letznerus in Chron. Corbeienf. cap. 26. aliique testantur. Corbeiensis contra, nescio quibus exemptionis literis gloriatur. Sed manus nostra oculata sunt, credunt quod vident. Certè Alexander IV. Pontifex aut exemptionis privilegia ostendere, aut Paderbornensibus Episcopis obedire jussit Corbeiensis. Diploma Apostolicum est hujusmodi:

ALEXANDER *Episcopus servus servorum Dei. dilectis filiis. Decano & Scholastico Frislarienti & Archipresbytero Ecclesiæ Nuemburgensis. Maguntinensis diœcesis salutem & Apostolicam benedictionem. Sua nobis venerabilis frater noster. Episcopus & dilecti filii Capitulum Padeburnense. petitione monstrarunt. quod. Abbas & Conventus Monasterii*

monasterii Corbeienſis Ordinis ſancti Benedicti Padeburnenſis Dioceſis aſſerentes Monasterium ipſum fore exemptum & ſe in exemptionis poſſeſſione fuiſſe à tempore cujus memoria non exiſtit. eidem Epifcopo tanquam Dioceſano ſuo intendere denegant. & ſibi de ſuis juribus reſpondere. in eorundem Epifcopi & Capituli & Padeburnenſis Eccleſiæ præjudicium & gravamen. quanquam dicti Abbas & Conventus exemptionis privilegium non oſtendant. Quare dicti Epifcopus & Capitulum nobis humiliter ſupplicarunt. ut providere ipſis & eidem Padeburnenſi Eccleſiæ paternam ſuper hoc ſollicitudine curaremus. Quocirca diſcretioni veſtræ per Apoſtolica ſcripta mandamus. quatenus eoſdem Abbatem & Conventum ex parte noſtra moneatis & inducere procuretis. ut infra quindecim dies poſt monitionem veſtram obediant dicto Epifcopo. vel privilegia exemptionis oſtendant. Alioquin vocatis qui fuerint evocandi & auditis hinc inde propoſitis quod canonicum fuerit appellatione poſtpoſita ſtatuatis. Facientes quod decreveritis per cenſuram eccleſiaſticam firmiter obſervari. Teſtes autem qui fuerint nominati ſi ſe gratia. odio vel timore ſubtraxerint. per cenſuram eandem appellatione ceſſante compellatis veritati teſtimonium perhibere. Quod ſi non omnes hiis exequendis potueritis intereſſe duo veſtrum ea nihilominus exequantur. Datum Laterani v. Kal. Martii Pontificatus noſtri anno tertio.

8. CORBEIA.] E cujus diſciplina complures olim viri pietate ac doctrinâ inſignes prodierunt, qui diverſis populis dati Epifcopi, & fidei Doctores, Septentrionem pænè univerſum Chriſtianæ religionis luce colluſtrarunt, & hâc operâ inſulæ Rugiæ imperium magnæque per Germaniam opes ſibi pepererunt. Sed præ dolor!

Πάλιν πρὸ ἡσων ἄλκιμοι Μιλήσιοι.

R

Cate-

Cæterùm Corbeia nomen suum debet *aurea Corbeia*, Gallix cœnobio, haud procul Ambianis, ad ripam Somonæ fluvii, An. Christi 660. à Bathilde, Saxonici generis heroina, Clodovæi II. Francorum regis conjuge fundato, ex quo in novam *Corbeiam Saxonicam* ad Vifurgim Ludovicus Pius ejus fundator religiosorum hominum colonias deduxit. Quod Joannes Trithemius ex Henrico de Hervordia annotavit, & vita S. Adelhardi Corbeiensis Abbatis apud Bollandum 2. Januarii, pag. 107. & 117. confirmat, & liquidò patet ex his Ludovici Pii diplomatibus Corbeix datis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri J E S U Christi. HLUDOVVICUS divina ordinante clementia Imperator Augustus. Cum petitionibus servorum Dei justis & rationabilibus divini cultus amore favemus. superni muneris donum largiri non diffidimus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum tam præsentium quam & futurorum sagacitas. quia adiens serenitatem culminis nostri vir reverentissimus Adalardus Abba ex monasterio Corbeia. quod ei dudum in provincia Saxonica ad augmentum mercedis nostræ ex novo construere jussimus super fluvium Wisera in Villa regia in loco nuncupante dudum Huxori dicatum in honore S. Stephani Protomartyris. suggestit mansuetudini nostræ. ut idem monasterium & monachos ibidem per tempora degentes cum rebus & hominibus non solum sub nostra tuitione & defensione constitueremus. verum etiam & talem immunitatem fieri jubermus. qualem omnes Ecclesiæ in Francia habent. Cujus petitioni dignam & proficuum judicantes. hanc auctoritatem immunitatis erga prædictum monasterium Corbeia ejusque rectores fieri jussimus. per quam decernimus atque jubemus. ut nullus Judex publicus vel quilibet ex judiciaria potestate in Ecclesias. aut loca. vel agros. seu reliquas possessiones memorati monasterii. quas præsentis tempore in quibuslibet pagis & territoriis habet. vel deinceps ibidem conlata fuerint. ad causas judiciario more audiendas. vel freda exigenda. aut mansiones vel paratas faciendas. aut fidejussores tollendos. aut homines ipsius monasterii tam ingenuos quam & latos distringendos. aut ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas. ullo unquam tempore ingredi audeat. vel ea quæ supra memorata sunt penitus exigere præsumat. Sed
liceat

liceat memorato Abbati suisque successoribus res predicti monasterii sub immunitatis nostrae defensione quieto ordine vivere ac residere. & quicquid exinde jus fisci exigere poterat. totum & ad integrum nos pro aeterna retributione ad pauperes alendos. & luminaria eidem monasterio concinnanda concedimus. qualiter monachi ibidem degentes. pro nobis proleque nostra atque statu totius nostri imperii nobis ad regendum commissi. Domini misericordiam adtentius exorare delectet. Sed & hoc placuit nobis huic inserere auctoritati. ut licentiam habeant rectores hujusce monasterii cum quibuslibet hominibus liberis. res & mancipia legaliter commutare. Videlicet ut quicquid justè & rationabiliter pars alteri contulerit parti. per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneant atque possideant. & quicquid exinde facere voluerint libere in omnibus perfruantur arbitrio faciendi quicquid elegerint. Et ut haec auctoritas immunitatis atque confirmationis nostrae per futura tempora inviolabilem obtineat firmitatem. manu propria subter firmavimus. & anuli nostri inpressione signari jussimus.

Signum H L U D O V V I C I Serenissimi Imperatoris.
 Durandus Diaconus ad vicem Fridagisi recognovi. Data VI. Kalend.
 August. Anno Christo propitio X. Imperii domni H L U D O V V I C I piis-
 simi Augusti. indictione prima. Actum Ingilnheim palatio. in Dei no-
 mine feliciter. Amen.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri J E S U Christi.
 H L U D O V V I C U S divina ordinante providentia Imperator Augu-
 stus. Omnibus sanctae Dei Ecclesiae nostrisque fidelibus presentibus scili-
 cet atque futuris notum esse volumus. Quomodo Corbagense monaste-
 rium in Saxonia propitiante Domino cum consensu fidelium nostrorum
 in honore sancti Stephani Protomartyris Christi devotissima intentio-
 ne fundavimus. & ibi competentia subsidia quaque prae manibus in-
 venimus debita largitate predicto sanctificationis loco nostra in elimo-
 sina contulimus. Insuper etiam quia locum mercationis ipsa regio in-
 digebat. monetam nostrae auctoritatis publicam ultra ibi semper inesse
 Christo militantibus proficuum statuimus. Quatenus cum omni inte-
 gritate absque ullius contradictione vel impedimenti occasione locus
 ipse sanctitatis omnem inde redditum nostrae auctoritatis publicum pos-
 sideat. & utilitatibus monasterii perpetuis temporibus multiplicatum

nostrum hoc largitatis donum proficiat. & ut fiduciali perpetuitate hæc omnia auctoritatis nostra dona sibi potiatur & teneat. anuli nostri inpressione subter roborando firmare decrevimus.

Signum HLU DOVVICI *Serenissimi Imperatoris.*
Hirminmarus Notarius ad vicem Theogonis recognovi.

Data Kal. Junias. Anno Christo propitio XX. Imperii domni HLU DOVVICI piissimi Augusti. Indictione XI. Actum Wormatia civitate. in Dei nomine feliciter. Amen.

9. HUXARIÆ DICIT JUS.] Quam Ludovicus Pius VI. Kalend. August. Indict. 1. Imperii sui x. qui fuit annus Æræ Christianæ 823. Adelhardo Abbati & monasterio Corbeienfi donavit in Ingilinheim. Vid. diploma apud Gerhardum Cleinsorgium in histor. Ecclesiastic. Westphaliæ ms. & Stangevolium in Annal. Circuli Westphal. lib. 2. pag. 120. Indè Huxaria (in cujus confiniis BRUNISBERGA) à Letznero in Chron. Corbeienf. cap. 67. 68. 69. & 70. descripta, hodie in ditione est Corbeienfi; attamen quoad ecclesiasticam sive sacram jurisdictionem, ut prædiximus, ad Paderbornensem Episcopum pertinet. Quapropter in divisione sedium Archidiaconalium Diœceseos Paderbornensis, auctoritate Sedis Apostolicæ Legati, tempore Bernardi IV. Episcopi Paderbornensis facta, quartum locum obtinet, ut patet ex his literis.

Frater Conradus Prior Provincialis fratrum Prædicatorum Theutonia. & frater Ernestus ejusdem Ordinis. Visitatores à Legato per Paderburnensem dyocesim dati. Universis ad quos præsens scriptum pervenerit utriusque vitæ salutem. Ne ordinatio nostra super divisione Ecclesiæ parochialis S. Othelrici in Paderburna. & super aliis articulis infra annotatis: processu temporis quod sue vetustatis celeritate delere solet omnia. memoriam effugiat humanam. præsentis scripto declaramus. quod nos accedentes ad Ecclesiam Paderburnens. Abbate de Bridelare nostro Collega legitime excusato. Ecclesiam præfatam sancti Othelrici. secundum quod à D. O. sancti Nicolai in Carcere Tulliano Diacono Cardinali Apostolicæ Sedis Legato acceperamus in mandatis. de majoris Præpositi & singulorum ac universorum.

rum de Capitulo. nec non D. Conradi ejusdem Ecclesie Plebani consensu post resignationem ejusdem Ecclesie à præfato Plebano coram D. Bernardo IV. Paderburnensi Episcopo. Volrado Præposito. Amelungo Decano. Volquino de Swalenberch. & nobis factam. de consilio ejusdem D. Episcopi in has tres divisimus partes. Unam quæ est à domo Hildebrandi Wapenrocht. usque ad curiam Episcopi quæ vocatur Stathelbove. & deinde ad murum civitatis. & à domo jam dicti Hildebrandi usque ad domum Harmodi de Alride. & ab eadem domo usque ad molendinum Episcopi. & ab illo molendino usque ad pontem lapideum. Ecclesie sancti Pancratii. Aliam vero partem Nortelwinke & Aspethere. usque ad domum Cristina ante Urbem. & ab eadem domo usque ad portam quæ itur Herisiam. & omnes domos & villas extra civitatem versus Orientem & Septentrionem inferiori Choro sancti Liborii assignantes. Ecclesie vero sancti Othelrici omnes domos quæ inter has duas partes sunt & omnes villas & singulares domos quæ extra civitatem sunt versus Occidentem. contulimus. Volradus vero major Præpositus ad instantiam Domni Episcopi & nostram. Ordinationem nostram ac partium assignationem approbando. præfatum parochiam videlicet Ecclesiam sancti Othelrici cum omnibus suis pertinentiis Dominabus in Paderburna Ordinis Cisterciensis in eadem Ecclesia in perpetuum mansuris. Auctoritate Patronatus de consensu Capituli majoris Ecclesie in remissionem peccaminum suorum & ut in perpetuum ipsius Præpositi à præfatis Dominabus. maxime quia earundem in eodem loco fundator extitit. memoria habeatur jure contulit perpetuo possidendam. ita tamen quod quemcumque Sacerdotem Abbatissa & Conventus dictarum Dominarum ei suisque successoribus præsentaverint. ab ipso suisque successoribus sine difficultate curam recipiat animarum. & ei suisque successoribus sicut tenetur obediet. Et ut gratiam uberiolem Dominabus exhiberet eisdem ordinavit ut post mortem Præpositi ejusdem loci. dimidia marca in recognitionem subjectionis. & pro jure Synodatico majori Præposito dimidia marca persolvatur. Ecclesiam vero sancti Pancratii. D. Rothezero & Ecclesiam sancti Liborii in inferiori Choro. debita sicut verus Patronus ad quem debitum in omnibus habebunt respectum. à quo etiam & curam animarum &

temporalia simul accipiunt & eorum successores accipient debita contulit solemnitate. He autem Parrochie omnia jura parrochialia habebunt. nisi quod Crucem diebus dominicis & in solemnitatibus non ferent. sed in processione majoris Ecclesia cum suis erunt Recto-ribus. nisi legitima fuerint necessitate prapediti. in Parasceve sepul-turam Crucifixi non facient. & in Nativitate Domini. in Pascha. in Ascensione. in Pascha. in Pentecostes. in festo Patroni & in die De-dicationis ad Ecclesiam convenient majorem divinum officium audi-turi.

De Archidiaconatibus verò ordinantes totum Episcopatum in sex Sedes. præter duos Archidiaconatus videlicet majoris Præpositura. cui hæ tres villæ Himminchusen. Dale & Buke sunt adjuncta. & Præ-positura sanctorum Apostolorum Petri & Andrea. de D. Episcopi con-silio & Capituli consensu distinximus. Unam Sedem Horhusen in Ec-clesia sancti Dyonisii. cui duas Ecclesias Curbike & Athorp cum ip-sarum Ecclesiis & Capellis adjunximus locantes. Secundam Sedem Wartberch. cui Ecclesias Dasburch. Lovene. Wellethe. Kulete. Ro-then. Bylinchusen. Scerve. Ofsenthorp. cum earum Ecclesiis & Ca-pellis adjunximus. ipsum Archidiaconatum Cantoria deputantes. Tertiam Sedem Yburch. cui has Ecclesias Eisnen. Natesunken. Bra-kel. Volstesen. Herstellé. & omnes Ecclesias quas modo habet Helm-wordishusensis Ecclesia. Heristam. Wilbodissen. cum ipsarum Eccle-siis & Capellis adjunximus. ipsam Sedem Camera assignantes. Quar-tam Sedem HUXARIÆ. cum hiis Ecclesiis. Corbeia. Meinbrag-tesen. Brochusen. Otberch. Erclen. Amelunkessen. Godelmen. He-lingenberg. Berninichusen. Bodikissen. Albagtissen. Heienhusen. Ho-mersen. Boffesen. sanctus Ægidius. Nienovere. Oldenthorp. Dune. duo Holtesminne. Lugterinken. cum earum Ecclesiis & capellis. Quint-am Sedem Stenhem cum hiis Ecclesiis. Belderfen. Oldenberge. Holt-husen. Sumerisle. Monasterium. Leverinethorp. Collebike. Valcken-hagen. Burghagen. opidum Svalenberch. Scithere. Wicbiletthe. By-che. Capella Relinkerke. Sandenebike. Pumesen. Lugethe. cum ea-rum Ecclesiis & Capellis. Sextam Sedem Lymege. cum hiis Eccle-siis. Scutemere. Orlinchusen. Hepen. cum earum Ecclesiis & Capel-lis. quam Sedem Custodie deputavimus. adicientes quod cum Archi-diacono

diaconatus Scildese & Hervordie vacaverint. Præpositura Scildesensi permaneant. ita si eadem Præpositura Capitulo remanebit. alioquin & Hervordia & Scildese ad Custodiam devolventur. quæ tamen Sedes non nisi post mortem eorum qui nunc ipsarum Ecclesiarum Archidiaconi sunt. vel nisi forte voluntarie resignaverint. vacabunt. Auctoritate etiam D. Legati districtè sub anathematis vinculo. omnibus Sacerdotibus & Plebanis præfatarum sex Sedium præcipiendo mandamus. quatenus cum ipsas Sedes vacare contigerit. ad Archidiaconos suos. curam animarum & donum altaris ab ipsis accipiendo. debitum in obedientia & procuratione eisdem faciendæ. habeant respectum. Cum vero inter cetera de mandato D. Legati de obedientiis sæpèdictæ Ecclesiæ ordinaremus. Canonicis non per omnia nobis consentientibus. tandem. D. Volradi majoris Præpositi. & nostro se commiserunt arbitrio. pœna centum marcarum ipsum arbitrium vallantes. Furamento igitur ab omnibus accepto ut nostris parerent mandatis. sub pœna arbitrii videlicet centum marcarum primo præcepimus. ut omnis cessaret rancor qui erat inter majores Canonicos & minores de inæqualitate bonorum. & pacis osculum fuit utrinque datum & acceptum. & postmodum divisione facta bonorum. sub pœna arbitrii scilicet centum marcarum præcepimus. ne quis de cetero querimoniam Episcopo vel Præposito moveret. de collatione obedientiarum. Sed sit in potestate eorum conferre obedientias suas cui voluerint. & plures uni secundum quod ipsis videbitur expedire. nisi Dominus Papa vel ejus Legatus providerit aliter ordinandum. Præcepimus etiam sub eadem pœna. ne quis vindictam sumat de Præposito majore pro eo quod arbitratus est obedientias quorundam Canonicoꝝ esse dividendas. & excommunicavimus omnes qui de cetero rancorem verbo vel factò pro illa divisione obedientiarum contra dividentes vel eos qui bona receperunt demonstrarent. id est. qui eos pro illo factò contumeliis & obprobriis afficerent. vel eis hoc factum improperarent. & decernimus eos qui hæc fecerint excommunicatos. perjuros. & pœnam centum marcarum incurrisse. De mandato etiam D. Legati & nostra ordinatione. omnes Canonici à majore usque ad infimum de Capitulo majoris Ecclesiæ juraverunt. quod cum in ipsorum Ecclesiæ non sint nisi **XXIV.** majores præbendæ & sex pueriles.

Nullus

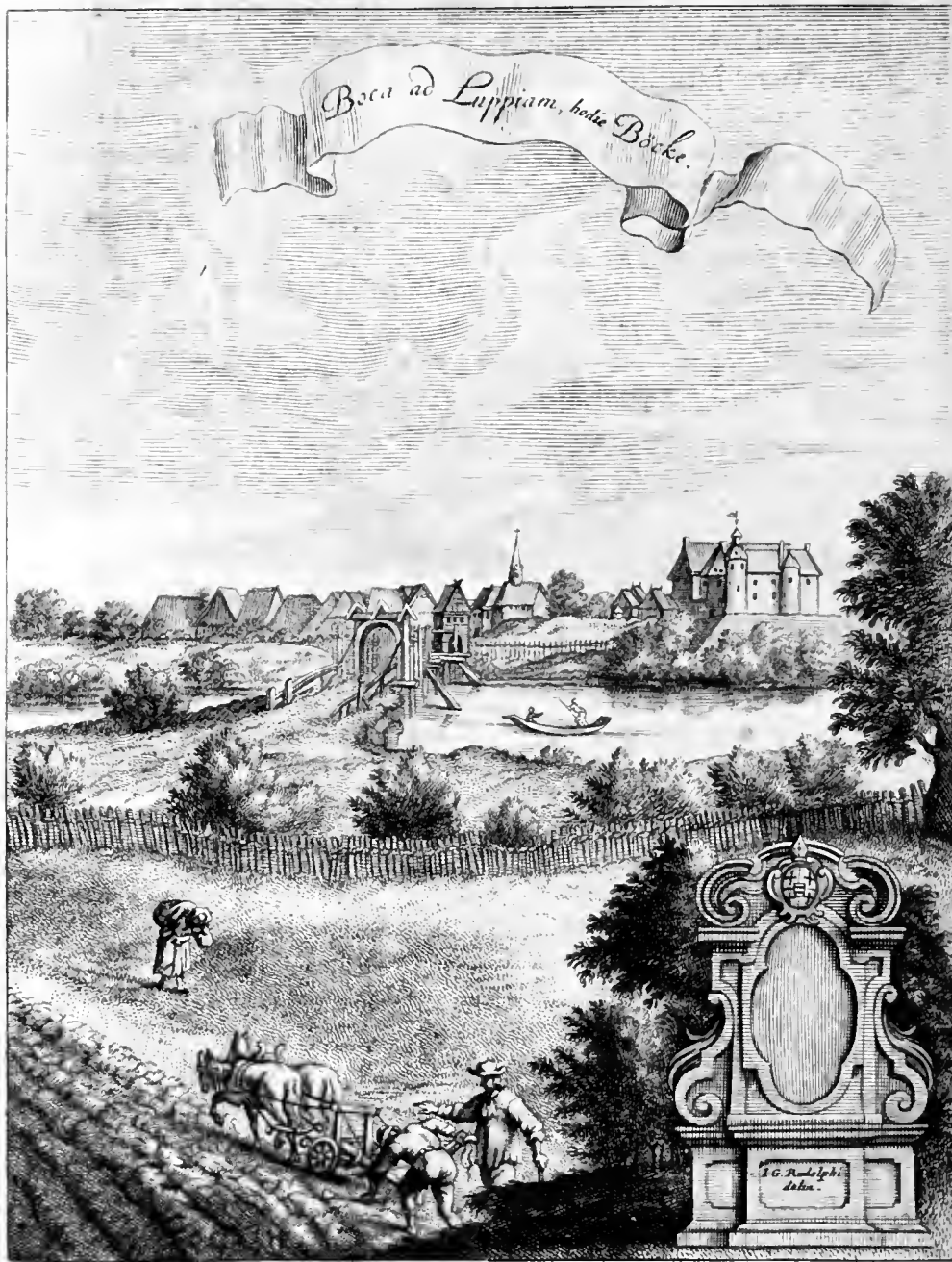
Nullus de cetero ad non vacans. nec duo ad unum vacans eligantur. & quod nullus Canonorum de cetero emancipabitur quin idem juret. ne numerus Canonorum excedat numerum praebendarum.

10. PADIBORNA TUÆ.] Qui nobis Ptolemæi tabulas egregiè illustratas ediderunt, cum inter Germaniæ oppida *Teuderium*, quod Antoninus vocat *Theudurum*, reperissent; non dubitarunt affirmare esse Paderbornam: In qua sententia est Petrus Montanus, Althamerus, Henricus Harius in ms. descript. Diocesis Paderborn. & Klocnerus, qui citat Albertum Thonerium Vicarium Paderbornensem anno 1190. asserentem eo in loco, quem modò Paderborna occupat, situm fuisse quondam pagum *Tutorium* sive *Dutorium*, ita nuncupatum à *Dute*, quod veteri Saxonum linguâ Deum significat, & est, ut ait, hic frequens in ore hominum *Iodute* idolum, à Majoribus nostris, ut fertur, divinis honoribus cultum. Verùm quicquid sit de pago *Dutorio*, & isto idolo, certum est *Theudurum* non alibi, quàm in ulteriori Rheni ripa, ubi Antoninus posuit, inquirendum esse, & ut Cluverius ac Bertius rectè opinantur, *Tudder* hodie appellari, non incelebrem Juliæ vicum, qui uti pristinum nomen servat, ita plurima antiquitatis monumenta hodiedum illic è terra eruuntur, signa loci olim cultissimi. Nihil igitur *Teuderium* ad Paderbornam, quam à fonte Paderæ nomen accepisse ita est compertum, uti *Born* sive *Borne* & *Brumne* Teutonicè fontem significat.

11. QUÆ SI POSTERITAS SERVASSET FOEDERA.] Diversissimus religionis in Paderbornensi & Corbeiensi ditione est status. In Paderbornensi solius Catholicæ fidei cultus floret vigetque; in Corbeiensi heterodoxæ Lutheri opiniones, per ordinariam Episcopi Paderborn. jurisdictionem, præpostero sanè tempore, nec cum exiguo æternæ salutis dispendio violatam turbatamque, ita prò dolor! invaluerunt, ut Huxaria novæ religionis infrænata licentiâ lasciviens, unà cum vero Numinis cultu, obsequium Abbati debitum, non semel exuerit; & nunc etiam, dum hæc scribimus, Brunswicensium præsidio muni-

munita adversus Corbeienfes, fœdum in modum tumultuetur. Quibus idcirco providendum, ne dum ipsi extra Monasterii septa, sacrae jurisdictionis phylacteria student dilatare, civilis interim potestatis fimbriae ab aliis quotidie magis accidantur. Quin illa potior sit cura, ut *fortunam velut tunicam magis concinnam probemus quam longam.* Apul. in Apol.

BOCA AD LUPPIAM.

MEMORIÆ. SACRUM

BOCA. VETUS. CAROLO. MEMORABILIS. HOSPITE. PAGUS
 LUPPIA. QUAM. RAPIDIS. PRÆTERIT. AMNIS. AQUIS
 ANGARIOS. VIDIT. PACEM. VENIAMQUE. PRECANTES
 SUPPLICITER. FRANCO. SUBDERE. COLLA. JUGO
 OBSIDIBUSQUE. DATIS. JURANDO. JURE. PACISCI
 OBSEQUII. STABILEM. TEMPUS. IN. OMNE. FIDEM
 ANGARIÆ. GENS. VICTA. SACRO. LÆTARE. TRIUMPHO
 QUEM. CAROLUS. DE. TE. RELIGIOQUE. TULIT
 SI. SUB. REGE. PIO. LIBERTAS. GRATIOR. EXSTAT
 SERVITIO. MAGIS. ES. LIBERA. FACTA. TUO

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
 APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
 PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
 MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
 COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
 RO. DE. FURSTENBERG

BOCÆ. CELEBRI. GLIM. PAGO. UBI. CAROLUS. M
 FRANCORUM. REX. ANGARIOS. DATIS. OBSIDI-
 BUS. ET. JURE JURANDO. FIDEM. OBSEQUII. FIR-
 MANTES. AN. DCC. LXXV. IN. DITIONEM. ACCEPIT
 ET. A. SANCTÆ. MEMORIÆ. BADURADO. PADER-
 BORNENSI. EPISCOPO. RELIQUIÆ. B. LANDOLI-
 NI. CONF. QUAS. E. CAMERACENSI. DIOECESI
 ILLUC. TRANSTULERAT. COLLOCA-
 TÆ. FUERUNT

M. H. P

S 2

NO-

N O T Æ.

1. **B O C A.**] Brunisbergam castra Caroli M. prælium cum Saxonibus in transitu Visurgis, & diuturna obsidio; *Bocam* non minus ejusdem hospitium, pax & religio, ab Astron. in Annal. rerum gest. à Carolo M. apud Reuberum, Auctore vitæ Caroli M. edit. à Pithæo, Annal. Canisii, Adelmo, Poëta Anonymo, Reginone, & literis antiquis commemorata commendant, & dignam monumento reddunt.

2. **L U P P I A.**] Ubi etiamnum arx, vicus & præfectura *Boca* appellata superest, sunt qui castrum stetisse opinentur, de quo Astronomus: *Eresburgo castro, quod dirutum erat, restaurato, alioque castello super Lippiam exstructo, & in utroque non modico presidio relicto, ipse in Galliam reversus. Quod Henricus de Hervordia, quem sequitur Rolevingius, Vechtelar appellatum scribit, & Cleinsorgius Lipstadii collocat: Wittius verò Leisbornensis monachus, nomen ei fuisse putat Borchvechteler, impositumque Glennæ flumini, haud procul Lipstadio. Verosimilius Gobelinus Persona, & Panegyri. Paderborn. rudibus antiqui Alifonis, prope Luppia caput, ubi Carolus castra tunc habebat, inædificatum hoc castellum, & Francos illic stationem egisse putant, ut eo in loco, ubi facilis esset Westphalis ad Angarios, & ab his ad Westphalos commeatio, nullo negotio utrosque in officio contineret. Quod & sub Augusto impulit Drusum, ut munitionibus locum circumdaret, poneretque ibi Romana castra ad coercendas Rhenum inter & Visurgim sitas nationes. *sanctæ* deinde memoria **BADURADUS** Episcopus Paderbornensis, ossa *B. Landolini*, cujus honori dicatum templum *Bocæ* hodie dum exstat, è dioecesi Cameracensi translata, *Bocæ* collocavit; quæ ad annum usque 1101. religiose asservata. Paucis annis antè, Monasterium ordin. S. Benedicti super eadem sacra ossa Erpo Comes de Padberg, consilio & adjutorio Henrici de Werle Paderbornensis Episcopi, inchoavit.*

IN nomine Domini. Erpo dictus Comes in Patberg, ad notitiam omnium fidelium pervenire desideramus, quod nos ad honorem Domini nostri Jesu Christi, & sanctæ ejus Genitricis Virginis Mariæ, & super reverenda ossa beati Landolini Confessoris, quæ sanctæ memoriæ Baduradus Paderbornensis Episcopus de diocesi Cameracensi transtulit, & in loco, qui dicitur BOCA, integraliter deportavit, novellam plantationem religionis S. Benedicti construximus, super fluvium, qui dicitur Lippia; quod opus structura mea consilio & adjutorio Domini Henrici Paderbornensis Episcopi inceptum, Comites de Niteheiminis & terroribus, ne perficeretur, impedierunt, afferentes se veros hæredes loci illius esse post mortem Dominae Beatricis conjugis nostræ. Unde inuito consilio prædicti Episcopi, transmigravimus Abbatem & fratres ejus, qui cum ipso erant, in villam nostram, quæ vocatur Fletorp, & ibi incepimus structuram nostram consummare, anno gratiæ millesimo centesimo primo, ad honorem Piæ Matris, & ut ardentius instarem, benignissimus Dominus flagello suo me torpentem excitavit hoc modo. Quodam tempore oppidanis in Horhusen fortè injustè in tantum offensus, ut incendio oppidum totaliter destruere & consumere vellem, etiam ignem immittendo; quidam de ipsis oppidanis ad Ecclesiam sancti Magni gloriosi Martyris fugientes imaginem Crucifixi Domini rapuerunt, & eam ferentes obviam mihi furenti processerunt. At ego rationem præ furore non capiens, ad portitores Crucifixi evaginato gladio, ut stultus, miser irrupi, & quod Crucifixo pro corona capiti impositum est, percussi, & partem in terram dejeci: Nec sine mora ultio divina defuit, nam digiti mei, quibus ferrum ad contumeliã sanctarum reliquiarum strinxeram, & manus in volam contracti, præsentiam æterni judicis ibi adesse & iram persenssi. Tunc igitur ejus flagello castigatus, & tamen de eo quod scriptum est, flagellat omnem filium quem recipit, fiduciam sumens, præsumebam à misericordia Dei me diligi, quod merebar affligi, præfatæ Ecclesiæ beati Magni de meis possessionibus mansum unum, & Monasterio meo Fletorpensi omnia mea & me ipsum, Ministeriales meos cum beneficiis & possessionibus, servos omnes mihi bene in hoc consentientes, Domina meæ perpetuæ Virgini Mariæ contradidi. Constituo, & præsentis scripto sigillo nostro roborato jubeo, ut post mortem meam aliam personam Ecclesiasticam Abbas, & qui cum eo sunt fratres eligant, & ei proprietatem

Monasterii mei tradant; & ejus consilio & permissione, Advocatum ad tempus unius anni vel duorum, si opus sit, eligant: finito verò Advocatiae suae termino, iterum, si necesse sit, non de progenie priorum, sed alium; ut caveatur ne aliquis in Advocatia hereditario jure succedere possit. Ministeriales mei qui modo sunt, Ministeriales Monasterii, in quacunque parochia moriantur, sepulturam in praedicto meo Monasterio eligant & habeant, & optimum equum, quem quis habeat, & arma ibidem offerat. Fura verò in accipiendis vel dandis hereditatibus, secundum jura Ministerialium ubi se tradiderint habeant. Actum Anno M. CIV. tertio nonas Julii.

Anno verò 1371. Bernardus de *Sörde* Eques, arcem *Bocam*, Henrici Episcopi, & successorum ejus, *feudum ligium* semper fore professus, exstruxit; filius Bernardus facellum ibidem condidit, quod ejus nepos Philippus Westphaliae & Angariae Marcellus, & conjuge defuncta Praepositus Monasteriensis, insigni sacra suppellectile, & sacrarum reliquiarum atque indulgentiarum thesauro locupletavit. Arcem quidem, stirpe Bernardi conditoris extincta, saeculo proximè praeterito à Theodoro Furstenbergio Paderborn. Episcopo recuperatam, An. 1646. Sueci unà cum sacello incendere; verum eandem Theodorus Adolphus Episcopus Paderbornensis instauravit munivitque. Hic igitur locus, si Reinero Reinuccio, in Poëtam Anonymum notas componenti, in mentem venisset, minimè is dubitasset, utrum quae Annales Francorum de *Boca* memorant, sint de Monasterio S. Menolfi, an de *Busenborg* arce ditionis Schayenburgicae intelligenda; cum hæc trans Visurgim in Ostfalis sita, illud verò *Bödefe* semper fuerit appellatum.

3. BOCA VETUS CAROLO MEMORABILIS HOSPITE.] Astronomus: *Indè reversus cum in pagum qui Buchi vocatur pervenisset.* Poëta Anonymus:

In pagum rediit quem dicunt nomine BUKKI.

Non postrema loci alicujus gloria censetur, Cæsarem Regemque hospitio excepisse. quàm multa hac sola de causa monumenta posita?

4. PAGUS.] Antiqua regionum agrorumque in pagos divisio.

vifio. De Numa Pompilio, Dio & Plutarchus tradiderunt: *Divifit totam regionem in partes, quas pagos nominavit.* Eodem modo *Helvetia*, Cæfar. lib. 1. *Suevia*, idem lib. 4. *Alemania*, Ammian. Marcellin. lib. 16. *Germania omnis*, Cluver. præcipuè verò *Saxonia* in pagos diftributa erat. Meibom. in comment. de pagis Saxon. Præter *Bocensem* complures in hiftoria Francica, Imperatorum Regumque Saxoniorum diplomatis, & antiquarum donationum literis pagi nominantur, plerique toti, nonnulli ex parte Ecclefiæ Paderbornenfi donati: nimirum, *Aga*, *Almenga* fivè *Almunga*, *Auga*, *Engere*, *Heffi*, *Hemmerveldun*, *Hertega*, *Hutagoe*, *Lacni*, *Lifna*, *Morunga*, *Nihterga*, *Paterga*, *Rittega*, *Sorehtfeld*, *Treverefga*, *Treini*, *Thietmelli*, *Tilichi*, *Ventzga*, *Weffiga*, *Wetiga*, *Westphalon*. Significabatur itaque hoc nomine non vicus, fed major minorve amplioris regionis tractus, non paucos vicos villasque complectens; sæpe magnæ provinciæ partem veteres Germani *Gaw/Börde* / Saxones verò pagos *Scyre* vocabant: unde *Warwickfcyre*, *Nicolfcyre*, *Leycefterfcyre*, &c. appellationem invenerunt. Lindenbrogius in glossario Cod. LL. antiquar. Defuit hæc appellatio paulatim circa annum 1100. cum pagi in Ducatus, Principatus, diverfi generis Comitatus, migrarunt, ac hæreditario jure poffideri cœpti. In his pagis Duces, Principes, Satrapæ, Comites jus dicebant. Cæfar lib. 6. Comm. *In pace nullus est communis magistratus, fed principes regionum atque pagorum inter fuos jus dicunt, controversasque minuunt.* Tacit. de morib. German. *Eliguntur principes, qui jura per pagos vicosque reddunt.* Poëta Anonym.

Sed variis divifa modis plebs omnis habebat.

Quot pagos, tot penè Duces.

Beda hift. Ecclefiast. lib. 5. c. II. Rolevingius: *Regem antiqui Saxones non habebant, fed per pagos Satrapas constitutos.* Qui Satrapæ in generali conventu designabantur, quem Saxones, teste auctore vitæ S. Lebvini, quotannis in *Marcalo* ad *Visurgim* celebrabant. A Caroli M. demum tempore Comitum nomen ufurpari cœptum. Hinc Saxones & reliqui Germani quoties fitum loci exprimere volebant, in quo pago, & pagus in cujus Comi-

Comitatu esset, soliti describere. Exempli causâ, diplomata S. Henrici Imp. An. 1012. Ecclesiæ Paderborn. data, memorant: *Curtem Horsfede in pago Rittiga, in Comitatu Bernardi. An. 1019. Abbatiam Scheldice sitam in pago Westfaga, & Comitatu Friderici Comitis. Conradi Imperatoris, An. 1027. Curtem Ervite in pago Engere, in Comitatu Marquardi. An. 1030. pradium Padberg in pago Nithega, & Comitatu Haholdi. An. 1033. in loco Halmwardeshusen, in Comitatu Bennonis Comitis, & pago Angera sito.*

5. ANGARIOS VIDIT.] Vita Caroli M. apud Pithæum: *Indè revertente Domno mitissimo Rege Carolo, venerunt Angarii in pago Bocensi, unâ cum Brunone & reliquis optimatibus eorum, & dederunt ei obsides. Annal. Francor. apud Canisium: Similiter indè jam revertente mitissimo Domino Rege, venerunt Angarii, in pago qui dicitur Buckhi, unâ cum Brunone, & reliquis optimatibus eorum, & dederunt ei obsides sicut Austrasii. Regino in Chron. Simul eò revertente venerunt Angarii in pagum qui dicitur Bucki, unâ cum Brunone duce eorum, & fecerunt sicut Orientales Saxones fecerant. Annal. Franc. apud Reuber. An. 775. Indè reversus cum in pagum, qui Buchi vocatur, pervenisset, Angrarii cum suis primoribus ei occurrerunt, & sicut Ostfali, juxta quod Rex imperaverat, obsides & sacramenta dederunt. Imitati sunt hîc Angarii majores suos Angrivarios, de quibus Tacit. lib. 2. Annal. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, nî deditionem properavissent, atque illi supplices nihil abnuendo veniam omnium accepere. Rectè utrique, cum hi Germanici Cæsaris, illi verò Caroli potentia impares se agnoscerent. Quamobrem etsi tot insignes inter Visurgim & Rhenum populi, Sicambri, Bruçteri, Tençteri, Uspetes, Dulgibini, Tubantes, Marfi, vel translati, vel excisi, vel emigrarint, vel vetus nomen amiserint, atque in unum cum Francis primùm, deinde cum Saxonibus populum coaluerint; mansit tamen semper, & cum finibus Angrivariorum seu Angariorum, fama, nobilitas & potentia crevit. Adjungere se quidem Saxonibus, sed ita ut Angarii appellari non desierint: in tres enim populos Saxoniam tota, Westphalos, Angarios, & Ostphalos, divisa olim fuit. Poëra Anonym. lib. 1. Widekind. lib. 1. Quem locum in hac divisione obti-*

obtinerint, facilè tum ex eo, quòd ex *Angariis* Widichindus fuerit, ad cuius posteros Saxonia univerfa, & imperium Romanum postea pervenit, tum ex amplitudine provinciæ colligi potest. Habitaverunt enim primùm *Angarii*, à campestri planitie, van den *Angeru* / ut contrà *Marsi* & *Brueteri* à paludibus dicti, AD CONFLUENTES ANAGRI ET ALBIS, ubi Angermunda; & hæc antiquissima eorum sedes. Reinerus Reineccius. INTER AMISIUM ET VISURGIM, *ad cuius lævam castra metanti Germanico, Angrivariorum à tergo defectio nuntiata, & mox vindicata.* Tacitus, Cluver. BRUNISBERGÆ, arce à Brunone *Angrivariorum* duce, & deditiois hujus auctore inchoatâ. AD DIMOLAM, ubi Helmershusa, quæ in diplom. Chuonradi Imper. An. 1033. locus vocatur in pago *Angeris* situs. IN COMITATU RAVENSBERGENSI, in quo vicus *Enger* / & sedes Widichindi. IN FINIBUS BRUCTERORUM, juxta Tencteros, atque post Dulgibinos & Chasuaros. Tacit. de mor. Germ. *Juxta Tencteros Brueteri olim occurrebant: nunc Chamavos & Angrivarios immigrasse narratur, pulsis Brueteris. Angrivarios & Chamavos à tergo Dulgibini, & Chasuari cludunt.* INTER OSTFALOS ET WESTFALOS, ab Austro Francis, ex Aquilone Oceano propinqui. Poëta Anonymus:

*Inter prædictos mediâ regione morantur
Angarii, populus Saxonum tertius, horum
Patria Francorum terris sociatur ab Austro,
Oceanoque eadem conjungitur ex Aquilone.*

AD CAPUT AMISII, Altham. INTER EJUSDEM ET LUPPIÆ RIPAS, BOCÆ, Winckelmannus. IN ERUITE, Diploma Conradi Salici, quo Meinwerco Episc. Paderborn. curtem imperialem *Eructe* in pago *Engeri*, in Comitatu *Marcwardi*, An. 1027. donavit. IN DUCATU ANGARIÆ, SUSATI capitegentis, WERLIS, ARENSBERGÆ, literæ Friderici Com. apud Cleinsorgium, datæ in castro *Arnsberg*, pago *Engern*. Fortassis etiam in DUCATU MONTANO, in quo *Anger* fluvius, *Angeroxt* & *Angermunda* oppida.

6. ANGARIÆ GENS.] Ab Angariis dictus vicus Engern/ oppidum olim non incelebre, tempore belli Saxonici; cujus adversus Francos auctor & dux fuit Widichindus, in potestatem Caroli M. devenit. Sed ubi Christianam religionem amplexus Widichindus cum Carolo pacem fecit, Angaria ad ipsum rediit. Quæ cum deinde cum reliquo Saxonix & Westphaliæ Ducatu aliquoties dominos mutasset, tandem post Henrici Leonis calamitatem cessisse Comitibus Lippiensibus perhibetur. Ex his Simon Bernardi filius acerrimas cum Osnabrugensibus similtates habuit, & anno 1299. ex arcibus *Angaria & Rheda*, magnis eos cladibus affecit. Quas injurias Ludovicus Osnabrugensis Episcopus è Comitibus de Ravensberg haud ultas passus, Simonem, prælio victor cepit, Osnabrugam deduxit, & dura in custodia ferè per sexennium detinuit; donec An. 1305. die S. Kiliani in Scottmar, eâ, inter alias, conditione liberatus fuit, ut *Angariæ* arcem & mœnia solo æquaret. Chron. Osnabrug. Hermannus Hamelmannus in Genealog. Comitum Lippiens. Pideritius in Chron. Lippiens. pag. 504. Rein. Reineccius in Comment. de Angrivariis & Angaria. Qui hoc insuper addit: *Interea tamen jus, nomen & magistratus civitatis Angaria retinet, cum alioqui planè vicum referat. mansit & colli, in quo arx sita fuit, nomen: appellatur enim die Burgstede. Collis autem in quo positum est fanum S. Dionysii, quod unà cum collegio Canoniorum Widichindus illis condidit, eo, qui arcem habet, editior est.* Illo in fano Mausolæum habet Widichindus, quem anno 807. Letznerus & Reineccius, anno 812. Wittius & Cleinsorgius, alii vero anno 805. & quidem in prælio à Geroldo Suevorum Duce, ut vult Cranzius lib. 2. Saxon. cap. 24. casum fuisse affirmant. Cujus effigiem, ut nunc est, affabrè designatam hîc proponimus.

Carolus IV. Imperator anno 1377. 18. Novembris Bilefeldiam appulsus, cum audivisset in vicinia in vico *Angaria* superesse Widichindi M. Saxonum Ducis quondam celeberrimi, antiqui operis sepulchrum, visendi gratiâ eò divertit. Erat tum temporis tumba vetustate nonnihil deformata, quod non ferens Cæsar, interpolari renovarique eam jussit, additis ad caput

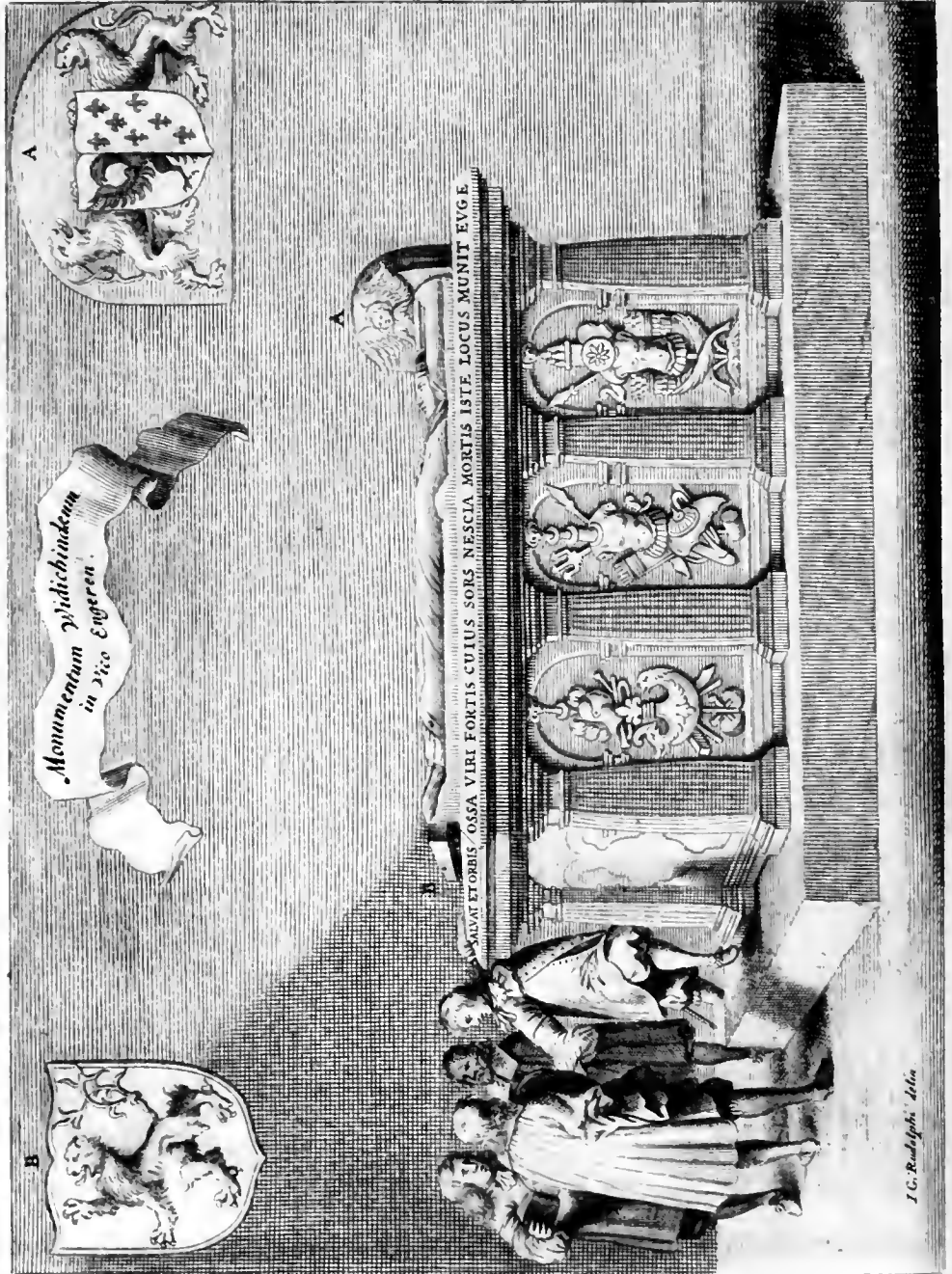
BONE SPIRITVS ADIT OMNE MVNDA

HOC COLLEGIVM DIONISIANVM IN DEI OPT. MAX. HONOREM PRIVILEGIIS
REDITIBVS Q3 DONATVM FVNDAVIT ET CONFIRMAVIT. OBIIT AÑO
CHRISTI DCCCVII RELICTO FILIO ET REGNI HEREDE WIGBERTO
TVR HVNC REGEM Q3 VENERATVR EGROS HIC MORBIS CELLI REX

MONVMENTVM WITTIKINDI WARNECHINI FILII ANGRIVARIORVM
REGIS XII SAXONIÆ PROCERVM DVCIS FORTISSIMI

SALVAT ET ORBIS

J. G. Rudolphi delin.

put Caroli M. ad pedes Regni Bohemici insignibus: nempe Leone flavo, cum cauda bifurcata in puniceo campo. Meibom. in notis ad Chron. Comitum Schawenburg. Imitatus in hoc Ottonem III. Imperatorem, quem in Westphaliam profectum, Wildeshufii primorum Saxonix Principum è Widichindea stirpe Majorum suorum monumenta inspexisse, auctor est Crantzius lib. 4. Saxon. cap. 23. Fabricius in origin. Saxon. & meminit Adam. Bremens. lib. 2. cap. 14. Cæterum, ut hoc breviter moneam, antiqua sepulchri inscriptio, quam habet Wittius, Cleinsorgius & alii, ab hodierna aliquantulum discrepat; & fortè emendatius, *claudit loco munit, & sanat loco salvat*, in ea legetur. *Angariense* indè collegium auctoritate Pontificiâ anno 1414. 16. Januarii translatum, Hervordiam migravit cum cineribus Widichindi, qui cistæ lignæ parum reverenter inclusi, unâ cum aliis quibusdam cimeliis ex *Angaria* asportatis, solent advenis commonstrari. Quare falli videtur Crantzius, auctor Chron. Saxon. & Bernardus Wittius, qui Widichindi reliquias ab Henrico Aucupe Paderbornam transportatas, ibique reconditas esse tradiderunt.

7. SI SUB REGE PIO.] Claudian. in secundo Consulatu Stiliconis lib. 2.

*Fallitur egregio quisquis sæb Principe credit
Servitium. nunquam libertas gratior extat,
Quàm sub Rege pio.*

Sub quo optimus reipub. status, Senec. lib. 2. de benef. & principatus ac libertas miscetur: Tacit. in vit. Julii Agric. seu ut cum Polybio lib. 6. planius dixerò, in quo *justitia & clementia vigent*. Id quod idem Tacit. lib. 12. Annal. Princeps videlicet *non dominationem & servos, sed rectorem & cives cogitet, clementiamque & justitiam capeffat*. Hæc illa cælestia Principum dona sunt, quibus militant, & Rempub. feliciter administrant. His tamen ut cæteris virtutibus prudentia moderatrix adsit, temperamentumque præscribat, ne justitia severitate in sævitiam, & clementia impunitate scelerum in segnitiam transeat. Innumera horum sapientum Principum exempla nobis omnia historiarum monu-

menta dedere. Hic unus nobis Carolus M. Regum & Cæsarum sapientissimus occurrit, qui admirabili rerum successu justitiam cum clementia miscuit.

Bellum ille suscepit contra Saxones anno Christi DCCLXXII. gessitque in trigésimum tertium annum adversus gentem bellicosam & libertatis amantem, quod virtutis fuit; sed quoties illa, quod crimini datum, perfida & rebellis post juratam fidem ad arma resiliit? Testem Eginhardum audiamus. *Difficile dictu est, quoties superati ac supplices Regi se dediderint, imperata facturos polliciti sint, obsides qui imperabantur, absque dilatione acderint, Legatos qui mittebantur susceperint, aliquoties ita domiti & emolliti, ut & cultum demonum dimittere, & Christianæ religioni se subdere velle promitterent; Sed sicut ad hæc facienda proni, sic ad eadem pervertenda semper fuere precipites: ut non facile estimari possit, ad utrum horum faciliores veriùs dici possint. Quippe cum post inchoatum cum eis bellum vix annus unus exactus sit, quo non ab eis hujusmodi facta sit permutatio. Sed magnanimitas Regis, ac perpetua tam in adversis quàm prosperis constantia mentis, nullâ eorum mutabilitate vel vinci poterat, vel ab iis que agere cæperat defatigari. Et quanta in his justitia? dum nunquam eos hujusmodi aliquid perpetrantes impunè ferre passus est. Quanta simul clementia? dum toties perfidos in gratiam recepit, fœdera alia super alia iniit, obsides admisit, ratus gentem humanitate priùs quàm severitate vincendam; viderique poterat, non tam justitiæ quàm clementiæ terminos transire, toties perjuræ genti fidendo ignoscendoque. Cassiodori hîc illud recolas lib. xi. Var. Lect. *Benigni Principis est ad clementiæ commodum, transire interdum terminos æquitatis, quando misericordia est, cui omnes virtutes cedere honorabiliter non recusant. Sed barbari erant Saxones, quæ nec ara, nec fides, nec ulla firma pactio est: Et Carolus ubi compertum habuit indulgentiâ suâ gentis perfidiam ali, provocari ferociam, illudi majestatem regiam Francorumque nomen; mutatâ scenâ severitatem advocavit, sed poenâ primùm mitiore suctâque in his, terrendo, minando, vastandoque agros: quibus cum Saxones nihil à perfidia & ferocia remitterent, redirentque ad perduel-**

lio-

lionis arma, immissi exercitus, qui ferro flammâque grassarentur. Verùm cum nec hisce impetraret, ut juramento fidei pactisque starent, ad acerbiora progressus, anno demum belli Saxonici decimo, Christi DCCLXXXII, *super Alleram fluvium in loco qui Ferde vocatur*, estque is, ubi post Verdensem Ecclesiam constituit, *unâ die quatuor millia & quingentos Saxonum manu carnificis capite plecti iussit*. Francorum Annales. Durum, inquires, supplicium! sed barbari toties perfidi & perduelles, non aliter, quàm barbarum in modum tractari merebantur. Neque tamen hoc supplicio gens aut territa aut emollita, aut ad quietem & obedientiam se duci passa; altero mox anno multò furiosius rebellando ad arma rediit, productumque bellum, donec anno Christi DCCCIV, victor *ad Albim cum exercitu progressus, decem hominum millia ex iis qui utrasque ripas Albis incolebant, cum uxoribus & liberis sublatis transferret, & huc atque illuc per Galliam & Germaniam distribueret*. Eginhard. in Carolo M. & Franc. Annal. Hâc postremâ gentis castigatione, bellum triginta trium annorum ita finitum est, *ut abjecto demonum cultu & relictis patriis caeremoniis, Christiana fidei ac religionis sacramenta perciperent, Saxonesque Francis consociati in unum populum & regnum transirent*. Eginhard. in vit. Carol. M. Hæc iustitiæ fuerunt, simulque clementiæ, plusquam regiæ. Nam cum omnes perduelles capite plectere, gentemque totam excindere liceret, sanguini pepercit, & exilii poenâ multavit. Senecam hîc probes lib. de Clement. *Principi non minùs turpia multa supplicia, quàm medico funera*. Et cum supplices se sisterent perduelles, totam ad eò gentem, condonatione omnium scelerum factâ, in gratiam recepit, unâque demum clementiâ gentis pertinaciam & ferociam vicit. Non hîc stitit pietas & clementia Caroli Imperatoris. Quippe, cum ex tam ærumnoso bello, & tanto Francorum sanguine victam prostratamque gentem, ad omne servitii genus sibi obnoxiam haberet; ille tamen pristinae libertati donatam, & omni debito censu solutam pronuntiavit, ut in diplomatis profitetur Carolus. Hoc illud Poëtæ nostri de Carolo:

Plus

*Plus Regis pietas, & munificentia fecit,
Quàm terror.*

Ac nulli hominum generi magis ex hac victoria consultum voluit, quàm Sacerdotibus. Nec enim decimarum pensitatione solum Saxoniam illis tributariam fecit: sed & in Episcoporum diœceses divisit, magnamque partem eorum imperio subiecit; quòd religione per ipsos introductâ, & miti lenique eorum imperio gentem libertatis amantem, impatientemque alièni dominatûs, tolerabiliùs & tutiùs regendam continendamque censeret. Longè enim *valentior amor ad obtinendum quod velis, quàm timor*, Plin. lib. 8. epist. ult. Imò ut Claudianus cecinit in Panegyri. Mallii:

— *Per agit tranquilla potestas
Quod violenta nequit, mandat a que fortius urget
Imperiosa quies.*

Celsère Ducibus, Comitibus & Præfectis sua ex hoc bello præmia & bona; at quibusnam ita stabili & hæreditariâ possessione in successores transmittenda ex hoc Caroli dono, ut Episcopis, quos Christianæ fidei doctores rectoresque populorum imposuit? Caroli munificentia in hæsit filius Ludovicus Pius Cæsar. Illius hoc elogium ab Helmoldo mediæ ætatis scriptore, lib. 1. cap. 4. *Postquam Carolus Francorum Rex & Romanorum Imperator Augustus cum magno bonorum fructu, addam & luctu, ad calos emigravit, Ludovicus filius ejus successit in regnum, qui paternis per omnia votis concordans, eadem liberalitate, quâ pater ejus erga cultum domûs Dei, & omnem Clerum usus est, amplissimas regni divitias ad decorem & gloriam Ecclesiæ intorquens, in tantum, ut Episcopos, qui propter animarum regimen Principes sunt cæli, ipse eosdem nihilominus Principes effecerit regni. Quâ liberalitate hæc cæteri Imperatores ac Germaniæ Reges auxerint, singulorum diplomata & donationum tabulæ monstrabunt. At quantum hæc fata temporum contraxère? Postquam in aliam à Carolo religionem descivit pietas, & ex aureo illo itum est in ænea & ferrea sæcula, ac positâ tantisper togâ, sagum necesse fuit sumere pro Ecclesiæ possessionibus conservandis; donec postremum in multò iniquiora tempora*

pora conjecti fumus, quibus ipsa Christiana religio se divisit, ortumque est bellum Saxonicum, quo longè dispare, quàm à Carolo M. pugnatum est causâ, refixisque tot donationum tabulis, interversa est prima illa Caroli M. & tot indè Cæsarum ac Regum munificentia in Ecclesiam. Liceat nunc vetus illud Demadis dictum, sed inversum cum inverso sæculo proferre: *Vide, ne dum terram defendis, cælum amittas.* Et quanto hæc salutis periculo Ecclesiæ patrimonia quarantur, satis ex tanto sapientum virorum numero, nos ipse Carolus docuit, cum jam ævo suo potentiores sibi persuaserant, posse Episcoporum & Abbatum bona dividi trahique in res suas. Hinc anno regni sui XXI. Aquisgrani in palatio XIV. Aprilis, hæc lege, quæ inter Capitularia ejus lib. I. cap. LXXXIII. refertur, cautum sancitumque voluit: *Quia juxta sanctorum Patrum traditionem novimus RES ECCLESIAE VOTA ESSE FIDELIUM, PRETIA PECCATORUM, ET PATRIMONIA PAUPERUM, (Divi Prosperi dictum est lib. 12. de vita contempl. c. 9.) cuique non solum habita conservare, verùm etiam multa Deo opitulante conferre optamus. Tamen ut ab Ecclesiasticis de non dividendis rebus illius suspensionem dudum conceptam penitus amoveremus; statuimus, ut neque nostris, neque filiorum, & Deo dispensante successorum nostrorum temporibus, qui nostram vel progenitorum voluntatem vel exemplum imitari voluerint, ullam penitus divisionem aut jacturam patiantur. Patris exemplo statutoque in hæsit filius Ludovicus Pius Cæsar, idemque D. Prosperi dicto, quod legis instar receptum erat in Ecclesia, iterum sanxit in Concil. Aquisgranensi anno Imperii XXIII. ne vel Episcopi ipsi sibi potestatem sumant abalienandi avertendique in profanos usus Ecclesiæ bona: uti hæc Can. VII. inter leges ejus Concilii tam sanctè præscribuntur. Et Caroli quidem legem supra relatam cum expenderet Baronius ad annum Christi DCCLXXXIX. exclamat: *Audiant hæc Principes, si Caroli summæ gloriæ summique imperii hic amuli, & aterni in cælo regni ejus velint esse participes.**

I. G. Rudolph delin.

R. M. Hagedorn sculp.

DESENBERGA

PROPE WARBURGUM.

MEMORIÆ. SACRUM

DESENBERGA. GRAVES. QUÆ. FINIBUS. ARDUA. CATTOS
 LÆTAQUE. WARBURGI. DESPICIT. ARVA. JUGO
 PARUIT. IMPERIO. CAROLI. CUM. FRANCUS. ADEGIT
 SAXONA. DEGENERI. VERTERE. TERGA. FUGA
 VICTA. DEHINC. CESSIT. SUEVIS. HOSTILITER. ARMIS
 HENRICUS. PATRIAS. CUM. LACERARET. OPES
 NUNC. JACET. INDIGNA. LATE. COLLAPSA. RUINA
 ARX. VETUS. ET. RÉRUM. GLORIA. SOLA. MANET
 QUIS. NISI. MENTIS. INOPS. FACTIS. EXTENDERE. FAMAM
 NEGLIGAT. IPSA. VIDET. SI. QUOQUE. SAXA. MORI

FERDINANDUS. DEI. ET
 APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
 PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
 MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
 COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
 RO. DE. FURSTENBERG

DESENBERGAM. ARCEM. IN. MONTE. COGNO-
 MINE. OLIM. MUNITISSIMAM. QUAM. CAROLUS
 M. PRÆSIDIO. FRANCŌRUM. FIRMAVIT. SAXO-
 NES. AN. DCCLXXVI. FRUSTRÀ. OPPUGNARUNT
 HENRICUS. IV. CÆSAR. AN. M. LXX. OCCUPAVIT
 HODIE. VERO. EPISCOPI. ET. PRINCIPIS. PADER-
 BORNENSIS. BENEFICIO. NOBILIS. SPIGELIO-
 RUM. FAMILIA. POSSIDET. POSITO. HOC
 MONUMENTO. EXORNAVIT

N O T Æ.

1. **D** E S E N B E R G A.] Ægidius Gelenius in pretiosa hie-
 rotheca pag. 119. contra Ortelium multis agit, & vetu-
 stam Francici regni sedem *Dispargum*, (quod Gregorius Turo-
 nensis lib. 2. hist. Franc. cap. 9. *Chlogioni nobilissimo Francorum re-
 gi habitatum*, & *in termino Thoringorum* situm fuisse tradidit, &
 Aimoinus *Disbargum*, Ado Viennens. *Dysporum* nominant) *De-
 senbergam* ad Dimolam, non autem *Duisburgum* prope Rhenum,
 ut Ortelius, Petavius in Ration. temp. part. 1. lib. 6. Isaacus
 Pontanus lib. 2. Gelr. Tescchemacherus, aliique plures sentiunt,
 esse affirmat. Huic Gelenii opinioni quantum *Dasburgum*, proxi-
 mus ad pedem *Desenberge* vicus, & prisca Thuringiæ situs,
Desenberge, quam *Duisburgo* propinquior favet; tantum refraga-
 ri videtur Aimoinus l. 1. de gest. Francorum cap. 4. *Finitimos ita-
 que* (Franci) *bello laceffendo Thoringorum*, qui *Germaniæ incolunt fi-
 nes*, *depopulantes*, *castellum quoddam Disbargum nomine occupant*, in
 quo rex Clodio sedem sui constituit regni. Et cap. 5. *Rex autem Clodio*,
angustos regni sui fines dilatare cupiens, *exploratores à Disbargo trans*
Rhenum dirigit: & ipse cum exercitu *subsecutus*, *Cameracum civita-
 tem obsidens expugnavit & cepit*. *Carbonariam silvam ingressus Tor-
 nacum urbem obtinuit*. Ita ille. Si igitur *Dispargum est in termino*
Thoringorum, & *Thoringi Germaniæ fines incolunt*, hos certius *Duis-
 burgi* prope Rhenum, quam *Desenbergâ*, ad Dimolam inquiras.
 Imò verisimilius est Clodionem Francorum regem, *Duisburgo*
 Rheno proximo, quam *Desenbergâ*, in Belgicam secundam, ad
 obsidendum Cameracum, & Tornacum expugnandum trans-
 portasse exercitum. Quamvis autem vetustissimam Gregorii
 Turonensis lectionem *Tungros pro Toringis* habere testetur in sua
 editione Morelius, & Isac. Pont. lib. 4. orig. Franc. cap. 12. ita
 legi debere in Turonensi, & reliquis omnibus chronologis, ut
 Sigeberto & aliis, qui cum secuti, centendat: non ideo tam-
 en nobis placet Godefridi Wendelini Ecclesiæ Tornacensis
 Cano-

Canonici & Officialis, in eruditis ad legem Salicam commentariis pag. 99. sententia, qui secundum Godefridum Henschenium è Societ. Jesu doctissimum virum & nobis amicum, in Diatriba sua de tribus Dagobertis, lib. 4. cap. 8. pag. 246. *Diesthemium*, Brabantiae oppidum, *Dispargum* esse autumat; nec Broweri in Antiq. Fuldenf. lib. 1. c. 2. *Dietsburgum* in saltu Buchonio; nec aliorum *Heinsbergam* in Julia, eò quòd in Fredegaro Scholast. pro *Dispargo Hesbargum* legunt, *Dispargum* interpretantium opiniones arrident. Quo enim modo Rex Clodio exploratores à *Disbargo*, si illud est *Diesthemium* Wendelini, si *Heinsberga* Juliae, *trans Rhenum dirigere*, & illis reversis Rhenum trajicere potuit, ut in Belgica secunda Romanos opprimeret, & Cameraco & Tornaco potiretur?

2. GRAVES QUÆ FINIBUS.] Sicut antiqui *Saxones Catts* sive *Hassis*, limitaneo populo, maximè infesti, à *Luppia* & *Paderæ* tractu immincbant, odio religionis Christianæ, quâ à S. Bonifacio *Hassones* cum *Thuringis* fuerant imbuti, & imperii Francici metu, quod *Hassii* acceperant, *Saxones* detrectabant. Christoph. Brow. in Scholiis ad Poëm. HRaban. Mauri cap. 118. pag. 141. & *Annales rerum Franc. ad An. 774.* *Dum hac in Italia geruntur, Saxones velut opportunam de absentia Regis nacti occasionem, contiguos sibi Hassorum terminos ferro & igne populantur. Cumque in eo loco, qui nunc Frideslar ab incolis nominatur, basilicam à beato Bonifacio Martyre dedicatam, incendere molirentur, atque hoc efficere casso labore conarentur, immisso sibi divinitus pavore subitaneo, turpi trepidatione confusi domum fugiendo revertuntur.* Ita infecutis temporibus *Hassii Paderbornensibus*, qui sunt antiqui *Saxones*, parem gratiam retulerunt, præsertim anno 1465. avulso ingenti ad *Dimolam* ditionis *Paderbornensis* tractu, & *Abbatia Helmershufanâ* perquam insigni sibi vindicatâ. Dili-chius in *Chron. Hassiæ*. Recentiora belli incommoda hîc filentur, quorum ubique exstant vestigia, & pax publica Germaniæ sanxit oblivionem.

3. CATTOS.] *Suevorum gentem longè maximam, & bellicosissimam Germanorum omnium*, C. Julii Cæsaris commentariis ma-

gnopere celebratam, eandem cum *Chattis* esse, pluribus nos argumentis docet Cluver. lib. 3. German. antiquæ cap. 5. qui eorum etiam fines determinat, & *Cattis dimidiam Episcopatus Paderbornensis partem Visurgi adfixam* assignat. Militarem eorum virtutem, mores, ac disciplinam Tac. lib. de morib. German. satis disertè descripsit his verbis: *Duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus, & major animi vigor. Multum, ut inter Germanos, rationis, ac solertia: praponere electos, audire prepositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quodque rarissimum, nec nisi ratione disciplina concessum; plus reponere in duce, quam in exercitu. Omne robur in pedite, quem super arma, ferramentis quoque & copiis coonerant. Alios ad prælium ire videas; Cattos ad bellum. rari excursus & fortuita pugna. Et aliis Germanorum populis usurpatum, rara & privata cujusque audentia apud Cattos in consensum vertit, ut primum adoleverint, crinem barbamque submittere, nec nisi hoste cæso, exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum. Super sanguinem & spolia revelant frontem, seque tum demum pretium nascendi retulisse, dignosque patriâ ac parentibus ferunt. Ignavis & imbelibus manet squalor. Fortissimus quisque ferreum insuper annulum (ignominiosum id genti) velut vinculum gestat, donec se cæde hostis absolvat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Jamque canent insignes, & hostibus simul suisque monstrati. omnium penes hos initia pugnarum: hæc prima semper acies, visu nova. Nam ne in pace quidem vultu mitiore mansuescunt.* Chattorum item meminere præter Tacit. in Annal. & de morib. German. Dio, Strabo, Plinius, Ptolemæus; & *Cattimelibocum* ab iis denominatum putat Isac. Pont. lib. 1. origin. Franc. cap. 9. Porrò autem vetus Chattorum nomen retinere nunc Hassos haud dubitandum ait Cluver. l. c. & rationem commutati nominis affert. Hassi autem Widekindo sunt *Hassigani*, Aimoino *Assi*, Saxonum contermini, Adamo Bremensi *Hassones*. nunc *Hessos* appellamus. Reinerus Reineccius in notis ad Poëtam Anonym. lib. 1. pag. 9.

4. LÆTAQUE WARBURGI.] Warburgum duplex oppidum Dimolæ fluvio appositum, quasi *Variburgum* à Varo dictum

Etum opinatur Serarius lib. 3. rerum Mogunt. not. 29. ad vitam S. Bonifacii. Veriorem nominis originem indicat adjunctum Dodiconis Comitum diploma, in quo Meinwercio Episcopo Paderbornensi donatum, *Wartberghi*, id est, *Montis specula*, appellatur.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Dodico Comes peccaminum suorum atque humana fragilitatis memor ac divinâ ammonitione compunctus pro remedio & commemoratione animæ suæ ad altare. & ad servitium S. Dei genitricis Mariae & S. Kiliani Martyris & S. Liborii Confessoris cum consensu matris suæ videlicet Hildigundæ heredis suæ primitivæ. fratrisque sui Sigobodonis assensu & astipulatione suum prædium tradidit in proprium in his locis quorum nomina hic subsequuntur.

WARTBERGII. Rainleffsun. Erungun. Radi. Radi in superiori Wurmlahun. Rohthem. Garametti. Rodwardesbusun. Illandebusun. Silihem. cum agris cultis & incultis. silvis. aquis aquarumque discursibus. pratis. pascuis. nec non cum utriusque sexûs mancipiis. & cum omnibus ad hæc loca pertinentibus appendiciis. videlicet octo molendinis ceterisque quæ adhuc nominari queunt vel nequeunt. & tamen in eis sunt vel fieri possunt utilitatibus. exceptis Ministerialibus ejus hominibus Eilbeht. Randwigh. Acilin. Gela. Doda. Hoikalsi. Ainza. Tamma. Hibuke. Hizule. ceterisque mulieribus jam ad gynacæum ejus assumptis. non ulterius assumendis. Eâ ratione atque pactione interpositâ. ut dum Deo jubente Monasterium Paterbrunnense maneret incolunt. pro eodem Dodicone Sacerdote atque Diacono & Subdiacono cotidie publicam Missam celebrantibus stipendialis refocillatio. quæ convenit uni ejusdem Ecclesiæ fratri constipendiali dari. daretur. Sin autem ab Episcopo vel Præposito publica Missa celebraretur. eadem ejus stipendialis refocillatio pro animæ ejus remedio inter duodecim egenos divideretur. Cum verò idem Comes Dodico divinâ sic disponente providentiâ hujus vitæ terminum transiret. in omnigena re commemorationem quam pro ejusdem Monasterii Episcopo agere consuetudo est. pro eodem Comite Dodicone celebrari debere. Videlicet in Missarum & Psalmorum celebrationibus. luminorumque incendiis. eulogiarumque donationibus. centenorumque pauperum refocillationibus. & in omnibus quæ in Episcopi ejusdem loci annuali depositionis die convenit facere. Hæc traditione & pactione præactâ

ante

ante altare S. Dei Genitricis Mariae Dominus Episcopus Mainwercus cum suo Advocato Amulungo pro eodem pradio in precariam eidem Dodiconi praeiit. Quicquid in DESBURG. Astnederi. Westnederi. Dalpanhusun. Dueriun. Uslabun. Rasbiki. Silihem. Weplithi. ad Ecclesiam Paterbrunnensem proprietatis pertinebat. atque eandem traditionem quam idem Comes Dodico ad altare S. Mariae tradidit. ut utrumque dum ipse viveret traditionis atque precariae usufructus uteretur. Illo autem mortem obeunte in integrum precaria & traditio ad suprascriptam Paterbrunnensem Ecclesiam restitueretur. similiter exceptis tribus ministerialibus viris. Tiazone. Bennone. Mainzone ac duabus familiis in Weplithi habitantibus & ad Heristelli pertinentibus. quas ei in precariam non concessit. Hec autem traditio tali tenore atque interdictione facta est. ut si isdem Episcopus vel aliquis eius successor de precaria vel pactione eodem Dodicone vivente infringere voluerit. isdem Dodico suprascriptum pradium recipiendi licentiam habeat. Hujus rei testes sunt. Sibodo. Immed. Siberht. Thiatmar. Bernhard. Amulung. Bernhard. Erp. Ailbrat. Volcpold. Kono. Rodward. Haika. Hager. Wored. Helmwure. Alfric. Mainheri. Ratheri. Wiking. Adalbarc. Imuka. Asmar. Folcmar. Hiddi. Becilin. Wal. Wither. Aisfa. Bunald. Thiadmar. Hiriman. Frithuric. Rainhald. Hiriman. Redald. Hildward. Asdag. Acca. Basca. Unaca. Aica. Isic. Redig. Imuca. Mainbald. Duda. Tamma. Thiadmar. Isger. Bardered. Mainwerc. Hiriman. Ova. Hamaca. Heilward. Frithuric. Godeffcalc. Vulvered. Waldhard.

Hanc Dodiconis Comitum piam munificentiam S. Henricus Imperator hoc suo diplomate auxit & confirmavit.

IN nomine Sancte & individuae Trinitatis. Henricus divina gratia Romanorum Imperator Augustus. Divinae pietatis clementia quae nos ad culmen imperatoriae majestatis perduxit. ad hoc voluit imperare. ut Ecclesiarum ordini firmando atque corroborando subveniamus. his autem maxime locis quae ab antecessoribus nostris Regibus & Imperatoribus fundata. sed jam peccatis exigentibus penè videbantur annullata. Quapropter omnium fidelium nostrorum praesentium scilicet ac futurorum industriae notum esse volumus. qualiter nos divini amoris instinctu pro remedio animae nostrae seu parentum nostrorum. nec non & tertii Ottonis bonae memoriae Imperatoris dilectaeque conjugis nostrae Chunigunde

Augu-

Augusta interventu. atque Meinwerc S. Paderburnensis Ecclesie venerabilis Episcopi rogatu. sibi sanctaeque suae Ecclesiae à Karolo M. Imperatore olim fundatae. nostris verò temporibus incendium passa in honore S. Dei genitricis Mariae semper virginis. & S. Kiliiani martyris Liborii-que Confessoris dedicata. Comitatum quem Dodico Comes dum vixit tenuit. situm videlicet in locis Hessiga. Netga, Nihterga cum omni legalitate in proprium concedimus atque largimur per hanc nostram imperialem paginam eo videlicet tenore rationis. ut praefatus Episcopus Meinwerc sui-que successores praescriptae Ecclesiae praesidentes. dehinc liberam habeant potestatem de eodem Comitatu ejusque utilitatibus quicquid eis placuerit faciendi ad eorum tamen utilitatem Ecclesiae. Omni videlicet inquietudine remota. Et ut haec nostrae traditionis seu confirmationis auctoritas stabilis & inconvulsa omni habeatur tempore. hoc praecipuum inde conscriptum manu propria firmavimus & nostro sigillo repercusso insigniri iussimus.

Signum Domni HEINRICI victoriosissimi Imperatoris Augusti.

Ganterius Cancellarius ad vicem Hercumbaldi Maguntini Archiepiscopi & Archicapellani recognovit.

Data XIII. Kal. Mart. Indictione IIII. Anno Dominicae Incarnationis millesimo vicesimo primo. Anno vero Domni Heinrichi secundi regnantis XVIII. imperii autem VIII. actum Padebrun. feliciter. Amen.

Quemadmodum autem Dodiconis Comitum traditionem, Bernardus ejus propinquus *seculari judicio*, ut loquitur scriptor vitae B. Meinwerci, *infirmare attentavit*, & demum in praesentia S. Heinrichi Imp. Aribonis Moguntini Archiepiscopi, & aliorum multorum, omni querelâ postpositâ, plenariâ reconciliatione placatus cessavit; ita postea S. Henrico Imp. defuncto, Aribo Archiepiscopus Mogunt. Comitatum Dodiconis jam antè Ecclesiae Paderbornensi donatum à Conrado novo Rege, & juris Paderbornensis ignaro, per obreptionem impetravit. nec tamen diu illo est fruitus: siquidem Conradus jus Ecclesiae Paderborn. edoctus, ipsam in integrum restituit hoc diplomate.

IN nomine Sanctae & individuae Trinitatis. CHUONRADUS divina favente clementia Romanorum Imperator Augustus. Notum sit omnibus Christi nostrisque fidelibus praesentibus ac futuris. qualiter ante-

cessor noster beata memoria Henricus Imperator. cujus semper animus in Dei Ecclesiis meliorandis & amplificandis invigilavit. Paderbrunnensis paupertatem miseratus Ecclesie. multa ei bona tam in pradiis. quam in aliis facultatibus larga manu pro Dei amore dilectique sibi Prasulis Meginwerci assiduo & devotissimo obsequio contulit. Inter qua etiam Comitatum Dodiconis quondam Comitis eidem Ecclesie imperiali munificentia legitime donavit. tradidit. delegavit. Illo autem antecessore nostro defuncto nos qui loco illius in regnum successimus. per suggestionem Magontini Prasulis eundem Comitatum a prefata Ecclesia tulimus & in jus Magontina Ecclesie rudes adhuc in regno injusto persuasi consilio irrationabiliter transtulimus & transmutarimus. Imperiali autem nostra potestate Dei gratia magis magisque in regno confirmata & corroborata. Meginwercus Prasul Imperatorum devotissimus servitor & amator. Martha sedulis satagens obsequiis non cessavit nec quievit supplicando serviendo. quoadusque nos omnipotentis Dei in cujus manu corda sunt Regum commoniti instinctu. dilectaque Conjugis nostra Gisela. nec non Henrici filii nostri magnifici Regis interventu. Ecclesia sua scilicet Paderbrunnensi. totum Bernardi Comitis quondam Comitatum. qui situs est in locis Hesse. Nitergo. Netgo. Bothersge. legitima traditione reddidimus. restituimus. redonavimus. praeaventes autem nos & praecogitantes ne aliqua postmodum inter ipsas Ecclesias de hac re controversia fieret & discordia. Maguntina Ecclesie Comitatum qui situs est in Cluvinga propter pacis confirmationem imperiali nostro jure concessimus. & hoc nostra parte ita est compactum sicque definitum. ut neutra Ecclesiarum illarum aliquod de praedictis rebus sibi inquisitis aliquo modo patiantur detrimentum. Si quis autem diabolica suasionem seductus. hanc nostram traditionem in aliquo infringeret. sciat se odium Dei Sanctorumque ejus habiturum. & M. libras auri puri compositurum. medietatem Cameræ nostrae & medietatem praedictae Paderbrunnensis Ecclesie Reçtori. Quod ut verius credatur & diligentissime ab omnibus in perpetuum servetur. preceptum hoc inde conscriptum manu propria subtus firmavimus. & sigillo nostro insigniri iussimus.

Signum Domni CHUONRADI Romanor. Imperatoris invictissimi.
Burchardus Cancellarius ad vicem Eardonis Archicapellari recognovit.

Data

Data III. Non. Aug. Indiēt. prima. Anno autem Dominica Incarnationis M. XXXIII. Anno autem Domni Chuonradi Secundi regnantis VIII. imperantis VII. Actum Lintburg feliciter. Amen.

Ex eo tempore *Warburgum* in fide ac ditione Ecclesiæ Paderbornensis perpetuò mansit : Qua de causa Simon Episcopus Paderbornensis, cives novi oppidi hoc diplomate impertivit.

SIMON Dei gratia Paderbornensis Episcopus universis presentia visuris in perpetuum salutem in eo qui est omnium vera salus. Ut factarum rerum memoria perpetuo perseveret. expedit actus nostros temporales per scripturas authenticas aternari. Hinc est quod nos novum oppidum in WARTBERGH. per quod Ecclesia nostra Paderbornensis in omnibus suis necessitatibus est suffulta. cupientes in omnibus specialiter promovere. Consulibus & universitati ejusdem oppidi. Capituli nostri Paderbornensis. Ministerialium & universitatis ejusdem Ecclesiæ nostræ communi accedente conniventia & consensu. ex dilectione & gratia speciali duximus indulgendum. ut oppidum suum muro necessario inter se & oppidi vicinum & sibi contiguum & munitiōibus circumquaque necessariis muniant & circumdant. Et ut hæc nostra ordinatio & gratia sibi facta à nobis & nostris successoribus & ab Ecclesia nostra perpetualiter firma & inviolabilis observetur. præsens scriptum nostro sigillo. & Ecclesiæ nostræ Paderbornensis. Hermannii Nobilis de Oesede nomine omnium Castellatorum in WARTBERGH. Bertoldi. Weneri & Hermannii Dominorum de Brakelo. Civitatis Paderbornensis & oppidanorum in WARTBERGH sigillorum munimine jussimus & fecimus roborari. coram testibus subnotatis. Gerharo Præposito Bremensi & Widekindo de Oesede Canonico Paderbornensi. Adolpho Comite de Waldeck. Hermannio de Oesede. Hermannio de Holtbusen. Nobilibus. Bertoldo & Wenero de Brakelo. Conrado de Ettelen. Conrado de Reckelingshusen. Henrico dicto Pankoken & Helianato ejus. Theodorico de Mederike. Johanne de Offerhusen. & Castellanis nostris Friderico de Istorp. Conrado & Alberto fratribus de Welde. Gotscalco de Welde. Conrado & Volperto fratribus de Eysen. Denhardo de Noerde. Gerharo & Gotscalco fratribus de Dinckelenbergh. Conrado Gerharo & Helmico fratribus & Scultetis. Johanne de Nedere. Ludolfo de Humbranen Militibus. Hermannio Marscalco. Joanne de Vellede. Bertramo & Frederico

Theodorico & Theodorico de Noerde. Berhardo & Helmico fratribus Schulteti nati, Conrado Luscho & Conrado de Ettelen. Famulis. Conrado de Sindessen. Regene Budone condicō Bassen. Henrico de Hoegeden. Johanne de Oisten. Ernesto & Henrico de Grimmelsen Militibus. Adolpho de Binelsdorp. Gerhardo Alexandro & Conrado de Nedere. Johanne & Alberto fratribus de Nedere. Amelungo & Gotscalco fratribus de Nedere. Volperto de Rosbecke. Conrado de Ossenorp. Frederico de Dasbergh. Joanne de Harveden. & sororio ejus Hermanno Ruffo. Henrico. & Conrado fratribus de Rotworsen famulis. & civibus pradiēti oppidi. Proconsulibus Alberto & Siffrido. Monetariis & Consulibus pro tempore Hermanno de Dalhem. Conrado de Wickelen. Wernero Schulteto. Conrado dicto Radt. Hermanno de Amelunxen. Conrado de Papenheim. Johanne de Natzung. Conrado Bruwardi nato. Henrico Sartore. Alberto dicto Lethe. Arnolde de Helmerdeshusen. Eckardo Ernberti nato. Hermanno de Heindessen. & universitate oppidorum in WARTBERGH cum aliis quam pluribus. Nos enim omnes suprascripti. vel Ministeriales Vasalli & universitas Ecclesie Patherbornensis. qui sigilla nostra non apposuimus. vel sigilla propria non habemus. sigillis appensis contenti sumus. & omnia supradicta dicimus ita esse vera. Actum & datum WARTBERGH. Anno millesimo ducentesimo sexagesimo. in Kalend. Junii. Pontificatus nostri anno quarto.

5. PARUIT IMPERIO CAROLI.] Ita Regino lib. 2. Chron. ad An. 776. Ex pradiēto igitur loco (Eresburgo) cum tanta confusione discedentes (Saxones) venerunt ad aliud castrum, quod appellatur Desuburgh, ubi voluerunt similiter facere, sed Deo auxiliante, Francisque eis viriliter repugnantibus, nihil prevaluerunt. Oppidani vero persecuti sunt eos usque ad flumen, quod Lippa dicitur, & multos ex eis interfecerunt. Hactenus ille. Desuburgh verò idem esse quod Desenberg, ostendit Fabricius lib. 2. orig. Saxoniarum. Saxones jugi Francici impaticutes & faderis immemores, ducum suorum levitate, ipso absente (Carolo M.) rursus tumultuantur, arcem Heresburgum obsident, & Francis astute deditioem conantur persuadere, proposita incolumitate & premiis, suspectam habentes Franci Saxonum fidem, id facere detrectant, nec viribus de presidio dejici possunt, &c. Tentantes deinceps (Saxones) castrum Desenburgum.

*in monte altissimo situm, & Hassiæ finitimum, nihilo felicius id oppugnant: Nam erumpentes Franci è presidio, eos ad fluvium usque Luppiam insequuntur; nec paucos intercipiunt & obtruncant. Et lib. 4. Idem cum tentarent ad arcem Disemburgiam, etiam cum dedecore & clade suorum rejecti, & fugati usque ad Lippam fluvium sunt. Quæ hic Regino de nostra Desenbergæ recentet, alii de Siburgi obli-
dione, quæ omnium Franc. hist. scriptorum calculo in hunc eundem annum incidit, intelligenda existimant. Quasi verò in Saxonia non fuerint tunc plures munitiones, seu firmitates, ut loquuntur Annal. Canisii, quas aut Franci præsidii occupatas tenuerint, aut Saxones recuperare studuerint. Enimverò Desenbergæ, campis undique patentibus, in arduo cognominis montis jugo posita, inexpugnabilis munimenti situm, ad tuendos Hassiæ fines maximè opportunum, nec ulli Saxonix propugnaculo secundum, repræsentat.*

6. VICTA DEHINC CESSIT.] Quod, Ægidii Gelenii iudicio l. c. de hac nostra Desenbergæ locutus, Lambertus Schaffnaburgensis memoriæ prodidit, his verbis ad An. 1070. *Deinceps Rex (Henricus IV.) collecto exercitu egressus, extremam operi manum per se ipsum imposuit. Principes, quos ei (Ottoni) consanguinitate vel aliâ necessitudine obnoxios noverat, aut acceptis præsidibus, aut jurejurando, ne ad eum descicerent, obligavit: castellum Hauenstein, à quo ad primum statim belli terrorem presidium abductum fuerat, funditus everti jussit; alii castello, quod DESENBERG dicitur, exercitum jam admoverant, sed hi qui intus erant, etsi loci situ inexpugnabiles essent, & copiis omnibus, quæ administrando bello necessaria erant, affatim affluerent, ultimo tamen se dedere, quàm anticipem belli fortunam tentare maluerunt.*

7. NUNC JACET INDIGNA.] Quæ vastatio sub annum 1203. contigisse videtur; cum enim penè primo Pontificatus anno, Bernardo III. Episcopo Paderbornensi-cum Widekindo de Desenberg Abbate Corbeiensi, gravis intercessisset controversia, super castro Desenberg, & super quibusdam damnis, quæ se Widekindus à Bernardo Episcopo, & maximè ab illius Prædecessore sustinuisse dicebat; per arbitros utrimque lectos reconciliati ambo consensere,

ut castrum Defenberg pari labore & paribus expensis destrueretur, & ut de cetero mons ille nulli hominum conferretur, neque odii neque dilectionis intuitu, qui presidium vel aliquam munitionem in eo exstrueret, sed terra fieret arabilis, &c. Testes hujus rei, Lambertus Prapositus, Tidericus Decanus, Henricus Prapositus S. Petri, Tidericus Scholasticus, Conradus Custos, Johannes Cellerarius, Vulframms, Hermannus nova Ecclesia Prapositus, Hermannus, Tetmarus, Cratto, Eberhardus, Volquinus, Conradus, Hermannus, Volcbertus, Frathericus, Adolfus, Laici: Bernhardus Bercule, Hermannus de Scardenberch, Bernhardus de Northe, Hermannus Comes de Wartberch, Henricus Dapifer de Parborne, Hermannus Pincerna, Gerhardus Schultetz: & iidem hi fuerunt arbitri Domini Episcopi de predicta ordinatione. Fuerunt autem hi arbitri Domini Abbatis: Bodo de Hoenborch, Hermannus Bercule, Conradus de Amelungeffen, Raveno de Ortberche, Ludolfus dictus Burgravius, Arnoldus de porta, Henricus de Lutmersen. Ex literis antiquis An. Incarnat. Domini M CC III. Indiēt. VI. Pontificatūs Bernardi III. Episcopi anno tertio, datis. Hanc tamen eandem Defenbergam aut non planè dirutam fuisse, aut è ruinis refuscitatam, colligi videtur ex antiquis literis An. 1393. die B. Matthiæ Apost. datis, quibus Henricus Spiegel, Ruperto Episcopo Paderb. ejusque successoribus ac diœcesi cavet: quòd nec ipse, nec ullus ratione ipsius, ex parte sue arcis Defenbergensis damnum illis inferre debeat. Dissidio deinde inter ipsos Spiegelios de Defenberga orto, Simon Episcopus Paderb. An. 1472. die Jovis post Dominicam Cantate, litem decedit, pacem Burgensem sanxit, & certum ejus colendæ modum præscripsit: reservato sibi suisque successoribus beneficii, aperti castri, & territorii jure. Hanc pacificationem confirmavit Ericus Episcopus Paderb. An. 1524. festo die S. Andreæ Apostoli. Ex quibus apparet Defenbergam, eâ tempestate Spiegelios adhuc incoluisse: quam tamen Henrici Saxonis Episcopi Paderb. literæ eadem de re datæ, An. 1581. 17. Nov. desertam corruisse arguunt, in quibus Art. 8. Henricus decernit & mandat Spiegelii: ut cum in monte & arce Defenbergensi, tanquam primariâ feudi parte, omnis jurisdictio Defenbergensis domini sit fundata, & indè originem ducat, ne ipsum castrum funditus

ditus collabi sinant, sed superiorem ejus aream bene conclusam, per janitorem custodiant, atque ipsam turrim instaurent, ac sartam tectam conservent.

8. *IPSA VIDET SI QUOQUE SAXA MORI.*] *Hem nos homunculi indignamur, si quis nostrum interit aut occisus est: quum, uno loco, tot oppidorum cadavera projecta jaceant.* Sulpit. ad Cicer. epist. famil. lib. 4. epist. 5. In eundem sensum Rutilius in itinerrario de Populonia everfa:

*Non indignemur mortalia corpora solvi,
Cernimus exemplis oppida posse mori.*

In quæ mortalium oblivionum fata ne incurrerent res apud nos præclarè gestæ, dignæque omnis posteritatis memoriâ: Nos per hæc adornata Monumenta tam sollicitè singulis consultum volumus: quemadmodum id Varro lib. 5. de lingua Latina sapienter olim suavit. *Monere, inquit ille, à memoriâ dictum, quod is qui monet, perinde sit ac memoria. Sic Monumenta, quæ in sepulchris, & idè secundum viam, quo prætereuntes admoneant, & se fuisse, & illos esse mortales.* Sed cum & ipsos lapides, qui memoriæ conservandæ ponuntur, subverti, & ex oculis hominum tolli videamus; eò literarum monumenta reperta sunt, quæ ipsis faxis multò fidelius & constantius ætatem memoriamque ad posteros ferunt. Quam in partem & nostras has operas venire cupimus, illo cum primis Sallustii, de bello Jugurthino, monito invitati. *Ingenii præclara facinora, sicut anima, immortalia sunt.*

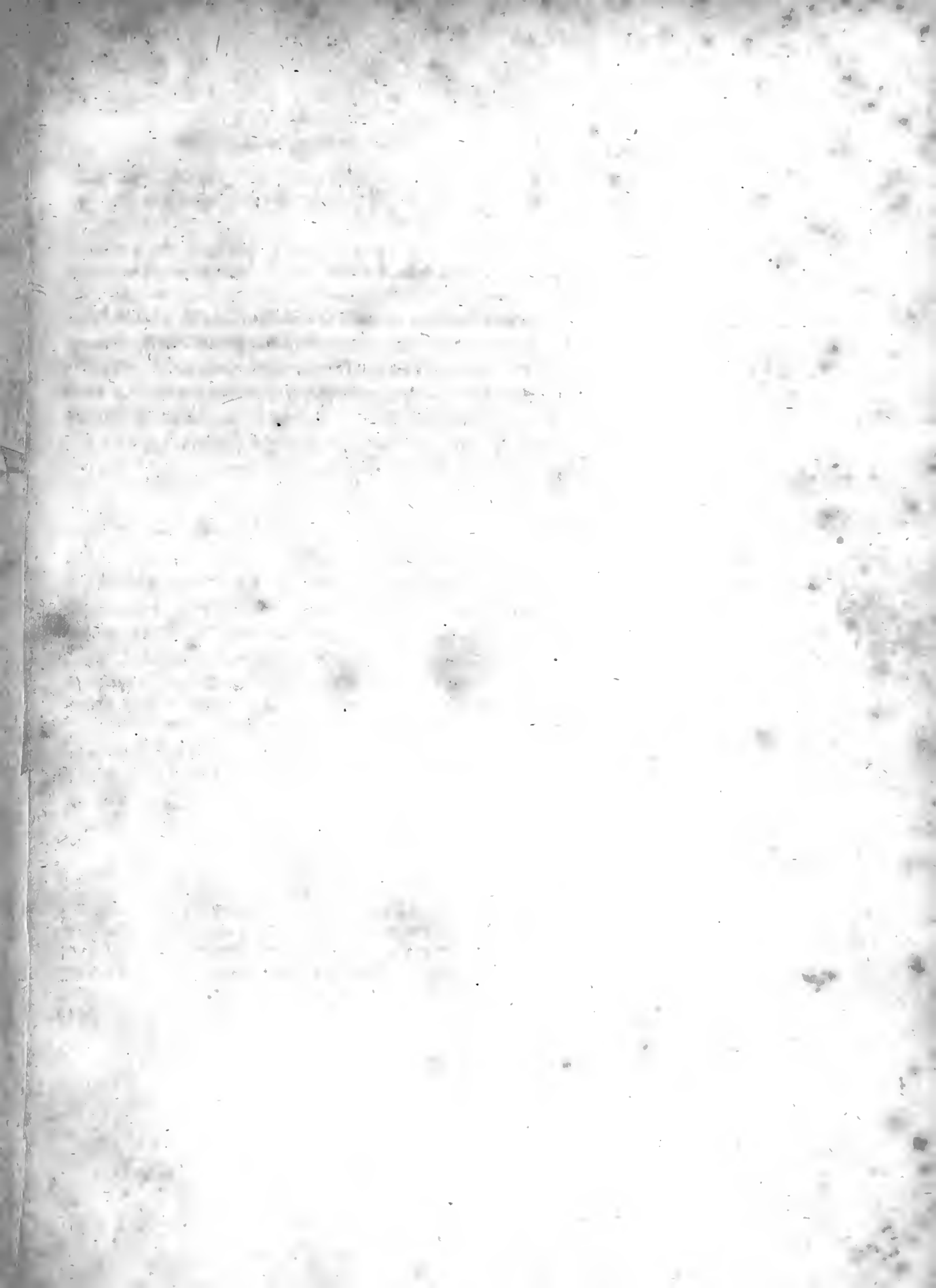
P A D E R Æ F O N T E S .
M E M O R I Æ . S A C R U M

HIC. UBI. FONS. PADERÆ. MEDIA. SURGENTIS. IN. URBE
DUCO. VETUS. MAGNI. NOMEN. AB. AMNE. PADI
MARTE. DIU. ANCIPITI. CAROLUS. CERTARE. COACTUS
DELEGIT. CASTRIS. CONCILIIQUE. LOCUM
JUSSIT. ET. HIS. UNDIS. LUSTRATAM. SUBDERE. GENTEM
SAXONICAM. VERO. COLLA. SUPERBA. DEO
HIC. LEO. ROMANA. DEDUCTUS. AB. URBE. SACELLUM
SACRAVIT. PRIMUM. RELIGIONIS. OPUS
HIC. SEDES. LONGO. FUT. ORDINE. DEINDE. SECUTIS
TERRARUM. DOMINIS. INCLYTA. CÆSARIBUS
VIRGINIS. HIC. CONJUX. VIRGO. CUNIGUNDA. MARITI
ACCEPIT. MERITIS. REGIA. SERTA. COMIS
VASTUM. ALIUS. SUBEAT. SEPTENA. PER. OSTIA. PONTUM
NOBILIUS. NULLUS. ME. CAPUT. AMNIS. HABET

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
A P O S T O L I C Æ . S E D I S . G R A T I A . E P I S C O -
P U S . P A D E R B O R N E N S I S . C O A D J U T O R
M O N A S T E R I E N S I S . S . R . I . P R I N C E P S
C O M E S . P Y R M O N T A N U S . E T . L I B E R . B A -
R O . D E . F U R S T E N B E R G

A D . F O N T E S . P A D E R Æ . C A S T R I S . C O M I T I I S . E T
F R E Q U E N T I I M P E R A T O R U M . R E G U M Q U E . G E R -
M A N I Æ . E T . F R A N C I Æ . H O S P I T I O . A C . R E G I A
S . C U N I G U N D Æ . C O R O N A T I O N E . C E L E B R A T O S
M . H . P

N O -

Fontes Paderne seu Paderbornae

- 1. Ecclesia Cathedralis B. M. V. 2. Collegium Societatis Iesu. 5. Gaukirch Eccles. Paroch. et Monasterium Monialium ord. S. Benedicti.
- 3. Abdunghoff. Monasterium ord. S. Benedicti. 6. Marckkirch Eccles. Paroch. S. Pancratii.
- 7. Novum Templum P.P. Franciscanor. Observant. 8. Templum Capucinesiarum. 9. Rimkes port.
- 10. Porta occidentalis. 11. Hoers thre.

N O T Æ.

I. **H**IC UBI FONS PADERÆ.] *Padera*, in carmine apud Canisium de Leonis III. ad Carolum adventu, *Patra* vocatur:

*Est locus insignis, quo PATRA & Lippa fluentant,
Altus & in nudo campo jacet, undique largo
Vestitus spatium: celfo de colle videri
Namque potest legio omnis, & hinc exercitus omnis,
Castra Ducum & Comitum, radiantiaque arma virorum.*

In vita S. Adalhardi, per S. Paschasium Ratbertum, apud Bollandum 2. Januar. cap. 16. num. 66. *Pater* appellatur. ita enim describitur Corbeixæ Saxonixæ situs: *Est autem locus pergentibus ad ortum solis de fonte PATRIS, situs supra littus Wisiræ, &c.* Franciscus Irenicus lib. 12. Germanix Exegefeos *Padam*, alii *Padum*, *Padram*, *Pather*, nuncupant. *Pader* Gobelinus Persona, & communis loquendi usus retinet.

2. MEDIA SURGENTIS IN URBE.] Nomen hujus Urbis, pro cujusque scriptoris dialecto, variis modis enuntiat. In Adone Viennensi, *Paterbrurna* & *Padrabrunne*; in Annal. Canisii, *Paderbrunnen*, *Padenbrun* & *Padesbrunnen*; *Patresbrurna* & *Patresbrunnas* appellatur in Joannis Tili Annalibus minoribus; in auctioribus, *Patresbrunna* & *Patresbrunno*; in fragmento Annalium Alex. Petavii, *Padresbrunnon* & *Padresburnon*; in Annalibus Loifelii, *Paderbrunnen* (uti & in aliis quibusdam) & *Padabrunno*; in vita Caroli M. per incertum, *Paderburnen* & *Paderburnum*; in ejusdem vita per Monachum Engolismensem, *Paderbrunnem* & *Padabruno*; in Poëta Saxone, *Pathalbrunnon* & *Paderbrunnon*; apud Eginhardum, *Padabruna*; in vita Ludovici Pii, *Patrisbruna*; in historia constructionis novæ Corbeixæ, *Patherbruna*; in Annal. Fulden. *Padrabrunno* & *Padrabprunno*; in hist. translationis S. Viti, *Patherbronna*. Vid. Bollandi notas in vitam S. Liborii, cap. 1. 11. quæ horum fontium sic meminit:

Accedit ad ornamentum loci, (Paderbornæ) saluberrimorum fontium intra ipsum oppidum in unum pariter alveum confluentium, incomparabilis tam species, quam numerositas; in tantum, ut eorum latitudini & amantati similes esse alibi minimè compertum habeamus.

3. **DUCO VETUS MAGNI NOMEN AB AMNE PADI.**] Vocis originem fontesque præ cæteris explicatè nobis descripsit Gobelinus in Cosmod. recito verba illius: *Sciendum quod hic locus nomen trahit à fluvio ibi surgente, qui Pader dicitur, quem Carolus loci amantate delectatus, vel fortè Saxones, qui olim de Italia, quam cum Longobardis invaserunt, reversi fuerant, de quibus supr à dictum est, à Pado fluvio Italia nominarunt: & indè fortassis est, quòd in literis Apostolicis scribitur Padeburnensis. Relatione quippe seniorum traditum esse dicitur, quod Carolus huic loco nomen indiderit: hic etenim fluvius, (quemadmodum Padus maximus fluvius Italia ex tribus fontibus sibi invicem propè surgentibus, ad pedes Alpium in unum alveum concurrentibus oritur) in pede montis ex tribus fontibus, quasi profundis ex abyssis, scaturiens, multis rivulorum decursibus, ab eodem monte concurrentibus, inter unius alvei ripas, intra mœnia civitatis excipitur. Et horum trium fontium quilibet Pader appellatur, tamen cum sua determinatione. Et fons versùs occidentem extremus, prout à quodam piscatore hoc mihi referente, intellexi, à superficie effluentis aquæ usque ad fundamentum ejus, centum minus duobus pedibus altitudinis est: quemadmodum validè se mensurasse idem piscator fatebatur. Et hi tres fontes tantam profundentes aquarum abundantiam cum rivulis suis flumen generant, cui in tota Europa, quantum ad ortum ejus, simile non contingit reperire. Dilatat quippe gremium mox fontibus egrediens, quod intra civitatis, in qua surgit, mœnia viginti molarum rotas, quarum nulla posterior rotæ præcedentis aquam recipit, sicut jugiter fluit, indefinenter volvere potest. Neque quisquam miretur quod dixi huic fluvio nomen prædictum à Carolo fuisse inditum, quamvis ante ejus adventum apud incolas regionis aliquo certo nomine fuisse fluvium ipsum nominatum dubium non existit. Quoniam nomina fluviorum successu temporum, adventu novorum populorum aut Principum, & de cætero mutata quandoque legimus. Et verisimile est nomen pristinum Lippe fuisse, quod ex illo conjicio, quòd fluvius à nulla civitate, villa, vel vico, extra locum, in quo surgit, sub*
hoc

hoc nomine Pader, recipitur; quoniam statim in loco, in quo surgit, ad stadia quasi xv. duobus fluviiis commiscetur, quorum quilibet isto minor est. Et inde omnium illorum trium fluviorum congregatio Lippe nominatur, quo nomine nullus illorum trium fluviorum simpliciter nominatur, sed fluvius qui occurrit ab oriente, qui respectu istius quasi rivus apparet, STRICTA LIPPA nominatur, utique ad differentiam alterius fluvii, qui etiam Lippe cum alia determinatione, vel sine determinatione sit vocatus, & major illo sit, cum nomina fluviorum minorum sibi concurrentium, sicut & aquam, soleant absorbere communiter. Et fluit sub hoc nomine Lippe donec Rheno commiscetur. Ita ille, ætat. 6. c. 38. p. 188. Certè familiare fuisse Francis peregrina nomina nostris locis inferre, & sic Remam, pagum ad Warnæ & Visurgis confluentes, à Remis urbe Archiepiscopali in Galliis; à Pado Italico Padum nostratam, ab Heristallo Francico Heristallum Saxonicum; à Corbeia Francica Corbeiam Saxonicam denominatam, scribit Meibomius in notis ad Irminfulam Saxonicam. Cui ex parte consentit Reinerus Reineccius, in notis ad Poëtam Anonym. p. 14. Ut contrà in Annalibus Franc. perpetuò legitur Paderborna. Est enim nomen à Padi fontibus. De his lectu dignissimum Cosmodromion Gobelini. Ibidem & hoc traditum. Padum, cum aliud antè nomen habuisset, ita à Carolo Mag. de Italico indigitatum. Sed hoc in medio relinquamus. Quanquam negari non potest, utrique multa communia esse. Atque ut Italicus inter fluvios Italiae maximus est, sic Germanicus tantum à capite aquarum vehit, quantum totius Europa nullus. Contrà, inquit Bollandus l. c. Alii à Romanis, cum iis in locis castra haberent, PADERAM dictum volunt ob eandem Padi similitudinem. Quod ut absque veteri auctore affirmare mihi non est animus, ita consentaneum rationi usuique non inficior, & accolarum traditione celebratum. Cæterum Poëta Anonymus ad An. 777. vetustum fuisse urbis nomen significat, ergò & fluvii, à quo urbi nomen:

— Conventum placiti generalis habere
 Cum Ducibus se velle suis denuntiat illic.
 Tanto concilio locus est electus agendo,
 Quem Pathalbrunnon vocitant, quo non habet ipsa
 Gens alium naturali plus nobilitate
 Insignem, qui præcipuè redimitus abundat

Fontibus, & nitidis & pluribus, & trahit inde

Barbarica nomen linguae sermone VETUSTUM.

Joanni Horrioni eruditissimo elegantissimoque Panegyrici Paderbornensis scriptori lib. II. cap. XI. videtur omnino incerta Paderæ nominis origo, ita enim ait: *Sed quid sibi vult illud Pather? Colligimus enim sic à majoribus enuntiatum esse, quòd ita crebrò scriptum reperiamus, nimirum cum lingua Germanica veterem illam suam asperitatem retineret. Quemadmodum enim paulatim articulum THI molliùs pronunciarunt DIE, ita ex Pather fecerunt Pader. Testatur Gobelinus à Pado derivatum, qui, ut ait, ex tribus fontibus sibi invicem propè surgentibus ad pedes Alpium in unum alveum concurrentibus oriatur. Quæ descriptio non congruit cum iis quæ à Strabone, Plinio, Ptolemæo, Leandro Alberto de origine Padi memorantur. Sed faciamus non spectatam esse in hac appellatione tam accuratam similitudinem, si cui id sequi libebit, dicet à Pado factam esse Paderam, quemadmodum brachium Padi, quod est ad Ravennam, Padusam dictum accepimus. Reperitur quoque in *Annal. Cansisi An. 777.* scriptum Padesbronnen, ubi videri possit deductum nomen ab eadem origine, atque ipsum Padi vocabulum. Refert enim Plinius lib. 3. c. 16. ex Metrodoro, Padum nomen accepisse ab arbore picea, quæ multa circa fontem, quæ Gallicè Pades dicatur. Verùm unde Saxonibus nostris, quos eo tempore quasi more ferino vixisse ait Venantius lib. 3. c. 7. ea eruditio & cognitio linguarum? Equidem malim fateri nescire me, unde illud PATHER, in nomine Patherbornæ; perinde atque obscurum est, quid sibi velit Mimigarna, in nomine Mimigarnaforda, quo aliquot sæculis dicta fuit ea Westphalia urbs, quam hodie Monasterium nuncupamus.*

4. MARTE DIU ANCIPITI.] Ejus luculentus testis est Eginhardus in vita Caroli M. qui causas & tempus belli Saxonici his verbis prodidit: *Post Longobardici belli finem, Saxonicum, quod quasi intermissum videbatur, repetitum est: quo nullum neque prolixius, neque atrocius, Francorumque populo laboriosius susceptum. Quia Saxones, sicut omnes ferè Germaniam incolentes nationes, & naturâ feroces, & cultui demonum dediti, nostraque religioni contrarii, neque divina, neque humana jura vel polluere, vel transgredi inhonestum arbitrantur. Suberant & causa, quæ quotidie pacem conturbare*

bare poterant, termini videlicet nostri & illorum penè ubique in plano contigui, præter pauca loca, in quibus vel silvæ majores, vel montium juga interjecta, utrorumque agros certo limite disterminant: in quibus cædes & rapina & incendia vicissim fieri non cessabant. Quibus adco Franci sunt irritati, ut jam non vices reddere, sed apertum contra eos bellum suscipere dignum judicarent. Susceptum est igitur contra eos bellum, quod magnâ utrinque animositate, tamen majore Saxonum, quàm Francorum damno, per continuos triginta tres annos gerebatur. Plures eo bello tam ex nobilitate Francorum, quàm Saxonum, & sancti funnis honoribus viri, consumpti sunt: tandemque anno tricesimo tertio finitum est. Vid. Poëtam Anonym. vit. Ludovici Pii apud Pithæum.

5. DELEGIT CASTRIS CONCILIIISQUE LOCUM.]

Anno 777. Rex (Carolus) post celebratam Noviomagi Paschatis festi solemnitatem, ad locum, qui Paderbrunna vocatur, generalem populi sui conventum in eo habiturus, cum ingenti exercitu in Saxoniam profectus est. Eginhard. in vit. Caroli M. vita Caroli M. apud Pithæum, vita ejusdem per incertum auctorem tom. 11. script. hist. Francicæ, Annal. fragment. ex ms. Nazariano apud Freherum inter scriptores Francicos, Poëta Anonymus, Ado Viennens. Annal. Canifii, Regino.

An. 783. Cumque de loco prælii ad Paderbornam se cum exercitu recepisset, atque ibi castris positus partem exercitus opperitur, audivit Saxones in finibus Westfalorum supra fluvium Asam congregari. Astron. apud Reuberum, vita Caroli M. per Engolismensem Monachum, Regino.

An. 785. Rex Carolus placitum habuit apud Paderbrunnon cum Francis & Saxonibus. Annales Francorum tom. 11. inter script. hist. Franc. Astron. apud Reuberum, vita Caroli M. per incertum auctorem tom. 11. inter script. hist. Franc. vita Caroli M. per Engolismensem, vita Caroli M. apud Pithæum, Regino.

An. 786. Ludovicus filius pro sapere & posse obedienter parens, occurrit (Carolo patri) ad Paderbrunnam, habitu Vasconum cum coëvis sibi pueris indutus, amiculo scilicet rotundo, manicis camisiæ diffusis, cruralibus distentis, calcaribus caligulis insertis, missile manu ferens:

rens: hac enim delectatio voluntasque ordinaverat paterna. Vita Ludovici Pii apud Pithæum.

An. 799. *Interim Rex in Saxoniam profectus Rhenum ad Lipeham transiit, & in loco qui dicitur Padeburnum positus castris confedit. Vita Caroli M. per incertum auctorem tom. II. script. hist. Franc.*

6. **JUSSIT ET HIS UNDIS LUSTRATAM SUBDERE GENTEM.**] An. 777. *Dominus Rex Carolus publicam synodum habuit ad Paderbrumen, ibi convenerunt omnes Franci & omnes Saxones, excepto, quod Widochindus rebellis existit, & cum paucis aliis sociis suis in Normandiam confugit. Ad idem placitum venerunt Saraceni de Hispania tres reges, Ibnalarabi & filius Devizefi, qui Latine Joseph nominatur, & gener ejus Alarviz, ibique multitudo Saxonum baptizata est. Vita Caroli M. apud Pithæum, Annal. Francorum inter script. hist. Franc. tom. II. Annal. Fuldenf. apud Freher. Ibi Saxones baptizati ingenuitatem, & omnem proprietatem suam, secundum morem gentis, abdicantes regi tradiderunt, si à die illa, & deinceps Christianitatem, & regi ac filiis fidelitatem abnegassent.*

7. **HIC LEO ROMANA DEDUCTUS AB URBE.**] An. 799. *Leo Papa à Romanis in Letania majore lingua truncatâ cruciatus, & per Wirundum Abbatem, & Winigisum Ducem Spoletanum ereptus, ad Carolum in Saxonia ad Paderbrunno deductus est. Annal. Fuldenf. apud Freher. vita Caroli M. per Engolismenf. tom. II. script. hist. Franc. Astronom. apud Reuberum, Poëta Anonym. Annales incerti auctoris apud Pithæum, Regino, Sigonius l. 4. hist. de Regno Italiae.*

Pompam, quâ Paderbornæ exceptus est LEO Pontifex, prolixè & accuratè descripsit, qui interfuisse videtur, verus Poëta, diversus à nostro Paderbornensi, quem Reineccius edidit, & nos sæpe citavimus. Extat apud Henricum Canisium, cujus judicio putatur esse Alcuinus Flaccus, Caroli M. & S. Ludgeri præceptor. Libet attexere carmina, ut palam omnibus fiat, quo honore maximus Rex Pontificem Opt. Max. coluerit.

Est locus insignis quo Patra & Lipa fluent ant.

Alcus

*Altus & in nudo campo jacet , undique largo
 Vestitus spatio , celfo de colle videri
 Namque potest legio omnis , & hinc exercitus omnis ,
 Castra Ducum & Comitum , radiantiaque arma virorum.
 Huc CAROLUS multis stipatus millibus Heros
 Advenit , & tandem iuvat hic succedere tectis.
 Missus Apostolici regalem tendit ad aulam
 Interea , & summum manifestat quippe venire
 Pontificem expulsam Romana à sede LEONEM
 Civibus à propriis , & tot tolerasse recenset
 Verbera commemorans extinctum lumine vultum ;
 Narrat & abscissam liquido de gutture linguam ,
 Nunc medicante Deo sanatum , & ab omnibus istis
 Esse malis animis : stupet ipse exercitus omnis
 Audita , & CAROLUS recolendo somnia retrò ,
 Præteriti indicio agnoscens vestigia visus ;
 Hoc fore non dubitat , quòd tristes fundere fletus
 Pontificem in somnis jam dudum vidit eundem.
 Hinc jubet extemplo Pippinum occurrere magno
 Pastori , pacem & placidam portare salutem.
 Obvius ire parat genitoris iussa facessens
 Pippinus , centum latus cum millibus ibat.
 Ipse sedet solio CAROLUS Rex justus in alto ,
 Dans leges patriis , & regni fœdera firmat.
 Utque videt patulo adversum se tendere campo
 Pastor Apostolicus , centum cum millibus altum
 Pippinum , geminas extendit ad æthera palmas ,
 Pro populoque preces effundens pectore largas.
 Ante Sacerdotem ter summum exercitus omnis
 Sternitur , & supplex vulgus ter fusus adorat.
 Mox LEO Papa solo Pippinum more benigno
 Excipit , & sacris circumdans colla lacertis ,
 Hæret in amplexuque diu placida oscula libans.
 It comes , & supra se confert vertice toto
 Pippinus , varias miscens sermone loquelas ,*

Inque

Inque vicem diversa levant problemata verbo.
 Rex pius interea solium conscendit, & omnem
 Alloquitur populum CAROLUS venerabilis Heros.
 Ergo agite ô Proceres, inquit, quibus induite arma
 Ire estis soliti ad bellum, Martemque severum
 Tentare, & crudo vosmet confidere pugno,
 Pontifici celeri cursu occurremus opimo.
 Vix hac dixit Heros: fremit undique turba tumultu,
 Tela manu glomerat, mox loricasque trilices
 Et latos clypeos, galeasque & spicula, pelta
 Ærata resonant; acies hinc indè videntur
 Ire equitum, sparsò nigrescunt pulvere nubes,
 Et tuba lugubri medio strepit aggere voce.
 Classica signa sonant, campi densantur aperti,
 Agmine cristatus fulgetque exercitus omnis.
 Tela micant pariter, vexilla levata coruscant;
 Armati incedunt, juvenes & freta juventus
 Gaudet equis, siccus fervescit in ossibus ardor
 Audendi, ac CAROLUS medio micat agmine letus.
 Aurea crista tegit frontem, & conspectus in armis
 Fulget, equo ingenti portatur ductor opimus.
 Ante Sacerdotum porrò castra, agmina ternis
 Stant divisa choris, in longis vestibus alma
 Sacra crucis vexilla levant, & Prasulis omnis
 Adventum expectat Clerusque & candida plebes.
 Fam pater in campo CAROLUS vidit agmina aperto,
 Pippinum & summum Pastorem tendere contrà
 Constat, & inque modum populum expectare coronæ
 Precipit, atque aciem hinc dividit urbis ad instar.
 Ipse autem medio consistere in orbe beatus
 Prasulis adventum expectans, & vertice toto
 Altior est sociis, populum supereminet omnem.
 Fam LEO Papa subitque extèrno se agmine miscet.
 Quàm varias habitu linguas, tam vestis & armis,
 Miratur gentes diversis partibus orbis.

Extemplo properans CAROLUS veneranter ador at ,
 Pontificem amplectens magnum , & placida oscula libat ,
 Inque vicem dextr as jungunt , pariterque feruntur
 Gressibus , & multo miscentes verba favore .
 Ante Sacerdotem ter summum exercitus omnis
 Sternitur , & supplex vulgus ter fusus ador at ,
 Pro populoque preces ter fundit pectore Præsul ,
 Rex pater Europa , & summus LEO pastor in orbe
 Congressi , inque vicem vario sermone fruuntur .
 Exquirat CAROLUS casus auditque laborum
 Diversos , sceleris populi impia facta stupefcit ,
 Miratur geminas jam dudum luce fenestras
 Extinctas , & nunc reparatum lumine vultum ,
 Truncat amque loqui miratur forcipe linguam ,
 Alter in alterius configunt lumina vultus ,
 Et parili sedis tendunt ad culmina gressu .
 Ante Sacerdotes sacri stant ostia templi ,
 Alternis vicibus modulantes carmina laudum ;
 Atque Creatori grates laudesque frequentant ,
 Qui nova Pontifici reddebat lumina summo ,
 Et desperatam condebat in ore loquelam .
 Exoritur clamor , vox ardua pulsat olympum .
 Intrat Apostolicus , CAROLO ducente beato ,
 Tempia Creatoris , solito solemniam more
 Concelebrare , pio Missarum sacra favore .
 Exhinc officiis divinis ritè peractis
 Invitat CAROLUS celsa inter tecta LEONEM .
 Clara intus pictis conlucet vestibus aula ,
 Auro ostro ornantur hinc inde sedilia multo .
 Ad mensas resident lati , variisque fruuntur
 Deliciis , medio celebrant conviviam tecto ,
 Aurea namque tument per mensas vasa falerno .
 Rex CAROLUS simul & summus LEO Præsul in orbe
 Vescitur , atque bibunt pateris spumantia vina .
 Post lætas epulas & dulcia pocula Bacchi ,

*Multa pius magno CAROLUS dat dona LEONI:
Hinc letus repetens aule secreta revisat
Rex; & Apostolicus repetit quoque castra suorum:
Cùm talis à CAROLO LEO sit susceptus honore,
Romanos fugiens propriis repulsus ab oris.*

8. SACRAVIT PRIMUM RELIGIONIS OPUS.] Hujus rei testis est antiquus scriptor vitæ S. Liborii apud Bollandum, c. II. pag. 88. §. 5. *Nam & vir sanctissimus & verè Apostolicus Papa sedis Romanæ, LEO nomine, injusta civium odia perpeffus, illic eum (Carolus) adiit, pro sedandis contra se ortis simultatibus, imperialem opem quæsiturus. A quo cum ingenti, ut par erat, honore susceptus, religiosum ejus ac salutare Christianitatis dilatandæ studium nobiliter inchoatum, Apostolicâ auctoritate firmavit, atque in Ecclesia tunc ibidem noviter constructa quoddam altare consecrans, adorandas in eo reliquias Protomartyris Stephani, quas secum Româ detulerat, collocavit; fiducialiter id Principi promittens, quòd oratorium illud, tanti Martyris patrocinio munitum, non ulterius passurum foret injuriam, quam, ipso referente, priùs ei contigisse cognovit; ut videlicet ob incolarum loci perfidiam, & odium in religionem Christianam, aliquoties igni traderetur. Et ob hanc maximè causam easdem reliquias ibi, rogatu Imperatoris, recondidit, non sine effectu congruo fiduciae sponfionisque suæ, cùm nihil tale postmodum illic perpetratum esse certissimum sit. Eadem fere habet auctor. vitæ B. Meinwerci apud Browerum n. 1. p. 13. Gobelinus Persona in Cosmod. atat. 6. cap. 38. insuper addit diem Leoninæ consecrationis: sed utrùm rectè, vide in Notis ad Monumentum Eresburg §. 8. Verùm audiamus Gobelinum. Pontificatûs Hatumari primi Episcopi Paderbornensis anno 4. Leo Papa III. venit ad Carolus in Paderborne, querens de injusta Romanorum persecutione, quem Carolus honorificè suscepit, & rogavit ut Capellam quandam ibi noviter constructam, cùm jam Ecclesiam, quam præsens ibidem crexerat, ipsi rebelles vastaverant igne, dignaretur consecrare. Qui precibus Regis grate susceptis, in eadem Capellæ altare in honorem S. Stephani Protomartyris devotè consecravit, ac reliquiis ejusdem Martyris, quas secum Româ detulerat, in eodem altari reconditis, visitantibus eandem Capellam in anniversario dedi-*

catio-

cationis ipsius, qui est VIII. Idus Decemb. de benignitate Sedis Apostolica magnas indulgentias concessit, & sedem ibidem Episcopalem auctoritate Apostolica confirmavit. Vid. adhuc Crantzius Metrop. lib. I. cap. 11. Casp. Bruschiu, & Kerffenbrochium in catalogo Ep. Paderb. Baronium ad annum 799.

9. HIC SEDES LONGO FUIT ORDINE DEINDE SECUTIS.] Unde non immeritò ab Erinhero, qui vitam S. Heimeradi Presbyteri; tutelaris Hafungensis, versibus descripsit, appellatur SEDES REGALIS. Sic enim ille ingressus sermonem de B. Heimeradi cum Meinwercio Antistite congressu:

Est locus egregius Patherbrunnon vocitatus,

Is quoque REGALIS SEDES, & Pontificalis.

Hactenus illa produximus, quibus Paderborna à Carolo M. celebrata; nunc uti à cæteris Imperatoribus ac Regibus sit frequentata ac decorata, paucis subjungamus.

An. 815. Ludovicus in loco, qui dicitur Paderbrunna, generale populis sui conventum habebat. Ibi ad eum omnes orientaliu Sclavorum primores, & legati venerunt. Astron. apud Reuber. vita Ludovici Pii incerto auctore apud Pithæum, Adelmus Benedictinus, Annal. Franc. apud Freher. pag. 416. Chron. Hildesienſe tom. 11. inter scriptores hist. Francicæ: An. 815. anno secundo imperii. HLudovicus Imperator suum placitum cum Francis in Saxonia ad Paderbrunnon habuit, & illuc venit filius ejus HLotharius Rex Bojariorum, & alius filius ejus, Pippinus Rex Aquitaniorum: Bernardus quoque filius Pippini Rex Longobardorum. Et erat illud placitum Kalend. Julii mensis. Ejusdem placiti meminit libellus de translatione S. Viti, & institutione novæ Corbeix à Meibomio editus.

An. 845. HLudovicus tempore autumnis in Saxonia apud Paderbrunnon generale placitum habuit, ubi fratrum suorum, & Nordmannorum, Sclavorum quoque, & Bulgarorum legationes suscepit, audivit & absolvit. Annal. Fuldenſes apud Freherum, & apud Pithæum tom. 11.

An. 958. Otto divinâ gratiâ Rex, ob remedium anime sue, ad interventum dilectæ conjugis sue Adelheide, & amantiſſimi fratris sui

Brunonis Archiepiscopi, Sanctimonialibus, Deo sanctæque Maria semper Virgini, & sancto Cyriaco devotè servientibus, in proprium donavit quicquid Malhure in Gifici marcâ habuit. Signum Domni Ottonis invictissimi Regis. Luidulfus Cancellarius ad vicem Brunonis Archicancellarii recognovit. Data VII. Kal. Jul. An. Dom. Incar. DCCCCLVIII. Ind. I. regnante piissimo Rege Ottone Anno XXIII. Actum Patherbrunnon. Amen.

An. 1013. *In proxima quadragesima Rex (Henricus) ad Werlu veniens, diu cholicâ passione ibi infirmatur, & multa per visionem sibi revelata sunt. Ad ultimum lacrymis & oratione multorum convalescens, quia in tam brevi intervallo ad predestinatum non valuit pervenire locum, Paschale festum, cum Meinwerco sibi admodum familiari, in Patherbrun dignâ veneratione peregit. Ditmari Chron. lib. 6. pag. 81. vid. etiam Broweri scholia in vitam B. Meinwerconi num. 22.*

An. 1014. *Imperator hæc audiens de tantorum detrimento patrum turbabatur, qualiterque loca bene suppleret vacua, cum familiaribus suis tractavit, & Natalem dominicum in Patherbrun festivo peregit gaudiis. Ditmari Chron. lib. 8. pag. 91.*

An. 1016. *Imperator (Henricus) Christi nativitatem Patherbrunna celebravit. Chron. Hildesienſe inter script. hist. Franc. tom. III.*

An. 1017. *Cæsar verò (bellum moturus magnis copiis adversus Boleslaum Poloniæ Ducem) ad orientem tendens, Imperatricem (Cunigundam) ad se in loco, qui Patherbrunnum dicitur, venire jubet. Inde ambo usque ad Magdaburg profecti. Ditmari Chron. lib. 7. pag. 30. & ibidem dedit diploma, quo IV. Idus Junii B. Meinwerco Episcopo Paderbornensi certa prædia largitur.*

An. 1018. *Imperator (Henricus) Natalem Christi Patherbrunnen, Pascha Babenberg egit. Chron. Hildesienſe inter script. hist. Franc. tom. III.*

An. 1021. *Heinricus divinâ gratiâ Romanorum Imp. Aug. Meinwerco Episcopo & Ecclesiæ Paderborn. Comitatum Dodiconis Comitum, quem dum vixit, tenuit, situm in locis Hessiga, Netga, Nihterga, cum omni legalitate in proprium concedit atque largitur. Data XIII. Kal.*

Mart.

Mart. Indictione IIII. Anno Dominice Incarnat. MXXI. Anno verò Domni Heinrichi secundi regnantis XVIII. Imperii autem VIII. Actum Paderbrun. feliciter. Amen.

An. 1023. *Heinricus divinâ favente clementiâ Romanorum Imperator Augustus, ad interventum dilectissimæ conjugis suæ Cunigunde Imperatricis Augustæ, Paderbrunnensi Ecclesiæ quoddam suum prædium Hohunseli dictum, situm in pago Westfalon, in Comitatu verò Bernardi Comitis, cum omnibus ejusdem prædii pertinentiis concedit & largitur. Signum Domni Heinrichi Romanorum invictissimi Imperatoris Augusti. Gunterius Cancellarius vice Aribonis Archicappellani recognovit. Datum XVI. Kal. Febr. Indiç. VI. Anno Dominicæ Incar. MXXIII. Anno verò Domni Heinrichi secundi regnantis XXI. Imperii autem ejus VIII. Actum Paderbrunnon feliciter. Amen. Idem eodem loco & anno, XVIII. Kal. Februarii, Paderbrunnensi Ecclesiæ quoddam prædium suum Steini dictum, situm in pago Westfalon, in Comitatu verò Bernardi Comitis concedit & largitur. Idem eodem anno, die, & loco, Monasterio Cofungensi donat juris sui prædium Hardinghuson.*

An. 1025. *Conradus Rex primum suæ felicitatis annum in Natali Domini Minda initiavit, & Epiphaniam Paderbrunnensi civitate more regio peregit. Inde post Epiphaniam Hildenesheim venit. Chron. ms. apud Christoph. Browerum, vid. ejusdem scholia in vitam B. Meinwerci num. 93.*

An. 1030. *Imperator Natalem Christi Paderbronna egit, ubi Aribio Metropolitanus, in sancto die inter Missarum solemniam publico sermone habito, licentiam ab Imperatore, & confratribus Romam pergen- di rogavit, simulque à Clero & populo indulgentiam sibi à Deo impetrari postulavit. Sicque post Purificationem S. Mariae iter assumens Romam adiit. Vita S. Godehardi apud Browerum cap. 10. Eadem habet Chron. ms. apud Christoph. Browerum, vid. ejusdem scholia in vitam B. Meinwerci num. 500.*

An. 1031. *Indiç. XIV. Cuonradus Imperator Natalem Domini Paderbrunnen, & Pascha Nuvimago feravit. Chron. Hildesf. inter script. hist. Franc. tom. III.*

An. 1032. *Conradus divinâ favente clementiâ Rom. Imp. Aug. confirmat donationes à venerabili Meinwercio factas Abdinghoffensi Mo-*

nasserio. Data XIII. Kal. Febr. Indiēt. XV. An. Dom. Incarn. MXXXII. An. verò Domni Chonradi secundi, Regni VIII. Imperii autem V. actum Paderburn. in Dei nomine feliciter. Amen.

An. 1033. *Imperator Natalem Domini Patherbrunna, Pascha Niu-magen feravit. Chron. ms. apud Browerum, vid. scholia ejusdem ad vitam B. Meinweri num. 121. Chron. Hildesienf. cit.*

An. 1035. *Imperator Pascha Patherbronna; Ascensionem Seliganstadt; Pentecosten autem Bavenberg celebravit. Chron. ms. apud Christoph. Brow. l. c. Chron. Hildesienf. l. c.*

An. 1036. *Imperator Pascha Ingelheimi feratus est; Ascensionem verò Domini, Paderbrunne; Pentecosten, nativitatemque Johannis Baptistæ Niumagi. Crusius in Annal. Suev. lib. 6. part. 2. cap. 8. Chron. Hildes. cit.*

An. 1043. *Henricus Imperator Pentecosten egit Paderborna. Gerhard. Cleinforgius in Annal. Westphaliæ ms.*

An. 1051. *Imperator (Henricus) Pentecosten celebravit Podelbrunnen, ubi Bardo Archiepiscopus (Moguntinus) ad Missam habito sermone, obitum suum instare prædicens, orationi fidelium se commendavit, qui eodem mense discessit. Lambertus Schaffnaburgensis.*

An. 1056. *Imperator (Henricus) regressus de Italia sanctum Pascha Padelbrunne celebravit. Lambertus Schaffnab.*

An. 1152. *Fridericus I. Imperator, teste Bernardo Episcopo Paderborn. jura Advocati Ecclesiæ Maruensis declarat, diplomate Paderbornæ dato. Indiēt. XIV. Anno Domini Regis Friderici primo. Auberti Miræi notitia Ecclesiarum Belgii cap. 158. pag. 402.*

An. 1212. *Otto IV. Imp. cum fratre suo Henrico Saxonie Duce, & Rheni Palatino, in aquas propemodum partes Saxoniam divisit Paderbornæ. Matthæus Paris in hist. majore, citatus à Marquardo Frehero in responso ad epistol. monitoriam Christophori Gewoldi, in causa Palatina, edita Heidelbergæ An. 1614.*

An. 1375. *Karolus Imperator volens Wenceslaum filium suum promoveri ad regnum, partes Westfaliæ pertransiit, & veniens Paderbornam à Domino Henrico Episcopo, ac Clero, ac civibus reverenter susceptus est. Et postquam unâ nocte moram traxit ibidem, Henricus Episcopus ipsum recedentem honorificè prosecutus est. Gob. Person. Cosmod.*

ætat.

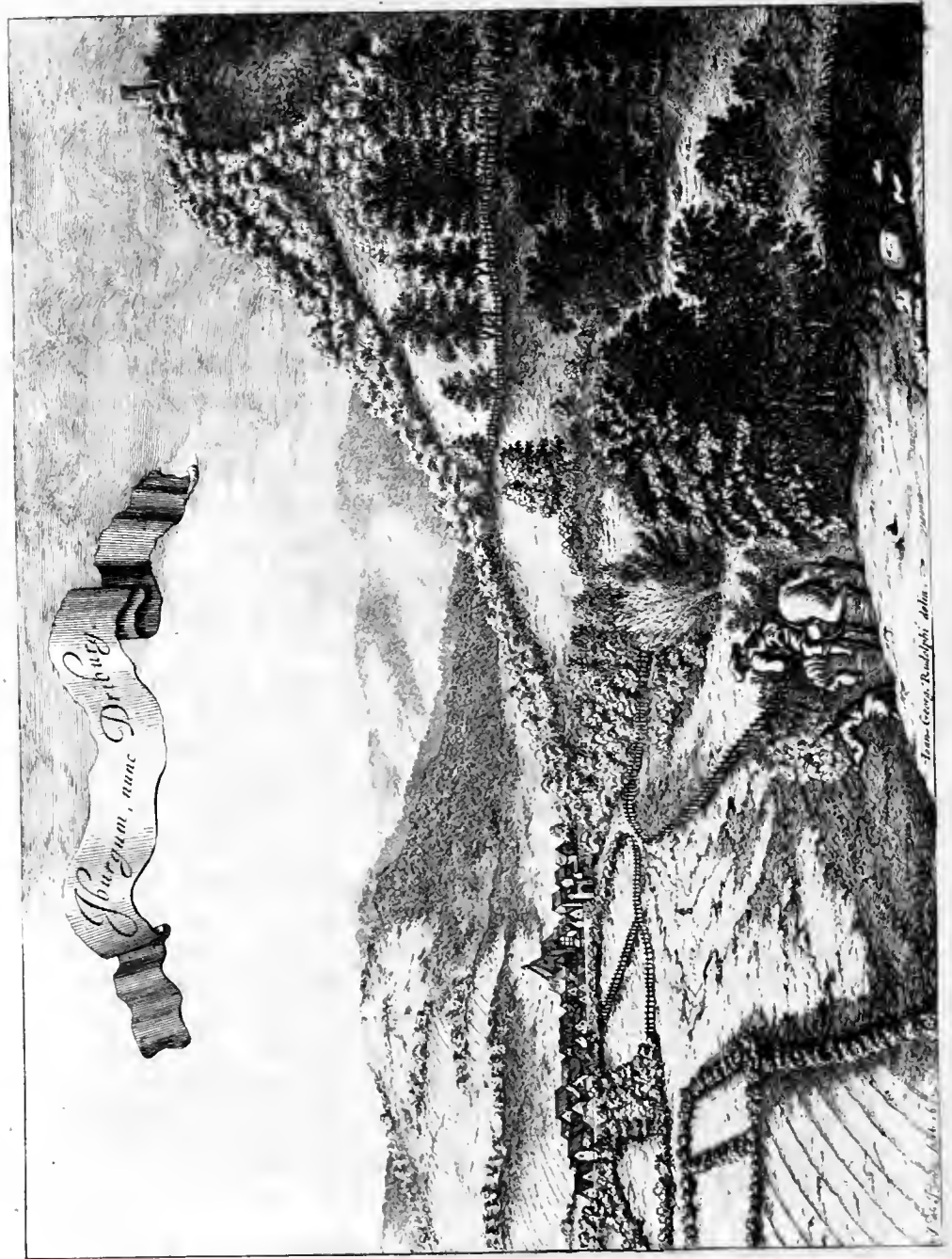
ætat. 6. cap. 71. pag. 248. vid. etiam Panegyric. Paderborn.
lib. 2. cap. 13.

IO. VIRGINIS HIC CONJUX VIRGO CUNIGUNDA MARITI.] An. 1002. *Indict. xv. novus Rex Henricus S. Laurentii Natalem Paderbrunnen celebravit. Et ibi Domna Cunigundis regalem benedictionem, & coronæ impositionem à Willigiso Metropolitano suscepit. Sed & Sophia ad Gandeshemensè regimen electa, obtentu Principum, Domni Bernwardi (Hild. Episc.) licentiam à Palligero benedicendi ibidem obtinuit.* Chron. Hildesiense sæpius citatum, vita S. Bernwardi apud Browerum, vita S. Godehardi apud eundem, vita B. Meinwerici apud eundem. Quæ autem in ipsa Regina consecratione, ceu sereno tempestas intervenerit, coortis in arma mutua Bavaris & Saxonibus, ex Adelboldo de rebus gestis S. Henrici, apud Jacobum Gretserum in *Divis. Bambergensibus*, licet cognoscere: *Interea Regi à Saxonia in regnum Lothariense properanti Gruonæ occurrit uxor sua, Domna Cunigunda nomine jam extans, sed re citò Regina futura. Indè enim Paderbronam veniens in festo S. Laurentii acclamatur, benedicitur, coronatur, & fit Kuninga Kuninga, quod Latine interpretari potest Regia Regina. Sed ut nunquam serenitas, quam non sequatur nubilositas, sic rarò jocunditas, quam non sequatur adversitas. Nam in benedictione Regina cunctis exultantibus Bavarii (quorum mos est in aliena terræ velle, quod in sua volunt) circa civitatem fruges colligere, & agricolas sua defendere volentes irrationabiliter caperunt tractare. Quæ res indigenas commovit, & ad resistendum etiam fortiter animavit. Domestici igitur Regis, & indigenæ, invalescente contentione, confluunt, concurrunt, conveniunt. Pugna gravis oritur, ex domesticis Regis juvenis unus interficitur, frater scilicet Domni Eilberti, qui tunc temporis erat Cancellarius, postmodum verò Frisiensis factus est Episcopus. Hujus interfectione omnes Regis fideles commoti graviter, cives caperunt persequi, & eos persequendo insatiabiliter grassari. Et nisi regiâ potestate retinerentur, omnes usque ad internecionem prosequerentur. Cum plurima igitur difficultate sedato tumultu, castigatisque illis quorum stultitia causa seditionis exstitit: inde Rex Dinsberg properat, & illic Lothariensium adventum expectat.*

II. NOBILIUS NULLUS ME CAPUT AMNIS HABET.] Præter Pontificis Max. Imperatorum & Regum hospitium, regalem S. Cunigundæ coronationem, externorum Principum legationes, Francorum & Saxonum conventus, & castrorum metationes; *caput Paderæ* nobilitat singularis amoenitas, & aquarum copia vix usquam uberior admirabiliorque, in Pannegyrico Paderborn. Joannis Horrionis ad vivum depicta, lib. 2. cap. 7. *Quòd si, ut est apud Strabonem, Gymnasio liberalium artium, quod erat Tharsi in Cilicia, Cydnus amnis, cujus saluberrima aqua ferebatur, plurimum celebritatis attulit, nihilne habebit ad illustrandam Paderbornæ Academiam, hæc salubrium fontium copia, quibus ambigere possis, plusne palati & valetudinis, an aspectus & voluptatis gratiâ delecteris? Neque enim sentio, quæ possit species esse jucundior, quàm trium fontium in media urbe, ex eodem colle, modico intervallo exorientium, tantamque subito vim aquarum erumpentium, ut, non modicis effusi rivis, antè in unum alveum visendo sanè agmine confluant, compluresque molas frumentarias prius versent, quàm se effundant è manibus. Quanta amoenitas singulorum cum seorsim fluunt? quanta omnium cum uno amne labuntur? quàm juvat aquam ipsam omni crystallo puriorem intueri, & innascentes viridissimas herbulas numerare? quale spectaculum anaticulas, & cygnos videre in mediis undis pendulos, suspensâ caudâ, nitentibus contra profluentem pedibus, prono rostro piscantes? quæ voluptas, ne sævæ quidem brumæ inclementiâ unquam eripitur. Quâ enim tempestate nivæ omnia fœda sunt & gelu, non modò intra urbem, sed etiam non modico foris spatio, ne secundum quidem ripas, ut fert mos cæterorum amnium, vel in tenuissimas crustas congeliat. Quid quòd eodem tempore peregrinas aves ad se noster amnis allicit, quæ fluviiis assuetæ, ubi glaciæ cæteris prohibentur, ad hunc confugiunt? Æstate verò, potestne quicquam illis viridariis, hortis, pomariis, quibus utraque ejus ripa prætextitur, esse formosius? Non enim nunc vacat aquam commemorare totâ propè urbe per canales singulari artificio dispensatam, non salientes fontes, non piscinas, non lavatrinas, non sexcenta commoda. Quòd si collibitum erit egredi urbe, quem non delectet cursum ejus prosequi, modò pleno incedentis amne, modò divisis quasi copiis insulas ambientis, modò vario flexu,*

flexu, & grato errore per virentia prata serpentis, modò limpidissimos rivos amplectentis sinu, modò celeberrimum Romanis Annalibus flumen Luppiam, vel cum jactura sui nominis generantis? Sed concludamus has Paderæ notas insigni elogio Gobel. Personæ in Cosmodr. ætat. 6. cap. 38. quod ipse ab antiquo scriptore Vitæ S. Liborii est mutuatus: Ad hunc locum Karolus sepè divertit, quoniam ut scribit quidam, qui postea in eodem loco, tempore Arnulphi Regis, vitam duxit religiosam: HIC LOCUS VIRIS OMNI NOBILITATE GENERIS ANIMIQUE SEMPER INSIGNIBUS ABUNDABAT, UT NON ESSET DUBIUM, QUIN PATRIA CIVIBUS ET CIVES PATRIÆ CONGRUERENT, AC SIBI UTRINQUE ORNAMENTO FORENT.

D R I B U R G U M ,

OLIM IBURGUM APPELLATUM.

MEMORIÆ. SACRUM

SEU. ME. DRIBURGUM. VETERI. SEU. NOMINE. DICAS
 IBURGUM. MERITIS. LAUS. MANET. ÆQUA. MEIS
 SAXONIS. UT. PERHIBENT. MUNIMEN. GRANDE. VETUSTAS
 IMPOSUIT. NOSTRIS. MOENIA. CELSA. JUGIS
 PRÆSENTIS. CAROLUS. PRECIBUS. DONATA. LEONIS
 QUÆ. PADERÆ. SACRO. SUBDIDIT. IMPERIO
 VENA. ACIDÆ. TANTUM. ME. NUNC. UBERRIMA. LYMPHÆ
 NOBILITAT. VARIIS. SÆPE. MEDENDO. MALIS
 SI. MIHI. LONGA. DIES. PRIMOS. SUBDUXIT. HONORES
 SERVAT. ADHUC. NOSTRUM. QUÆ. FUGIT. UNDA. DECUS

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
 A P O S T O L I C Æ . S E D I S . G R A T I A . E P I S C O -
 P U S . P A D E R B O R N E N S I S . C O A D J U T O R
 M O N A S T E R I E N S I S . S . R . I . P R I N C E P S
 C O M E S . P Y R M O N T A N U S . E T . L I B E R . B A -
 R O . D E . F U R S T E N B E R G

DRIBURGI. OLIM. IBURGI. ANTIQUI. SAXONUM
 MUNIMENTI. A. CAROLO. M. EXPUGNATI. S. HA-
 THUMARO. EPISCOPO. PADERBORNENSI. EJUS-
 QUE. SUCCESSORIBUS. CUM. OMNI. AGRO. ET. DI-
 TIONE. LEONIS. III. P. M. PRÆSENTIS. ROGA-
 TU. DONATI. ET. SALUBRITATE. ACIDU-
 LÆ. HODIE. NOBILIS. MEMORIÆ

M. H. P

Aa 2

NO-

N O T Æ.

I. **S** EU ME DRIBURGUM.] *Driburgi* vocabulum *Iburgo* esse recentius, & *Driburgum* hodiernum *Iburgum* olim appellatum, testimonio sunt hæ literæ Bernardi Episcopi Paderbornensis An. 1136. & An. 1142. datæ.

IN nomine sanctæ & individue Trinitatis. **B**ERNARDUS Dei gratia Patherbornensis Episcopus. Quoniam tempora quæ sanctus Apostolus ventura prædixit jam venisse timemus. cum dixit. erunt homines se ipsos amantes. unde sæpius accidit. quod hi qui in quiete mentis Deo serviunt ab importunis hominibus injuste turbantur. Officii nostri cura nos admonet. cunctis Deum diligentibus sollicitudinem Pastoris impendere. his tamen præcipue qui nostro regimini specialiter commissi sunt. non solum de presentibus sed & de futuris quæ provenire possunt incommoditatibus auctore Deo removendis diligentia circumspectiori invigilare. Ea propter notum esse volumus tam presentis quàm futuri temporis Christi fidelibus. qualiter pusillus adhuc Ancillarum Dei grex. qui primitus in monte **I**BURG congregatus fuerat. & ab Ecclesia in Herse locum & bona Ecclesiæ in monte Christo ibi famulantibus profutura perceperat. Postea autem saniori consilio in locum Gerdinensem transmigravit. & juste privilegium possessionis loci prioris obtinuit. quamvis habitationem dictante necessitatis ratione mutaverit. Nos itaque securitati jam dicti Ancillarum Dei collegii providentes. pro remedio animarum & parentum nostrorum. & pro cavendo quod succedere posset injusto gravamine. curam Ecclesiæ in prædicto monte ab omni potestate cujuslibet Archidiaconi. consilio & conventia totius Ecclesiæ Patherbornensis absolvimus. Et ut Deo in Gerdinensi Monasterio servantibus molestia occasio tolleretur. Præfato Cænobii illius exclusa Clericorum vel laicorum potestate. eam assignavimus. Ut igitur hæc nostra ordinatio in omnia post futura tempora rata & inconvulsa permaneat. auctoritate Patris & Filii & Spiritus Sancti. & sanctorum Apostolorum Petri & Pauli eam confirmamus. & presentem paginam banni nostri & sigilli nostri impressione muniamus. eorum etiam qui infra nominati sunt testimonio conscribi fecimus.

mus. Testes. Weno Præpositus majoris Ecclesiæ. Rembertus Præpositus sancti Andree. Almarus Decanus. Ekbertus. Lentfridus. Bernhardus. Evergisus. Meinricus. Canonici majoris Ecclesiæ. Hamcko Abbas sancti Pauli. Lambertus Monachus. Laici. Widikindus de Swalenberg. Hermannus de Lippia. Thetmarus de Buiren. Wernerus de Brack. Heinrichus Comes. Adelbertus de Rickefswigk. Luidoldus de Osdagesheim. Conradus Stapel. Uffo. Anshelmus. Eilbertus. Koto. Burgenfes. Como dives. Acta sunt hæc anno Domini millesimo centesimo tricesimo sexto. regnante Lothario Romanorum Imperatore. anno regni ipsius XII. imperii autem IIII. Datum Patherbornis duodecimo Kalendas Aprilis.

IN nomine sanctæ & individue Trinitatis. BERNHARDUS Dei gratia sanctæ Patherburnensis Ecclesiæ Episcopus. Quanti apud Deum meriti sint. quibusque bonæ vitæ documentis vel operibus claruerint. quos Dominus populi sui Pastores esse voluit eorum instituta sancta declarant. & ipsorum auctoritate roborata in sua stabilitate Christi monstrat Ecclesiæ. Quorum dum ego successor licet minus idoneus. gratia tamen Dei præventus Pontificalis culminis arcem ascendissem. omni studio vestigiis eorum inhaerendo. pro voto semper habui. Ecclesias Dei ampliare. easque oportunitis locis fundatas nostra sollicitudine firmare. atque in cautius positas saniori consilio transponere pia provisione elaboravi. His animo pro Pastoralis curæ debito intentus Ancillarum Dei quas in monte IBURG ad Deo serviendum consensu Beatricis Abbatisse de Herffen collegimus. laborem cogitare cepi. quem ob loci difficultatem & adjacentis terræ sterilitatem. silvarumque vel solitudinis vastitatem patiebantur. In hac igitur me proximorum compassione occupato. pius Dominus pauperum suorum miseratus angustias, igne amoris sui accensum nobilem virum quendam Hinricum de Gerdenen ad hujus calamitatis terminum consolatorem nobis donavit. Nam ipse conditori suo gratias agens. pro spe vitæ æternæ cum & beatam ipsius genitricem Mariam & beatum Petrum omnium bonorum suorum heredem elegit. atque in fundo domatis sui videlicet Gerdenen Cænobium construxit. quia ipse locus aptus sanctæ conversationi videbatur. cujus etiam loci defensionem sub meo & successorum meorum patrocínio sanctæ Patherbrunnensis Ecclesiæ pro perpetua ipsius libertate devotus commisit. heredibus suis Meregarde. sorore sua. & filiis ejus Wernone. Godefrido. & Basilio. hoc postmodum

bona voluntate collaudantibus. & ut omni stabilitate divina & humana legis sub Regali & Episcopali banno confirmaretur assentientibus. Ego igitur ut ipsorum devotionis apud Deum particeps existerem. pro majori quiete & pace Deo ibi servientium. Ecclesiam ipsius villa à Samuele Sacerdote cui commissa erat. mihi resignatam cum omni dote sua. & quinque mansis in Gerdenen & quatuor in Dalleshëim. communicato Ecclesie meae consilio ab omni iurisdictione & subiectione Ecclesiastica secularisve persona exceptam. sub manu Episcopi vel Abbatis & Prioris. regendam ipsi Cœnobio concessimus. & libera eis possessione firmam esse statuimus. His ita pro voto nostro cum multorum fidelium Christi gaudio dispositis, predictas Dei Famulas de loco calamitatis & miseria in Gerdenen transduximus. ibique eas uti vere Christi sponsas pro omni Ecclesie ac totius Christianismi conservatione semper orantes inclusimus. Ut igitur hac firma & inconvulsa omni in posterum ævo permaneant. auctoritate Patris & Filii & Spiritus Sancti. & beatorum Apostolorum Petri & Pauli. & Domni Papæ. ac nostra humilitatis banno firmantes sancimus. nequa Ecclesiastica secularisve persona contra hac agere præsumat. Quod si præsumpserit. fiat ei sicut Dathan & Abiron. & cum Juda proditore perpetuo anathemate nisi resipuerit feriatur. eaque presentis pagina scripto & sigilli nostri impressione roboramus. Acta sunt hæc me mediante. multis etiam Christi fidelibus tam Ecclesiasticis quam secularibus. quorum nomina subscripta sunt astantibus & gratias Deo agentibus. Anno Domini millesimo centesimo quadragesimo secundo. regni verò Domni Conradi quarto. Pontificatus vero mei anno xv. Indictione quinta. Testes Weno majoris Ecclesie Præpositus. Odelricus Decanus. Conradus Abbas de sancto Paulo. Conradus Abbas de Helmwardeshusen. Boldewinus Abbas de Lesborne. Daniel Abbas de Herfethhusen. Rembertus Præpositus. Almarus. Thietmarus. Leuthfridus. Ecbertus. Heribertus. Sifridus. Godescalcus. Hugo. Laici nobiles. Volcquinus de Swalenberg. Otto Comes de Ravensberg. Thietmarus de Buiren. Liudolphus de Bfethe. Bertholdus de Everschbut. Ministeriales. Henricus. Adelbertus de Ricketzvic. Conradus. Liudolphus. Bertholdus. Andreas. Eilbertus. Nanzo. Heredagus.

Cujus antiqui monasterii Gerdenam translati vestigia, in montis vertice adhuc conspiciuntur. Rationem deinde nominis

nis duabus primis literulis aucti, innuit Gobel. Persona. Cosmod. ætat. 6. c. 38.

2. SAXONIS UT PERHIBENT MUNIMEN GRANDE.] De *Iburgo* silent veteres Francorum Annales. Inter recentiores historicos Ertwinus Ertmannus consul Osnabrugensis in Chron. Osnabrug. ms. hæc memorat: *Tria præcipua & eminentiora castella concordæ relatione antiquorum scribuntur, videlicet in Herisburch in Saxonia Hassionumque situm confinio, Sigeburch quoque super Ruram fluvium positum, & nostrum Iborch, quod ex jucundo situ terrarum egregium fuisse nemo est qui dubitet.* Contrà Gobelinus Persona Ertwino antiquior in Cosmod. ætat. 6. cap. 38. pag. 188. de *Iburgo* Paderbornensi sic narrat: *Carolus anno regni sui VII. ingressus Saxoniam cuncta devastavit, & castrum Iborg, quod nos dicimus corrupto nomine Driborg, capit.* Gobelino Theodoricus Engelhusius, qui An. 1426. Chronicon scripsit, Helmestadii hoc anno editum, pag. 153. & Crantzius lib. 1. Metrop. cap. 11. pag. 24. consonant: *Dedit Rex (Carolus Hathumaro) cum attinentiis arcem Iborg, vetustum Saxonum receptaculum: nunc paulisper detorto vocabulo Driborg vocant.* Et Hermannus Hamelmannus de antiqua Westphalia ex Peucero refert: *Ut Angrivarii à Visurgi ad Luppiam usque ripam sederunt, ita Iburgum, quod nunc Driburgum dicitur, fuit præcipuum propugnaculum ultra Luppiam, quod dedit Carolus M. Paderborneribus.* His subscribit Gerhardus Cleinsorgius in Annal. ms. Westphal. ad annum 776. *Carolus M. ex Italia rediit, exercitu in Saxoniam rebellem ducto, Iburgum seu Driburgum, aliaque Saxonum munimenta & castella expugnavit, & prope Luppiæ fontes castra habuit.* Etsi igitur Paderbornensis Diœcesis tot monumentis abundans, *Iburgum* suum Osnabrugensibus haud invidet; nihil tamen causæ apparet, cur antiquis literis, & vetustiorum scriptorum testimoniis celebratam *Iburgi* sui, præcipitis loci situ, montis altitudine, & murorum turriumque, quam ruinæ indicant, firmitate olim munitissimi, & ad omnes belli à Carolo M. gesti rationes accommodati, gloriam Osnabrugensibus cedere debeat, cum illud Ecclesia Paderbornensis à Carolo M. in dotem foundationis acceperit, non exiguum utique munus,

munus, sed Episcopatus dignitati, & Leonis III. Pontif. præsentis commendationi, & regis pietati par beneficentiæ monumentum.

3. PRÆSENTIS CAROLI PRECIBUS DONATA LEONIS.] Gobel. Persona in Cosmodrom. ætat. 6. cap. 38. pag. 190. Anno Domini 799. Leo Papa III. venit ad Carolum in Paderborne, querens de injusta Romanorum persecutione, quem Carolus honorificè suscepit, & rogavit ut Capellam quandam ibi noviter constructam, cum jam Ecclesiam, quam præsens ibidem erexerat, ipsi rebelles vastaverant igne, dignaretur consecrare. Qui precibus Regis grater susceptis, in eadem Capella altare in honorem S. Stephani Protomartyris devotè consecravit, ac reliquiis ejusdem Martyris, quas secum Româ detulerat, in eodem altari reconditis, visitantibus eandem Capellam in anniversario dedicationis ipsius, qui est VIII. Decemb. de benignitate Sedis Apostolicæ magnas indulgentias concessit, & sedem ibidem Episcopalem auctoritate Apostolicâ confirmavit. Et tunc ad petitionem Papæ, Carolus dedit Ecclesiæ Paderbornensi castrum Iborg, de quo suprâ dictum est. Albertus Crantzius, & Hermannus Hamelmannus §. 2. suprâ citati, Gasp. Bruschius, Kerffenbrochius, & Hovelius in catalogis Episcoporum Paderbornensium. & Bruschius quidem ita: *Donavit hunc Episcopum (Hathumarum) Carolus M. præsentis Leone III. arce Triburgensi cum adjacentè territorio omni.* Cæterùm, teste Gobel. Persona in Cosmod. cap. 60. pag. 228. Bernardus II. Episcopus Paderbornensis anno 1189. montem Iburg occupavit, & munire cepit.

Castrum autem DRIBORG adhuc anno 1309. stetit, ostendunt literæ Capituli Paderbornensis, quibus fatentur: quòd cum consensu Guntheri Episcopi Paderbornensis, elegerint Bernardum Præpositum in tutorem Ecclesiæ, cum obligatione, ut redimi sinat castra Dryburg, & Nyggenhusen, pro 1400. marcis denariorum oppignorata. Licet autem Gobelinus Persona loco citato subjungat, suo adhuc tempore, id est anno 1418. quo Cosmodromium suum absolvit, castrum Driburgum perseverasse, hoc de parietinis ejus accipio: ex quo enim Bernardus V. Episcopus Paderbornensis, ipso Gobelino Persona in Cosmodromio cap. 68. pag. 240. referente, in-

tra annum 1320. quo cœpit, & annum 1340. quo defunctus, fundavit castrum Dringenberg, & reditus castri Driborg illo transtulit; verisimillimum nobis videtur, Driburgum castrum habitari desiisse, & veteres ejus incolas, ob incommodum montis ascensum, ad illius pedem demigrasse. Tantum de DRIBURGO seu Iburgō nostro, ubi Tilemannum Frisium, in speculo de monetis lib. 3. cap. 1. & 8. sedem seu templum Irmensulæ falsò posuisse, superius in Eresburgi notis demonstravimus.

4. VENA ACIDÆ TANTUM.] De ea agemus postea, nunc hîc elegantem de Driburgi deliciis Oden Nobilissimi Viri JOANNIS ROTGERI TORCKII, Præpositi Mindensis, Canonici Paderbornensis ac Monasteriensis, hydropotæ Driburgensis, hoc anno 1671. nobis dicatam, publicamus.

*Teutonum saltus, acidasque nostræ
Fontium venas repetunt Camœna,
Et per umbrosos nemorum recessus
Frigora captant.*

*Tinnulis blandè fidibus canentes
Inter argutas volucrum querelas,
Calle saxoso fugientis inter
Murmura rivi.*

*Adstrepunt lenes Zephyri susurri,
Fluctuans densis seges alta spicis
Annuit, picto variata rident
Gramina flore.*

*Mille dum laudes Tibi FERDINANDE,
Lesbia concors modulis Puellæ
Grata testudo canit ic̄ta nostræ
Pollice Musæ.*

Ut Driburgensi decori est popello

Bb

Pin-

*Pinguibus nascens faba multa campis,
Et sacri fontis liquor, & vetusti
Rudus Iburgi.*

*T E Tuis summum decus esse terris,
Omnis hic cantat chorus, omnis atas,
Et cava rupes, & amicta flavis
Messibus arva.*

*Nempe T E crebras vigilante noctes,
Et Tuis pacem redimente curis,
Tutus & pagos sopor & quietas
Occupat urbes.*

*Otium gaudens agit at juventus,
Otio felix fruitur senectus,
Carpit immunes pecus otiosum
Suaviter herbas:*

*Quæque fallaces alibi per artes
Sanguinem plebi Patribusque passim
Ebibunt, vasa bene T E secantur
Fudice lites.*

*Quæque vesanis animos potentum
Semper irritat stimulis voluptas,
Omnibus ventri placitura querens
Pabula terris:*

*Nec peregrino satiata Baccho,
Nec mari vasto, aut stabulis ferarum,
Blanda T E pestis fugitat, Tuâque
Exulat aulâ.*

T E juvant cantus, citharæque Phæbi,

*Et susurrantes Heliconis umbra,
Et coronatæ TIBI festa præbent
Gaudia Musæ.*

*O Sacrum Regni decus! O Deorum
Vita, qua sævis potior triumphis,
Orbe terrarum feret ac Olympo
Judice palmam!*

*Lula ad Ambiam
 2440
 Inge on der Emmer.*

- 1. *Ecclesia Parochialis*
- 2. *Emmer fluvius*
- 3. *Pyramont*
- 4. *Castrum Lemini*
- 5. *Ecclesia S. Kiliani extra oppidum*

LUDA AD AMBRAM.

MEMORIÆ. SACRUM

HIC. UBI. LUDA. VETUS. JUCUNDÆ. MARGINE. RIPÆ
 URBS. SEDET. ET. CULTOS. AMBRA. PERERRAT. AGROS
 AMBRONES. HABITASSE. FERUNT. QUOS. CIMBRICUS. OLIM
 MILITIÆ. SOCIOS. TRAXIT. IN. ARMA. FUROR
 ILLIS. ARMINII. SUCCEDENS. ARCE. PROPINQUA
 GENS. TENUIT. VALIDA. SCEPTRA. CHERUSCA. MANU
 ANNUA. DEINDE. PIO. CAROLUS. SACRA. MORE. FREQUENTANS
 NASCENTEM. COLUIT. SUPPLICE. VOCE. DEUM
 ET. SCHIDROBURGUM. PROPIUS. DUM. SAXONA. BELLO
 FULMINAT. HOC. POSUIT. FRANCICA. CASTRA. LOCO
 HÆC. OLIM. DECORI. FUERINT. NUNC. PROXIMA. LUDAM
 CONCELEBRAT. NOTÆ. VENA. SALUBRIS. AQUÆ

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
 APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO.
 PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
 MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
 COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
 RO. DE. FURSTENBERG

LUDÆ. AD. AMBRAM. PER ANTIQUÆ. AMBRO-
 NUM. ET. CHERUSCORUM. SEDI. CAROLI. M. CA-
 STRIS. IN. QUIBUS. AN. DCCLXXXIV. CHRISTI. NA-
 TALEM. EGIT. ET. PYRMONTANÆ. ACIDULÆ
 VICINITATE. CELEBRATÆ

M. H. P

Bb 3

NO-

N O T Æ.

I. **H**IC UBI LUDA VETUS.] *Ludam* seu *Lugdum* à Carolo M. illic castra metato, ad similitudinem *Lugduni* Galliarum, *Lugidunum* Saxonix appellatum esse, fingit Joannes Pideritius in Chron. Lippiensi pag. 205. Huic fabulæ aliam æquè incertam nominis originem attexit Joannes Seilerus in Chron. Pymontano ms. cap. 20. Verum nomen exhibet nobis vita Caroli M. apud Pithæum, ubi *villa Luidi* nuncupatur; quod in Annal. Canisii *Lutundi*, & apud Reginonem ad An. 784. *Liuhidi* pro *Liuhidi* corruptum legitur. Vetus nomen tempore Immadi Episcopi Paderbornensis, qui An. 1052. cœpit, & An. 1076. desiit, adhuc obtinuit. testes sunt literæ antiquæ, quæ sic habent. *Notum sit omnibus tam futuris quam presentibus. qualiter Wirinbertus cum consensu & laude filii justissimi heredis sui Bovonis. duo curtilia in pago Thietmelli & in villa Aldenthorpe. & XL. jugera & x. jugera in Remikenhufsum. & insuper medietatem cujusdam sylvule in Bennenberge sanctæ Patherbrunnensi Ecclesiæ. & domino ac venerabili Immado ejusdem sedis Episcopo in proprium tradidit. legavit. concessit. ea videlicet ratione. ut præfatus Episcopus Immadus tres villas Odisthorp. Lavenhufsum. Theßperi. ad Ecclesiã qua in Odisthorpe sita & consecrata est terminaret. & in terminationem Episcopali banno terminaret. Quod ut firmitus ac magis ratum inconvulsunque permaneat. idem Wirinbertus Ecclesiæ quæ est in LIUITHI. & Widikindo presbytero de cujus parochia tres præfata villa sumpta sunt. ipso annuente & collaudante unum mansum in Ubbenbrocke in proprium tradidit. condonavit. Quod si præfatus Episcopus. vel aliquis successorum ejus terminationem hanc infringere. & prædictas villas auferre voluerit. liberam habeat potestatem Wirinbertus vel heres ejus sua recipiendi. vel quod voluerit inde faciendi. Hi sunt testes. Bernhard. Ibo. Benno. Bernhard. Wiribrath. Thiammo & Wirinzo. Bescelin. Acelin. Brunig. Hocil. Ermindag. Ekbrabt. Postea in divisione Sedium Archidiaconalium, Bernardo IV. Episcopo Paderbornensi*

bornensi per diocesin Paderbornensem facta, LUGETHE appellatur.

Quantum ex vetustis literarum monumentis licet colligere, primi hujus urbis domini fuere Comites de Hallermundt, & deinde nobiles Domini de Homburg; ex quibus Wernerus nobilis Dominus de Homburg An. 1003. filiam suam Adelheidam Sigefrido Comiti de Eberstein in matrimonium dedit, *Ludamque* dotem despondit. Quam longo post tempore Eberstenii possederunt, & Albertus Comes de Eberstein ære alieno oppressus, An. 1212. Abbati Corbeiensi primò oblatam, sed per somnolentiam, ut ferunt, neglectam, Paderbornensi Episcopo vendidit. Joannes Seilerus in Chron. Pymontano MS. cap. 21. & 22. Cæterùm graves ac diuturnæ, de Comitatu Pymontano & Ludensi præfectura, cum Spiegelbergiis, Lippiensibus, Gleichiis, & Waldecensibus Comitibus subinde exortæ lites, quæ multo utrimque sanguine, ac damnis impensisque maximis steterant, faustis denique auspiciis An. 1668. compositæ, constabilitâ in Pymontanum Comitatum successione Paderbornensis Ecclesiæ, & omni Ludensis agri jurisdictione eidem transcriptâ, nunc tandem conquiescunt.

2. AMBRA PERERRAT AGROS.] *Emmera* major, ut distinguatur ab *Emmera* minore, qui in *Wersam* haud procul urbe Monasteriensi illabitur, sic ad An. 784. appellatur Astronomo apud Reuberum, Auctori vitæ Caroli M. apud Pithæum, Adelmo, Auctori Annal. Francicorum apud Canisium, Reginoni, & Poëtæ Anonymo. Accolis est *Emmer*, qui sub radicibus silvæ Teutoburgiensis ad *Langelandam* vicum in Paderbornensi diocesi oritur, & Steinhemium, Schidram, Ludam & arcem Pymontanam prætervectus, in Visurgim effunditur.

3. AMBRONES HABITASSE FERUNT.] Alii aliis terrarum oris *Ambrones* collocent; Nos cum Reinero Reineccio in commentario de origine Mysorum, & cum Joanne Pideritio in Chron. Lippiensi part. 1. cap. 6. ad *Ambram* nostratam illorum sedem ponimus, & ab *Ambra* denominatos censemus.

4. QUOS

4. QUOS CIMBRICUS OLIM.] Florus lib. 3. cap. 3. & quotquot *Cimbrici* belli meminerunt, *Cimbrorum* in Italiam irruentium socios faciunt Teutonos, qui *Ambronibus Ambra* accolis vicini, siquidem in diœcesi Paderbornensi & Lippiensi Comitatu, *Teutoburgium*, & *Teutoburgensem saltum* tenuerunt, & nomine suo donarunt, facile in societatem hujus belli *Ambrones* pertraxerint, junctis copiis Italiam invasuri. Hi igitur *Ambrones*, *Cimbris* per Noricum Italiam aggredientibus, in Gallias deflexerunt, unâ cum Teutonis fociis suis aliâ viâ irrupturi. Sed, teste Plutarcho in Mario, ad Druentiam flumen, haud procul Aquis Sextiis, quas Teutoni tenebant, à Mario sunt deleti, cum ipsi soli Cæpionem, ac deinde Manlium Coss. unâ cum exercitu Romano jam antè profligassent.

5. ILLIS ARMINII SUCCEDENS ARCE PROPINQUA.] De Germanorum veterum consuetudine solum facile crebroque mutandi, & de causis cur id facerent, ita Strabo l. 7. *Commune omnium est qui istis in locis degunt, facilis & expedita soli mutatio, ob tenuitatem victus, & quod neque colunt agros, neque fructus recondunt: sed in casis habitant structurâ in unum diem constantibus, cibus eis à pecore plurimus, ut & Nomadibus: quorum etiam imitatione rebus suis in currus impositis facile cum pecore suo abeunt quò visum fuerit. Unde, vix invenies, ait Seneca de Consol. ad Helviam, ullam terram, quam etiam nunc indigena colant; permixta omnia & insititia sunt. Alius alii successit. Hic concupivit, quod alii fastidio fuit; unde ille expulerat, ejectus est. Sic in *Ambronum* ad *Ambram* sedes Cherusci immigrarunt, quos etiam cis Visurgim habitasse, suprâ in notis ad cladem Varianam §. 15. ex Dione lib. 54. ostensum est, & ex ejusdem hist. l. 55. patet: *Drusum Chattorum fines ingressum, ad Sueviam usque processisse. Inde in Cheruscorum agros conversum Visurgimque transgressum, Albim usque penetrasse, cuncta depopulando.* Winkelmannus etiam in notitia veteris Westphaliæ lib. 1. cap. 8. num. 105. *Nec dubium est, inquit, Arminium hic sedem habuisse: extant enim adhuc reliquiæ arcis dictæ, die Harnesborg / ab Harminio propè Echier / versus Luidam oppidum.* vid. Annal. Stangevolii lib. 1. Pideritium in Chron.*

Chron. Lippiensi. Certè arx ipsa, quæ vulgò *Hermingsburg* nominatur, etiãsi diruta, in altissimo monte, situ ad bellum opportuno, veteris munitiois vestigia adhuc ostentat, & Arminii nomine gloriatur: qui illam, *abscedentibus Romanis, & pulso Maroboduo*, teste Tacito lib. 2. *Annalium, regnum adfectans*, libertati popularium sibi adverte, tanquam frænum imposuisse perhibetur. Hanc à Carolo M. everfam memorat Joan. Scilerus in Chron. Pyrm. ms. cap. 19. Pideritius autem in Chron. Lippiensi part. 2. pag. 206. falsò putat hoc in loco Irmenfulam Saxoniam, & Heresburgum stetisse, quæ ad Dimolam erant indaganda.

6. ANNUA DEINDE PIO.] Id quod memoriæ prodidit vita Caroli M. apud Pithæum pag. 31. *Rex Carolus inivit consilium ut hiemis tempore ageret in Saxonia, & celebravit Natale in Kidrioburgi (aliàs Sknidnosburg in pago Waizawaga in villa LUIDI) super fluvium Ambræ. Indè abiens in Saxoniam pervenit usque ad Rimia. Annal. Francor. apud Canisium: Ibi inito consilio cum Francis, ut iterum tempore hiemis iter faceret Dominus Rex in Saxoniam, quod & ita factum est, & celebravit Natalem Domini juxta Kidrioburg in pago Wazzaganni supra fluvium Ambram in villa LUTUNDI. Regno in Chron. An. 784. Rex itaque consultis fidelibus, iteratò hiemis tempore Saxoniam intravit, & celebravit Natalem Domini juxta Kichrisburg Wizzagani, super fluvium Ambræ, in villa quæ dicitur LINHIDI.*

7. ET SCHIDROBURGUM.] Ita olim *Schira*, seu *Schidra* vetus, locus in Comitatu Swalenbergensi, nunc Lippiensi, inter Steinhemium & *Ludam* situs, vocabatur. Adelmus Benedictinus ad An. 784. *Rex autem congregato iterum exercitu, in Saxoniam profectus: celebratoque in castris Natalitio Domini die, supra Ambram fluvium in pago Huthagoe, juxta castrum Saxonum, quod dicitur SKIDROBURG, ad locum vocabulo Rimi, quo Wisura & Waharna confluunt, populabundus accessit. Eadem verbis iisdem commemorat Astron. apud Reuberum; Poëta Anonym. ad An. 784.*

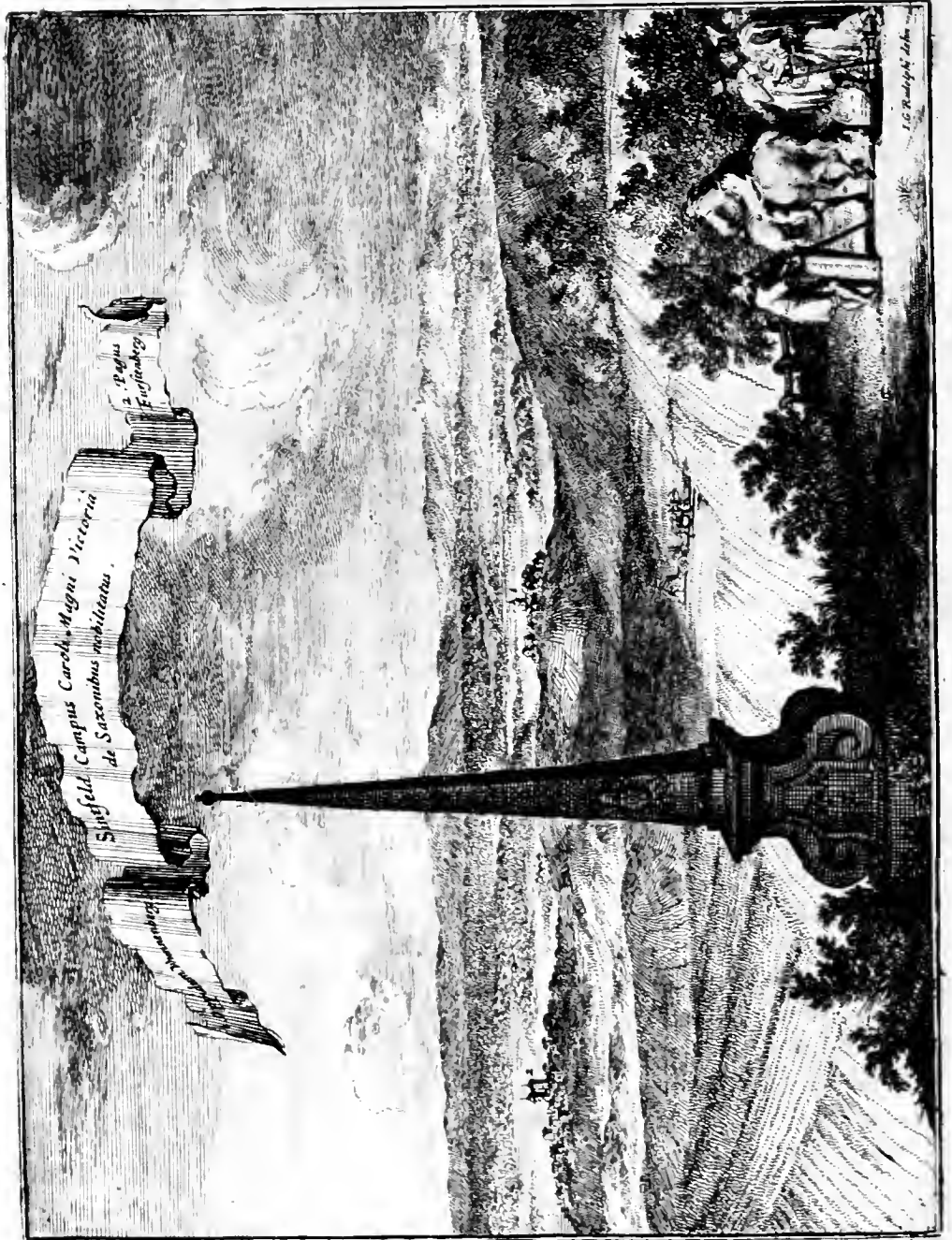
*Arva petens, juxta fluvium confederat Ambram,
Est ubi castellum, quod Skideronburg vocitatur.*

Porro hic Carolum M. fundasse Ecclesiam Cathedralem, *quæ tamen post per Brunonem & Tanquardum Saxones in Vallerstleve super Ericam, & inde per Henricum primum in Vrose oppidum Northuringia, & tandem per Ottonem Magnum An. 967. Magdeburgum sit translata,* testatur Chron. Mindense à Meibomio editum, Henricus de Hervordia, Joannes de Essendia, Rolevingius in lib. de laudibus antiquæ Saxonæ, Hartmannus Scheidelius in Chron. & descriptione Magdeburgi, Pideritius in Chron. Lippiensi part. 2. pag. 206. Cleinsorgius in ms. Annal. Ecclesiast. Westphaliæ. Quemadmodum igitur Episcopatus hic institutus, ex alio loco in alium migravit, & prorsus hodie evanuit, ut de eo, & similibus Germaniæ Ecclesiis illud Severi Imp. pro dolor! usurpare jam liceat, *Omnia fui & nihil.* ita etiam *Schiram novam, veteri Schiræ* proximam, opulentum Blombergensis Monasterii Canoniorum Regularium S. Augustini prædium, Lippienses Comites in rem suam, hoc est, usum profanum converterunt. Piderit. in Chron. Lippiens. pag. 626. Heu pietas! heu prisca fides!

8. CONCELEBRAT NOTÆ VENA SALUBRIS AQUÆ.] Fontes Pymontanos describit Henricus de Hervordia in Cod. ms. de tempor. memor. ætat. 2. cap. 112. *In Westphalia quoque juxta oppidum, inquit, LUDE diæcesis Paderbornensis fons est, qui dicitur SACER FONS, de quo si quis pronus biberit, in faciem ejus exilit, & quasi expergi videtur. Ibidem est & alius fons, qui dicitur FONS BULLIENS. Iste quasi quadratus est de quatuor lateribus equalibus; quolibet latere forte 12. pedum existente, & fundus subter rubens ad pallorem declinans. Nil in ipsum influit nec effluit, sed continuè bullit & sonore, sic quòd ad jactum balistæ potest audiri. Propter ampullas magnas & viscosas in ipso jugiter elevatas & disruptas, perpetuè est bullitionis.* Ita Henricus de Hervordia, qui An. 1370. defunctus, & An. 1377. jussu Caroli IV. Imperatoris Mindæ præsentis exhumatus, & honestiori loco denuò sepultus, Mindæ in templo Patrum Dominicanorum quiescit. Chron. Mindense à Meibomio editum, pag. 119. Postea An. 1556. *sacrum hunc fontem mirà vi multis gravibusque morbis* me-

medendi inclaruisse, & magno externorum concursu celebratum narrat Joan. Seilerus in Chron. Pymont. ms. cap. 3. & Joannes Gigas medicus & Mathematicus insignis, ortu Ludensis, & Henricus Harius J. C. in descript. diœcesis Paderbornensis singulariter jam olim commendarunt. Quem etiam nunc salubritate nobilem, viri Principes ac Dynastæ complures, quotannis certatim frequentant, non exiguo accolarum, & Ludensium præcipuo emolumento.

TROPÆA CAROLI M.

FRANCORUM REGIS,

IN CAMPO SINTFELD.

MEMORIÆ. SACRUM

NUNC. UBI. FERTILIBUS. LATE. FLAVESCIT. ARISTIS
 TAM. CERERI. GRATUS. QUAM. SPATIOSUS. AGER
 OLIM. CAMPUS. ERAT. QUO. PRÆLIA. SAXO. MINATUS
 FRANCORUM. SIGNIS. OBVIA. SIGNA. TULIT
 SED. VICTUS. CESSIT. TITULO. VICTORIA. DONAT
 MOENIA. VICINO. CONSPICIENDA. JUGO
 SI. MARATHON. PERSIS. NOMEN. FATALE. PEREMPTIS
 MILTIADÆ. JACTAT. CLARA. TROPÆA. DUCIS
 GLORIA. MAJOR. ERIT. CAROLI. QUI. PARCERE. VICTIS
 MALUIT. HOSTILI. QUAM. JUGULARE. MANU

FERDINANDUS. DEI. ET
 APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
 PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
 MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
 COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
 RO. DE. FURSTENBERG

CAROLO. M. FRANCORUM. REGI. SAXONIBUS. IN
 CAMPO. SINTFELD. AN. DCCXCIV. SUBACTIS. ET
 TERTIA. EORUM. PARTE. ALIO. TRADUCTA. DE
 RELIGIONE. CHRISTIANA. ET. PUBLICA. TRAN-
 QUILLITATE. OPTIME. MERITO

M. H. P

Cc 3

NO.

N O T Æ.

I. **T**AM CERERI GRATUS, QUAM SPATIOSUS
 AGER.] Quamvis hic ager longè latèque patens frumentis hodie abundet, fertiliores tamen segetes illic olim provenisse credibile est, quando frequentibus pagis habitatus diligentius colebatur; qui plerique omnes unà cum oppido *Blankenroda* Susatensi bello vastati, Theodorico Coloniensi Archiepiscopo & Administratori Paderbornensi, suum debent excidium. Tanti Ecclesiæ Paderbornensi, cujus Susatum nihil intererat, primum stetit consilium, potentiolem è vicinia Principem cooptandi; qui hanc insuper gratiam Paderbornensibus retulit, ut à Martino V. Pont. Max. An. 1429. VIII. Kal. Decemb. Pontif. ejus An. 13. clam impetratis UNIONIS literis, diœcesin Paderanam Coloniensi conjungere & subicere studuerit. Sed hæc illius molitio frustra fuit, siquidem Eugenius IV. Pont. Max. ab universis Paderbornensis diœcesis ordinibus de vero Ecclesiæ statu certior factus, hanc *Martini unionem* malâ fide quæsitam, diplomate suo An. 1431. VI. Kal. Julii, Pontif. An. 1. rescidit, & Ecclesiam Paderbornensem Antistitis sui fraude circumventam in integrum restituit.

2. OLIM CAMPUS ERAT.] Quem vita Caroli M. apud Pithæum *Sinitfelt*, Annal. Franc. incerti Auct. apud eundem *Sinifelde*, Annal. Fuldens. *Sinitfeldt*, Astron. apud Reuberum *Sintfelt*, Adelmus *Smetfeldum* pro *Sinetfeldum*, Regino *Finisfelt* pro *Sinitfelt*, Poëta Anonym. *Sinothfeld*, diplomata Ottonis III. Imp. & S. Henrici Regis, infra ad monument. Sendæ, *Soretfelt* & *Sorehtfeld*, quasi infœcundum & sterilem campum dicas, & ejusdem Henrici literæ in monument. Saltus Tentoburgiensis editæ, *Sinatfeld* nuncupant. Item literæ Theodori de Herse An. 1445. *de donatione bonorum in devastatis pagis, & marcis in SENTFELDE, in Haren, Knickenhagen, Wulfesen.* Et literæ Srephani, Gerlaci, & Theodori de Malsborch, *de decima*

cima vastati pagi Ostelrein in SENTFELDE An. 1481. data, SENTFELDE appellant. Unde, cum hodiernum nomen Sentfelt ab antiquo parum discrepet, miror Reinerum Reineccium, eruditissimum cæteroquin scriptorem, & Paderbornensium locorum, utpote qui Steinhemii ad Ambram natus fuit, haud dubiè gnarum, in notis ad Poëtam Anonym. Sendam, Paderbornensis & Lippiensis ditionis vastum desertum, pro Sintfelt, interpretatum. Pari errore labitur Letznerus, qui pro Sentfeld hîc nobis Wintfeld obtrudit; & Henricus Hovelius in speculo Westphaliæ veteris ms. qui Sintfelt in Delbrugia collocat. Vocabulo Felt, campum jam olim appellatum esse, liquet ex Aimoino lib. 2. c. 13. Quo tempore Longobardi relicta Rugorum patriâ venerunt in campos patentes, qui sermone barbarico Felth appellantur. Quid verò illud Sinit, Sini, Sinet, Sinot, Sinat, denoret, equidem nescio. Bernardus Mollerus lib. 5. de Rheno, à synodo, quæ nostratibus hodieum Sent dicitur, unde Sentgericht, hoc est, iudicium synodicum, hoc nomen deducit; quasi Quintilius Varus, qui jurisdictionibus, agendoque pro tribunali ordine traherat æstiva, jus ibi dixerit, sive antiqui nostri Saxones conventus egerint: quibus si æquè notum, usitatumque Centenarum iudicium fuisset, atque Alemannis & Francis fuit (de quo lex Alemannorum, & Beatus Rhenanus lib. 2. rer. German. Regnum siquidem Francorum in Comitatus divisum erat, hi in Centenus: harum autem Præsès Centenarius & Centgrafius, Assessores Scabini dicebantur) suspicari forsân liceret campum Sentfeld ex eo denominatum, quòd huiusmodi iudicia illic exercerentur.

3. QUO PRÆLIA SAXO MINATUS.] Saxones etsi tot præliis, tot cladibus fracti, identidem tamen Francorum jugum excussere, quemadmodum victores victique nunquam solidâ, ut Tacitus ait hist. lib. 2. c. 7. fide coalescunt. Quare teste Astron. apud Reuberum An. 794. Rex bipartito exercitu Saxoniâ petere statuit, eo videlicet modo, ut ipse cum dimidia parte copiarum ab Australi parte intraret; Carolus verò filius ejus cum alia medietate Rhenum apud Coloniam trajiceret, & in eandem regionem

ab

ab occidente veniret. Quo factò, licet Saxones in campo, qui SINITFELT vocatur, quasi prælium cum Rege commissuri consedisent, ibique adventum ejus opperirentur, amissâ victoriæ spe, quam sibi paulò antè falsò pollicebantur, ad deditiõnem omnes conversi sunt, victique sine prælio, victoris potestati se subdiderunt. Dederunt igitur obsides, & jurejurando fidem Regi velle servare promiserunt. Eadem, sed brevius, narrat vita Caroli M. apud Pithæum. Saxones autem congregati præparaverunt se ad bellum in campo SINITFELT: sed cùm audissent se ex duabus partibus esse circumdatos, timore pleni promiserunt se esse Christianos, & fideles Domino Regi.

4. FRANCORUM SIGNIS OBVIA SIGNA TULIT.] Antiquis Germanis nostris militaria signa fuisse in usu testatur Tacit. de Morib. Germ. effigies, & signa quedam, detracta lucis, in prælium ferunt, & lib. 4. hist. de Civili Batavo & Germanis hiberna legionum Romanarum in Rheni ripa obsidentibus. Hinc veteranarum cohortium signa, inde depròptè silvis lucisque ferarum imagines, ut cuique genti inire prælium mos est, mixta belli civilis externique facie obstupescerant obsessos. Quarum autem fuerint ferarum imagines, nec Tacitus, nec alius ququam declaravit. Omnis generis animalium fuisse, quemadmodum apud Romanos & Ægyptios, maximè credibile esse, ait Cluverius Germ. antiq. lib. 1. c. 49. De Saxonum signis hæc scribit Widekindus Corbeiensis lib. 1. Annal. Hic arripiens signum, quod apud eos habebatur sacrum, leonis atque draconis, atque desuper aquilæ volantis insignitum effigie. Francis verò tempore Pharamundi Regis usitatos tres bufones aureos in area nigra, seu nigros bufones in area aurea; à Mcroveo ex objecto viso bufones versos in leones; à Clodoveo leones in lilia, quæ cùm essent indefinita, Caroli VI. edicto tria retenta, asserit Theodorus Hoppingius Sufatensis in suo de insignibus opere erudito.

5. SED VICTUS CESSIT. TITULO VICTORIA DONAT MOENIA.] Annal. Fuldens. Saxones in SINITFELT congregati à Carolo subacti sunt, & tertius ex eis homo transfatus. In Annal. incerti auctor. apud Pithæum eadem iisdem panè verbis referuntur. Ab hac victoriâ oppidum Wünnenberg in

in agro *Scutfelt* / edito loco situm, nomen accepisse creditur, sicut *Wintfelt* / id est, campus victoriæ, à clade Variana. Lipsius in notis ad lib. 1. *Annal. Taciti*.

6. SI MARATHON.] Campi Marathonis, qui abest Athenis circiter millia passuum decem, ingenti Persarum clade nobilis, meminit Cornelius Nepos in *Miltiade*. Eundem magnarum & multarum virtutum testem nominat Pomponius Mela lib. 2. vid. Herodotum lib. 6. Pausaniam lib. 1. Justinum lib. 2. Agellium lib. 7. cap. 21.

7. PERSIS NOMEN FATALE PEREMPTIS.] Pugna Marathonia nihil nobilius, nulla enim unquam tam exigua manus tantas opes prostravit. Cornelius Nepos l. c. Ducenta enim millia Persæ eo prælio, sive naufragio amisere. Justin. l. 2. cap. 9. Orosius. Ex Atheniensibus contra centum & nonaginta tantum milites desideratos refert Herodotus.

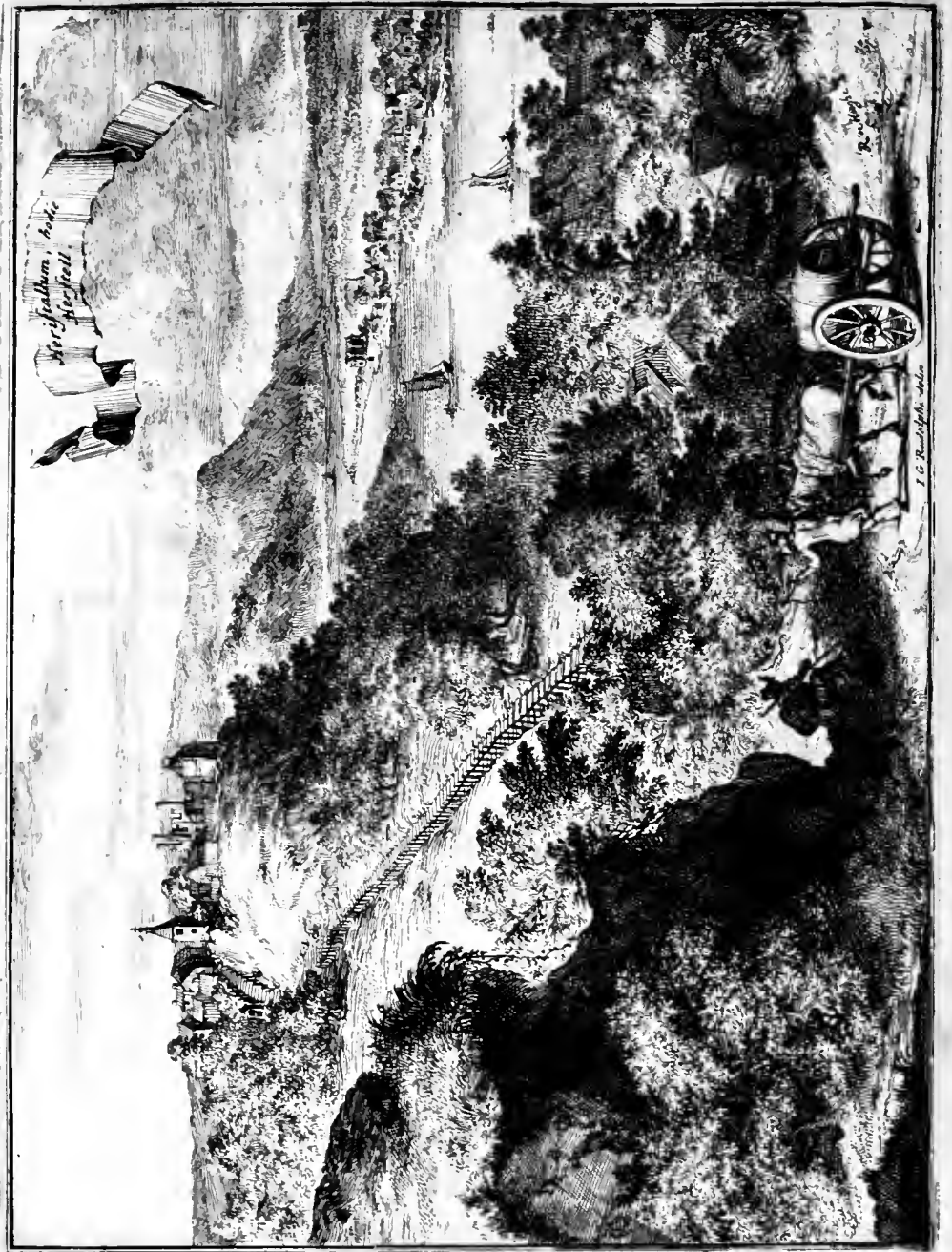
8. MILTIADÆ JACTAT CLARA TROPÆA DUCIS.] *Miltiadi*, qui Athenas totamque Græciam liberavit, talis honos tributus est in porticu, quæ *Pæcile* vocatur, quum pugna depingeretur Marathonia; ut in decem Prætorum numero prima ejus imago poneretur, isque hortaretur milites, præliumque committeret. Cornelius Nepos l. c. Alterum Miltiadis præmium sunt, tropæa ex hostium manubiis, quibus se à somno quotidie excitari jactabat Themistocles. Cicero 4. *Tuscul. quæst.* & Plutarchus. Porro de Græcorum tropæa figendi consuetudine, tum aliunde, tum ex Plutarchi *Pelopida*, & Cornelii Nepotis *Datame* liquet. Quinam autem primi inter Romanos tropæa posuerint, tradit Florus lib. 3. cap. 2. *Domitius*, inquit, *Ahenobarbus*, & *Fabius Maximus*, ipsis quibus dimicaverant locis, saxeas erexere turres, & de super exornata armis hostilibus tropæa fixere, cum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus hostibus domitis suam victoriam exprobravit. Quod sanè Germanicus Cæsar Germanis, *Arminii* militibus, in campo *Idistaviso*, prope *Eisdorffium*, haud procul *Mindâ*, inter *Oldendorpium* & pagum *Stemmen* / si Cluverio credimus; si verò Lipsio, in notis ad *Tacit. Annal.* lib. 2. n. 44. infra *Bremam*, mare versus, ad pagum *Begefack* /

superatis haud observavit: ita enim hac de re scribit Tacit. lib. 2. *Annal. Atilis in loco praelii Tiberium Imperatorem salutavit. struxitque aggerem, & in modum trophaorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quàm ea species dolore & irâ adfecit. Chytræus in deliciis itinerum, tradit hæc trophæa stetisse erecta cis Visurgim in Comitatu Diepholtano, prope stagnum Dumeram.*

9. QUI PARCERE VICTIS MALUIT.] Sic Carolus tertio quòque Saxonum, quos in *Sintfelt* subegerat, ut suprâ meminimus, in alias oras traducto, reliquis supplicibus, more suo ignovit: *Præclaram victoriam ratus, in qua plus esset clementiæ, quàm crudelitatis.* Cornelius Nepos in *Timoleonte*. Probè etiam gnarus, *novum imperium inchoanti utilem esse clementiam famam.* Tacit. hist. lib. 4. c. 63. & *si egregium est hostem dejicere, non minùs esse laudabile infelicis scire misereri.* Valerius Max. lib. v. Cæterùm de Saxonibus utriusque Albi ripæ accolis in Galliam & Germaniam deportatis, suprâ diximus in monumento *Bocæ* §. 7. Bonfinius etiam in remotiores provincias trajectos memorat, *Decad. 1. lib. 9. Non solum, inquit, è Saxonibus abducti obsides Principum filii, sed ut eorum vires honestius extenuarentur, multæ quoque ex his in Daciam, Pannoniam, diversasque regiones deductæ colonie, quarum adhuc innumere Sarmatiam, ulterioremque Daciam incolunt.* Secutus nimirum hac in re Carolus exemplum veterum Romanorum: Tiberius namque ex his ipsis locis, ubi Drusus adversus Sicambros castellum *Alifonem* posuerat, *Sicambros traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit.* Sueton. in *Aug. cap. 23. Quantus autem eorum, quos in Gallias Tiberius trajecit, numerus fuerit, Eutropius, quem sequitur Lipsius libro 1. de magnitud. Rom. & Cluverius, memoria prodidit lib. 7. Tiberius quadringenta millia captivorum ex Germania transtulit, & supra ripam Rheni in Gallia collocavit.* Eodem usus consilio Probus Imp. teste *Vopisco, accepit sedecim millia tyronum, (è Germanis nostris) quos omnes per diversas provincias sparsit, ita ut numeris vel limitaneis militibus, quinquagenos vel sexagenos*

genos intersereret, dicens: sentiendum esse, non videndum, cum auxiliariis barbaris Romanus iuvatur. De Vandalis & Burgundionibus à Probo devictis, & in Britanniam deportatis, Zosimus lib. 1. De Francis à propriis ex origine sedibus avulsis, ut in desertis Gallie regionibus collocati, etiam pacem Rom. Imperii cultu juvarent, & arma delectu, Panegyrici, Constantino Imp. & Maximiniano Aug. dicti, meminerunt.

HERISTALLUM
SAXONICUM,
IN RIPA VISURGIS.

MEMORIÆ. SACRUM

SEU. TE. CÆRULEUS. PLACIDO. VEHIT. AMNE. VISURGIS
SIVE. FACIS. TERRA. CARE. VIATOR. ITER
PARVA. MORA. EST. FAMÆ. RELEGAS. MONUMENTA. VETUSTÆ
ET. PRECOR. HÆC. PAUCIS. CARMINA. SCRIPTA. NOTIS
MAGNUS. HERISTALLO. CAROLUS. DUM. SAXONAS. URGET
HIC. POSITIS. CASTRIS. NOMEN. HABERE. DEDIT
LEGATOS. HIEMANS. HIC. REGIA. DONA. FERENTES
AUDIT. ET. NATOS. JUSSIT. ADESSE. SUOS
HIC. COEPTAM. RETULIT. FATO. MELIORE. CATHEDRAM
AD. VITREAS. PADERÆ. LENE. FLUENTIS. AQUAS
NON. TAMEN. OMNIS. HONOS. ABIIT. QUIN. ÆMULA. FRANCO
CERTAT. HERISTALLI. GLORIA. SAXONICI

FERDINANDUS. DEI. ET
APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
RO. DE. FURSTENBERG

HERISTALLI. SUI. IN. RIPA. VISURGIS. CAROLI. M
HIBERNIS. PIPINI. ET. LUDOVICI. FILIORUM. E-
JUS. CONVENTU. HUNNORUM. ET. ASTURIÆ
GALLECIÆQUE. REGUM. LEGATIONIBUS. AN
DCCXCVII. CELEBRATI. MEMORIÆ. POSUIT

N O T Æ.

I. **H**IC POSITIS CASTRIS NOMEN HABERE DEDIT.] Ita Astronom. apud Reuber. ad An. 797. *Consilium iniit, ut ad conficiendum Saxonicum bellum in ipsa regione hyemaret. Sumpto igitur comitatu suo, Saxoniam petiit, castrisque super Wisuram positus confedit, & locum castrorum HERISTELLI vocari jussit. Eadem fermè habet vita Caroli M. apud Pithæum: Et Novembrio mense mediante, ad hibernandum cum exercitu Saxoniam intravit, positisque castris apud Wisoram fluvium, locum castrorum HERISTELLI vocari jussit. Adelmus ad An. 797. Sumpto igitur comitatu suo, Saxoniam petiit, castrisque super Wisuram positus confedit, & locum castrorum HERISTALLUM vocari jussit: Qui locus ab incolis usque in præsens ita nominatur. Poët. Anonymus:*

— *Wisuræ positus in littore castris*

Sedit, Heristellique locum jussit vocari.

Hætenus hoc & habet nomen.

Item Gobelinus Persona in Cosmodr. ætat. 6. cap. 38. Crantzius Metrop. lib. 1. cap. 12. Georgii Fabricii Origin. Saxon. lib. 4. hæc sunt verba: *In eo loco, qui à stabulis Principum Herenstelle appellatus fuit. Henricus de Hervordia nominat Erestal, alibi tamen Herestelle. Contrà Henricus Meibomius, non tam à castris eo loco positus, quàm à palatio Francico in Annal. Francorum percelebri, cui situ loci & amœnitæ similitudine fuerit, denominatum Heristallum putat.*

2. **LEGATOS HIEMANS HIC REGIA DONA FERENTES**] Annal. Francici incerti auctoris apud Pithæum: *An. 798. Carlus cum exercitu hiemavit in Heristallio Saxonico. Hadofuns Rex Gallitiæ & Hasturiæ, per Floram legatum suum, papilionem miræ pulchritudinis Regi transmisit. Vita Caroli M. apud Pithæum: Venit autem ad eum legatus Adefonsi Regis Gallitiæ & Asturiæ nomine Froia, præsentans papilionem miræ pulchritudinis. Adelm. Poëta Anonym. Regino.*

3. AU-

3. AUDIIT, ET NATOS JUSSIT ADESSE SUOS.] Astronom. apud Reuber. *Exercitum verò quem secum abduxit, per totam Saxoniam in hyberna divisit. Illuc Pipinum de Italica, & Ludovicum de Hispanica expeditione regressos ad se venire jussit. Ibi legatos Hunnorum cum magnis muneribus ad se missos audivit & absolvit. Ibi legatum Adelphonsi Regis Asturiæ atque Galetia sibi dona deferentem suscepit. Indè Pipinum ad Italiam, Ludovicum ad Aquitaniam remisit: cum quo & Abdellam Saracenum ire jussit, &c. Rex autem in Saxonia residens, ibi & Natalem Domini & Pascha celebravit. Item vita Caroli M. apud Pythæum: Illuc venerunt legati Avarorum cum muneribus multis. Indè Abdellam Saracenum cum filio suo Ludovico in Hispaniam reverti fecit, & filium suum Pipinum ad Italiam misit: ipse ad disponendam Saxoniam totum hyemis tempus impendit, & ibi Natale Domini, & Pascha celebravit. Venit autem ad eum legatus Adefonsi Regis Gallicie & Asturiæ nomine Froia, presentans papilionem miræ pulchritudinis. In ipso quoque Paschæ tempore Nortluidi trans Albiam sedentes, seditione commotâ, legatos ejus, qui ad justitias faciendas apud eos conversabantur, quosdam occiderunt, quosdam ad redimendum reserverunt: ex quibus aliqui fugerunt, ceteri redempti sunt. Rex Carolus collecto exercitu de HERISTELLI ad locum, qui dicitur Minda, perrexit, & contra desertores inter Albim & Wisoram peragravit totam Saxoniam. Nortluidi, cum Trascione Duce Abodritorum, & Eburiso legato Domni Regis commisso prælio, victi sunt, & casi ex eis quatuor milia, ceteri qui evaserunt, de pacis conditione tractaverunt. Vide Adelmum ad An. 797. Poëtam Anonymum, Reginonem, aliosque.*

4. HIC COEPTAM RETULIT FATO MELIORE CATHEDRAM.] Designatâ hîc sedis Episcopalis nullum antiquiorem testem habemus Henrico de Hervordia, & auctore Chronici Mindensis ab Henrico Meibomio editi, qui unde hoc acceperint, ignoramus. Quòd si autem vera est ipsorum sententia, necessàriò hanc foundationem, post Ecclesiam primò Paderbornæ conditam, & ob incolarum loci perfidiam, & odium in religionem Christianam, ut scriptor vitæ Liborianæ apud Bollandum cap. 2. refert, aliquoties igni traditam, contigisse crediderim. Certè exiguo hîc tempore Cathedralis Ecclesia hæsit, ad primum locum antè reverfa, quàm An. 799. Leo III. Pontif. Max. religiosum Caroli

li ac salutare Christianitatis dilatanda studium nobiliter inchoatum, Apostolicâ auctoritate firmavit, atque in Ecclesia tunc Paderborna noviter constructa quoddam altare consecrans, adorandas in eo reliquias Protomartyris Stephani, quas secum Româ detulerat, collocavit. Vita S. Liborii l. c. Hermannus Kerffenbrochius in catalogo Episcop. Paderborn. Verùm enim verò *Heristalli* ingentia murorum rudera, Patribus Franciscanis in monte domicilii sui fundamenta, hortique planitiem molientibus, sub terra deprehensa, amplum fanè ædificium hîc designatum fuisse commonstrant.

5. QUIN ÆMULA FRANCO.] *Heristallum Francicum*, palatium olim regium, (à quo Pipinus *Heristallius*, Caroli Martelli pater, Major domûs Regiæ, cognomentum induit) nunc vicus, *Herstal*, Baronix titulo clarus, ad Mosam, haud procul à Leodico. Censetur juris Brabantini, spectatque ad gentem Nafsaviam. Diplom. Belgica Miræi, pag. 141. & 272. Crebra ejus mentio, in vita Caroli M. & Ludovici Pii Impp. in Poëta Anonym. Reginone, aliisque Francicæ hist. scriptoribus, occurrit; quod Reineccius in notis ad Poëtam Anonym. cum *Saxonico* nostro malè confundit.

6. CERTAT HERISTALLI GLORIA SAXONICI.] Complura rerum gestarum monumenta *Heristallum Saxonicum* præ *Francico* illustant: Caroli M. castra & hiberna, Pipini & Ludovici filiorum ejus congressus, Hunnorum & Asturiæ Gallicæque Regum legationes & munera, Cathedralis Ecclesiæ dignitas, atque hinc suscepta in Saxones Transalbianos fausta expeditio. Nostrâ memoriâ An. 1632. mense Octob. *Heristalli* arcem finibus suis imminentem, Hassi vastarunt, ac demum An. 1637. mense Martio incenderunt. Pari in hunc locum clementiâ jam olim usi, An. 1465. D. Christinæ sacro die, ut vetus habet inscriptio: HASSONES. URBEM. HERSTELLE. CUM. VILLA. DEVASTARUNT. ATQUE. CREMARUNT. Nobilis porrò *Falckenbergiorum* familia *Heristallum* diu possedit, & Henricus Dux Saxonix repigneravit quidem, sed litibus indè exortis, ac demum compositis, Theodorus Furstenbergius Episcopus & Princeps Paderbornensis, à *Falckenbergiis* aliisque creditoribus, præsentem pecuniâ 17666. aureorum redemptam, An.

An. 1608. 13. Novemb. Ecclesiæ suæ recuperavit. Inter aliarum etiam conventum fuit, ut prope *Herißallum* certus *Falckenbergius* concederetur locus novæ arci extruendæ opportunus. Hoc loco & genere *Falckenbergiorum*, ortus est *Theodorus Falckenbergius*, Gustavi Adolphi Sueciæ Regis aulæ Marscallus, pedestris & equestris legionis ductor, & qui Regis sui nomine Magdeburgum adversus Tillium Catholici exercitus ducem propugnavit, atque urbem à Cæsareo milite captâ, direptâque, in ipso ejus vallo occubuit. *Mauritius* contra *Falckenbergius* equestris legionis Götziæ legatus, Cæsari militavit; post captus à Suecis, & paucis diebus antè dimissus, quàm ad Lutzam fuit dimicatum, eidem prælio interfuit, Regemque Sueciæ, quem paulò antè captivus, & propter merita *Theodori Falckenbergii* familiariter habitus, optimè de facie norat, plumbeâ glânde fauciatum equo primus dejecit, pariterque hostili telo transfusus concidit proximè Regem; cui humi prostrato, fatali ictu superveniens Georgii ab Oynhausen Götziæ legionis equitum magistri legatus, *Joannes Schneberg* / ex *Wosendorf* / diocesis Paderbornensis vico oriundus, illa ense confodit, peremit, spoliavitque exanimem.

Placuit hoc recens Paderbornensium militum facinus, dum vetera monumenta percensemus, hîc subnectere, & verbo ad posteritatis memoriam consignare: Ne qui alii, ut post victoriam ignavi etiam gloriantur, hanc sibi laudem præcerpant. Nobis cum certa fides ex iis, qui prælio interfuere, tum torques aureus Regi inter opima spolia à *Schnebergio* detractus, relatusque testis est. Neque aliud nobis propositum, quàm partam Paderbornensium nomini gloriam candidæ veritati asserere.

WEVELSBURGUM

PROPE BODECAM, MONASTERIUM S. MENOLPHI.

MEMORIÆ. SACRUM

ECCE. WEVELSBURGI. SAXO. FUNDATA. VETUSTO
 ARX. QUÆ. TURRITUM. TOLLIT. AD. ASTRA. CAPUT
 INDOMITIS. OLIM. PATRIAM. DEFENDIT. AB. HUNNIS
 DAMNA. DEDIT. PATRIÆ. NEC. SEMEL. ILLA. SUÆ
 QUANDO. FEROX. ARMIS. FRIDERICUS. SÆVIIT. HOSTIS
 NON. IMPUNE. TAMEN. QUÆ. TULIT. ARMA. NEPOS
 SIC. VARIAS. EXPERTA. VICES. DOMINOSQUE. FREQUENTES
 SUBDIDIT. IMPERIO. SE. THEODORE. TUO
 FORTUNATA. NIMIS. SI. QUAS. NON. LÆSERAT. HUNNUS
 INTACTAS. SINNERET. GOTTHICUS. IGNIS. OPES

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
 A P O S T O L I C Æ . S E D I S . G R A T I A . E P I S C O -
 P U S . P A D E R B O R N E N S I S . C O A D J U T O R
 M O N A S T E R I E N S I S . S . R . I . P R I N C E P S
 C O M E S . P Y R M O N T A N U S . E T . L I B E R . B A -
 R O . D E . F U R S T E N B E R G

WEVELSBURGUM. VETUSTISSIMUM. AB. HUN-
 NORUM. GERMANIAM. DEVASTANTIUM. MEMO-
 RIA. CASTELLUM. A. FRIDERICO. ARNSBERGÆ
 COMITE. INSTAURATUM. ET. MUNITUM. A. CO-
 MITIBUS. WALDECENSIBUS. AD. ECCLESIAM
 PADERBORNENSEM. TRANSLATUM. A. BURANIS.
 DYNASTIS. TUM. BENEFICII. TUM. PIGNORIS
 LOCO. DIU. POSSESSUM. A. THEODORO. EPISCO-
 PO. ET. PRINCIPE. PADERBORNENSI. RECUPE-
 RATUM. ET. A. FUNDAMENTIS. EXSTRUCTUM. A
 SUECIS. INCENSUM. A. THEODORO. ADOLPHO
 EPISCOPO. ET. PRINCIPE. PADERBORNENSI
 MAJORI. EX. PARTE. RESTITUTUM. POSI-
 TO. HOC. MONUMENTO. EXORNAVIT

N O T Æ.

1. **W**EVELS BURGUM] Etymon *Wevelsburgi* obscurum atque incertum est. Bodecenses quidem in literis suis memorant, senum traditione quendam Wevelonem Buranum, permisso Abbatissæ Bodecensis, primum hoc loco posuisse domicilium, & *Wevelsburgo* nomen dedisse. Verùm in genealogia Burana Gasparis Schioppi, atque antiquis literarum monumentis, neminem è Buranis hoc nomine usum lego. Huic cognominis locus est in Helvetiis, dictus *Wevelsburg*, qui viris doctis est Aventicum Taciti, & Avanticum Ptolemæi.

2. PROPE BODECAM, MONASTERIUM S. MENOLPHI.] Gobelinus Persona in Cosmodromio ætat. 6. cap. 40. de auctore Bodecensis Monasterii, sancto Menolpho, ita narrat: *Carolus postquam Westphalos subegit, S. Meinulphum de fonte levavit, & matrem ejus Wichtrud dictam, patre ejus defuncto, in suam protectionem recepit: quoniam frater mariti defuncti vim stupri sibi conabatur inferre. Hic Meinulphus nobilibus parentibus exortus, Archidiaconus in Ecclesia Paderbornensi, de bonis paternis Monasterium Monialium seu Canonicarum regularium, in villa Bodicken Paderbornensis diæcesis, fundavit & dotavit. Etsi verò idem Gobelinus Persona cap. 41. hæc subjungat: Quòd Meinulphus (qui erat unus è legatis, quos An. 836. B. Baduradus Episcopus Paderbornensis, ad reliquias S. Liborii impetrandas, ad Cenomanos miserat) in Ecclesia S. Vincentii Cenomanensi vovit Monasterium Sanctimonialium fundare, in honorem B. Mariæ & S. Liborii, in loco, qui dicitur Bodicon; & Crantzius Metrop. lib. 1. cap. 28. asserat, idè S. Meinulphum fundandi Monasterii votum nuncupasse, ut prospere dignaretur Deus legationem eorum. Nulla tamen hujus voti apud Cenomanos nuncupati fit mentio in vita S. Menolphi, quæ extat, & quam ipse Gobelinus conscripsit. Imò huic narrationi adversari videtur, quòd S. Menolphus jam antè, quàm ad Cenomanos legatus iret, Ludovicum Pium Imperatorem, sua-*

suafu Baduradi Episcopi, An. 816. Aquisgrani in Concilio provinciali accesserit, facultatem ædificandi Monasterium ab eo impetraturus, & quòd Ludovicus *grato animo petitionem ejus acceptans, litteras suo signatas sigillo super suo consensu gratiosè concesserit.* Vita S. Menolphi, & ex ea Baronius ad An. 816.

De fundatione aliquantò accuratiùs agunt veteres Bodecensis Monasterii literæ, his verbis. *Beatus Maynulfus divina revelationis instinctu celestique visione instructus, quoddam Monasterium, quod Westfalica lingua Bodeken, quasi parvum dolium appellavit, in terra patrimonii sui, approbante Imperatore, qui tunc Aquisgrani fuerat, solemniter construxit, & ipsum Monasterium de bonis suis temporalibus, quæ multa erant, largiter dotavit; & inibi nobiles feminas & devotas, quæ vulgariter Doemvrouwen nuncupantur, instituit, quibus sanctus vir omnem foris evagandi occasionem in vim majoris stabilitatis præcludere volens, providâ dispensatione constituit sex Armigeros circumjacentes, tanquam procuratores Monasterii prædicti, quibus bona sua abundanter distribuit, tam in villis, quàm in grangiis, ut de his bonis Monasterio prædicto certis temporibus anni omnia necessaria pro victu & vestitu ministrarent. Sed & aliis Vasallis Armigeris bona pheodalia contulit, ut & ipsi essent fideles defensores Monasterii prædicti, & subjecti eidem. Propter hoc omne jus infeodandi, & conferendi ipsa bona pheodalia transtulit in ipsas Dominas, & earum Monasterium. Porro his munitionibus feminarum non contentus sanctus Pater Maynulfus, potentiorum nobilem de vicinis constituit in præfecturâ, & superiorum defensorem omnium bonorum Monasterii, ac causarum emergentium, quantumcunque certis sibi bonis, ac pensionibus de singulis officiis, ut commodius onus hujusmodi portare posset, deputatis, ut his vallatæ circumquaque tutoribus prædictæ feminae Deo devotis famularentur obsequiis. Cujus quidem ordinationis & institutionis dispositio literis sigillatis expressius habetur in prædicto Monasterio, & stetit hæc ordinatio per plures annos post mortem beati viri Maynulphi. Sed heu convenerunt inimici omnis religionis, dignitas generis, ocium, & voluptas, & castra Dei ac patrimonium Christi funditus devastantes nihil reliquerunt, proinde dicti officii, & vasalli bona sibi deputata pro ministeratione necessariorum Monasterii sibi appropriarunt, vendiderunt, & he-*

redibus suis tanquam propria, nemine contradicente, reliquerunt. Ita Bodecensis Monasterii virgines multis domesticis difficultatibus conflictatas, haud minoribus damnis atque injuriis externi affecerunt, quando Nobiles de Furstenberg ex Waterlappe, propter Nobiles de Brencken, Ecclesiam Bodecensem unâ cum Monasterio incenderunt, id damnum ipsos quidem Furstenbergios resarsisse, sed dono ab aliis interverso, nihil inde commodi Bodecenses esse consecutos, in literis suis Bodecenses ipsi jure conqueruntur. Verumtamen similes in Paderbornensem ditionem incursiones deinceps fierent, Henricus Spiegelius Episcopus Paderb. cavere videtur voluisse his literis, quas Latinè vertimus, & Arnoldus de Brencken, nobili genere, virtute ac doctrinâ vir æquè conspicuus, in schedis suis repertas, & ab Henrico Episcopo Paderbornensi, securitatis utique causâ, ipsius majoribus relictas, nobiscum antehac communicavit. Nos Wenemarus de Forstenberg, & Fridericus ejus filius presentibus literis profitemur, & testatum facimus, nos cum venerabili D. Henrico Episcopo Paderbornensi in hac pacta amicè convenisse, quòd omnibus actionibus, qua nobis in illum, & illius subditos possent competere, supersedebimus, quoad prædictus Dominus vixerit. Quòd si autem inter ipsum, aut ejus subditos, & nos nova deinceps oriretur controversia, eam intra quatuor hebdomadas, coram Episcopo prædicto, jure prosequemur: quo temporis spatio si jus redditum non fuerit, liberum nobis erit, salvâ hâc transactione, eum adire, qui jus nostrum nobis tribuat. Contrâ si Episcopo, aut illius subditis nova nobiscum controversia posthac intercedet, eâque super re appellabimur, intra proximas quatuor hebdomadas id, quod justum erit, faciemus. Casu autem quo Episcopus officio Marecalli Westphaliæ abiret, & Coloniensibus bellum inferret, fas erit nobis, salvis his pactis, Coloniensi Archiepiscopo opitulari. Porro si Episcopus, aut illius subditi nos hostiliter aggredierentur, salvis item his literis, nobis licebit vicissim hostilia facere. Quæ uti conventa sunt, nos Wenemarus ac Fridericus ejus filius bonâ fide, quæ juramenti loco valeat, firmiter, ac sine dolo nos observaturos pollicemur. In cujus rei testimonium sigilla nostra presentibus literis appendimus. Datum Anno Domini M CCCLXX. feriâ quintâ post octavam Apostolorum. Bodecensis igitur Monasterii fortunis

tunis unà cum disciplina, & cultu divino miserandum in modum ita dilapsis, ut ex omnibus ipsius adificiis sola Ecclesia, plus tamen, fimo & immunditiâ ejus testantibus, pro receptaculo bestiarum, quàm pro divini cultûs exhibitione perduraret, & in Capellis eidem Ecclesiæ quondam annexis, tunc verò dirutis, imò super ipsa altaria Capellarum, sicut in saltu, virgulta succrescerent, & tam Canonica, quàm Reçtor parochialis cura, ac etiam Clerici ceteri, solâ Abbatissâ ibidem in tugurio rusticano degente, terram fructiferam tanquam eis versam in falsuginem abhorrentes, locum ipsum dudum reliquerint, Walburgis de Walde, Abbatissa Bodecensis, ipsam Abbatiam cum Monasterio, reservato sibi usufructu certæ pensionis annuæ, Wilhelmo de Monte Episcopo Paderbornensi, An. 1408. Indiçt. 1. Kal. Septembr. resignavit: is verò An. 1409. 17. mens. Julii, idem Monasterium à se reformatum, honorabili viro Joanni Wail Priori Monasterii Canonicorum regularium in Swollis, Trajectensis diœcesis, tradidit, concessit & assignavit. Ex antiquis literarum Bodecensium monumentis, & Gobelini Person. Cosmiodromio ætat. 6. cap. 90.

3. INDOMITIS OLIM PATRIAM DEFENDIT AB HUNNIS.] Sicut Carolus M. bello per octo annos gesto Hunnos egregiè contudit, quo tota eorum nobilitas, tota gloria decidit; omnis pecunia, & congesti longo tempore thesauri direpti sunt, quibus Franci antè pauperes tunc ditati, & opibus aucti: Eginhardus in vita Caroli M. ita Hungari, Humorum progenies, jam indè à Ludovici III. & Conradi I. imperio, assueti flammâ ferroque interiorem Germaniam depopulari, Henricum Aucupem Germaniæ Regem inprimis exercuerunt, qui nusquam tutus, in præsidio urbis Werlaon (quæ nunc Werla, ditionis Colonienfis in Westphalia oppidum) Hungarorum impetum declinavit; donec pactis novem annorum induciis, atque urbibus interea communitis, & legibus Reipublicæ salutaribus latis, omnibusque ad vim propulsandam compositis, Hungaros tributum exacturos, magnoque cum exercitu iterum in Saxoniam irruentes, ingenti cladè hostibus illatâ, repulit fugavitque. Luitprandus lib. 2. hist. cap. 8. & 9. Widekindus Corbeienfis Annal. lib. 1. Ada-

mus Bremensis lib. 1. cap. 46. & ex eo Albertus Stadensis, Gobelinus Persona in Cosmodromio ætat. 6. cap. 47. *Posthac Hungari invadunt Saxoniam, & undique sævientes omnia vastant, & Monasterium in Hervorde Paderbornensis diæcesis destruunt. Id quod Henrici ipsius diploma Hervordienfi Parthenoni datum etiam nos docet.*

IN nomine sanctæ & individue Trinitatis. HEINRICUS divina favente clementia Rex. Omnium namque fidelium nostrorum petitionibus Serenitatis nostræ aurem accommodare oportet. maxime tamen eorum qui de sacris mentionem faciunt cænobiis obtemperare decrevimus. Nam nostris crebrescentibus peccatis multimodas paganorum castigationes quibus Christicolæ afflixerunt sentimus. Inter quas etiam Mathildam dilectam conjugem nostram unâ cum Bodarbrunnensis ecclesiæ Episcopo videlicet Unwano. seu & cæteris fidelibus nostris. de sanctis Herivurdensis monasterii monialibus interpellantem cognovimus. quatinus illarum præcepta regia. quæ ab ethnicorum infestatione exusta sunt. renovari præciperemus. Quapropter noverit omnium fidelium nostrorum industria. quia miseratione earum repleti. ob amorem Dei Sanctorumque. petitionibus eorum assensum præbentes. prout ea ab antecessoribus nostris habere videbantur. nostræ auctoritatis renovatione prænotare jussimus. ea videlicet ratione. ut quicquid in vestitura supradicti loci. sive de Regum vel cujuslibet personæ traditione appareat. nullo injustæ contradictionis impedimento. æternaliter ad ejusdem congregationis nutrimenta perseveret. quatinus absque alicujus secularis vexationis conflictu. sub nostræ tuitionis munimine. dignas ac Deo placitas persolvere studeant laudes. Nostrasque nostrorumque antecessorum quam & successorum frequentent orationes. Quorundam autem locorum vocabula. quæ quidam falsitatis fraude abstrahere conantur. huic conscripto subnectere præcepimus. Angeresgawe. Wineswalde. Overamberh. Liudwidesdorp & Hunbech secus fluvium Sigina. Hæc omnia cum reliquis cunctis possessionibus tam in agris cultis & incultis. quam & in omnibus appendiciis ad præfatum locum respicientibus. firma stabilique statione in jam dictæ familiæ potestate perenni tempore consistant. Et ut hoc nostræ confirmationis præceptum firmum stabileque permaneat. manu nostra subtus illud firmavimus. anuloque nostro sigillari præcepimus.

Signum Domni HEINRICI Serenissimi Regis.

Simon notarius ad vicem Herigeri Archiepisc. Cappellani recognovit.

Data XV. Kal. Apr. Anno incarnationis Domini DCCCCXXVII. Indictionum XV. Anno vero regni gloriosissimi Heinrich VII. Actum Astrud. in Dei nomine feliciter. Amen. Idem nobis innuit auctor vitæ B. Meinweri apud Browerum §. 49. his verbis: *Meinwerus in Herivordia basilicam S. Mariae, quæ vocatur ad Crucem, dedicavit; quam ipsa unica spes mortalium ad singulare inibi miserorum refugium sibi construi mandavit: siquidem Ecclesia Herivordensis, sicut Ecclesia Corbeiensis, in Episcopatu Paderbornensi sita, à Ludovico filio Caroli M. constructa, & à B. Badurado Paderbornensi Episcopo dedicata, quæ omni pristini honoris & decoris ornatu, tam Ungarorum devastatione, quàm fratris Bernardi Ducis Saxonie Thietmari invasione spoliata, propemodum fuerat destituta. Quæ hinc de Thietmaro, qui teste Ditmaro lib. 7. ipsum etiam Meinwerum Episcopum Paderbornensem dispoliavit, paucis attinguntur, ea ab auctore vitæ ejusdem B. Meinweri, cujus autographum ms. Paderbornæ apud cœnobitas Abdinghoffenses extat, fusiùs enarrantur, & hoc loco referre juvat, ut nostri homines, illibatam illo sæculo Ecclesiastici magistratus in castigandis improbis vim & auctoritatem, & principum virorum adversus Episcopos reverentiam, obsequium & submissionem, vel hoc veteris disciplinæ exemplo, condiscant. Thietmarus, inquit, senior frater Bernhardi Ducis Saxonie, vir in hoc mundo valde idoneus fuit, sed tam vitiis plenus, quàm rebus, superbiâ tumidus, in acquirendis rebus avaritiæ facibus accensus. Denique contra jus & fas ubique fidelium res invadens & diripiens, inter cætera tyrannidis suæ opera, quodam tempore iter suum ad Monasterium Herivordie direxit, faciensque ibi magnam munitatem, Sanctorum ibidem requiescentium, & suæ sororis Abbatissæ nomine Godestæ, & congregationis S. Mariae thesaurum confregit, & inde plus justo pecuniæ detraxit. Postea ad synodum secundum canonicam constitutionem ab Episcopo Meinwerco vocatus, ad corrigendum commissæ est admonitus. Quo salubriter compuncto, & utiliter correcto, constitutum est, eum Episcopo dare XXX. talenta denariorum. Illo autem pecuniæ pondus tantum non habente, omne prædium, quod habuit in Bruninchtorpe, cum*

omnibus appendiciis, cum consensu & voluntate sui heredis Bernhardi Ducis atque fratris sui, ad dominium Patherburnensis Ecclesia, pro reconciliatione illius pecunie, in proprium dedit. Hanc traditionem Episcopus banni sui munimine firmavit, Udone, Herimanno, Bernhardo, Liudero Comitibus, & aliis multis assistentibus. Tantum de Thietmari in Hervordientes, & Hunnorum in Saxoniam incurfione. Quâ etiam tempestate castrum Wefelsborg constructum refert Gobelinus Persona in Cosmodromio ætat. 6. cap. 58. Albertus Crantzius Metrop. lib. 6. cap. 9. Joannes Horrion in Panegyrico Paderbornensi lib. 2. cap. 3.

4. QUANDO FEROX ARMIS FRIDERICUS SÆVIIT HOSTIS.] De Friderico Arnsbergensi Comite ita Gobelinus Persona l. c. Anno sequente, id est, An. 1123. Fridericus Comes Westfaliæ de Arnsburg, homo ferocissimus mortuus est, qui castrum Wevelsburg antiquitus tempore Hunnorum constructum, vetustateque temporis neglectum restauraverat, anno uno ante obitum suum: à quo totam viciniam multiplicibus angariis vexare non cessavit. Eiusdem etiam meminit Crantzius l. c. Erat eâ tempestate homo ferox, Comes de Arnsberg Fridericus, qui se Westphaliæ Dominum prætenderet. Is cum arcem vetustissimam ab Hunnorum memoria Wevelsburg renovasset, multos inde incurfans, præsidio firmavit: sed ille haud diu post vitam finivit. Item Ægidius Gelenius lib. 3. hist. S. Engelberti cap. 42. Fridericus Comes de Arnsberg ab inquieto animo dictus bellicosus, bellum gessit contra Fridericum Coloniensem An. 1102. quo tempore ab Imperatore proscriptus fuit; Burchardum cepit Monasteriensem An. 1105. Castrum Wevelsburgense instauravit ac muniivit An. 1122. Tandem cum improbius piis generi sui S. Godefridi Cappenbergensis conatibus obsisteret, in prædicti castri, quo & S. Norbertum tenebat conclusum, obsidione mortuus An. 1123. Abbas Stadensis An. 1124. obiisse affirmat. Vita ms. B. Godefridi Cappenbergensis à Chrysofomo van der Sterre citata, de mortis genere hæc nominatim: *Dirupto ventris thorace idem Fridericus sedens in prandio medius crepuit.* Quantus autem Ecclesiasticorum hostis Fridericus, tantus fautor Godefridus ultimus Comes Arnsbergensis fuit, qui unâ cum sua conjuge
Anna

Anna Clivenſi, Comitatum Arnsbergenſem An. 1368. 25. Auguſti, Cunoni Adminiſtratori Coloniensſis Eccleſiæ vendidit, cum juribus, dominiis, juridiſtionibus altis & baſſis, ac mero & mixto imperio, ac ſpecialiter cum caſtris & oppidis in Arnsberg, in Nebem, in Eversberg, in Hirtzberg, item in villis & oppidis, in Huſtene, in Aldendorp, in Sundern, in Langeſcheid, in Hachen, in Frehenolen, in Stegenhagen, in Bodenfelde, in Meſcheide, item cum villis & parochiis in Korbecke, Allagen, Bremen, Voiswinkele, Eggrinhuſen, Balue, Affle, Stocheim, Hielvelde, Kalle, Velmede, Remmelinckhuſen, Bye, Reſte, Weenholthuſen, Haerbocke, Yſſelpe, Oeverenkirchen, Eſſelne, Wurmbecke, Lene, Overſunderne, Oldinge, Berghuſen, cæteriſque villis & parochiis univerſis. Item cum dignitate, officio, ſeu prærogativa juris Primipilariatûs, ſeu Antebellatoris inter Weſeram & Rhenum, nec non cum omnibus & ſingulis Hominiſus, Miniſterialibus, Caſtrenſibus, Fidelibus, Vaſallis, Militaribus, oppidanis, villanis, litonibus, ſervis & ancillis, & ſubditis quibuſcunque. Hæc ad verbum ex literis, quas præter Godefridum & Annam Comites obſignarunt, Antonius de Reidere, Rutgerus dictus Kettelere Milites, Heidenricus dictus de Wolff, Arnoldus Hacken, Wilhelmus dictus Quaterland, Arnoldus de Berninghuſen, Joannes dictus Schureman, & Conradus dictus Wrede, Armigeri, Caſtrenſes, & Fideles, nec non Proconſules, Conſules ac Uni-verſitates oppidorum, Arnsberg, Nebem, Grevenſtein, Hirtzberge. Poſteà Fridericus Archiepiſcopus Coloniensſis, ut obiter hoc referam, diœceſi ſua Coloniensſi, ſummum militia gubernatorem & Arnsbergenſi provincia primum Satrapam, magno cum imperio præfecit, Wenemarum Furſtenbergium, conſiliarium ſuum intimum; juffitque inſuper Mareſcallo Weſthalia (Henrico Epifcopo Paderbornenſi) ditionem Coloniensſem tuenti addeſſe, omnibuſque Eccleſiæ Coloniensſis hoſtibus, tanquam ſuis, adverſari; nec permittere, ut quis ullum Caſtellum aut munimentum in ditione Coloniensſi, aut ejus vicinia excitet, citra ſuam voluntatem & veniam; ſi quid autem horum extructum fuerit, dejicere ac vaſtare, & præterea juffit ſtipendiis publicis eò loci cum copiis ſuis excubare, ubi major provinciæ neceſſitas fuerit hoſtibus reſiſtendi atque incommodandi, &c. Ex literis An. 1371. die Jovis poſt feſtum S. Lucix datis.

5. NON IMPUNE TAMEN QUÆ TULIT ARMA NEPOS.] *An. Conradi Cesaris 6. id est, An. 1143. Comes de Arnsberg depraedationes, & incendia exercet in diacefi Paderbornensi, teste Gobelino Persona in Cosmodrom. ætat. 6. cap. 59. Quem Henricum nominat Gaspar Bruschius in catalogo Episcoporum Paderbornensium; Conradum verò vocant, & multoties Bernardo I. Episcopo Paderbornensi injuriam, ingenti pralio ab eo victum tradunt, Gerhardus Cleinsorgius in hist. Ecclesiast. Westphaliæ ms. Hermannus Kerffenbrochius, & Henricus Hovelius in catalogo Episcoporum Paderbornensium. Item Ægidius Gelelius lib. 3. hist. S. Engelberti: Conradus Comes in Arnsberg, qui in pralio contra Bernardum Episcopum Paderbornensem suscepto, occubuit circa annum Christi 1143. Hardehusanus quoque codex membraneus ms. de gestis Bernhardi primi Episcopi Paderborn. fundatoris Hardehusani testatur, contra potentem Comitem de Arnesberc, qui infestabat Ecclesiam Paderbornensem, multis expensis eum dimicasse.*

6. SIC VARIAS EXPERTA VICES DOMINOSQUE FREQUENTES.] Post Comites Arnsbergenses *Wevelsburgum* in potestatem venit Comitum Waldecensium, à quibus ad Ecclesiam Paderbornensem transiit, mediâ ejus parte Bartholdo nobili de Büren beneficii loco concessâ, ut habent literæ antiquæ.

NOS OTTO Dei gratia *Monasteriensis Ecclesiæ Electus & Confirmatus*, ac *Simon nobilis Dominus de Lippia*, universis presentia visuris, & audituris cupimus esse notum, quòd translato Castro de *WEVELSBURG* per nostrum nobilem Comitem de *Waldeck* in Ecclesiam Paderbornensem, de voluntate & consensu hæredum suorum, cum omni jure, quod idem Comes se habere dicebat in eodem, inter venerabilem Patrem *D. Ottonem Paderbornensem Episcopum* nomine prædictæ Ecclesiæ suæ, & *Bartholdum nobilem juniorem de Büren*, per Nos de consensu parentum prædictorum talis est ordinatio instaurata, videlicet quòd præfatus *Bartholdus & sui hæredes medietatem dicti Castri ab Episcopo Paderbornensi qui nunc est, & pro tempore fuerit, nomine jam dictæ Ecclesiæ jure homagii recipient & perpetuò possi-*

possidebunt; Præfatus etiam Bartholdus & sui hæredes dictum Castrum expensis vigilum & custodum portarum, unà cum Episcopo & Ecclesia custodient, & custodiri equaliter procurabunt, equali jure portarum clavibus utendo; Episcopus quoque prælibatæ Ecclesiæ ipsum Bartholdum, & suos hæredes in omni jure eorum conservabit, & permittet eosdem in jure suo liberè permanere; è converso Bartholdus & sui hæredes facient fidelitatem, & debita servitia Episcopo & Ecclesiæ supradictæ, prout de jure tenentur. In præmissorum testimonium, fidem & firmitatem sigilla nostra cum sigillo sepredicti Bartholdi præsentibus duximus apponenda, & ego Bartholdus nobilis supradictus sigillum meum præsentibus apposui in testimonium præmissorum. Datum Anno Domini MCCC. Feriâ quartâ post assumptionem Beatæ Mariæ. Hanc dimidiam partem dynastiæ Wevelsburgensis, cum dominio, frigraviatu, advocatia, mero & mixto imperio, jurisdictionibus & juribus, cum villis & parochiis in Erlen, Borne, Haren, Helmeren, Attelen, Hengelern, Husen, Dalem, Ferste, Bocken, Nuttelen, Hattope, Sinkeffen, Snevelde, Schwafern, & reliquis omnibus villis in iisdem parochiis sitis, Simon Nobilis de Büren, consentientibus Bartholdo Præposito Abbatie Werdingensis, Bernardo & Joanne fratribus suis, vendidit Ruperto Episcopo Paderbornensi An. 1391. in Octava omnium Sanctorum. Ab iisdem tamen fratribus jam antè Simoni Episcopo Paderbornensi venditam fuisse, indicant literæ antiquæ An. 1384. crastino decollationis S. Joannis Baptistæ datæ, in quibus fatetur Simon Episcopus se Wevelsburgi arcem & dynastiam cum parochiis Bodeken, Kerchberge, utriusque Tudorpe, villis Haren, Ettelen, cum omnibus proventibus & hominibus, in Grassefem, Borchler, Holthus prope Wevelsburg, Adene, Tedekenlo, Hoyerinchus, Alberinchus, Aldenbodeken, Wulferdeffen, Tyndelo, Kryckenhagen, Swafern, Eldynchusen, Meyngerinchus, item parochia Elren, Dalhem, Nuttelen, cum pagis eò pertinentibus, Elren, Hattope, Syrekeffen, Snevelde, Ferste, & Bokelen, excepto Bodene, à Simone Burano, e jusque fratribus coemptam, Friderico de Brencken Militi, pro quadringentis & viginti quatuor marcis argenti puri, obligasse pignoris quod postea Ericus Episcopus Paderbornensis An. 1513. die Lunæ post S. Kiliani extinxit, & Wevelsburgum, Bernardo

& Joanni nobilibus de Büren pro 2936. aureis Rhenanis, iterum oppigneravit.

7. SUBDIDIT IMPERIO SE THEODORE TUO.] Theodorus Furstenbergius Episcopus ac Princeps Paderbornensis An. 1589. 9. Aug. Joanni seniori & Joanni juniori Dynastis Buranis, 3536. aureis Rhenanis numeratis, *Wevelsburgum* Ecclesiæ suæ demum recuperavit, atque arce inchoatâ An. 1604. & An. 1607. absolutâ, proprio sumptu 36000. numerorum imperialium, haud computatis eorum operis ac vecturis, qui jure angariarum illas præstiterunt, formâ triangulari, specic fanè visendâ atque magnificâ exornavit, additâ hâc inscriptione, quæ in atrio conspicitur.

ARX. CUM. DISTRICTU. PATULIS. INHONORA. RUINIS
IN. THEODORI. USUM. PRÆSULIS. ILLA. VENIT
ÆRE. SUO. PRIMUS. TITULUM. QUI. INFORMAT. INANEM
ET. VALIDA. MUROS. EXHIBET. ARTE. NOVOS
FURSTENBERGIACÆ. PRINCEPS. DECUS. INCLYTE. STIRPIS
SEDI. HOC. QUO. CARUIT. TRADERE. PERGE. TUÆ

Joannes Horrion elegis Panegyrico Paderbornensi subjectis *Wevelsburgum* instauratum ita celebrat.

*Indè WEVELSBURGI solido domus ardua saxo
Nubila sublimi culmine celsa ferit:
Hæc olim à priscis (fama si credimus) Humis
Post varios Dominum Te sibi legit heros.
Nunc Te digna domus, sed erant magalia nuper,
Pænè ruinoso semisepulta situ.
Circùm Chæonia texunt umbracula quercus,
Sylvaque vicinas occulit alta feras.
Quasque sub hospitiiis celat frondentibus arbos,
Plurima lascivo gutture vernat avis.*

8. INTACTAS SINNERET GOTTHICUS IGNIS OPES.] Anno 1646. hostilis Suecorum exercitus, dum Paderbornam obsidione cinctam Idibus Maii expugnat, *Wevelsburgi* arcem

arcem præsidio Cæsareo firmatam eodem impetu capit, vastat, exurit. Quam deinde Theodorus Adolphus de Reck, Episcopus ac Princeps Paderbornensis laudatissimus, majorem partem restituit, sed morte præreptus, non absolvit. Ejus rei memoriam conservat arcis vestibulum hâc epigraphe ornatum.

THEODORUS. ADOLPHUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS
 GRATIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. S. R. I. PRINCEPS
 ET. COMES. PYRMONTANUS. HANC. ARCEM. A. SUECIS
 PADERBORNAM. AN. MDCXLVI. EXPUGNANTIBUS. VA-
 STATAM. ET. INCENSAM. REPARAVIT
 AN. MDCLVIII

Foribus autem instaurati sacelli in atrio arcis hic titulus in-
 scriptus legitur.

THEODORUS. ADOLPHUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS
 GRATIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. S. R. I. PRINCEPS
 ET. COMES. PYRMONTANUS. ARCE. MAGNIS. IMPENSIS. IN-
 STAURATA. SACELLUM. IN. HANC. FORMAM. RESTITUIT
 AN. MDCLX

DESERTUM SENDÆ,
OLIM SINEDI APPELLATUM.
MEMORIÆ. SACRUM

DESERTOS. SINEDI. TRACTUS. HUMILESQUE. MYRICAS
QUI. PER AGRAS. TUTUM. CARPE. VIATOR. ITER
NON. HIC. INSIDIAS. NON. MILITIS. ARMA. TIMEBIS
QUÆ. SECURA. QUIES. ARCET. ET. ALMA. THEMIS
APTA. QUIDEM. PECORI. DEEST. ET. PASTORIBUS. UMBRA
RARAQUÆ. POPULEAS. VENTILAT. AURA. COMAS
ATTAMEN. HIC. APIBUS. DULCEM. GREGIBUSQUE. MINISTRAT
UNDA. FREQUENS. POTUM. PABULA. GRATA. SOLUM
ET. CAPUT. AMISII. MEDIIS. HINC. EXIT. ARENIS
ILLINC. UBERIBUS. LUPPIA. SURGIT. AQUIS
NUNC. ETIAM. VIDEN? UT. CELEBRET. LOCA. VASTA. COLONUS
SOLLICITARE. RUDEM. VOMERE. DOCTUS. HUMUM
OMNIA. SIC. VINCIT. LABOR. IMPROBUS. OMNIA. CONTRA
AGRICOLIS. PESSUM. SEGNIBUS. IRE. SOLENT

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
RO. DE. FURSTENBERG

IN. DESERTUM. SENDÆ. OLIM. SINEDI. APPEL-
LATUM. NOVIS. COLONIS. CUM. PUBLI-
CO. COMMODO. DEDUCTIS
M. H. P

N O T Æ.

I. **D**ESERTOS SINEDI TRACTUS.] Hos nonnulli cum *Wintfelt* & *Sintfelt* malè confundunt; quandoquidem *Senda* desertum vastumque ericetum est, quod sub radicibus montis *Teutoburgiensis* longo porrectum spacio, per ditionem Paderbornensem, Lippiensem, Ravenbergensem & Ritbergensem, usque in diocesin Monasteriensem & Osnabrugensem excurrit, variis annibus piscosis, ac præcipuè Amisix Luppixque fontibus irriguum. *Wintfelt* contrà, planities in ipso saltu *Teutoburgiensi* eminent, & *Sendam* despicit. Locus, ut diximus, haud procul Hornâ, Lippiensis ditionis oppido, inclytus Romanâ clade, & victoriæ cognomine insignis. Quod & Lipsius in notis ad lib. 1. Annal. Tacit. num. 174. Philippus Cluverius, & alii complures agnoscunt, ut certa id nobis perpetuaque majorum fides tradidit. *Sintfelt* autemager est frumentarius diocesis Paderbornensis, inter Burenâ oppidum & Cœnobium Dalheim longè latèque inter Wunnenbergam oppidum & arcem Wevelsburgum extentus, magnamque partem Baronatûs Burani, dynastiæ Wevelsburgensis, & totam præfecturam Wunnenbergensem complexus, ad Eresburgum, seu montem Martis, ut nunc vocamus, planis atque amplis sese fundis explicat, frumentorum quidem copiâ abundans, sed aquæ perennis pauperrimus. Cæterum uti proximè *Sendam* clades Variana contigit, ita in ipsa *Senda* An. 1640. 16. Octobris, insigni Suecorum strage, Slangius eorum ductor, ab Hatzveldio Cæsariani exercitûs duce prope Luppix fontes est cæsus. Et An. 1353. cum Dux Lancastriæ susceptâ contra Christiani nominis hostes expeditione, copias suas ex Anglia per Westphaliâ ducturus in Borussia, quadringentos egregios milites è suis, multo cum auro præmisisset, Joannes de Patberg / Hunoldus de Mettenberg / & Comes de Reiberg / præpostero ejus sæculi more, quando latrocinia nullam habebant infamiam, nobiles publicarum

via-

viarum prædones, unà cum suis commilitonibus, eodem in loco, Anglos hostiliter adorti profligarunt, ceperunt, dispoliaverunt. Ex Henrico de Hervordia Cleinsorgius in ms. histor. Ecclesiast. Westphaliæ, & Joannes de Berswordt in ms. Alphabeto Nobilit. Westphaliæ. *Sendam* verò antiqua Imperatorum ac Regum Germaniæ diplomata, Caroli M. *Sinedi*, Ottonis III. *Sincede*, S. Henrici, *Sinidi*, *Sinedi*, & *Seneto*; literæ autem Bernardi Episcopi Paderb. de decima Hardehusanis An. 1153. data pro prædio Kiveninchusen, *Sinethe*; aliæque literæ *Synatha*, appellant. Libet ipsa diplomata Cæsarum in medium afferre, ut antiquum hujus deserti nomen, situs, & Paderbornensis in eo FORESTRIJUS, quo tamen maximam partem nunc fruuntur Lippienses Comites, Ecclesiæ Paderbornensis beneficiarii, illustretur.

IN nomine sanctæ & individue Trinitatis. OTTO superna favente clementia Romanorum Imperator Augustus. Si locum divino cultui mancipatum igneque subitaneo cum ornatu & corroboracionum paginis concrematum restaurare. ornare & iterum sublimare videbimur. scimus & certi sumus id non solum laude humana prædicandum. verum etiam divina mercede remunerandum. Cunctis igitur Ecclesiæ Dei fidelibus nostrisque astantibus & succedentibus compertum fore volumus. quod de incendio Paterbrunnensis Ecclesiæ nimium condolentes. præcepta antecessorum nostrorum & ea quæ nos ibidem obtulimus memorata sedi hac præceptali pagina renovamus iterumque confirmamus. de quibus unum est de Episcopatus statu. dehinc de tuitione atque mundiburdio ejusdem Ecclesiæ. & de omni proprietate ad eandem Ecclesiam pertinenti. & de electione Episcoporum inter clericos ejusdem Ecclesiæ. & de ejus hominibus tam liberis quam & servis nulla judiciaria persona constringendis nisi coram Advocato quem ipse Episcopus elegerit. Insuper renovamus & confirmamus jam habitæ sedi Comitatus super pagos Paterga. Aga. Treveresga. Auga. Soretfelt dictos. pro decimis novæ Corbeie ad monasterium pertinentibus. & de proprietate clericorum siquis sine herede illorum obierit eidem Ecclesiæ concessa. & de tribus mansis in Tuisburg & in Trutmannia. & de Foresto quod incipit de Dellina flumine & tendit per Ardennam & SINEDE usque in viam quæ ducit ad

Herisiam. Hac igitur omnia quæ supra scripta habentur & quæ illa die tenere & possidere videbatur. quando combusta fuit. sæpe nominata sedi Paterbrunnensi in jus proprietarium donamus. & firmissima traditione restauramus. Ea scilicet serie ut Dominus Retharius memorata sedis venerabilis Antistes omnesque sui successores universa quæ ad Episcopum aliqua legali datione pertinent securiter obtineant. nostra omniumque nostrorum successorum & omnium mortalium contradictione remota. & ut hæc renovatio & confirmatio stabilior cunctis permaneat temporibus. hanc paginam manu propria corrobora vimus & sigilli nostri impressione insigniri præcepimus.

Signum Domni

OTTONIS Cesaris invictissimi.

Heribertus Cancellarius vice Willigisi Archiepiscopi recognovit.

Data Kal. Jan. Anno Dominicæ Incarnationis MI. Indict. XIII. Anno tertii Ottonis regnantis XVI. Imperii VI. Actum Romæ feliciter. Amen.

*IN nomine sanctæ & individue Trinitatis. HEINRICUS divina favente clementia Rex. Notum sit omnibus fidelibus nostris presentibus scilicet & futuris. qualiter Nos incendio Paderbrunnensis Ecclesiæ miserabili condolentes. petitionique nostri fidelis Retharii venerabilis Episcopi. qui eidem sedi modo præesse videtur. ut oportuit annuentes. in subplementum jam dictæ Ecclesiæ in jus concedimus. & per hoc regale præceptum corrobora vimus FORESTUM. quod incipit de Luthe-
ra flumine. & tendit per Osuig & SINIDI usque in viam quæ ducit ad Horihusam. & de hominibus prædicti Episcopi tam liberis quam & servis nulla judiciaria potestate constringendis. nisi coram Advocato quem ipse Episcopus elegerit. nostra omniumque nostrorum successorum & omnium mortalium contradictione remota. & ut hæc confirmatio stabilior cunctis permaneat temporibus. hanc paginam manu propria corrobora vimus & sigilli nostri impressione insigniri præcepimus.*

Signum Domni HEINRICI

Regis invictissimi.

Egilbertus Cancellarius vice Willigisi Archicapellani recognovi.

Data XVII. Kal. Octob. Anno Dominicæ Incarn. MII. Indict. I. Anno vero Domni Heinrichi Reg. I. Actum BOCHBARDON.

*IN nomine sanctæ & individue Trinitatis. HEINRICUS superna favente clementia Rex. Si locum divino cultui mancipatum igne-
que*

que subitaneo cum ornatu & corroborationum paginis concrematum. restaurare. ornare. & iterum sublimare videbimur. scimus & certifimus. id non solum laude humana predicandum verum etiam divina mercede remunerandum. Cunctis igitur ecclesie Dei fidelibus nostrisque astantibus & succedentibus. compertum fore volumus. quod de incendio Paterbrunnensis ecclesie nimium condolentes. precepta antecessorum nostrorum & oblationes fidelium. memorata sedi hac preceptali pagina renovamus. iterumque confirmamus. de quibus unum est de Episcopatus statu. dehinc de tuitione atque mundiburdio ejusdem ecclesie & de omni proprietate ad eandem ecclesiam pertinenti. & de ejus hominibus tam liberis quam & servis nulla judiciaria persona constringendis. nisi coram Advocato quem ipse Episcopus elegerit. Insuper renovamus. & confirmamus. jam habita sedi. Comitatus super pagos Paterga. Aaga. Threveresga. Auga. Sorehtfeld dictos. pro decimis nova Corbeia. ad monasterium pertinentibus. & de proprietate clericorum. si quis sine herede illorum abierit. eidem ecclesie concessa. & de tribus mansis in Tuisburcg & in Trutmannia. & de FORESTO quod incipit de Delhna flumine. & tendit per Ardennam. & SINEDI. usque in viam qua ducit ad Herisi. Hac igitur omnia que supra scripta habentur. & que illa die tenere & possidere videbatur quando combusta fuit. sepe nominata sedi Paterbrunnensi. in jus proprietarium donamus. & firmissima traditione restauramus. Ea scilicet serie. ut Dominus Retharius memorata sedis venerabilis Antistes omnesque sui successores universa que ad Episcopum aliqua legali datione pertinent. securiter obtineant nostra omniumque nostrorum successorum & omnium mortalium contradictione remota. Et ut hac renovatio. & confirmatio stabilior. cunctis permaneat temporibus. hanc paginam manu propria roboravimus & sigilli nostri impressione insigniri precepimus.

Signum Domni HEINRICI

Regis invictissimi.

Egilbertus Cancellarius vice Willigisi Archicapellani recognovi.

Data IIII. Non. April. Anno Dominice Incarn. MIII. Indict. I. Anno vero Domni Heinrici Reg. I. Actum Quidilingaburc.

Hæc ex autographis Paderbornensibus damus, quod subjicimus, exemplar est diplomatis Osnabrugensis.

IN nomine sanctæ & individue Trinitatis. HEINRICUS di-

vina favente clementia Rex. Noverit omnium fidelium nostrorum industria. qualiter Vir venerabilis Wodilulfus Osnabrugensis videlicet Ecclesia Episcopus nosterque fidelis. Serenitatis nostrae clementiam adiens postulavit. ut eidem Ecclesia suae immunitatis & libertatis nostrae praecipuum fieri mandarem. per quod res & potestates quo suo Episcopio jure debentur. licentius ac plenius habere valuisset. Cujus petitioni ob amorem Domini nostri JESU Christi assensum praebentes insuper decrevimus. & hoc praecipuum pro voto ejus conscribi jussimus. per quod firmiter praecipimus. ut sicut S. Ecclesiae Clerici per totam Franciam & Saxoniam. & immunitatis tuitione. & antecessorum nostrorum Regum videlicet & Imperatorum auctoritate confirmantur. ita praefati Praesulis sedes sancta perpetuo per hoc nostrum praecipuum Domino opitulante stabilita consistat eo pacto. ut nullus judex publicus neque aliqua judiciaria potestas. aut Comites vel Vicecomites sive Missi Dominici per tempora discurrentes. loca illius Episcopalis ad placita habenda. vel freda vel parafreda exigenda. aut paratas faciendas. vel fidejussores tollendos. aut servos vel liberos sive Liddones & ceteros. & eos qui censum persolvere debent quod Mandschatt vocatur. ad pontem restaurandum aut corrigendum ullo unquam tempore astringendos ingredi valeant. Liceat etiam in eodem loco Osnabrugensi mercatum habere & monetam publicam instituire. & teloneum seu vectigal inde accipere omni tempore nemine contradicente. Sit quoque licentia praefato venerabili Episcopo ejusque successoribus & suo Advocato res praedictae Ecclesiae cum omnibus quae possidet vel deinceps adquisierit quieto ordine possidere. suasque Ecclesias juste corrigere. & suas causas absque ulla contrarietate ordinare atque disponere. Insuper etiam ad ejusdem Ecclesiae quoddam nemus vel forestum intra haec loca situm. Farwinckel. Brutausßen. Angarn. Osnung. SENETO. Bergeshovel. Drenunameri & Wesfeldumeri. cum omni integritate. in porcis videlicet silvaticis atque cervis omnique venatione. quae sub banno usuali more ad forestum deputatur. in perpetuum proprietatis usum donavimus ea videlicet ratione. ut nullus contumacia deditus nemus praelibatum nostro scilicet banno munitum. sine praedictae sedis Episcopi vel Pastoris licentia studio venandi vel aliquod hujuscemodi negotium peragendi. sicuti nostri patres & antecessores suis praedecessoribus sanxerunt praesumat intrare. Quod si quispiam parvipendens tentaverit. sciat se

tam divina quam & nostra ultionis vindictam incursum. nec non debitum pro delicto in regalem fiscum redditurum. Et ut hoc verius credatur. ac per futura tempora diligentius conservetur. hoc Regia immunitatis insigne manu propria firmavimus. & sigillo nostro imprimi iussimus.

Signum Domni HEINRICI

Regis invictissimi.

Egilbertus Cancellarius vice Willigisi Archicapellani recognovit.

Data v. Kal. August. Anno Dominice Incarnationis MII. Indictione XV. Anno vero Domni Henrici Regis primo. Actum Merseburg.

W. de Wight, del.
J. C. Beal, sculp.

FONS RESONUS,

VULGO

B B L L E X B D X R /

PROPE BECAM VETEREM, PAGUM
DIOECESIS PADERBORNENSIS.

MEMORIÆ. SACRUM

TEUTOBURGENSIS. SILVÆ. RADICIBUS. ORTUM
 QUÆ. TRAHIT. ET. RESONIS. NOMINA. DEBET. AQUIS
 ARTE. SCATENS. MIRA. PELAGI. NUNC. MORE. FREMENTIS
 ÆSTUAT. ALTERNA. NUNC. SILET. UNDA. VICE
 ET. PEDE. DECURRIT. LIQUIDO. DUM. PROXIMA. SENSIM
 PER. CAVA. LABENTEM. SAXA. RESORBET. HUMUS
 MOX. EADEM. VIRES. SUBTER. TELLURE. RECENTES
 COLLIGIT. ET. LARGAS. AUCTA. REFUNDIT. AQUAS
 NE. JACTES. ARETHUSA. TUI. MIRACULA. FONTIS
 SOLA. ETIAM. NOSTRAS. FAMA. LOQUETUR. OPES

FERDINANDUS. DEI. ET
 APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
 PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
 MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
 COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
 RO. DE. FURSTENBERG

AD. FONTEM. BULLERBORN. PROPE. BECAM. VE-
 TEREM. MIRA. NATURA. PRÆDITUM. ET. FRE-
 QUENTIBUS. PRINCIPUM. ET. NOBILIUM. VIRO-
 RUM. CONVIVIIS. EXCUBIIS. ET. EXPERIMEN-
 TIS. OLIM. CELEBRATUM

M. H. P

Hh

NO-

N O T Æ.

1. **T**EUTOBURGENSIS SILVÆ RADICIBUS OR-
TUM] De saltu Teutoburgensi satis superque egimus
in notis ad ejus monumentum, quibus ex Orteli Thesaurgeo-
graphico id, quod ipse ex Chron. Mansfeldico Cyriaci Span-
genbergii hausit, nunc adjicimus. *Teutoburgensis*, inquit, *sal-*
tus, Germania locus inter Amisiam & Luppiam amnes, apud Tacitum
1. Annal. clade Romanorum sub Quintilio Varo nobilis. Hodie Teute vel
Teuteberg silva est sic dicta, prope quam locus est, qui Wintfeldt, id est,
campus victoriæ dicitur. Tractus hic patet longitudine 400. passus, &
200. latitudine, non longè ab arce Falckenburg, & oppidulo Horn, in
itinere, quo itur Paderbornâ Bylsfeldiam & Monasterium, conspicuus.
Quare idem Ortelius meritò erroris arguit Pancirolum ad No-
titiam Imperii, qui homonymiâ quâdam deceptus, hunc sal-
tum putavit esse in Pannonia.

2. **Q**UÆ TRAHIT, ET RESONIS NOMINA DEBET
AQUIS:] Nomen hujus fontis accolis est *Bullerborn / Bulder-*
born / Bolsterborn / & Bulsterborn: bulleren enim, sive bulderen &
bolderen / Teutonicè eum strepitu blaterare aut detonare dici-
mus. Hunc Bernardus Mollerus l. 5. de Rheno pag. 217. elegis
suis, & Leonardus Thurneisserus de aquis frigidis, calidis, mi-
neralibus & metallicis, lib. 1. cap. 1. describunt. Eiusdem etiam
meminere, Prodromus geographicus Joannis Gigantis in tabu-
la Episcopatus Paderb. Atlas geographicus Wilhelmi Blaeu,
Joannes Horrión l. 2. Panegyri. Paderborn. c. 7. *Ad veterem ve-*
rò Becam in silva fons est, quem TUMULTUARIUM vocant. Is
situs est sub clivo montis, è quo magna vis ferri ac aris eruitur. Non
jugiter sed intervallis fluit, sic ut cum unam circiter horam cursum te-
nuerit, mox inhibeat, ac tres aut amplius horas quiescat. Neque ta-
men stata semper tempora observat aut vices. Est enim cum bis eodem
die aquam profundat, est cum semel, interdum antè, interdum longè
post meridiem. Ferunt, quoties se ad cursum refert, sibilum per cacu-
mina

mina arborum exaudiri, velut exsurgenti venti, & primus prodeuntis impetus, quodam cum murmure fit ac strepitu, quasi se ad cava montis allidentis, & foras erumpere gestientis aqua. Reinerus autem Reineccius, in notis ad Poët. Anonym. multum fanè à vero aberrat, dum hunc fontem eum torrentem esse putat, cujus ad An. 772. Carolo Irmensulam, ejusque fanum Eresburgi destruentem, magno consensu meminerunt Annalium Francicorum scriptores. Sed audiamus ipsum Reineccium: *Procul dubio*, inquit, *eum torrentem innuit, qui in agro Paderbornensi hodie nominatur* *Der Busslerborn*. *Conveniunt enim* *ἑξῆς* *tam ex annalibus Francic. (unde certatim repetiere, Regino, Aimoinus, Schafnaburgensis, & Gemblacensis) quam ex auctore nostro. Etsi quod utrobique numen asciscitur, neque ipse exclusim, ita tamen ut torrentem tum non erupisse primum, sed innotuisse opiner, forsàn tali quopiam casu, quem de thermis Carolinis in Boemia memoriæ prodidit Fabianus Sommerus. Nomen Germanicum natura torrentis peperit. De qua cum varia ad me perlata essent, nodum propemodum mihi Gordium visum, dissolvère, Hermannus à Beckheim & Jacobus Theodoricus DD. ille Jureconsultus, hic Medicus, & Henrici Antistitis è domo Saxonica, quoad is in vita fuit, Archiater, uterque singulari necessitudine mihi conjunctissimus. Alterius verba ex epistola ipsius ascribo: Aqua ille, quæ in radice montis prope vicum, quem nostri Oldenbecke appellant, cum strepitu frementes erumpunt, dulces sunt, nec ullum acoris sensum præbent, (ut rectè in Acidulis à Theodoro non sint numeratæ) nec servant in eruptione certas horas, sed pro aëris constitutione variant. In siccitatibus rariores sunt eruptiones, ut in die naturaliter solum fiant: in humiditatibus crebriores, ita ut singulis quatuor horis egrediantur, modò copiosiores, modò pauciores. Abundantiores sunt in vere & autumno, itidem hyeme, si pluviosa est; deficiunt magis in estate, si valde sicca existit. Durat autem effluxio non ultra octavam horæ partem, quæ tantas aquas educit, ut rivus in vicinia scaturientes valde auget, ita ut duplicatis eant aquis. A terra rursus recipitur, & absorbetur prope vicum, quem Oldenbecke nominant: terra verò illam reddit ad fontes Luppie. Post aquam absorptam locus unde fluxit, gramine consitus ita resiccatur, ut illic sæpius Principes & nobiles viri convivium habeant.*

quid est, sed aquè mirabile in thermis, quæ à pipere dicuntur, in agro Curienti Rhetorum, quæ scaturiunt 5. Non. Maii, & fluunt usque ad Idus Septemb. Post venæ clauduntur, nec referantur ante Maium secuturum. Hæc ille. Quibus istud addendum duxi, de postrema eruptione ad fontes Luppia, rem iis incolarum experimentis probatam & confirmatam, quæ de Arethusa scriptorum monumentis prodita.

Libet his adjungere quæ Christophorus Browerus in scholiis ad vitam B. Meinwerci §. 1. de hoc Tumultuario fonte, ex epistola Josephi Mangolti Soc. J E S U Paderbornæ data, commemorat.

Existit duobus hinc milliariibus in nemore Fons Tumultuarius appellatus. Is postquam fluxit horæ circiter aut amplius spatium, quiescit horis ferè tribus; inde velut resumptis viribus, iteratò fluit: quod ubi continuavit, iterum sese ad hauriendum, quod effundat, recolligit, idque perpetuò in orbem facit, stas ferè horarum intervallis, ut oculis deprehendi. Fons hic dum fluit, exonerat se in quendam abveum, qui aliunde, non procul tamen aquam defert, eamque tam copiosam, ut pluram molendina impetu circumagat. Sed aquæ hujus regnum est admodum breve: nam ultra milliare Westphalicum non procurrit, quin ita absorbeat, ut ejus vix guttam inde reperias. Nam hinc inde in ripa voragine, terræque magni hiatus existunt, per quos tanto fertur impetu sub terram, ut ad restinguendum inferorum flammæ properare diceres. Reliqua, quæ gurgites hos evadit, guttatim in ipso sensim alveo ita consumitur, ut alibi talos tibi madefaciat, alibi in arena sicco insistas vestigio. Sic ille. Mirum certè hujus fontis ingenium. An. 1630. mense Decembri Hassis diocesi in Paderbornensem ingressis fluere desiit, qui antea tantà vi aquarum proruperat, ut ferrariæ molæ rotam, proximam fontis capiti, versaret. An. dehinc 1638. restituta diocesi manare iterum, & plenis rivis effundi cœpit. Sed mutato variatoque fluxu. Nimirum fons qui ab hominum memoria per horarum intervalla bulliens suo impetu proflicbat fluebatque, is nunc continuò, more aliorum fontium, manat, cessatque prodigium illud latentis naturæ, quo antea mirantium oculos in se converterat.

3. NE JACTES ARETHUSA TUI MIRACULA FONTIS.]

T I S .] Arethufam fontem Plinius lib. 2. c. 103. inter aquarum naturæque miracula ponit, quòd in terram se abdat, & alibi se reddat. *Quidam fontes, inquit, odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur jacta in Alphcum, qui per Olympiam fluens Peloponnesiaco littori infunditur.* Quin de ipso Alpheo l. 31. c. 5. *Alpheus sub ima maria permeat.* Addit & alios ex hoc miraculo fontes: *Subeunt & terras, rursusque redduntur Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia; & quæ in Æsculapii fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur, & in Atnate campo fluvius merfus, post xx. m. passuum exit.* At quæ tantâ admiratione proferuntur inter naturæ opera à Plinio, hîc apud nos quotidie in multis fontibus conspiciuntur. Videas enim passim in Teutonicis montibus, quatenus Paderbornæ in corona prætexuntur, plurimos è terra limpidissimos fontes oriri, magnoque aquarum agmine, ad certa spatia torrentis in modum decurrere, rursusque inter alveos sensim absorberi, condique sub terram, donec per subterraneas venas & apertos etiam petrarum canales collecti, in novos Paderæ & Luppia fontes exeant. Hinc Padera centum in urbe fontibus profilit, tam admirabili aquarum impetu, ut intra ipsam urbem quatuor justos amnes faciat, molasque verset. Luppia uno alteroque vasto & profundissimo lacu emergit, intraque horæ spatium Padera & Luppia in unum alveum confluunt, Luppiaque exinde nomen manet. Infra hos fontes in arenoso Sendæ ericeto Amisius compluresque fluvii ex profundis terræ specubus eodem naturæ partu & miraculo, per venas & meatus abditos effusi, prorumpunt. Ad eò, quod in Arethusa & peregrinis hisce fontibus demiratus est Plinius, id in *Resono Fonte* aliisque, qui apud nos se abdunt & reddunt, hodie dum multò certius, multoque aspectabilius est. Et quis unquam peregrinus, æstimatorque naturæ operum, vel solam apud nos Paderbornam iustravit, quin amœnissimum aquarum spectaculum, & fontium, qui uspiam sunt, miraculum nulli secundum pronuntiarit?

Sed Romanis nostra minùs cognita fuerunt. Ideo pauca illi de Germaniæ fontibus, ut de auri argentique venis, cæterisque ad-

mirandis naturæ operibus prodiderunt. Quæ tamen ad Rhenum aliquantò magis illis explorata fuère. *Sunt & Mattiaci*, inquit Plinius, *in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo fervet.* Et quinam illi *Mattiaci fontes*, Marcellino l. 29. *aquæ Mattiacæ* dicti, præter *Wysbadenses* calidos fontes, quales hodiedum fervent in veteri Mattiacorum solo ac sede? Quippe *Mattium*, de quo Tacitus l. 1. Ann. *gentis Mattiacæ caput*, quod nunc *Marpurgum* creditur, *fuèreque Mattiaci pars quondam Cattorum, qui pulsibus Ubiis agros eorum obsederunt.* Cluverius lib. 3. Germ. antiq. c. 7. Quamquam Dilichius Hassorum scriptor *Mattium*, quod Ptolemæo est *Ματτιαχον* seu *Mattiacum*, nobis ex alio istic vico ostendat. Sed nihil Plinius de Aquisgranensium thermis, aliisque calidis ac medicatis Germaniæ fontibus, nihil de acidulis, ut mirum non sit etiam nostra præteriisse.

Alter Germaniæ fons à Plinio monstratur apud Tungros: Ita enim l. 31. c. 2. *Tungri civitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stellantem, ferruginæ saporis: purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumque vitia.* Cui nunc forsan *aquæ Spadana* est nomen. Habet & Paderbornensis diœcesis fontes in modum fervidi aheni toto anno bullientes. Hos apud Pymontanas & Smechtanas acidulas reperias. Mira res! tenui intervallo acidulæ istic & bullientes fontes, colore, sapore & virtute diversi. Nimirum, ut Plinius l. 31. c. 4. censuit: *Tales sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualesque herbarum, quas lavant, succi:* Imò quales venæ inter viscera terræ, per quas labuntur, talem indolem attrahunt aquæ. Hinc aliæ potabiles, aliæ medicæ tantùm, & ad multa morborum auxilia salubres; ut hæc Medici etiam in nostris fontibus præclarè probarunt, & balneis cum primis salutares censuerunt, quod etiamnum quotidianis experimentis sentiunt morbidi. Ideò *majorem fontem Mellitum* etiam apud Smechtanos Theodorus Furstenbergius Episcopus & Princeps Paderbornensis, secto lapide inclusit, & sui nominis inscriptione exornavit. Sed & noxiæ quædam halitu & vaporibus aquæ, quales apud Soracten memorantur à Plinio l. 31. c. 2. *Ad Soracten, ait, sole oriente fontem exundare, ferventi similem, avesque quæ gustaverint, juxta à*

mortuas jacere. Comperias id quoque apud Smechtanum fontem in colle situm, quem hominibus innoxium, si avis degustet, enectam sæpe conspicias. Nec mirum id Plinio, qui fontes hofce medicos ad hominum, non animalium usum datos scribit. Tertius Germaniæ fons, isque in noxiorum genere apud Frisios, memoratus à Plinio l. 25. c. 3. *In Germania trans Rhenum castris à Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aqua dulcis solus, quâ potâ, intra biennium dentes deciderent, compagesque in genibus solverentur. Stomacacen Medici vocabant, & sceletyrben ea mala. Reperta auxilio est herba, quæ vocatur Britannica, non nervis modò & oris malis salutaris, sed contrâ anginas quoque & serpentes. Frisii, quâ castra erant, nobis demonstravêre illam.* Ita Plinius: qui tamen multum se fatigat in Britannica herba, unde nomen illud transferit in eam regionem. Lipsius in notis ad l. 1. Ann. Taciti n. 217. ut Plinium juvet, *Bretania uligines ex prisco istic nómine ostendit, paludes nimirum haud procul Amisâ flumine, inter Lingam, Weddam & Cævordam; tanquam herba illic nata, ex Bretanico ericeto, vulgò Bretansche Heyde, nomen traxerit.* At quis ista Lipsii ita probet, ut non per commercia utriusque gentis herbæ illius vis salutifera à Britannis monstrari potuerit Frisiis? Verùm ista non tanti sunt. Ipsa naturæ providentia magis suspicienda, quæ suis regionum morbis, suas quoque medicas herbas dedit monstravitque; haud secus quàm nasturtium iis in locis frequens gignitur, ubi corpora ex infalubriori aqua & aëre putredini magis obnoxia sunt. Accessit nostra ætate Nicotiana Panacæ instar, Indica illa herba, multis modis artibusque populis maritimis efficax medicina.

Sed fontem hunc noxium mittamus, illud verò aquarum miraculum apud Germanos, & eosdem Septentrionales populos olim spectatum multò dignius, quod ex Plinio l. 16. c. 1. adscribam: *Altissime haud procul Chancis, qui majores minoresque appellantur, circa duos præcipue lacus. littora obtinent quercus, maxima aviditate nascendi: suffossæque fluctibus, aut propulsæ flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt: atque ita librata stantes navigant ingentium ramorum armamentis, sæpè territis classibus Romano-*

rum,

rum, cum velut industriâ fluctibus agerentur in proras stantium noctu, inopesque remedii illa pralium navale adversus arbores inirent.

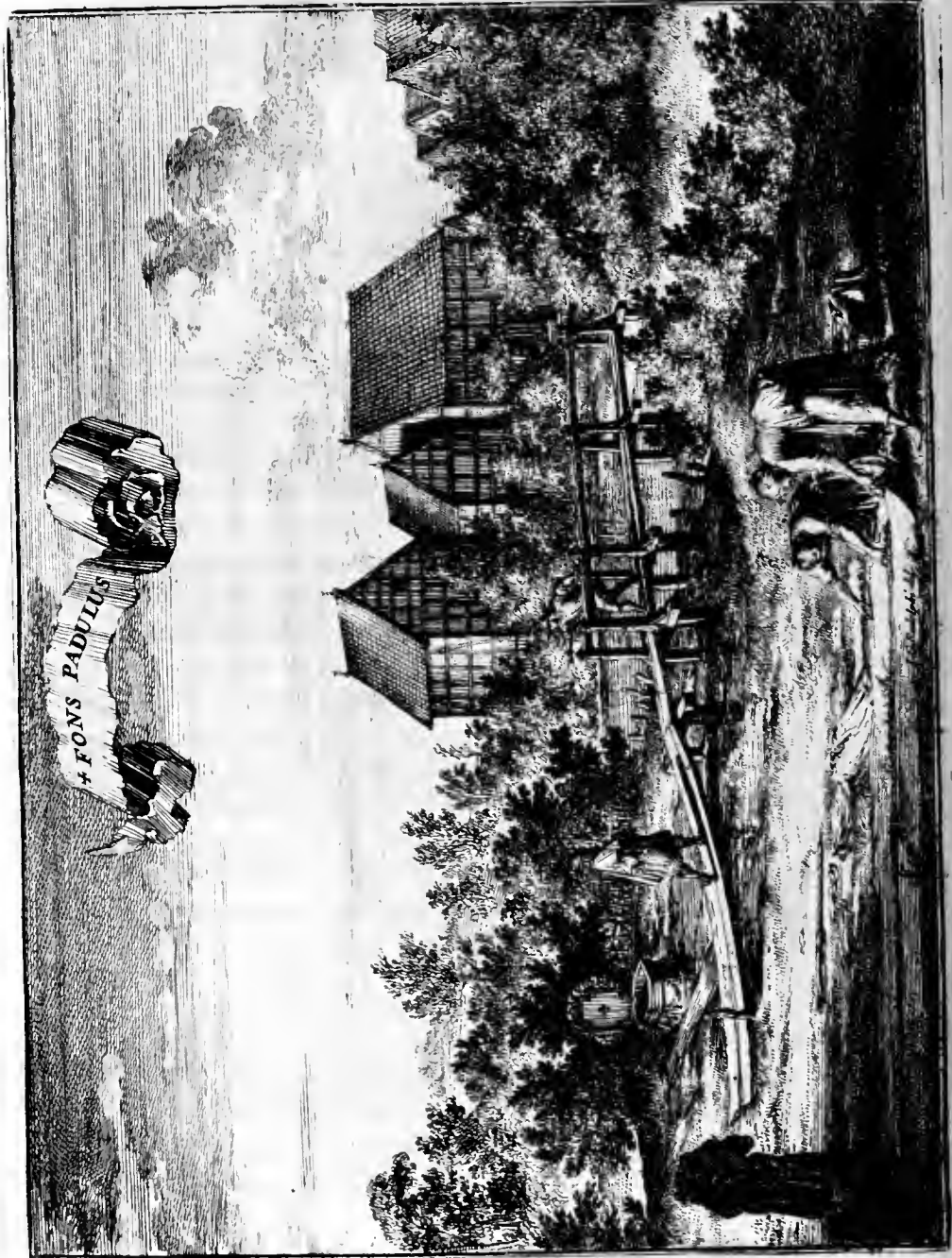
Redeo cum naturæ spectaculo ad *Fontem Resonum*, in quo inæquales olim & subcivivi, ut diximus, fluxus per abruptas noctis & diei horas. Causam hujus perscrutati sunt multi, nemo tamen adeò certi quid attulit, in quo acquiescerent alii, quòd naturæ miracula sint, quæ admirari magis quàm pervestigare concessum: Fidem interim adstruunt similia, quæ natura alibi in fontibus aperuit. *In Sicilia circa Messanam & Mylas hyeme in totum inarescunt fontes: æstate exundant, ænnemque faciunt. Apollonia in Ponto fons æstate superfluit, & maximè canis ortu. Quadam terra imbribus sicciores fiunt, velut in Narniensi agro: quod admirandis suis inseruit M. Cicero. Plin. l. 31. c. 4. In Dodone Fovis fons meridie deficit, mox increfcens ad medium noctis exuberat. In Comensi agro fons largus singulis horis intumescit & residet. Ita Plinius l. 2. c. 103. In Cantabria tres fontes octonis pedibus distantes, mox in unum alveum cœunt, singulis diebus exsiccantur duodecies, aliquando vicies. Plinius l. 31. c. 2.* Multa hujusmodi apud hunc diligentissimum naturæ investigatorem reperias, quæ admirantem ipsum potiùs deprehendes, quàm rationem singulorum explicantem, nisi quòd universim fateatur, *in nulla parte nature majora esse miracula*, quàm in aquis & fontibus, quorum alii in quotidianum vitæ humanæ usum, alii in admirationem & oblectationem, alii in medelam dati. Et medicos quidem fontes quàm plurimos exhibet, interque hos fontem Ciceronianum oculis purgandis sanandisque natum prope Puteolos, ubi M. Tullius villam habuit, quam nemore, porticu & Academiæ nomine celebrem fecit, Athenarum exemplo, in qua & monumentum sibi instauravit ad posteritatis memoriam. Sed jacent hæc omnia, ut nos ipsi anno 1652. mense Octobri Neapolim Româ profecti coram spectavimus, inter vetustatis rudera & temporum injurias planè consépulta. Solum carminis monumentum, quod Tulliano fonti inscriptum, integrum atque immortale ad nos pervenit, quia dignum ubique legi censuit Plinius, & hic ponamus:

Quo

*Quo tua Romana vindex clarissime lingua,
 Sylva loco melius surgere iussa viret,
 Atque Academia celebrat am nomine villam,
 Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
 Hic etiam apparent lymphæ non antè reperta,
 Languida quæ infuso lumina rore levant.
 Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
 Hoc dedit, hæc fontes cùm patefecit ope.
 Ut, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
 Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.*

Eò nunc magis, opinor, probabitur, coronari à nobis fontes, celebrari carminum inscriptionibus, commendari virtutes aquarum, extolli naturæ miracula, quæ demum in ipsum naturæ Opificem auctoremque rerum mortalium refunduntur. Quemadmodum ipsos fontes atque aquas vates sacer Daniel c. 3. ad Dei laudem provocat.

Et quid inter naturæ opera præstantius aquis? *Quippe hoc elementum ceteris omnibus imperat: terras devorant aquæ, flammæ necant, scandunt in sublime, & cælum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum strangulant. Quæ causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo? Quid esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At illæ ceu parum sit in tantam pervenire altitudinem, rapiunt eò secum piscium examina. Sæpe etiam lapides subvehunt, portantes aliena pondera. Eadem cadentes omnium terræ nascentium causa fiunt, prorsus mirabili naturâ, si quis velit reputare, ut fruges gignantur, arbores fruticesque vivant, in cælum migrare aquas, animamque etiam herbis vitalem inde deferre: justâ confessione, omnes terræ quoque vires, aquarum esse beneficii. Idem Plinius lib. 31. c. 1.*

F O N S P A D U L U S ,

A N T E

N E U H U S I U M ,

CONSUE TUM EPISCOPORUM ET PRINCIPUM
PADERBORNENSIIUM DOMICILIUM.

M E M O R I Æ . S A C R U M

FONS. EGO. SUM. PADULUS. NITIDIS. ARGENTEUS. UNDIS
 PURIOR. ELECTRO. FRIGIDIORQUE. GELU
 OLIM. VIX. PECORI. NOTUS. NUNC. ARIDA. FEBRI
 NOSTER. FERNANDI. PROLUIT. ORA. LIQUOR
 UNDE. MEO. PRINCEPS. RECREATUS. MUNERE. CLAUSAS
 MARMORIBUS. GRATO. CARMINE. SIGNAT. AQUAS
 NE. MIHI. CASTALIOS. LATICES. OPPONE. NEC. UNDAM
 BELLEROPHONTEI. CARE. VIATOR. EQUI
 ILLA. ETENIM. DOCTIS. INSPIRAT. VATIBUS. ÆSTUM
 HÆC. LEVAT. ET. MEDICAM. LYMPHA. MINISTRAT. OPEM

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
 APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
 PUS. PADERBORNENSIS. S. R. I. PRIN-
 CEPS. COMES. PYRMONTANUS.

AQUA. FONTIS. PADULLIN. FEBRIS. ARDORIBUS
 RECREATUS. P. C. AN. MDCLXV

N O T Æ.

FONS *Padulus* à Pado nostro Saxonico, sicut ab Italico *Padusa*, denominatur, tam perlucidæ aquæ salubritate, dulcedine & frigore, quàm *Neuhusii* viciniâ celebris. Nos certè, in summis aliquando febris ardoribus, grato ejus potu recreati, secundùm antiquam parcemiam, *aquam hausisti, puteum corona*, memoriam accepti beneficii hoc monumento consecravimus. Proximum *Padulo Neuhusum*, Episcoporum *Paderbornensium*, per quatuor amplius sæcula, consuetum domicilium, Scriptor *Panegyrici Paderbornensis* pluribus argumentis demonstrat, ipsam esse *Alifonis* castellum, quod *Drusus* contra *Sicambros*, ad *Luppia* & *Alifonis* confluentes, exstruxit, & multis pòst annis *Carolus M.* instauravit, ut ejus præsidio finitimas gentes uterque compefceret, atque in potestate retineret. Insecutis indè temporibus Episcopis *Paderbornensibus* eodem in loco arcem ponendi, habitandique causam dedisse videntur acerrimæ simultates, quas cum civitate non semel habuerunt. *Antea siquidem*, inquit *Horrius* in *Panegyri. Paderbornensi*, *in urbe sua Paderborna apud Cathedralem Ecclesiam habitabant*; quo tempore civium erga suos *Præsules* amor & reverentia tanto eis præsidio erat, ut vallum turreaque minimè requirerent: At postquam ab iis sacrosancta dignitas contemni capta, gravesque sunt motus adversus *Ecclesiasticum ordinem* excitati, faciendum visum, ut ab eorum injuriis semoti, hujus se arcis præsidio tuerentur.

Eandem aliò commigrandi necessitatem aliis etiam Episcopis suæ jam olim urbes imposuerunt, quando primùm ab Episcopis conditæ, auctæ, & communitæ, opibusque dein suis insolenter elatæ, adversus proprios Dominos in arma confurrexere. Sed hocce magnis civitatibus perquàm fatali sæculo contrarium accidit, quo (ut nihil de *Paderborna* nostra dicam, quam crebris seditionibus laborantem, suisque Episcopis contumacem, & hoc sæculo maximè, licentiâ novæ religionis infanien-

fanientem, THEODORUS Episcopus & Princeps Paderbornensis, per Joannem Frisiæ Orientalis & Ritbergæ Comitem, egregium belli ducem anno MDCIV. VI. Kal. Maii, admirabili providentiâ ac celeritate expugnatam compefcuit) Leodium, Hervordia, Monasterium, Erfordia, Magdeburgum, Brunswiga, præpotentes claræque urbes in ordinem redactæ, aliis urbibus parem fortunæ ludum comminantur. Annum porrò, quo Paderbornenses Episcopi ex urbe huc concesserint, non habeo certum affirmare. Suspikor tamen circa annum partæ salutis MCC. Certè Otto Ritbergenfis, qui anno MCC LXXVII. ad Paderbornensem cathedram est evectus, in hac se arce tenebat, dicebaturque vulgò eodem, quo hodie nomine; fortasse, quòd in veteris arcis Drusianæ & Carolinæ vestigiis esset collocata: quam à civibus Paderbornensibus postea incensam refert Gobelinus Persona in Cosmodr. ætat. 6. cap. 66. his verbis. *Otto de Ritberg Episcopus Paderbornensis multas guerras cum civibus Paderbornensibus habuit. Unde accidit, quòd cum ipsi Castrum Novum igne devastaverant, & post hoc quadam die ad implendum fossata ejusdem convenissent, Episcopus Otto cum fidelibus suis manu forti irruit super eos, & commisso pralio, de civibus occisi sunt plusquam quingenti, quorum cadavera in plaustris ducebantur in civitatem, & in una fossa magna sepulta sunt. Fuit enim inter Episcopum & cives per certos arbitros facta compositio, que cum servari non videbatur, ut debuit, per multas guerras, clades prædicta secuta est. Erat enim hæc compositio facta anno Domini MCC LXXXI. priusquam ipse Dominus Otto esset consecratus in Episcopum; & utrinque fuit juramentis & sigillis firmata, in qua, inter cetera, ipsi cives promiserunt libertates emunitatum illas servare & liberas: & in familias Canonorum & Ecclesiasticarum personarum civitatis Paderbornensis, nisi prius coram Dominis suis conventos, nullam penitus jurisdictionem exercere, & excommunicatos strictius vitare, & eos in officio Consulatus non habere. Deinde ortâ discordiâ super judicio seculari, quod exercetur in foro Paderbornensi, electi sunt arbitri, qui visis & auditis propositis hinc inde, pronuntiaverunt, officium prædicti judicii esse feudum Ecclesiæ Paderbornensis, & hæc pronuntiatio facta est anno Domini MCC XCIX.*

Eam igitur ita inflammatam & propè complanatam Otto Episcopus, aut ejus successor Guntherus restituerit, quando consentiente dicto Gunthero, Bernardum Præp. Eccl. Paderb. tutorem eâ conditione An. 1309. electum comperimus, *ut castra Dryburg & Nyggenhusen pro 1400. Marcis denariorum oppignorata, redimi pateretur.* Postea Henricus Spiegelius, ac præcipuè Ericus Dux Brunswicensis An. 1525. & Hermannus Comes de Weda, Episcopi Paderbornenses, splendidis firmisque ædificiis Neuhusium exornarunt. *Nostrâ verò memoriâ, inquit Horr. Paneg. Pad. l. 2. c. 13. dignam veteri illâ nominis sui gloriâ speciem hæc arx aliquando est consecuta, postquam ingenti sumptu, à Theodoro Furstenbergio Episcopo & Principe Paderbornensi, in hanc amplitudinem excelsitatemque exadificata, fossis & turribus communita, laxis elegantibusque conclavibus, pomariis, hortis, fontibus ornata est. Itaque quamvis splendido Augustoque Principi accipiendo est idonea. Quæ Fridericus Rörigh S. J. non minùs clarus poëta, quam disertus orator, tersis versibus suis ita expressit.*

Quid memorem celsis spectandas turribus arces,

Et tantum Domino tecta minorâ suo?

Ornamenta olim pacis, munimina belli,

Sumptibus ad cælum surgere jussa tuis?

Hinc NOVA deterso veteris squalore senectæ,

Famque suo demum nomine digna DOMUS,

Regalem tectis immanibus explicat aulam,

Laxaque formosis atria porticibus.

Quas circum virides ventis crispantibus undas

Plaudit lascivis squamea turba choris.

Flora favet, favet attinguis Pomona viretis,

Certatimque suas utraque promit opes.

Utraque certatim vernantes dividat hortos,

Floribus illa suis, fructibus ista suis.

Cæterùm Theodorianæ ædificationis annum nobis indicat hæc inscriptio, quæ in atrio arcis interiori adhuc conspicitur.

HANC. STRUIT. ÆRE. SUO. THEODORUS. EPISCOPUS. AULAM
EX. FURSTENBERGIS. STEMMATE. NATUS. AVIS
ANNO. MILLENO. QUINGENTENO. NONAGENO
TALIS. AB. ELECTO. PRINCIPE. QUARTUS. ERAT

NO-

NEUHAUS

*Arc à Reverendissimo et Illustrissimo Principe
THEODORO Episcopo Paderbornensi in Confessione Supplicæ &
Uisionis edificata. aui. a. m. d. c. lxx. Claudio Drusus contra Sicame-
ros. & D. Carolus Magnus contra Saxonis castellum posuerat.*

Posthæc ea, pro dolor! inciderunt tempora, quæ non solum hujus arcis excidium, sed etiam totius diocesis jacturam Ecclesiæ Paderbornensi intentarent, quando inter calamitosa Germaniæ bella, An. MDCXLVI. Idib. Maii à Vrangelio Suedici exercitûs duce expugnatâ Paderbornâ Neuhusium simul in potestatem Succorum venit, ac quarto post die tam Paderborna quàm Neuhusium Hassis traditur in possessionem, & socialis belli præmium. Hoc felici rerum successu agitatum consiliis inter Succos & Hassios, utrumne Paderborna præmunienda esset, in eaque dominatus, & perpetuæ possessionis sedes firmanda; an verò Neuhusium oppidum ad id deligendum muniendumque? hinc diversis inter se collisi sententiis hostes, Vrangelius Neuhusium præmuniendum censuit, quòd is locus ad confluentes Paderæ, Luppiaæ atque Almæ, plano & à Natura monstrato situ opportunissimus, brevi inexpugnabili munimento includi posset, ac modico exinde præsidio multò tutius validiusque teneri; eò Paderbornam muris nudandam, & ejus ruinis Neuhusium firmandum esse. Contrà pertinaciter contendebant Hassi, Paderbornam communiendam firmiùs, Neuhusianam verò arcem subjecto pulvere pyrio funditus evertendam esse. Quæ cum Vrangelius non probaret, & in his sua consilia, quæ bellandi artibus magis inniti videbantur, abjici indignè ferret; neque Hassis permittere voluit, ut tam nobilem Principum arcem ac sedem tot Episcoporum subruerent; simul Hassios commonens, Paderbornam diligenter servarent, vereri enim se ne brevi spreti sui consilii eos penitentia subitura esset; dictum mox probavit eventus.

Nam sub exitum ejusdem anni Kalend. Decembris, quod saluberrimum fuit consilium imperiumque Francisci Wilhelmi Episcopi Osnabrugensis, ejus miles duce Balduino de Remont Governatore oppidi Widenbrugensis, Paderbornam luculento die, sine bellicis machinis, sine vineis & cuniculis, paucarum horarum aggressione, Hassis ereptam Ferdinando Episcopo suo reddidit. Tam facile Deo consilia Politicorum, quæ in jacturam hujus diocesis conspiraverant, ex
 eorum

eorum etiam dissidiis subvertere. Interim Hassli arcem Neuhusianam militis sui præsidio firmatam, etiam pace jam per Germaniam compositâ, unâ cum Novesio & Coesfeldia civitatibus retinuerunt, dum sibi ex pactione Imperii Ordinum, sexies centena Imperialium nummum millia numerarentur.

Anno deinde consequente MDCXLVII. die XVIII. Aug. Rabenhauptius Hasslicæ militiæ præfectus Paderbornam circumfedit, cui altero mox die Koningsmarckius cum Suedicis copiis subsidio venit; certi hi duces, non tam ignominiam superioris anni ulcisci, quàm Paderbornam in perpetuam possessionem & incrementum principatus Hassiæ occupare; Eò enim ab exordio belli Suedici & Hasslici omnia eorum consilia spectare visa, ut captis diocesium urbibus & munimentis cætera pro arbitrio decerperent. Sed quæ tum prospicientis Dei erat cura, obtigit urbi Paderbornensi ex Cæsarea militia Præfectus Ernestus Bertramovillius, vir animo interritus, & bellicarum rerum expertissimus, qui unâ cum civibus fortiter propugnantibus urbem adversus Suecos Hassiosque defendit. Jam magnam partem murorum hostes dejecerant, prolatis ad fossam vineis; cum gubernator, quòd intra urbis pomeria novis se fossis vallisque, & omni arte bellicâ, instrumentisque præmunierat, ausus ultrò hostem provocare ad aggressionem: quibus Koningsmarckius & Rabenhauptius perterriti, coactique insuper subitâ irruptione Lamboyi in Frisiam Orientalem, intra decimum quintum obsidionis diem, solutis castris urbem deseruerunt, quò suis in Frisia laborantibus auxilium ferrent.

Anno proximo MDCXLIX. cùm publica Imperii comitia Monasterii & Osnabrugii ad exitum vergerent, atque Hasslis certa promissio facta esset, si in ita pacis tempore Paderbornam tenerent, iis, quidquid intra Dimolam & Netham fluvios fertilissimi agri, pagorum atque oppidorum continetur, attributum iri; atque adeò Hassli certâ spe præcipuam hanc diocesis partem, Hassiæ contiguam devorassent; novâ rursus

ac repentinâ obsidione v. Octobris urbem sunt aggressi, ducibus Ernesto Hassiæ Landgravio & Giso. Animum Hassis fecerat, quòd urbis præfectus Papius temerè binas cohortes in Mindensem diocelin miserat, modico præsidio retento, & jam Hassi productis vineis, admotis tormentis, injectisque ignibus urbem ad extrema deduxerant: cum interea Ferdinandus utriusque Bavarix Dux, Paderbornensis Episcopus, de obsidione & periculo urbis certior factus, Lamboyum Comitem cum suis & Lotharingicis copiis submittit: Et Lamboyus festinatis ab Rheno itineribus, inobservatusque, citius ante urbem stetit cum exercitu, quàm Hassi adesse senserint. Ita ille auspiciis Ferdinandi Episcopi, vel ob id æternâ memoriâ digni, intra duodecimum, quo oppugnari cœpta, diem, urbem obsidione, quæ altero die dedenda erat, & patriam perpetuâ servitute felicissimè liberavit.

Magnam hîc divini Numinis providentiam venerabere, quisquis ex posteris hæc recoles. Tot nimirum Episcopatus per Saxoniam à Carolo M. conditi, auctique consequentium indè Cæsarum ac Principum munificentia, hâc demum tempestate naufragium fecerunt, quibus ne ipsæ quidem Carolinæ donationum tabulæ ad salutem valuère. Servatus ex hoc communi naufragio cum paucis aliis Paderbornensis. Ita summo illi Governatori placuit,

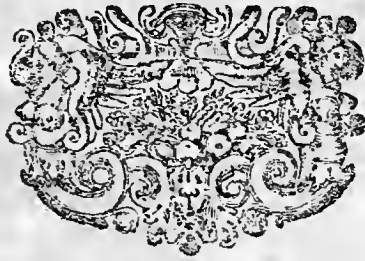
*Qui terram incertem, qui mare temperat
Ventosum, & urbes, regnaque tristia.*

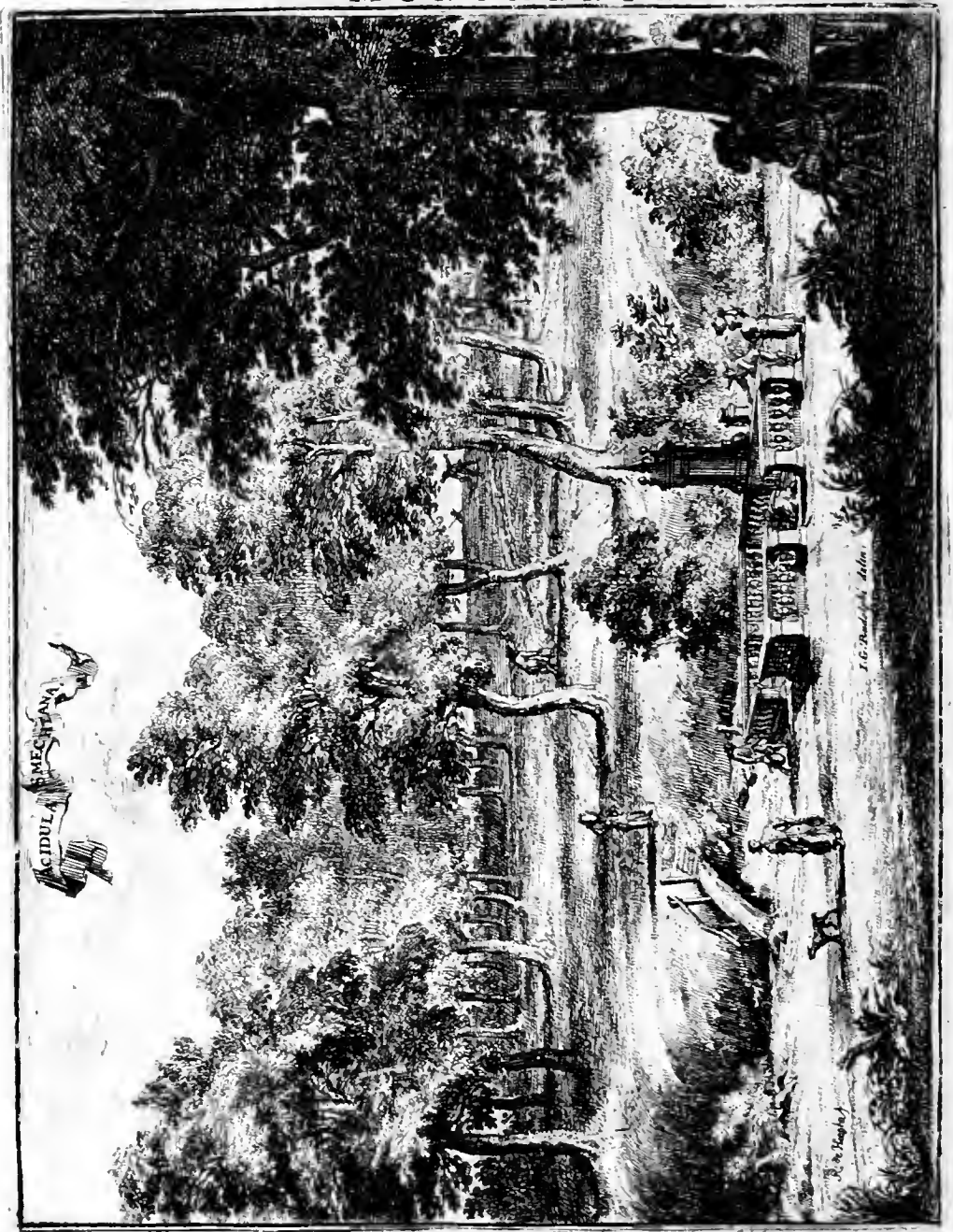
Horat. Ode
4. lib. 3.

Sed idem inspector & supremus arbiter adest, à quo omnium quidem potestates, ut D. Augustin. dixit lib. 5. de Civit. Dei, sed non omnium voluntates. Stetere tot annis à Caroli ævo ad nostram usque ætatem. ceteri Episcopatus longâ Præfulum serie, altisque radicibus innixi; sæpe concussi, vulnerati, amputati; quos una demum procella dejecit. Ut constaret magnas arbores diu crescere, unâ horâ extirpari. Procuère nunc, & ad fatum venere suum, quando in summa fortuna id æquius, quod validius, Taciti judicio lib. 15. Annal. Nec hîc alio solatio cum Seneca occurrimus, quàm pati quod emendare

non

non possis, & Deum, quo permittente omnia eveniunt, sine murmure comitari. Tanto nunc consultius iis, quibus pepercit, Fortunam pressis manibus tenere, & magnos rerum transitus capere ad providentiam malorum.

J. G. Randolph, delin.

R. W. Peckham, sculp.

ACIDULA SMECHTANA.

MEMORIÆ. SACRUM

NON. EGO. VICINIS. DUBITEM. CONTENDERE. NYMPHIS
 TANTA. LICET. NOSTRÆ. COPIA. DESIT. AQUÆ
 FRIGIDIOR. GLACIE. CERTE. MEÆ. NECTAR. ACORE
 UNDA. REFERT. VITRO. SPLENDIDIORQUE. FLUIT
 UTILIS. ET. CALIDO. JECORI. STOMACHOQUE. DOLENTI
 ET. PRÆSENS. ÆGRIS. RENIBUS. AUXILIUM
 PRINCIPIS. HINC. PATRUI. PRINCEPS. EXEMPLA. SECUTUS
 FERNANDUS. PATRIÆ. MAXIMA. CURA. MEÆ
 MARMOREO. POTAS. ORNAVIT. MARGINE. LYMPHAS
 ADDIDIT. ET. GRATA. CARMINA. DUCTA. MANU
 TU. MERITI. CONTRA. MEMOR. ILLIUS. USQUE. LIQUORES
 ARENTI. SITIENS. QUI. TRAHIS. ORE. MEOS
 POCULA. FERNANDI. FAC. LIBES. PRIMA. SALUTI
 INCOLUMIS. PADERÆ. QUAM. DABIT. ILLE. SUÆ

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
 APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
 PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
 MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
 COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
 RO. DE. FURSTENBERG

AD. MEMORIAM. ACCEPTI. BENEFICII
 P. C. AN. M. DC. LXIX

NAUSEAT. AUT. SIQUIS. CALET. HINC. BIBAT. ÆGER. OREXIN
 NOSTRA. FACIT. STOMACHO. PELLIT. ET. UNDA. SITIM
 NECTAR. ACORE. VITRUM. SPLENDORE. ET. FRIGORE. BRUMAM
 EXSUPERAT. MEDICÆ. NEC. CARET. ARTIS. OPE

N O T Æ.

SMECHTANAM Acidulam, accolis, Metbrunne / hydro-
meli dictam, nos olim his elegis celebravimus.

*Nympha decus silvæ, pulcherrima Nympha sorores
Inter Hamadryadas, Naiadasque deas.*

*Quis te presenti sparsit medicamine? quis te
Melliti fontis nomen habere dedit?*

*An, magis ut saperent, acidas tibi dulciter undas
Ambrosiæ succis diluit ipsa Salus?*

*An, velut Hyblais è floribus omnia libat
Fingendi studio sedula mellis apis:*

*Sic, dum nunc ferri venas, nunc aris oberras,
Vim trahit inde tua, quæ fluit, humor aqua?*

*Quicquid id est: stomachi fastidia vincis inertis,
Nec finis accensum bile tumere jecur;*

*Et quæ præterea versu comprehendere non est,
Sæpius innumeris pota medere malis.*

*Salve Nature mulsam, gratissima morbis
Sospita, languentium nectar, inempta salus.*

*Quod mihi si bilem solitâ virtute coërces,
Quæ jecori, nimio dum furit igne, nocet;*

*Carminibus nostris decorat aque marmore, nomen
Grande salutiferas inter habebis aquas.*

Quibuscum concinit Musa JOANNIS ROTGERI TOR-
KII nostri, Mindensis Præpositi, Canonici Paderbornensis ac
Monasteriensis, non semel laudata.

*Fons in umbroso venerande luco,
Fam diu Phæbo sacer, ac Saluti,
Qui levas fessum jecur, & palato
Mella propinas*

Atti-

*Atticis longè potiora succis,
Quos per Hyblaos studiosa colles
Turba formosi populat a florem
 Condidit anni.*

*Montis intonsi decus & voluptas,
Cujus extremo pede, bullienti
Profilis astu gravis è metalli
 Divite vena;*

*Principem serva mihi FERDINANDUM,
Patriæ Patrem, tuâ concinentem
Nobili plectro, tua mella pleno
 Ore bibentem.*

Virtutem hujus aquæ singulariter etiam commendat Tabernæmontanus in suo aquarum Thefauro cap. 59. salubritatem illius coram periclitatus. Tabernæmontano assentitur Rottendorffius noster in literis, quas Driburgensis acidulæ monumento subjungimus. Inter Smechtanos fontes numero plures, unus in colle situs, avibus ex eo potantibus exitialis, hominibus innoxius, petigini & scabiei medetur. Largiar hoc præstantiæ & celebritati hujus acidulæ, ut antiquitatem vici Smechten / à quo denominatur, eruam ex hoc Caroli Crassi Imp. diplomate, Herifiensi Parthenoni dato, cujus etiamnum beneficio Smechta à Nobilibus de Hßeberg possidetur.

IN nomine sanctæ & individue Trinitatis. KAROLUS divina favente gratia serenissimus Imperator Augustus. Si loca divino cultui mancipata nostro levamus juvamine. hoc nobis ad æternæ remunerationis præmia capeßenda profuturum fore liquido credimus. Quapropter omnium fidelium nostrorum præsentium scilicet & futurorum cognoscat industria. qualiter Bisö venerabilis Padrabrunnensis Ecclesiæ Episcopus attulit nostræ Serenitati quoddam conscriptum in quo continebatur. qualiter quoddam monasterium sanctarum monialium in loco qui dicitur Herisi. una cum licentia piissimi genitoris nostri Liut-hardus Episcopus. una cum decreto Liutberti Archiepiscopi. atque omnium consynodalium suorum Coëpiscoporum. simulque omnium consacerdotum & Clericorum à fundamentis fuerat constructum ea videli-
cet

cet ratione. quia ipse Liuthardus Episcopus. & soror ejus nomine Wald-
 burc in sanctimoniali proposito permanens. tradiderunt suam proprie-
 tatem ad præfatam sanctam Ecclesiam Paderbrunnensem. quæ est con-
 structa in honore sanctæ Dei Genitricis Mariæ. quatinus eadem res per-
 petualiter in ejusdem Monasterii potestate consistant. Et deprecatus est
 nos idem venerabilis Episcopus Bisio. ut ipsum Monasterium & res ad
 illud pertinentes sub nostræ immunitatis tuitione & defensione suscipere-
 mus. & tales casas. sicut ipse in beneficium habuit in villa Nadri pro
 remedio animæ nostræ illuc ad Dei servitium ipsis monialibus concedere-
 mus. Nos vero ejus petitioni libenti animo satisfacientes. ita fieri
 decrevimus. Concessimus igitur illuc in ipsa villa Nadri hobas x. cum
 casa & curte. vel cum omnibus juste ad ipsas hobas pertinentibus
 vel respicientibus. & jussimus eis fieri hoc nostræ auctoritatis præ-
 ceptum. per quod decernimus atque jubemus. ut memorata Wald-
 burc præfatum Monasterium Herisi diebus vitæ suæ securiter per
 hoc nostræ auctoritatis præceptum habeat atque possideat. Post suum
 vero descessum licentiam ipsæ sorores habeant inter se eligendi Ab-
 batissam. una cum consensu illius Paderbrunnensis Ecclesiæ Præsulis.
 Et mundeburdum de eadem Ecclesia habeat præfatum monasterium
 Herisi. & per unumquemque annum 1111. solidos ad eandem Ec-
 clesiam persolvant. simulque mansa x. in villa nuncupata Haionhus.
 quæ Liuthardus venerabilis Episcopus illuc perpetualiter permanens
 concesserat. cum decimis villarum quæ vocantur Herisi. SMAH-
 TIUN. Northgardinum. & Suthgardinum. cum appendiciis sibi vil-
 lulis in usibus Ancillarum Dei tradita. per hoc nostræ auctoritatis
 præceptum plenius in Dei nomine confirmatum. nullo inquietante. sed
 Deo auxiliante perpetuis temporibus consistant absque alicujus con-
 tradicentis obstaculo. Volumus etiam atque præcipimus. ut sæpe jam
 dicti monasterii Ancillarum Dei homines. non alio modo à judiciariis
 personis constringantur. nisi sicut Paderbrunnensis Ecclesiæ præceptis
 concessimus. Episcoporum quoque synodale decretum conscriptum & si-
 gno subscriptionis roboratum super memoratum monasterium Dei no-
 mine Herisi nostræ quoque largitatis concessione firmatum permaneat.
 Et ut hæc auctoritas largitionis nostræ firmior habeatur. & per fu-
 tura temporæ à cunctis fidelibus nostris verius credatur & diligen-
 tius

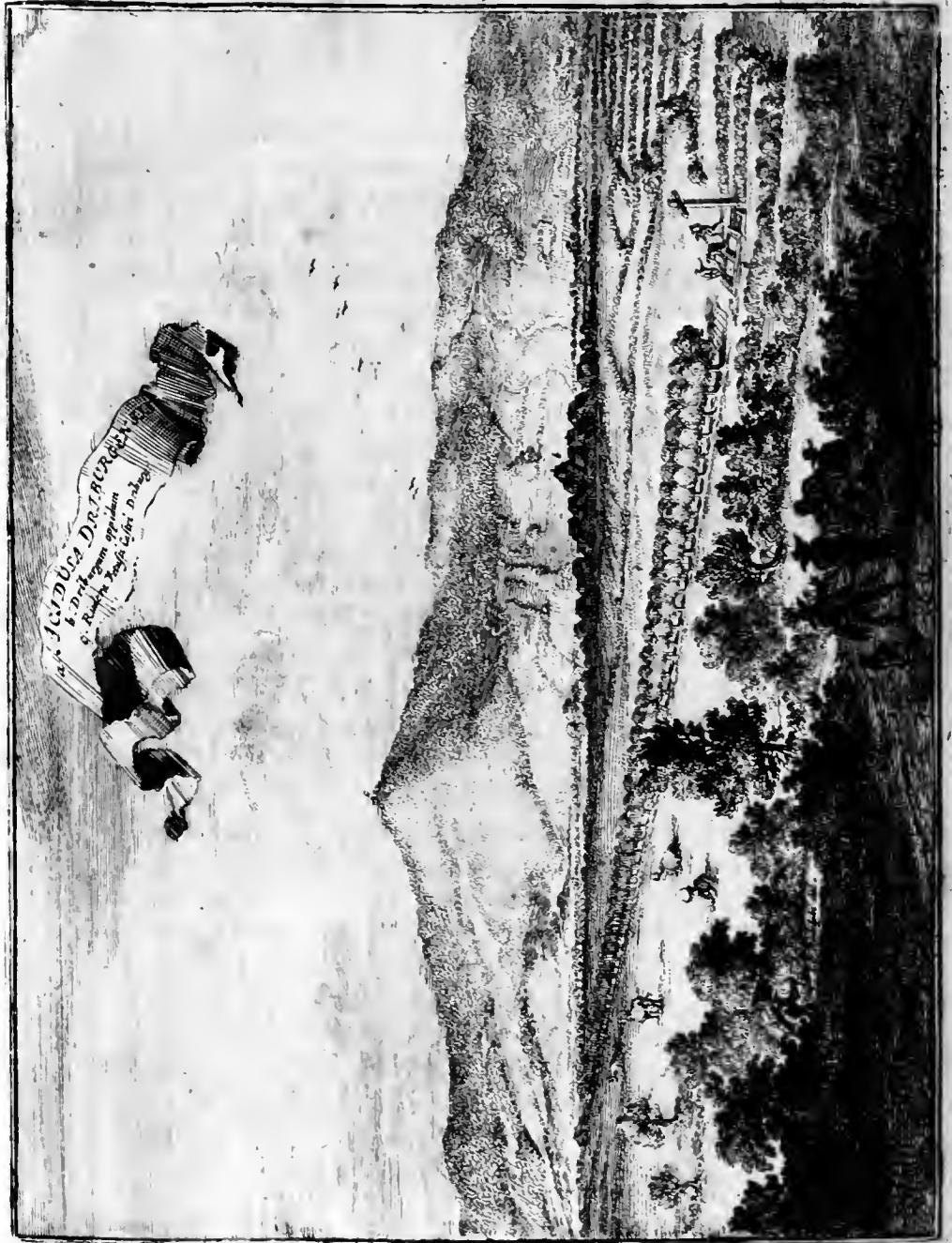
tius conservetur. manu propria nostra sup̄ter eam confirmavimus. & sigillo nostro assignari iussimus.

Signum Domni KAROLI

Serenissimi Imperatoris Augusti.

Amalbertus Cancellarius ad vicem Liutberti Archicapellani recognovi & ss. Data XI. Kalend. Octob. Anno Dominica incarnationis DCCCLXXXVII. Indictione. V. anno vero regni Domni Karoli serenissimi Imperatoris Augusti. in Italia VII. in Francia V. in Gallia III. Actum ad Fustinauua curte regali. in Christi nomine feliciter. Amen.

A C I D U L A
D R I B U R G E N S I S .
M E M O R I Æ . S A C R U M .

HIC. EGO. VISCERIBUS. MAGNÆ. PRORUMPO. PARENTIS
LARGA. SALUTIFERÆ. VENA. PERENNIS. AQUÆ
DOCTA. GRAVI. MORBO. RENES. ET. FÆCE. LIENEM
ET. TUMIDUM. FLAVA. BILE. LEVARE. JECUR
ET. TORPENS. ACIDO. STIMULANTE. LIQUORE. PALATUM
TÆDIA. VENTRICOLO. PELLERE. FAUCE. SITIM
QUI. BIBIT. ERGO. MEOS. LATICES. ET. CIVIS. ET. HOSPES
INCOLUMIS. NOSTRIS. RITE. PRECETUR. AQUIS
MAGNUS. UT. HAS. ARMIS. CAROLUS. VICTRICIBUS. UNDA
SAXONICO. FERTUR. SUPPOSUISSE. PADO
SIC. FERNANDE. TUO. DECORATÆ. MUNERE. LONGO
TEMPORE. TE. SALVO. SUB. TUA. JURA. FLUANT

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
A P O S T O L I C Æ . S E D I S . G R A T I A . E P I S C O -
P U S . P A D E R B O R N E N S I S . C O A D J U T O R
M O N A S T E R I E N S I S . S . R . I . P R I N C E P S
C O M E S . P Y R M O N T A N U S . E T . L I B E R . B A -
R O . D E . F U R S T E N B E R G

A D . A C I D U L A M . D R I B U R G E N S E M . S A L U B R I T A -
T E . M E D E N D I S Q U E . C O R P O R I B U S . N O B I L E M
C O M M O D I U S . H A U R I E N D A M . E D U C T A . H U M I -
D O . S O L O . A R B O R I B U S Q U E . C O N S I T A . A D . D E A M
B U L A N D U M . V I A . E T . F O N T I S . C E L E B R I T A T I
E T . P U B L I C Æ . U T I L I T A T I . C O N S U L U I T

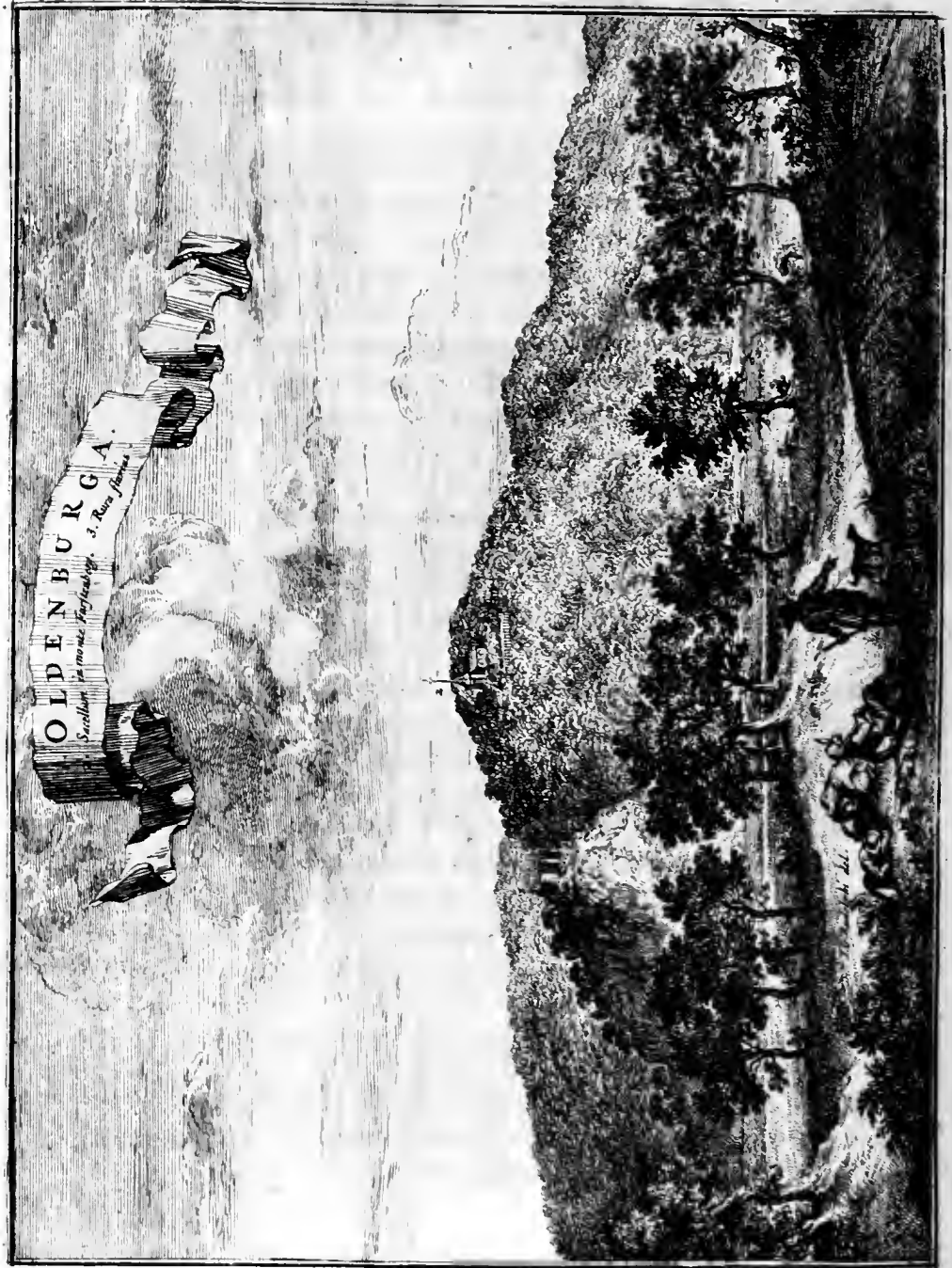
N O T Æ.

DIOECESIS Paderbornensis tam multas atque uberes pal-
sim aquarum perennium venas habet, ut nullam facilè re-
gionem tot amœnis, dulcibus, & copiosis fontibus putem irriga-
ri. De fluviis omnibusque celebrioribus, in notis ad Luppix, Am-
mifii, & Paderæ fontes, aliquam suprà fecimus mentionem. Ut
nihil nunc dicam de Saltcotena oppido, aquâ, unde sal coqui-
tur, nobili: ut præcream Upfrungam, ubi primum est *Hedera*,
in actis S. Liborii commemoratæ, caput: *habemus in propinquo*
Alpheum, inquit Horrion in Panegy. Paderb. lib. 2. cap. 7. *cujus*
Arctusam frustra rerum naturalium curiosi jam pridem persequuntur.
Nempe non longè à nova Beca rivus est non modicus, qui terrâ haustus
sesè, nescio quò, oculis mortalium eripit. Mirabilius propè est, quòd duo
rivi ad Liechtenauum oppidum confluentes repente absorbentur, verùm
non uno semper meatu, sed prout aquæ impetus tulit. Itaque admodum
quinque jam patent, neque dubitat interdum novos aperire. Tantum
de aquis dulcibus.

Nec Acidulis saluberrimis carent Paderbornenses. De *Smech-
tana* paulò antè. *Bracula* & *Driburgum* etiam acidulis abundant:
Braculenses non adèò celebrantur. *Driburgenses* sub radicibus silvæ
Teutoburgiensis, hodiè *Driburgensis* dictæ, in medio prato, u-
berrimâ scatebrâ emicantes, ut acore suo & colore, quo tinctus
fontis limus, & solum rubescit, aluminis ferrique venas refe-
runt; ita salubritate, præstantiâ & copiâ aquarum excellunt. Sed
recitemus hoc loco Bernardi Rottendorffii, Archiatri Monaste-
riensis, & medicinæ arte, & humaniorum literarum, quæ ejus
morte ingens hoc anno ceperunt detrimentum, scientiâ celeberrimi
viri, epistolam, ad amicum An. 1668. 27. Martii hac super
re datam.

Jam totus sum, inquit, in acidularum falsularumque facultatibus
investigandis: & juratò ausim adseverare, quòd Paderbornenses suâ
præstantiâ Egranis, Schwalbacensibus, Antoninis, Wildungenibus aut
Spa-

Spadanis non cedant, si non illas supergrediantur. Joannes Guintherius Andernacus medicus eximie doctus, dialogo secundo de earundem viribus & usu, in quo simul precipuos Germaniae fontes acidos describit, post Spadanos sequentia subnectit pag. videlicet 142. In Ducatu Westphaliae fons acidus juxta domum novam extat ferri & aluminis particeps, ad eadem, quae superiores possunt, efficax. Fontem scilicet mellitum juxta Smechtam, den Webrunnen intelligit. Idem Guintherius pag. 143. ubi Pyrmontanum describit: Aqua hujus fontis, inquit, ochrae praecipue infecta est, quod acrimonia ejus testatur, eoque acris ille potius, quam acidus dici meretur; hinc potio illius aquae periculosa est: nam rodit interanea, praesertim corporum tenerorum, gracilium & adolescentum. Haec esse veritati consentanea, experientia edoctus sum, & re ipsa comperi, non in uno, sed pluribus. Subjungit Guintherius: Quia vero aqua haec potui non idonea, ad balneas potius accomodari debet: nam tumores contra naturam, quacunque in parte corporis affligant, discutit, & demata, podagram; & chiram ex pituita contractam, tophosque articulorum comminuit, membra fluxionibus opportuna, torpida resolutaque restituit: impetiginem, scabiem, lepram emendat, &c. Tabernemontanus in suo aquarum thesauro mihi pag. 395. scribit, quod pyrites, quem Wasserstein vocat, in fonte Mellito seu Smechtano ceteris metallis antecellat. Pyrites autem proprie vocatur ein Sennstein nobile metallum, cujus usus multiplex in medicina: habet enim calefaciendi, siccandi, digerendi ac discutiendi facultatem, praeterea humores tartareos incidit, calculum resolvit, & contumaces obstructions reserat, ac duros tumores emollit. Idem praestant illae aquae, quae à minera pyritarum scaturiunt. Haec ille de acidulis, & nos de monumentis Paderbornensibus. Quae benignus Lector, donec universa historia Paderbornensis suo tempore lucem aspiciat, promulsidis vice degustet velim, & aequo animo ferat, si alieno fortassis loco, familiae Furstenbergicae memoria, è vicino Westphaliae Ducatu huc allata, Paderbornensibus monumentis subnecti videatur. Quamquam haud aliena ab instituto ejus familiae mentio videri debet, quae duos Episcopos ac Principes Paderbornensibus dedit, quorum alter innumeris pietatis ac munificentiae operibus, alter his aliisque monumentis dicecesim exornavit.

O L D E N B U R G A

IN MONTE FURSTENBERG,

PRIMA BARONUM DE FURSTENBERG IN
WESTPHALIA ADRURAMSEDES.

MEMORIAE. SACRUM

FURSTENBERGIACÆ. TITULIS. ARX. INCLYTA. GENTIS
 OLDENBURGA. TUUM. QUÆ. MODO. NOMEN. HABET
 SIVE. LOCI. DECUS. ANTIQUUM. SEU. NOMINE. PRIMOS
 INDICAT. HOC. ALTÆ. NOBILITATIS. AVOS
 HIC. STETIT. HOSTILI. BELLORUM. SÆPE. TUMULTU
 DIRUTA. PRINCIPIBUS. SÆPE. REFECTA. SUIS
 NUNC. DESERTA. JACET. PRÆCLARÆ. GLORIA. STIRPIS
 USQUE. RECENS. LONGA. POSTERITATE. VIGET
 SIC. MEA. DOCTRINÆ. PRECOR. ET. VIRTUTIS. AVITÆ
 LAUDE. VELUT. GEMINA. STET. TRABE. FULTA. DOMUS

F E R D I N A N D U S . D E I . E T
 APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
 PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
 MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
 COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
 RO. DE. FURSTENBERG

AD. ILLUSTRANDAM. HOC. ETIAM. IN. LOCO. MA-
 JORUM. SUORUM. MEMORIAM. ET. POSTEROS
 AVITÆ. VIRTUTIS. EXEMPLO. INCITADOS

M. H. P

NO.

N O T Æ.

I. **F**URSTENBERGIACÆ TITULIS ARX INCLYTA GENTIS,
 OLDENBURGA TUUM QUÆ MODO NOMEN HABET.]
 Locus antiquæ arcis in monte *Furstenberg*, quæ prima *Baronum Furstenbergiorum* in Westphalia ad Ruram sedes, sive à vetustate, sive à prima *Oldenburgicorum* Comitum origine, etiam nunc *Oldenburga* appellatur, & ipsa trecentis jam annis everfi castelli ruderâ, ac veterum munitionum reliquæ, miram hodie spirant dignitatem. Commendarunt hanc olim præter amplitudinem plurimâ alia decora, in quibus facilè primas tenet situs, ad omnem belli rationem, & Westphaliæ limites ab injuria maleficioque finitimorum Arensbergensium, & Marcanorum Comitum defendendos opportunus. Occupabat crepidinem montis, quâ is & maximè arduum habet ascensum, & magno ad munitionem momento, infra *Nehemium*, proximum Arensbergensis ditionis oppidum, Rurâ flumine alluitur. Ab lateribus, præruptis vallibus, quarum alteram rivus, *Oldenburgicus* dictus, interfluit, è regione montis, profundâ atque ingenti fossâ munitur è vivo excisa scopulo. Ipse jugi vertex, olim triplici firmissimo vallo contra omnes hostium insidias coronatus stetit, in cujus medio vetus sacellum, hodie impensis *Ferdinandi* Episcopi & Principis *Paderbornensis* restitutum, spectatur, *Furstenbergiis* quondam inter arma etiam cultæ religionis illustre monumentum. In semirutis aggeribus longâ annorum serie altissimæ excreverunt nunc quercus, quibus pro custodia additos fuisse muros, sat demonstrant cæmenta & lapides, magno indè numero patrum adhuc memoriâ in novi cujusdam ædificii usum egesti.

2. SIVE LOCI DECUS ANTIQUM, SEU NOMINE PRIMOS
 INDICAT HOC ALTÆ NOBILITATIS AVOS.]

De *Furstenbergiorum* Baronum ducta ex *Oldenburgicis* Comitibus origine, generatim ita loquitur *Joannes Horrius* Soc. J E-

in Panegyrico Paderb. lib. 3. cap. 2. *Non desunt, inquit, qui & antiquarum tabularum auctoritate, & è gentilitiorum insignium formâ, & natalis loci situ demonstrare se posse confidunt, Furstenbergiam domum è vetustissima clarissimaque Comitum Oldenburgensium stirpe genus ducere.* Eadem Ditmarus Mollerus Tremonienfis in genealogia Furstenbergica, & Theodorus Hoppingius clarus in paucis Jurisconsultus in erudito de Insignibus opere, aliique complures memoriæ prodidère, & avita traditio non minus confirmat, quàm diploma Cæsareum An. 1660. 26. Aprilis Viennæ datum indicat, quo LEOPOLDUS Imperator ita præfatur:

Benignè itaque considerantes vetustam & nobilem Furstenbergiorum familiam, ipsosque de numero Nostrorum Sacrique Romani Imperii Circuli Rhenani Equitum, sub territorio castri Fridbergensis, plurimis retrò annis, veluti insigne eorundem membrum fuisse recensitos, suamque originem, à temporibus D. quondam Imperatoris Caroli Magni, longâ prosapiâ in hoc usque tempus traxisse, prout id ex diversis fideque dignis ac receptis auctoribus, aliisque documentis, citra cujusquam contradictionem, atque id imprimis etiam manifestè demonstrarunt, quòd sua familia jam tunc temporis nobilium ordini ob splendorem generis ac natalium anteposita fuerit, & quòd ex stirpe sua duos Sacri Romani Imperii Principes, ac primum quidem ante centum annos Wilhelmum magnum Ordinis Teutonici in Livonia Magistrum, alterum verò Theodorum quondam Episcopum Paderbornensem numerarit, qui non solum dilapsum ex prædecessorum suorum negligentia Catholice religionis cultum ab integro illic restituerit, & veluti postliminiò reduxerit, Collegiumque & Novitiatum Soc. JESU, atque etiam Academiam ibidem fundarit, & ex fundamentis exstrui curarit, verùm etiam ipsammet Ecclesiam ab omni ere alieno, citra subditorum vel minimum subsidium, propriis suis mediis ac sumptibus planè liberarit, & Capitulum Cathedralæ, uti & ceteras Ecclesias ac monasteria, ad promovendum Dei cultum excitarit; quin etiam eorundem proventus novis foundationibus de proprio auxerit & dotarit, & tam sumptuosas fabricas ac residentias in commodum successorum suorum, suis impensis exstructas, post se reliquerit, quàm paucas æquales illis in partibus reperire sit; atque insu-

per dictis Ecclesiis præteritorum bellorum calamitosis temporibus tanto studio & fidelitate præfuerit, ut alter earum fundator jure merito & cum sui singulari encomio dici possit. Perpendentes quoque indefessa, & fidelissima, atque etiam utilissima Divis Prædecessoribus Nostris, Romanorum Imperatoribus, ac Regibus, Augustæque Domui Nostræ Austriacæ, à sæpè memorata Furstenbergiorum gente, inconcusso devotionis ac fidei studio, tum pacis tum belli temporibus, togâ & sago, in primis verò à quondam Casparo & Friderico Furstenbergiis, dum binis nuper defunctis Electoribus Colonienstibus Ernesto & Ferdinando ab intimis consiliis essent, & Ducatus Westphaliæ gubernacula tenerent, in diversis tum publicis Imperii, tum particularibus Circulorum conventibus, aliisque multifariis occasionibus, præ reliquis demississimè præstita obsequia atque servitia: & quæ horum laudatissimis exemplis atque vestigiis insistentes Honorabiles, Nobiles, devoti Nobis dilecti, Theodorus Casparus, Fridericus, Wilhelmus, Ferdinandus, Franciscus Wilhelmus, & Joannes Adolphus, fratres à Furstenberg, Cathedralium & respectivè Collegiatarum Ecclesiarum Moguntinæ, Trevirensis, Hildesheimensis, Spirensis, Monasteriensis, & Paderbornensis Capitulares, nec non Beatissimi in Christo Patris nostri Alexandri VII. intimus cubicularius, ad S. Crucis in Hildesheim Præpositus, & Campeonensis Prior, atque etiam Ordinis Teutonici in Balivia Westphalica Eques, à teneris veluti ætatis suæ annis, post adeptas in plerisque celeberrimis Cathedralibus & Collegiatis Ecclesiis præbendas, probatamque generis, ac stirpis suæ ævitam vetustatem, juxta exemplum prædictorum Caspari & Friderici à Furstenberg, Avi ac Patris sui, in omnibus tam Sacri Imperii publicis, quàm aliis etiam conventibus, & quovis aliàs modo à Sacri Imperii Electoribus & Principibus sibi persæpe concreditis maximi momenti legationibus & commissionibus, omnia studia, consilia & actiones suas in Nostrum duntaxat, sacrique Imperii, atque boni publici, Augustæque Domus Nostræ Austriacæ commodum, quod benignè probamus, incessanter contulerint, atque intenderint, quemadmodum id etiamnum pari fidelitatis & devotionis obsequio faciunt ac præstant, atque post hæc quoque in omne subsequunturum tempus dimississimè se, pro dotibus naturæ atque ingenii sui à Deo sibi concessis, semper præstituros pollicentur, præstareque desiderant, ac possunt. Motu itaque proprio, ex
certa.

certa scientia, animo bene deliberato, sano accedente consilio, deque Cæsarea potestatis Nostræ plenitudine, Theodorum Cassparum, Fridericum, Wilhelmum, Ferdinandum, Franciscum Wilhelmum, & Joannem Adolphum, fratres à Furstenberg, liberos, hæredes & successores eorum legitimo matrimonio natos & nascituros, utriusque sexûs, & ex eis in infinitum descendentes, ac descensuros, nostros & Sacri Romani Imperii, Regnorumque & Dominiorum Nostrorum hæreditariorum liberos Barones fecimus, creavimus, & ereximus, ac tenore presentium facimus, creamus, erigimus, & ad liberorum Baronum statum atque gradum clementer evehimus, & attollimus, ac Baronalis honoris, dignitatisque titulo per presentes gratiosè insignimus, nec non aliorum liberorum Baronum verè natorum ordini, numero, consortio, cætuque favorabiliter adscribimus, & aggregamus, &c. Verùm Joannes Velde è Soc. J E S U antiquitatis patriæ peritissimus, singulari commentario de ortu ac progressu familiæ Furstenbergicæ, ante triginta ampliùs annos composito, jam indè à Widichindo Magno Saxonix Duce deductà Oldenburgicæ domûs origine, Furstenbergios pariter illustravit, ex quo, & Ditmaro Mollero, sigillatim hæc decerpimus. Sigefridus Comes Oldenburgicus, primus Marchio Brandenburgicus, & Ruperti Archiepiscopi Trevirensis, & S. Mechtildis Imperatricis frater An. 939. defunctus, ex Heilwige Arensbergensi suscepit Ulricum filiorum natu maximum, quem in exercitu Henrici Cæsaris ad Merseburgum, contra Hunnos An. DCCCXXXIII. militasse, & Jadderiense Collegium condidisse memoriæ proditum est, atque ex Zwana Hollanda Ottonem filium sustulisse. Is ductà in matrimonium Mechtilde Alveflebiensis ditionis hærede, novum Comitatum avito adjecit. Ottoni liberi fuere Joannes, cui Oldenburgensis; Henricus, cui Bruchufanus; Bluso & Otto, quibus maternus Alveflebiensis Comitatus deinde obtigit: quem tamen ad posteros, quos nullos reliquerant, haud transmiserunt. Felicior fuit Joannes ex Adelheide Sigifridi Marchionis Stadenensis filia liberis susceptis, ex quibus Conradum Alveflebiensi Comitatu, ad se post fratrum mortem reverso, novum Comitatem præfecit. Conradi fratres fuere Huno, qui major natu

in Oldenburgensi ditione successit; Udo, qui Hildesienſis Epiſcopus cum Conrado fratre An. MLXXXV. Comitibus Gerſtungenſibus interfuit, & vitæ periculum pro Henrici Cæſaris partibus præſentiſſimum adiit, THEODORICUS & Joannes, ac demum Rixa ſoror unica, quæ Hajoni Dythmarſiæ Regulo nupta Elimarum peperit. Hunc Fridericus, memorati Hunonis & Willæ Vechtenſis Comitibus filius unicus, Monachorum Raſtedenſium inſtitutum amplexus, heredem ex aſſe ſcripſit, præteritis omnino patruis poſterisque eorum. Quamvis autem Elimarus graves propterea lites ac diuturnas cum avunculis habuerit, ſummorum tamen Pontificum ſententiâ cauſam tenuit, teſte *Hermanno Hamelmanno in Chron. Oldenburgico*, atque hodiernos Daniæ ac Norwegiæ Reges, Hoſſatiæ Duces, & Oldenburgi Comites procreavit. THEODORICUS verò Hunonis & Conradi frater, quem à fraternis Comitibus, nunc Oldenburgicum, nunc Alveſlebianum, prout cuique alter altero notior erat, pariter cum filio vocatum eſſe conſtat, fratrum natu majorum jure paternis ditionibus excluſus, in Weſtphaliæ Ducatu infra oppidum, cui Nehemio nunc eſt nomen, conſedit in monte Ruræ flumini imminente, quem à celebratis illic, Caroli Magni tempore, Principum Saxoniorum comitiſ, antiquitus *Furſtenberg* eſſe appellatum ſunt qui opinentur. Ibi arcem poſuit, atque amplas deinde opes, & nonnullas in propinquo ſitas hereditatis *Oldenburgicæ* reliquias, quæ ab *Hermanno Hamelmanno in Chronico Oldenburgico*; è diplomatis Pontificiſ An. 1124. 1158. 1160. & 1190. datis, & à *Gerhardo Cleinſorgio in hiſtoria Eccleſiaſt. Weſtphaliæ* MS. ad annum 1124. recitantur, & quarum partem etiam nunc *Furſtenbergii* poſſident, fortè conſecutus, ex illuſtri femina Hermannii Arensbergenſis Comitibus ſorore Reinhardum filium ſuſcepit. Is An. MCXV. IV. Idus Febr. pugna ad ſilvam Wolphonis commiſſa, unà cum avunculo, aliisque Saxonibus inter ſe foederatis, perquam glorioſam ab Henrico V. Cæſare victoriam reportavit, teſte *Cod. MS. Moguntino de rebus geſtis Archiepiſcoporum Magdeburgenſium, & Cyriaco Spangenbergio in Chron. Saxonie. cap. 214.* Hujus deinde poſteris, eſſi
aboli-

abolito sensim *Oldenburgici* atque *Alveslebiani* Comitibus titulo, novus adhæferit, ut recepto antiquis illis temporibus more, à vetusto montis habitati vocabulo, *Nobiles Domini de Furstenberg* cognominarentur; retentus tamen ab omni memoria fuit gentilicium *Oldenburgicorum* Comitum clypeus, iisdem planè trahibus, eodem numero, colore, & posito insignis, quamvis haud pares antiquo generi opes honoresque manserint. *Joannes Velde, & Ditmarus Mollerus.*

3. HIC STETIT HOSTILI BELLORUM SÆPE TUMULTU

DIRUTA, PRINCIPIBUS SÆPE REFECTA SUIS.]

Nam cum *Henrici Leonis Saxonix Ducis*, à *Friderico Imperatore* proscripti, auctoritatem & fidem secutus *Fridericus Nobilis Dominus in Furstenberg*, *Reinhardi filius*, (quod etiam de *Oldenburgi* Comitibus memoria proditur) contra *Philippum Colon. Archiepiscopum*, *Westphalix Ducatum*, *Friderici Cæsaris* munificentiam *Ecclesix suæ An. MCLXXX.* donatum, armis vindicantem stetit, non solum arx *Furstenberga* intercepta, ac munimentis exuta est, sed etiam ejus dominus à *Philippo castelli* possessione depulsus, & fundis pluribus, ac jurium avitorum maximam imminutione multatus, haud mediocrem pristinae dignitatis & amplitudinis jacturam fecit. *Ex antiquis literis Ditmarus Mollerus Tremoniensis, in genealogia Furstenbergica.* Jacuit autem suis in ruinis quadraginta ferme annos sepulta *Furstenberga*, quibus elapsis *S. Engelbertus Coloniensis Archiepiscopus*, summam utique loci ad tutandos *Westphalix fines* opportunitate illectus, anno *MCCXIX.* Castrum in *Furstenberg* ædificavit, seu potius dirutam superiori bello *Saxonico* arcem restituit; *Furstenbergicis* adeò non invitis, ut *Hermannus Furstenbergius*, *Friderici filius*, eam sibi redditam acerrimè adversus nobilem virum *Gerhardum de Brubach*, *S. Engelberti hostem*, defenderit & conservavit. *Joannes Velde in orig. Furstenbergicis.* Quo tempore ibidem insigne *Beatissimæ Virginis ac Matris Dei* in clientem quendam suum beneficium accidisse memoria tradidit *Cesarius Heisterbaccensis.* Porrò *Henrico Archiepiscopo Coloniensi An. 1225.* impiam *S. Engelberti* necem, *Friderici Imperat. jussu,*

vindicanti, & Fridericum Isenburgicum hujus parricidii reum bello persequenti, idem Hermannus præstò fuit, acceptique olim à S. Engelberto beneficii memor, ejus causam armis propugnavit. Nec minori fide Colonienfis Ecclesiæ partes tutatus est, cum Henricus Archiepiscopus de jure Advocatiæ Sibergensis, cum Limburgensi Duce & Montium Comite An. 1230. bello decertaret. *Ex antiquis literis Ditmarus Mollerus.*

Hermanni hujus liberi, Wenemarum *Furstenbergam*, Fridericus *Waterlappiam*, deinceps tenuerunt: quam avus eorum primâ sede exturbatus, proximè montem *Furstenberg* inter Werlam & Nehem oppida, cum suburbio, fossis, munitionibus, & ædificiis multis olim exstruxerat, & Friderici posterius deinceps soli possederunt, communi cum Wenemaro, ejusque posteris jure, *Furstenbergæ*, quoad illa stetit, dominati. *Ditmarus Mollerus, & Joannes Velde.* Cùm deinde Simon Comes Lippienf. Epif. Paderb. insciente Conrado Archiepif. Colon. Westphaliæ Duce, geminas munitiones, alteram in Vilcensi castro, Saldkottenæ alteram excitasset, & confinem ejus ditionem hostiliter aggressus, Werlam, Callenhardam, Warstenam, & *Furstenbergam*, anno MCCLIV. diripuisset, iidem *Furstenbergii* fratres arma, & consilia cum plerisque Westphaliæ Dynastis quamprimùm confociarunt, oblataque fortunâ belli compendio absolvendi, ipsum Simonem belli ducem victum prælio, captumque, Colonienfi Præsuli custodiendum tradidère, usque dum An. MCCLVI. IX. Kalend. Septembris, Wilhelmi Cæsaris intercessione, Ordinumque Imperii, certis legibus, Simoni ejusque fœderatis, pax & libertas, confectis atque obfignatis Essendiæ tabulis, concederetur. *Joannes Velde, aliique.* Anno posthæc MCCLXXVI. Siffridus Archiepiscopus Colonienfis, teste *Gerhardo Cleinsorgio*, reficit dejectas superiori bello *Furstenbergæ*, Werlæ, Warstenæ, Callenhardæ & Almenæ munitiones, easque novis operibus circumdat, comeatu & præfidiis firmat, adversus omnes ferè Dynastas, & finitimos Westphaliæ Principes, inter se fœderibus devinctos, auctore Simone Paderbornensi Episcopo, quem acceptæ, quam diximus, calamitatis memoria inquietum habebat, & Colonien-

sibus

sibus haud mediocriter infensum. Quod magno usui fuisse Archiepiscopo, multasque opportunitates ad belli consilia adjunxisse, rei mox consecutæ eventus demonstravit. Siffridus enim ubi adversariorum alios morte absumptos, alios captivos, afflictos alios aliis cladibus animadvertit, insperatam nactus occasionem injurias eorum armis ulciscendi, ducto in Juliacensem regionem exercitu, universam rapinis, ferro, flammâque consumpsit.

Indè in Westphaliam est itum, atque è *Furstenberge* munitionibus in Arensbergensem Comitatum facta impressio, Nehemio proximo ejus oppido, aliisque castellis circumfessis, expugnatis & everfis. Quocirca Godefridus Comes Arensbergensis & Ludovicus ejus filius, in castris prope Nehemium positus, renuntiare coacti reliquis Coloniensium hostibus societatem foederis, pacem poposcerunt, impetraruntque. Quam deinde An. M C C L X X V I I I. ut refert *Cleinsorgius*, recrudescentibus utrimque dissidiis, interventu Joannis Nobilis Domini de *Bilstem* / Westphaliæ Marecalli, aliorumque, Siffridus & Ludovicus redintegrarunt. Sub idem ferè tempus exorta gravis inter Reinholdum Geldriæ, & Adolphum Montium Comites, de hæreditate defuncti Ducis Limburgensis contentio, acerbis partium studiis incensa, funestissimum in bellum erupit. Ejus causa Siffridum Archiepiscopum, Henricum Westerburgium, Henricum Lutzenburgium, Adolphum Nassovium, Theodoricum Clivium, Joannem Limburgium ad Lenam, Walramum Falckenbergium, Theodoricum Mörfanum, Walramum à Rupe, aliosque Geldris adjunxit: Joannes contra Brabantiæ Dux, qui sibi Adolphi Limburgensem Ducatum vendicantis jus comparaverat, Walramus Juliacensis, Eberhardus Marcanus, Walramus, Joannes & Balduinus Lutzenburgici, Fani S. Pauli, & Lossenses Comites, & Respublica Coloniensis in partes Montani Comitis descenderunt, tantis utrimque animis, tantâ opum & causæ fiducia, ut neutro acie decernere verito, prope vicum *Woringen* / collatis signis dimicarint. Brabantinus & Montanus eo prælio victores, Reinholdum ceperunt multis vulneribus affe-

affectum, nec antè libertate donarunt, quàm omne jus suum remisisset; Siffridum verò, qui etiam in potestatem eorum venerat, per septem annos in custodia habuere. *Annales Colonienſes, & Levoldus à Northoff in Chronico Marcano.*

Toto illo tempore Eberhardo Marcano impunè licuit conterminam Westphaliæ provinciam, pro suo in Coloniensem Archiepiscopum implacabili odio, vexare & prædari, Werlæ mœnia dejicere, *Furſtenbergâ* potiri, & direptionibus omnia latè infesta habere; quoad Siffridus in integrum restitutus hostiles injurias ultum ivit, amissâ recuperavit, Marcános coërcuit, & continuo Adolphum persecutus bello, superioris cladis auctorem devicit, & captivum, dum vixit, arctissimâ custodiâ asservavit. Sed Eberhardo in magnas propterea angustias adducto, nec animus, nec consilium defuit se suaque defendendi. Siquidem Rutgeri de *Altena* / Dapiferi sui operâ, redemptum D. marcis ab Hunoldo de *Mettenberg* / Milite An. MCCXCVI. castrum *Waldenberg* / munivit, comiteatu instruxit, præsidio firmavit, & nobilem Dominum de *Wilsstein* / & Castrenses in *Waldenberg* / potentiâ virtutisque gloriâ excellentes, suas ad partes traxit, quò crebras Coloniensium excursiones, *Attendoriæ*, & *Snellenbergæ* excubantium, reprimeret, & inprimis Joannem de *Mettenberg* / Marescallum Westphaliæ imminentem occasione rei benegerendæ pluribus in locis distineret. *Levoldus à Northoff.*

Wichboldus postea Archiepiscopus Coloniensis eundem Marcanum Comitem non minus acrem, quàm Siffridus ejus decessor habuerat, adversarium expertus, belli consilia renovat, ad quæ privatis etiam rationibus impellebatur: Eberhardus enim eadem ultus Engelberti patris sui, architectum hujus facinoris Hermannum de *Loen* / qui Wichboldi ab *Holte* sororem in matrimonio habebat, oppugnatum fugatumque *Brendenvordæ* possessione dejecerat, atque Ottone *Rithbergio* Monasteriensi Episcopo consentiente, ejus imperium sibi retinebat. *Levoldus à Northoff.* Quare Wichboldus cupiditate incensus restituendi in integrum affinem suum expedito exercitu *Dorſtenam*

nam iter intendit, nec tamen ultra, concessis hosti induciis, progreditur. Interea Eberhardus oblatâ occasione Hovestadium, ditionis Coloniensis castrum, invadit ac diruit; perque omnem latè provinciam Westphaliæ, rapinis, cædibus incendiisque grassatur; Archiepiscopus contrâ adjunctis sibi Landgravii Hassiæ, & Henrici Nassoviæ Comitibus auxiliis, Hovestadium recuperat & instaurat, Unnam Marcani Comitatus oppidum exurit, & magnam cæteris infert vastitatem; nec destitisset porrò injurias sibi factas ulcisci, nisi gravi morbo implicitus senex inducias pacisci, & redire Sufatum coactus mortem illic obiisset.

Henricus deinde Virneburgius, Wichboldi successor, constitutis Paderbornæ rebus, quò fortè gravis eum dissensio Guntheri Comitum Swalenbergensis, & Theodori Baronis Itterani, de Episcopatu inter se contententium, evocaverat, ut Westphaliam ab injuriis finitimorum Comitum tueretur, & in fines eorum incursiones commodiùs faceret; *Furstenbergam* superiore memoriâ ab Eberhardo excisam, An. MCCCVII. reparat & novis operibus communit. *Levoldus à Northoff, & Cleinsorgius.* Eandem tamen Henricus ipse An. MCCCIX. iterum demolitur, teste *Henrico de Hervordia*, sive hostium insidiis intercepta, nisi propriâ ruinâ recipi nequiverit, sive *Furstenbergii* ejus domini in Ecclesiam Coloniensem quid commiserint, de quo nihil certi habeo affirmare. Non multò post *Furstenbergiorum* opibus utcunque instauratam, Engelbertus denuò patris sui Eberhardi exemplo, An. MCCCXI. obsidet, evertitque. *Levoldus à Northoff, & Henricus de Hervordia.* Quod Henricus Coloniensis, & Ludovicus Hassus Monasteriensis Episcopus, privatis de causis uterque Marcano infensus, haud inultum ferendum rati, ejus ditionem populabundi invadunt, & *Furstenbergiis*, ob egregiam operam in hac expeditione sibi navatam, An. MCCCXII. *Furstenbergam* novis septem munitioibus restitunt. *Wernerus Teschenmacherus Annal. Clivia & Marckia, parte II. cap. I. Levoldus à Northoff.*

Immaturus deinde obitus Henrici VII. Cæsaris, gravioris belli incommoda Germaniæ importavit, maximumque in discrimen

men Coloniensis præcipuè Archiepiscopi provincias adduxit. Cùm enim Henricus Coloniensis Fridericum Austriacum, Moguntinus contrà, & Trevirensis Ludovicum Baviaræ Ducem, dissidentibus inter se suffragiis, ad Imperium evexissent, & Cæsareâ coronâ exornassent, tantum hinc odii Bavarus in Coloniensem Archiepiscopum concepit, ut ipse in præsentia Austriaci bellis curis distentus, Wilhelmum Arensbergensem, Engelbertum Marcanum, Simonem Lippiensem, aliosque Westphaliæ Comites ac Principes finitimos, ad divexandas diripiendasque Henrici provincias impulerit. *Levoldus à Northoff, & Cleinsorgius.* Itaque Coloniensis Archiepiscopus, & Rupertus Comes de Virneburg Westphaliæ Marefcallus, in summas difficultates conjecti, cum *Furstenbergiis*, cæterisque Westphaliæ Castrensibus in *Küden / Hovestad / Snellenberg / Werle / Hallenberg / Almene / Udenwils / Scarpenberg /* & civitatibus *Tremonia, Sulato, Brilonia, Monte Martis, Attendoria, Recklinghusa, Dorstenâ, Werlâ, Geseckâ, Rudenâ, Warstenâ, Callenhardâ, Bedelickâ, Medebaco, Winterbergâ, Hallenbergâ, Smalenbergâ, & Volckmarsâ* An. MCCCXXVI. pacem, quam vocant *Burgensem*, ineunt, ac foedus mutuae defensionis, Castrenses inter, & Westphaliæ civitates jam An. MCCCXXV. factum, confirmant, adversus immensas opes à Ludovico Bavaro contra se comparatas. *Ex tabulis fœderis, & antiquis literis.* Eo pacto indomitum hostium furorem undique ingruentium Henricus opportunè refrenavit, & Westphaliæ securitati tantisper consulit, dum *Walramus Juliacensis*, ejus successor, dissidia omnia simulatesque felici demum sine componeret. Etsi autem is postea à Ludovico Cæsare alienatus, etiam cum *Godefrido Arensbergensi, & Adolpho Marcano Comite*, aliisque Westphaliam bello prementibus graves inimicitias An. MCCCXLIV. suscepit, *Wilhelmus tamen Juliacensis, & Adolphus Montanus Comes*, pacem inter eos tandem conciliarunt.

Hujus belli tempestate, quemadmodum *Mendenam, Furstenberge* vicinum in Westphalia oppidum, direptam ac vastatam fuisse constat, ita verisimilis multorum est opinio à majoribus

accepta, & veluti per manus tradita, etiam *Furstenbergam* Arensbergensi agro, & Marcano plus vice simplici infestam, solo æquatam funditusque deletam esse, utpote cujus post hæc nulla in literis extet memoria. Itaque *Furstenbergii* adversæ toties rebus suis fortunæ pertæsi, sedem antiquam, tot bellorum periculis, & cladibus obnoxiam atque expositam, planè deseruerunt, aliamque sub radicibus montis posuere, domicilii superioris cognominem, pari atque olim ratione *Waterlappiam* ædificaverant. Ex eo tempore divisis inter se avitis possessionibus, *Furstenbergam* novam, & *Waterlappiam*, separatim habitare cœperunt, & genus deinceps propagarunt; binis *Oldenburgicis* trabibus in aureo scuto rubentibus utrimque retentis: sed galeâ *Furstenbergæ* novæ cornibus antiquis, *Waterlappiæ* pennis distinctâ. Tametsi hoc discrimen non fuerit perpetuum, utriusque domûs posteris pennigerâ galeâ promiscuè usis. *Ex antiquis literis, & actis de Furstenbergiorum defenso jure venandi. art. 4. & 5. Joannes Velde.*

4. NUNC DESERTA JACET, PRÆCLARÆ GLORIA STIRPIS
USQUE RECENS LONGA POSTERITATE VIGET.]

Bini igitur fratres supra memorati, Fridericus & Wenemarus, numerosam posterorum sobolem procrearunt. Fridericus auctor est *Furstenbergiorum* in *Waterlapp*, *Hollinghoven*, *Hörde*, *Stirpe*, & in *Livonia*. A *Wenemaro* genus ducunt *Furstenbergii* in *Furstenberg*, *Nehem*, *Senden*, & in *Geldria*. In *Wenemari* posteris claruerunt *Hermannus*, & *Wilhelmus*, *Wenemari* filius, ac nepos, & *Gothardus* *Wilhelmi* filius, *Marescallus* *Westphaliæ*, & *Satrapa* *Nehemensis*: quam præfecturam An. 1446. *Theodoricus* *Archiepiscopus* *Coloniensis* pro 5000. *florenis* aureis ipsi oppigneravit, posterique illius possederunt, usque dum *Salentinus* *Archiepiscopus* *Coloniensis* An. 1570. pignus liberavit; Uxorem habuit *Gertrudim* de *Cronenberg*. Utriusque filii fuere, *Philippus* *Marescallus* *Caroli Ducis* *Geldriæ*, *Jodocus* & *Philippus* *Milites* *Ordinis* *Teutonici* in *Livonia*, *Antonius* & *Wilhelmus* *Satrapæ* *Nehemensis*, qui postremus è *Sophia* de *Witten* conjugis suâ, suscepit *Wilhelmum* magnum *Magistrum* *Ordinis* *Teutonici* in *Livonia*, *Godefridum*

Canonicum Rigensem, & Georgium Satrapam Nehemensem; ejus uxor Elisabetha de Gent fuit, & utriusque filius Laurentius, cujus uxor Catharina de Reck, ei peperit Jodocum Furstenbergium in Furstenberg & Senden, qui è conjugè sua Joanna de Strunckede, nullis susceptis liberis, ex Hungaria revertens, ubi legionis equestris legatus, auspiciis Ordinum Circuli Westphalici, Cæsari adversus Turcas militaverat, obiit An. 1596. 11. Novembr. Viennæ in æde Cathedrali sepultus, stirpis suæ ultimus. Antonii supradicti & Petronellæ Wrede filia, Cordula, Abbatissam Gesekensem egit. Furstenbergios in Livonia, & in Hollinghoven ex Waterlapporiundos, illustrarunt, Otto, fœderati Belgii Ordinum nomine, Juliaci gubernator, tribus in Hungariam adversus Turcas expeditionibus clarus, Wenemarum Ordinis Teutonici Commendator Mariæburgi, & Philippus, Gaudentius, Georgius, & Gothardus Milites in Livonia. Inter Furstenbergios è castro Stirpe eminuerunt, Antonius Assessor Spirensis, & Fridericus Judex aulicus Monasteriensis fratres, & Joannes Schönebergius Consiliarius Coloniensis, hujus stemmatis postremus, An. 1645. 30. Novemb. Sufari extinctus. Antequam nunc ad *Furstenbergios* in Waterlapp progrediamur, operæ precium erit nonnihil referre de Guilielmo Furstenbergio suprà memorato Ordinis Teutonici in Livonia Magistro, in quo principatu Henrico à Galen successit, & Gothardum de Ketteler successorem reliquit. *Huic, ut ait Joannes Horrion in Panegyri. Paderborn. lib. 3. cap. 2. dua res dissimillima egregiam demonstrande virtutis suæ facultatem dedere, Principatus, & adversa fortuna. Nam cum florenti ætate sacram illam militiam administrandam accepisset, in multiplici reip. perturbatione consiliis atque armis integritatem Catholica religionis, dignitatemque Ordinis sartam tectam conservavit. Quod eo fuit difficilius, quod cum frequentibus præliis laceraretur à Moschis, interea neque vicinorum Dynastarum dissidia, neque orientes jam tum pestifera secta, res ejus esse quietas sinebant. Ubi verò jam ingravescente ætate, post tantam jactationem, portum sibi quasi quendam providit, & designato sibi successore, in munitam imprimis arcem Vellinum se contulit, ut, quod supererat ætatis in honesto*

otio contereret, ibi verò majus, quàm in medio mari, naufragium invènit. Nam anno MDLX. cùm Moschi magnis copiis in Harriam & Lettoniam se effudissent, tandem cæso Teutonicorum Equitum exercitu, exeunte Quintili, Vellinum oppidum, quatefactis vi tormentorum muris, & ignibus in tecta conjectis ceperunt. Arcem verò ipsam, in qua Princeps versabatur, conscelerati milites, qui in præsidio erant, pacti corporum suorum, & omnium, quæ efferre possent, incolumitatem, nefariè prodiderunt. Quid plura? direptis, quæ in arce erant, Principis opibus, ipsum frustra quiritantem, & fidem eorum appellantem Moschis dedunt. Neque tamen perfidis suâ prædâ diu frui licuit. Nam Moschire cognitâ spoliatos omnibus, quæ rapuerant, inanes dimiserunt. Princeps ipse captivus ductus in Moschoviam, illustre barbaris patientiæ & pietatis exemplum fuit. Cùm enim templo careret, in quo Romano ritu sacra fierent, velut quondam Abraham, sub quercu Mambre, sic optimus senex statis temporibus, sub quâdam arbore Deum colebat. Felicior omnino, qui conservatâ majorum religione in exilio & custodia diem obiit, iis, qui illâ repudiatâ, fumosos titulos & fluxas opes sibi pepererunt. Ejusdem meminere Balthasar Ruslovius in Chron. Livoniæ; Joannes Lewenclaus in commentario de Moschorum bellis adversus finitimos gestis, Paulus Oberbornius in vita Joannis Basilidis M. Moschorum Ducis, David Chytræus, Jacobus Aug. Thuanus, aliique. Munsterus in sua Cosmographia p. IIII8. hæc de illo sigillatim: An. 1560. circa festum S. Jacobi obsidebat Moschus Vellinum arcem; & captum ibidem seniore[m] Magistrum Wilhelmum à Furstenberg, vincitum catenis mittit in Moscoviam, & in singulas noctes semel catenatum instar ursi producit ad spectaculum, atque extremâ inediâ macerat. Unus servorum illius secutus ultrò, volebat à Domino suo divelli. An. dein 1564. Wolfgangus magni Magisterii in Borussia Administrato[r], & Ordinis Teutonici per Germaniam & Italiam magnus Magister, suo & totius Ordinis Teutonici nomine, legatos misit in Moscoviam, ingenti nobilium ac famulorum catervâ stipatos, commendatitiisque Ferdinandi Cæsaris literis, & multis donis 3000. scutatorum precium excedentibus instructos, ut Wilhelmum in libertatem vindicaret; quos quidem legatos mense Novembri ab irato Livonibus

Moscoviæ tyranno auditos, & munera fuisse accepta, sed petitam captivi Principis restitutionem successu caruisse, oculatus testis est Raphaël Barberinus, Mariæ Anglorum Reginae in Moscoviam legatus, in sua narratione Italica An. 1565. 16. Octobr. Antwerpiâ ad Comitem Nubarolæ de rebus Moscoviæ data, & An. 1658. Viterbii edita. Sed plenius hæc licet recognoscere ex relatione ipsorum Legatorum, quæ in Archivo Ordinis Teutonici Marienheimii conservatur, & legatos hisce nominibus nobis exhibet, nimirum Bernardum de Bever/ Commendatorem in *Othmarsheim* / Theobaldum de *Kamswagen* Commendatorem Friburgi in Brisgovia, Melchiorem Termo Commendatorem in *Weissenburg* / Franciscum de *Hassfeld* / Commendatorem in *Griffstett* / Ordinis Teutonici Equites, & Joannem *Wagener* / & *Oswaldum Lurzing* / J. V. Doctores. Quæ tanta calamitas, justo Dei judicio, haud dubiè propterea illi accidit, quod Gulielmo Brandenburgico Archiepiscopo Rigenfi, manus & vincula injecerit, captumque in arce *Caconhusia* arcta in custodia habuerit. E tanto igitur, ut ad propositum revertamur, *Furstenbergiorum* numero, soli hodie superstites *Furstenbergii* ex *Waterlapp* / divino beneficio adhuc florent vigentque. Quorum primam quidem originem Joannes Velde utcunque explicuit, posteriorem autem genealogiam morte præreptus non absolvit. Nos in gratiam illustris familiæ, ex antiquis literarum monumentis, *Ditmari Molleri* tabulis genealogicis, & *Joannis à Berswordt* / nomenclatore nobilitatis *Westphalicæ*, eam breviter decerptam posteritati nunc consecramus, quæ contra *Boëtiani* illius dicti perpetuò meminerit velim. SI QUID EST IN NOBILITATE BONUM, ID ESSE ARBITROR SOLUM, UT IMPOSITA NOBILIBUS NECES- SITUDO VIDEATUR, NE A MAJORUM VIRTUTE DEGENERENT.

S T E M M A
B A R O N U M
FURSTENBERGIORUM

In Waterlapp, Snellenberg, Furstenberg, Herdringen,
Advocatorum hæreditariorum in Graffschafft,
Dynastarum in Oberenkirchen.

Ex originibus Furstenbergicis Joannis Velde è Societate JESU, tabulis genealogicis Ditmari Molleri Tremoniensis, Joannis à Berfwordt nomenclatore nobilitatis Westphalicae, & antiquis literarum monumentis deductum.

Fridericus nobilis Dominus in Furstenberg, Reinhardi, qui Hermanni Comitis Arensbergensis è sorore nepos An. 1115. iv. Id. Februar. commisso à Saxonibus ad silvam Wolphonis prælio interfuit, filius, in bello Saxonico Henrici Leonis An. 1180. exauctorati Saxoniae Ducis partes adversus Philippum Archiepiscopum Coloniensem secutus, navatae operæ præmium tulit, Furstenbergæ excidium, & avitorum jurium maximam imminutionem. Quare Furstenbergæ vastatae proximam Waterlappiam, inter Werle & Nchem oppida sitam, cum suburbio, fossis, & munitionibus, quas superiori sæculo diruit Truchsesianus furor, ædificavit. Uxorem habuisse legitur Adelheidam de Ardeia, Everhardi nobilis domini de Ardeia sororem.

Hermannus Furstenbergius S. Engelberti beneficio instauratam An. 1219. Furstenbergam recuperavit, & defendit adversus nobilem virum Gerhardum de Brubach, S. Engelberti Archiepiscopi Coloniensis hostem. Nec minori fide, & grati animi obsequio, Henrico de Mollenarck Archiep. Colonicns. An. 1225. S. Engelberti cædem, ulciscenti, & An. 1230. jus Advocatiæ Sibirgenfis propugnanti suppetias tulit. Uxor ejus fuit Agnes nobilis Domina de Wildenberg.

Fridericus Furstenbergius Dominus in Waterlapp, unà cum Wenemaro fratre, & aliis Westphaliae Dynastis, An. 1254. capit in prælio Simonem Wenemarus Furstenbergius Dominus in Furstenberg, auctor familiae.

Episcopum Paderbornensem, Werlam, Callenhardam, Warftenam, & Furstenbergam deprædatum, & Coloniensi Archiepiscopo custodiendum tradit. Anno verò 1264. feria 4. post Remigii, civitas Callenhardensis occasione defuncti consulis, vasalli hæctenus personam sustinentis, per literas cum rogat novam feudi vacantis concessionem. Hic pari jure cum fratre suo Furstenbergæ, dum vixit, dominatus fuit. Uxor illius Mechtildis de Graffschafft, filia Crafftonis nobilis Domini in Graffschafft.

liæ Furstenbergiorum in Furstenberg, An. 1290. Ecclesiæ Coloniensi feudi nomine obligat decimas in Hufsten. Hujus stemma, An. 1596. 11. Novembris Jodoco Furstenbergio Viennæ extincto, unâ emoritur.

Fridericus Furstenbergius omnibus iis bellis, quæ suo tempore Colonienses Archiepiscopi cum vicinis Marcanis, & Arensbergenfibus Comitibus gessere, & quibus Furstenberga, An. 1295. ab Eberhardo Comite Marcano, An. 1309. ab Henrico Archiepiscopo Coloniensi, An. 1311. ab Engelberto Comite Marcano, & An. 1345. à Godefrido Arensbergenfi, & Adolpho Marcano Comite obsessa, expugnata, & deleta, atque identidem à Furstenbergiis, & Archiepiscopis Coloniensibus restaurata & munita fuit, multùm inclaruit. Eidem An. 1309. octavâ die assumptæ Virginis Mariæ, Arnoldus Dungal vir nobilis bellum denunciat. Cum eodem, & patruelibus ejus, ac pluribus Westphaliæ Castrensibus & civitatibus, Henricus Archiepiscopus Coloniensis, & Rupertus Comes de Virneburg, Westphaliæ Marefcallus, publicæ securitatis causâ fœdus faciunt An. 1326. Uxorem habuit Jurtam de Bilstein, filiam Theodorici nobilis Domini de Bilstein.

Wenemarum Furstenbergium, Paderbornensium hostis, Monasterium Bodecense, unâ cum Ecclesia vastat, incendit, & An. 1370. feriâ quintâ post octavam Apostolorum, Simoni Episcopo Paderbornensi	Antonius, & Wilhelmus, Archiepiscopo Coloniensi Friderico Tremoniam oppugnanti anno 1388. & An. 1390. exorto bello de vestigali Cæsaris Insulæ, & de Linnenfi ditione, contra Adolphum Clivensem, & ejus fratrem Engelbertum Marcanum Comitem, opẽ tulerunt.	Wilhelmus cum fratribus anno 1365. transfegit, & in obsidione Tremonienfi, aliisq; bellis Ecclesiæ Coloniensi adfuit. a. 1115.	Hermannus ejus uxor Ermgardis Bock ex Palsterkamp, filia Jacobi Bock. a. 1115.
--	--	--	--

reconciliatur. An. 1371. consiliarius Colonienfis intimus, à Friderico Archiepiscopo Colonienfi, univèrsæ Diœcesi, summus militarium copiarum ejus dux, ac gubernator, & primus Satrapa Arensbergenfi provinciæ magno cum imperio præficitur. Quare Colonienfi Ecclesiæ, pro munere suo, utilem fidamque operam præstitit in bello An. 1383. ab Engelberto Marcato Comite Colonienfibus illato, quo Werla Westphaliæ oppidum conflagravit. Defunctus An. 1386. Uxor ejus Catharina nobilis de Patberg.

<p>Fridericus Furstenbergius strenuus miles, variis in bellis pro Ecclesia Colonienfi gestis, claruit: siquidè An. 1388. Friderico Archiepiscopo Colonienfi Tremoniam obsidione prementis, unà cum Wenemaro fratre, patruo, &</p>	<p>Wenemarus conditor stemmatis Furstenbergici in Livonia, Friderici fratris sui in plerisque omnibus bellis adjutor & socius. Uxor ejus Godula Fresken, filia Joannis Fresken, heres in Hollinghoffe, quam Joanni Schneidewindt venderunt.</p>	<p>Ludolphus—Uxor ejus Anna Ludescheid dicta Altena. Possederunt Wilshufam pignoris loco. Eorum filius Joannes arcem Hollinghoffen redemit à Gerardo Schneidewindt An. 1457. & Furstenbergios in Hollinghoffen propagavit, cujus stemma cum Ludolpho ejusdem nominis ac stemmatis ultimo An. 1581. interiit. Arce Hollinghoffen per Annam ultimi Ludolphi filiam, Laurentio de Furstenberg in Furstenberg & Senden toparchæ nuptam, ad Furstenbergios in Furstenberg devolutâ. Hujusetiam stemmate extincto, ab Ernesto electore Colonienfi coëmpta transit in dominium Wilhelmi de Bavaria, Baronis in Hollinghoffen, nunc ab ejus fororis filiis Baronibus de Bylé possidetur.</p>
---	---	--

patruelibus suis tulit suppetias. An. 1390. Timannus à Selbach dictus Loe, propter Fridericum Archiepiscopum Coloniensem, cujus hostis erat, bellum ei indicit. Contrà An. 1394. ipse & Wenemarus ejus frater Ruperto de Raesfeldt in Ossenford hostilitatem denuntiant. Illorum vicissim hostes, in gratiam Bitteri de Raesfeldt, ac Joannis illius filii, eodem se tempore profitentur, Theodorus de Bynchove, Lubertus de Lange, Theodorus Rodenberg, Henricus & Arnoldus Rodenberg, Gerrus de Wiffche, Jordanus de Loe, & Joannes Rodenberg, Sanderus & Wesselus de Galen fratres, Spingerus de Galen dictus Rodensterdt, Everhardus de Pusepe, Engelbertus & Joannes de Sendene fratres, Joannes Tule, Theodorus de Pepele, Lambertus Schmeck, Bickerus & Walterus de Brabeck, Wernekus de Dollenkunde, Hugo de Dorstene, Webetus de Brabeck nothus, Albertus Krief, Theodorus Crane, Joannes Schyle, Hermannus ab Heydene dictus

Aldenbach, Henricus de Baysdunck dictus Summer, Bernardus Oyrman, Joannes Lepéle, Sanderus de Bernevelde, Wenemarus Unbekunde, Everhardus Heybe, Hermannus Vogelstat, Joannes Vule, Joannes Spiel, Everhardus Bolte, & Hubertus de Tendeninck. Quod idem facit Joannes Spiegel ex Defenberg, qui An. 1395. unà cum socio suo Henrico Amepe, Friderico Archiepiscopo Colonienſi inimicus, iisdem fratribus Furſtenbergiis, ob eorum in Eccleſiam Colonienſem ſtadium, bellum indicit. Cùm deinde Friderico Archiepiscopo Colonienſi An. 1403. bellum eſſet cum Naſſovicis, & Limburgicis Comitibus, Fridericus Eccleſiæ Colonienſi opem tulit. Poſtea An. 1407. pro Arnolſto Dungen, Henricus de Droſte, Everhardus de Wickede, Albertus Sobbe, Wenemarus Sobbe fratres, Fridericus de Latte, Theodoricus de Dingen, Henricus de Berneholt, Rotgerus de Eſlo, Henricus Dānus cum famulis & auxiliis ſuis inimicitias cum Friderico ſuſcipiunt. Compoſitis deinde controverſiis, Fridericus adverſus Arnolſtum Dungen, & ejus ſocios, & Arnolſtus Dungen, ejuſque ſocii Godehardus Stecke, Rotgerus de Werderden, Gerhardus de Plettenberg, Bernardus ab Hagenbecke, Joannes ab Aldenbockem, Arnolſtus Henſveld, Everhardus de Wickede, Henricus ab Holte, Theodorus de Dungen, Everhardus ab Endorpe, Theodorus Schenckeber, Rotgerus Schenckeber fratres, Iſebrandus de Schwalmen, Theodorus Schade, Joannes de Sovene, Walter de Kore, Beſo de Brabecke, Theodorus Weſternich & Wachand fratres, Henricus Ovelken, Adolphus de Weſterholt nothus dictus Korre, Wenemarus Hemmerberg, Fridericus Kekelenkegen, Bruno ab Hünſchede, Joannes Wenever, Bernardus Hægenveld dictus Brige, Joannes de Sterenberg nothus dictus Schukoſten, Werlagus Schampert, Joannes Schulte, Wihelmus Schulte, Joannes Heſſe, & eorum famuli, & auxiliatores, adverſus Fridericum hoſtilia reſumunt. Quando etiam Fridericus Archiepiscopus Colonienſis, & Adolphus Clivenſis & Marcanus Comes, Wilhelmo de Monte Episcopo Paderbornenſi bellum intulerunt, & An. 1410. Delbrugiam Paderbornenſis Diœceſis regionem depopulati, magnam illic cladem accepere; idem Colonienſi Eccleſiæ præſtō fuit. Demum An. 1415. Friderico & Wenemaro fratribus, & Wilhelmo ſeniori de Furſtenberg, Antonius de Scheidungen, Rutgerus de Klotyngen, Engelbertus de Hilbecke, Henricus de Schwane dictus Kleyne Hynze, Wolffurt op dem Berge, Spenwert de Schorlenberg dictus Strylauff, cum famulis & adjutoribus ſuis, Theodorici de Mœrſa Archiepiscopi Colonienſis hoſtes, propter dominum ſuum Wilhelmum de Monte Episcopum Paderbornenſem, cum Theodorico de electione Colonienſis Archiepiscopi contendentem, bellum denuntiant. Friderici hujus uxor fuit Walburgis de Ketterer.

Hermannus Furstenbergius Theodorico Archiepiscopo Coloniensi in bello Sufatensi auxiliatus, & an. 1446. Sabbatho post festum SS. Simonis	Wilhelmus = Uxor Gerdrudis. <i>ἀπαις.</i>	Fridericus Hildesienfis Canonicus & sacerdos, sanctimonialibus in Himmelpfort & Olinghausen, certos annuos redditus donat, pro sui suorumque memoria servanda An. 1471.	Alberta nupta Friderico Fresken.
--	---	---	----------------------------------

& Judæ, in prælio à Sufatensibus captus fuit, qui ingravescente jam ætate religioni se totum dedit, & diversa cœnobia largo censu donavit, ad servandam sui suorumque in sacrificiis & suffragiis jugem memoriam. An. 1450. pridie S. Jacobi Apostoli inter complures Westphaliæ proceres testis subscribit confectis tabulis de Juliæ & Montium Ducatu, si Gerhardum eorum Ducem sine liberis mori contingeret, Ecclesiæ Coloniensi accessuro. Idem An. 1417. Nolkoni de Beringhusen prædium in Loen, Vranconi de Heygen, & Bernardo de Lunen prædium Brockhusen, Joanni de Lunen decimas in Gerlinckhusen, Joanni de Hanxleden, & Rotgero Lurwaldt prædium in Stockenberg, Goswino Lurwald prædium in Sutterpe & Misten, Raboni de Thulen in Brucken prædium in Gerlinckhusen, Hermannno de Wette prædium in Loen, Civitati Callenhardenfi prædium Gerlinckhoff. An. 1433. ipso die S. Benedicti Theodoro Torck in Edinckhusen prædium in Langeveld. An. 1437. Theodoro de Lunen prædium in Gerlinckhusen. An. 1470. Bernardo de Landsberg prædium in Brenchusen, nobilibus vasallis, & clientibus suis, in beneficium seu feudum concedit. Defunctus An. 1471. Uxor ejus Hedwigis de Reck, Werlæ sepulta in Ecclesia Parochiali, ante aram Deiparæ Virginis Mariæ.

Wenemarus Furstenbergius Deo vixit, & sibi. Defunctus An. 1484. 23. Aprilis. Sepultus in Ecclesia Monasterii Himmelpfort. Uxor ejus Cordula de Galen, filia Rotgeri de Galen, Domini in Herren, & Catharinæ de Bolefwinckel, miræ sanctitatis matrona, quæ 36. annis vidua, in Himmelpfort apud filiam Ursulam	Fridericus Archiepiscopo Coloniensi Theodorico Sufatum oppugnanti præstò fuit. An. 1446. feriâ sextâ post Dominicam Judica in prælio ante Werlam à Sufatensibus captus. <i>ἀπαις.</i>	Antonius Monasteriensis Canonicus, mortuus An. 1459. feriâ secundâ Paschatis. Tremonix in templo PP. Franciscanorum sepultus, qui An. 1467. die S. Martini fatentur se obligatos esse ad annuam ejus memoriam in sacrificiis, & suffragiis celebrandam.
--	---	---

fulam ejus loci Abbatissam, optimè de Monasterio merita, consenuit. An. 1516. 4. Decembr. defuncta, & prope maritum ibidem tumulata.

Fridericus Furstenbergius, Satrapa Werlensis, An. 1519. ab Hermanno Archiepiscopo Colonienfi inter consiliarios cooptatur. An. 1484. 24. Junii cum Wenemaro, & Hermanno fratribus fundat beneficium Ecclesiasticum in parochiali æde in Bremen. An. 1496. civitatem Callenhardensem, aliosque clientes feudis investit. An. 1543. 3. Aprilis moritur, sepultus Werlæ in monumento aviæ suæ. Ejus uxor Metta de Plettenberg in Neilen, filia Remberti de Plettenberg ex Neilen, & Adelheidis ab Ermelen, nupta An. 1503. defuncta An. 1511. sepulta in Himmelport.

Wenemarus auctor Furstenbergiorum in castro Stirpe, obiit An. 1503. 22. Aug. Sufati; cujus stemma, in Joanne Schonebergio de Furstenberg consiliario Colonienfi An. 1645. 30. Novembr. extincto, desit.

Hermannus Canonicus Monasteriensis & Paderbornensis, Presbyter, & in choro psallentium Deo assiduus, obiit An. 1547. pridie exaltationis S. Crucis, Monasterii sepultus, fundator perpetuæ memoriæ in Himmelport.

Joannes Abbas Sibergensis, alter ejus Monasterii fundator, optimè suis præfuit, An. 1549. 7. Decembr. defunctus, & sepultus Sibergæ in sacello à se extracto.

Antonius Ordinis Præmonstratensis Canonicus Cappenbergensis, Præpositus in Bürick prope Wesaliam inferiorem, & SS. Canonum Doctor.

Caspar & Wernerus milites Ordinis Teutonici in Livonia, quorum primus obiit An. 1532. 19. Octobris.

Agatha Uxor 1. D. Pentling. 2. D. Schungel
in Wokelem.

Urfula Abbatissa in Himmelport, præclarè de illo Monasterio merita, 48. annis præfuit. An. 1548. 16. Julii defuncta.

Elisabetha & Hadwigis Moniales in Monasterio Paradisi propè Sufatum.

Anna Monialis in Olinghausen obiit
An. 1535. 12. Julii.

Catharina Decanissa in Freckenhorst, bene de Monasterio Himmelport merita, obiit An. 1526. 16. Aprilis.

Fridericus Furstenbergius quatuor Principum Electorum Colonienfium, Adolphi, Antonii, Joannis Gebhardi, & Friderici consiliarius, & Satrapa Werlensis, cujus integritas, doctrina, prudentia, dicendi vis, cum in patriæ negotiis,	Caspar infans mortuus.	Elisabetha uxor Christophoræ à Plettenberg in Lenhusen desponsa An. 1529. 2. Feb.	Catharina obiit infans.
--	------------------------	---	-------------------------

gotiis, tum in publicis imperii conventibus, sæpenumerò cognita est. An. 1564. 25. Octobr. per contractum antichreseos, pro decem aureorum millibus, acquirit sibi suisque præfecturas Bilstein & Waldenburg. An. 1559. interfuit comitiis Augustæ Vindelicorum celebratis, consiliarius Joannis Gebhardi Archiepiscopi Coloniensis. An. 1564. ab Ordinibus Westphaliæ Ducatûs ad Electorem Coloniensem pro impetranda privilegiorum patriæ confirmatione missus, in magnum propterea odium & offensionem FridERICI Archiepiscopi Coloniensis incurrit. An. 1566. ab eodem mittitur legatus ad conventum Lubecensem. an. 1567. 21. Martii moritur, ætatis suæ An. 57. Scheidæ sepultus. Uxor Anna Westphael, filia Rabani Westphael, Satrapæ in Lichtenau & Wunnenberg, & Helenæ ab Horde dominæ in Böcke. nupta An. 1538. 4. August. obiit An. 1583. festo S. Joannis Baptistæ die, Olinghusæ sepulta.

Caspar Furfstenbergius An. 1544. 11. Novembr. nascitur. An. 1566. Kal. April. ætatis suæ 19. Coloniæ licentiam utriusque juris interpretandi adeptus, quinque Electorum Coloniensium, ac trium Moguntinorum, & Principis Paderbornensis Consiliarius intimus, & Satrapa in Bilstein, Fredeburg, Waldenburg, Lenne, Fritzlär, & Naumburg. Archisatrapa Westphaliæ An. 1613. 19. Aug. Ratisbonæ præficitur. Satrapiis Bilstein, Waldenburg, & Fredeburg, præfuit annis 49. Ducatûs Westphaliæ gubernacula 5. annis tenuit. Omnibus Imperii conventibus, ab anno 1567. usque ad an. 1618. habitis, interfuit, vel legatus, vel à consilii primoribus, & calamitosi Reipubl. temporibus, incredibili fide, labore, integritatè, constantiâ, Religioni Catholicæ, Romano Imperio, Patriæ servivit. Truchsesiano motu omnibus fermè nutantibus, solus ex Equestri Ordine constans in fide Ecclesiæ Romanæ, & Coloniensis mansit, omnibusque eâ tempestate fortunis spoliatus, & in exilium actus, apud fratrem suum Præpositum Paderbornensem hæsit, usque dum ab Ernesto in locum Truchsesii electo Archiepiscopo Coloniensi, ad Francofurtensem conventum An. 1583. 23. Sept. adversus Truchsesianos legatus, & An. 1584. 19. Martii, Bavari exercitûs ducibus adjunctus, & Westphaliæ recuperandæ consilia moderatus, unâ cum Reipubl. in integrum restitutâ, amissas opes suas cum sænore recepit, & plerisque omnibus indigenis, Truchsesii partes secutis, veniam iterum ac gratiam impetravit. Quare summo loco apud Ernestum, & Ferdinandum ejus successorem fuit, & ille pro sex millibus aureorum florenorum, Satrapiam Fredeburgensem ei oppigneravit An. 1585. 18. Octob. Hanc deinde Maximilianus Henricus Archiepiscopus & Elector Coloniensis, utriusque successor & nepos, An. 1665. 6. Maii unâ cum Bilsteniensi & Wallenburgenfi præfecturâ repigneravit, eo modo, & emolumento familiæ Furfstenbergi-

cæ , ut illius posteri mnemosynon , & causam habituri sint , Principum gratiæ , majorum suorum meritis , & chirographis parum confidendi , sibi que à mutuo potentioribus dando posthac diligentius cavendi. Demum vir imprimis doctus , prudens , facundus & diligens , familiari usus symbolo , *Præsum ut prosim* , podagræ doloribus confectus , An. 1618. 111. Non. Martii obiit. relicto ob sua in rempub. merita ingenti patriæ luctu. natus An. 72. mens. 4. dies 2. Arensburgæ sepultus in Æde Wedinghusana , ante aram marmoream cum epitaphio ejus positam. Uxor Elisabetha Spiegel ex Peckelsheim , Joannis Spiegel ex Peckelsheim , & Godæ Spiegel in Defenberg filia. nupta An. 1573. 4. Octobris. obiit Bilstenii An. 1587. Kal. Junii , sepulta in Veschede.

Fridericus Canonicus Moguntinus & Paderbornensis , S. Albani & S. Petri Moguntia. natus An. 1538. fundat An. 1605. perpetuam eleëmofynam pro sex pauperibus Attendoria alendis. obiit An. 1608. 9. Januarii , ætatis suæ 70. Moguntia in sacello S. Joannis Baptistæ in Æde Metropolitana sepultus.

Theodorus Canonicus Trevirensis , Præpositus Paderbornensis & Mefchedensis An. 1546. nascitur. An. 1585. 5. Junii eligitur Episcopus & Princeps Paderbornensis. Dicecesi difficillimis temporibus per annos xxxiii. mens. vi. dies xxix. præfuit , tanta cum laude , ut optimorum Præfulum nulli secundus habeatur , restituit religionem Catholicam , ære alieno Ecclesiam liberavit , auxit vectigalia , duas arces principales Neuhufium & Wevelsburgum extruxit , reliquas collabescentes refecit : oppignoratas recuperavit , Paderbornam rebellem compefcuit , Collegium & Novitiatum Societatis Jesu , cum Academia publica instituit , Ædis Cathedralis Canonicos , & universa Dicecesis Monasteria non uno annuo censu locupletavit , & egenis hominibus perpetuam eleëmofynam largitus. Obit an. 1618. 4. Decemb. ætatis suæ 71. maximo sui desiderio relicto. Paderbornæ in Ecclesia Cathedrali sepultus. Ejus symbolum , *Judicium melius posteritatis erit* , fama post obitum superstes approbavit.

Othilia An. 1585. 11. Kal. Februarii , ætat. suæ 33. eligitur Abbatissa in Olinghusen , An. 1589. 5. Julii postulatur Abbatissa Herisiensis , utrobique auctis vectigalibus , extructis domiciliis , ornatis templis , & perpetuis eleëmofynis fundatis immortalē laudem promerita , obiit An. 1621. Non. Martii , ætatis 72. cum Herisiensi Ecclesiæ An. 33. Olinghusanæ 35. maximo cum fructu præfuisset.

Anna , post mortem sororis , Abbatissa Olinghusana. obiit An. 1626. 29. Novemb. Olinghusæ , cum Othilia sorore , proximè matrem suam Annam à Westphael sepulta.

Ursula monialis in Himmelport. obiit An. 1560. 2. Aprilis.

Helena, uxor Joannis Wulff in Fuchten desponsa An. 1552. Kal. Novembr.

Barbara, uxor Henrici Smising in Tatenhusen desponsa An. 1574. 25. August.

obiit An. 1614. 30. Jan. Bilfeldiæ in templo Franciscanorum sepulta. Mater Theodori Smisingii An. 1580. nati, & 10. Aprilis baptizati, sponforibus Ottone Durgello Præposito Monasteriensi, & Elifabethâ Spiegeliâ conjugæ Caspari de Furstenberg, qui institutum S. Francisci amplexus Lovanii, singularis famâ sanctitatis, & Theologiæ scientiâ inclaruit, genere & scriptis libris nobilis.

Agatha, Godeschalci ab Haxthausen in Vorden, Archifatræ Paderbornensis, & Satrapæ in Dringenberg conjux, desponsa An. 1583. 28. Maii. obiit An. 1637. 7. Septembr. Gerdenæ sepulta.

Ursula, Rabani Spiegel in Peckelsheim, & Sweckhusen uxor, desponsa an. 1577. 29. Aprilis. obiit An. 1621. Paderbornæ in templo Societatis Jesu sepulta.

Fridericus Furstenbergius, dynasta in Bilstein & Waldenburg, natus An. 1576.

Kal. Martii. humanioribus literis, philosophiæ, & juri civili operam dedit Colonia, usus deinde Pontimussi præceptore & hospite, Jurisconsulto sanè præclaro, Gulielmo Barclaio. A Joanne Swichardo Moguntino Electore ditioni Königsteniæ An. 1610. Kal. Februarii, à Ferdinando Coloniensi Septemviro, & utriusque Baviaræ Duce, Westphaliæ & Angariæ summo cum imperio An. 1624. 22. Februarii præficitur. Pro utroque ad quatuor Augustos, ad Sueciæ Regem, ad Principes diversos, ad plura Imperii Comitia legatus ivit, Moguntinus, Coloniensis, & Paderbornensis consiliarius intimus. An. 1622. 9. Maii à Ferdinando Electore Coloniensi, consentiente Collegio Metropolitano, in beneficium seu feudum accipit Bilsteniensis & Waldenburgensem dynastias jam olim sibi suisque oppignoratas. An. 1637. 27. Novemb. Meschedenæ in negotiis patriæ ablegatus capitur ab Hassis, & Lipstadium abducitur; demum An. 1638. mensè Martio liberatur. Suecis verò Westphaliam An. 1646. vastantibus exul Bonnam abiit; & 9. Aug. piè illic decessit. Natus annos 70. menses 5. dies 9. & Arensburgæ An. 1647. 25. Februarii sepultus proximè parentem. Uxor ejus Anna Maria de Kerpen Domina in Illingen, è Westrasia, Joannis de Kerpen dynastæ in Illingen, & Claudiæ Baronis de Wiltz filia Moguntia ei nupta an. 1608. 13. Octobris maximis virtutibus ornata matrona, cum marito 37. An. summâ concordia vixit, piè defuncta Bilstenii An. 1646. 15. Martii ætat. suæ 58. sepulta 9. Aprilis in Veschede.

Joannes Godefridus Canonicus Moguntinus, Trevirensis, & Paderbornensis, Præpositus Meschedensis, natus An. 1570. Kal. Februarii. ægrotus in itinere moritur prope Sigenam in Comitatu Nassaviæ An. 1624. 11. Septemb. sepultus Attendoriæ in Æde Parochiali.

Theo-

Theodorus natus An. 1585. 24. Maii, obiit 23. Decemb.
sepultus in Vefchede.

Goda nata An. 1574. 23. Julii. Uxor Bernardi ab Heiden ex Brucl
desponfa An. 1594. 30. Novembris.

Anna nata 1577. 23. Novemb. Uxor Georgii ab Oenhafen in Eckholt, Sa-
trapæ Paderbornensis in Neuhaus. desponfa An. 1600. 6. Februarii. mori-
tur An. 1641. 3. Martii singularis probitatis matrona.

Helena Monialis ordinis S. Benedicti trans aquas Monasterii. nata An. 1580.
moritur An. 1647. 3. Aprilis magnâ sanctitatis opinione.

Othilia nata An. 1582. 6. Octob. eodem moritur.

Elifabeta nata An. 1587. 9. Januarii. Uxor Christophori ab Horde in Stor-
mede, & Erinckerfeldt. desponfa An. 1608. 15. Junii. moritur An. 1632.
5. Novemb. sepulta in Stormede 22. Novemb.

Fridericus Furstenbergius, S. R. I. Libro Baro. natus in Koningstein An. 1618.
31. Octob. circa horam tertiam pomeridianam, baptizatus 20. Novemb.
Cubicularius aureæ clavjs, & intimus consiliarius Colonienfis, & Paderb.
Satrapa in Fredeberg, Advocatus hæreditarius in Graffschafft, Dynasta in
Bilstein, Waldenburg, & in Oberenkirchen. Optimis literis in Germa-
nia, Italia, & Gallia excultus, in diversis legationibus, & S. R. I. Comitibus
prudentiam, fidem, & eloquentiam suam ostendit. An. 1646. 29. Janua-
rii Ferdinandi, & An. 1651. 6. Januarii Maximiliani Henrici Electorum
Colonienfium intimis consiliis admovetur. An. 1652. 19. Febr. de Bilste-
nienfi, & Waldenburgensi dynastia, sibi suisque in beneficium jam olim con-
cessa, cum Ordinibus Ducatus Westphaliæ transigit, & An. 1653. 12. No-
vemb. diuturnam ac difficilem litem de Advocatia Monasterii Graffschafft,
quam cum Abbate, & Cœnobitis Graffschafftanis avus ejus ac parens habue-
rant, certis legibus componit. An 1654. mense Aprili. Electoribus Mo-
guntino, Colonienfi, & Trevirensi arcem Hammerstein ad Rhenum à Lo-
tharingis infessam, & vicinæ diu multumque gravem expugnantibus, ipse
copiis Colonienfibus imperat. Patriæ inprimis amans, & amatus, in arce
sua Herdringa piè moritur An. 1662. 7. Julii. Attendoriæ 10. Julii, sub
vesperam in templo PP. Franciscanorum, juxta primam conjugem, sine
pompa funebri, quam vetuerat, tumulatus. Prima ejus Uxor Anna Cathari-
na de Petra ex castro Leyen, filia Joannis Caspari von und zu der Leyen,
Domini in Eltz, Trevirensis consiliarii, & præfecti in Munstermeyfelt,
Cobern, & Alcken, & Catharinæ de Metternich, sororis Lotharii Archi-
episcopi Trevirensis. Nupta in Laenstein An. 1645. 23. Decemb. defuncta
in Bilstein An. 1658. 11. Martii. Attendoriæ sepulta 3. April. in templo
PP. Franciscanorum strictioris observantiæ, pia inprimis femina. Altera
fuit

fuit Maria Elifabetha de Breidtbach ex Borresheim , filia Wolfgangi Henrici de Breidtbach , vicedomini , & intimi consilii Moguntini , dynastæ in Borresheim , & Mariæ Magdalænæ Dominæ in Eltz. Nupta An. 1659. 9. Junii in Borresheim.

Theodorus Gasparus Canonicus Senior Moguntinus , Spirensis , & ad S. Albanum Moguntia. in exercitu Regis Catholici Chiliarchus legionis equestris in Belgio , nascitur in Königstein An. 1615, 9. Martii.

Wilhelmus Chorepiscopus Trevirensis S. Mauritii in Tholeia, Præpositus Monasteriensis , Canonicus Salisburgensis , Paderbornensis , & Leodiensis , Præpositus in Bustrorf , & Meschede , Prior S. Mariæ de Campeio in Alpibus Tridentinis , intimus consiliarius Salisburgensis , & Monasteriensis , Alexandri VII. Clementis IX. & Clementis X. PPP. Maximorum Cubicularius intimus , multis ad Cæsarem , Principes , & Comitum Imperii legationibus clarus. Nascitur Bilsteinii An. 1623. 13. Novemb. circa horam tertiam matutinam , baptizatus 26. Novemb. sponse Wilhelmo de Westphael Archiatrapâ Paderbornensis Diœcesis.

Ferdinandus Canonicus Hildesienfis , Paderbornensis , & Monasteriensis , Præpositus S. Crucis in Hildesheim , Prior S. Mariæ de Campeio in Alpibus Tridentinis , Alexandri VII. P. O. M. Cubicularius intimus. An. 1661. 20. Aprilis , dum Romæ versatur , absens eligitur : 30. Maii confirmatur , 6. Junii in Urbe ab Eminentissimo Julio Rospigliosio Cardinale , pòst verò Clemente IX. P. M. consecratur , & 4. Octob. Paderbornæ inauguratur Episcopus ac Princeps Paderbornensis. An. verò 1667. 19. Julii eligitur , & An. 1668. 30. Aprilis confirmatur Coadjutor , & Successor Monasteriensis. Ejus symbolum , *Suaviter & Fortiter*. Nascitur Bilsteinii An. 1626. 21. Octob. baptizatur 29. Novemb. sponforibus Ferdinando Electore Coloniensi , & utriusque Bavariæ Duce , & Annâ de Furstenberg conjuge Georgii ab Oenhausen in Eckholt.

Franciscus Wilhelmus Archicommandator Ordinis Teutonici per Westphaliam , Commandator in Mulheim , & Monasterii ad S. Georgium , intimus Consiliarius Paderbornensis. Nascitur Herdringæ An. 1628. 29. Septemb. An. 1650. 14. Febr. Mulhemii inauguratur Eques Ordinis Teutonici. An. 1666. 15. Decemb. eligitur Coadjutor , & An. 1671. 20. Maii in Capitulo Generali Marienheimii præfens confirmatur Archicommandator Baliviæ Ordinis Teutonici in Westphalia.

Joannes Adolphus , Camerarius & Canonicus Paderbornensis , Hildesienfis , & Monasteriensis , Præpositus S. Crucis in Hildesheim , Satrapa in Bilstein , Waldenburg , & Fredeburg. Nascitur Colonia An. 1631. 16. Martii inter horam octavam , & nonam matutinam.

Anna Ursula nascitur An. 1609. 16. Augusti , moritur eodem die.

Maria Catharina nata An. 1611. 28. Januarii, inter horam nonam & decimam vespertinam. uxor Georgii Christophori Baronis ab Haselang, utriusque Bavarix hereditarii aulae praefecti, Electoris Bavarix cubiculo praepositi, consiliiarii intimi, & dynastae in Hochkammer & Gibingen. desponsa Coloniae An. 1635. mense Febr.

Anna Barbara Ordinis S. Francisci Monialis Capucina Coloniae. Nascitur An. 1612. feriâ 4. Paschatis in Königstein, baptizata 14. Maii.

Ursula nata in Königstein An. 1614. 6. Junii, inter 6. & 7. horam matutinam, Decanissa in Herse. moritur An. 1667. 30. Junii, singularibus virtutibus praedita, sepulta in templo Herficiensi.

Othilia An. 1643. 7. Junii desponsa Bernardo de Plettenberg in Lenhausen, Bergstrate, & Frilentorp, Ordinum Westphaliae Deputato.

Joannes infans moritur.

Joannes Godefridus natus An. 1622. 31. Januarii infans moritur.

Anna Wilhelma nata An. 1620. obiit dysenteria An. 1624. 4. Septemb.

Anna Helena infans moritur.

Anna infans moritur.

EX PRIMA CONJUGE.

Franciscus Emericus, Metropolitanae, & Nobilis Collegatae Ecclesiae S. Albani Canonicus Moguntiae. nascitur Bilstenii An. 1646. 7. Octob. defunctus Lugduni Galliarum An. 1667. 16. Decemb. & ibidem sepultus.

Anna Elisabetha, uxor Joannis Matthiae de Nehem in Sundermüllen, Satrapae Osnabrugensis in Furstenaw & Vorden. nupta An. 1667. 20. Febr. nata An. 1648. 15. Februarii Bilstenii.

Fridericus natus An. 1649. 23. Januarii Bilstenii, suscepto baptismo moritur, sepultus in Vefchede.

Wilhelmus nascitur An. 1650. 27. Jan. Bilstenii, & accepto baptismo moritur, in Vefchede sepultus.

Anna Margaretha Ursula nascitur 1651. 9. April. moritur An. 1652. 9. Martii. sepulta Bonnæ apud PP. Franciscanos Minores.

Maximilianus Henricus designatus Satrapa in Bilstein, Waldenburg, & Fredeburg, nascitur Bonnæ An. 1654. 13. Maii, intra horam quartam & quintam matutinam. Moritur Heidelbergæ, ubi Jurisprudentiae operam dabat, omnibus Ecclesiae Catholicae Sacramentis munitus, An. 1671. 6. Aprilis hora 4. matutina, sepultus Moguntiae in aede Metropolitana, in sacello Propatruui sui Friderici Canonici Moguntini & Paderbornensis.

Maria Barbara nascitur Herdringæ An. 1655. 4. Decemb. baptizata altero die. Nupta A. 1671. 10. Maii Melchiori Godefrido Lib. Baroni de Hatzfeld, Dynastae in Wildenberg, Domino in Schönstein, Werther, & Mertens.

Wil-

Wilhelmus Ferdinandus nascitur Herdringæ An. 1657. 9. Julii. moritur Bilstenii An. 1658. 12. Martii, sepultus Attendoriæ unâ cum matre in templo PP. Franciscanorum.

EX ALTERA CONJUGE.

Anna Maria Magdalena nascitur Snellenbergæ An 1660. 22. Martii.

Ferdinandus Canonicus Moguntinus & Paderbornensis, nascitur An. 1661.

22. Augusti, circa horam nonam matutinam Snellenbergæ, baptizatus 4. Septembr. testibus Ferdinando Episcopo & Principe Paderbornensi, & Mariâ Jacobâ ab Eltz Abbatisâ Monasterii Marienrhat.

5. SIC MEA DOCTRINÆ PRECOR, ET VIRTUTIS AVITÆ

LAUDE, VELUT GEMINA STET TRABE FULTA DOMUS.]

Domus *Furstenbergica*, more omnium antiquarum tam illustrium, quàm nobilium familiarum, primordia generis sui, armis debet & militiæ, progressum verò atque incrementum, doctrinæ & liberalium artium disciplinis, quibus hoc & superiori sæculo ita incubuit, ut Archisatraparum, Marefcallorum, Satraparum, Legatorum, intimorumque Consiliariorum munera, Ecclesiasticas dignitates, Præsulum honores, Maximorum Pontificum, & Cæsarum gratiam, titulos Principum, atque infulas Episcopales indè promeruerit. Alterum hujus stirpis fulcrum jure dixeris AVITAM VIRTUTEM, quæ summam in Catholica religione constantiam, pietatem erga Deum, fidem & obsequium erga Principem, singularem patriæ caritatem, in egenos & afflictos homines misericordiam, erga religiosas familias benevolentiam, sacrorum curam, & præcipuum Ecclesiasticæ vitæ studium, fraternamque concordiam nunquam interruptam in se complectitur. His, tanquam *binis gentilitiis trabibus*, dum posteritas innitetur, ruinæ usque secura stabit perennabitque. Nequa verò doctrinæ, & virtutis avitæ exempla posterius desiderent, in quæ continuò oculos possint conjicere, præsentem genealogiam contexuimus, eique nonnulla *Furstenbergiorum* monumenta, pleraque Paderbornensibus affinia, modò subjicimus.

A R X N E U H U S A N A

A THEODORO EPISCOPO ET PRINCIPE PADER-
BORNENSI, AD CONFLUENTES LUPPLÆ ET
ALISONIS, EXSTRUCTA.

HANC STRUIT. ÆRE SUO. THEODORUS. EPISCOPUS. AULAM
EX FÜRSTENBERGIS. STEMMATE. NATUS. AVIS
ANNO. MILLENO. QUINGENTENO. NONAGENO
TALIS. AB ELECTO. PRINCIPE. QUARTUS. ERAT

A R X W E V E L S B U R G

AB EODEM ÆDIFICATA.

ARX. CUM. DISTRICTU. PATULIS. INHONORA. RUINIS
IN. THEODORI. USUM. PRÆSULIS. ILLA. VENIT
ÆRE. SUO. PRIMUS. TITULUM. QUI. INFORMAT. INANEM
ET. VALIDA. MUROS. EXHIBET. ARTE. NOVOS.
FÜRSTENBERGIACÆ. PRINCEPS. DECUS. INCLYTE. STIRPIS
SEDI. HOC. QUO. CARUIT. TRADERE. PERGE. TUÆ

H E R I S I A

AB OTHILIA FÜRSTENBERGIA, ABBATIS-
SA HERISIENSI, INSIGNI DOMICI-
LIO ORNATA.

OMINE. FELICI. DE. PRINCIPE. COGNITA. MONTE
NEC. MINUS. AGNATO. HOC. OMINE. NOMEN. HABENS.
OTHILIA. HERISIÆ. SACRIS. ÆVOQUE. SEQUENTI
HANC. SUPERUM. FLAGRANS. FECIT. AMORE. DOMUM
IN-

INSCRIPTIO VESTIBULI
ACADEMIÆ THEODORIANÆ
P A D E R B O R N Æ .

THEODORUS. A. FURSTENBERG. DEL. AC. SEDIS. APOSTOLICÆ. GRATIA. ECCLESIAË. PADERBORNENSIS. ANTISTES AC. S. R. I. PRINCEPS. AFFECTU. ZELOQUE. BONI. PUBLICI QUA. RELIGIONE. QUA. SAPIENTIA. PROCURANDI. PROPAGANDIQUE. RELIGIONI. QUIDEM. TEMPLUM. SAPIENTIAË. VERO. GYMNASIUM. ACADEMICUM. COLLEGIUM PORRO. PATRIBUS. SOCIETATIS. JESU. TANQUAM. FIDIS UTRIUSQUE. THESAURI. DISPENSATORIBUS ÆTERNUM. CONSECRAVIT

ANNO. EPISCOPATVS
SVI. PADERBORNENSIS
TRIGESIMO

CUI. VIVO. MORTUOQUE
BENE. QUISQUIS. ISTA. PER-
LEGES. APPRECARE

M O N U M E N T U M

IN LAPIDE MARMOREO SNELLENBERGÆ CONSPICUUM.

REVERENDISSIMORUM. SERENISSIMORUM. ET. ILLUSTRISSIMORUM. ARCHIEPISCOPORUM. ET. EPISCOPORUM ELECTORUM. AC. PRINCIPUM. D. DOMINORUM. WOLFFGANGI. ET. JOANNIS. ADAMI. MOGUNTINORUM. D. DOMINORUM. FRIDERICI. SALENTINI. GEBHARDI. AC. ERNESTI. COLONIENSIVM. DOMINI. THEODORI. PADERBORNENSIS. FIDELIS. CONSILIARIUS. NONUM. AD. CÆSAREM ET. IMPERIALES. CONVENTUS. LEGATUS. PRÆFECTUS. IN BILSTEIN. FREDEBURG. WALDENBURG. LENNE FRITZLAR. ET. NAUMBURG

CASPAR. A. FURSTENBERG. EX. WATERLAPP. &c.
JURIS. LICENTIATUS. IMPERII. LIBER. NOBILIS. RHENANI. TRACTUS.

HANC. ARCEM. RUINOSAM. ET. COLLAPSAM. ΤΗΝ. ΣΚΙΑΤΡΟΦΙΑΝ. ET. POSTERIS. SUI. IN. SUI. MEMORIAM. COMPARAVIT. CONSECRAVIT. ET. DONAVIT
PERGITE

MONUMENTA
ARX ET JURISDICTIONE

B U R A N A.

MEMORIÆ SACRUM

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET. COMES PYRMONTANUS. COMPOSITA. DIFFICILI. AC. DIUTURNA CONTROVERSIA. ET. COLLEGII. SOC. JESU. HIC. DESIGNATI FUNDATIONE. APOSTOLICA. AUCTORITATE. VARBURGUM. TRANSLATA. DIVINÆ. GLORIÆ. INCREMENTO. ANIMARUM. SALUTI. ET. REIPUB. TRANQUILLITATI. CONSULUIT. FEUDUM. BURANUM. ECCLESIAE. SUÆ VENDICAVIT. PROLATUS. JURISDICTIONIS. FINES. CONSTITUIT ARCEM. HANC. SIBI. SUISQUE. SUCCESSORIBUS. ACQUISIVIT
AN. MDCLXII

TEMPLUM PAROCHIALE
IN SUPERIORI TUDORP INSTAURATUM.

MEMORIÆ SACRUM

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET. COMES PYRMONTANUS. TEMPLUM. ET. TURRIM. DE. CÆLO TACTAM. INSTAURAVIT
AN. MDCLXIII

ÆDES S. MICHAELIS ARCHANGELI
IN PAGO WIRRIESSEN TRANS VISURGIM, E REGIONE HERISTALLI, EXSTRUCTA ET DOTATA.

D. O. M. S.

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET. COMES PYRMONTANUS. SACELLUM. S. MICHAELIS. ARCHANGELI. EXSTRUXIT. ORNAVIT. DEDICAVIT
AN. MDCLXIII

TEM-

T E M P L U M P A R O C H I A L E
 I N P A G O C O R B E K E Æ D I F I C A T U M .

D. O. M. S

F E R D I N A N D U S . D E I . E T . A P O S T O L I C Æ . S E D I S
 G R A T I A . E P I S C O P U S . P A D E R B O R N E N S I S . S . R . I
 P R I N C E P S . E T . C O M E S . P Y R M O N T A N U S

T E M P L U M . S A N C T I . B L A S I I . E P I S C O P I . E T
 M A R T Y R I S . F U N D I T U S . C O L L A P S U M
 R E S T I T U I T . E T . O R N A V I T
 A N . M D C L X I I I .

S A C E L L U M S S . P H I L I P P I E T J A C O B I
 I N M O N T E F U R S T E N B E R G R E S T I T U T U M .

D. O. M. S

F E R D I N A N D U S . D . G . E P I S C O P U S . P A D E R -
 B O R N E N S I S . S . R . I . P R I N C E P S . E T
 C O M E S . P Y R M O N T A N U S

S A C E L L U M . G E N T I L I T I U M . S S . P H I L I P P O . E T
 J A C O B O . A P O S T . A N T I Q U A . F U R S T E N B E R G I O -
 R U M . R E L I G I O N E . P O S I T U M . T H E O D O R I . E P I -
 S C O P I . P A D E R B O R N E N S I S . M A G N I . P A T R U I . S U I
 I M P E N S I S . R E F E C T U M . I N J U R I A . D E I N D E . T E M -
 P O R I S . E T . B E L L O R U M . I T E R U M . L A B E F A C T A -
 T U M . I N S T A U R A V I T . O R N A V I T . A M P L I A V I T
 A N . M D C L X V .

T E M -

T E M P L U M P A R O C H I A L E
 I N O B E R N K I R C H E N , F U R S T E N B E R G I O R U M
 D Y N A S T I A , E X S T R U C T U M .

D. O. M. S

F E R D I N A N D O . D E I . E T . A P O S T O L I C Æ . S E D I S . G R A T I A
 E P I S C O P O . P A D E R B O R N E N S I . S . R . I . P R I N C I P I . E T
 C O M I T I . P Y R M O N T A N O . H U J U S . E C C L E S I Æ . I N
 O B E R N K I R C H E N . S . G E R D R U D I . V I R G . S A C R Æ
 R E S T I T U T O R I . B E N E F I C E N T I S S I M O

T H E O D O R U S . C A S P A R U S . M O G U N T I N U S . E T . S P I R E N S I S
 C A N O N I C U S . E T . C O N S I L I A R I U S . W I L H E L M U S . S . D . N . A
 L E X A N D R I . V I I . P . O . M . C U B I C U L A R I U S . I N T I M U S . P R Æ
 P O S I T U S . M O N A S T E R I E N S I S . C A N O N I C U S . T R E V I R E N S I S
 S A L I S B U R G E N S I S . E T . P A D E R B O R N E N S I S . P R Æ P O S I T U S . I N
 B U S T O R F F . P R I O R . S . M A R I Æ . D E . C A M P E I O . I N . A L P I B U S
 T R I D E N T I N I S . S A L I S B U R G E N S I S . E T . M O N A S T E R I E N S I S
 C O N S I L I A R I U S . I N T I M U S . F R A N C I S C U S . W I L H E L M U S . O R
 D I N I S . T E U T O N I C I . E Q U E S . C O M M E N D A T O R . I N . B R A C K E L
 M A R E S C A L L U S . A U L I C U S . E T . C O N S I L I A R I U S . P A D E R B O R
 N E N S I S . J O A N N E S . A D O L P H U S . H I L D E S I E N S I S . M O N A S T E
 R I E N S I S . E T . P A D E R B O R N E N S I S . C A N O N I C U S . E T . C A
 M E R A R I U S . S A T R A P A . I N . B I L S T E I N . W A L D E N
 B U R G . E T . F R E D E B U R G . F R A T R E S . G E R M A N I

E T . F R I D E R I C I . F R A T R I S . S U I . S A T R A P Æ . I N . B I L S T E I N
 W A L D E N B U R G . E T . F R E D E B U R G . C O L O N I E N S I S E T . P A
 D E R B O R N E N S I S . I N T I M I . C O N S I L I A R I I . S U P E R S T I T E S . F I L I I
 F R A N C I S C U S . E M E R I C U S . C A N O N I C U S . M O G U N T I N U S
 M A X I M I L I A N U S . H E N R I C U S . E T . F E R D I N A N D U S . L I B E R I
 B A R O N E S . D E . F U R S T E N B E R G . I N . S N E L L E N B E R G . F U R
 S T E N B E R G . W A T E R L A P P . H E R D R I N G E N A D V O C A T I
 H E R E D I T A R I I I N . G R A F F S C H A F F T . D Y N A S T Æ . I N
 O B E R N K I R C H E N . G R A T I . D E M I S S I Q U E . I N . F R A
 T R E M . P A T R U U M . E T . P R I N C I P E M . S U U M
 A N I M I . M O N U M E N T U M . P O S U E R U N T

A N . M D C L X V

M O N A -

P A D E R B O R N E N S I A . 305

MONASTERIUM
B R A C U L E N S E

PP. CAPUCINORUM ORDINIS S. FRANCISCI
ÆDIFICATUM.

D. O. M. S

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRA-
TIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. S. R. I. PRIN-
CEPS. ET. COMES. PYRMONTANUS

FRATRUM. CAPUCINORUM. ORDINIS. S. FRANCISCI
BRAKELÆ. FUNDATOR. MONASTERIUM. S. KI-
LIANI. EPISC. ET. MARTYR. EXSTRUXIT
AN. MDCLXV

TEMPLUM MONASTERII
IN GRAFFSCHAFFT, ORD. S. BENEDICTI,
EXORNATUM.

D. O. M. S

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS GRA-
TIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. S. R. I. PRIN-
CEPS. ET. COMES. PYRMONTANUS

AD. SUAM. SUORUMQUE. FRIDERICI. PROAVI. CASPARIS
AVI. FRIDERICI. PATRIS. ET. FRIDERICI. FRATRIS. L. B. DE
FURSTENBERG. HUIUS. MONASTERII. IN. GRAFFSCHAFFT
ADVOCATORUM. MEMORIAM. DONATO. PERPETUO
CENSU. QUINQUE. SACRA. ANNIVERSARIA. SOLEMNI. RI-
TU. CELEBRANDA. INSTITUIT. ET. TEMPLUM. ARA
MAXIMA. ET. NOVIS. IN. UTROQUE. LATERE
POSITIS. ALTARIBUS. EXORNAVIT
AN. MDCLXV

Qq

TEM-

TE M P L U M P A R O C H I A L E
IN CLEINENBERG REPARATUM.

D. O. M. S.

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRA-
TIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. S. R. I. PRIN-
CEPS. ET. COMES. PYRMONTANUS

PAROCHIALEM. S. CYRIACI. MART. ECCLESIAM
MALE. TECTAM. ET. VETUSTATE. COLLA-
BENTEM. REFECIT
AN. MDCLXVI

TE M P L U M B U S T O R F F I A N U M,
ARA MAXIMA ET PORTICU ORNATUM
PADERBORNÆ.

D. O. M. S.

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRA-
TIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. S. R. I. PRIN-
CEPS. ET. COMES. PYRMONTANUS

ÆDEM. DIVORUM. PETRI. ET. ANDRÆ. APOSTOLO-
RUM. AD. FORMAM. HIEROSOLYMITANÆ. EC-
CLESIAE. OLIM. CONSTRUCTAM. EXORNAVIT
AN. MDCLXVI

TEM-

P A D E R B O R N E N S I A . 307
T E M P L U M P A R O C H I A L E
N E U H U S I I .

D. O. M. S

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRA-
TIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. S. R. I. PRIN-
CEPS. ET. COMES. PYRMONTANUS

ÆDEM. SS. HENRICI. IMP. ET. CHUNIGUNDÆ. AUG. AD
DIVINI. CULTUS. INCREMENTUM. ANIMARUM
SALUTEM. ET. PUBLICAM. COMMODITATEM
A. FUNDAMENTIS. EXSTRUXIT
AN. MDCLXVI

S E P U L C R U M

PRIMORUM EPISCOPORUM PADERBOR-
NENSIIUM, RESTAURATUM IN CRY-
PTA ÆDIS CATHEDRALIS.

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRA-
TIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. S. R. I. PRIN-
CEPS. ET. COMES. PYRMONTANUS

PRIMORUM. HUIUS. ECCLESIAE. EPISCOPORUM. CORPO-
RA. AN. DOM. INCARNAT. MLXVIII. INDICT. VI. HENRI-
CI. IV. IMP. AN. XIII. ORDINATIONIS. VERO. IMMADI. EPI-
SCOPI. PADERBORNENSIS. AN. XVI. INVENTA. ET. COLLE-
CTA. TRANSLATA. AUTEM. ET. SEPULTA. VII. ID. SE-
PTEMB. NE. RECLUSO. SUPERIORIBUS. TEMPORIBUS. SE-
PULCRO. NEGLECTA. DIUTIUS. JACERENT. INSTAU-
RATO. PRISTINO. MONUMENTO. COMPOSUIT
ET. ANTIQUÆ. VENERATIONIS. MEMO-
RIAM. RENOVAVIT
AN. MDCLXVI

SACELLUM S. PHILIPPI NERII
EXSTRUCTUM NEUHUSII.

S. PHILIPPO. NERIO. CONF. FERDINANDUS. DEI. ET. APO-
STOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS
ELECTUS. COADJUTOR. MONASTERIENSIS. S. R. F
PRINCEPS. ET. COMES. PYRMONTANUS

GRAVI. MORBO. LIBERATUS. SACELLUM
EX. VOTO. POSITUM. PERFECIT
AN. MDCLXVII

ÆDES S. AGATHÆ VIRG. ET MART.
POSITA IN SIDDESSEN.

D. O. M. S

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRA-
TIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET
COMES. PYRMONTANUS

SACELLUM. D. AGATHÆ. VIRG. ET. MART. AD
- INCOLARUM. RELIGIONEM. AMPLIFI-
CANDAM. EXSTRUXIT
AN. MDCLXVIII

EPI-

EPITAPHIUM
THEODORI ADOLPHI,

EPISCOPI ET PRINCIPIS PADERBORNENSIS,
IN ÆDE CATHEDRALI, E REGIONE MAU-
SOLEI THEODORIANI, SEPULTI.

D. O. M. S

H. S. E

THEODORUS. ADOLPHUS. D. G. EPISCOPUS. PADERBOR-
NENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET. COMES. PYRMONTANUS

QUI. NOBILISSIMA. RECKIORUM. IN. CURL. FAMILIA. OR-
TUS. PRÆSTANTI. INGÉNIO. DOCTRINA. ET. MAGNARUM
RERUM. USU. PRÆDITUS. PERQUE. OMNES. DIGNITA-
TUM. GRADUS. AD. EPISCOPATUM. ERECTUS. AFFLICTIS-
SIMAM. PROVINCIAM. SINGULARI. TUM. RELIGIONIS
TUM. PRUDENTIÆ. LAUDE. ADMINISTRAVIT. ÆDEM. CA-
THEDRALEM. ARA. MAXIMA. THOLO. SACELLO. ORNAVIT
ARCES. DIOECESIS. SUÆ. SUECICO. BELLO. VASTATAS. ET
EXUSTAS. MAJOREM. PARTEM. RESTITUIT. TEMPLUM
VIRGINUM. CAPUCINARUM. EXSTRUXIT. COLLEGIO. CA-
NONICORUM. PRIMARIÆ. HUIUS. ECCLESIAE. ANNIVER-
SARIAM. SUI. MEMORIAM. ET. OPTIMI. PASTORIS. EXEM-
PLUM. SUCCESSORIBUS. IMITANDUM. RELIQUIT
PIE. UT. VIXIT. DEF. III. KAL. FEB
AN. MDCLXI

VIXIT. AUTEM. AN. LIX. MENS. VII. DIES. XIII

PRÆFUIT. AN. X. MENS. II. DIES. XXVIII

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA
EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. ELECTUS. ET. CONFIR-
MATUS. COADJUTOR. MONASTERIENSIS. S. R. I
PRINCEPS. ET. COMES. PYRMONTANUS

DECESSORI. SUO. DE. SE. ET. R. P. OPTIME. MERITO
H. M. P. AN. M. DCLXVIII

Qq 3

COE-

COENOBIIUM ET TEMPLUM
 P P. P R Æ D I C A T O R U M
 ORD. S. DOMINICI,
 RESTITUTUM ET ORNATUM WARBURGI.
 MEMORIÆ. SACRUM

FERDINANDO. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA
 EPISCOPO. PADERBORNENSI. COADJUTORI. MONASTE-
 RIENSI. S. R. I. PRINCIPI. COMITI. PYRMONTANO. ET. LIB
 BARONI. DE. FURSTENBERG. HUIJUS. TEMPLI. ET. MONA-
 STERII. B. MARIÆ. VIRGINIS. IN. VINEA. VETUSTATE
 COLLABENTIS. INSTAURATORI. BENEFICENTISSIMO

CRESCENTIUS. BOEKER. PRIOR. ET. CONVENTUS
 WARBURGENSIS. ORD. PRÆDICATORUM
 MONUMENTUM. HOC. POSUERUNT
 AN. MDCLXIX

TEMPLUM S. CRUCIS,
 EXSTRUCTUM IN ALTENBECA.

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA
 EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR. MONASTE-
 RIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET. COMES. PYRMONTANUS

AD. CONSERVANDAM. AUGENDAMQUE. HOC. IN. LO-
 CO. ANTIQUAM. S. CRUCIS. VENERATIONEM
 P. C. AN. MDC. LXIX

SACELLUM S. ANNÆ,
EXSTRUCTUM IN AMERUNGEN.

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA
EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR. MONASTE-
RIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET. COMES. PYRMONTANUS
VETUSTO. SACELLO. S. ANNÆ. COLLAPSO. PRO. SUA
IN. DEIPARÆ. VIRGINIS. MATREM. PIETATE
NOVAM. HANC. ÆDICULAM
P. C. AN. MDCLXIX

TEMPLUM PAROCHIALE
IN LICHTENAW, RESTITUTUM ET EXORNATUM.

D. O. M. S.

FERDINANDUS. DEI. GRATIA. EPISCOPUS. PADER-
BORNENSIS. COADJUTOR. MONASTERIENSIS. S. R. I.
PRINCEPS. COMES. PYRMONTANUS
ÆDEM. PAROCHIALEM. S. KILIANI. MARTYRIS
VETUSTATE. ET. INCENDIO. DEFORMATAM
RESTITUIT. ORNAVITQUE
AN. MDCLXX

TEMPLUM CUM MONASTERIO
P P. FRANCISCANORUM
STRICTIORIS OBSERVANTIÆ, D. JOSEPHO
SACRUM, PADERBORNÆ A FUNDAM-
MENTIS EXSTRUCTUM.

FERDINANDUS. D. G. EPISCOPUS. PADERBORN. COADJU-
TOR. MONASTERIENS. S. R. I. PRINCEPS. COM. PYRMONT
LIB. BARO. DE. FURSTENBERG. IN. HONOREM. S. JOSEPHI
DEIPARÆ. VIRGINIS. SPONSI. TEMPLUM. CUM. MONA-
STERIO. PP. FRANCISCANORUM. STRICT. OBSER-
VANTIÆ. A. FUNDAMENTIS. EXSTRUXIT
AN. MDCLXXI

MAUSOLEUM

THEODORI, EPISCOPI

ET PRINCIPIS PADERBORNENSIS,

IN ÆDE CATHEDRALI,

QUOD FRIDERICUS FURSTENBERGIUS, FRATRIS
EJUS FILIUS, PERFICIENDUM CURAVIT.

PRINCIPIS. HIC. TUMULUS. THEODORI. EST. CARMINA
QUÆRIS

GRANDIBUS. IN. TUMULI. MARMORE. SCRIPTA. NOTIS
ASPICE. TEMPLA. ARAS. ARCES. COLLEGIA. LIBROS
ASPICE. VEL. TUMULI. QUEM. MODO. CERNIS. OPUS
NIL. REFERT. ISTIS. ALIUD. SUPER. ADDERE. CARMEN
CUM. LAPIDES. CLAMENT. CARMINA. JURE. TACENT

THEODORUS. E. FAMILIA	DECESSIT. ANNO. CHRI-
FURSTENBERGIACA. DEI. ET	STIANO. MDCXVIII. DIE
APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA	IV. MENSIS. DECEMB.
ECCLESIÆ. PADERBORNEN-	ÆTATIS. SUÆ. LXXI. CUM
SIS. EPISCOPUS. S. R. I. PRIN-	PER. ANNOS. XXXIII. DIOE-
CEPS. IN. HOC. SEPULCHRO	CESIN. PADERBORN. DIF-
QUOD. VIVUS. AC. VALENS	FICILLIMIS. TEMPORIBUS.
FACIENDUM. SIBI. LOCAVIT	GUBERNASSET
NOVISSIMAM. TUBAM. EXSPE-	
CTAT	

MORS. CERTA SCIO. QUOD ET. RURSUM MORTUUS	UT. VIVAS. VI-
EST. INCER-	REDEMP TOR
REDEMP TOR	CIRCUMDA-
CIRCUMDA-	UT. VIVAS. VI-
UT. VIVAS. VI-	T A. DIES. NE-
T A. DIES. NE-	MEUS. VIVIT
MEUS. VIVIT	BOR. PELLE
BOR. PELLE	VUS. MORIA-
VUS. MORIA-	QUE. CERTA ET. IN. NOVIS-
QUE. CERTA ET. IN. NOVIS-	MEA. ET. IN
MEA. ET. IN	RIS. OPOR-
RIS. OPOR-	TUORUM
TUORUM	SIMO. DIE. DE
SIMO. DIE. DE	CARNE. MEA
CARNE. MEA	TET. ERGO
TET. ERGO	CURA. TIBI
CURA. TIBI	TERRA. SUR-
TERRA. SUR-	VIDEBO
VIDEBO	DISCE. PRIUS
DISCE. PRIUS	TUMULUM
TUMULUM	RECTURUS
RECTURUS	DEUM. MEUM
DEUM. MEUM	QUAM. MO-
QUAM. MO-	SI. SAPIS. IPSE
SI. SAPIS. IPSE	SUM. JOB. XIX
SUM. JOB. XIX	Ibidem
Ibidem	RIARE. MORI
RIARE. MORI	LOCA

EPI.

E P I T A P H I U M

CASPARI DE FURSTENBERG,

ARCHISATRAPÆ WESTPHALIÆ

ARENSBERGÆ IN TEMPLO WEDING-

HUSANO TUMULATI.

CASPARO. A. FURSTENBERG. VIRO. PRÆNOBILI. AC
 STRENUO. QUI. ANNO. ÆTATIS. XIX. LICENTIAM. V. J. AD-
 EPTUS. ET. EXCULTUS. DOCTRINÆ. PRUDENTIÆ. QUE. AR-
 TIBUS. PRÆFECTURIS. AMPLISSIMIS. REGENDIS. DANDO
 CONSILIO. PRINCIPPP. MOGUNT. COLON. PADERB. DIF-
 FICILLIMIS. LEGATIONIBUS. OBEUNDIS. INCREDI-
 BILI. FIDE. LABORE. INTEGRITATE. CONSTAN-
 TIA. CALAMITOSIS. REIP. TEMPORIBUS. RE-
 LIGIONI. CATHOLICÆ. ROMANO. IM-
 PERIO. PATRIÆ. SER VIVIT

FRIDERICUS. A. FURSTENBERG. PARENTI. OPT. MERITO
 POSUIT. VIXIT. ANNOS. LXXII. MENSES. IV. DIES. II. SATRA-
 PIAM. IN. BILSTEIN. WALDENBURG. ET. FREDEBURG. AN-
 NOS. XLIX. ADMINISTRAVIT. ARCHISATRAPA. WESTPHA-
 LIÆ. IN. ARENSBERG. FUT. ANNOS. V. OMNIBUS. IMPE-
 RII. CONVENTIBUS. QUI. ANNIS. XL. HABITI. INTERFUIT
 VEL. LEGATUS. VEL. A. CONSILII. PRIMORIBUS. OBIT
 ANNO. SALUTIS. MDCXVIII. III. NON. MARTII
 RELICTO. OB. BENE. PROMERITA. INGEN-
 TI. PATRIÆ. LUCTU. CUJUS. ANIMA
 REQUIESCAT. IN. PACE. AMEN

E P I T A P H I U M

FRIDERICI DE FURSTENBERG,

SATRAPÆ IN WERLE, BILSTEIN,
ET WALDENBURG.

D. O. M. S

E T M E M O R I Æ

FRIDERICI. DE. FURSTENBERG. EX. WATERLAPP. IV. ELE-
CTORUM. COLONIENSII. CONSILIARII. INTIMI. ET. SA-
TRAPÆ. IN. WERLE. BILSTEIN. ET. WALDENBURG. QUI
SUA. INTEGRITATE. DOCTRINA. RELIGIONE. PRUDEN-
TIA. DICENDI. VI. CUM. IN. PATRIÆ. NEGOTIIS. TUM. IN
PUBLICIS. IMPERII. CONVENTIBUS. SÆPENUMERO
COGNITA. IMMORTALEM. LAUDEM. PROME-
RITUS. DECESSIT. AN. MDLXVII. XII. KAL
APRIL. NATUS. AN. LVII. SCHE-
DÆ. SEPULTUS

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRA-
TIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET. CO-
MES. PYRMONTANUS. PROAVO. SUO.

M. H. P

E P I T A P H I U M

ANNÆ A WESTPHALEN,

CONJUGIS FRIDERICI DE FURSTENBERG,

SATRAPÆ IN WERLE, BILSTEIN,

ET WALDENBURG.

D. O. M. S

E T M E M O R I Æ

ANNÆ. A. WESTPHALEN. FILIÆ. RABANI. A. WESTPHALEN
 SATRAPÆ. IN. LICHTENAW. ET. WUNNENBERG. NOBI-
 LISSIMÆ. ET. PIENTISSIMÆ. MATRONÆ. ET. X. LIBERO-
 RUM. MATRI. QUOS. IPSA. AD. OMNEM. VIRTUTEM. SE-
 DULO. INFORMAVIT. HOC. UNO. VISA. INFELICIOR. QUOD
 FRIDERICO. DE. FURSTENBERG. MARITO. SUO. DIU. SU-
 PERSTES. LIBERORUM. TAMEN. GLORIÆ. NON. IN-
 TERFUERIT. PIE. UT. VIXIT. DEFUNCTA. ANNO
 M D LXXXIII. IPSO. DIE. S. JOANNI. BAPTISTÆ
 SACRO. SEPULTA. IN. OELINGHUSEN

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRA-
 TIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
 MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET. CO-
 MES. PYRMONTANUS. PROAVIÆ. SUÆ

M. H. P

E P I T A P H I U M
 E L I S A B E T H Æ S P I E G E L
 E X P E C K E L S H E I M ,
 C O N J U G I S C A S P A R I A F U R S T E N B E R G ,
 A R C H I S A T R A P Æ W E S T P H A L I Æ ,

E T

A N N Æ M A R I Æ D E K E R P E N ,
 C O N J U G I S F R I D E R I C I D E F U R S T E N B E R G ,
 A R C H I S A T R A P Æ W E S T P H A L I Æ .

D. O. M. S

E L I S A B E T H Æ . S P I E G E L . E X . P E C K E L S H E I M . N O B I L I S S I M Æ
 E T . V E N U S T I S S I M Æ . F E M I N Æ . I N . Q U A . T A N Q U A M . I N
 S P E C U L O . O M N E S . V I R T U T E S . R E S P L E N D U E R U N T
 A N . M D L X X X V I I . K A L . J U N . M O R T U Æ .

E T

A N N Æ . M A R I Æ . D E . K E R P E N . E X . I L L I N G E N . I N . W E S T R A -
 S I A . Q U Æ . P R Æ C L A R A M . S T I R P E M . S U A M . M O D E S T I S S I M I S
 M O R I B U S . P R U D E N T I A . R E L I G I O N E . E T . P R Æ C I P U A . I N
 P A U P E R E S . B E N I G N I T A T E . O R N A V I T . E T . C U M . F R I D E R I -
 C O . D E . F U R S T E N B E R G . D Y N A S T A . I N . B I L S T E I N . E T . W A L -
 D E N B U R G . P R Æ F E C T O . I N . F R E D E B U R G . A R C H I S A T R A P A
 W E S T P H A L I Æ . E T . A N G A R I Æ . A N N O S . X X X V I I . M E N S . V
 S U M M A . C O N C O R D I A . V I X I T . E T . A N . M D C X L V I
 I D . M A R T . O B I I T . N A T A . A N N O S . L V I I I

F E R D I N A N D U S . D E I . E T . A P O S T O L I C Æ . S E D I S . G R A -
 T I A . E P I S C O P U S . P A D E R B O R N E N S I S . C O A D J U T O R
 M O N A S T E R I E N S I S . S . R . I . P R I N C E P S . E T
 C O M E S . P Y R M O N T A N U S

A V I Æ . A C . M A T R I . C A R I S S I M Æ . E O D E M . S E P U L C R O
 H I C . I N . V E S C H E D E . C O N D I T I S . M . H . P

EPI.

E P I T A P H I U M

O T H I L I Æ F U R S T E N B E R G I Æ ,

A B B A T I S S Æ H E R I S I E N S I ,

E T O L I N G H U S A N Æ .

D . O . M . S

O T H I L I Æ . F U R S T E N B E R G I Æ . A B B A T I S S Æ . H E R I S I E N S I . E T
 O L I N G H U S A N Æ . Q U Æ . T H E O D O R I . E P I S C O P I . P A D E R -
 B O R N E N S I S . E T . S . R . I . P R I N C I P I S S O R O R . N O N . I L L I U S
 F O R T U N A . Q U A M . P R O P R I I S . V I R T U T I B U S . C L A R I O R . U -
 T R O B I Q U E . A U C T I S . V E C T I G A L I B U S . E X S T R U C T I S . D O M I -
 C I L I I S . O R N A T I S . T E M P L I S . E T . P E R P E T U I S . E L E E M O S Y N I S
 F U N D A T I S . I M M O R T A L E M . S U Æ . I N . D E U M . R E L I G I O N I S
 E R G A . I N D I G E N T E S . M I S E R I C O R D I Æ . E T . S I N G U L A R I S . I N
 U T R U M Q U E . C O L L E G I U M . B E N E F I C E N T I Æ . M E M O R I A M
 R E L I Q U I T . P I E . U T . V I X I T . M O R T U A . A N N O . M D C X X I
 N O N . M A R T I I . Æ T A T I S . L X X I I . C U M . H E R I S I E N S I
 E C C L E S I Æ . A N . X X X I I I . O L I N G H U S A N Æ . X X X V
 M A X I M A . C U M . L A U D E . P R Æ F U I S S E T

F E R D I N A N D U S . D E I . E T . A P O S T O L I C Æ . S E D I S . G R A -
 T I A . E P I S C O P U S . P A D E R B O R N E N S I S C O A D J U T O R .
 M O N A S T E R I E N S I S . S . R . I . P R I N C E P S . E T
 C O M E S . P Y R M O N T A N U S

M A G N Æ . A M I T Æ . S U Æ . I N . O L I N G H U S E N . S E P U L T Æ .
 M . H . P . A N . M D C . L X X

MONUMENTA
 EPITAPHIUM
 FRIDERICI DE FURSTENBERG,
 CANONICI MOGUNTINI.

D. O. M. S
 E T. M E M O R I Æ

FRIDERICI. DE FURSTENBERG. CANONICI. MOGUNTINI
 PADERBORNENSIS. S. ALBANI. ET. S. PETRI. EXTRA. MUROS
 MOGUNT. QUI. PRUDENTIA. RELIGIONE. ET. SINGULARI
 ERGA. PAUPERES. QUIBUS. PERPETUUM. PECUNIÆ. RE-
 DITUM. DONAVIT. LIBERALITATE. EXCELLENS. DECESSIT
 MOGUNTIÆ. SEPULTUS. IN. ÆDE. METROPOLITANA. AN
 MDCVIII. V. ID. JANUARIAS. ÆTATIS. VERO. SUÆ. LXX
 FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA
 EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR. MONA-
 STERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET. COMES. PYR-
 MONTANUS. MAGNO. PATRUO. SUO. M. H. P

EPITAPHIUM
 JOANNIS GODEFRIDI DE FURSTENBERG,
 CANONICI MOGUNTINI.

D. O. M. S
 E T. M E M O R I Æ

JOANNIS. GODEFRIDI. DE. FURSTENBERG. CANONICI. MO-
 GUNTINI. TREVIRENSIS. ET. PADERBORNENSIS. PRÆPOSI-
 TI. IN. MESCHEDÉ. QUI. PERAGRATA. ITALIA. GALLIA
 HISPANIA. INCORRUPTOS. MORES. ET. EXTERNARUM
 RERUM. SCIENTIAM. IN. PATRIAM. REPORTAVIT. RELI-
 GIONIS. ET. PRUDENTIÆ. SPECIMEN. ALIIS. FUIT. ET. IN
 MEDIO. HONORUM. CURSU. PRÆREPTUS. IN. VIA. DUM
 AD. SUOS. PROPERAT. LENTA. TABE. OBIT. AN
 MDCXXIV. III. ID. SEPTEMB. SEPULTUS. AT-
 TENDORIÆ. IN. ÆDE. PAROCHIALI
 FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA
 EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR. MONA-
 STERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET. COMES. PYR-
 MONTANUS. PATRUO. SUO. M. H. P

EPI T A P H I U M
FRIDERICI FURSTENBERGII,
ARCHISATRAPÆ WESTPHALIÆ,
BILSTENII ET WALDENBURGI DYNASTÆ. AD-
VOCATI HEREDITARII IN GRAFFSCHAFFT,
SATRAPÆ FREDEBURGENSIS, ARENS-
BERGÆ, JUXTA PATREM, SEPULTI.

D. O. M. S

H. S. E

MAGNO. PARENTI. PAR. NATUS

NOMEN. ROGAS: FRIDERICUS. FUIT. QUOD. MORIBUS. IMPLEVIT. STIR-
PEM: FURSTENBERGICA. QUÆ. NOBILISSIMA. NI. ESSET. HINC. FIERET
NEMPE. HOC. EGIT. QUOD. PAUCI. UT. NE. AVORUM. ID. EST. ALIORUM
TANTUM. LUCE. LUCERET. JUBEN. ID. PLANIUS. DICI. PAREO. SED. AD-
DITA. LEGE. UT. IMITERIS. VIRTUTEM. ET. SCIENTIAM. A. PRIMA. ÆTA-
TE. PRIMÆ. CURÆ. HABUIT. UTRAMQUE. AUXIT. UBI. PERDUNT. MUL-
TI. IN. AULIS. PRINCIPUM. HINC. TANTO. IPSI. IN. PRETIO. LITERATI
ET. PII. HINC. TANTUM. IPSE. PRETIUM. LITERATIS. ET. PIIS. PRO
JOANNE. SWICHARDO. MOGUNTINO. ELECTORE. CONIGSTEINIÆ. DI-
TIONI. PRO. FERDINANDO. ELECTORE. COLONIENSI. ET. UTRIUSQUE
BAVARIÆ. DUCE. WESTPHALIÆ. ET. ANGARIÆ. SUMMO. CUM. IMPERIO
PRÆFUIT. PRO. UTROQUE. AD. IV. AUGUSTOS. AD. SUECIÆ. REGEM. AD
PRINCIPES. DIVERSOS. AD. PLURA. IMPERII. COMITIA. LEGATUS. GRA-
VISSIMISQUE. REIP. NEGOTIIS. ADHIBITUS. CONSILIA. NON. AD. QUÆ-
STUM. RETULIT. SED. AD. CONSCIENTIAM. NOVIT. ID. PATRIÆ. HOSTIS
QUI. FIDEM. PECUNIA. FRUSTRÀ. TENTAVIT. NOVIT. PATRIA. PRO. QUA
SEMEL. CAPTIVUS. BIS. EXUL. NUNQUAM. NON. CURIS. ONERATUS. DE-
MUM. SUECIS. WESTPHALIAM. VASTANTIBUS. BONNÆ. BONAM. MOR-
TEM. VITÆ. ET. EXILII. METAM. REPERIT. HINC. CINERES. ET. SPIRITUS
IN. SUAM. QUISQUE. PATRIAM. REDIERUNT. HIC. AD. SUPEROS. ILLI
IN. HOC. MONUMENTUM. QUOD. DESIDERATISSIMO. PARENTI

FRIDERICUS. LIB. BARO. DE. FURSTENBERG. IN. SNELLENBERG. FURSTEN-
BERG. WATERLAPP. HERDRINGEN. ADVOCATUS. HEREDITARIUS. IN
GRAFFSCHAFFT. DYNASTA. IN. OBERNKIRCHEN. SATRAPA. IN. BIL-
STEIN. WALDENBURG. ET. FREDEBURG. COLONIENSIS. ET. PA-
DERBORNENSIS. CONSILIARIUS. INTIMUS. ET. V. E. JUS. FRA-
TRES. ET. IV. SORORES. CUM. LACRYMIS. POSUERUNT

DECESSIT. V. ID. AUG. AN. MDCXLVI. NATUS. AN. LXX. MENSES. V
DIES. IX. REQUIESCAT. IN. PACE. AMEN

EPI-

E P I T A P H I U M

ANNÆ CATHARINÆ DE PETRA,

CONJUGIS

F R I D E R I C I

LIB. BARONIS DE FURSTENBERG.

D. O. M. S

H. S. E

ANNA. CATHARINA. DE. PETRA. TRIUM. ELECTORUM
 TREVIRENSIUM. JOANNIS. LOTHARII. ET. CAROLI-CA-
 SPARIS. NEPTIS. ET. CONSANGUINEA. SPLENDORE. NO-
 BILISSIMÆ. FAMILIÆ. ET. OMNIUM. VIRTUTUM
 ORNAMENTIS. NULLI. SECUNDA. VIII. LIBE-
 RORUM. PARENS. AN. MDC LVIII. IV. ID
 MART. PIE. UT. VIXIT. DEFUNCTA

FRIDERICUS. LIB. BARO. DE. FURSTENBERG. IN. SNEL-
 LENBERG. FURSTENBERG. WATERLAPP. HERDRINGEN
 ADVOCATUS. HEREDITARIUS. IN. GRAFFSCHAFFT. DYNA-
 STA. IN. OBERNKIRCHEN. SATRAPA. IN. BILSTEIN. WAL-
 DENBURG. ET. FREDEBURG. COLONIENSIS. ELECTO-
 RIS. INTIMUS. CONSILIARIUS. CONJUGI. CARISSI-
 MÆ. CUM. QUA. ANNOS. XIII. MENS. IX
 DIES. X. CONJUNCTISSIME. VIXIT

M. H. P

E P I T A P H I U M

F R I D E R I C I

LIB. BARONIS DE FURSTENBERG,
SATRAPÆ IN BILSTEIN, WALDENBURG, ET
FREDEBURG, ATTENDORIÆ SEPULTI.

D. O. M. S

H. S. E

FRIDERICUS. LIB. BARO. DE. FURSTENBERG. IN. SNELLENBERG. FURSTENBERG. WATERLAPP. HERDRINGEN. ADVOCATUS. HEREDITARIUS. IN. GRAFFSCHAFFT. DYNASTA IN. OBERNKIRCHEN. COLONIENSIS. ET. PADERBORNENSIS. CONSILIARIUS. INTIMUS. SATRAPA. IN. BILSTEIN. WALDENBURG. FREDEBURG. QUI. EXCELLENTI. INGENIO PRÆDITUS ET. OPTIMIS. LITERIS. IN. GERMANIA. ITALIA GALLIA. EXCULTUS. INSIGNEM. IN. COLENDO. DEO. RELIGIONEM. IN JUVANDA. PATRIA. CARITATEM. IN. VARIIS LEGATIONIBUS. ET. S. R. I. COMITIIS. PRUDENTIAM. FIDEM. ELOQUENTIAM. IN. DANDO. PRINCIPIBUS. CONSILIO. INTEGRITATEM. ET. CONSCIENCIAM. IN. OBEUNDA MORTE. PIETATEM. ET. CONSTANTIAM. OSTENDIT. AC LENTA. DEMUM. TABE. CONFECTUS. MAXIMO. SUORUM MOERORE. ET. PUBLICO. PATRIÆ. LUCTU. DECESSIT HERDRINGÆ. AN. MDC LXII. NON. JULII. INTER X. ET. XI. HORAM. ANTE. MERIDIEM. NATUS AN. MDC XVIII. PRID. KAL. NOVEMB.

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET COMES. PYRMONTANUS

CONSILIARIO. ET. FRATRI. SUO. CARISSIMO
M. H. P

M O N U M E N T A
E P I T A P H I U M
U R S U L Æ
B A R O N I S D E F U R S T E N B E R G,
D E C A N I S S Æ H E R I S I E N S I S, I N Æ D E
H E R I S I E N S I S E P U L T Æ.

D. O. M. S

H. S. E

URSULA. BARO. DE. FURSTENBERG. NOBILIS. HUIUS
COLLEGII. HERISIENSIS. DECANISSA. QUÆ. IN. HOC. DI-
GNITATIS. GRADU. NON. SOLUM. CASTISSIMIS. MORIBUS
RELIGIONE. MODESTIA. ET. SEDULA. REI. DIVINÆ. CURA
ALHS. PRÆLUXIT. SED. INSUPER. ADMIRABILIS. IN. EGE-
NOS. ET. AFFLICTOS. HOMINES. BENIGNITATIS. IN. MUL-
TIS. AC. DIUTURNIS. MORBIS. SUSTINENDIS. PATIENTIÆ
ET. MEMORIS. DEFUNCTORUM. PIETATIS. EXEM-
PLUM. PRÆBUIT. DEMUM. LENTO. MORBO
CONSUMPTA. PIE. UT. VIXIT. OBDORMI-
VIT. IN. DOMINO. AN. MDCLXVII. PRID
KAL. JUL. ÆTATIS. SUÆ. LIII

FERDINANDUS. DEI. ET. APOSTOLICÆ. SEDIS. GRA-
TIA. EPISCOPUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET
COMES. PYRMONTANUS

SORORI. SUÆ. CARISSIMÆ

M. H. P

AN. MDCLXX

BENE-

BENEVOLO LECTORI S.

Finita jam erant hæc monumenta , cùm à Decano , & collegio Cathedrali Osnabrugensi , sæpiùs desiderata Caroli Magni diplomata , & donationum literæ ex arcano tabulario proferuntur , quas ipse Carolus M. propria manu subscriptas , & annulo suo signatas olim Ecclesiæ Osnabrugensi , & Wihoni primo ejus Episcopo dedit. Hæ postquam ad Ferdinandum Episcopum ac Principem Paderbornensem & Coadjutorem Monasteriensem , cum ipso autographo , per Theodorum Henricum de Nehem Canonicum Osnabrugensem & Mindensem , perlatæ fuerunt , nihil ille , pro eminente inter Germaniæ Antistites ac Principes doctrina , acceptius , nihil , pro singulari antiquitatis cognitione ac studio , antiquius habuit , quàm ut ab omni mendo purgatas publicæ luci , & communi bono impertiret. Ac licet secundi diplomatis autographum vetustate exoletum , læsum etiam alicubi fuerit , ita tamen , ut legi potuerit , integrum mansit , majorque labor fuit , in prisco ævi illius caractere enodando. Quo in genere cùm ipse Princeps apprime versatus esset , facem lectioni accendit , adhibitisque testibus viris eruditis , utrumque diploma suæ integritati ac fidei reddidit. Primum Ertwinus Ertmannus interpolatum tantummodo , mutilumque in suo Chronico Osnabrugensi tradit , alterum nec ipse , nec Crantzius , nec Miræus aliique tam exactum dedere , quàm hîc ex ipso autographo iisdem planè verbis editum legitur. Cæterùm duplex horum diplomatum publicandorum causa fuit. Altera , ut quæ in monumentis saltûs Teutoburgiensi , & deserti Sendæ , de Osneppo & Sinedi memorantur , hîc benevolus Lector certius cognoscat. Altera ut Caroli M. liberalitas ac munificentia erga primos Saxoniarum Episcopos testator fieret. Nec enim desunt hujus sæculi scriptores , in primis ex adversa religione Gryphiander tract. de Weichb. c. 9. Winckelmannus lib. 2. de Not. Saxon. veteris. c. 5. & 9. aliique post Lehmannum in Chron. Spirensi lib. 3. qui , ut jurisdictionem Episcoporum , eorumque Regalia jura convellant , aut ab Ottone M. primùm communicata persuadeant , Caroli M. diplomata supposititia , adulterina , & à Catholicis scriptoribus malâ fide obtrusa , quin omnia Caroli M. privilegia nullibi , nisi in jactatione vulgi extare , temerè audent asserere. Inter quæ cum primis reputant diploma Caroli M. Ecclesiæ Bremensi datum , recitatumque ab Adamo Bremensi in historia sua. Extat & Ferdensis Ecclesiæ diploma similis propè formæ , ac fidei à Carolo M. consignatum ; utrumque , veri fiducia , ad ingressum initiumque monumentorum suprâ allatum est. Neque aliud ferè obtendunt adversarii , quàm quòd annus Incarnationis Dominicæ contra ævi illius morem adscriptus ; qui etsi alienâ manu accesserit , non proinde totum diploma invalidum damnandumve. Certè ea diplomata sî , ut hîc sit , ex na-

tivo suo colore, formaque scribendi protulissent, nulla facilè dubitatio intervenire possët. Enimverò Osnabrugensis Ecclesiæ diplomata, quæ hic vides, aut fidem obtinent, aut nulla humana fides ex Cæsarum tabulis asserta valere debet. Leget igitur hîc prudens antiquitatis æstimator ampla Episcopi bona, & privilegia, omne Regale, vel Sæculare iudicium in subiectos sibi homines eidem donatum, & perpetuam de Regia potestate confirmatam absolutionem. Hîc adversarii, qui tam iniquis oculis Sæcularem ac Regalem Episcoporum jurisdictionem aspiciunt, gratum fecerint, si antiquiora, aut his similia à Carolo M. sæcularibus Principibus donata privilegia in medium attulerint. Haud interim dubium, quin reliquis Saxonix Episcopis, primæ donationum tabulæ, pari formâ & liberalitate, iisdemque privilegiis à Carolo M. datæ, & consignatæ fuerint, quas aut temporum injuria subtraxit, aut vetustas abolevit, nisi inter tabularia adhuc pressæ teneantur. Porrò hæc monumenta concludere non ante visum fuit, quàm & hoc Carolinæ liberalitatis monumentum cæteris haud ignobilius accederet, & ad posteritatis memoriam consecraretur. Accedit postremùm Capitulatio Caroli M. de partibus Saxonix, hætenus irreperita, neque ab Ansegiso, neque à Benedicto Levita inter Capitularia Caroli relata. Hanc primùm Ferdinandus Princeps & Paderbornensis Episcopus, dum Romæ versaretur in aula Alexandri VII. Pontificis, ex Vaticana bibliotheca eruit, communicavitque cum eruditis & amantibus antiquitatum viris, ex quorum numero H. Conringius, vir in omni doctrinarum genere celebris, ac Juliæ Academiæ lumen, eam libro suo de orig. jur. Germ. divulgavit. Verùm quia nova metalli vena detecta ad repertoris etiam laudem pertinet; auctor quoque hujus operis, hîc suis accensuit. Monumentum vel eo cæteris adjungendum, quòd triplicem Saxonix divisionem in Westfaliam, Angariam & Ostfaliam suis nominibus exhibeat, interfuerintque à Carolo evocati ex his provinciis proceres, quorum consensu hæc leges sancitæ sunt. Discet præterea ex his Lector Christianæ religionis initia, proscripamque ex Saxoniam veterem populi superstitionem. Nec deerint fortasse, quod expetimus, qui pro meliori otio & ingenio commentariis illustraturi sint.

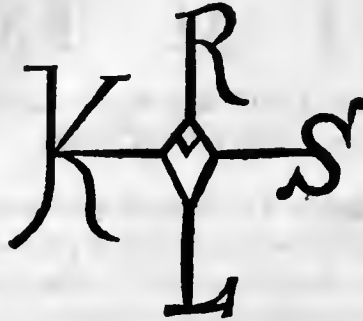
PRIVILEGIUM
CAROLI M. IMP.

*Osnabrugensi Ecclesie datum XIII. Kal. Jan. An. III.
Imperii, qui est annus Christi DCCC III.*

IN nomine Patris & Filii & Spiritus sancti Karolus serenissimus augustus à Deo coronatus magnus pacificus imperator romanum gubernans imperium qui & per misericordiam Dei rex francorum & langobardorum. Quicquid enim locis sanctorum venerabilium ob amorem domini nostri Ihesu Christi & reverentiam sanctorum cedimus vel condonamus hoc ad mercedis augmentum vel stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur notum sit omnibus fidelibus presentibus scilicet & futuris qualiter donamus ad basilicam sancti Petri principis Apostolorum & sanctorum martirum Crispini & Crispiniani quam nos construximus in loco Osnabrugki & corpora illorum illuc transtulimus ubi præest vir venerabilis Wiho episcopus omne regale vel seculare iudicium super suos servos & liddones & liberos malman & mundman & omnes utriusque sexus homines eidem æcclesiæ pertinentes quos modo possidet vel deinceps adquisierit & perpetuam de regia potestate confirmamus absolutionem ita ut nullus iudex publicus dux comes vel vicecomes vel scultetus sive missi dominici per tempora discurrentes loca illius episcopatus ad placita habenda vel freda exigenda & parafreda aut aliquem de præscriptis eidem æcclesiæ pertinentem ad sua placita bannire vel ad mortem usquam terrarum dijudicare vel aliquo modo ullo unquam tempore aggravare audeant. Sed liceat præfato episcopo suisque successoribus & suo advocato res prædictæ æcclesiæ cum omnibus sibi pertinentibus quieto ordine possidere ordinare atque disponere. Et ut hæc auctoritas firmiter habeatur ac diuturnis temporibus melius conservetur ma-

nu propria subter eam roborare decrevimus & de anulo nostro
sigillare jussimus.

Signum

Caroli piissimi ac serenissimi
Imperatoris

..... ad vicem Radoni

Data XIII. Kl. Jan. anno III. Christo propitio Imperii nostri & XXXVI. regni
nostri in Francia. atque XXX. in Italia. Indict. XI. A&um Aquis
palacio publico in Dei nomine feliciter amen.

PRI.

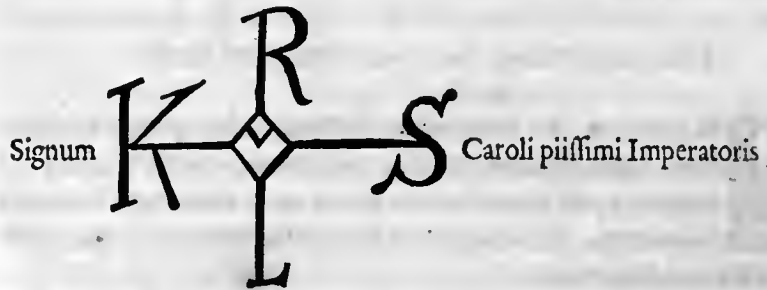
P R I V I L E G I U M

C A R O L I M . I M P .

*Osnabrugensi Ecclesia datum XIII. Kal. Jan. An. IIII.
Imperii, qui est annus Christi DCCC IIII.*

IN nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis Karolus imperator Augustus romanum gubernans imperium qui & rex francorum & langabardorum nec non modo dominator & saxonum. Notum sit omnibus sanctæ Dei æcclesiæ fidelibus nostrisque præsentibus scilicet & futuris qualiter nos ob nostræ mercedis augmentum Wihoni Osnabrugensi episcopo suæque æcclesiæ quam nos primam omnium in saxoniam in honore sancti Petri principis Apostolorum & sanctorum martyrum Crispini & Crispiniani construximus quoddam nemus vel forestum infra hæc loca situm. farnevinkil. rutanstein. angeri. ofning. sinedi. bergashovid. drevensmeri. etanarfeld. dumeri. collaudatione illius regionis potentum cum omni integritate in porcis videlicet silvaticis atque cervis avibus & piscibus omnique venatione quæ sub banno usuali ad forestum deputatur ad similitudinem foresti nostri aquisgranum pertinentis in silva ofningi in perpetuum proprietatis usum donavimus ea videlicet ratione quod si quisquam hoc idem nemus nostro banno munitum sine prædictæ sedis episcopi licentia studio venandi vel silvam extirpandi vel aliquod hujusmodi negotium peragendi umquam intrare præsumperit. sciat se tam divinæ quam & regis ultionis vindictam incursum. nec non pro delicto sexaginta solidos nostri ponderis quos nobis pro banno violato deberi statuimus redditurum. Insuper vero eidem episcopo suisque successoribus perpetuam concedimus libertatem & ab omni regali servitio. confirmamus absolutionem. nisi forte contingat ut imperator romanorum vel rex grecorum conjugalia federa inter filios eorum contrahere disponant tunc æcclesiæ illius episcopus omni sumptu à rege vel imperatore adhibito laborem

borem simul & honorem illius legationis assumat & hoc ea de causa statuimus quia in eodem loco grecas & latinas scolas in perpetuum manere ordinavimus & nunquam clericos utriusque linguæ gnaros ibidem deesse in Dei misericordia confidimus. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur ac diuturnis temporibus melius conservetur manu propria subter eam roborare decrevimus & de anulo nostro sigillare iussimus.

A malbertus ad vicem Ercanbaldi recognovi

a XIII. Kl. Jan. anno IIII. Christo propitio Imperii nostri & XXXVII. regni nostri in Francia. atque XXXI. in Italia. Actum Aquisgrani palatio in Dei nomine feliciter amen.

CAROLI MAGNI
 CAPITULATIO
 DE PARTIBUS SAXONIÆ.

Ex antiquissimo MS. Palatino bibliothecæ Vaticanæ.

Hæc de partibus Saxonix constituta sunt.

PRIMUM de majoribus capitulis hoc placuit omnibus, ut ecclesiæ Christi, quæ modo construuntur in Saxonia, & Deo sacratæ sunt, non minorem habeant honorem, sed majorem & excellentiorem, quam fana habuissent idolorum.

I. CAPIT. Si quis confugium fecerit in ecclesiam, nullus eum de ecclesia per violentiam expellere præsumat, sed pacem habeat usque dum ad placitum præsentetur; & propter honorem Dei, sanctorumque ecclesiæ ipsius reverentiam, concedatur ei vita & omnia membra. Emendet autem causam, in quantum potuerit, & ei fuerit judicatum, & sic ducatur ad præsentiam domni regis, & ipse eum mittat, ubi clementiæ ipsius placuerit.

II. Si quis ecclesiam per violentiam intraverit, & in ea per vim vel furtum aliquid abstulerit, vel ipsam ecclesiam igne cremaverit, morte moriatur.

III. Si quis sanctum quadragesimale jejunium pro despectu Christianitatis contempserit, & carnem comederit, morte moriatur. Sed tamen consideretur a sacerdote, ne forte causa necessitatis hoc cuilibet proveniat ut carnem comedat.

IV. Si quis episcopum, aut presbyterum, sive diaconum interfecerit, similiter capite punietur.

V. Si quis a diabolo deceptus crediderit, secundum morem paganorum, virum aliquem aut feminam strigam esse, & ho-

mines comedere, & propter hoc ipsam incenderit, vel carnem ejus ad comedendum dederit, vel ipsam comederit, capitis sententia punietur.

VI. Si quis corpus defuncti hominis secundum ritum paganorum flamma consumi fecerit, & ossa ejus ad cinerem redegerit, capite punietur.

VII. Si quis deinceps in gente Saxonum inter eos latens non baptizatus se abscondere voluerit, & ad baptismum venire contempserit, paganusque permanere voluerit, morte moriatur.

VIII. Si quis hominem diabolo sacrificaverit, & in hostiam more paganorum dæmonibus obtulerit, morte moriatur.

IX. Si quis cum paganis consilium adversus Christianos inierit, vel cum illis in adversitate Christianorum perdurare voluerit, morte moriatur: & quicumque hoc idem fraude contra regem, vel gentem Christianorum consenserit, morte moriatur.

X. Si quis domino regi infidelis apparuerit, capitali sententia punietur.

XI. Si quis filiam domini sui rapuerit, morte moriatur.

XII. Si quis dominum suum vel dominam suam interfecerit, simili modo punietur.

XIII. Si quis vero pro his mortalibus criminibus latenter commissis aliquis sponte ad sacerdotem confugerit, & confessione data agere pœnitentiam voluerit, testimonium sacerdotis de morte excuset.

XIV. De minoribus capitulis consenserunt omnes, ad unamquamque ecclesiam curtem & duos mansos terræ pagenses ad ecclesiam recurrentes condonent: & inter centum viginti homines nobiles & ingenuos, similiter & litos, servum & ancillam eidem ecclesiæ tribuant.

XV. Et hoc Christo propitio placuit, ut undecunque census aliquid ad fiscum pervenerit, sive in frido, sive in qualicunque banno, & in omni redibutione ad regem pertinens, decima pars ecclesiis & sacerdotibus reddatur.

XVI Si-

XVI. Similiter secundum Dei mandatum præcipimus, ut omnes decimam partem substantiæ & laboris sui ecclesiis & sacerdotibus donent, tam nobiles quam ingenui, similiter & liti: juxta quod Deus unicuique dederit Christiano, partem Deo reddant.

XVII. Ut in dominicis diebus conventus & placita publica non faciant, nisi fortè pro magna necessitate, aut hostilitate cogente; sed omnes ad ecclesiam recurrant ad audiendum verbum Dei; & orationibus, vel justis operibus vacent. similiter & in festivitibus præclaris Deo & ecclesiæ conventui deserviant, & sæcularia placita dimittant.

XVIII. Similiter placuit his decretis inferere, quod omnes infantes infra annum baptizentur. Et hoc statuimus, ut si quis infantem intra circulum anni ad baptismum offerre contempserit, sine consilio vel licentia sacerdotis, si de nobili genere fuerit cxx. sol. fisco componat, si ingenuus LX. si litus xxx.

XIX. Si quis prohibitum vel illicitum conjugium sibi sortitus fuerit, si nobilis sol. LX. si ingenuus xxx. si litus xv.

XX. Si quis ad fontes, aut arbores, vel lucos votum fecerit, aut aliquid more gentilium obtulerit, & ad honorem dæmonum comederit, si nobilis fuerit sol. LX. si ingenuus xxx. si litus xv. Si vero non habuerint unde præsentialiter persolvant, ad ecclesiæ servitium donentur, usque dum ipsi solidi solvuntur.

XXI. Jubemus ut corpora Christianorum Saxonum ad cœmeteria ecclesiæ deferantur, & non ad tumulos paganorum.

XXII. Divinos & sortilegos ecclesiis & sacerdotibus dare constituimus.

XXIII. De latronibus & malefactoribus, qui de uno comitatu ad alium confugium fecerint, si quis eos receperit in sua potestate, & vii. noctibus secum detinuerit, nisi ad præsentandum, nostrum bannum solvat. Similiter si comes eum absconderit, & ad justitiam faciendam præsentare noluerit, & ad hoc excusare non potest, honorem suum perdat.

XXIV. De pignore, ut nullatenus alterum aliquis pignora-re præsumat; & qui hoc fecerit, bannum persolvat.

XXV. Ut nulli hominum contradicere viam ad nos venien-

do pro justitia reclamandi aliquis præsumat: & si aliquis hoc facere conaverit, nostrum bannum persolvat.

XXVI. Si quis homo fidejussorem invenire non potuerit, res illius in forbanno mittantur, usque dum fidejussorem præsentet. Si vero super bannum in domum suam intrare præsumpserit, aut sold. x. aut unum bovem pro emendatione ipsius banni componat, & insuper unde debitor existit, persolvat. Si vero fidejussor diem statutum non observaverit, tunc ipse tantum damni incurrat, quantum manus sua fidejussoris existit. Ille autem qui debitor fidejussori existit, duplum restituat pro eo, quod fidejussorem in damnum cadere permisit.

XXVII. De præmiis & muneribus, ut munera super innocentem nullus accipiat: & si quis hoc facere præsumpserit, nostrum bannum solvat. Et si, quod absit, forte comes hoc fecerit, honorem suum perdat.

XXVIII. Ut universi comites pacem & concordiam ad invicem habere studeant. & si forte inter eos aliqua discordia aut conturbium ortum fuerit, ut nostrum solatium vel perfectum pro hoc non demittant.

XXIX. Si quis comitem interfecerit, vel de ejus morte consilium dederit, hereditas illius ad partem regis eveniat, & in jus ejus redigatur.

XXX. Dedimus potestatem comitibus bannum mittere infra suo ministerio de faida vel majoribus causis in sold. lx. De minoribus vero causis comitis bannum in sold. xii. constituimus.

XXXI. Si cuilibet homini sacramentum debet, aframeat illum ad ecclesiam sacramento ad diem statutum: & si jurare contempserit, fidem faciat, & sold. xv. componat qui in activus apparuit, & deinceps causam pleniter emendare faciat.

XXXII. De perjuris secundum legem Saxonum sit.

XXXIII. Interdiximus ut omnes Saxones generaliter conventus publicos nec faciant, nisi forte missus noster de verbo nostro eos congregare fecerit. Sed unusquisque comes in suo ministerio placita & justitias faciat, & hoc a sacerdotibus consideretur, ne aliter faciat.

ALIUD

ALIUD CAPITULARE.

ANNO ab Incarnatione domini nostri Jesu Christi DCCXCVII. & XXI. ac XXII, regnante domno Carolo præcellentissimo rege, convenientibus in unum Aquis palatio in ejus obsequio venerabilibus episcopis & abbatibus, seu illustribus viris comitibus v. Kal. Novemb. simulque congregatis Saxonibus de diversis pagis tam de Westfalabis, & Angrariis, quam & de Oostfalabis, omnes unanimiter consenserunt & aptificaverunt, ut de illis capitulis, pro quibus Franci, si regis bannum transgressi sunt, solidos LX. componunt, similiter Saxones solvent, si alicubi contra ipsos bannos fecerint.

HÆC SUNT CAPITULA.

I. CAPIT. Ut ecclesiæ, viduæ, orfani, & minus potentes justam & quietam pacem habeant; & ut raptum, & fortiam, nec incendium infra patriam quis facere audeat præsumptive, & de exercitu nullus super bannum domni regis remanere præsumat.

II. Si quis supradicta VIII. capitula transgressus fuerit, omnes statuerunt, & aptificaverunt, ut Saxones similiter sicut & Franci LX. sol. componant.

III. Item placuit omnibus Saxonibus, ut ubicunque Franci secundum legem sol. XII. solvere debent, ibi nobiliores Saxones sol. XII. ingenui v. liti IV. componant.

IV. Hoc etiam statuerunt, ut qualiscumque causa infra patriam cum propriis vicinantibus pacificata fuerit, ibi solito more ipsi pagenses sol. XII. pro districtione recipiant, & pro Wargilda, quæ juxta consuetudinem eorum solebant facere, hoc concessum habeant. Si autem in præsentia missorum regalium causæ definitæ fuerint, pro jam dicta Wargilda superscriptos sol. XII. ipsis pagenses habeant concessos: & pro hoc quia missus regalis ex hac re fatigatus fuerit, alios XII. sol. inde recipiat ad partem regis. Si autem ipsa causa ad palatium in præsentia regis ad definiendum fuerit perducta, tunc utrique solidi XII. id est

pro Wargilda, & quod vicinis debuit componere, eo quod infra patriam definita ratio non fuerit, ad partem regis faciant componere, quod sint solidi xxiv. Nam si fuerit aliquis qui in patria, juxta quod sui convicini judicaverint, seque pacificare noluerit, & ad palatium pro hujus rei causa venerit, & ibi ei fuerit judicatum quod justum judicium judicassent, in prima vice, ut supra dictum est, sol. xxiv. ad partem regis componat. Et si tunc inde rediens se pacificare & justitiam facere renuerit, & iterum pro ista causa ad palatium fuerit convocatus & dejudicatus, bis xxiv. solidos componat. Si vero necdum correptus tertia vice pro eadem re ad palatium remeaverit, triplam compositionem exinde faciat ad partem regis.

V. Si quis de nobilioribus ad placitum manitus venire contempserit, sol. iv. componat, ingenui ii. liti i.

VI. De presbyteris statuerunt, quod si aliquid eis aut eorum hominibus quis contrarium facere aut tollere præsumpserit contra justitiam, omnia in duplum restituat ei & componat.

VII. De missis regis statuerunt, ut si ab eis aliquis interfectus evenerit, in triplum eum componere debeat qui hoc facere præsumpserit. Similiter quidquid aut eorum omnibus factum fuerit, omnia tripliciter faciant restaurare, & secundum eorum eua componere.

VIII. De incendio convenit, quod nullus infra patriam præsumat facere propter iram aut inimicitiam, aut qualibet malevola cupiditate: excepto si talis fuerit rebellis, qui justitiam facere noluerit, & aliter districtus esse non poterit, & ad nos, ut in præsentia nostra justitiam reddat, venire despexerit, condicto commune placito simul ipsi pagenses veniant, & si unanimiter consenserint, pro districtione illius casa incendatur: tunc de ipso placito commune consilio facto secundum eorum eua fiat peractum, & non pro qualibet iracundia aut malevola intentione, nisi pro districtione nostra. Si aliter facere ausus fuerit, sicut superius dictum est, sol. lx. componat.

IX. Item placuit ut quandoquidem voluerit domnus Rex propter pacem & propter faidam, & propter majores causas
ban-

bannum fortiorem statuere, una cum consensu Francorum & fidelium Saxonum, secundum quod ei placuerit, juxta quod causa exigit, & opportunitas fuerit, sold. LX. multiplicare in duplum, & sol. c. five usque ad mille componere faciat, qui ejus mandatum transgressus fuerit.

X. De malefactoribus, qui vitæ periculum secundum eua Saxonum incurrere debent, placuit omnibus, ut qualiscunque ex ipsis ad regiam potestatem confugium fecerit, aut in illius sit potestate utrum interficiendum illis reddat, aut una cum consensu eorum habeat licentiam ipsum malefactorem cum uxore & familia & omnia sua foris patriam infra sua regna, aut in marca, ubi sua fuerit voluntas, collocare, & habeant ipsum quasi mortuum.

XI. Illud notandum est quales debent solidi esse Saxonum: id est, bovem annoticum utriusque sexus auctumnali tempore sicut in stabulum mittitur pro uno solido: similiter & vernum tempus quando de stabulo exiit, & deinceps quantum ætatem auxerit, tantum in pretio crescat. De annona vero bortrinis pro sol. I. scapilos XL. donant, & de sigale xx. septentrionales autem pro solido scapilos xxx. dent, & sigale xv. Mel vero pro solido bortrensi siglæ I. & medio donant: septentrionales autem duos siclos de melle pro I. solido donent. Item hordeum mundum sicut & sigale pro. I. solido donent. In argento XI I. denarios solidum faciant, & in aliis speciebus ad istud pretium omnes æstimationes compositionis sunt.

Explicit capitulare Saxonum.

In alio vetusto MS. Palat. subjungitur concilio Listinensi anni DCCXLIII. abrenuntiatio diaboli operumque ejus, & brevis professio fidei, veteri lingua Theotisca, cum indiculo superstitionum, à quibus populum Episcoporum sollicitudine revocandum synodus illa statuit, parte I. can. 5. quo vix ullum antiquitatis Germanica monumentum vetustius extat: annos enim superat DCCCC.

A B R E N U N T I A T I O.

FORSACHISTU diobolae? Et resp. Ec forsacho diobolae. End allum diobol gelde? Resp. End ec forsacho allum diobol gelde. End allum dioboles wercum? Resp. End ec forsacho allum dioboles wercum und wordum; thuna eren de Vuoden end saxnote; ende allem them unholdum, the hira genotas sint. *Professio fidei.*

Gelobistu in got almehigan fadaer? Resp. Ec gelobo in got almehigan fadaer. Gelobistu in Crist godes suno? Resp. Ec gelobo in Crist gotes suno. Gelobistu in halogan gast? Resp. Ec gelobo in halogan gast.

INDICULUS SUPERSTITIONUM
ET PAGANIARUM.

- De sacrilegio ad sepulcra mortuorum.
- De sacrilegio super defunctos, i. e. Dadsisas.
- De spurcalibus in Febr.
- De casulis, id est, fanis.
- De sacrilegiis per ecclesias.
- De sacris silvarum, quæ Nimidas vocant.
- De his quæ faciunt super petras.
- De sacris Mercurii vel Jovis.
- De sacrificio quod fit alicui sanctorum.
- De phylacteriis & ligaturis.
- De fontibus sacrificiorum.
- De incantationibus.
- De auguriis, vel avium vel equorum vel bouum stercore, vel sternutatione.

De

- De divinis vel sortilegis.
De igne fricato de ligno , i. e. Nodfyr.
De cerebro animalium.
De observatione pagana in foco , vel in inchoatione rei alicujus.
De incertis locis quæ colunt pro facris.
De petendo quod boni vocant S. Mariæ.
De feriis quæ faciunt Jovi vel Mercurio.
De Lunæ defectione ; quod dicunt Vinceluna.
De tempestatibus , & cornibus , & coceis.
De fulcis circa villas.
De pagano cursu , quem Yrias nominant , scissis pannis vel calcis.
De eo quod sibi sanctos fingunt quoslibet mortuos.
De simulacro de consparsa farina.
De simulacris de pannis factis.
De simulacro quod per campos portant.
De ligneis pedibus vel manibus pagano ritu.
De eo quod credunt , quia feminæ lunam commendent , quod possint corda hominum tollere juxta paganos.

F I N I S.

I N D E X

Rerum memorabilium in

M O N U M E N T I S

P A D E R B O R N E N S I B U S

contentarum.

A.

- A**bbatibus & Conventibus Corbeiensis transfactio cum Episcopo Paderbornensi, quoad jus Diocesanicum in Monte Martii. 108
- Acidula Triburgenses à Bernardo Rottendorffio Archiatro Monasteriensi V. C. eleganter descripta. 269. earundem, ut & Smechtana virtutes medicæ admiranda. ibid.
- Acidula Smechtana, accolis Metbrunne, sive hydromeli dicta, à FERDINANDO Principe versu eleganti celebrata. 262. itidem à Joanne Torekio Proposito Mindensi &c. ibid. ejusdem virtutes à Tabernamontano descripta. 263
- Adrianus I V. PP. confirmat decimas, aliasque donationes Eresburgo & Corbeia factas. 116
- Advocati libera electio confirmatur Episcopo Paderbornensi ab Ottone Imp. & Henrico Rege. 235. 236. 238
- Ædes sacra per Saxoniam à Leone III. Pontif. Max. in primo ejus adventu consecrata. 117
- Alarici pietas erga templa & res sacras. 119
- Alexandri Pape I V. monitorium contra Corbeiensis. 128
- Alexandri Severi de Christo sensus. 120
- Alienatio rerum Ecclesiæ prohibita. 152. 153
- Aliso castellum à Druso constructum. 2. 7. ejus antiquitas. 7. amplitudo, ingens opus. 8. proprius situs ad Luppia & Alisonis confluentes. 3. 9. 10
- Alisone Romanorum olim tribunal & forum, imò urbs. 8. 7. Lipsii de Alisone opinio explorata. 3. Itemque diversa aliorum opiniones de Alisonis situ refutata. 9
- Aliso præsidium contra Sicambros. 3. 4. & contra Teniteros &c. 3. à Germanis captus & destructus. 11. à Romanis restauratus. ibid.
- Aliso non castelli solum nomen, sed etiam fluvii. 2. Aliso & Alma idem fluvius. 11. Aliso monumentorum Westphaliæ vetustissimus. 3. Aliso an à Carolo M. instauratus? 11. pagum Elsen & Neubussum ambitu suo olim comprehendit. 10. Alisonis castelli ruinis crevit Paderborna. 11. Alisonis veteris modica nunc vestigia. ibid.
- Ambra sive Emmera, fluvius Diocesis Paderbornensis. 199. que oppida alluit. ibid.
- Ambrones populi, illorum sedes ad Ambram in Diocesi Paderb. 199. à Cberuscis occupata. 200. Ambrones Cimbrorum in Italiam irruentium socii. ibid. Propè Aquas Sextias à Mario deleti. ibid.
- Amisia nomen fluvii & oppidi. 3
- Amisius in hist. Romana celebris. 52. ejus ortus in diocesi Paderborn. varias olim & nunc gentes & loca alluit. 53. 54
- Amicitia Paderborna augetur à limpidissimis Padera fontibus. 185
- Angariense Canoniceorum collegium, transfertur Hervordiam. 149
- Angarii, eorum Dux Bruno. 144. Angarii von den Angeren ducti. 145. Angariorum sedes diversa. ibid.
- Angerori & Angermunt oppida ab Angariis fortè

INDEX IN MONUMENTA PADERB.

forte nomen ducunt. ibid.
 Angli celebris olim Germania populus. 91
 Ansvarii, aliter Ampsvarii, ab Amisso fluvio
 sic dicti. 53
 Aquila precipuum Romana militia signum. 8.
 ubi praeferi & ubi desigi, quando velli &
 moveri solitum. ibid.
 Aquila Romana caso Varo rapta. 29. earum bi-
 na nunquam à Romanis recuperata. 30. 31.
 tertiam Dio repertam tradit Claudio Casa-
 re, quod à Lipsio pratermissum & aliis. 30
 Aqua indolem ducunt à venis metallorum per
 quas labuntur. 246. Aquarum miraculum
 apud Germanos à Plinio descriptum. 247.
 Aquarum praesantia. 249
 Ara Drusi haud procul Alifone. 4
 Archiepiscopus Colon. & Episcopus Paderbor-
 nensis amicorum operâ pacem redintegrant.
 67
 Archiepiscopus Col. Fridericus & Adolphus Cli-
 venfis iteratò diocesi Paderbornensem ho-
 stiliter invadunt, quibus Wilhelmus Episco-
 pus mille militum lanceas objicit. 67
 Archidiaconus Horehusanus, ejusque Synodus.
 106. & 108
 Archidiaconales sedes in Diocesi Paderbornensi sex.
 134
 Ardenna Celtis silva dicitur. 49
 Arethusa fons. 245
 Aribo Moguntinus Archiepiscop. fraude circum-
 venit Meinwercum Paderb. Episcop. 161. &
 162. Paderborne in Natali Christi concio-
 nem habet ad populum inter Missarum so-
 lemnia. 181
 Arminius & Sigemerus familiares Vari. 27. Ar-
 minius raptor filia Segestis. 26. ejus genus,
 mores, laudes &c. 27. 28. Arminii laudes
 barbaris carminibus à Saxonibus decantari
 solite. 79
 Arnoldus de Brencken, Vir genere nobili & do-
 ctinâ conspicuus. 222
 Arvus Cattorum Princeps. 2
 Assuerus Abbas Prumiensis. 17
 Augustus Caesar gravissimè percussus Variâ
 clade. 33

B.

Bacenis silva. 36
 Baduradus Episc. Paderbornen. Corbeiensem
 Ecclesiam consecrat. 128. reliquias B. Lan-
 dolini è Diocesi Cameracen. Boca insert.
 140
 Bardo Archiepisc. Moguntinus Paderborne ser-
 monem ad populum faciens obitum suum pra-
 dicit. 182
 Bardevicum ampla olim urbs. 55
 Bartholdus nobilis de Büren mediam partem ca-
 stri Wewelsburg ab Episcopo Paderbornensi in
 beneficium accipit, quam Simon nobilis de
 Büren vendit Ruperto Episcopo Paderbornensi.
 229
 Bathildis Heroïna Saxonica auctor Corbeia au-
 rea Gallica. 130
 Bavavorum mos in aliena terra velle, quod in
 sua volunt. 183
 Bavo Abbas Corbeiens. impetrat à Ludovico
 Rege jus publici Mercatus & Monetae in
 Monte Martis. 114
 Beatrix Abbâtissa in Herffen. 189
 Beatrix uxor Erponis Comitis de Padberg. 141
 Bellum Francorum contra Saxones laboriosum
 & diuturnum. 172. 173
 Bellum ob successionem in Ducatu Limburgensi
 inter Principes gestum. 279
 Bernardi Episcop. Paderbornen. cum Wilekindo
 Abbate Corbeienfi controversia ratione De-
 senberga arcis. 165. 166
 Bernardus de Hörde Eques Bocam arcem facit
 feudum ligium Ecclesia Paderborn. 142
 Bertoalilus Saxonum Dux prope Visurgim à
 Clothario Rege Francorum occiditur. 76
 Bertholdus de Büren Praepositus Abbatia Wer-
 thinensis. 229
 Blankenroda Susatensi bello vastata. 206
 Boca arx à Carolo M. Alifonis castelli ruderebus
 superstructa ad Luppiam. 140. ejus hospitio
 clara. 142
 Boca arx hodie dum, vico & praesecturâ infi-
 gnis. 140. Pagus diocesis Paderborn. 143.
 Boca ceptum ab Erpone Comite de Padberg
 Monasterium ordinis S. Benedicti in Fleterp
 transfertur. 140. 141. Boca arcis sacellum
 sacris reliquiis ornatur. 142. Bocam ar-

I N D E X

- cem, emortuâ stirpe Bernardi ab Hörde, recuperat Theodorus Furstenbergius Princeps Paderbornensis. *ibid.* Incensam à Suecis de novo instaurat Theodor. Adolphus Princeps Paderbornensis. *ibid.*
- Bodeka primò Monasterium Canonicarum Virginum à S. Meinolpho conditum. 220. 221. Bodecensis monasterii miserandus status à Wilhelmo de Monte Episcopo Paderbornensi in meliorem mutatur. 223. Bodecensis Monasterii restauratio. 222
- Bruchium ad Ruram Dynastia. 59
- Bructeri unde dicti. 61. in majores & minores divisi. *ibid.* Minores Luppia perlabitur. 14. 15. saepe nomen, saepe sedes mutant. 59. eorum sedes ad silvam Hercyniam. *ibid.* & ad Ruram fluxum. *ibid.* haud procul Teutoburgiensi saltu in Diacesi Paderbornensi habitaverunt. 60. in Westermaldiam progressi. 59. horum reliquæ circa Rhatingam & Dusseldorpium. *ibid.* rem strenuè contra Varum egere. 56. sed praelio navali in Amisia à Druso victi. 53. inter primarios Francorum populos olim numerati. *ibid.*
- Bruno Witechindi frater arcis Brunbergenensis conditor reputatur. 124. ante fratrem Witechindum sacra Christiana amplectitur. *ibid.*
- Brunsborg arx omnium firmissima ad Visurgim à Carolo oppugnatur. 125. Abbatia Corbeiensi ab antiquo subjecta. 126. ejusdem fama hodie dum superest. 124
- Brunsvicensis Duces Huxariam Corbeiensi Abbatia rebellem defendunt, & muniunt. 136
- Buckenborg & Bodeke, malè à quibusdam accipiuntur, pro arte Boca. 142
- Burcharius Episcop. Monasteriensis anno 1105. captus à Friderico Comite Arnbergensi. 226
- C.
- Capitulatio Caroli M. de partibus Saxoniam. 329
- Caroli Crassi Imp. diploma Herifensis Parthenoni datum, vetustissimè pagi Smecktani astruit. 263
- Caroli Martelli & Pipini filii ejus in Saxones expeditio. 100
- Caroli Martelli Austrasia Principis expeditio in Saxones. 77. quos tributarios facit. 15
- Carolomannus in Saxones movet. 77
- Carolus M. iteratò Siburgum & Eresburgum artes expugnat, Brunisbergam oppugnat. 125. Coloniam venit. 18. devincit Saxones prope Thietmallum suo ductu. 42. Loco Irminsula in Monte Martis Deo & S. Petro Basilicam condit. 112. expeditio ejus ad confluentes Warnæ & Visurgis. 99. 100. Sape ad Luppian castra metatur. 15. frequens ei commemoratio statioque Paderborna. 173. 185. Paderborna excipit Leonem III. PP. à suis Roma malè multatum. 174. 178. triumphe Luppian, 17. itemque Paderborna Concilia celebrat, legatos audit, jus dicit, bella decernit. 173. 174. Lude Natalem Domini celebrat. 201. & in castris ad Ambram fluxum. 100. Heristalli ad Visurgim legatos excipit. 214. 215. 216. Saxonibus in campo Sinsfeld subactis parit, & in Gallias transfert. 210. Carolus M. boni Principis idæa. 150. Romano-Catholicus & Romanorum Pontificum religiosus cultor, & doctrina sectator. 99. Partem Saxonie suis armis devicta, tempore Adriani PP. offert Deo, & S. Petro vovetque fundationem Episcopatus Osnabrugensis. 117. 118. Dividit Saxoniam in Diaceses. 152. ejusdem, ut & Ludovici Pii Imp. decreta circa immunitatem bonorum Ecclesie. 153. ejusdem de Episcoporum in hostes professionibus Canon illustratus. 95. ejus clementia, justitia, religio. 150. 151. 152. Severitas erga rebelles toties Saxones. 151. Una die ad Alleram quatuor millia & quingentos Saxonum capere pleiti jubet. 151. Frequens ejus de Saxonibus triumphus. 48. nulla in Saxonia urbes ævo Caroli M. 55
- Carolus IV. Imp. visitat sepulchrum Witechindi M. in Engeru, illud renovari & interpolari facit. 146
- Caspari Furstenbergii posteritas. 298
- Castellum ad Luppian à Carolo M. conditum quodnam? an Vechtelar, an Bukenburg arx ditionis Schawenburgica, & non potius Boca ad Luppian? 140. 142
- Castrum ad Luppian à Carolo Magno extructum. 140.

I N M O N U M E N T A P A D E R B .

<i>Flum. 17. De eodem in Monumento Boca fuis.</i>	140	<i>Coloniens. Archiepiscopo nulla jurisdictio in Monte Martis. A. C. MCCXXXVIII.</i>	107
<i>Castellum in Cattis à Druso positum ad Rbenum.</i>	2	<i>Comitum nomen aro Carolino.</i>	143
<i>Castellum, urbs, aliaque loca commune sapiunt cum amne nomen habent.</i>	3	<i>Comes Arnsbergensis Antebellator Westphaliae inter Rbenum & Visurgim.</i>	227
<i>Castellani in Warburg.</i>	163	<i>Comites Lippienses beneficiarii seu Vasalli Episcoporum Paderbornensium.</i>	47
<i>Castrum Driborg adhuc stetit anno 1309.</i>	192	<i>Comitum Oldenburgicorum, à quibus originem trahit Baronum Furstenbergiorum familia, brevis genealogia.</i>	276
<i>Cattis, nunc Hassi, Hassones, Hessi, Aimoino Assi. 158. olim gens Suevorum. 157. partem diocesis Paderbornensis occupant. 158.</i>		<i>Conradus Comes de Arnsberg diocesis Paderbornensem infestans, in pralio contra Ecnardum Episcopum Paderbornensem occumbit.</i>	223
<i>Cattorum virtutes, mores ac belli studia descripsit Cora. Tacit.</i>	ibid.	<i>Conradus Prior Provincialis Theutoniae Ordinis Pradicarorum.</i>	132
<i>Cella S. Goaris adjudicata Prumia.</i>	17	<i>Corbeia ad Visurgim à Corbeia Gallica nomen accepit. 130. primum trans Visurgim constructa capta in silva Sollingensi. 126. deinde è Sollingà ad Visurgim translata & constructa. 127. intra fines Diocesis Paderbornensis probatur jam olim constituta. 128. nutrix fuit olim Apostolicorum virorum fideique Doctorum. 129. Corbeiensis Monachi magnam olim Saxonie partem, Insulam Rugiam, aliasque Septentrionales gentes ad Christi fidem traduxere. ibid. Corbeiensis ditioris status in spiritualibus & temporalibus. 136. Corbeiensis exemptionem obtinentes, jubet Alexander IV. P. P. literas exemptionis proferre, sin minus, parere Episcopo Paderbornensi. 129. Corbeiensis Monasterii Rectores cum suis subiectis eximuntur ab expeditione militari. 114. Advocati liberè eligendi jus accipiunt. ibid. Liti & coloni Abbatis Corbeiensis immunes ab omni judiciaria potestate. 114. Corbeiensis Rectores Eresburgensis Praepositura restaurant basilicam à Carolo M. ibidem olim constructam, sed pulvere nitrato ab Hassis hoc saeculo disjectam.</i>	121
<i>Chamavi & Angrivarii in fines Bructerorum immigrarunt.</i>	59	<i>Cornelii Taciti Annalium lib. 5. priores Corbeia ad Visurgim reperti, & Leoni X. oblata.</i>	79
<i>Cherusii utramque Visurgis ripam incoluerunt. 5. 23. eorum sedes ad Albim Claudiani aro. 36. virtutem suam in pugna adversus Varum praecipuè exeruerunt.</i>	ibid.	<i>Crassiana clades à Parthis illata.</i>	29
<i>Christophorus Bernardus Episcopus Monasteriensis & Corbeiensium Administrator Basilicam Corbeiensis collapsam restaurat ex fundamentis.</i>	121	<i>Cunigundis Regina Paderborna coronata à Willigiso Archiep. Mog.</i>	183
<i>Chouonradus Imp. retractat suo diplomate donationem Comitatus Dodiconis, imprudenter Archiepiscop. Moguntino factam, eumque restituit Ecclesiae Paderborn.</i>	161		
<i>Cives Montis Martis agnoscunt Episcopum Paderbornensem suum in spiritualibus ordinarium superiorem, ejusque Archidiaconum.</i>	105. 106		
<i>Civcs Sotateses juramentum praesitum perfidè violant.</i>	66		
<i>Clades Variana à plurimis historicis celebrata. 22. proprius ejus locus. 24. Alifoni vicinus.</i>	23		
<i>Cleinenberga oppidum.</i>	6		
<i>Closio Rex Francorum Cameraco potitur ac Tornaco.</i>	156		
<i>Clotharii, & Dagoberti Francia Regum contra Saxones bellum.</i>	75		
<i>Collegium Herifense locum in monte Driburgensi concedi Virginibus sacris, postea Gerdenam translatis.</i>	188. 189		
<i>Coloniensis Archiepiscopi & C. Clivensis exercitus à Paderbornensibus fugatur & caditur, captis viris 420. equis 800.</i>	65		

I N D E X

D.

- D**apifer & Pincerna Episcop. Paderborn. 166
Descrisiones militares ad honorarios tumulos 62
Delbruggia ultima Eructerorum sedes. 58. 59. insignis Diœcesis Paderborn. pagus. 58. inaccessis fere incincta paludibus. 64
Delbruggii injuriâ feroces & indomiti à Gryphiandro dicti. 58. industrii & militia apti. *ibid.* viriliter hostibus sese objiciunt. 64
Dellina amnis Diœcesis Paderb. vulgò Daleke hodie dictus. 49
Denarii synodales. 108
Defenberg a insignis situs, & opportunitas. 165. quandonam primùm vastata. *ibid.* paruit olim Carolo M. 164. in potestatem Henrici Imp. venit. 165. consensu Episcopi Paderbornen. & Abbatis Corbeiensis diruitur. 166. à Spiegelii diu inhabitata. *ibid.* ejus ruina indicant nullius structuræ robur interitum evadere. 167
Descriptio elegans Paderæ fontium. 184
Descriptio pompæ quæ Carolus M. excepit Paderbornæ Leonem Pontif. Max. 175. 176. &c. *Descriptio prælii inter Wilhelmum Episcopum Paderbornensem & Archiepiscop. Coloniensem iniii anno 1410. in Vicinia Delbruggia.* 64
Dethmoldia clade Varianâ celebris. 24
Diedenbille oppidulum, ejus situs. 40. 41
Dies Varianæ cladis inonivalis. 35
Dimola fluvius limes Hassiæ & Westphaliæ. 70. *Eresburgum & magnam Diœcesis Paderb. partem perlabitur. In Visurgim, haud procul Heristallo se effundit.* 104
Diploma Zuentebolli Regis. 45. *Henrici Regis.* 46. *Wibeldi Abb. Corb. 105. Coss. Eresbergensium. ibid. Henrici Rom. Regis. 107. Alexandri PP. 1 V. 129. Ludovici Imp. 130. 131. Erponis Comititis in Padberg. 141. Dedicionis Comititis. 158. Henrici Imperatoris. 160. Conradi Imperatoris. 161. Simonis Episc. Paderborn. 163. Berwardi Episc. Paderborn. 165. Henrici Imp. 180. 181. Bernardi Episc. Paderborn. 188. 189. Immaii Episcopi Paderborn. 198. Wenemari de Furstenberg. 222. Henrici Regis. 224. Ottonis Episcop. Monasterien. 228. Ottonis Imperat. 235. Henrici Regis. 236. 237. Caroli Imperat. 263. Leopoldi I. Imperat. 273. Caroli Magni Imp. 325. 327
Diploma S. Henrici, quo Comitatum Habolt Meinwerco Episcopo Paderborn. donat. 46
Diploma seu Privilegium Caroli M. Imp. Ecclesiæ Osnabrugensi datum, ex autographo expressum. 325. *Ejusdem Caroli M. diploma eidem Ecclesiæ concessum ex autographo.* 327
Dispargum Chlogionis Francorum Regis sedes. 156
Dissidium inter Spiegelios, ob Defenbergam ortum Simon Episcop. Paderbornen. componit. 166
Dithmarsen pagus Diœcesis Paderbornensis à Marsis nomen obtinuit. 37
Diversæ gentes in fœdus & nomen Saxonum concesserunt. 92
Diviso Parochia S. Othelrici in urbe Paderbornensi. 132
Diviso sedium Archidiaconalium in Diœcesi Paderbornensi auctoritate Sedis Apostolica facta. 133
Dodico Comes, donat B. Meinwerco Comitatum suum. 159
Dollartus lacus. 53
Driburgum olim dictum Iburgum. 187. 188
Driburgum, sive Iburgum, prætipuum munimentum Saxonum. 191. Infantia Leonis PP. donatur à Carolo M. Ecclesiæ Paderbornensi. 192. Driburgi olim fuit Cœnobium religiosarum virginum à Bernardo Episcopo Paderbornensi in Gerden translatum. 188. 189
Driburgenses accidulas eleganti carmine celebravit Jo. Rotgerus Torckius Prapof. Mindensis &c. Anno 1671. 193
Drusi in Sicambros irruptio. 5. ejus à Sicambriis periculum. ibid. per Rheenum L. castella disposuit. 7. & 8. prope Alidenbecam periclitatur, à Visurgi revertens. 71. Albim transire parans ostento revocatur. 73. ab Albi revertentis mors. ibid. moritur inter Salam & Rheenum. quis ille Sala fluvius? *ibid.* E. Eber-*

IN MONUMENTA PADERB.

E.

Eberhardus Marcanus hostili incurfione Westphaliam vexat. 280. Werla maenia dejicit, Furstenberg à arte potitur. à Siffrido Archiepiscopo Colonienfi eam ob causam bello fatigatur. 280. Hovestadium castrum invadit ac diruit. *ibid.*
 Elfen pagus. 10. ejus appellatio olim varia. *ibid.*
 Elfen sive Ilesen familia equestris olim nomen. *ibid.*
 Embda nobile in Frisia Emporium ad Amiffi ostium. 53
 Engelbertus Comes Marcanus instauratam Furstenbergam iterum evertit. 281
 Enger vicus, sedes olim Wudechindi M. 145
 Episcopus à Carolo M. fundati, & à ceteris Imp. & Regibus aucti, avo S. Heinrichi multum attenuati, ideo se Meinmerco Episcopo ejusque Ecclesiae tam liberalem esse faceretur. 159
 Episcopus Paderbornensis singulari Dei providentiâ conservatus, direptis extinctisque magnam partem aliis Saxonia Episcopatibus. 258
 Episcopi armati castra sequuntur. 77. & 78. suo ductu & milite contra paganos proficisci soliti. 98
 Episcopus an interdictum interesse militaribus expeditionibus, & an iis pugnare permissum. 95. Episcopo interdicta alienatio rerum Ecclesiae suae. 153
 Episcopos Saxoniae ob animarum regimen Principes caeli, Ludovicus Pius Imp. Principes effecit regni. 152
 Epitaphium Elisabethae Spiegel ex Peckelsheim, conjugis Casp. à Furstenberg, Archisatrapae Westphaliae. 316. Othilia Furstenbergiae Abbatissa Herifensis & Olinghusanae. 317. Friderici de Furstenberg Canonici Moguntini. 318. Godfridi de Furstenberg Canonici Moguntini. *ibid.* Friderici Furstenbergii Archisatrapae Westphaliae, Bilfienii, & Waldenburgii Dynastae &c. 319. Anna Catharina de Petra, conjugis Friderici lib. Baronis de Furstenberg. 320. Friderici lib. Baronis de

Furstenberg, Satrapa in Bilstein, Waldenburg & Fredeburg &c. 321. Ursula Baronis de Furstenberg Decanissa Herifensis. 322. Theodori Adolphi Episcopi & Principis Paderbornensis, in ade Cathedrali, è regione Mausolei Theodoriani sepulti. 309. Anna à Westphalen conjugis Friderici de Furstenberg. 315. Friderici de Furstenberg Satrapa in Werle, Bilstein & Waldenburg. 314. Casp. de Furstenberg, Archisatrapa Westphaliae, Arensberga in templo Walinghusano tumulati. 313
 Eresburgum sive Stadberg ad Dimolam. 103. celebre fano Saxonum. 110. Eresburgi Castrum situs proprius designatus. 104. ejus varia appellatio & etymon. 103. Eresburgum cum tota Saxonia Deo & S. Petro à Carolo M. oblatum. 115. 116. Eresburgi frequens statio Caroli M. 104. Eresburgi idolum Martis, Irminsul dictum. hujus etymon explicatum. 111. Eresburgum urbs post terna excidia, nostrâ aetate postremum passâ à Suecis & Hassis. 109. & 118. Eresburgenses cives accusati à Scabinis, non in ferro candenti, uti aliàs consuetum, sed manu duodecimâ purificationem praestabunt. 105. Eresburgenses cives ex subjecta villa Horehusen in montem migrant. 105. 109. jurisdictioni Episcopi Paderbornensis se subtrahunt. *ibid.* eidem Episcopo certis conditionibus se subiciunt, quo ad jus dioecesanum. 105. 108. Eresburgensis templi encomium. 119. ejusdem destructio barbarâ. 120. Eresburgum quando nomen mutavit. 107
 Erfurtum à D. Bonifacio paganorum rusticorum urbs appellata. 55
 Erpo de Paaberg Comes injurius in Crucifixi imaginem in Horhusen dirivitus puniunt. 141. Vorvet fundare Monasterium Boca. *ibid.*
 Ernestus Bertramovillius foriter Paderbornam defendit, & Hassorum obsidionem sustinet. 257
 Errores variorum, in designando cl. adis Varianae loco. 22. Errores sive opiniones de Francorum origine. 83
 Erygrus apud Dionem quis fluvius. 74
 Exempla Episcoporum qui expeditionibus militariibus

I N D E X

varibus interfuerunt,	96	93. eorum nomen apud hist. Augusta scri- ptores tantum celebre post imperium Gallieni.	82
Exempla barbarorum hostium templis & rebus sacris parcentium.	119	Francorum Regum insignia primò tres bufones, deinde Leones, postremò Lilia.	208
Exterenstein sive Picarum rupes.	71	Francorum veterum virtus bellica.	126
F.			
F alsitas eorum reticula, qui nuper scribere ausi Carolus M. non undequaque sedi Apo- stolica Romana ejusque doctrina fidei adha- sisse.	99	Francica regionis flumina ab Apollinare recen- ta.	86
Ferdinandi Bavari Episcopi Paderbornensis en- comium.	258	Francis familiare peregrina nomina nostris locis inferre.	101
F ERDINANDUS à Furstenberg Episcopus & Princeps Paderbornensis, Coadjutor Mo- nasteriensis S. R. I. Princeps &c. 297. ejus laudes. 194. anno 1668. sopitis controversiis, stabilis successionem Paderbornens. Eccles. in Comitatum Pyrmontanum.	199	Francorum adhuc gentilium lex & poena in templorum violatores & incensores.	120
Fletorpenfis Monasterii Advocatia non sit here- ditaria.	142	Franci è castro Desenbergæ resistunt infestantque Saxones.	165
Fluvii plures trecentis diocesim Paderbornensem irrigant. 14. Fluvii præcipui diocesis Pader- bornensis.	ibid.	Francia vetus quarendæ est inter Rhenum Vi- surgim & Albim, & cumprimis in Westpha- lia.	84
Fons apud Smechtam hominibus innoxius, avi- bus exitialis. 247. Fontis melliti apud Smech- tanos virtutes. 246. Fons Padulus F ER- DINANDO Principi salutaris. 252. Fons apud Frisos noxius. 247. Fons Eresburgi impetratus Caroli M. precibus, ejus rei veri- tas excussa. 112. Fons resonans vernaculè Bullerborn, Bulderborn &c. dictus. 242. e- jus per intervalla fluxus. 248. Fontium mi- racula circa Paderbornam. 245. Fontes in Diocesi Paderbornensi in modum fervidi aheni bullientes. 246. Fontium diversorum natura mirabilis. 248. Fontis Tulliani de- scriptio & inscriptio. 248. 289. Fontes, eo- rumque capita olim sacri. 18. Fontes clim sa- crificiis culti.	ibid.	Francia quadrifariam divisa, in Transrhena- nam, Gallicanam minorem & majorem, & Franciam novam. 87. Francia veteris fines.	86
Franci à Trojanis reliquiis originem non tra- hant, neque ab exteris gentibus, neque ex Scandinavia, neque ex Franconia.	83	Francon liberum hominem lingua Germanica sonat.	85
Francorum Regum vetus sedes Disphargum, ho- diernum potius Duisburgum censendum est fuisse, quam Desenbergæ in Diocesi Pader- bornensi.	156	Francisca armorum genus Francis.	126
Francorum virtus, & diffusum latè imperium.		Franciscus Abbas Corbeiensis anno 1507. oppi- gnorat Archiepiscopo Colonienfi alteram me- dietatem montis Martis.	118
		Franciscus Wilhelmus Furstenbergius Archi- commendator Ord. Teutonici per Westpha- liam &c.	297
		Fridericus Archiepiscopus Colonienfis, & Adol- phus Comes Clivia hostiliter invadunt Del- bruggiam.	64
		Friderici Furstenbergii dynasta in Bilstein & Waldenburg posteritas & liberi.	295
		Fridericus Furstenberge Dominus conditor arcis Waterlappie. 278. ejus situs.	ibid.
		Fridericus & Wenemarus fratres auctores Fur- stenbergiorum in Waterlapp, & Furstenbergæ nova.	283
		Fridericus Furstenbergius S. R. I. liber Baro, ejus vita & gestorum brevis synopsis.	296
		Fridericus de Brencken miles.	229
		Frimersheim Dominium, confirmatur Abbatia Werthiniensi à Zuenteboldo Rege.	45
		Eulda nomen fluvii & oppidi.	3
		Furstenbergica familia primordia generis debet armis & militia, progressum & incremen- tum	

IN MONUMENTA PADERB.

- tum literis. 299
 Furstenbergii in Waterlappia & Furstenberga
 nova, iisdem trabibus utuntur in scuto genti-
 litio, sed Galea coronide distincta. 283
 Furstenbergica familia deductio historica à Co-
 mitiibus Oldenburgicis. 272. 275. Auctores
 qui id solidè probant. 273
 Furstenbergici quorum illustre ab antiquo nomen
 & fama. 283
 Furstenberg castrum saepe destructum ac repara-
 tum, denique desolat. 277. 278. 281
 Furstenberga vetus toties adversum Martem
 excidiaque experta deseritur à Furstenber-
 gicis Dominis, novaque construitur ad radi-
 ces montis. 283
 Furstenbergii foedus ineunt cum Archiepiscopo
 Coloniensi ejusque sociis contra Ludovicum
 Bavarum, 282
 Furstenbergii Nobiles ex Waterlapp Monaste-
 rium Bodacense incendunt, sed mox damnatum
 illud resarciunt. 222
- G.
- Gaw, & Börde, quid Germanis. 143
 Gerdense Monasterium Virginum prius in
 monte Driburgensi constructum fuit. 189
 Germani olim solum faciliè crebroque mutabant.
 200
 Germanorum fortitudo & fides vindicata. 28. 29
 Germanorum mos Heroum facta populari cantu
 celebrare. 78
 Germanorum signa bellica, ferarum imagi-
 nes &c. 208
 Germania & Alemania in pagos olim divisa,
 itaque Helvetia. 143
 Germanicus Caesar. Drusi filius Visurgim transi-
 74. caesarum clade Variam legionum reli-
 quas, uno tumulo condidit. 62. in Brueteris
 Drusi patris aram restituit. ibid. ejus de Teu-
 dorige Sicambrorum Principe triumphus. 7.
 Visurgim non sine periculo cadis accedit. 125
 Gervilicibus Episcopus Moguntinus patris sui
 Geroldi itidem Episc. Moguntini interfecto-
 rem, in medio Visurgis alveo interfecit. 78
 Godefridi Henschelii S. J. viri doctiss. de Diesthe-
 mio & Disbargo opinio. 157
 Godefridus ultimus Comes Arnbergensis unà
 cum conjugè sua Comitatum suum vendit
 Ecclesie Coloniensi. 227
- Godefridus Wendelmus Ecclesie Tornacen. Ca-
 non. & Officialis scripsit comment. ad Leg.
 Salicam. 157
 Gothi & barbari in parcentis Catholicorum
 templis, & sacrorum spoliis moderatores,
 quàm nostrà atate Harcticorum milites. 119.
 & 120
 Graeci Romanique tropæa figere soliti. 209
 Gregorius II. PP. in epistola sua Brueteros Bor-
 tharos appellavit. 59
 Guilielmus Furstenburgius ex Waterlapp Ordinis
 Teutonici in Livonia magnus Magister &
 Princeps inclytus. atate jam gravis successore-
 rem delegit Gothardum de Ketteler. 284. Vel-
 linum arcem munitam sedem sibi constituit.
 in ea obsidetur à Moschis. in quorum potestati-
 tem venit, prodita à proprio milite arce.
 Principis dura captivitas, pietas, constantia
 in fide Romano-Catholica. 285. Wölffgan-
 gus Princeps totius Ordinis Teutonici magnus
 Magister, Legatione ad Moschorum ducem
 missa Guilielmum redimere magna auri co-
 pia frustra conatur. Legatorum nomina &c.
 285. 286
 Guntherus Comes Swalenbergensis & Theodorus
 Baro Iteranus de Episcopatu Paderbornensi
 contendunt. 281
- H.
- Harneco abbas S. Pauli Paderbornæ. 189
 Harnesborg arx ab Harminio nomen ac-
 cepit. 200
 Hassi inhiant optimiori Paderbornensis Duceos
 agro. 257
 Hassicus miles Uffleno duce pulvere nitrato sub-
 vertit templum S. Petri in Monte Martis an-
 no 1646. 118
 Hathumarus & Vaduradus Episcopi Paderbor-
 nenses auctoritatem suam interponunt adifi-
 cationi Corbeia. 127. 128
 S. Henricus Imp. confirmat suo diplomate dona-
 tionem Comitatus, B. Meinwerco à Dedicatione
 factam. 161
 Henrici Imp. diploma datum Ecclesie Osna-
 brugensi. 237. ejusdem diploma Paderbor-
 nensi Ecclesie datum. 236
 Henricus Auceps Rex German. Werla declinat
 furorcm Hungarorum. 223. Inducias pacifi-
 tur. Tributum exacturos cedit. ibi 1.

I N D E X

Henrici Regis diploma Herwardia datum.	224	Hunnorum in Germaniam irruptiones.	223
Henricus Rex anno MCCXXVIII. adjudicatus Abbatibus Corbeiensibus possessionem Montis Martis contra Archiepiscopum Coloniensem.	107	Hunoldus à Plestenberg Miles.	280
Henricus Virneburgius Archiep. Colonienfis.	281	Huxaria ab anno Christi DCCCXXII. Corbeia subiecta dono Imp.	132
Henrico Aucope regnante, multa urbes condita seu munita.	55	Huxaria una sedium Archidiaconalium Diocesis Paderbornensis.	132. 134
Henricus Paderbornensis Episcopus à Friderico Colonienfis Archiep. Marefcallus Westphalia constitutus.	227	Huxeri sive Huxaria olim villa regia.	130
Henricus de Werle Episc. Paderbornens.	141	I.	
Henricus de Gerdenen fundator Monasterii Gerdenfis.	189	I Distaviso campus ad Visurgim, & praelii locus Germanico delectus.	74
Heristallum Saxonicum frequens Caroli M. statio. 215. à castris Caroli M. hic positus nomen accepit. 214. ab Heristallo Franco appellatum. 171. cum quo gloria famaque certat. 216. Heristalli designata à Carolo M. Sedes Episcopalis. causa hujus facti. 215. diu fuit possessio Nobilium Falckenbergiorum. 216. à Theodoro Furstenbergio Episc. & Principe Paderbornens. redimitur 17666. aureis in usum Ecclesia sua.	216	Immunitates & jurisdictionis omnium Episcoporum per Franciam & Saxoniam, uti à Carolo M. Ofnabrugiensi data, agnoscitur ab Henrico Rege.	235
Heristensis Parthenonis fundatio, immunitas, pradia.	264	Imp. Romani in tutelam corporis sui Germanos soliti adhibere.	29
Herwardense Monasterium Virginum, unà cum Unwani Episcopi Paderbornensis consilio ab Henrico Rege restituitur prius bonis.	224	Imperii Romano-Germanici insigne, aquila duæ concorporata, non una tantum biceps.	32
Herwardia & Corbeia intra jurisdictionem Episcopi Paderborn. 224. & 225. ab Hungaris destruitur Herwardia.	224	Inscriptiones Theodoriana. Arcis Neuhusana. 300. Arcis Wevelsburgi. ibid. & 230. Herista exornata. ibid. Academia Theodoriana. 301. Ferdinanda, Arcis & jurisdictionis Burana. 302. Templi Parochialis in Tadorp. ibid. Ædis S. Michaëlis Archangeli. ib. Templi Parochialis in Corbeke. 303. Sacelli SS. Philippi & Jacobi in monte Furstenberg. ibid. Templi Parochialis in Obernkirchen. 304. Monasterii Braculensis PP. Capucinatorum. 305. Templi Monasterii in Graffschaffi ord. S. Benedicti exornati. ib. Templi in Cleinenberg reparati. 306. Templi Busdorffiani arà maxima & porticu exornati. ibid. Templi Parochialis Neuhusii. 307. Sacelli S. Philippi Nervi. 308. Ædis S. Agatha V. & M. in Sidlessen. ibid. Cœnobii & Templi PP. Prædicatorum Warburgi restituti & ornati. 310. Templi S. Crucis exstructi in Altenbece. ibid. Sacelli S. Anna in Amerungen. 311. Templi Parochialis in Lichtenau. ibid. Templi cum Monasterio PP. Francisc. strictioris observantia, à fundamentis exstructi Paderb. ibid. Nummus antiquus cum inscriptione Francia apud Spanheimium.	85
Hermannus de Loen Wichboldi Archiepiscopi Colonienfis affinis.	280	Johannes Adolphus Furstenbergius Camerarius & Cæonicus Paderbornensis, Hildesienfis, & Monasteriensis, Præpositus S. Crucis in Hildesheim, Satrapa in Bilstein &c.	297
Hermannus Abbas Corbeiensis medietatem Montis Martis oppugnat Archiep. Colonienfis anno 1230.	118	Johannes à Plestenberg Marefcallus Westph. 280	
Hermingsburg arx prope Schier ab Arminio constructa.	201	Johannes Schmeberg ex Bokendorp Paderb. diocesis.	
Hildegardis Regina mors.	43	Re-	
Hildegarii Archiepiscopi Colonienfis eades, & sepultura.	93. 94		
Historia foundationis monasterii Bâdecensis.	221		
Historia monumenta cæteris prævalent.	79		
Honorarii tumuli illustrius viris constituti.	62		
Horna oppidum Lippens. Comitatus.	71		
S. Hülse facellum à Carol. M. in memoriam victorie de Saxonibus reportata structum in monte Ofnegg.	43		

IN MONUMENTA PADERB.

Regem Suecia perimit. ejus facti indicia. 217
 Joannis Sporckii Comitis patria Delbruggia,
 ejus laus. 58
 Joannis Werthii laus. ibid.
 Fodute idolum Saxonum. 136
 Irminfula à Carolo M. destructa. 112
 Irminfula descriptio. 111
 Fulinum & Wineta urbes olim ample, vix nunc
 vestigia sua monstrant. 55
 Jul. Caesaris in Cheruscos, Suevos, & Sicambros
 expeditio. 5. Jul. Cas. bis cum exercitu Rhe-
 num transit. 7
 Jurisdictio absoluta confirmatur Episcopo Pa-
 derbornensi ab Ottone Imp. & Henrico Rege.
 235. 236. 238. Jurisdictio Episcopi Pader-
 bornensis sacra, in subjectas Corbeiensi Ab-
 batia Parochias, pluribus argumentis vin-
 dicata. 128. Jurisdictio politica à Carolo M.
 data Episcopis, ex diplomatis Osnabrugensis
 Ecclesie asseritur. 325. & 327
 K.
 K Nockenbecke & Rodenbecke rivus unde dicti.
 24
 L.
 L Amboyus obsessam ab Hassis Paderbornam
 feliciter liberat. 258
 Lancastria Ducis in Borussia cum multo auro
 premissis miles. prope fontes Luppia, à Joanne
 de Padberg, Hunoldo à Plettenberg, & Comite
 de Retberg dispoliatur caditurque. 135
 Lano fl. non conveniunt, quae de Luppia in histo-
 ricis memorantur. 14
 Lapis altaris à Leone III. PP. consecratus, Deth-
 moldia sive Thietmallo Paderbornam à B.
 Meinwerco deportatus. 47
 Legio I. auxiliatrix è Sicambriis constata. 6. Le-
 gio Romana quot millibus milium constiterit.
 33
 Lco III. PP. confirmat sedem Episcopalem Pa-
 derborna, praedicit deinceps ab infestatione
 gentiliū Ecclesiam immunem fore. 178.
 Leo III. PP. Paderborna in Ecclesia ibidem
 recens constructa consecrat altare. 178. Ec-
 clesias in Saxonia dedicat, variaque loca
 peragrat. 117. quando Eresburgi fuerit. 116.
 & consecravit Basilicam Eresburgi à Caro-
 lo M. constructam. 113
 Leopoldus I. Austriacus Imperator Furstenber-

giam familiam, antiquitate, nobilitate, opi-
 bus, meritisque inclytam evehit ad dignita-
 tem gradumque liberorum S. R. Imp. Baro-
 num. 273
 Lex Salica vetat spoliari Ecclesias, & Sancto-
 rum reliquias profanari. 120
 Libera Episcopi Paderbornensis per Clerum cle-
 ricio confirmatur ab Ottone Imp. 235
 Limes inter Sicambros & Catos. 6
 Lippspring arx nomen accepit à Luppia. 16
 Lippspringa oppidum diu conditum post arcem. ib.
 Loco, quo olim Aliso stetit, nova arx, & domi-
 cilium Episcoporum Paderbornensium con-
 structum. 11
 Lucanus correctus. 89
 Luda varia appellatio. 198. Luda in litteris Im-
 madi Episcopi Paderbornensis nuncupatur
 Luiti. ibid. Ludam sive Lugdam à Carolo
 M. ad similitudinem Lugduni dictam fingit
 Puleritus. ibid. Luda primi domini fuere
 Comites de Hallermundt, deinde Domini de
 Homburg. 199
 Ludovicus & Lotharius Augg. donant Mon-
 tem Martis Abbatia Corbeiensi. 113
 Ludovicus Pius Imp. donat Corbeiensi Monaste-
 rio Huxeri, Eresburg & Meppiam Abbatia-
 las, aliaque pradia. 104. Ludovici Pii Imp.
 encomium. 152
 Ludovicus Imp. donat Corbeia jus mercatus
 publici, & monet. 131
 Ludovicus Imp. diplomate suo eximit Cor-
 beiam Saxoniam ab omni potestate judicia-
 ria, aliisque oneribus. 130
 Ludovicus Rex concedit Abbati Corbeiensi jus
 publici mercatus in Monte Eresburgi sive
 Stadberg. 114
 Luppia varium etymon. 14. quae loca alluat ibid.
 celebris apud Historicos 15. 19. clade Varia-
 na inclaruit. 29. Oritur in dioecesi Paderbor-
 nensi sub Lippspringa castro. 15. prope West-
 liam Rbeno infectur. ibid. ejus a jure Saxones
 baptizati. 18
 M.
 M Agna flumina à mollicis fontibus originem
 ducunt. 54
 S. Magni Martyris templum in Horbusen. 141
 Mallus, sive mallum idem quod judicium, sive
 placitum. 45
 X x 2 Ma-

I N D E X

<i>Malovenlus Dux Marforum.</i>	37	<i>Monumentum Acidula Driburgensis. ib. Acidula</i>	
<i>Marathonis campi Persarum caede nobiles.</i>	209	<i>Smechtana. 261. Alifonis. 1. fontium Amiffii.</i>	
<i>Marcalo locus ad Visurgim ubi Saxones olim</i>		<i>51. Boca ad Luppian. 139. Brunisberga prope</i>	
<i>conveniebant.</i>	143	<i>Huxariam. 123. Cladis Variana. 21. Delbrug-</i>	
<i>Marci Reguli fides laudata.</i>	66	<i>gis. 57. Desenberga. 155. Driburgi. 187. Eres-</i>	
<i>Marfi, eorum sedes, virtus bellica.</i>	37	<i>burgi vel Montis Martis. 102. Heristalli Saxo-</i>	
<i>Mattiaci fontes, nunc Wyszbadenses dicti.</i>	245	<i>nici. 213. Luda ad Ambram. 197. Luppia fon-</i>	
<i>Mauritius Falckenbergius frater Theodorici, in</i>		<i>tium. 13. Oldenberga in monte Furstenberg,</i>	
<i>pralio ad Lutzam primus Regem Sueciae ex</i>		<i>prima Baronum de Furstenberg in Westphalia</i>	
<i>equo dejecit.</i>	217	<i>ad Ruram sedis. 271. Padera fontium. 162.</i>	
<i>Mausoleum Theodori Episcopi & Principis Pader-</i>		<i>Paduli fontis prope Neuhusium. 251. Rheme</i>	
<i>bornensis in aede Cathedrali.</i>	312	<i>ad confluentes Warne & Visurgis. 81. Resoni</i>	
<i>S. Meinolphus Archidiaconus Ecclesiae Pader-</i>		<i>fontis. 241. Senda deserti. 233. Teutobur-</i>	
<i>bornensis fundator Monasterii Bodecensis. 220</i>		<i>giensis Saltus. 39. Visurgis. 69. Wewelsburgi.</i>	
<i>Meinwercus Episcopus Paderbornensis dedicat</i>			219
<i>Herivordia basilicam S. Mariae qua vocatur</i>		<i>Monumentum in lapide marmoreo Snellenberga</i>	
<i>ad crucem, in sua diocesi sitam.</i>	225	<i>conspicuum.</i>	301
<i>Mendens Furstenberga arci vicinum oppidum</i>		<i>Monumentum Widechindeum, ut nunc est, gra-</i>	
<i>bello Westphalico diripitur ac vastatur, quin</i>		<i>phice representatum.</i>	147. 148
<i>& ipsa Furstenberga Marcano Comitatu in-</i>		<i>Mors infelix Friderici Comitis Arnsbergensis</i>	
<i>fecta solo aequatur.</i>	283	<i>vexatoris Episcoporum & religiosorum. 226</i>	
<i>Merovingi Francorum Reges à Sicambriis orti.</i>	7	N.	
<i>Miltiadis tropaea in campo Marathonis.</i>	209	<i>Neccaro non conveniunt, qua de Luppia me-</i>	
<i>Mindam Carolus M. venit Heristallo.</i>	215	<i>morantur in historicis.</i>	14
<i>Ministeriales Vasalli Episcopi Paderb.</i>	164	<i>Nehemium oppidum evertitur.</i>	279
<i>Monasterii Flatorp origo in Comitatu Waldecen-</i>		<i>Nero Drusus hyberna ad Luppian habuit.</i>	16
<i>si. 141. Conditor idem Comes de Patberg, qui</i>		<i>Neuhusiana artis inscriptio.</i>	254
<i>Boecensis Cœnobii.</i>	ibid.	<i>Neuhusium domicilium Episcoporum & Princi-</i>	
<i>Monasterium Bodecense Canoniarum Virginum</i>		<i>pum Paderbornensium. 252. illo ipso loco sit-</i>	
<i>translatum ab Episcopo Paderbornensi ad Ca-</i>		<i>um ubi olim Alifonem castellum Drusus con-</i>	
<i>nonicos Regulares.</i>	223	<i>tra Sicambros extruxit. ibid. à Vrangelio</i>	
<i>Monasterium in Groninga & Kemnade Cor-</i>		<i>expugnatur, unà cum urbe Paderbornâ Hassis</i>	
<i>beiensibus perpetuo addicitur.</i>	116	<i>traditur, horum de subruendo Neuhusio con-</i>	
<i>Mons Eresburg cum tota Saxonia Deo oblatas.</i>		<i>silia improbat & intervertit Vrangelius. 256.</i>	
<i>115. 117. Fratribus ibi adunatis à Caro-</i>		<i>pignoris loco retinetur ab Hassis.</i>	257
<i>lo M. donatur ab omni humana potestate li-</i>		<i>Nicotiana herba maritimis populis medicinalis.</i>	
<i>ber. 116. attributis eidem decimis circum-</i>			247
<i>quaque ad duas Rastas Saxonicas.</i>	ibid.	<i>Nili fontes occulti, cur Nilus è tenebris flusre di-</i>	
<i>Mons Humororum.</i>	41	<i>ctus.</i>	18
<i>Mons Lullii.</i>	ibid.	<i>Nimia qua sit ad Visurgim, quo loco conventus</i>	
<i>Mons Martis seu Eresburgum cessit Archiepisco-</i>		<i>Saxonum habitus.</i>	94
<i>po Colonienfi, ex contractu duorum Abbatum</i>		<i>Nobilium de Ketteler sedes Sitben.</i>	100
<i>Corbeiensium.</i>	118	<i>Nortluidi trans Allim populi.</i>	215
<i>Monumentum à monendo dictum. 167. Monu-</i>		O.	
<i>menta ingenii sola aeterna. ibid. Monumenta</i>		<i>Oldenberga Furstenbergiorum Baronum</i>	
<i>sepulchrorum secundum viam locari solita.</i>		<i>prima sedes unde dicta. 272. ejus situs,</i>	
<i>ibid. Monumentis literarum loca celebra fo-</i>		<i>antiquitas, munitiones.</i>	ibid.
<i>lunt aeternari.</i>	ibid.	<i>Optimus Dei cultus, optimus animus.</i>	121
			Ordis-

I N M O N U M E N T A P A D E R B .

Ordinatio Commissariorum Apostolicorum de obedientiis, & prebendis Vacantibus in Ecclesia Paderbornensi.	135. 136	batur olim, exempla ejus rei varia.	143. 144
Osnege montis situs.	43. 48	Pagus Huthagoë ad Ambram.	100
Othilia Furstenbergia Abbatissa Herisensis & Olinghusana.	294	Pagus erat olim major vel minor tractus, vel pars regionis.	143
Ottonis Imp. diploma datum Ecclesie Paderbornensi, in quo desertum Senda Sinede nuncupatur.	235	Pather in voce Patherborna, unde tractum.	172
Otto III. Imp. Wildeshufii majorum suorum monumenta inspicit.	149	Pax Burgensis.	166
Otto Episcopus Neubusium restaurat. 254. & post eum alii deinceps Episcopi aliis atque aliis aedificiis ornant. Theod. denique Furstenbergius ingenti sumptu magnifice exaedit. 254		Pernicies allata Ecclesie Paderbornensi à cooptatione potentioris Principis,	206
Otto Episcopus Monasteriensis. Itemque Otto Episcopus Paderbornensis.	228	C. Philippus à Kettler Decanus, J. Wilhelmus & J. Henricus Barones de Sintzig, Canonici Paderbornenses preservant Lipspringam arcem & oppidum ab excidio Succico.	16
Otto Ritbergius Episcopus Monasteriensis.	280	Pipini expeditio in Saxones.	93
Otto Cardinalis legatus Sedis Apostol.	132	Pontes Aggeresque quibus militares via olim strata.	23. 60. & 62
P.		Populi inter Visurgim & Rhenum olim celebres.	144
P ADERA, aliàs Patra, Pather, Pater, dictus, & vulgò Pader. 169. Padera in ipsa Paderbornensi urbe pluribus fontibus scaturit. 169. ejus descriptio. 170. nomen secundum nonnullos derivatur à Pado Italia flumine. ib.		Prabenda Canonicales majores in Cathedrali Ecclesia Paderbor. xxiv. & sex minores. 135	
Paderborna nomen vetustum. 171. 172. à fonte Padera ductum. 136. 171. diversa olim ejus appellatio. 169. encomium. 185. Regalis Sedes dicta. 179. plurimum Imperator. & Regum, Ottonum, Henricorum, Conrad. Friderici, Caroli. IV. gratia frequensque statio. 181. 182. 183. à Ludovico Pio frequentata, ibidem comitia placitaque ab eodem habita, legati auditi, &c. 179. in Synodo Paderborna à Carolo M. coacta baptizantur Saxones. 174. Paderborna eripitur Hassis, qui cum subsidio Suedico frustra illam rursus interciperi conantur. 257. Paderborna magnum decus à Padera in ipsa surgentis fontibus. 170		Præpositura Montis Martis exempta declaratur ab Episcopo Paderbornensi.	108
Paderbornenses cives strenuè contra Colonensem militem agunt. 65. Ottoni Episcopo bellum inferunt, Neubusium succendunt, munitiones subruunt.	253	Principatus, & bonorum Principum encomia.	149. 150
Padi similitudo aliqua cum Padera. 170. 171		Privilegium Leonis III. PP. datum Eresburg. in dedicatione Basilica à se consecrata.	115
Pagi quando in Ducatus & Comitatus transierint.	143	Prussii arcebant olim à lucis & fontibus suis Christianos.	18
Pagi Varii sive regimcula diocesis Paderb. ibid.		Ptolemæus primus Saxonum meminit.	89
Pagorum situs per nomina Comitatum designa-		Pugna vixæque graves orta Paderborna in coronatione Regine Cunigundis.	183
		Purgatorium Westphalorum.	41
		Pymontani fontes celebrantur ac frequentantur à Principibus viris. 202. horum encomium ac virtutes.	203
		Q.	
		Q uinam Germanici nomen, à Germanis de bellatis assumpserint.	61
		Quintilianus, Aconius, Silius Ital. alique auctores Germanis vitam debent.	79
		R.	
		R ema ad Visurgim à Rhemis Gallie dicta.	171
		Rema à Carolo M. templum conditum.	101
		Rimi, Rimia, aliterque olim dicta.	93
		Res Ecclesie patrimonia pauperum.	153
		Retharius Episcopus Paderbornensis.	236. 237
		Rhenus Imperii Romani limes.	2. 34
		Roma à parvis initiis in immensam crevit potentiam.	

I N D E X

teniam.	54	Scharfahs & Sas novacnam olim Saxonibus significabant.	126
Roma Schola Saxonum instituta.	118	Scelerata castra inde dicta.	73
Romani in Germania multas urbes & oppida considerunt, in quibus hiberna, forum & congressus cum barbaris habuerunt, etsi horum nulla amplius mentio apud historicos.	8	Schidroburgi fundata primum à Carolo M. sedes Episcopalis, post varias translationes tandem ab Ottone M. Magdeburgi confirmatur.	202
Romani soliti sunt victas gentes in alias oras deportare.	210	Schidroburgum castrum Saxonum, ad Ambram fluvium.	201
Romanorum praesidia Claudius Caesar cis Rhenum referri iussit.	11. 74	Schira praedium Blombergensis Monasterii in profanos usus conversum.	202
S.		Scramafaxi gladioli Saxonum.	126
Sachs cultelli Saxonum.	125	Scyre Saxonibus olim quod pagus, vel districtus alicujus regimacula.	143
Sacellum in vertice montis Furstenberg à FERDINANDO Episcopo ac Principe Paderbornensi &c. restitutum.	272	Sende deserti varia in antiquis diplomatibus appellatio. 135. ejus amplitudo.	234
Sacellum divini auxilii S. Hülffe non solum prope Diepholdiam, sed etiam prope Dethmoldiam à Carolo M. structum.	44	Sepulchrum primorum Episcoporum Paderb. restauratum in Crypta adis Cathedralis.	307
Saltus Teutoburgiensis.	24	Sicamborum prima sedes. 5. Sicambri in diocesi Paderbornensi habitaverunt, cum Drusus Alisonem castellum munit. 6. finitimi Cheruscis olim, ubi nunc Dethmoldia.	41.
Saltz ad Salam, locus confecti belli Saxonici.	47	eorundem ad Ruram sedes. 5. in Galliam translati. 6. eorum pars aliqua num in antiquis sedibus relicta? ibid. 7. Caesaris castra in Eburorum finibus oppugnant. 5. infestissimi Romani nominis hostes. 4. à Claudiano & Apollinari Franci vocati sunt Sicambri. 85.	
Sanctorum reliquia in castris asservari, & cum exercitu circumduci solita.	98	Sicamborum virtus militaris. 4 Sicamborum legio. 5. Sicambra cohors.	ibid.
Sassen idem quod casuriam radere.	126	Siffridus Episcopus Paderb. fert suppetias Wikingo Abbati Corbeiensis contra Nobiles de Amclungfen & Comitem de Waldeck impedites instaurationem Arcis Brunisberge.	124
Saxonia tota in Westphalos, Angarios & Ostphalos olim divisa. 144. item in pagos complures.	142	Sigeburch castrum Rura imminens.	191
Saxonum nomen unde ductum. 92. Saxonum origo à variis varia assignata, ut plurimum perperam.	88	Signa vellere quid?	8
Saxones primi in Cimbrica Chersoneso, ubi nunc Holsatia est, sedem habuere. 89. antiquorum Saxonum sedes eis & ultra Visurgim 91. Saxones indigena sunt Germani. 89. 90. à Sassiis dicti. 126. Saxones Francis tributarii. 100. In campo Sintfeld se dedunt Carolo M. 208. Ad Thiermallum & Hasam à Carolo M. victi. 42. & 43. Juxta Brunisbergam Carolum prohibere conati transiit Visurgis. 125. Veterum Saxonum carmina barbara. 78. piraticam olim exercuere. 89. eorum in acie habitus, arma. 125. Saxones qui longitudinem spathae excedebant occisi à Francis. 76. tributum loco 500. vacas Francis dare annuatim iussi. 100. infesti olim Hassis, conantur Fridislarie incendere templum Christianorum. 157. Saxonum superstitio in cultu fontium.	18	Sintfeld campus celebris apud Historicos. 206. fuit olim cultior & fertilior.	ibid.
Sacellum hoc Magnus Urbibus fatale.	255	Simon Episcopus Paderbornen. concedit civibus novi oppidi Warburgensis facultatem illum muniendi.	163
		Slangius ductor Suecorum ab Hatzveldio Cesareano duce caditur ad fontes Luppia.	234
		Sophia Abbatissa Gandersheimensis benedicitur Paderborne.	183
		Spatha aut bipennes Francis olim in usu.	126
		Statutum Synodale Caroli M. de Episcoporum expeditionibus in hostem.	96. 97
		Stemma Baronum Furstenbergiorum in Waterlapp.	

I N M O N U M E N T A P A D E R B .

<i>lapp, Snellenberg, Furstenberg &c.</i>	287	<i>Thietmallum unde dictum. 40. à loco placiti seu</i>	
<i>Striſſa Lipſa.</i>	171	<i>judicii.</i>	46
<i>Stukenbroick pagus dioceſis Paderb.</i>	49	<i>Thietmarus Bernardi Saxonie Ducis frater ob</i>	
<i>Suevi confines Cheruscorum & Cattorum po-</i>		<i>Herivordiam diſſoliatam vexatamque, mul-</i>	
<i>puli.</i>	73	<i>ſtatur à B. Meinwerto Epifcopo.</i>	225
<i>Suffridi Petri de nomine Saxonum opinio reje-</i>		<i>Tiberii, Drufi fratris expeditio contra Canifa-</i>	
<i>cta.</i>	91	<i>tes, Attuarios, Bruſteros.</i>	73
T.		<i>Triumphus Roma de Sicambriis actus.</i>	6
T <i>acitus Imp. Corn. Tatiti hiftoriarum li-</i>		<i>Tropæa Caroli M. in campo Sintfeld.</i>	205
<i>bros per ſingulos annos decies exſcribi</i>		<i>Tumultuarii ſive Reſoni fontis deſcriptio. 242.</i>	
<i>juſſit, & in bibliothecis reponi.</i>	79	<i>243. &c. miraculum illius fontis nunc ceſ-</i>	
<i>Tanfana templum.</i>	37	<i>ſat.</i>	244
<i>Teuderium Ptolemai num ſit Paderborna.</i>	136	<i>Tungreſes Plinii fontes fortè moderni ſint Spa-</i>	
<i>Teuteberg Romanâ clade inlytus.</i>	28	<i>dani.</i>	246
<i>Teutenmeyer.</i>	40	V.	
<i>Teutoburgium vetus, Dethmoldia poſtmodùm</i>		V <i>acca inferendales unde dicta.</i>	100
<i>dictum, ejus etymon.</i>	40	<i>Vallis Oſſenthal.</i>	49
<i>Teutoburgiſis ſaltus per quas ditioes ſe porri-</i>		<i>Vandali & Engundiones à Probo viſti, & in</i>	
<i>gat. 41. 242. ubi propriè quarendus? 40.</i>		<i>Britanniam deportati. 211. Franci etiam à</i>	
<i>Teutoburgiſem propè ſaltum trium caſa-</i>		<i>Constantino in Gallias.</i>	
<i>rum legionum oſſa inſepulca.</i>	42	<i>Varus cum legionib. non procul Alifone caſus. 4.</i>	
<i>Teutonici Montes in extremis Bruſterorum.</i>	41	<i>circumventus à Germanis & caſus. 23.</i>	
<i>Theodoricus Hunonis & Conradi Comitum Ol-</i>		<i>Q. Varus cum 3. legionib. caſus. 9. Dies Va-</i>	
<i>denburgicorum frater, conditor familie Fur-</i>		<i>riana cladis cur incerta. 35. Diſerſis locis</i>	
<i>ſtenbergica. 276. ſedem ſibi legit ad Ruram.</i>		<i>Varus caſus, pugna in triduum producta</i>	
<i>ibid. Oldenburgam arcem exſtruit. ibid. Hu-</i>		<i>Duce Arminio. 35. Magnitudo cladis Varia-</i>	
<i>jus poſteri abolent ſenſim titulos Comitum Ol-</i>		<i>na expenſa. 32. Varus ſibi ipſi manus in-</i>	
<i>denburgici atque Alveſlebiani, & à vetu-</i>		<i>fert. 24. ejus cadaver effoſſum & ſeniſtum</i>	
<i>ſto Montis habitati vocabulo, Dominorum de</i>		<i>laceratur. 25. mores ejus Germanis inviſi.</i>	
<i>Furſtenberg cognomen aſſumunt.</i>	277	<i>26. natales & mores: avaritia & ſuper-</i>	
<i>Theodoricus Archiepiſc. Coloniſis clam impe-</i>		<i>bia. 25. ſecuritas & fiducia nimia reprehen-</i>	
<i>trat à Martino V. P.P. literas unionis, quibus</i>		<i>ſa.</i>	26
<i>Epifcopatum Paderb. conjungere voluit Col-</i>		<i>Varisberg, Vari mons, Varenholtum, Varibur-</i>	
<i>oniſis. ſed has reſcindit Eugenius IV. P.P. 206</i>		<i>gum, Varendorpium à Varo nomen putantur</i>	
<i>Theodorus Furſtenbergius Epifcopus & Princeps</i>		<i>duxiffe.</i>	27
<i>Paderbornenſis. ejus encomium. 294. recupe-</i>		<i>Vaſta loca qua dicuntur.</i>	41
<i>rat arcem Wevelsburg. 36000. Imperialibus</i>		<i>Vedegonis mons.</i>	94
<i>nummis.</i>	230	<i>Vechtelar an arx Carolo M. ad Luppiam con-</i>	
<i>Theodorus Adolphus de Reck Epifcopus & Prin-</i>		<i>ſtruſta.</i>	140
<i>ceps Paderbornenſis Wevelsburgum ex parte</i>		<i>Viburg locus necis Hildegarii Archiepiſcopi Col-</i>	
<i>reparat. Sacellum ibidem reſtituit.</i>	231	<i>lon. idem Driburg & Viberg & caſtrum Wit-</i>	
<i>Theodorus Caſparus Furſtenbergius Canonicus</i>		<i>berg.</i>	94
<i>Senior Moguntinus, Spenſis & ad S. Alba-</i>		<i>Viatorem compellandi formula.</i>	41
<i>num Moguntia.</i>	297	<i>Vici & Caſtri Engern excidium.</i>	146
<i>Theodorus Falckenbergius Guſtavi Adolphi Sue-</i>		<i>Vici Engern ſitus, antiquitas, varia Dominorum</i>	
<i>cia Regis aula Mareſcallus.</i>	217	<i>mutatio.</i>	ibid.
<i>Thietmalle, quid ſonet linguâ Theudiſcâ.</i>	47	<i>Vicus & Schola Saxonum Romæ, Carolo M. &</i>	
<i>Thietmalle diſerſimodè olim ſcriptum.</i>	44	<i>Leone Pontif.</i>	118
			Victa

INDEX IN MONUMENTA PADERE.

<i>Victorum est parcere victis.</i>	210	<i>Wermodus Archiep. Trevirensis.</i>	17
<i>Ville Saxonica quenam in maximis excreverint urbes.</i>	55	<i>Werthinensis Abbatia libertas à telonio in Rheno fluvio.</i>	45
<i>Visurgis fluvii varia appellatio. 70. clade varianda quare nobilis? 124. Francorum armis inclaudit. 74. augetur fluvius, Dimolà, Beverà, Nethà, Grovâ, Scelpâ, Saumerâ, Emmerâ, Luterâ, Alphâ, Wehrnâ, Beghâ. 70. 71. Visurgim quoque acceperunt Imp. Maximus, Probus Diocletianus &c.</i>		<i>Wewelsburgum arx in diocesi Paderbornensi. cognominis item locus in Helvetiis. 120. Hunnorum primâ irruptione constructum, vetustate deinde collapsum, instauratur à Friderico Comite Arnsbergio, qui ibidem S. Norbertum detinebat. 226. post Comites Arnsbergenses, Dominos accipit Waldecenses, à quibus ad Ecclesiam Paderbornensem transit. 229. oppignoratur Friderico de Brecken Militi. ibid. rursus oppignoratur Dominis de Buren. ibid. à Suecis expugnatur, vastatur & exurit.</i>	231
<i>Volradus Præpositus Ecclesie Paderborn.</i>	133	<i>Wiboldus Abbas Corbeiensis.</i>	105
<i>Uppprung vicus diocesis Paderbornensis.</i>	16	<i>Widekindus rebellis. 18. Widekindus M. quo anno obierit. 146. Widekindi cineres Hervordia nunc servantur, monstranturque. 149. Widekindi reliquia non fuere unquam Paderbornam translata.</i>	ibid.
<i>Urbes Episcopales opibus aucta, Dominis suis mox graves, insidem migrandi aliò necessitatem imposuerunt. 252. Urbes amplas quid in ruinam præcipitet. 55. Urbium magnarum fata & excidia. ibid. Urbium olim celebrium occasus. ibid. Ur flumina sic urbes; cum maximè excreverint, occidunt.</i>	54	<i>Widekindus Abbas Corbeiensis.</i>	124
		<i>Widekindi Corb. opinio de Saxonum origine rejecta.</i>	88
		<i>Waldburgis prima Heristensis Parthenonis Antistes.</i>	264
<i>Walramus Juliacus Archiepif. Colon. successor Henrici, alienatur à Ludovico Casare. 282. inimicitias suscipit cum Godofredo Arnsbergensi & Adolpho Marcano Comitibus, quibus tamen conciliatur, Wilhelmi Juliacensis & Adolphi Montensis Comitum opera. 282</i>		<i>Wilhelmus Furstenbergius Corepiscopus Trevirensis, Præpositus Monasteriensis, Canonicus Sallisburgensis, Paderbornensis & Leodiensis &c. Camerarius intimus Clem. X.</i>	297
<i>Warburgum ad Dimolam. 158. & seqq. situm Olim in Comitatu Dodiconis.</i>	159	<i>Winfelt & Sinfelt malè confundunt nonnulli cum deserto Sende. 234. Winfeld campus propè Hornam Westphalia oppidulum victoria cognomine insignis 28. Winfeld, idem sonat quod campus Victoria.</i>	209
<i>Warna fluvius Visurgi miscetur ad pagum Remen in Comitatu Ravensburgico.</i>	87	<i>Winnenberg à Victoria Caroli M. in campo Sinfeld reportata nomen accepit.</i>	208
<i>Wartbergum, quasi montis specula dictum. 159</i>			
<i>Wenemarus de Furstenberg certis conditionibus cum Henrico Spiegelio Episcopo Paderbornensi transigit, datis securitatis literis. 222. Wenemarus Furstenbergius à Friderico Coloniensi Archiepiscopo constitutus summus militia præfectus, & Arnsbergensis provincia Supremus Satrapa.</i>	227		
		<i>Y Burg tertia sedes Archidiaconalis Episcopatus Paderbornensis.</i>	134
		<i>Z Uenteboldus. Rex privilegium dat Abbati Werthinensi ad Ruram.</i>	45

ERRATA TYPOGRAPHICA.

In præfat. Auctori in margine, pro Avernus, lege Wernerus. pag. 13. lin. 2. pro hospes. & alte. leg. hospes. Sc. olim. pag. 32. lin. 29. pro exitiabilem, leg. exitiabilis. pag. 49. lin. penult. pro Teutoburg infra saltum, leg. Teutoburgensem saltum. pag. 55. lin. 21. pro Bardov. leg. Bardov. pag. 74. lin. 16. pro initium, leg. initum. pag. 115. lin. 24. pro consecuto, leg. consecuto. ibid. lin. 27. pro coronavit, leg. coronavit. pag. 230. pro Joannes Horion, leg. Fridericus Rotigh S. J. pag. 234. lin. 3. dele numerum ante vocem Desertos. pag. 265. lin. ult. pro Justinaua, lege Lustinaua. pag. 296. lin. 15. pro Libro, lege Libet. In indice lit. A. 10 um. 3. pro Diocesi Padermensi, leg. Paderbornensi.

A D D E N D A M O N U M E N T I S,

Pag. 16. §. 5. in fine.

Cæterum THEODORUM FURSTENBERGIUM,
Episcopum & Principem Paderbornensem, Canonicis Paderbornensibus prope hoc oppidum, jus exercendæ Jurisdictionis Criminalis, seu locum supplicii eatenus desideratum, concessisse, patet ex his literis posteritatis memoriâ dignissimis.

Nur Thumbprobst / Thumbdechen
vnd Capittel der Thumbkirchen zu Paderborn / ihuen
kund vnd bekennen öffentlich / daß der hochwürdiger
Fürst vnd Herz / Herz Dieterich erwählter vnd bestät-
tigter Bischoff des Stiffts Paderborn / vnser gnädiger
Fürst vnd Herz / vns auff vnser vnderthäniges suchen /
vermüge mit S. F. G. auffgerichteten Capitulation, zu vnserm
Schloß vnd Haus Lipsprünge / zu härrihung der verurtheilten Miß-
thäter eine gerichtsstätt oder locum supplicii gnädiglich concedirt vnd
bewilliget / laut J. S. G. hierüber mitgetheilten concession, lautendt
wie folgt.

Von Gottes Gnaden wir Dieterich /
erwählter vnd bestätigter Bischoff des Stiffts Paderborn / ihuen
kund vnd bekennen hiemit vor vns vnd vnser nachkommen an vnserm
Stifft Paderborn / daß wir zu folg vnser Capitulation, den Wür-
digen vnd Ehrenvesten vnsern lieben andächtigen / Thumbprobst /
Thumbdechen vnd Capittel vnser Thumbkirchen zu Paderborn / auff
ihr vnderthäniges Ansuchen in krafft vnser / von der Römischer Kays-
erlicher Majestät / vnserm allergnädigsten Herrn tragenden regalien /
jedoch vnsehädlich oder vnabbrüchig der Raiserlicher Lehen-schafft con-
cedirt / nachgeben / vnd begnadigt haben / ihuen solches hiemit / wie
daß bester gestalt sein soll / daß gemelt vnser Thumb-Capittel zu ihren
Schloß vnd Haus Lipsprünge allernechst darbey locum supplicii oder

Y y

eintu

einen peinlichen executions Platz gebrauchen vnd haben mögen / an demselbigen alle malefiz vnd peinliche thaten / welche sich an gerürtem Hause / oder in der Stadt Lipspringe / gleichfals in ihren Dörffern / daselbst sie bis anhero den Angriff gehabt / zutragen / mit gebührlicher straff durch ihre weltliche Befelshabere oder Beambten belegen zu lassen / vnd wollen vnserm Thumb-Capittel vorgemelt / dieser vnser gnädiger concession handthabung thun / vnd darjegen nichts handeln oder vornehmen lassen. Hinwieder sollen sie auch dieser concession mit mißbrauchen / keines weges dieselbe überschreiten / noch in einigen schein vns damit an andern enden vnd örtern vorgreifen: Vortan / das peinliche Gericht dermassen verwahren vnd bestellen / das nach recht vnd aufweisung der peinlichen Gerichtsordnung allemahl procedirt vnd verfahren werde. Zu Brkund dieser allen / haben wir diese concession , verlichung vnd begnadigung mit vnserm Handtzeichen vnd angehengtem Secret-Ingsiegel bevestigt. Geben vnd geschehen vff vnserm Schloß Newhaus den sechszehenden Decembris, in Jahren nach Christi vnser lieben Herrn vnd Seligmachers Geburt / ein tausend fünffhundert achzig vnd sechs.

Demnach gereden vnd bezeugen wir hiemit vor vns vnd vnser nachkommen / das solche vns beschehene gnädige verwilligung ausserhalb obinscribten concession nit gezogen noch gebraucht werden / wir auch an dem ort / da diese gerichtsstätt hingeleget / weder an hochheit / oder peinlichkeit keiner Berechtigkeith hierdurch vns anmassen / sondern vns dessen allein gebrauchen sollen vnd wollen / was dieselbige concession vns bewilligt vnd nachgibt. Zu Brkund der Warheit haben wir vnser Capittels Ingsiegel hieran wissentlich hangen lassen. Geben im Jahr vnd Tag wie in hochgemeltes vnser Gnädigen Fürsten vnd Herrn concession geschriben sthet.

Quas in Latinum verfas hic subjungimus:

Nos

NOs Præpositus, Decanus & Capitulum Cathedrale Ecclesiæ Paderbornensis, notum facimus & palam profiteamur: Quòd Reverendissimus Princeps ac Dominus D. Theodorus, electus ac confirmatus Episcopus diocesis Paderbornensis, Princeps & Dóminus noster clementissimus, nobis ad supplicem petitionem nostram, in vim inítæ cum sua Celsitudine Capitulationis, arcis & domui nostræ Lipspringensi pro executione condemnatorum delinquentium, locum supplicii clementissimè concesserit & consenserit, vigore suæ Celsitudinis desuper datarum literarum concessionis, tenoris subsequens.

DEI GRATIA NOS THEODORUS, electus & confirmatus Episcopus Paderbornensis, notum facimus & hisce profiteamur pro nobis ac nostris successoribus in diocesi nostra Paderbornensi, quòd in vim capitulationis nostræ, Reverendis ac honorabilibus Dilectis nobis devotis Præposito, Decano & Capitulo Cathedralis Ecclesiæ nostræ Paderbornensis, ad supplices eorundem preces, virtute nostrorum à Cæsarea Majestate Domino nostro clementissimo gratiosissimè nobis concessorum regalium, attamen citra damnum & præjudicium Cæsareæ feudalitatis, concesserimus & gratiosè indulserimus, ac hisce indulgemus, prout meliori modo fieri potest; ut memoratum nostrum Capitulum Cathedrale proximè ipsorum castrum Lipspringam, supplicii sive criminalis executionis locum habere, eoque uti, ubi quævis maleficia & criminales excessus in prædicta arce vel oppido Lipspringa suisque pagis, in quibus jus capturæ hactenus exercuit, committendos, condignis pœnis per sæculares commissarios & ministros suos plectere possit: in qua modò dictâ gratiosâ concessione nostrâ Capitulum nostrum Cathedrale manutenebimus, nihilque adversus eam agemus aut fieri patiemur. Econtrariò Capitulum prædictum hâc concessione nostrâ non abutetur, neque hanc ullo modo excedet, aut alibi quocunque prætextu nobis præjudicabit. Præterea iudicium criminale taliter constituet & ordinabit, ut juxta jus & ordinationem criminalem semper procedatur. In horum omnium fidem, concessionem & gratiam hanc nostram, manus propriæ subscriptione sigillique nostri appensione communivimus. Datum actumque
in

in arce nostra Neuhusio, xvi. Decembris, Anno Christi Salvatoris nostri MDLXXXVI.

Quapropter hisce promittimus ac profitemur pro nobis & successoribus nostris, quòd hancgratiosè nobis indultam concessionem, ultra ejus tenorem non extendemus, nec usurpabimus, neque in eo loco pro executione supplicii destinato, ullum jus superioritatis aut jurisdictionis criminalis per illam nobis arrogabimus; sed illo duntaxat jure utemur, quod nobis hæc concessio indulget ac permittit. In argumentum veritatis Capituli nostri sigillum hisce scienter appendi fecimus. Datum anno & die in supradictâ Clementissimi Principis ac Domini nostri concessionem expressis.

Pag. 55. lin. ultimâ, post verba: absorbentur à mari.

Qui Urbium, idem Rerumpublicarum & Regnorum ex modicis initiis ortus progressusque ad potentiam. In quo non aliud prius demirere, quàm ipforum Regum ac Cæsarum fata, familiarum nimirum occasus & vicissitudines, dum sceptrum ab unâ regnatrice domo tam citò translata ad aliam. Quàm brevis possessio in Augusti, Constantini M., Theodosii M., Caroli M., Ottonis M., aliisque Cæsarum filiis ac nepotibus? In nullâ adhuc Augustorum familiâ constantior Imperii corona, quàm in Austriacâ ex xv. Cæsarum successionem. Quàm id divino munere, tam salutari Reipubl. Christianæ bono, agnoscit Christianus orbis. Quoquò id demum recidat, Taciti dictum solatio sit, lib. 3. Ann. *Principes mortales esse, Rempublicam æternam.* Uti magna flumina intra suos alveos decurrunt; cætera quæ humana sunt, *certis eunt temporibus, nasci debent, crescere, extinguï.* Seneca in Epist. Imò citiùs ac sæpius, ut Lucan. lib. 1.

*In se magna ruunt. Letis hunc Numina rebus
Crescendi posuere modum.*

FRIDAY

FRIDAY

FRIDAY

FRIDAY

FRIDAY

REVERENDISSIMO CELSISSIMOQUE

PRINCIPI
FERDINANDO,
EPISCOPO PADERBORNENSI,
COADJUTORI MONASTERIENSI,
S. R. I. PRINCIPI,
COMITI PYRMONTANO ET LIB.
BARONI DE FURSTENBERG,

*Christianus Theodorus à Plettenberg ex Lenhausen,
Canonicus Hildesienfis gloriam & felicitatem.*

ANEGYRIN, Celsissime
Princeps, quam Joannes
Horrión è Societate Jesu
vir doctissimus Theodo-
ro Episcopo & Principi
Paderbornensi, magno
patruo Tuo dedicavit, elegantiori nunc

E P I S T O L A

typo , multisque munditijs ornatam & expolitam Tibi sisto, gravibusque de causis eam Tuis potissimum auspiciis denuò in publicum produco , atque per omnes Germaniæ nostræ, imò totius Europæ vel potiùs orbis terrarum regiones atque provincias ostento. Etenim non solum genius meus tot nominibus Tibi obstrictus atque mancipatus hoc mihi suadet & imperat , sed etiam summâ virtute atque doctrinâ clarissimorum & immortalium virorum, Leonis Allatii, Lucæ Holstenii, Rottendorffii, utriusque Gronovii, Wallii, Masenii, Heinsii, Holtermanni, Corvini & aliorum , qui suis operibus quantumvis luculentis semperque victuris æternum nomen Tuum præscribendum esse censuerunt , gravissima auctoritas, & heroicâ indole , virtute ac eruditione Tuâ subnixum iudicium ad id ipsum

D E D I C A T O R I A .

ipsum me excitat & impellit. Viderunt enim viri illi sapientissimi, totaque Respublica literaria intelligit, neminem hac tempestate sacri Romani Imperii Principem esse, qui optimarum literarum studia, virosque summis ingeniis exquisitâque doctrinâ præditos magis amet, & in sinu atque deliciis habeat, eorumque lucubrationes ad confluentes Luppiaë & Alifonis velut ad Permessidos undas devolantes, majori comitate excipiat, quàm Episcopum & Principem Paderbornensem. Quam quidem longè amplissimam laudem ac gloriam tuam etsi livor & obtreçtatio conetur arrodere; maximorum tamen Imperatorum ac Principum, Julii Cæsaris, Augusti, Vespasiani, Trajani, Adriani, Antonini, M. Aurelii, Caroli M. Ludovici Pii, Friderici I. Maximiliani I. aliorumque laudatissima

E P I S T O L A

exempla præclarè tuentur, qui doctissimos ævi sui viros, Sallustium, Titum Livium, Athenodorum, Josephum, Plutarchum, Arrianum, Suetonium, Cornelium Tacitum, utrumque Plinium, Eginhardum, Paulum Warnefridum, Ottonem Frisingensem, Cuspinianum, Stabium, Pyrcamerum, aliosque historiarum & antiquitatum scriptores eximiâ benevolentiam sunt complexi. Quamvis autem hæc erga bonas literas egregia voluntas in principibus viris clara semper æternaque sit habita, ea tamen in Te multò pulchrior enitescit, quia Tu ipse es omni liberali doctrinâ politissimus, quam assiduâ exercitatione & continuis abin-eunte ætate laboribus atque vigiliis Tibi comparasti. Nullum est enim illustrium disciplinarum genus, in quo non sis diligentissimè versatus, ita ut novem Musæ
in

D E D I C A T O R I A .

in Te uno bonis artibus universis erudiendo atque exornando certatim omnes industriæ suæ nervos contendissè videantur. Testem volo non tantùm Germaniam nostram, sed etiam Italiam, & imprimis urbem Romam, ubi exquisitissimâ eruditione Tuâ non solùm imi subsellii viros, sed etiam majorum gentium Præfules, Principes, Cardinales, ipsum denique summum Pontificem Alexandrum VII, quantum erat hominum literatorum literatissimum, adeò Tibi devinxisti, ut inter primores cubiculi Pontificii ministros allectum familiarissimè Te semper adhibuerit, & quidquid ex immensis supremi imperii curis & occupationibus vacui se temporis obtulit, id Tuæ potissimùm consuetudini, ac suavissimis de re literaria sermonibus impenderit. Plura dicerem, nisi vererer gra-

E P I S T O L A

ve fore modestiæ Tuæ, omnia quæ in Te sunt virtutis & industriæ ornamenta ab illaudato cliente prolixè laudari. Et certè quid opus est in illa celebritate nominis Tui, & vulgata eruditionis fama multa adferre in medium? Sunt in manibus divini ingenii tui monumenta, quæ omnis æternitas intuebitur, quibus nobilitati Germanicæ ostendisti, *nullam in universo mundo posse esse fortunam, quam literarum non augeat gloriosa notitia.* Ideò quicquid usquam est hominum eruditorum ad Tui nominis venerationem provocasti. Quid enim (ut nihil dicam de carminibus Tuis, quæ ad veterum Poëtarum acumen, & Latini sermonis nitorem ac elegantiam proximè accedunt) **MONUMENTIS TUIS PADERBORNENSIBUS**, ob reconditam eruditionem & quandam incredibilem varietatem rerum & copiam, atque
 sua-

Cassiod.
lib. 10.
Var. E-
pist. 3.

D E D I C A T O R I A.

suavitatem orationis admirabilius? quid
 limatius? quid venustius? ut nullum su-
 perfit antiquitatis monumentum, quod
 invicta tua sedulitas & sagax industria
 non deprehenderit? Quamobrem sa-
 pientissimo summorum virorum iudicio
 nullum illustrius in diœcesin tuam à te
 beneficium potuit proficisci, quàm quòd
 hæctenus latentes nobisque incognitas
 tot antiquitates ab oblivione perpetua
 vindicasti. *Cum enim omnibus illis, qui civita-*
tes vel populos imperio suo subjunctos habent, summo
studio summâque curâ in id incumbendum sit, ut suæ
gentis & nationis res gestas, bella, fœdera, pacta, leges
& mores teneant. Id à Te, Princeps Celsissi-
 me, tantò majori cum gloria perfectum
 est, quantò graviores eâ gratiâ labores
 suscepisti atque exantlasti. Erit itaque
 hoc monumentum nomini tuo perpe-
 tuum, quod nullus iniquioris fortunæ

*Nicolaus
 Cisnerus.
 J. C. in
 præfat. in
 Joan.
 Avent.*

* *

ca-

E P I S T O L A

Diodorus
Siculus.

casus, nulla vetustatis invidia, nulla futuri temporis longinquitas poterit abolere. *Cætera monumenta ad breve tempus perdurant variis casibus obnoxia, historiae virtus per universum orbem diffusa, ipsum, quod cætera consumit, tempus sui custodem habet.* Verum enimverò in hac ipsa Academia Tua, quam Theodorus magnus patruus Tuus sanctissimorum Præfulum Baduradi, Meginwerci atque Imadi antecessorum suorum erga bonas literas eximio studio sanctissimoque inflammatus exemplo, cujusque natali die hic Panegyricus, quem Tibi elegantioribus formis recusum consecramus, in lucem editus est, in hoc, inquam, celeberrimo Musarum domicilio, in urbe hujus provinciæ principe constituit. Quali Tu, quantâque curâ ac diligentia omnes bonarum artium disciplinas provehere, & ad summum perfectionis apicem per-

D E D I C A T O R I A.

perducere conaris? Ita quidem, ut id, quod Herricus apud Altisiodorum Galliae Monachum ad Carolum Calvum olim scripsit, mutatis nominibus tibi sit acclamandum: *Multa sunt tuæ monimenta clementiæ, multa symbola pietatis. Illud autem vel maximè æternam tibi parat memoriam, quòd Patruï Tui magni Theodori studium erga immortales disciplinas non modò ex æquo repræsentas, verùm etiam incomparabili fervore transcendis, dum quod ille sopitis eduxit cineribus, tu fomento multiplici tum beneficiorum, tum auctoritatis usquequaque provebis.*

Excipe igitur, Celsissime Princeps, illo Tuo serenissimo bonisque literis semper arridente vultu volumen istud, in quo Majorum Tuorum res in toga sagoque pro patria ac Ecclesia fortissimè gestas magna cum voluptate conspicias, repetesque nobilissimæ gentis Tuæ à vetustissimo Comitum Oldenburgicorum stem-

*Brower-
tus in An-
tiq. Ful-
dens. c. 9.*

E P I S T O L A

mate deductam originem, Theodori magni patruī tui religionem, pietatem, justitiam, prudentiam, fortitudinem, atque in omnes honestas disciplinas flagrantissimum studium intueberis; Caspari avi tui sapientiam, fidem ac Orthodoxæ religionis strenuam propugnationem; Guilielmi Livoniæ & S. R. I. Principis invictam animi magnitudinem, & in adversis admirabilem firmitatem atque constantiam; Friderici proavi integritatem, doctrinam, prudentiam, dicendi vim; Joannis celeberrimi Asceterii Sigeburgensis Antistitis Oeconomicae rei peritiam, & in veteri disciplina restituenda diligentiam contemplaberis. Ac ne singula familiæ tuæ lumina celebrando sim longior, hîc, inquam, leges Majorum tuorum laudes atque encomia, quæ nulla unquam oblitterabit oblivio.

Tu

D E D I C A T O R I A .

Tu verò , Princeps Celsissime , in quem omnes Majorum Tuorum virtutes admirabilis Dei Opt. Max. benignitas ac munificentia congeffit , & quodammodo ad compendium contulit , fruire eximiis animi Tui dotibus , fruire famâ Tui , fruire dulcibus ante omnia Musis , & ad summam usque ætatem pervive ; & felicissimis , Te spirante , populis impera . Paderbornæ Idib. April. M D C L X X I .

I N D E X

LIBRORUM ET CAPITUM.

L I B E R P R I M U S.

De Academia in Westphalia fundata.

Cap. I.	P roœmium.	pag. 1
II.	Quanti Westphalia ingenia fecerit D. Carolus Magnus.	3
III.	Ante, & post Academias conditas è Westphalia egregios sapientia magistros prodiisse.	5
IV.	Humaniores litteras in Germania præcipuo Westphalorum studio restoruisse.	8
V.	Westphali naturâ propensi, & habiles ad doctrinam.	10
VI.	Quibus rebus Westphali ad progressum in litteris adjuventur.	12
VII.	De aliena à veteri Religione Academia in Westphalia tentata.	14
VIII.	Novum Evangelium cum summo Academicarum odio natum.	16
IX.	Philosophia in Academicis non respicienda.	19
X.	De retinenda Academicarum inter se concordia.	22
XI.	De Pontificis Maximi in approbandis Academicis auctoritate.	24
XII.	Contra Jordanem Canonicum Osnaburgensem, qui unam in orbe terrarum Parisiensem Academiam volebat.	26
XIII.	Cur expediat plures Catholicas Academias institui.	28
XIV.	Gratie totius Westphalia nomine.	31

L I B E R S E C U N D U S.

De Academia Paderbornæ constituta.

Cap. I.	P roœmium.	35
II.	Academis fundatio Episcopum maximè decet. Paderbornæ Episcopatum Westphaliæ urbium dignitate prima.	36
III.	Religio Christiana Paderbornâ manavit in universam Westphaliam. Bona littera in Westphalia ab initio comitata religionem Christianam.	38
IV.	Olim quoque & inferiores & sublimiores doctrinæ Paderbornæ floruerunt.	41
V.	Viri sanctitate & doctrinâ illustres, qui è Paderbornensi Gymnasio prodierunt.	43
VI.	Paderbornæ Imperatorum in Westphalia proprium domicilium.	47
VII.	Nihil Paderbornæ eorum deesse, quæ ad Academicæ splendorem & commodi- tatem requiruntur.	52
		VIII.

VIII. <i>Nerohauff Illustrissimi Principis Fundatoris domicilium situm esse, ubi olim Nero Claudius Drusus Augusti privignus Castellum Alifonem contra Sicambros condidit.</i>	58
IX. <i>Summa rerum in Alifone castello gestarum, dum illud Romani tenuerunt.</i>	61
X. <i>In quorum potestatem venerit Aliso à Romanis desertus.</i>	69
XI. <i>De occupato à Saxonibus Alifone, & origine Paderborna.</i>	73
XII. <i>Instauratum videri Alifonem à D. Carolo Magno.</i>	77
XIII. <i>Aliso sedes Episcoporum Paderbornensium.</i>	80
XIV. <i>Gratia nomine civitatis Paderbornensis.</i>	82

LIBER TERTIUS.

De Illustrissimi Principis in fundanda Academia consilio.

Cap. I. P roœmium.	85
II. <i>Illustrissimum Principem, in fundanda Academia, sue, & Majorum præclara indoli respondere voluisse.</i>	87
III. <i>Miserum statum, in quo à primo Ecclesiam Paderbornensem offendit, Principem in cogitationem Academia impulisse.</i>	93
IV. <i>Illustrissimum Principem fundanda Academia paci, & tranquillitati publicæ consultum ivisse.</i>	97
V. <i>Illustrissimum Principem, in Academia instituendâ, Ecclesiasticorum, & Religiosorum hominum commodum & dignitatem spectasse.</i>	110
VI. <i>Proprie dictam Academiam sine Jurisprudencia esse posse.</i>	114
VII. <i>Illustrissimum Principem, condendâ Academia, eximiam suam in Societatem Jesu voluntatem declarasse.</i>	116
VIII. <i>Gratia Academica juventutis nomine.</i>	123

IUDICIUM MELIUS POSTERITATIS ERIT.

Theodorus Furstenbergius
 Episcopus Paderbornensis, et S.R.L.
 electus v. Juny. An. M D LXXX
 XVIII. et sepultus Paderborne

Dei et Apostolicae Sedis Gratia
 Princeps. natus. An. M D XLVII.
 defunctus III. Decemb. An. M D C
 in aede Cathedrali.

Σ

P A N E G Y R I C U S,
N A T A L I D I E
A C A D E M I Æ T H E O D O R I A N Æ
P A D E R B O R N E N S I S,
oblatus ejus munificentissimo Fundatori,

Reverendissimo atque Illustrissimo Principi,

D. T H E O D O R O
E P I S C O P O P A D E R B O R N E N S I
S. R. I. P R I N C I P I, D O M I N O, A C
P R I N C I P I C L E M E N T I S S I M O.

L I B E R I.

De Academia in VVestphalia fundata.

C A P U T I.

Proœmium.

 I cet jam, Reverendissime & Illustrissime Princeps, tandem aliquando huic florentissimæ Juventuti erumpere pressam adhuc animis, clausamque lætitiâ, & sua erga Cels. V. studia, condito amplissimo in hac Urbe optimarum artium domicilio jam pridem inflammata, publicâ gratulatione testari. Quanquam enim alterum jam annum hoc maximo, præstantissimoque beneficio sanè frequentes utebamur, quoniam tamen necdum publicè propositis iis literis, quibus Pontifex Maximus, & Cæsar Academicæ nobis immunitates & jura concedunt, necessariis
a qui-

quidam splendor deerat, nos quoque gaudia ac vota nostrantisper in hominum lucem, atque oculos proferre veremur. At hodierno die quis jam obscurè ferat sensum animi sui, cum ad earum litterarum promulgationem ex omnibus propè Westphaliæ partibus concursus in hanc Urbem fiant? cum tot mortales in te inhient, tibi que gratias agere gestiant, à quo liberis suis potiores omni avità paternaque hereditate esse paratas opes intelligunt? cum omnia DEI immortalis altaria, atque templa, perpetuam se jam tibi doctorum, præstantiumque virorum facultatem & copiam debitura fateantur? cum denique ipsa adeò oppida atque vici videantur, si fieri possent, ejicere se sedibus suis, atque ad hoc novum patriæ decus, hanc arcem disciplinarum, hoc munimentum avitæ religionis, seminariumque reip. coram intuendum vellevolare? In hac communi lætitia, atque plausu nemo non intelligit, quantum flagitii simus admissuri, si ad quos hæc præcipuè tua merita pertinent, non omnibus, quibus licuerit, gratulationis officiis perfungamur. Quanquam hic omnium ardor, atque concursus non modicam ipse per sese nobis præbet gratulandi materiam. Est enim primus beneficiendi fructus, non indigno benefecisse: proximus non ingrato. Quos quidem immortalis tui beneficii fructus, jam nunc, Princeps Illustrissime, te ferre sentimus, & gratulamur ex animo, quando quidem animadvertis, te, hanc primam Westphaliæ Academiâ moliendam, non in gentem aliquam incertam, atque à Musis abhorrentem, aut magnitudini beneficii æstimandæ imparem, sumptum, atque jacturam fecisse. Hæc enim hodierna alacritas, & faustæ preces omnium ordinum, perinde atque in communi quadam & eximia fortunæ prosperitate gratulantium, satis ostendunt & quanto vulgò sapientiæ amore teneantur, & hoc tuum beneficium quanti omnes faciendum putent. Sed cave existimes, Princeps Illustrissime, repentinum hunc esse quendam animi impetum jam primum tantæ rei novitate commotum. Est enim quædam indoles virtutis & sapientiæ, præclaris majorum institu-

stitutis, exemplisque corroborata, quæ animos ad bonarum artium cupiditatem sponte suâ assiduò rapit, quarum se tantam modò facultatem tuo beneficio nactos esse gloriantur. Repetenti siquidem mihi memoriam præteriti temporis, atque animo recolenti, quæ adhuc fuerit in Westphalia magnitudo ingeniorum, quis ardor discendi, quæ laborum patientia, subit in mentem mirari, quo tandem fato acciderit, ut amantissima laudabilium doctrinarum natio tam diu integrum, atque perpetuum earum emporium desiderarit. Quæ de re existimavi nihil me alienum ab hujus diei splendore & lætitia esse facturum, si pauca apud Celsitud. V. verba facerem: idque ut mihi bonâ tuâ veniâ liceat, etiam atque etiam rogo. Cognosces enim ex iis quæ dicam, si omnes, qui jam inde ex eo tempore, cum primum Westphalia veritatis Christianæ lumen aspexit, has oras tenuerunt, modò à mortuis existerent, nihil ex iis, qui nunc adsunt, de studio erga te, atque officio, nihil agendis gratiis esse concessuros. Erit deinde cur præcipuam tibi quandam felicitatem gratulemur, qui DEI singulari munere id absolveris, atque perfeceris, quod antea tot viri graves, ac sapientes vel tacitis votis optarunt, vel aliquâ duntaxat parte tentaverunt. Discet denique nostra juvenus quousque jam progredi in bonarum artium studiis oporteat, tam certis, & expeditis abs te discendi præfidiis comparatis, sine quibus nostri majores tantâ sunt in iis ingenii, & laborum contentione versati.

C A P U T II.

Quanti Westphaliæ ingenia fecerit D. Carolus Magnus.

Sunt enim ita ferè comparati præstantes animi: citò arripiunt, quæcunque ad veram laudem, decusque pertinent, sibi que turpe ducunt semel inspectam in pura luce veritatem mediocri ardore complecti. Neque eò contenti, simul cum veritate, omnia persequuntur, atque appetunt præfidia & adjumenta veritatis. Vix Christiana veritas West-

phalis illuxerat, cum ita non ejus modò, sed etiam liberalium artium, quarum illa comitatu plurimum gaudet, & operâ utitur, amore sunt capti, ut brevi Carolum Magnum non magis bellicæ virtutis, quàm politæ pacatæque doctrinæ peritum, & acrem æstimatorem, in eam spem adducerent, nulli cæterarum, quæ in ejus essent imperio, gentium, hanc sapientiæ & eloquentiæ gloriâ inferiorem futuram. Nam cum per id tempus inter suos, & Orientalis Imperatoris liberos nuptias conjunctum iri consideret, optaretque religiosissimus Princeps uti hac affinitate ad utriusque Imperii Ecclesias certâ ac stabili inter se concordia vincendas, neque, in tanta populorum, qui ei parebant, multitudine, viri eruditi deessent ac disertis, quibus id negotium cum dignitate mandari posset, tamen eam habuit opinionem ingenii & industriæ nostrorum hominum, ut illos potissimum tantis rebus sustinendis, atque tractandis idoneos esse judicaret. Neque verò unum duntaxat sibi ex eis legatum delegit, (quod tamen in gente præsertim admodum nuper CHRISTO conciliata perhonorificum fuisset) verum in Westphalia quoddam Orientium Oratorum seminarium instituendum putavit. Itaque iis tabulis, quibus primam in Westphalia Episcopalem Ecclesiam Osnaburgi collocat, diligenter sanxit, ne unquam in ea Latinarum, Græcarumque litterarum studia intermitterentur, quòd inde, conciliatis aliquando nuptiis, potissimum sibi placeret, quancumque ex usu & dignitate Reip. foret, legatum in Orientem decernere. Quâ re prudentissimus Imperator satis ostendit, quid jam tum sibi de Westphalorum ingeniis polliceretur, quos primum efflorescentes arbitraretur, in luce ipsius facundiæ, omnisque liberalis scientiæ inventricis Græciæ, iis ipsis artibus, quas illa maximè venditare solet, totius Occidentalis imperii dignitatem tueri, & illustrare posse. Neque verò Carolum fefellit opinio. quanquam enim illud ejus de nuptiis consilium Græcorum levitate non processit, non tamen ideo destiterunt unquam nostri homines usque eò præstanti labore ad summam eruditionis

*Krantzius
Metrop. l. 1.
cap. 2.*

nis gloriam eniti, dum, quorum gratiâ Carolus illustre linguarum gymnasium condiderat, subtiliorum quoque disciplinarum publicam sedem aliquando mererentur.

C A P U T III.

Ante, & post Academias conditas è Westphalia egregios sapientiae magistros produisse.

ID quàm maturè sint promeriti vel ex hoc licet intelligi, quòd cum cæteras ferè gentes, cum primùm ad Christiana sacra, civilemque cultum traducuntur, complures annos exterorum magistrorum disciplinâ antè formari necesse sit & perpoliri, quàm ex iis ulli ad ceteros docendos idonei possint existere, tamen hujus tanta fuit soli benignitas, ut simul coli cœperit, simul sapientissimos antistites proferre. Quid enim Hatumaro, quid Badurado hujus Ecclesiæ primis Episcopis earum artium defuit, quæ in laudatissimis populorum magistris prædicari solent? At hos ex eorum numero fuisse accepimus, quos gente perdomitâ Carolus obsides acceperat. Ab his acceptam pietatis litterarumque gloriam plurimi, quorum memoria Ecclesiarum cœnobiorumque litteris consecrata est, non modò propagarunt ad posteros, verùm etiã in longinquas & barbaras gentes incredibili labore sparserunt. Neque enim ignorare potes, Princeps Illustrissime, Westphaliæ primaria Collegia, ac cœnobia, atque inprimis finitimam terris tuis Corbeiam, eorum propè omnium fuisse gymnasium, qui ulteriorem Saxoniam, Vandaliã, Daniã primis Christianæ fidei præceptis & bonis artibus imbuerunt. Hinc enim Ansgarius, Rembertus, Adalgarius, Unno, Sigebertus, aliique viri immortalitate dignissimi prodierunt, qui morum sanctimoniam, & scientiæ copiis, quicquid inter Visurgim, & ultimos Borealis oceani sinus terrarum jacet, impleverunt. Neque vetustis modò illis temporibus tales Westphalia viros pariebat, verùm etiã ante annos

*Adamus
Erem. Chronica
Corbeiensis.*

circiter trecentos, cùm nobilissimus equester ordo dignâ suis natalibus, suâque animi magnitudine in Livoniam expeditione susceptâ, populos ad eam diem à CHRISTI sacris aversos debellare, & subjugare decrevisset, unâ cum iis multi indidem pii, eruditique homines sunt profecti, qui quos illi armis vincerent, ipsi religione, & humanitate excolerent. Cujus rei, ut historiarum monumenta deessent, testes esse possunt nobiles, & locupletes Livoniæ Ecclesiæ, quæ se ad nostram usque memoriam Westphalis ferè præfulibus regendas dederunt. quippe visum est illis æquum esse, ut illi Ecclesiarum opibus fruerentur, quorum eas majores suo labore, doctrinâ, præclarisque exemplis instituissent. Hujusmodi hominum incredibile dictu est, quantam copiam aluerit Westphalia, cùm in Ecclesiæ Collegiis, religiosisque domibus omnis Christianè vivendi, rectè sentiendi, atque dicendi ratio tradetur. Sed cùm in iis domiciliis ii fere soli formarentur, qui sanctioris vitæ genus inire statuissent, perspicuum est non perinde ad multos ejus disciplinæ fructum permanasse, atque si nostrarum Academiarum more, omnibus honestarum artium amantibus adolescentibus promiscuè patuissent. Verùm hoc incommòdum iis temporibus fuit Westphaliæ cum pluribus regionibus commune. At postquam Principum beneficio ea gymnasiolorum publicorum forma, quæ hodie est in usu, tandem increbuit, proprium ejus malum fuit, in tanta præstantium ingeniorum ubertate Academiâ carere. Quanquam Westphaliæ Academia defuit, Academiis Westphali nunquam defuerunt. Si enim ex quæ in Germania & antiquitate, & celebritate nominis cæteris antecellunt, eorum imagines recenscant quorum sunt ingeniis, & laboribus plurimum exultæ, reperient ab ipsis incunabulis plurimum sibi splendoris à Westphalis accessisse. Certè, ut alios præteream, cùm paucas etiam Academias haberet Germania, ad Concilium Constantiense, quò constat delectum eruditorum hominum florem convenisse, à duabus primariis duo Westphali viri eruditione & auctoritate præstantes publicè communi consensu

fenſu miſſi memorantur. Aderat è Colonia Agrippinenſi *ſeſſ. 13.*
 Theodoricus de Monasterio Theologiæ Doct̃or, qui & verba
 in conventu habuit ad Patres, & in eorum numerum eſt alle-
 ctus, qui in peſtilentem Joannis Huſſi doctrinam Concilii
 auct̃oritate, anquirerent. Aderat ex Heidelbergenſi gymna-
 ſio Conradus de Suſato & ipſe Theologiæ Doct̃or, atque *ſeſſ. 16.*
 apud Ludovicum Comitem Palatinum gratioſus in paucis,
 qui voluntate totius Concilii ad Petrum cognomento de Lu-
 na, qui ſe Benedictum XIII. ferebat, in ordinem redigen-
 dum, in ultimam Hiſpaniam, inter alios, legatus eſt profe-
 ctus. Erfurtum verò inter præcipua ſua lumina commemo-
 rat Godeſchalcum Grefemundum Meſchedenſem, clarum in-
 primis rerum divinarum ſcientiã, cujus germanus eodem
 tempore Moguntiaci Medicus ac Philoſophus habebatur
 eximius Theodoricus. Sed hujus famam in eadem Acade-
 mia filius obſcuravit, & ipſe Theodoricus, quem Erasmus *Trib. de*
 alicubi hominem appellat ab ipſa natura ad humanitatem, *ſcript. Ec-*
 ad bonas litteras, ad eloquentiam illam verè Atticam, ſcul- *cleſ.*
 ptum ac factum. Sed quid neceſſe eſt omnium Academia- *Annot. ad*
 rum tabularia excutere, cùm ſat multa à Weſtphaliſ relicta *ep. 9. S. Hie-*
 teneamus in eorum libris eximiæ litteraturæ documenta, è *ronym.*
 quibus cognofci liceat, quantum vivi Doct̃orum exedras
 ornaverint, quorum tanto intervallo, defunctorum lucubra-
 tiones, legentium & laudibus & profectu celebrantur? Ac
 recentibus quidem Academiis cùm vigeret etiam illud mi-
 nus comptum, & amœnum, ſubtile tamen, & argutum diſ-
 putandi ſcribendique genus, Theologiam, ut de ea præcipuè
 loquamur, ſcriptis illuſtrarunt, præter Suſatenſem, & Me-
 ſchedenſem, de quibus memini, Henricus de Coeſveldia,
 Wernerus Rollevincius, Henricus de Hervordia, Herman-
 nus de Soldis Oſnabrugenſis, Hermannus in Campo, Hen-
 ricus de Werlis, & alii complures, quorum extant plena eru-
 ditionis, ut iis temporibus, ingenii monumenta.

CAPUT IV.

*Humaniores litteras in Germania præcipuo
Westphalorum studio restoruisse.*

AT verò postquam NICOLAI V. PONT. MAX. auspiciis cultiora litterarum studia primùm in Italia revixerunt, cùm pleræque omnes Academiae Germaniæ, rationibus sanè levibus retardatæ, quas alicubi persequitur ac

*Lib. de educ.
Liberor. ad
I. ad Iulium
regem c. 6.*

In epist.

*Alexander
Mægus in
epigramm.*

refellit Æneas Silvius, ea admittere, & tractare cunctarentur, Westphali nostri tempus hoc demonstrandæ suæ in bonas litteras voluntatis, minimè prætermittendum rati, relictas ab aliis, atque despectas non modò sibi recipiendas, sed etiam ornandas, atque omni ope totius Germaniæ commendandas existimarunt. Princeps tam illustris facti Rodolphus à Langen, vir equestris in Westphalia ordinis, & in maxima Ecclesia Monasteriensi Canonicus fuit. Is enim cùm unà cum Mauritio Comite Spilembergio Canonico Coloniensi, & Rodolpho Agricola, in Italia Francisco Philelpho, Theodoro Gaza, aliisque utriusque linguæ instauratoribus dedisset operam, tantosque haberet progressus, ut is, quem modò nominavi, Agricola ab hoc demum viro *aliquando*, ut ipse loquitur, *priscam insolenti Italia, & propemodum occupatam bene dicendi gloriam extorqueri posse* confideret; reversus in patriam nihil habuit antiquius, quàm ut ad quarum artium quasi mercatum quendam erat profectus, earum suis popularibus copiam faceret. Ille igitur fuit, ut cecinit quidam,

Primus Melpomenen qui rura in Westphala duxit.

In Westphala autem? imo verò, si verum amamus, omninò post restitutas litteras, primus Germanorum eruditum carmen scribere cœpit. Scripsit & multa soluto sermone perquam disertè, & veteres illos elegantium artium auctores propè primus, quasi postliminò, juventuti restituit. Etenim Conradum, è Comitibus Ritbergensibus, Monasteriensem Antistitem, magni animi Principem, suâ auctoritate perpul-

lit,

lit, ut in ludo litterario, qui erat in ea urbe ad D. Pauli, repudiatis barbaris & incultis minimè idoneorum magistrorum præceptiunculis, exemplo, atque instituto earum scholarum, in quibus erat in Italia versatus, vetustissimi scriptores utriusque linguæ explanarentur. Res variis, ut fit, consultationibus in id tempus extracta est, quo in ea Ecclesia Scholastici munus sustinebat vir magno natalium, & prudentiæ splendore Wennemarus Horstius, ex ea ipsa familia, quæ amplissimum hujus nunc Ecclesiæ Decanum tulit; is ascitis in eam rem viris litteratis è Langii ferè disciplina, atque contubernio, universum Gymnasium Timanno Camenero, cujus extant de Philosophia naturali commentationes, administrandum dedit. Neque verò hic Westphalorum ardor unius urbis finibus coerceri potuit, sed annitente eodem inprimis Langio, ludis, in celeberrimis quibusque oppidis, apertis, omnibus utriusque linguæ, omnisque politioris litteraturæ copiis Westphalia redundavit. Quid quòd Westphalorum studio, ac labore in alias quoque Germaniæ oras permanarunt? Siquidem Daventriæ versabatur Alexander Hegius homo Westphalus, cui Langius, quondam ejus condiscipulus, è bibliotheca, quam secum ornatam, & locupletem ex Italia detulerat, libros à doctissimis illis Italiæ magistris nuper editos in lucem, sanè quàm benignè & ultrò mittebat. His cum ille assiduò volvendis fieret quotidie eruditior, discipulos, atque æmulos studiorum suorum habuit Desiderium Erasmus Roterodamum, Joannem Murmellium, Ludovicum Bavingum, aliosque complures. In his Conradus quoque Goclenius Paderbornensis fuit, qui postea in nobilissima Academia Lovaniensi è primis fuit ejus Collegii professoribus, quod ad illustrandas linguarum præstantissimas sapienter institutum, trilingue dicitur; plurimumque suâ ætate, dicendi laude præstitit. eum hujus artis præcepta tradentem, audiit inter alios Adolphus Comes Schaumburgius, qui deinde Coloniensis Antistes renunciatus, veteris fuit religionis instaurator & vindex, plurimumque, Princeps Illustrissime, jam

tum exsplendescentem indolem in tenera tua dilexit ætate. Tulit præterea Paderbornensis ager eadem tempestate Ludovicum Dringeburgium, qui ad excitandas easdem mansuetiores litteras, magnis propositis præmiis Selestadium in Alsatiam evocatus, Joannem Reuchlinum, Beatum Rhenanum, Jacobum Wimphelingium, aliosque erudiit, qui deinde insigni scientiæ famâ claruerunt. In Bataviam primus eadem præclara studia, eodem hortante, & adjuvante Langio, Antonius Liber Sufatensis invexit, è cujus disciplina Alardus Amsterodamus, doctissimus ac politissimus Lovaniensis Theologus, aliique clari in litteris homines prodierunt. Quo quidem tempore nihil mihi Westphaliæ videtur ad immortalem gloriam præter te unum, Princeps Illustrissime, defuisse. Si enim tui similis quispiam Mæcenas fuisset exortus, qui severas illas veterum Academiarum doctrinas hæc novâ humanitatis, & eloquentiæ dulcedine temperasset, unoque utrasque domicilio collocasset, næ is facilè omnibus numeris absolutam Academiæ formam primus Germaniæ demonstrasset.

CAPUT V.

Westphali naturâ propensi, & habiles ad doctrinam.

E Quidem sic sentio: quantum inter frugiferas arbores, & eas interfit, quæ præter foliorum speciem, & umbram nihil afferunt, tantum ea gymnasia quæ sciendi studia, cum linguarum cognitione jungunt, iis præstare, quæ soli poliendo sermoni, sunt consecrata. Neque id nostrates fugit, quorum ut quisque est ingeniosissimus, ita non contentus his minoribus artibus, ad sublimiorum rerum disciplinas nativo quodam impetu, quando domi facultas non datur, in longinquas terras rapitur. quod enim est in Germania, aut superioribus annis fuit paullo florentius gymnasium? quis doctorum hominum cœtus? quis denique discendi, ac proficiendi locus, qui non Westphalorum sit ingeniis illustratus? Illi verò quos rei familiaris inopia patrios fines egredi non sinit, non
fatis

fatis illâ aviditate, quâ in his litteris percipiendis sunt versati, quarum erat domi copia, declararunt, quid in iis studiis essent facturi, quæ continent naturale quoddam pabulum præstantium animorum? Quibus tamen Westphalia adhuc publicas sedes nullas posuerat, tamen quàm crebri in ea sunt, & celebres ludi? qui concursus, ardorque discentium? quæ certamina æqualium? quæ cohortationes, & gratulationes parentum? quis labor, & assiduitas magistrorum? Academias profectò commemorare possum, quæ celebritate, & frequentia nullo modo sint cum puerilibus Westphaliæ ludis comparandæ. Quem enim horum nominare possis, qui vastitatem, & solitudinem, ut illæ, metuant? quò, dilabentibus civium populariumque liberis, externos, & peregrinos auditores propè pretio conducere necesse sit? qui fucatae libertatis illecebris, & indecoris immunitatibus ad pelliciendam juventutem indigeat? Westphalorum ea semper fuit discendi cupiditas, ut & suis gymnasiis complendis soli sufficiant, & plurimum inde redundet in externa. neque verò multum pensandi parentes, ut filios suos ad studia incumbere patiantur, quippe cum ipsi quoque ruri, atque in mapalibus nati, qui nullam doctrinæ partem attigerunt, non temerè quemquam filiorum litterarum profus expertem velint. Itaque diu aliis est prius studendum, quàm studia amore esse digna cognoscant: Westphalos jam inde ab ipsis incunabulis quidam ad discendum genius exstimulat. ut vel inde conjecturâ liceat assequi, quantus sit in Westphalia proventus illustrium ingeniorum. Est enim ingenium quidam mentis oculus, qui quò magis luce gaudet, atque exire gestit è tenebris, hoc est sanior, & ad cernendum, ac perspicendum acutior. Ejusmodi cum tanta sit in Westphalia multitudo, quibus, Illustrissime Princeps, velut inusitatum jubar optatam hodierno die lucem affers, non est metuendum ne unquam desint, qui ad eam accipiendam, & fruendam anhelent, seque ob immortale hoc patriæ decus æternas tibi gratias debere fateantur.

CAPUT VI.

Quibus rebus VVestphali ad progressum in litteris adjuventur.

NEquè verò minore contentione Westphali studia persequi solent, quàm arripuerint. est enim huic genti cognata incredibilis quædam industria, quæ exterorum quoque hominum præconium meruit. Sunt enim ab Erasmo hæc ipsa scripta in epistola ad Thomam Morum summum illius sæculi lumen. *Westphalus, inquit, populus, ut vulgò rudior habetur (nempe à tuis Batavis, mi Erasme, politis scilicet hominibus) ita multos nobis dedit summis ingeniis, minimeque vulgari doctrinâ præditos. Non aliud genus mortalium patientius laborum est.* Rara profectò singularique laus. Quæ enim duæ res tam ægrè in uno homine, ne dicam gente, copulantur, quàm ingenii magnitudo, & laboris contentio: ferè enim qui ingeniosi, iidem sibi præfidentes, plurimum otio se dedunt, ne minus ingenii habere videantur, si plus laboris assumpserint. Atqui contrà fieri oportuit. Ut enim quò fecundior est ager, hoc operam coloni remuneratur uberiùs: ita præstantissimum quodque ingenium hoc est fructuosius, quò diligentius, instantiusque colitur. Neque verò parum affert momenti ad promovenda studia Westphalorum, celeritati ingeniorum adjuncta modestia, & ab effrenatis motibus alieni mores. Sic enim plerosque omnes natura comparavit, ut faciliè imperare animo suo, suæque vitæ modum tenere condiscant. quo quidem nihil est ad accipiendos sapientiæ fatus accommodatius. Ejus rei video ab harum rerum prudentibus duo argumenta fanè luculenta proferri. Alterum, quòd cum plures ferè è Westphalis, quàm cæteris Germaniæ populis, quotannis propter discendi cupiditatem in alienas terras demigrent, multi item quotannis in patriam se referant, incorruptam tamen adhuc, atque integram ab omni

omni depravato exterarum gentium more Westphaliam tueantur. Eadem semper in victu cultuque frugalitas: idem in moribus candor: eadem in dictis factisque constantia. Longissimè enim absunt ab eorum errore, qui tum demùm se præclarè peregrinatos arbitrantur, cùm quot gentes accesserint, totidem peregrinis vitiis obstiti revertuntur. Itaque cujusmodi eum expressit Homerus, quem imaginem posteris proposuit Sapientiæ, tales plerosque Westphalorum fingit natura, format educatio, confirmat industria, ut non magno negotio & Sirenium blanditias, & artes filiarum Solis prætervehantur impune. id qui norit eum demum scito certissimum ad absolutam sapientiam cursum tenere posse. Alterum quoque indicium facilis & pacatæ naturæ commemorant, quòd nulla Germaniæ gentium plures procreavit, qui in alienis rebus pub. honoribus, atque muneribus vel minore invidiâ sint ornati, vel majore omnium commendatione perfuncti. Nulla siquidem est non dico illustris, & splendida, sed omninò paullò lautior Westphaliæ domus, quæ non aliquos è suis majoribus laudare possit, extra patriam in aliquo vel viri Principis Consilio, vel alicujus reip. Senatu, vel aliquo denique Ecclesiastico, aut civili magistratu iis quoque faventibus versatos, qui se præteritos jure queri posse videbantur. Sic enim induxerunt animum plerique mortalium, cujusque comoda, atque ornamenta civitatis, civium esse oportere. ad ea si alienus aspiret, omnibus est invidiæ telis expositus, quæ quisquis evitare desiderat, eum necesse est usque eò animo suo posse imperare, ut neque ulla improbitatis significatione nudum latus calumniis præbeat, & se facile in tam excelsò virtutis fastigio collocet, quod nulla invidia possit attingere. Quæ omnia, quid aliud significant, quàm in Westphalorum indole innata atque inclusa singularis cujusdam semina virtutis, quæ si tempestivâ culturâ tantisper foveantur, atque adolescant, dum justam maturitatem assequantur, intellexisti Princeps Sapientissime, brevi Westphaliam universam plurimis, & maximis ornamentis,

atque præfidiis non ad suam modò, verùm ad totius Christianæ reip. utilitatem abundaturam.

CAPUT VII.

*De aliena à veteri Religione Academia in
Westphalia tentata.*

Quare nunquam tibi pro eo ac meretur hoc tamdiu optatum beneficium, gratiam Westphalia referet. Tu enim primus in media ejus luce campum aperuisti, in quo nostrorum hominum industria, in exiguum gymnasium paucarum nuper disciplinarum compulsa, liberè tandem ad omnem Sapientiam excurrere, cognoscique possit. Tibi debet omnis posteritas, quòd quæ majores nostri litterarum decora, atque præfidia peregrè petebant, ea jam domi, te auctore nascantur, atque ita patriam, quam adhuc parentem tantùm, & altricem suam vocabant, deinceps, tuo beneficio, eorum quoque bonorum procreatricem sint habituri, quæ sola, cum semel possidere cœperimus, nunquam nostra esse desinent. Est verò aliud quoque quod divinæ providentiæ gratulemur. neque enim mihi tam lætandum videtur, quòd aliquando hoc doctorum hominum seminarium in Westphalia sit conditum, quàm quòd eam mentem veteris, atque Orthodoxæ religionis colenti Principi potissimùm injecerit. Neque enim defuerunt qui secessione ab Ecclesia Catholica factâ, Westphaliam post annos jam demum octingentos veritatem se docturos professi, suis novis opinionibus, Academiarum more, non modò Ecclesiarum opibus, sed etiam Ecclesiasticis Principibus administris extruere gymnasia laborarunt. Fuit in eo numero superiore seculo Arnoldus Burenus, cujus extat oratio fanè verbosa ad Franciscum Monasteriensem Episcopum, non sine præfatione Philippi Melanchthonis. In ea principiò mirificè laudat Episcopum, quòd *incredibili totius propè Germania admiratione*

ratione, à Pontificia illa, ut ipse loquitur, impietate ad puram Christi doctrinam (Lutheri deliramenta dixisse oportuit) se transfulerit. deinde persuadere conatur, ut Westphala juvenutis ludum aperiat, qui non solum inferiorum artium tractatione, sed etiam Theologicarum rerum, & Jurisprudentiæ professione nobilitetur. Addit incredibile esse, quanta futura sit istius beneficii gloria: Unum illum ex omnibus Episcopis, quibus unquam Westphala Ecclesia, atque Resp. fuerit commissa, extitisse, qui primus in illam Ecclesiam sacrosanctam Evangelii doctrinam, & in scholam, verè piam, & salutarem institutionem, omnibus ineptis impiisque somniis ex illis deturbatis, intulerit. Hæc ille. Ac fanè si quod unquam fuit tempus oblatum Westphaliæ divinitus, quo meritò poterant omnium animi ad Academiæ cupiditatem erigi, hoc profectò illud fuit, cùm amplà, & validâ imprimis Urbe ex Anabaptistarum fanaticorum hominum, & omnis honestæ doctrinæ conjuratorum hostium dominatu, in libertatem vindicatâ, omnes vehemens quoddam dementsimæ illius inscientiæ, atque barbariæ, tam recenti malo, odium percepissent. Itaque post receptam urbem, eorum qui ludum in illa litterarium, de quo nuper dixi, celebrabant, duo admodum millia censa fuisse accepimus. Cùm ergo ad minorum, ut ita dicam, gentium artes, tanti concursus fierent, quid futurum fuisse putemus conditâ Academiâ, in qua sublimiorum quoque doctrinarum studia viguissent? Sed nimirum hujus meriti gloriam DEUS tuæ Celsitudini, Princeps optime, reservabat. Neque verò, quâ fuit in nos bonitate, commisit, ut civitas vixdum illâ turbulentissimâ tempestate perfuncta, eis cathedras, & subsellia erigeret, qui primi ejus commovendæ duces extiterant. Quis enim est rerum illo

Vide Laur. Fabricium exam. Inquis. Monast. c. 7.

tempore gestarum tam rudis, qui nesciat Lutherianos prius in Catholicos, quàm in Lutherianos Anabaptistas, coortos, his faces ad rempub. turbendam prætulisse? Quis ignorat huic ipsi Francisco, ad quem scribit Burenus, non Anabaptistas modò, sed etiam Lutherianos rerum novarum, & seditionis poenas dedisse? Ac fuit ille quidem deinde, nescio quo illo-

rum

rum temporum fato, eò delapsus, ut haud dubiè eorum partibus faveret, quorum sceleratos impetus antè compresserat: ne tamen ei Episcopatus, Pontificis Max. sententiâ, ut erat institutum, abrogaretur, supremum Canonicorum Collegium, ob magna viri in Ecclesiam merita, intercessit, deditque operam ne quid præterea res Catholica detrimenti caperet. Verùm, quæ, malum, est hujus hominis impudentia? primusne Franciscus sacrosanctam Euangelii doctrinam in Westphaliâ intulit? itane? tot sanctitate & doctrinâ illustres antistites, qui à fundata in his terris Christiana religione Ecclesiam gubernarunt, expertes Euangelicæ doctrinæ fuerunt? quid? antequam Petrus Werthemius ad res novas molicendas Monasterium Marpurgo mitteretur, scholæ ineptiis, & somniis refertæ erant?

CAPUT VIII.

*Novum Evangelium cum summo Academi-
arum odio natum.*

SCio quæ ille somnia intelligat. nempe Missam, Purgatorium, Sanctorum invocationem, & similia Ecclesiæ Catholicæ dogmata, quæ sapientissimus quisque veterum Patrum complexus est, ut nemini possit esse dubium, quin illi potius somnient, qui ista repudiant. At ego in hoc ipso de quo agimus Academiarum negotio tam planum facio ipsos illos novi Euangelii architectos somniasse, seu potius delirasse, ut ex eo, quod iis circa has artes contigit, in quibus erant indè ab ineunte ætate versati, conjici possit, eos cum toti antiquitati in gravissimis fidei decretis somnia objiciunt, omnino de potestate mentis exiisse. Quæro enim ex Burenio, num hic ille Philippus, cujus præconio suam orationem commendari voluit, non aliquando Academiæ, & bonarum litterarum gymnasia sit execratus, & infano odio persecutus? Quæro num meminerit anno Salutis nostræ M. D. XXI. æneis formis excusam esse orationem Didymi Faventini nomine,

mine, contra Thomam Placentinum? num ignoret hujus orationis ab ipso Luthero auctorem laudari eum, de quo nobis sermo est, Philippum Melanchthonem? In ea porrò oratione hæc sunt verba: *Ne nulla essent in Christianismo scholæ, Academiæ generalium studiorum, quas modò Universitates vocant, condita sunt. Atque hoc consilio mirum est, quàm placeant sibi, quàm salutare putent, quo non aliud repererunt neque perniciosius, neque magis impium, & quod video non Pontificibus, sed ipsi deberi Satana, qui si quo unquam, hoc certè casu, egregiè imposuit Christiano populo. Equidem sapientem virum fuisse judico Wiclephum Anglum, qui omnium primus, quod ego sciam, vidit Universitates esse Satanae synagogas. Et quid dici vel pium magis, vel sapientius potuit? Hæc Philippus alludens ad illud Wiclephi pronuntiatum, quod inter alia Concilium Constantiense damnavit: Academiæ, Collegia Academica, studia, & insignia magistralia vanâ gentilitate esse introducta, & tantum Ecclesiæ prodesse quantum prodest diabolus. Ac ne quis dubitaret num hoc odium esset ab ipso genio novi Euangelii, ipse ejus parens Lutherus simul in Ecclesiam furere & bacchari cœpit, Academiæ omnibus maledictis infectabatur, & exagitabat. Suntne hæc Lutheri verba? Ex isto fumo (de quo S. Joannes in Apocalypsi) prodeunt locustæ istæ, quæ omnes cathedras occupant, omnia gubernacula administrant, ut Academiis ab initio mundi Satanas nihil excogitarit presentius, ad vastandam fidem, & Euangelium toto orbe. Ibidem eas comparat cum valle Tophet, & cum fano Moloch. Alibi appellat asinorum bipedum stabularia: alibi portas, & januam inferi. Est ubi vocet Antichristi lupanaria: Diaboli tabernas: Synagogas synagogarum Satanae. Adjunxit ad hæc & alia convitia, magna & impudentia mendacia. An non est mendacium, Academiæ Aristotelem Christo æquavisse, quantum ad auctoritatem, & fidem? Verbo & ratione docendi solvere mandata Dei? Christum & novum Testamentum longius ex mundo exterminasse, quàm Judæos, & Turcas? denique in Academiis sub titulo doctrinae Christianæ non nisi pugnantissima Christianæ fidei doceri? Videntur-*

*Ep. Lat.
tom. 2. ep.
ad Spalat.*

Sess. 15.

*Lib. de ab-
rog. Missi.*

*l. de insti-
tuen. pueris.
Oper. in
Ips. 22. &
l. contra
Cathar.
l. de Missi
privata.*

*In conc. ha-
bita Kal.
Jan. 1522.*

*Colmarie
edita.*

*l. contra
Latomum.*

*Lib. con-
tra Cath.*

*Lib. de ab-
rog. Missi.*

*Conc. Kal.
Jan. Col.*

ne Tibi, Princeps Illustrissime, hæ vigilantium, an somniantium? prudentium, an insanorum voces? Sed audi facta. haud paullò dictis stultiora. Anno M. D. XXI. cùm Lutherus metu Caroli V. Cæsaris in Pathmum, ut ipse insolentissime appellabat, secessisset, interea Wittembergæ Andreas Carolstadius, & Philippus Melanchthon, Lutheriano œstroperciti, cogitarunt quemadmodum doctrinam, quam Lutherus, si diis placet, devocasset de cœlo, factis persequerentur. Ergò, cùm inter alia tam insigne ejus in Academies odium haud dubiis argumentis perspexissent, juventuti quæ in Academia Wittembergensi studia litterarum æmulabatur, auctores fuerunt, ut combustis libris, spretoque gymnasio in opificum se disciplinam darent. Neque dubitarunt, cujus suasores fuerant, ejusdem consilii duces esse. nam Carolstadius in villa haud longè ab urbe ex Doctore Theologiæ de improvisò agricola, ac rusticus evasit: Philippus qui Philosophiæ magister erat, pistori suam operam navare coepit. *Hoc tantorum Theologorum decretum, inquit Staphylus, fusè longèque dimanavit in plerasque urbes Germaniæ. Et, ut reliquas taceam, scimus Vratislaviæ, & Suidnicæ in Silesia biennium ludos litterarios oclusos fuisse, & planè extinctos: nec quicquam ab istorum sectariorum discipulis lectum, præter textum sacre Scripturæ.* At, inquit, Lutherus, & Philippus, mutatâ postea voluntate, auctores ubique fuerunt per Germaniam instituendarum scholarum, neque obscurum est, eos qui eorum instituta sectantur, passim gymnasia habere publicè informandæ juventuti. Principiò non idè non somniarunt, quòd aliquando suo illo somno excussi aliter, ac priùs censuerunt. Imò verò vel indè liquidò constat somnia fuisse, quòd tunc ab iis damnata & explosa sunt, cùm eos isti sapientiores fuisse confitentur. Deinde est quòd gratias Principibus agamus, qui cùm Anabaptistarum exemplo didicissent, quantum ad perturbandam rep. virium haberet novo Evangelio armata barbaria, maturè ne id malum latius serperet providerunt. Qua in re videntur mihi fecisse, quod, ut ex Timæo narrat Athenæus, Prætores olim Agrigentini

*Colloquium
Altenburg.
Surius.
Staph. apolo-
g. p. 3. de
consens.
Evangelic.
S. Bibliista.*

tini ebriosis quibusdam juvenibus. Cùm enim hi vino madi-
 di in eam devenissent amentiam, ut cùm in taberna sederent,
 triremi sibi per mare vehi, & tempestate jactari viderentur,
 eaque persuasione supellectilem omnem, atque adeò lectos
 ipsos, velut allevandæ navis causâ, projicerent foras, exciti
 tali insolentiâ magistratus, insanientes objurgarunt, ac ne am-
 pliùs ad eum modum se vino replerent severè monuerunt. Il-
 li admoniti projicere quicquam desierunt, sed ita ut hærent
 etiam nonnullæ reliquæ delirationis. Nam & Tritones præ-
 tores appellabant, & se ingenti tempestate perfunctos quere-
 bantur, & iis se in patria, velut suis liberatoribus statuas posi-
 tuos esse promittebant. Nimirum necdum vini, à quo illa
 vœsania proficiscebatur, vis tota remiserat. Neque verò fuisset
 quisquam tam vœcors, qui his hominibus, quicquam supelle-
 ctilis, quod non projectum, & perditum vellet, custodiendum
 priùs daret, quàm essent omni pristinæ aberrationis periculo
 liberati. Atque spectavimus quidem Lutherum, & Philip-
 pum novo Euangelio ebrios, non lances, & lectos, sed optima
 nostrorum instituta majorum, & pulcherrima reipubl. vel or-
 namenta vel subsidia abjicientes. num illi admoniti penitus
 se ab illa insania removerunt? an non quasdam ejus notas est
 intueri? denique an non illa è novo Euangelio profluxit?
 num igitur illa potest, nisi eo prorsus sopito, atque extincto,
 omninò conquiescere? Certè Erasmi, quem credo isti rectè
 de litteris existimare posse non diffitentur, hæc fuit sententia:
 Ubi regnat Lutheranismus, ibi litterarum est interitus.

Lib. 19.
 epist. ad
 Pyrrhæme-
 rum.

C A P U T IX.

Philosophia in Academiis non respuenda.

VErùm id jam non ago. satis mihi fuerit ostendisse eos
 manifestò suâ confessione somniassè, qui Catholicis
 Academiis somnia objectare non sunt veriti. Deinde
 non satis tutò iis hominibus Academiarum curam committi
 posse, qui tam flagitiosè delirarunt ut tanquam exitiosas rei-

pub. damnarent, præsertim si nonnulla etiam in iis tantæ dementiæ usquam vestigia appareant. Dixi enim horum furorem perinde ut illorum Agrigentinarum non simul totum esse compressum. Id vel ex eo constare potest, quòd etiam postquam Philippus à forno ad scholas rediit, tantisper honores Academici nemini more majorum mandati sunt, donec Electoris imperio intermissus pluribus annis mos aliquando referretur. Sed videor mihi in Burenii quoque verbis quædam observare relictæ stultitiæ argumenta. Quid enim causæ censet esse, Princeps Illustrissime, cur Burenus nullam suâ oratione Philosophiæ mentionem faciat? cur ante Theologiæ studium solas inferiores artes requirat? Nimirum talem Academiam moliebatur in Westphalia, cujusmodi ex Lutheri præceptis tunc institui poterat, cum tamen etsi de infinito illo Academiarum odio nonnihil remisisse videbatur, tamen Philosophiam, præsertim Aristotelis, necdum concoquere ullo modo poterat. Ita enim ille scripserat anno M. D. XX. in libro de reform. Reipub. Christianæ ad nobilitatem Germanicam: *Suadeo, inquit, ut libri Aristotelis, Physicorum, Metaphysica, de Anima, Ethicorum, qui hætenus omnium optimi habiti fuere, penitus aboleantur & exterminentur, cum omnibus illis, qui rerum naturalium explicationem & cognitionem se tradere profitentur: cum ex illis nihil vel naturalium, vel spiritualium rerum disci, vel doceri queat.* Neque verò id postea mutavit. quamvis enim libellum composuit de instituendis scholis, tamen cum earum formam describit, multus ille quidem est in prædicando linguarum studio; de Philosophia restituenda nihil præcipit; ut satis appareat, nunquam cum eo in gratiam rediisse. Talis igitur, ut opinor, Academiæ speciem cum animo concepisset Burenus, quæ lustrum esset inscientiæ, non sapientiæ domicilium, præclarè se meriturum de Westphalia speravit, si eam huic genti cupidissimæ omnis liberalis eruditionis obtruderet. Num verò existimavit illam Westphalorum insignem discendi aviditatem, propter quam eorum majores sæpe remotissimas nationes adierunt, modicâ cogni-

cognitione linguarum, & paucis in aliquot Scripturæ sacræ capita, non è veterum auctoritate, sed è nuper exorta disciplina petitis glossematis, expleri posse? Quid? nullumne unquam crediderunt Westphalorum in sublimiores de divinis hypostasibus, de præsentia CHRISTI in Eucharistia, de procreatione rerum è nihilo, aliisque ejusdem generis locis esse venturum? aut omnes tam hebeti futuros ingenio, ut non sentirent, hæc sine accurata Philosophiæ cognitione, neque satis liquidò explicari, neque adversus hostes Christiani nominis satis pro dignitate propugnari posse? Nam quòd eorum nonnulli respondent, Philosophiæ disciplinas ad liberalem quandam oblectationem animi percipi posse: ut in sacris rebus ullus eis sit locus, id verò minimè ferendum esse; hæc inquam oratio risum profectò prudentibus movet. Quotidianæ enim inter eorum Theologos concertationes, turpissimis, ob rerum Philosophicarum ignorance, hallucinationibus refertæ satis ostendunt, ebriis hominibus eos esse persimiles, qui cum se per dementiam negent duce, vel adminiculo ad ingrediendum indigere, ubique tamen titubant, atque offendunt. Quantò tandem abs te sapientiùs factum est, Princeps Illustrissime, cui cum persuasum esset, illas quoque à profanis licet hominibus excultas doctrinas, DEI ad nos munere pervenisse: CHRISTUM, qui sit æternaveritas, ad illa quoque omnia, quæcumque illis rectè tradita sint, suâ auctoritate comprobanda ad nos de cælo delapsam: esse denique eas disciplinas ad res divinas explanandas uberiùs, & validiùs muniendas perquam appositas; iccirco Academiam tuam, more majorum, iis omnibus artibus, quæ omnibus numeris absolutum Theologum decent, instructam esse voluisti? Ita enim retinetur admirabilis ille inter disciplinas concentus, atque consensus, ut cum aliæ sint diviniore fidei lumine patefactæ, atque è cælo ascitæ, aliæ nativis ingenii viribus, & assiduo mortalium studio pervestigatæ, hæc illis pareant, atque ancillentur, & si qua in re lapsæ fuerint, ab illis corrigantur: illæ verò earum cum præsidii ad

S. Augustin. ep. 3. ad Volus.

compescendos hostes, tum ornamentis ad sua illustranda, atque confirmanda utantur.

CAPUT X.

De retinenda Academiarum inter se concordia.

NEque solùm divulgatæ sunt, atque distractæ ipsæ disciplinæ illorum somniantium importunitate & dementiâ, sed etiam, quod quidem malum multò latius patet, ipsæ Academiæ, postquam hoc novum Euangelium ab inferis extitit, omnem funditus spem mutux concordix & consensionis amiserunt. Atqui hæc fuit majoribus nostris præcipua Academiarum condendarum causâ, ut veritas multorum sapientum studiis faciliùs reperiretur, & auctoritate certius muniretur. Sic enim homines sapientissimi judicabant, cum in omni disceptatione, tum præcipuè, quæ de divinis rebus instituitur, eruditorum hominum consentientes, conspirantesque sententias magni apud omnes ponderis esse oportere, præsertim si quod versatur in quæstione, diu fuerit antea magnis ingeniorum contentionibus agitatam. Id si in uno aliquo eruditorum hominum cœtu locum habet, quid in compluribus, non modò mœnibus, sed terrâ quoque marique disjunctis? Jam verò ante Lutheri ab Ecclesia discessum, quanta erat omnium Academiarum in iis quæ fide Catholicâ traduntur tuendis, propugnandisque concordia? quàm multa, de quibus nihil dum certi Ecclesia decreverat, jam quodam Academiarum præjudicio explorata tenebantur? quàm multa in iis, quæ ex doctrinæ Christianæ capitibus, adhibita aliarum quoque cognitione doctrinarum, aptè concludi visa sunt, jam pridem tam erant in Academiis recepta, ut iis non assentiri summæ impudentiæ ac temeritatis esse judicaretur? Hoc quasi commune quoddam veritatis patrimonium pro se quælibet fidelissimè custodiebat, & quantum studio ac labore conniti poterat, augebat. At verò simulatque exortus est Lutherus, qui apud imperitos hæc omnia

omnia tantâ gentium ac sæculorum consensione comprobata atque firmata convelleret, tum verò simul excogitatum est aliud Academiarum genus, cui quoniam æternum est bellum cum veritate susceptum, omnia derepentè litibus dissidiisque permiscuit. Hujus generis Academiam Burenius popularibus suis optabat, quæ non modò à Catholicis omnibus dissideret, sed ne spem quidem ullam haberet constantis cum suis gratiæ ac pacis ineundæ. Ad quam enim illa tandem factionem, cùm inter illos sint plurimæ, sese applicaret? Ad Flaccianam, an Eberianam? ad Osiandrinam, an Ubique-tariam? An, quod nonnullas fecisse videmus, à Lutero ad Calvinum, id est de calcaria ad carbonariam repentè transiret? Hunc verò ipsum, qui se sequi profitentur, quot jam sunt partium? Cujus verò tandem rationis fuisset, cùm in Westphalia tot jam sæculis Academia desideraretur, quæ esset veritatis officina, falsarum in ea opinionum, & litium sedem constituere? Est enim omnino, quod aiebat S. Augustinus: *In ventre Ecclesiæ veritas manet. Quisquis ab hoc ventre separatus fuerit, necesse est ut falsa loquatur.* Quocirca præclare comparatum erat more institutoque majorum, ne cuiquam dynastæ fas esset Academiam condere, nisi non modò Imperator, verùm etiam Pont. Max. auctor fieret. Existimabant enim nihil esse præsentius ad sedandas opinionum discordias & dissidia doctrinarum, quàm ut honores, qui viris doctis tribuuntur, non modò ab ejus qui toti Imperio, sed etiam qui totius orbis Ecclesiis præest, auctoritate pendeant: ut quoniam, ut est in solenni formula, *hic, & ubique locorum*, eos valere cupiunt, dent quoque operam, ne eorum doctrina cum totius orbis sensu, judicioque ulla in re discrepet.

CAPUT XI.

De Pontificis Maximi in approbandis Academicis auctoritate.

*In consil.
Theolog.
2 part. pag.
165.*

ibi d.

Epist. 163.

Non placet hoc Philippo. Quid ita? *Nolunt*, inquit, Pontifex, & Imperator propagari veram, & puram Evangelii doctrinam, qualem constat esse harum Ecclesiarum. Ideò his Principibus, & Scholis sunt inimici. E contra tamen hi Principes verè invocantes DEUM, debent facere officium suum, & constituere honesta collegia docentium, & discientium litteras. Id precipit DEUS. At quis non videt ea non posse honesta esse docentium collegia, quæ ideò absque summorum Principum auctoritate constituuntur, quòd doctrina in iis tradatur ab illorum sententia, & quod consequens est, à consensione orbis terrarum abhorrens? Sed premit nos Philippus veteris Ecclesiæ consuetudine. *Non est dubium*, inquit, *Ecclesiam Dei habentem scholas, & auditores, seu collegia docentium, & discientium posse, & debere dare testimonia auditoribus, sicut testantur litteræ, quæ vocantur formatæ.* Vult inde confici, quemvis suorum cœtum, honores Academicos, sine Pontificis, vel Cæsaris auctoritate mandare posse. *quia gradus nihil aliud sunt, nisi hæc testimonia.* Non disputo, quàm imperitè gradus Academici formatis veterum litteris comparentur, cum hæ fuerint fidei, & communionis Catholicæ, illi egregiæ cujusdam sint, & præstantis eruditionis testimonia. Sed faciamus inter hæc nullum esse discrimen. Nego valuisse formatas litteras à quocumque cœtu datas: contendo earum vim non solum scribentis iudicio, sed etiam recipientis approbatione niti oportuisse. Itaque S. Augustinus, cum Fortunius Donatistarum Episcopus, Ecclesiam suam Catholicam esse contenderet: *Quarebam*, inquit, *utrum epistolas communicatorias, quas formatas dicimus, posset quò vellem dare?* atque addit: *Parabam autem, ut si consentiret, ad illas Ecclesias à nobis tales litteræ mitterentur,*
quas

quas in Apostolicis auctoritatibus pariter legeremus illo jam tempore fuisse fundatas. Falsum igitur est quemvis cœtum, qui sibi Ecclesiæ DEI nomen arrogaret, formatas litteras, id est, ut Philippus interpretatur, doctrinæ testimonia, suis auditoribus dare potuisse, quæ apud rectè sentientes pondus haberent, nisi essent Apostolicæ Ecclesiæ sententiâ comprobata. Quæro igitur ex Philippo, num Ecclesia Romana, *in qua*, ut loquitur idem S. Augustinus, *semper Apostolicæ Cathedra viguit Principatus*, testimonia, quæ ab eorum cœtibus doctrinæ auditorum tribuuntur, admittat, & probet? Negabit, sat scio. Quid ergò formatas nobis objicit, cum ex solæ veterum testimonio formatæ Catholicam, veram, puramque doctrinam ostenderent, quæ non essent à societate Romani Pontificis alienæ? Ita enim Optatus Milevitanus, Augustino vetustior, ut ostenderet suam Ecclesiam esse Catholicam, non Donatistarum; recensitis ordine inde à S. Petro omnibus Romanis Pontificibus, usque ad eum, qui suâ vivebat ætate, *cum quo*, inquit, *nobis totus orbis, commercio formatarum, in una communionis societate concordat.* Errat verò Philippus, cum sperni, & repudiari Pontificis auctoritatem posse credit, eò quòd Christiani, Juliani temporibus proprias scholas, & proprios cœtus discentium instituerint, tamen si ille *edicto prohiberet admitti Christianorum liberos in scholis publicis.* Christianorum enim scholæ, Juliani imperio, civilibus duntaxat immunitatibus, & commodis carebant, quæ sola ab Imperatoribus proficisci possunt: laudem verò certæ, & constantis de religione sententiæ earum nulla amiserat, quæ quidem Romani Pontificis auctoritatem sequeretur. Neque enim minùs Juliani, ac postea Valentiniani, & Valentis principatu, Catholici, ut probarent, sibi pro veritate, Donatistis pro mendacio dimicationem esse susceptam, illa Optati oratione utebantur. *Qua*, inquit, *apud vos veritas inveniri potest, cui Catholica videtur obsistere? aut quod apud nos esse mendacium poteris approbare, in una communionem esse cum toto orbe terrarum? Nunquid poteris approbare mendacium, solum verum,*

Ep. 162.

Lib. 2. ad Parmen.

Ibid.

Lib. 7.

& unicum retinere & defendere? Nunquid poteris approbare mendacium Cathedram Petri, & claves regni cælorum à Christo concessas, ubi est nostra societas? Fateatur ergo Philippus, aut in veterum Formatis litteris nihil ad tuendas Academias positum esse præsidii, quæ sine Pontificis auctoritate, nutuque fundantur, aut certè, si, ut par est, nefas esse putat à sententia ejus ætatis discedere, quâ integram, puramque Ecclesiam fuisse confitetur; Burenianam certè orationem, quam suâ præfatione sibi laudandam putavit, & totum ejus consilium damnet necesse est. Quid enim stolidius, quàm eam Academiam in cælos ferri, cui Pontificis auctoritas ludibrio sit atque despectui, cum gravissimi & vetustissimi Patres, totius orbis consensu, testentur, absque ea veritatem retineri nullo modo posse? Num verò magis Academia sine veritate, quàm mundus sine sole constare potest? Meritò igitur te, Princeps Illustrissime, posteri omnes amabunt, atque in oculis ferent, qui cum, hâc Academiâ fundandâ, viam aperire, & munire velles ad veritatem, eam unam tibi sequendam putasti, quâ tot innocentissimos, sapientissimosque homines ad illam pervenisse, nemo, qui se modò sapere profiteatur, ausit diffiteri.

CAPUT XII.

Contra Jordanem Canonicum Osnaburgensem, qui unam in orbe terrarum Parisiensem Academiam volebat.

VErùm exorietur fortasse nonnemo, Princeps Illustrissime, qui cum in magni beneficii loco ponat, nullam adhuc in Westphalia pravis infectam opinionibus Academiam extitisse, neget tamen etiam rectè sentientium numerum augeri oportere. Sunt enim quidam homines ita retrici ac morosi, ut qua in re ipsi commodo aliquo sint affecti, in ea cæteros absque eodem versari, ferre nullo modo possint. Atqui ii, si qui tamen erunt, fortasse Jordanis Canonici

nonici Osnaburgensis, qui Rudolpho Habisburgo Cæsare floruit, se auctoritate tuebuntur. Is in libro de translatione Imperii ad Germanos, censuit, quemadmodum una esset Ecclesia Romana, quæ cæterarum mater esset ac magistra, ita satis orbi terrarum esse unam Academiam Parisiensem, à qua bonæ omnes artes, quæ ad orthodoxam doctrinam tuendam & ornandam sint opus, ab omnibus gentibus peti possint. Quæ opinio totius jam propè orbis consensu, & institutis, tot jam exortis novis gymnasiis pridem est confutata. Ac Parisiensem quidem Academiam, propterea quòd antiquitate facilè cæteras omnes antecellat, semperque viris eruditissimis & gravissimis abundarit, equidem omni veneratione complectendam esse judico; præsertim, quòd eam idem ille Carolus, eodem quo hanc nostram, & finitimas Westphaliæ, Saxonixque Cathedrales Ecclesias, animo illo suo verè magno, & incenso de humano genere bene merendi studio fundaverit. Sed vereor ne parum intelligant, qui hæc disputant, in quo sita sit vera Academiæ nobilitas, qui totam ejus gloriam angustiis unius urbis finibus terminari volunt: cum hominibus eruditione præstantibus, ex ea, velut equo Trojano, depromptis; atque in alias velut colonias dimissis ac distributis, latiùs multò & fructum ejus, & famam amplificatam ac diffusam esse videamus. Certè hæc ipsa JESU Societas, quæ ut alia complura, toto orbe Christiano, ita hoc Paderbornense gymnasium tuâ, Princeps Illustrissime, voluntate moderatur ac temperat, in Academia Parisiensi primùm est exorta, & decem illi Patres, qui eam primùm certis legibus institutisque devinxerunt, in literis Apostolicis, *in Universitate Parisiensi graduati, & in Theologicis studiis per plures annos exercitati fuisse memorantur.* Quòd si, è Jordanis præcepto, Lutetiæ in aliquo gymnasio delitescentes, iis duntaxat doctrinæ suæ lucem impertivissent, quibus fuisset ad eos audiendos conveniendi facultas, nulla propè jam esset Christiana natio, quæ non aliquot eruditorum hominum millia, quæ postea ex hujus Societatis disciplina

Pauli III.
ann. 1540.
Julii 3.
ann. 1550.

Lib. 2.

Epist. 8. ad
plebem.

prodierunt, desideraret. Neque verò, propterea quòd Romana Cathedra à CHRISTO sit constituta, *in qua una Cathedra*, ut loquitur Optatus, *unitas ab omnibus servaretur, ne ceteri Apostoli singulas sibi quisque defenderent: ut jam schismaticus, & peccator esset, qui contra singularem Cathedram alteram collocaret*: non, inquam, consequens est unam duntaxat Academiam esse debere. Quoniam enim fieri non posset, ut omnes Ecclesiæ partes, instar unius corporis, inter se cohærent, nisi CHRISTI instituto, unius, quod sub aspectum caderet, capitis auctoritate tenerentur, ideò non dubitamus pronunciare cum D. Cypriano Martyre: *Deus unus est, & Christus unus, & una Ecclesia, & Cathedra una super Petrum Domini voce fundata*. Quòd si ad idem exemplum formandæ essent Academiæ, concluderetur non unam omninò solam, ut argumentabatur Jordanes, sed unam quæ auctoritate, & imperio quodam ceteras contineret, & gubernaret esse oportere. Sed ne id quidem necesse est. Dum enim Academiæ inter partes Ecclesiæ, ut verè sunt, censebuntur, licebit quidem opinionibus, de quibus in utramque partem integra religione certatur, inter se dissentiant: in iis verò quæ capita sunt ac firmamenta salutaris doctrinæ, ne distrahantur in factiones, eadem eas, quæ universam Ecclesiam, auctoritas colligabit.

CAPUT XIII.

Cur expediat plures Catholicas Academias institui.

ESt nihilominus hodie quoque nonnullis, quibus est privatus quæstus reipubl. commodis potior, permolesta Academiarum novarum omnis institutio. queruntur enim nescio quid de splendore & celebritate veterum gymnasiorum, novis fundandis, quotidie detrahi. Quæ ratio si majores nostros movisset, ne ea quidem extarent, pro quorum isti honore decertant. Etenim ante annum à CHRISTO nato

to M. CCC. una, & fortassè altera erat in Germania Viennæ, & Augustæ Trevirorum Academia. Nihil tamen illæ causæ dicere potuerunt, quin proximo consequenti seculo Heidelbergensis, Pragensis, Colonienſis, atque Erfurtenſis fundarentur. Aucto, ut fit, numero, illustrior quoque cœpit esse earum utilitas. ergò post annum M. CCCC. Lipsienſis, Ingolſtadienſis, Lovaniensſis, Rostochienſis, Gripswaldenſis, Friburgenſis, Tubingenſis, Moguntina ad veteres illas accesserunt. Num hæc tamen majoribus nostris multæ visæ sunt? num à novarum studio hâc veterum multitudine sunt retardati? Nonne post annum M.D. Wittembergæ? nonne Francofurti ad Oderam? nonne Dilingæ, Herbipoli, Græcii, & aliis Germaniæ locis novæ Academiæ extiterunt? Nimirum si, ut ait Sapiens, *Multitudo sapientum sanitas est orbis terrarum*, poterantne dubitare, quin è salute esset Reipub. quamplurimis locis accendi studia sapientiæ? Veniebat verò nonnumquam usu, ut exorto bello, aut simili publicâ calamitate aditus ad longinqua gymnasia adolescentibus intercluderetur, quibus multos sæpe annos tam necessàrio fructu carendum fuisset, nisi provisum esset à Principibus, ut uno obsepto, alia litterarum studiosis paterent loca. Quid privatorum inopiam commemorem, quibus nisi oblata essent adjuncta discendi, quantas hodie respub. utilitates, & ornamenta requireret? Quid? quòd Ecclesiæ rationes ita flagitare videntur. Quâ enim illi re tam opus est, quàm eruditus Parochis? nam quod oppidum, aut quis vicus paullò frequentior tali non eget? præsertim hâc nostrâ tempestate, qua nisi hominum animi doctorum præfidiis tegantur, vix est ut planorum, & impostorum manus evitent. Jam verò Parochi munus non valdè ab iis expetitur, qui complures annos studia litterarum peregrè suis impensis coluerunt. De publico verò, si quot satis essent, in hanc spem, procul patriâ alerentur, propè in immensum prodirent sumptus, cum opportunitates deesse non possint, quibus minus difficulter sustineantur domi. Adolescentibus verò ipsis u-

trum tandem ad disciplinam est conducibilius, in suorum conspectu arctè attentèque haberi, an inter alienos in summa impunitate versari? præsertim cum jam multiplicatis ubique scholis, & breviori repertâ ad eruditionem viâ, iis doctrinis hodie pueri imbuantur, quas vix olim viri degustabant. At illa ætas mollis ac tenera, non certè est ad peregrinandum apposita. quippe facilè remotis custodibus, alienos minusque commodos mores induit. Id quod esset valde proclive, si ad paucas urbes immensi adolescentium greges confluerent, qui neque propter imprudentiam sibiipsis imperare, neque propter multitudinem à moderatoribus cognosci, nedum regi possent. Quod enim sapienter dictum est ab Aristotele, multitudinis, ut rectè gubernari possit, modum quendam esse oportere, id maximè in moderanda teneriore ætate valet, quæ sine intenta observatione, assiduaque custodia diffuit atque corrumpitur. Quod utinam hujusce rei pauciora exempla haberemus, neque liceret Academias florentes olim, nunc rectorum socordiâ cò prolapsas commemorare, ut adolescentes, qui ad eas mittuntur, vix pluribus annis doctiores, at paucis mensibus certò flagitiosiores evadant. Nam quid attinet earum meminisse, quæ à majorum religione desciverunt? videntur ne vel hæ solæ satis justam novis instituendis causam dedisse? Certè cum Joannes Hussus perversis Wiclephi opinionibus imbutus Academiam Pragensem perturbaret, novamque ejus gubernandæ formam suis consceleratis consiliis opportunam moliretur inducere, in paucis diebus tria admodum Germanorum millia cum suis professoribus, viris Catholicis, Lipsiam commigrarunt, ibique novæ Academiæ, in qua sine religionis labe studia litterarum tractarent, fundamenta jecerunt. Ita enim verum esse censebant, ut simul aliqua Academia sese abruperit à societate rectè sentientium, evestigio exoriatur alia, quæ illius damnum novo ardore & industriâ dissolvat atque compenset. Et tamen postquam non modò in plurimis Academiis jactura est facta, verùm etiam tot populosissimæ gentes à nobis avulsæ, novis quotidie de
reli-

7. de rep.
cap. 4.

*Eneas Sylvius hist.
Bohem. cap.
35.
Nauclerus.
Eonfin.*

religione doctrinis ludos aperiunt, erit quispiam Catholicus tam à studio avitæ religionis averfus, ut molestiam capiat animo, cùm à viris Principibus tot mortalium errorem miserantibus, opportunis locis gymnasia salubribus, nullâque peste contaminatis litteris excitantur? At enim, inquirunt, Academiarum nostrarum honorem, & antiquissimum decus tot novarum accessione infuscari nolumus. Itane? tot populorum salus vestro isto fumoso nomine vobis est vilior? Quid enim? quacumque circumtulerimus oculos, plena sunt omnia naufragiis miserorum. hîc si quis unde unde licuerit, validas, novas, omnibus rebus instructas naves contrahat, è propinquo pereuntibus signum ostendet, adnatantes accipiat, omnique ope reficiat, vos scilicet, Viri Sapientes, indignum facinus exclamabitis : obscurari illius navis gloriam, *quâ vestrî Argivi delecti viri!*

Petebant illam pellem inauratam arietis. illam unam toto mari requiri, illam conscendi debuisse. illam qui nancisci nequiverit, eum scilicet fluctibus, diisque marinis esse permittendum. Quantò Academiis veteribus esset gloriosius, prognatis novis, acuere studia litterarum, intendere professorum assiduitatem, juvenum animos laudabili æmulatione inflammare, denique partam à majoribus gloriam non socios laborum refugiendo, sed industriâ omni vincendo, tueri ac propagare? Jam verò languentibus studiis, laxatâ disciplinâ, jacentibus bonis moribus, incitum est profectò bonas artes accusare, si tam malis modis acceptæ, nova sibi domicilia circumspexerint.

C A P U T XIV.

Gratiæ totius VVestphaliæ nomine.

DE hac tamen, Princeps Illustrissime, abs te constituta Academia, locorum intervalla, quibus sane non modicis hæc urbs abest à veteribus gymnasiis, omnem eripient querendi & indignandi locum. Quàm verò omnibus

bus Westphaliæ Ordinibus jucundum acciderit hoc beneficium tuum, satis hæc Academia tuæ natalem celebrantium, gratulantium, gestientium frequentia, & inusitati plausus ostendunt. Quis enim est omnino summorum, mediorum, infimorum, cujus non os ipsum, atque vultus exultantes tibi gratias agere videantur? Tu enim, Princeps Illustrissime, unus post hominum memoriam, ita de Westphalia universa es promeritus, ut cum ad te una duntaxat Episcopalis Ecclesia administranda delata sit divinitus, tamen eas quoque in quibus Episcopale munus non sustines, Episcopalis jam tibi meritis, iisque immortalibus obstrinxeris. Quid enim tam dignum Episcopo, quam in omnem retrò ætatem providere, ut omnibus scientiæ, & integritatis artibus erudiantur, qui sunt aliquando in Ecclesiasticorum hominum numerum allegendi? quàm divinarum humanarumque rerum cognitione præstantes cum inferioris loci Clericos, tum Scholasticos, Decanos, Præpositos, aliosque magnates tanto antè fingere, & formare? Atqui hoc abs te commodum, Princeps Illustrissime, non minùs ceteris Westphaliæ Ecclesiis, quàm huic tuæ, promptum est ac paratum. De quo quidem adsunt viri natalibus, virtute, dignitate spectatissimi, qui suarum tibi Ecclesiarum nomine gratulentur, & quod jucundissimum tibi gratiarum genus esse solet, hoc se tuo beneficio quamprimùm, ac deinceps perpetuò usuros profiteantur. Quid? nobilissimus equester ordo, qui, jam inde à primis harum Ecclesiarum primordiis, suos in iis liberos DEO, Ecclesiæque commodis, & dignitati omnibus seculis consecravit, quantas tibi gratias, & laudes habet, ac dicit, quòd illos in ipsis modò patriæ ulnis, ad omne Ecclesiastici hominis officium, & decus assuefacere, omnibusque necessariis litteris perpolire tuo beneficio liceat, cujus antè gratiâ, magnâ patrimonii jacturâ, exiguo sæpe profectu, longinquis gymnasiis mittebantur? Nam quid ego singulorum studia atque gratulationes exequar? Quantas enim spes omnium mentibus hâc tuâ munificentia attulisti? Quis nunc est

est tam humilis, atque inops, qui in hac tam prompta atque expedita ad eximiam quandam eruditionis laudem perveniendi facultate, non aliquos suorum posterorum omni genere litterarum ornatos? non aliquod familiæ præsidium? non aliquod Reip. lumen jam nunc animo præcipiat, atque expectet? Jam verò, Princeps Illustrissime, noli putare non eos quoque qui aliter atque nos de Religione sentiunt, hujus gratulationis esse participes. Abjecerunt illi jam pridem, atque detestati sunt (præter Anabaptistas) veterem illam Lutheri sui Academiis, & honestis disciplinis maledicentis infaniam. Vetant nos spem despondere salutis suæ, qui tamen ab Ecclesia se removerunt, non tamen passi sunt densis illis ignorantia, ac barbariæ tenebris, quas ille, ne quando claram lucem aspicerent, eis offundere moliebatur, sibi ad eam aditum intercludi. Quòd si quis erit omninò in Westphalia, cui stomachum moveat hæc arx omnis salutaris doctrinæ, adversus eorum errores abs te collocata, is reputet hoc eodem loco posita quondam à Carolo Magno Augusto castra, quibus universam Westphaliam sibi, & CHRISTO subegit. Quis verò post illam victoriam fuit in Westphalia tam demens, qui negaret illa Caroli arma salutem Westphaliæ peperisse? quis ab eo victus est, quin gratias se debere victori fateretur? Ne dubita, Princeps Illustrissime: DEUS castris non jam armorum, & militum, sed salubrium doctrinarum in hac Urbe positus, indè ei salutem instaurare meditatur, unde primùm olim oblata est. Oppugnantur nunc hæc castra, ut quondam illa adversariorum odiis, sed ubi semel manus dediderint, agnoscent contra suam se salutem dimicasse. Erunt etiam quibus quæ illis modò terrori sunt, & molestiæ, in delicias quondam & mella vertantur. Jam enim prospicio compluribus eventurum, quod de se, postquam à Manichæis ad Ecclesiam se retulerat, narrat D. Augustinus: *Lib. de util. cred. cap. 1.*

Nunc, inquit, ubera Ecclesiæ, post longissimam sitim penè exhaustus, atque aridus tota aviditate repetivi, eaque altius flemus, & gemens concussi, & expressi, ut id manaret, quod mihi sic affecto ad

e

recrea-

recreationem satis esse posset, & ad spem reducendam vitæ, ac salutis. Neque enim abesse potest, in tanta multitudine honestissimorum hominum, qui magnis ingeniis, integrisque moribus præditi, nullâ animi perversitate, sed solâ ignoratione veri, nobis se morantur adjungere, quin complures sint futuri, quibus gravis illa, solida, constans Catholicæ Ecclesiæ doctrina, tot bonarum artium fulta præsidiis, inimicas veritati sit opiniones detractura. Quibus detractis, ut nihil est veritatis cognitione dulcius, exardescunt nimirum dolore, quòd vanissimarum rerum specie tamdiu fuerint ab ea percipienda, fruendaque retardati. itaque inflammati amore ejusdamni compensandi, toti ad illam penitus intuendam & complectendam incumbunt. Qui quidem æternùm tibi, Princeps Illustrissime, gratias agent, quòd perfectò hoc Gymnasio & aditum facilem aperueris reperiendæ veritatis: & eâ reperiendâ fontem purissimæ & liquidissimæ voluptatis.

FINIS LIBRI PRIMI.

P A N E G Y R I C I,
 D I E N A T A L I
 A C A D E M I Æ T H E O D O R I A N Æ
 P A D E R B O R N E N S I S,

Ejus Illustrissimo Principi Fundatori oblata,

L I B E R II.

De Academia Paderbornæ constituta.

C A P U T I.

Proæmium.

Mirificus ille, Princeps Illustrissime, Westphalorum in omnem humanitatem, & scientiam liberalem amor, qui tam uberem hodie omnibus lætitiæ, & gratulationis afferre segetem videbatur, idem nescio quid objecit quorundam mentibus, quod eas angat, neque sinat penitus acquiescere. Prædicant illi quidem tuum istum excelsum, totamque, quoad licet, Remp. bene promeritis comprehendere gestientem animum, meritòque hanc Academiam tuam inter præcipua Westphaliæ decora numerant. Verùm ut quisque quod valde diligit, id maximi æstimat, ita sunt nonnulli, qui verentur, ne Academiæ dignitati, quam ipsi omni sibi ope ornandam esse ducunt, hic delectus abs Te locus non ex omni parte respondeat. Negant enim Paderbornam tam magnifico Academiæ nomini parem esse. Quibus principio promptum esset respondere, quandoquidem DEI voluntas ita tulit, ut Tuæ potissimùm Celsitudini condendæ

Academiæ animus esset, ac facultas, mirum nemini videri debere, si principem Imperii ac ditionis tuæ Urbem, præ aliis hoc ornamento decorandam putâris. Cui enim prudenti venire posset in mentem alienam te potiùs Spartam ornaturum esse, quàm tuam? Ad hoc possem istorum orationem refellere, qui Academiam, nisi in ampla urbe, collocari vetant, cùm in vicis quoque omni mœnium, ac portarum præsidio nudatis nobilia gymnasia sita fuisse prodantur. Atque hæc adeò ex Academiis in Remp. non rarò fluxit utilitas, ut quæ loca humilia, atque abjecta colere cœpissent, brevi in visendam magnitudinem, celebritatemque crescerent. Verùm hæc nunc quidem oratione non utar. Quanquam enim confidam ex hac institutione Academiæ, insignem cumulum ad Paderbornæ pristinam dignitatem accessurum, me tamen dies hodiernus admonet, ne in animo cuiusquam hanc patiar opinionem residere, eorum ornamentorum, quibus opus est ad idoneam sedem nobilium artium, ullum ei defuisse. Id quod ego tam firmis, illustribusque argumentis me confirmaturum esse confido, ut tametsi in manu tua fuisset ac potestate, in qua Westphaliæ urbe Academiam poneres, ceterisque omnibus consultò Paderbornam antetulisses, nemo id injuriâ factum esse, jure queri posset.

CAPUT II.

Academiæ fundatio Episcopum maximè decet. Paderborna Episcopatum Westphaliæ urbium dignitate prima.

ATque illud quidem nemo non rectè, & ordine factum fatetur, quòd ab Episcopo, & sacro Principe hoc tam salubre consilium, & cura suscepta sit. est enim finitima procurationi sacrorum, litterarum & doctrinæ cura. Nam cùm Episcopi proprium sit salutaris doctrinæ tradendæ munus, sitque ei, si quid minus sanum vulgò seratur, omnis culpa præstanda; præclarè ex eo ratiocinatur Alexius Comnenus,

nus, eum cui publicè fit docendi potestas, ad levandum onere Episcopum accedere. Non quòd, ut imperitè quandoque docuit Lutherus, renunciatio Doctorum in Academiis nihil distet ab ordinatione, & initiatione legitimorum Ecclesiæ Ministrorum & Pastorum: Sed velut de Rege sapienter scriptum fecit Xenophon, ei multis auribus, multis oculis opus esse, qui sunt viri rerum usu & prudentiâ excellentes, ita de Episcopo scitè dici potest, ei plura quoque ora esse oportere, quæ populum erudiant. Quocirca decernit ibidem Imperator, ut tametsi Constantinopoli vectigalia doctoribus ab Imperatore sint constituta, ipsi tamen nonnisi ejus urbis Archiepiscopi auctoritate ad docendi munus deligantur. Ex quo observat vir juris consultissimus Petrus Tolosus, ita rectam rationem flagitare, ut qui in publicis Scholis juventutem erudiunt, ii ab Ecclesiæ Præsulibus potestatem, vectigalia à civili Principe consequantur. In Westphalia autem cum Imperator Carolus Magnus Episcopis jure suo cesserit, atque ita hos populos, ut ipse loquitur, *pro amore illius, qui ei victoriam contulit, ipsi tributarios & subjugales devotè addixerit*, næ is Episcopus omnes penitus officii sui partes intelligit ac perspicit, qui turpe existimat ex opibus, quas civilis Princeps bello partas sponte Ecclesiæ commodis consecravit, non quantum Resp. flagitat, in doctrinarum cultum derivari, quem ille, si eas retinuisset, omni ope alere, & ornare sui muneris esse duxisset. Ac licet omnes Westphaliæ Episcopi in eadem esse causa videantur, tamen quoniam non videbuntur rationes Ecclesiarum exposcere, ut in singulis Academiæ sint: ubi id in quæstionem vertitur, ad quem ex omnibus hæ partes sint deferendæ, equidem censeo eum, cujus Ecclesia dignitate cæteris antecellat, præclarè facturum, si, cum ita tempora Reip. postulabunt, ultrò eas ipse sibi deposcet. Fere enim, cui excelsiorem locum majores nostri tribuendum putarunt, ea Ecclesia opportunitate regionis, splendore, aliisque rebus est ornata, ut cum amplitudinem quandam suo Antistiti possit ejus nomen afferre, verendum non sit, ne fa-

*Lib. 8. de
Instit. Cyri.*

*De rep. l. 18.
c. 3. §. 8.*

*Apud A-
dam. Brem.
cap. 10.*

pietitæ cultoribus non sit ornamento. Jam verò inter Westphaliæ Antistites Paderbornensem obtinere longè principem dignitatis gradum, nemo est qui ignoret, nisi qui in ratione Conciliorum Ecclesiasticorum, Conventuumque Imperialium, & omnis memoria vetustatis rudis sit, atque peregrinus. Et erit quispiam qui miretur, in ea Urbe constitui primam Westphaliæ Academiam, in qua tot sæculis sit Ecclesia Cathedralis, cui cæteræ & antiquitate, & opibus, & provinciarum amplitudine, clientelisque florentes non dubitent de honore concedere?

CAPUT III.

Religio Christiana Paderbornâ manavit in universam Westphaliam. Bonæ litteræ in Westphalia ab initio comitata religionem Christianam.

Ann. Francorum, Regino, alii, anno Domini. 777.

Apud Gobelin. in Cosinod. et. 6. c. 38.

DEinde cui dubium est, quin Christiana religio Paderbornâ, velut à capite, in universam Westphaliam permanarit? Etenim gente universâ à Carolo Magno perdomitâ hîc prima Synodus est habita, in qua primoribus, magnâque populi multitudine baptismo lustratâ, salutare primùm rogatæ leges, & jura sancita sunt. Itaque vir eruditus, & pius, qui Arnulfi Cæsaris ætate studiis litterarum, & sanctimonix florebat, pulchrâ sanè imagine, Paderbornam eum locum esse scripsit, ubi duri ad eam diem, atque instar filicis indomiti Saxonum animi, ferro D. Caroli icti, tandem in scintillam Christianæ fidei emicuerint. quæ scintilla in immensum postea crescens incendium, non Saxones modò omnes, sed Vandalos quoque, aliasque remotissimas gentes corripuerit. Unde idem existimavit Paderbornensi Ecclesiæ rubram crucem pro insigni relictam esse, quòd in ea primùm Saxones, & Westphali cruentis Caroli præliis compulsi, sub hoc CHRISTI signo militare cœpissent. Quid tum postea? dicet quispiam. sit sanè Westphaliæ Religio primùm nata Pa-

ta Paderbornæ. num ideo Academiæ insignibus una digna est? non equidem id nunc pugno: sed tamen æquum esse censeo, ut qua ex Urbe tota olim Westphalia hausit Religionis initia, in ea ne ægrè ferat domicilium construi, unde omnium, quæ quidem religioni ancillentur, artium ratio petatur. Equidem ipsas artes existimo, si rogarentur qua in Urbe Westphaliæ certam sibi sedem figi vellent, non aliam delecturas, atque eam, quam Religio; unde in omnes plagas se latè diffunderet, primam optasset. Etenim illæ postquam unà cum Religione indè ab ultima Britannia in has oras navigarunt, omniumque fuerunt ejus periculis participes, tandem in hac Urbe unà cum illa primùm stabile domicilium collocarunt. Constat enim sanctissimos illos viros, qui ex eadem prognati Saxonum gente, in Britannia, missam sibi Româ & fidei, & doctrinarum lucem hauserant, neququam commississe, ut cognati Saxonix & Westphaliæ populi alterutram ad se non importatam esse jure queri possent. Sic enim viderant à suis illis in Britannia præstantissimis magistris usurpari, ut arctissima semper retineretur inter Religionem, Doctrinamque concordia. Cujus instituti præcipuam sibi laudem vindicat Theodorus Archiepiscopus Dorovernensis, qui natus Tharsi urbe Ciliciæ, à Vitaliano Papa initiatus, in Britanniam venit anno CHRISTI DCLXVIII. Is cum sacris profanisque litteris esset insigniter eruditus, haberetque suorum laborum socium, atque comitem Adrianum Abbatem natione Afrum, virum item doctissimum, mirificum studiorum ardorem in Britannia omnium animis injecit. Audi enim quid de utroque narret venerabilis Beda.

*Beda lib. 4.
hist. cap. 1.*

Quia, inquit, litteris sacris, simul & secularibus, ut diximus, abundanter ambo erant instructi, congregatâ discipulorum catervâ, scientiæ salutaris quotidie flumina, irrigandis eorum cordibus emanabant, ita ut etiam metricæ artis, Astronomicæ, & Arithmeticæ Ecclesiasticæ disciplinam, inter sacrorum apicum volumina suis auditoribus contraderent. Indicio est, quòd usque hodie supersunt de eorum discipulis, qui Latinam Græcamque linguam aequè ac propriam,

*Lib. 4. hist.
Eccl. Angl.
cap. 2.*

in qua nati sunt, norunt. Neque unquam prorsus ex quo Britanniam petierunt Angli, feliciora fuere tempora, dum & fortissimos Christianosque habentes Reges, cunctis barbaris nationibus essent terrori, & omnium vota ad nuper audita cœlestis regni gaudia penderent, & quicumque lectionibus sacris cuperent erudiri, haberent in promptu magistros qui docerent. Delectat me, fateor, Princeps Illustrissime, hæc sanctissimi, & eruditissimi Theodori memoria, vel eò, quòd te ejusdem auspiciatissimi nominis Præsulem, sentiam eandem temporum felicitatem Westphaliæ conciliare conari. Quid enim aliud agis, quid moliris, nisi ut Respub. pacis otio, & tranquillitate aliquando reddita, omni divinæ humanæque sapientiæ ubertate perfruatur? Hujus è Theodori ludo prodierunt viri illi sanctissimi Bonifacius, Suibertus, Ewaldi & alii, qui paullò post ejus excessum, ut hanc, vicinasque terras CHRISTO subjungerent, indè sunt profecti. Non enim illi solam religionis, verùm etiam omnis liberalis doctrinæ lucem se afferre profitebantur. Sed nimirum diu nimium nostrates utramque sunt aspernati: diu frustra stabilem in Westphalia sedem, & domicilium quæsierunt. Siquidem inter assiduos fremitus armorum, & rebellium bacchationes nusquam tutò templa, nusquam Scholæ ponebantur. Interea extra Westphaliam, qui è media patriæ jactatione eripi poterant, sub idoneis magistris Westphali adolescentibus Christianis moribus, & doctrinis utcumque tingebantur. Nam Trajecti ludus erat, quem D. Gregorius regabat, D. Bonifacii Martyris auditor. In eo S. Ludgerus, qui deinde primus Monasterii Antistes fuit, erudiebatur, & unà cum eo, ut ipse loquitur, *quidam de novella Dei plantatione diebus nostris inchoata Fresorum & Saxonum.* Wirceburgi quoque D. Caroli voluntate duodecim nobilissimi adolescentibus, D. Burckardi præceptis imbuebantur, è quibus duo primi Paderbornensis Ecclesiæ Præsules sunt delecti. Quid quòd ejusdem Imperatoris instituto Romæ ejusdem gentis quasi quoddam seminarium fuit, quod Schola Saxonum dicebatur, non longè ab æde S. Petri, ut in ipsa quasi Catholicæ Religio-

*S. Ludgerus
in commem.
de SS. Boni-
facio, &
Gregorio.
Vide Baron.
in Mart. ad
10. Nov.*

ligionis arce unà pietatem litterasque condiscerent? At verò postquam Magni Caroli invictâ virtute in Paderbornensi Synodo totius Westphaliæ consensu CHRISTI fides suscepta est, noluit illa sine comitatu bonarum artium ac disciplinarum, quas constantissimas adversis suis rebus comites habuerat, patefactos jam sibi Westphaliæ fines ingredi. Idem igitur dies, eadem Synodus, eadem Paderborna omnium quæ deinde in Westphalia extiterunt, & templorum & Scholarum, uno eodemque decreto fundamenta posuit. Parne erat eam ejus boni expertem remanere, cujus ipsa cæteris urbibus ac terris tamdiu frustra expetitam facultatem obtulerat? Potestne illa indigna videri, quæ omnium disciplinarum honestarum vocibus personet, in qua primùm illa vox audita est consentientis conspirantisque Westphaliæ, ut armis positis, abjectâ impietate, exturbatâ barbariâ, pax, religio, humanitas, & humanitatis parentes bonæ litteræ coleantur?

C A P U T I V.

*Olim quoque & inferiores & sublimiores doctrinæ
Paderbornæ floruerunt.*

V Ide, Princeps Illustrissime, quæ mens fuerit majorum tuorum, gravissimorum hujus Urbis Antistitum, quibus non mediocri studio fuit, in ea omnium artium studia nutrire, quibus salutaris fides propagatur atque defenditur. Intelligebant enim Westphalis usuvenisse, quod alicubi confirmat Augustinus: *Multis, inquit, profuit (quod experimentis probavimus, & probamus) prius timore vel dolore cogi, ut postea possint doceri.* Igitur quo in loco, terrore armorum fortissimi Imperatoris compulsâ Westphalia, Christiana sacra susceperat, in eo providendum sibi putarunt, ne unquam deessent magistri exercitationesque doctrinarum. Quæ tamen nullo fere tempore omninò jacuerunt, fuit tamen cum eo ardore celebrarentur, ut, præter hodiernum Academiæ
f nomen,

Vita B.
Meinwerci.
c. 52.

nomen, nihil admodum desiderares. Quâ enim tempestate, ut alios præteream, Meinwercus ille Paderbornæ nobilissimum decus, ad clavum hujus Ecclesiæ sedebat, non modò optimi Latinitatis auctores Sallustius, Virgilius, Stadius explicabantur, verum etiam florentissimi adolescentes, Rhetoricis, Dialecticis, Arithmeticis, Geometricis, Physicis, omni denique genere liberalis eruditionis informabantur. Ejus vestigiis cum alii deinceps Antistites, tum præcipuè Is qui duodecimo loco huic Urbi præfedit, Imadus, ipsius Meinwerci è sore nepos, institit; qui severissimâ avunculi disciplinâ, à paucillo puero, ad omnem sanctimoniam sapientiæque laudem institutus, non commisit, ut tanto viri sanctissimi labore accensa rerum pulcherrimarum studia, suo tempore restinguerentur. Atque utinam vetustatis injuria, atque crebræ hujus Urbis & primariæ Ecclesiæ deflagrationes paullò plura nobis hujus tam præclaræ voluntatis reliqua monumenta fecissent! esset profectò unde liquidò disceremus sapientissimas tuas, Princeps Optime, curas & cogitationes, cum præstantissimis majorum tuorum consiliis ita congruere, ut non tam eorum virtutem æmulando expressisse, quàm ipsos tanto intervallo vivos in Te, spirantesque retulisse videaris. Nunc autem, tuarum quidem virtutum formam integram, & unde quaque emicantem splendorem intuemur: illorum autem quæ fuerit species, velut è reliquis nobilium statuarum frustis conjecturâ assequimur. Cujusmodi sunt versus, quos hic ipse Imadus, de quo nobis est sermo, inscripsit vestibulo voluminis per vetusti, in quo sunt Philonis Judæi nonnulla monumenta. Id volumen è miserabili naufragio ornatissimæ bibliothecæ, quam ille bonis artibus adjuvandis extruxerat, tuo Princeps Illustrissime munere, unâ cum aliis præstantissimis libris, in Collegio nostro visitur. Versus porrò Imadi sunt hi:

Ecclesia CHRISTI, sanctaque DEI Genetricis.

Offert hunc librum devotus Præsul Imadus.

Quibus verbis ostendit sapiens Antistes, non sibi modò cu-

ræ fuisse, ut perpetuò Religionem honestis artibus copularet, sed etiam cùm immortalium ingeniorum partus ad locupletandam his talibus Ecclesiam perquireret, id perinde DEO gratum existimasse, atque si aras & templa poneret. Qui ita de codicibus, mutisque membranis sentiebat, quid is se facere credebat, cùm ipsos adolescentum animos, quorum paullò post innocentiam atque doctrinam Ecclesiam dignitas niteretur, optimis disciplinis imbueret? Si enim qui rudes hominum animos CHRISTO conciliant, ii quoddam sacrificii genus, ut est apud Apostolum, DEO faciunt, nihilne operantur, qui ipsos plurimorum magistros mox futuros omni eam litteraturam expoliendos curant, quam sit opus ad tam augustum, & humano generi salutare munus pro dignitate sustinendum? Equidem nihil dubitem negare ullam hecatomben DEO perinde decoram gratamque esse potuisse, atque ornatissimus ille nobilium adolescentum coetus, qui illis temporibus in Paderbornensi Ecclesia, cùm omnium præstantium artium scientiam percepissent, alii ad alias Ecclesias regendas vocati, illustribus suam quisque promeritis ornaverunt.

Rom. 15.
2. 16.

C A P U T V.

Viri sanctitate & doctrinam illustres, qui è Paderbornensi Gymnasio prodierunt.

IN iis fuisse legimus Unwanum Meinwerci, atque Inadi propinquum, qui è Choro Paderbornensi, ut loquitur Adamus, assumptus, atque à S. Henrico Archiepiscopus Bremensis renunciatus, satis ostendit, præclara se quædam Paderbornæ sapientiam & virtutis rudimenta posuisse. Hic est enim ille Unwanus, qui Bernardum Saxoniam ducem res novas adversus Henricum sanctissimum Cæsarem molientem, omnes Saxoniam Ecclesias inaudito scelere vexantem, & quod nefas est dictu, Vandalorum gentem per summam

Adam. Bre-
mens. c. 86.

impietatem à Christianis sacris ad Ethnicam superstitionem
 minis armisque cogentem fregit, ac domuit. Ille perpetuâ
 necessitudine doctissimis viris jungebatur, quos partim nus-
 quam ab latere suo dimittens, omnibus in negotiis adhibe-
 bat: partim ad traducendos ad CHRISTUM populos in
 Daniam, ac Norwegiam amandabat. In illo tanta erat flu-
 xarum opum despicientia, ut non dubitaret, ingentibus Ec-
 clesie suæ sumptibus atque jacturis, Aquilonares Reges po-
 pulosque prensare, & dum eorum animos CHRISTO con-
 ciliaret, suarum fortunarum detrimenta in lucro ponere. E-
 ducatus est deinde Paderbornæ cum Imado S. Annò Archie-
 piscopus Coloniensis, ut refert auctor vitæ B. Meinwer-
 ci. neque refert, quòd ejus institutio à Lamberto Schafnabur-
 gensi, & aliis, Ecclesie Bambergensi attribuat. Id enim
 cò factum esse suspicor, quòd idem deinde Bambergensis Ec-
 clesie Scholasticus fuit, atque ita cum in utraque litteras di-
 didisset, potius habita est ratio ejus, in qua præterea docuif-
 set. Facile quoque induxerim animum, propter incredibili-
 lem D. Henrici in utramque Ecclesiam amorem & pietatem,
 tantis munificentie documentis testatam, eâ tempestate sin-
 gularem quandam Paderbornensi, cum Bambergensi Eccle-
 sia amicitiam ac societatem intercessisse. nam post mortem
 quoque D. Henrici, Poppo Paderbornensis Episcopus, qui
 Imado successit, Bambergensis Ecclesie Præpositus fuerat:
 ut jam non sit necesse peruestigare, quemadmodum fieri po-
 tuerit, ut idem S. Anno & Bambergæ, & Paderbornæ sit
 eruditus. Porrò de S. Annonis laudibus dicere quid attinet?
 Cui enim ignota est illius viri prudentia, qui Henrico III.
 Cæsare necdum ad regnandum maturo, cum ejus esset tutor
 designatus, universum imperium aliquot annos suis humeris
 sustinuit? quis de ejus facundia nihil legit, quo dicente com-
 plorantium gemitu templa personabant? Nam morum san-
 ctitas tot miraculis confirmata divinitus, & publicis Ecce-
 siæ factis consecrata latere neminem potest. Annoni jungi-
 tur ab auctore vitæ B. Meinwer-
 ci, in Gymnasio Paderbor-
 nensi

Cap. 52.

Avis 17.

Ibid.

nenſi condiscipulus, Fridericus Monasterienſis Episcopus, nempe is qui sextusdecimus est ordine, si Krantzio credimus, Marchionis Misniae filius. Hic quantum ex Annonis & Imadi contubernio ac condiscipulatu profecerit, perpetuam in viros doctos voluntate, & singulari quadam excellentia mentis ostendit. Fortè cum Monasterium venisset, repperit viros Ecclesiasticos non paucos, doctos juxta ac pios, laudabilem inter se quandam Religionis & litterarum societatem coisse. Ad hunc coetum, ut est in excellentibus ingeniis insatiabilis proficiendi cupiditas, sese evestigio aggregavit. Factus deinde Episcopus ædem Sacram D. Mauritii in suburbano extruxit; fundatoque ad eam honestissimo Canonico-
rum Collegio, quantum in se fuit, providit, ne unquam Ecclesiae suae eorum hominum copia deesset, quorum institutis ac moribus plurimum ducebatur. Et quanquam, cum insulam Magdeburgensi à plurimis dignissimus judicaretur, Weziloni D. Annonis germano posthabitus est, tamen nihil animo fractus, aut dejectus, illustre de se documentum dedit, non esse quod, qui jam inde ab adolescentia virtutum sibi & sapientiae ornamenta pararunt, altiore aliis dignitatis gradum invident; cum in eorum sit manu, in quocumque fuerint collocati, proprium ei quoddam decus ac splendorem impertiri. Hos consecutus est S. Altmannus, qui, ut loquitur ejus vitae scriptor, Paderbornae ad regimen scholarum delectus, multosque annos eo munere praecclare functus, primum Praepositus Aquisgranensis, ac deinde Episcopus Patavienſis est renunciatus. Is in conventu Triburienſi, ubi Henrico Tertio Imperatore gravissimorum criminum à Principibus reo facto, atque à Gregorio VII. Pont. Max. sacris interdicto, de summa Reipub. agebatur, unam cum Sigehardo Patriarcha Aquileienſi, ejusdem Pontificis vicem egit, vir, ut ait Lambertus, *Apostolica conversationis, & magnarum in Christo virtutum*. Neque verò prateriri debet Vicelinus, vir longè sanctissimus, quem Holfatorum, plurimorumque ad Aquilonem populorum Apostolum rectè dixeris.

*Metrop. l. 5.
c. 8.*

Chron. Monast. MS.

*Edita à V.
Cl. Sebast.
Tengnagel è
Bibliotheca
Caesarea.
Lamb.
Schafn.
an. 1076.*

*Helmoldus
hiflor.
Slav. l. 1.
cap. 43.
Krantz. l. 6.
Metrop.
cap. 2. SA-
xon. l. 5.
c. 29.*

xeris. Ad eorum salutem procurandam cum esset designatus à DEO, essetque insigni vitæ integritate, sed minimè pari doctrinâ præditus, hujus ei quoque comparandæ casum obtulisse dicitur. Versabatur Vicelinus in ulteriores Saxonia, in familia feminæ illustris, cujus teneros liberos erudiebat. fortè, ut inter potentium assedas & familiares fieri solet, fuit qui herilem illi gratiam, felicesque successus invideret. Is cum summa viri innocentia nullam obrectandi materiam daret, inscientiam exagitare aggreditur. Promittit verum ex Achilleide Statii Papinii, cujus explicatio aliquid supra vulgus eruditionis exposceret. Eum locum sibi explanari convitio flagitat. hinc, cum bono Vicelino hæreret aqua, ille scilicet illudere, & exprobrare, quòd ipse rudis & imperitus alios se docere posse confideret. Pupugit hæc oratio, ut minimè malum, ita neque vilem abjectumque animum. Ergò dolore dissimulato, atque in discendi studium converso, Paderbornam advolat, ubi sub Hermanno viro doctissimo, de omni propè genere doctrinarum scholas celebrari cognorat. Ibi tantum progressionis brevi habuit, ut magistrum subinde in docendo sublevaret, & secundas partes ageret, mox etiam Bremæ Ludum ipse administraret. Aliquot post annis, cum ferre non posset in Slavorum, sive Vandalorum gente, quorundam scelere, fidem Christianam vulgò abjici, atque prodi, sanctius quoddam docendi munus est exorsus. Trajecto siquidem, cum aliquot ejusdem propositi sociis, Albi, & factâ ab Henrico Vandalorum Principe potestate, viginti quinque ipsos annos per incredibiles ærumnas, summamque vitæ sanctitatem, toto animo ad revocandos ab Idolis ad CHRISTUM populos incubuit. Ad extremum ab Hartwico Hamburgensi Archiepiscopo, Aldenburgi, quæ Ecclesia complures annos Slavorum furore deserta squallebat, jam grandis natu Episcopus est constitutus. In quo dignitatis gradu nihil de illa pristina docendi, miserisque ad frugem reducendi contentione remisit, neque unquam remisisset, nisi plura quotidie pro DEI gloria sanctè

sanctè facere, & fortiter pati meditantem mors oppressisset, atque ad partem tot laboribus in cœlo palmam aliquando vocavisset. Hos tales ac tantos viros, cujusmodi vix singulos singulæ ætates ferunt; uno fermè seculo omnes Paderborna formavit, vel perfecit, quo tempore non in ea modò à civibus, sed etiam ab exteris simul de Christianæ virtutis, simul de ingenuarum artium gloria certabatur. Tunc omnibus persuasum erat, flagitium esse, si, cum parens liberis patrimonium augere laboraret, animi bona, quibus Reip. profint, habeant necne, flocci non faceret. Tunc majorum insignia, & natalium splendor ei probro censebantur esse, qui, dum per ætatem liceret, propria sibi decora non quæsisset, quibus relictam à progenitoribus claritudinem tueretur, & auget. Tunc seriò sentiebant viri Ecclesiastici dignitatem illam sui ordinis, quam majores nostri, præ cæteris gentibus, opibus, clientelis, ditione florentissimam esse voluerunt, sine Christianæ sanctitatis, & rectæ scientiæ studiis, in quibus omnis eorum vera gloria vertitur, retineri nullo modo posse. Tunc denique Antistites perinde erant animati, atque Te, Princeps Illustrissime, nunc videmus: ut me hæc ipsa reputantem spes oblectet fore, ut, cum Tu nobis Meinwerçi atque Imadi felicia tempora restituas, si hæc juvenus ad omne decus nata, tuis sapientissimis consiliis, optatisque respondeat, ex ea Annones, Altmannos, Vicelinos aliquando videamus.

C A P U T . VI.

*Paderborna Imperatorum in Westphalia
proprium domicilium.*

S Pero equidem neminem fore tam duri oris, qui, cum tot Reip. lumina se Paderbornæ exortum lucemque suam acceptam ferre testentur, etiam ambigat, sitne Paderborna præstantibus ingeniis percolendis idonea. Potest tamen

tamen horum sententia sapientissimorum Principum auctoritate confirmari. Sic enim adhuc in deligendo constituendis Academiis loco observatum est à prudentibus: quibus in Urbibus Principes commorantur, eadem operà gymnasii celebritate dignas judicari. Primum enim hoc amore Principem in bonas litteras esse oportere, ut eas, quantum fieri potest, assiduò in oculis atque in sinu ferre desideret. Deinde magni referre ad integritatem doctrinæ conservandam, juvenumque licentiam refrenandam, ipso Principe, gravissimisque viris, quorum consiliis in Rep. utitur, arbitris, tractari studia litterarum. Denique, quæ in eligenda sibi sede Principes sequi solent, cæli salubritas, soli ubertas, atque amœnitas, eorum quæ ad victum cultumque pertinent vilitas & copia, secunda pax, & tranquillitas, aliæque ejusdem generis commoditates sunt ex ipsæ, quas spectare Academiarum institutores jubentur. Tametsi verò quibus locis ii quoque Principes se tenent, qui non in summo sunt totius Reip. gradu, pleraque minimè abhorrent à rationibus hominum litteratorum, tamen quoniam neque illi provincias habent amplissimis regionibus terminatas, neque omnes provinciæ pares rerum omnium honestarum commoditates, perspicuum est, eas demum urbes, ante alias, bonarum artium gymnasiis accommodatas esse, quas supremi Reipubl. Principes suo domicilio cohonestant. Porrò quamvis in Westphalia nunquam Imperatores nostri stabilem ac perpetuam sedem constituerint, tamen quotquot adhuc in ea versati sunt, non obscurè præ se ferre visi sunt, si quæ eos Reipubl. utilitas in Westphaliam accerferet, non alibi libentius, quàm Paderbornæ habitaturos esse. Atque ut à D. Carolo Magno Augusto exordiar, qui primus hanc terram non tam vestigiis, quàm victoriis peragravit, ubi ille crebrius, ubi diutius morabatur? Ubi contrahebat copias? ubi festas vires recreabat à prælio? ubi audiebat supplices? ubi jus dicebat populis? ubi respondebat legatis? ubi habebat consilium? ubi leges ferebat? Nonne Paderbornæ? Huc ille anno

*Ann. Franc.
Regno, &c.*

CHRISTI DCCLXXVII. omnes fermè Saxonix primores congregatos Christiana sacra fuscipere, & sacramentum dicere coëgit, nunquam se à JESU CHRISTI fide, nunquam à suo posterorumque imperio descituros. Si fallerent, nihil causx dicturos, quin capite deminuti, libertate, fortunisque omnibus multarentur. Hic eodem conventu tres Saracenorum Principes indè ab Hispania profecti, sunt auditi. Huc anno DCCLXXIII. ante illustrem illam victoriam, cum ingenti ad Hafam annem proelio propè est debellatum, suos conduxit exercitus. Hic biennio post, iterum Concilium habuit, cum à Carolo Juniore ipsius Magni filio Westphali ad Luppiam fusi fugatique essent, unaque jam illa deliberatio perfectam, constantemque Reip. quietem moraretur, quemadmodum Viticindus, & Abbio perduellium duces, in Regis potestatem venire possent. id quod haud multò post est adeptus. Denique quàm tandem potuit luculentius demonstrare, quanti ex omnibus Westphalix urbibus unam faceret Paderbornam, quàm cum anno DCCXCIX. Leonem III. Pont. Max. inauditâ crudelitate à consceleratis Quiritibus linguâ oculisque captum, & urbe profugum accepit? Erat in Carolo singularis adversus excelsissimum illud Apostolicæ dignitatis fastigium pietas, & observantia. Erat Leonis ea virtus & innocentia, quæ ob admirabilem exactâ linguâ, erutisque oculis videndi ac loquendi facultatem conservatam divinitus, vel in privato coli mereretur. Ipsa denique tanti viri calamitas omnibus se officiis, atque honoribus leniri, & compensari postulabat. Ad hæc omnia delegit Rcx sapientissimus Paderbornam, quæ una tam augusta illi visa est; ut non modò duos simul summos orbis Christiani Principes capere, & complecti posset: sed etiam cum alterius, qui hospitio invitabat magnitudine animi paria facere, alterius qui accipiebatur ita diuturnum, & acerbum dolorem, luctumque demere, ut honori non deesset. Neque verò hoc Imperatoris omnium maximi de Paderborna judicium, unâ cum ipso extinctum, sepultumque est; sed pervasit, ac permanavit

*Anastasius
Bibliothec.
in vita Leo-
nis.*

*Annales
Ludovici,
qui Astro-
nomo tri-
butur.*

vit ad posteros. Siquidem Ludovicus Imperator cognomen-
to Pius Caroli M. filius, anno CHRISTI DCCCXV. cum
Haraldus Danorum Rex ab æmulis regno pulsus in ejus fi-
dem atque clientelam se contulisset, opemque posceret, non
solum Saxonix, sed etiam Vandalix proceres huc coëgit ad
commune consilium, cum de his auxiliis Dano ferendis, tum
de cæteris Reipubl. commodis. Hujus quoque filius item
Ludovicus, cui in partitione aviti regni ulterior Germania
obtigerat, postquam Obotritos defectionem molientes, cæso
eorum rege Gozzomvile, bello domuerat, anno proximo se-
quenti, qui fuit à CHRISTO nato DCCCLXV. Paderbornæ
generalem conventum habuit, cui & fratrum ejus Lotharii
Cæsaris, & Caroli Galliarum Regis, atque etiam Norman-
norum, Slavorum, Bulgarorum legati interfuerunt. D. ve-
rò Henrici Imperatoris, ut sanctitate, ita rebus domi, atque
militix sapienter & fortiter gestis longè clarissimi, egregiam
in hanc urbem voluntatem, quâ tandem oratione conse-
quar? Num dies ullus Paderbornæ illuxit gloriosior quarto
Idus Sextiles (qui D. Laurentio Martyri sacer est) ANNI
MII. quo die D. Kunegundis Augusta, D. Henrici non
tam Imperii, quàm cælestis cujusdam castimonix consors,
in oculis ipsius Cæsaris, atque omnium propè Germanix
Principum, à Willigiso Archiepiscopo Moguntino in æde
sacrarum principe, imposito diademate ritè est inaugurata?
Quando verò Henricus deinde pedem unquam in Westpha-
liam attulit, quin Paderbornam reviferet? Non anno MXIII,
cum Paschales ferias; non altero post anno, cum Natalem
Christi hinc egit. Non anno MXVII. cum bellum moturus ma-
gnis copiis adversus Boleslaum Polonix Ducem Kunegun-
dem Augustam huc accersit. Non propinquâ jam morte, cum
diutius Paderbornæ apud Meinwercum diversatus, incertum
reliquit, plusne amplissimis largitionibus hujus Ecclesix
opes auxerit, an virtutem illustribus sanctitatis documen-
tis inflammavit. Quid ejus successor Conradus cognomen-
to Salicus? non ille anno MXXV. id est ipso principatus

Ann. Fran.

*Adelboldus
in vita S.
Henrici.*

*Dismarus
Chron. 6.*

Idem l. 7.

*Vita Beati
Meinwerci.
c. 78.*

cxor-

exordio, *Epiphaniam Domini in Patherbornensi civitate*, ut loquuntur annales, *more regio peregit?* Nonne anno ejusdem seculi xxx. idem Imperator die CHRISTI natali erat in Ecclesia Paderbornensi, cum Aribo gravissimus & integerimus Archiepiscopus Moguntinus, pro concione, ipsum Cæsarem & Episcopos, qui frequentes convenerant, ut sibi bonâ eorum veniâ Romam pietatis causâ proficisci liceret, Clerum verò omnem, ac populum, ut remissionem peccatorum sibi à Domino exposcerent oravit? Cui affine est, quod de D. Bardone item Moguntino Antistite, qui proximè Aribonem consecutus est, Lambertus commemorat. Is tam admirabili fuit sanctitate, ut eam DEUS luculentis prodigiis illustrarit; tam inusitatâ dicendi vi, ut Chrysofomi nomen invenerit. Utriusque illustre specimen dedit Paderbornæ, coram Henrico Cæsare ejus nominis secundo, vel, ut alii malunt, tertio. Ibi enim cum, ut solebat, verba piè & disertè fecisset in ornatissimo Cæsaris & Principum confessu, ipso die Pentecostes, denunciavit propediem se moriturum, atque eodem mense decessit. Denique hodie quoque visuntur Paderbornæ ædes, quas vetus fama est Henrici IV. Imperatoris fuisse, esseque eas, quibus Leo Pontifex, cum apud Carolum divertisset, est receptus. Neque verò nunc attinet aliorum Regum ad hanc urbem accessu, ludis equestribus, cæterisque celebritatibus commemorandis immorari, cum hæc pauca satis ostendant, quo in numero ab iis, quos adhuc recensuimus, sit habita, in eodem Paderbornam superioribus seculis apud omnes prudentes fuisse, & porrò esse oportere. Verè enim ante annos septingentos ad Bisponem quartum hujus Urbis Episcopum scriptum est ab erudito scriptore de Translatione Reliquiarum S. Liborii: Inter omnia loca principalibus Ecclesiis constituendis destinata *speciali quâdam dignitate Patherbornensis sedes præcellit*. Neque immeritò ab Erinhero, qui vitam S. Heimeradi Presbyteri Tutelaris Hasungensis versibus descripsit, appellatur Sedes Regalis. Quid ni enim Regalis, quæ tot

*Chronicon
MS. P. Chri-
stopheri Bro-
weri.*

*Vita S. Go-
dehardi
c. 27.*

*Lambertus
anno 1050.*

In præmissis.

Regum studiis est cohonestata? Referam versus expertes illos quidem artis, sed tamen qui veteris memoriæ de Paderborna sententiam sine fuco nobis exponunt. Sic enim ille ingressus sermonem de B. Heimeradi cum Meinwerco Antistitè congressu :

Est locus egregius Patherbrunnon vocitatus :

Is quoque Regalis Sedes & Pontificalis.

Quòd si quis ergo præterea percunctabitur, quid ita, tot aliis postpositis urbibus, Paderborna publico in Westphalia gymnasio decoretur? is cognoscat Westphalis, qui præ cæteris populis sint apperentes humanitatis & sapientiæ, ejus possessionem rem prorsus regiam videri, atque ideò propriam ei sedem ac domicilium, non alibi decuisse, quàm in *Regia Westphalia Urbe* collocari.

CAPUT VII.

Nihil Paderbornæ eorum deesse, quæ ad Academia splendorem & commoditatem requiruntur.

*Sangall. l. 1.
cap. 1. de
gestis Caro-
ni M.*

ET fanè si faciem & ingenium loci intuebimur, fatendum nobis erit, nihil vel à priscis illis Cæsaribus ornatius ad habitationis suæ dignitatem, vel abs Te, Princeps Illustrissime, felicius ad commoditatem studiosæ juventutis reperiri potuisse. Ac primi quidem illi viri sapientes, qui Carolo Magno Cæsare è Britannia delati in Galliam, Parisiensis Academiae quasi parentes fuerunt, cùm venalem se Sapientiam afferre professi, interrogati essent, quibus rebus ad rem tantam opus esset, responderunt: opportunis locis, animis ingeniosis, victu, atque amictu. Atque ingenia quidem, quorum universa Westphalia inprimis est ferax, Paderbornæ deesse non possunt, præsertim cùm eo loco sit sita, ut ad eam ex omni Westphaliæ regione faciles sint accessus. De copia verò rerum quibus vita sustinetur, quæ potest cum ea Westphaliæ pars contendere? Cum enim Westphalia
omnis

omnis, quâ quidem ad Rhenum & Oceanum vergit, in latifimos expansa campos, ob crebras paludes pastioni sit aptior quam segeti: quâ verò Visurgim, & Chattorum juga respicit, pinguiore sit glebâ, præterquam ubi saltibus & silvis horrescit; quis non videt opes utriusque terræ eò loci confluere, ubi sita est Paderborna? Hic enim & planities paulatim quasi emersa ex uligine ad declivia montium assurgit, & montes in amœnos colles, lenesque clivos desinentes, ad camporum se valliumque facilitatem inclinant; & vastitas illa silvarum in crebra nemora, & virentes dissecta lucos, agris, hortis, arboretis plurimum relinquit soli. Itaque nusquam alibi lætiora pascua, nusquam uberiora arva, nusquam villæ cultiores. Quid enim fœcundius eo omni agro, qui ad exorientem solem, & meridiem editior, latèque diffusus, oppidis, vicisque creberrimis colitur? Quid benignius illis ad occasum, & septentrionem jacentibus campis, quos è montibus, quibus hæc urbs utrimque in theatri propè speciem cingitur, plurimi & limpidiissimi irrigant rivi? In tanta terræ bonitate, cælique clementia quæ unquam macello, quæ granario, quæ penuri sit egestas metuenda? Quando enim vel hos campos pascua, vel hos agros frumenta, vel hos clivos arbores, hortique sefellerunt? Quid ego de Cereali nostro Baccho dicam? cui & frugem hæc pinguißima arva, & liquorem nostri beatissimi fontes suppeditant. Quis illum gustans, Cæcubum aut Falernum desiderat? Habet enim majorem quàm vinum sitis levandæ facultatem, neque fere quicquam de calefaciendi stomachi, & adjuvandarum virium virtute concedit. Quòd si, ut est apud Strabonem, Gymnasio liberalium artium, quod erat Tharsi in Cilicia, Cydnus amnis, Lib. 14. Geog. cujus saluberrima aqua ferebatur, plurimum celebritatis attulit, nihilne habebit ad illustrandam Paderbornæ Academiam, hæc salubrium fontium copia, quibus ambigere possis, plusne palati & valetudinis, an aspectus & voluptatis gratiâ delecteris? Neque enim sentio quæ possit species esse jucundior, quàm trium fontium in media Urbe, ex eodem

colle, modico intervallo exorientium, tantamque subito vim aquarum erumpentium, ut, non modicis effusi rivis, antè in unum alveum visendo sanè agmine confluant, compluresque molas frumentarias priùs versent, quàm se effundant è mœnibus. quanta amœnitas singulorum cùm seorsim fluunt? quanta omnium cùm uno amne labuntur? quàm juvat aquam ipsam omni crystallo puriorem intueri, & innascentes viridissimas herbulas numerare? quale spectaculum anaticulas, & cygnos videre in mediis undispendulos, suspensâ caudâ, nitentibus contra profluentem pedibus, prono rostro piscantes? quæ voluptas ne sævæ quidem brumæ inclementiâ unquam eripitur. Quâ enim tempestate nive omnia fœda sunt, & gelu, non modò intra urbem, sed etiam non modico foris spatio, ne secundùm quidem ripas, ut fert mos cæterorum annium, vel in tenuissimas crustas congeliat. Quid quòd eodem tempore peregrinas aves ad se noster annis allicit, quæ fluviis assuetæ, ubi glacie cæteris prohibentur, ad hunc confugiunt? Æstate verò, potestne quicquam illis viridariis, hortis, pomariis, quibus utraque ejus ripa prætextitur, esse formosius? Non enim nunc vacat aquam commemorare totâ propè urbe per canales singulari artificio dispensatam, non salientes fontes, non piscinas, non lavatrinas, non sexcenta commoda. Quòd si collibitum erit egredi urbe, quem non delectet cursum ejus prosequi, modò pleno incedentis amne, modò divisis quasi copiis insulas ambientis, modò vario flexu, & grato errore per virentia prata serpentis, modò limpidissimos rivos amplectentis sinu, modò celeberrimum Romanis annalibus flumen Luppianam, vel cum jactura sui nominis generantis? Ab amne verò cùm discesseris, quocumque conjeceris oculos, quanta, DEUS bone! se ubique ingerit in tam illustri naturæ varietate voluptatum seges? Aspice hunc collem; in quo Paderborna non jacet, sed cubat. potestne fieri quicquam his silvis, quas vertice ostentat, altius, umbrosius, amœnitus? num illo deinde modicè declivi, sed latissimè se pendente, & quasi venditante agro venustius?

nustius? Ima denique ejus pars, quæ urbem est complexa, quantis referta est sepium, pratorum, hortorum, nemorum deliciis, sive in umbra requiescere, sive apicari, sive deambulare, sive honestis ludis indulgere libeat? Nam quæ aliquanto longius ab urbe digressio finitimis locis avocare, & tenere animum possint, nimis longum esset enarrare. Neque enim oppidum aut vicum temerè reppereris, cui non proprias quasdam opes, & amœnitates natura indulserit? Quod si Heliconem gemino fonte insignem Musis poëtæ consecrandum putarunt, quod illâ venustate plurimum crederent levare curis ingenia, & ad commentandum exacui, quis hanc omnem regionem quæ est sub urbe neget studiis alendis natam? Ut enim ipsam urbem taceam Castaliis fontibus redundantem: ut nihil commemorem de Saltcotena oppido, aquâ, unde sal coquitur, nobili: ut præteram Luppesspringam, ubi primum est Luppix caput, habemus in propinquo Alpheum, cujus Arethusam frustra rerum naturalium curiosi jam pridem persequuntur. Nempe non longè à nova-Beca oppido rivus est non modicus, qui terrâ hautus sese, nescio quò oculis mortalium eripit. Mirabilius propè est, quod duo rivi ad Liechtenavum oppidum confluentes, repentè absorbentur, verùm non uno semper meatu, sed prout aquæ impetus tulit. Itaque admodum quinque jam patent, neque dubitat interdum novos aperire. Ad veterem verò Becam in silva fons est, quem Tumultuarium vocant. Is situs est in clivo montis, è quo magna vis ferri & æris eruitur. Non jugiter, sed intervallis fluit, sic ut cum unam circiter horam cursum tenuerit, mox inhibeat, ac tres, aut amplius horas quiescat. Neque tamen statâ semper tempora observat, aut vices. est enim cum bis eodem die aquam profundat, est cum semel. interdum ante, interdum longè post meridiem. Ferunt, quoties se ad cursum refert, sibilum per cacumina arborum exaudiri, velut exurgentis venti: & primus prodeuntis impetus, quodam cum murmure fit ac strepitu, quasi se ad cava montis allidentis, & foras erumpere gestientis aquæ. Quod si non

vcre-

vererer otio meo abuti, & tuâ, Princeps Illustrissime, patientiâ, persequerer oratione universam hujus urbis viciniam, atque demonstrarem nullam esse oram, unde non præcipua quædam sive commoda, seu oblectamenta, ad Academiam pertinere possint. At, inquiet fortasse quispiam, hæc loci commoditas atque jucunditas aëris insalubritate corrumpitur. Nego post exortum Academiæ nomen, ullam conditam esse puriore cælo. Procul enim causas omnes habet pestilentium aurarum. Quippe in declivi posita, è longinquo septa jugis montium, quæ vehementiorem vim ventorum defendant, non nisi secundis assiduè perflatur. Itaque cum his proximis superioribus annis tota propè Germania, atque imprimis Westphalia nostra, multi mortales pestiferâ lue consumerentur, ejusque metu necesse esset, gymnasiis clausis, studia literarum intermittere; Paderborna jam ab anno xcviii. supra md. inter crebros aliorum luctus & funera, constantem suorum studiorum cursum tenuit. Sed jam mihi videor nonnullorum murmur exaudire, quibus, quæso, Princeps Illustrissime, ut ignoscas. Si enim eorum orationem rectè assequor, non nisi ardenti quodam adversus Celsitud. V. studio permoventur. Quid ergo illi? De loco fatentur; de civibus alia omnia. Refricare enim student animum tuum eorum memoriâ bonorum, quæ per hosce triginta annos, Paderbornensibus tuis ostendisti: enumerant cohortationes, monita, decreta, minas: percentent curas, labores, vigilias, sumptus, pericula; cum interea nihil ab iis, quod operæ pretium sit, post tot conatus factum videatur. Itaque principiò negant, qui tot antea tua beneficia sint aspernati, nunc hoc præstantissimum, & cum totius Westphaliæ gloria conjunctum mereri potuisse. Deinde qui in Principem suum optimum, & suæ salutis amantissimum tam fuerint inveniisti & inurbani, valdè verentur, ne semper eos illa morum commoditas deficiat, quam tanta virorum, adolescentumque multitudo omni humanitate perpolita desiderat. Verùm isti primùm, paucorum civium crimen, toti inferunt civitati.

tati. Deinde non vident, quo argumento ipsi utantur ad frangendum, vel infirmandum, hoc eodem te ad suscipiendum usum esse, & jam porrò uti ad perfequendum consilium tuum. Quid enim? Sunt nonnulli minus bene morati. audio. nempe, ne rectè quidem de DEO sentire, & loqui didicerunt. Est verò cùm pravarum opinionum, tum malorum morum una & eadem mater Ignorantia, quæ si luce salutarium doctrinarum aliquando discussa fuerit, vidisti, Princeps Sapientissime, alios Paderbornam mores, alios cives habituram. Nihil enim ad profligandos errores, nihil ad ferociam domandam, nihil ad rectè componendum civitatis statum doctrinâ præsentius. Lovanium accepimus, cùm civilibus armis, atque discordiis complures annos arsisset, effectque civitas mutuis cædibus propè percussa atque afflicta, Joannem Brabantix Ducem consilium cœpisse extruendæ Academiæ. Quid plura? brevi illa civibus pristinam lenitatem, & concordiam reddidit, quam rerum omnium ubertas, & publica felicitas est consecuta. Non aliam quoque spem, te Duce, atque auctore, Illustrissime Princeps, ingredimur. Spem autem? quasi verò non jam fructus aliquos, certè flosculos tuæ providentiæ teneremus. Tot enim adolescentes Paderbornæ nati, qui in tuis scholis jam inde à prima pueritia liberalibus disciplinis, ad omnem honestatem informantur, qui neque sensûs celeritate, neque laboris patientiâ, neque morum facilitate à quoquam exterorum vinci se sustinent, satis declarant, si quid superioribus annis fecus accidit, quàm volebas, id non naturæ perversitate, sed salutaris culturæ inopiâ contigisse. Ea jam abs te relata, ac tam insigni accessione cumulata, non modò omnem maculam ac labem, si qua paucorum culpa insedit Paderbornensi nomini, se deleturos profitentur, sed etiam daturus operam, ut vetus illud Paderbornæ elogium, quod ab illo pio viro, quem superius, laudavi, Arnulfi Imperatoris memoriâ litteris mandatum est, quasi postliminiò recuperent. Id ita habet.

Hic locus (Paderborna) viris omni nobilitate generis, animique
h *semper*

Lipsia
Lovan. l. 3.
c. 1.

In Cosmod.
at. 6.
c. 37.

semper insignibus abundabat, ut non esset dubium, quin patria civibus, & cives patria congruerent, ac sibi utraque vicissim ornamento forent.

CAPUT VIII.

Neubauß Illustrissimi Principis Fundatoris domicilium situm esse, ubi olim Nero Claudius Drusus Augusti Privignus Castellum Alifonem contra Sicambros condidit.

Ceterum, Princeps Illustrissime, circumspicientem me, ac penitus perlustrantem animo hujus Urbis, ut cum Comico loquar, optimitates, & commoda, hæc quoque sedes ac domicilium tuum, in quo majores tui Episcopi Paderbornenses amplius tria retrò secula habitarunt, ne se silentio præteream admonet. Quanquam enim longulè abest ab Urbe, illinc tamen ipsa, totaque provincia jus petit: illic hujus Academiæ moliendæ consilia sunt nata: denique quicquid est in ista arce splendoris hodiè, & magnificentiæ, id totum abs te habet, qui unus, & illius, & Academiæ es conditor. Quare si ad relaxandos contentione studiorum animos, jucundum erit unquam Academicis nostris educere se nonnunquam ex Urbe, & hæc lustrare vel umbrosa silvarum, vel aprica camporum, libenter, opinor, hujus quoque arcis specie è propinquo perfruentur, eosque cum ædificii majestas, locique amœnitas, tum verò præcipuè Tui illos Optimi Parentis, ac Fundatoris memoria delectabit. Accedet illa quoque liberalis fanè voluptas, & adolescente colente bonarum litterarum longè dignissima, quam capient ex earum recordatione rerum, quæ vetustissimis temporibus hoc ipso loco gestæ memorantur. Est enim hic locus, si quis alius in universa Germania magna, & veterum Annalibus, & virorum fortium, atque illustrium monumentis celebratus. Quibus de rebus si pauca attigero, veniam, ut spero, dabis, Princeps humanissime, huic meo ornandi honoris Tui studio,

studio, neque alienum me quicquam ab instituto facere iudicabis. Si enim laudationem instituenti illius Academiae Platonis nemo vitio verteret, quod cum illa esset in suburbano Athenarum, neque multo inde propius abesset, quam hæc arx à Paderborna, existimaret Athenarum gloriam ad Academiae laudem pertinere; neque ego accusandus sum, si ostensurus idoneum abs te Academiae locum captum esse, de hoc tuo domicilio differam. Ut enim, propter locorum propinquitatem, qui in Academia Platoni dabat operam, is minimè vanus erat, cum se Athenis studere Philosophiæ diceret, tametsi gymnasium esset in suburbano: ita sedem hanc tuam perinde atque continentem cum hac urbe, lucem quandam, & ornamentum nostris studiis asferre credimus. Est igitur observatum à viris eruditis, hoc ipso loco Neronem Claudium Drusum Augusti privignum, Tiberii fratrem, castellum posuisse, Q. Ælio Tuberone, & Paulo Fabio Maximo Coss. qui, ut rationem iniit Sigonius, fuit ab Urbe condita annus DCCLII, ante CHRISTUM Salvatorem natum nonus. Siquidem anno proximo superiore, ut narrat Dio Cassius, Sicambri cum finitimis gentibus, absentiam Augusti, & exemplo Gallorum commoti, bellum adversus Romanos moverant. Hos Drusus non modò, quod moliebantur, armis vetuit, Rhenum transmittere, verum etiam ipse transfessus, secundum insulam Batavorum, quam Rhendi divortia efficiunt, primum Usipetibus, deinde ipsis Sicambri arma intulit. Anno sequenti, qui fuit is quem diximus, vere incunte, rursus subjugatis Usipetibus, Luppiaque fluminis ripis ponte junctis, in Sicambros irruptionem fecit. Ii per hos dies fortè cum Chattis finitimis, propterea quod auxilia negaverant, bellum gerebant, quæ res locum dedit Druso per Sicambrorum fines ductis copiis, ultra Visurgim movendi. Inde cum remigraret, in hostes delapsus est, à quibus cinctus in magnum cum suis discrimen venit: sed hostibus temerè, & sine ordine prælium aggressis, non modò victor evasit, verum etiam castellum contra eos ad confluen-

*Philipp.
Cluver. l. 3.
antique
German.
cap. 9.*

In fastis.

*Lib. 54. hist.
Rom.*

tes Luppia & Alifonis posuit. Ex quibus principiò certum est Sicambros hanc, in qua sumus, regionem eâ tempestate coluisse, cùm inter insulam Batavorum, & Luppiam habitarent Usipetes, è quorum finibus in Sicambros Luppia trajiciendus fuit. atque ita terminus Sicambrorum erat ex ea parte Luppia, ex altera verò Chattis & Visurgi confines erant. Per hos fines cùm iter haberet Drusus, castellum posuit eo loco, ubi Luppia & Alifo miscentur. At quis iste Alifo? diligenter omnem hunc tractum lustranti, omnesque amnes, qui se in Luppiam exonerant, recensenti, nullus in mentem venit, in quem Alifonis, sive ut est in Græco, Elifonis nomen conveniat, præter eum, quem hodie Almam vulgò dicimus, qui apud tuas ædes, Princeps Illustrissime, in unum cum Luppia amnem confluit. Præsertim cùm gravissimi auctores, Velleius Paterculus, qui in his oris sub Tiberio, ut ipse narrat, Præfectus equitum fuit, & Cornelius Tacitus, hoc ipsum castellum Alifonem appellant, ascito, ut apparet, à præterfluenti nomine. Atqui in conspectu hujus tuæ arcis, est hodieque vicus Elfen, qui vetus illud Elifonis retinet nomen, facileque fidem facit hos esse illos confluentes, ad quos Drusus suum illud castellum collocavit. Porrò nemo, qui castelli nomen audit, vilis & abjecti loci speciem subjiciat animo. Etenim Dio aggressurus Varianam cladem enarrare, cujus, ut dicemus, quasi semina posita sunt in hoc castello, disertâ oratione persequitur cujusmodi fuerint hæc Romanorum castella. Primùm enim negat ejusmodi castella crebra in Germania, aut inter se vicina fuisse: deinde Romanas legiones in iis hibernare solitas: tum civitates iisdem locis conditas: eodem Germanos ad forenses conventus convenisse: hinc jus iis dictum esse: hinc paullatim feris & barbaris moribus positis, consuetudine Romanorum, humanitatem & mansuetudinem induisse. Quæ omnia eâ gratiâ ab illo narrantur, ut intelligeremus, quemadmodum Germani, cum locum, in quo Varus habitabat, celebrando, omnesque in speciem amicorum, atque adeò civium partes agendo,

Velleius
l. 2.
Tacitus
Annal. 2.

Lib. 56.

agendo, sensim eum in securitatem, ac mox in exitium impulerint. Atqui Varum fuisse tum in Alifone postea ostendemus. Igitur omnia illa, quæ de castellis Romanis à Dione disputantur, sunt inprimis Alifoni tribuenda. Sanè cùm vicus, qui hodie superest Elsen, non modico spatio à confluentibus recesserit, non vana est conjectura totum eum campum, qui medius est inter confluentes, ubi castellum fuit, & extremos vici fines, frequentibus domiciliis habitatum, atque ita non mediocrem civitatem hoc loco fuisse. Præterea liquet ex his, quæ è Dione attulimus, unum hoc in interiore hac Sicambrorum regione castellum, ubi hiberna essent Romanorum, extitisse. neque enim vel pauca his locis castella verè affirmasset, si modico intervallo plura fuissent, vel in castellis hiberna poni solita, si alius unquam fuisset castelli, alius hibernorum locus. Quæ cùm certa sint, alio præterea argumento certò concludimus, Alifonem castellum & civitatem non alibi, quàm in hoc loco quærendum esse. Proditum enim est à Velleio, Tiberium, cùm post cladem Lib. 2. Varianam, rem his oris utcumque restituisset, digredientem in Italiam, ad caput Luppix fluminis hiberna locavisse. Quid clarius? Quem enim locum Dio ad confluvia Luppix & Alifonis, eum Velleius statuit ad caput Luppix. Is igitur amnis, qui proximè à capite Luppix in ipsum influit, is est, qui Alifò veteribus dictus, Drufiano castello locum & nomen dedit. At quis ille est, nisi Alma? Maneat ergo, Princeps Illustrissime, tuum hoc domicilium in ipsis Castelli Drufiani vestigiis esse collocatum.

C A P U T IX.

*Summa rerum in Alifone castello gestarum,
dum illud Romani tenuerunt.*

Quo in loco, quæ jam inde à prima origine, non indigna posteritatis memoriâ gesta sint, si coner breviter percensere, equidem nescio sinne operæ pretium.

facturus. certè, quæ tua est humanitas, Princeps optime, si me in eo, & pietati in te meæ obsequi, & studiis adolescentum nostrorum prodesse velle videris, non gravatè, uti confido, feres. Illud principio constat hunc locum situm in finibus Sicambrorum insigni Romanis fuisse præsidio ad compescendos, domandosque Tencteros, Usipetas, Bructeros, Marfos, Tubantes, Chattos, Delgubinos, quæ omnes gentes finitimas oras incolebant. Deinde plurimum habebat momenti ad Luppiam, Amisiam, Visurgim in Romani populi potestate retinendum. Quocirca multæ hoc loco nobiles expeditiones susceptæ, multa prælia decreta sunt. Itaque cum Imperatores, tum eorum legati multi hoc loco erant. Ac Drusus quidem quem post conditum Alifonem legatum habuerit non certò proditur. est tamen ut credam fuisse L. Domitium Ahenobarbum Neronis Imperatoris avum. Is, ut refert Tacitus, per medias paludes tramitem aggeravit usque ad Rhenum, quò commodè Romanæ copiæ permearent. Pertinuisse verò cum aggerem usque ad nostrum Alifonem, ex eo conjici licet, quòd postea narrat Germanicum omnia inter Alifonem castellum, & Rhenum novis aggeribus permunivisse. Novos vocat, eò quòd veteres antè à Domitio structos instaurarit. Idem Domitius hinc quoque, ut opinor, arma ultra Visurgim, atque adeò Albim tulit. Sic enim Tacitus de eo: *Exercitu flumen Albim transcendit, longius penetrat à Germaniâ, quàm quisquam priorum, easque ob res insignia triumphæ adeptus est.* Drusus quoque Alifonis nostri conditor, ad eundem Albim nomen Romanum protulit, sed cum victor reverteretur, priusquam ad Rhenum perveniret, ex fractura, equo super crus collapsò, naturæ concessit, tertio anno à condito Alifone, quo unà cum T. Quinctio Crispino ipse consulatum gerebat. Corpus Romam à Tiberio perlatum est. Milites Romani qui his locis versabantur aram suo Imperatori defuncto crexerunt, haud procul ab Alifone Castello, si rectè Tacitum assequor, qui memorat eam à Germanis postea dirutam, atque item tumulum Varianis

Annal. 1.

Annal. 2.

Annal. 4.

Epitome Li-
vii.

Anno ante
CHRISTUM
7.

Annal. 2.

rianis legionibus positum, cùm à Germanico Alifonem, quem obsederant, deserere cogerentur. A neutro igitur longè aberat. Atque, ut dicam quod sentio, credo fuisse inter Luppiam, & montes, inter quos via patet ad Teutoburgiensem saltum. Discimus enim ex Suetonio, cùm de altero monumento, quod Moguntiaci eidem Druso est positum, loquitur, solenne fuisse, ut statò die, circum hanc aram quotannis exercitus decurrerent. ejusmodi verò decursiones magna camporum spatia postulabant, qualia sunt ea quæ Moguntiaci hodieque nomen à Druso obtinent: Neque verò è *Drusenloch.* re erat legionum, ut quotannis procul à suis castris abducerentur: præsertim his locis, ubi ab hostibus facilè iniquitate locorum in discrimen adduci poterant. Quæ mihi ratio Germanicum permovisse videtur, cur, ut ibidem narrat Tacitus, tumulum Varianis legionibus structum, quem iidem Germani disjecerant, minimè iterarit. nimirum tumulus longiùs aberat ab Alifone, non item ara. Quare confirmare ausim aram hanc Drusi fuisse in ea planitie quæ inter Alifonem jacet, & Luppiae caput. Druso successit in Germania frater ejus Tiberius, is quo deinde rerum potiente CHRIS T U S Salvator noster crucem pertulit. Is proximo à morte Drusi anno (Marcio Censorino, & Caio Asinio Gallo Coss.) Sicambros, in quorum regione demonstravi fuisse Alifonem, magis consilio, ut ipse apud Tacitum gloriatur, quàm *Annal. 2.* vi usus, in deditionem accepit, eorumque multa millia supra ripam Rheni in Gallia collocavit, ut ait Eutropius. eos *Lib. 7.* alii postea Burgundiones, alii Gugernos dictos volunt. Neque multò post Tiberius Romam discessit. Fuit deinde ejus in locis legatus M. Vinucius, ejus, cui Velleius suam historiam inscribit, avus. Sub eo, ut idem memorat, *Velleius l. 2.* triennio ante adoptionem Tiberii immensum in Germania bellum exarsit, quod ab eo quibusdam in locis gestum, quibusdam sustentatum feliciter, eoque nomine decreta ei cum speciosissima inscriptione operum ornamenta triumphalia. Ad id bellum profligandum jam ab Augusto adoptatus, rediit in has oras Tiberius, Sexto

Alio

*Velleius**ibid.**An. CHRIS-**TI 5.**Lib. 55.**Velleius ibi-*
*dem.**An. CHRIS-**TI 8.**An. CHRIS-**TI 10.**Ibid.*

Ælio Cato, & C. Sentio Saturnino Coss. Ibi cùm trans Visurgim duxisset exercitum, atque Cheruscas in deditio- nem accepisset, hieme sequentis anni, qui L. Valerium Mes- salam, & Cornelium Cossium Coss. habuit, ad tutelam im- perii, inquit Velleius, digrediens in Urbem, *ad caput Lup- pia fluminis locavit hiberna.* Quæ res manifestò ostendit id omne bellum ex hoc potissimum Alifone nostro, administra- tum esse: atque ita ipsa regionis opportunitas flagitabat. Pu- gnanti enim ad Visurgim non alius erat in propinquo recep- tus. Proximo consequenti anno repetit eundem locum, at- que expeditionem Tiberius, atque *iterum trajecto Visurgi, re- ceptis Cauchis, fractis Longobardis, ad quadringentesimum* (verba sunt Velleii) *milliarium à Rheno ad flumen Albim victorem per- duxit exercitum.* Erat Tiberii legatus in hoc bello C. Sentius Saturninus, qui nuper consulatum gesserat, ei, ut refert Dio, ob res his regionibus ductu Tiberii bene gestas, ornamenta triumphalia decreta sunt. Circa idem tempus Maroboduus Marcomannorum rex, qui in Boiohæmo dominabatur, grave bellum in Romanos commoverat. adversus eum ex his ad Alifonem castris Tiberius per Noricum, Saturninus per Chattos cum copiis est profectus, A. Licinio Nerva, Q. Cæ- cilio Metello Coss. Hoc bellum sanè atrox & periculosum, ut in cujus societatem Maroboduus universam quoque Pan- noniam, & Delmatiam traxerat, propè à Tiberio feliciter patratum erat, cùm hic apud Alifonem ingens plaga Romæ- no est nomini imposita, Q. Sulpicio Camerino, C. Poppæo Sabino Coss. Etenim digresso Tiberio, præfectus in Ger- maniam venerat P. Quinctilius Varus, qui antea Syriam ad- ministrarat, *vir, ut eum nobis depingit Velleius, ingenio mitis, moribus quietus, ut corpore & animo immobilior, otio magis castro- rum, quàm bellicæ assuetus militiæ.* Hunc suprâ memoravi cum exercitu Alifone confedisse. Nam Germani, ut narrat Dio, quibus nimium fidebat, dederant operam, ut quàm longissi- mè abesset à Rheno, scilicet ut homini faciliùs insidias face- rent. at nullus castrorum Romanorum locus in hac regione à Rhe-

Rheno quantum Aliso distabat. Deinde caeso Varo Germani confestim ad oppugnanda castra conversi sunt. ea verò fuisse Alifone disertè pronunciat Velleius. Assuetus igitur, *ibid.* ut antè cognovimus, otio castrorum Varus, hîc non modò hiberna, sed etiam, ut ait idem, *trahebat aestiva*, & quoniam, ut ex Dione nuper didicimus, Alifone forum erat, ubi Præfectus Romanus jus dicebat, audi quemadmodum ea res hominem infelicem, Germanorum fraudibus, ac dolis irretiendum, ac penitus constringendum dediderit. Velleii verba sunt: *Mediam ingressus Germaniam, velut inter viros pacis gaudentes dulcedine, jurisdictionibus, agendoque pro tribunali ordine trahebat aestiva. At illi, quod, nisi experius, vix credebat, in summa feritate versutissimi, natumque mendacio genus, simulantes fîctas litium series, & nunc provocantes alter alterum injuriâ, nunc agentes gratias, quod eas Romana justitia finiret, feritasque suâ novitate incognita disciplina mitesceret, & solita armis discerni, jure terminarentur, in summam socordiam perduxere Quinctilium, usque eò, ut se Prætozem Urbanum in foro jus dicere, non in mediis Germania finibus exercitui præesse crederet.* Hæc Velleius, qui unum præteriit, quod ad excusandos Germanos nonnihil facit, neque reticuit Dio. Ait enim Varum principiò Germanis velut feryis imperasse, & argentum exegisse tanquam à subditis. *Lib. 56.* cujus rei insolentes eorum primores, quando palàm rebellare non audebant, ad simulandam amicitiam, & obsequium, struendasque clandestinò insidias flexisse. observarunt igitur adversus Romanos Germani illud Romani vatis: *Dolus an virtus quis in hoste requirat?* Erant insidiarum principes, ut idem Dio ait, Arminius & Segimerus, qui assiduò cum Quinctilio versabantur, ac sæpenumerò convivabantur. Atque hæc omnia gerebantur, ut diximus, Alifone. Ubi jam nihil sibi Quinctilius à Germanis metuere visus est, primùm eum rogant, ut præsidio sibi militum Romanorum uti liceat. Dictum factum. aliis ad oppida munienda: aliis ad capiendos latrones: aliis ad subvehendos commeatus præsidia concedit. *Dio lib. 56.* Postquam imminutus, & debilita-

bilitatus exercitus Alifone remanserat, excogitant quemadmodum Varum inde ad iter protrahant, quò cladi sit opportunior, cum se per amicorum regionem ire crederet: Quid quæris? repente ex composito Alifonem affertur nuncius, quosdam è longinquis Germanis arma sumpsisse. Hic qui apud Quintilium erant, quos jampridem amicos esse sibi persuaserat, rem indignam dicere: hortari ut rebelles punitum iret: auxilio se mox affuturos. Illi digressi, quosquique Romanos, velut sibi præsidio futuros à Quintilio postularant, obruncant: Quintilium adversus rebelles Alifone proficiscentem, à tergo, deposità jam amicorum personà, adoriuntur. Ita, inquit Velleius, *exercitus omnium fortissimus, disciplinâ, manu, experienciâque bellorum inter Romanos milites princeps, marcore ducis, perfidiâ hostis, iniquitate fortuna circumventus, cum ne pugnandi quidem egregiè occasio, in quantum voluerant, data esset miseris, castigatis etiam quibusdam gravi pœnâ, quia Romanis & armis, & animis usi fuissent, inclusus silvis, paludibus, insidiis ad internecionem trucidatus est.* Reliquerat Varus Alifone, ut constat ex Dione, legatum L. Asprenatem. narrat enim à tubicinibus, cum se ad prædam convertissent Germani, sparsam esse famam adventare Asprenatem suos ulturum, neque eam vanam fuisse. In propinquo igitur fuisse oportuit. Ducebat Asprenas duas legiões, quas, ut narrat Velleius, *navâ virilique operâ immunes tantâ calamitate servavit; matureque ad inferiora hiberna descendendo, vacillantium etiam cis Rhenum sitarum gentium animos confirmavit.* Appellat inferiora hiberna, quæ erant apud Vetera, ubi hodie est oppidum Sancti, quò pertinebant aggeres illi ab Alifone ad Rhenum olim structi. Inter alia rei Romanæ damna, quæ clades Variana attulit, illud etiam fuit, quòd Aliso, vigesimo circiter, postquam ædificatus fuerat, anno in hostium potestatem venit. Cæso enim cum exercitu Varo, immense Germanorum copiæ, ut testatur Velleius, Alifonem, & in eo Lucium Cæditium præfectum castrorum, aliosque, qui supererant, Romanos obsident. At illi *omnibus difficultati-*
b:is

bus superatis, quas inopia rerum intolerabiles, vis hostium faciebat inextuperabiles, nec temerario consilio, nec segni providentiâ usi, speculatique opportunitatem, ferro sibi ad suos peperere reditum.

Hæc sunt, quæ de clade Variana ad Alifonis historiam pertinere visa sunt, quæ Romano nomini *panè exitiabilis*, ut loquitur Suetonius, accidit in Teutoburgiensi saltu, quod nomen hodie retinet mons, cui subjectus campus à Germanorum de Romanis victoria Winfelt appellatur, non longè ab Horna oppido, XI I. ab Alifone passuum millibus. Quo tempore Aliso in Romanorum ditionem redierit, non satis compertum habeo; illud ex Tacito exploratum est, octavo post cladem anno tenuisse Romanos. Neque verò ante Augusti mortem, qui quinto post cladem anno obiit, recuperatum puto. Nam etsi Tiberius, & Germanicus pœnas de Germanis repetitum mox venerunt, negat tamen Dio longè ab Rheno discessisse, ne quod sibi novum malum crearent.

*In Octav.
cap. 23.*

Mortuo Augusto, Sexto Pompeio, & Sexto Appulcio Coss. Tiberius jam Imperator in has oras venire desiit. quapropter totam belli Germanici molem Germanicus Drusi, qui Alifonem ædificaverat, filius, sustinuit: quem, ut narrat Tacitus, Octavius Augustus *oçto apud Rhenum legionibus imposuerat*. Is anno ab Augusti excessu proximo, Druso Julio & C. Norbano Coss. sedatâ militum seditione, res novas Augusto jam extincto molientium, depulsisque hostium iter obsidentium copiis, exercitum duxit, inquit Tacitus, *adul-*

*CHRISTI
15.*

timos Bruçterorum, quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquie Vari, legionumque insèpulta dicebantur. Pergit exequi quemadmodum in eum saltum progressus legiones Varianas tumulo condiderit, primusque cespitem posuerit, atque mox anticipiti cum Arminio Marte conflixerit. In hac expeditione receptum, vel instauratum Alifonem promptum est credere: nam ex ultimis Bruçterorum, ubi hodie Delbrugia est, in Teutoburgiensem saltum tendentibus erat necessariò prætereundus. Consecutus est annus, qui T. Sisennam, Stati-

Annal. I.

ibid.

lium Taurum, & L. Scribonium Libonem Coss. habuit, quo Germani, dum Germanicus classem apparat, quâ militem & com meatum in has oras per Amisiam advehat, interea magnis copiis *castellum Luppia flumini appositum* obsident, ut commemorat Tacitus. Id castellum paullò post Alifonem nominat. Sic enim habet: *Audito castellum Luppia flumini appositum obsideri, sex legiones eo duxit. & paullò post: Neque Casari copiam pugna obsessores fecere, ad famam ejus dilapsi. tumultum tamen nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disjecerant. Restituit aram, honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit. Tumulum iterare haud visum; & cuncta inter castellum Alifonem, & Rhenum novis limitibus, aggeribusque permunita.* Atque hæc sunt, Princeps Illustrissime, quæ de Alifone nostro à Romanis scriptoribus sunt prodita. Consequentibus temporibus, uti segnius Romani in Germania Magna bella gesserunt, ita minorem dedere scribendi materiam. Siquidem hoc ipso anno, quo Alifonem obsidione liberatum esse dixi, Germanicus post insignem victoriam, quam ad Visurgim, in campo Idistaviso, non longè à Minda, de Arminio reportavit, à Tiberio fortissimum juvenem, ut loquitur Tacitus, *specie honoris, amoliri cupiente, in urbem revocatur.* Ibi cum proximo anno C. Cælio, L. Pomponio Coss. de Germani triumphasset, missus in orientem, non multò post, dolo Pisonis interiit. Interea res Germaniæ per præfectos Tiberius sic administrabat, ut, *ne cui bellum permetteret, etiam damna dissimularet, satius arbitratus rebellium gentes, quando Romane ultioni consultum sit, internis discordiis relinqui.* Neque nihil in hoc Tiberius vidit. nam post discessum Germanici, inter Cheruscas, & Maroboduum grave bellum exarsit, & postea inter eisdem Cheruscas, & Chattos tantæ inimicitia, ut alicubi Tacitus, eos *eternum discordare* scripserit, ut interea Hermundurorum cum iisdem Chattis prælia, & Bructerorum, atque Ansibariorum excidia silentio præteream. Inter hæc Germanorum dissidia, tantisper Alifo præfidiis Romanorum tenebatur, donec Claudius

Annal. 2.

Tacitus
Annal. 2.

Ibid.

Tacit. l. 4.
Annal.
Annal. 2.

Annal. 11.

claudius

dius Imperator, ut est apud Tacitum, C. Valerio Asiatico, M. Valerio Messalla Coss. qui erat à condito Alifone sextus Annal. II. & quinquagesimus, *adeò novam in Germanias vim prohibuit, ut referri præsidia cis Rhenum juberet.* Præerat tum Germaniæ cum exercitu L. Domitius Corbulo, vir veteris disciplinæ militaris observantissimus, & maximis postea rebus in Oriente gestis immortalem famam consecutus. Is igitur in ipso aditu præclarorum operum, ad quæ jam pro nominis Romani gloria se accinxerat, non modò reducere exercitum, sed Alifonem quoque, & quæcumque in ulteriore Germania Romani loca tenuerant, præsidiis nudare coactus est. Itaque deinceps præclare Romani secum agi existimarunt, si Germanos transitu Rheni prohiberent. Quid quod Panegyristes Paneg. Max. & Constant. quidam ausus est dicere coram Maximiano, & Constantino, posterioribus falsò de antiquis Imperatoribus traditum visum fuisse, quòd trans Rhenum signa barbaris gentibus intulissent. Quò major est gloria tui Alifonis, Princeps Illustrissime, habuisse in hibernis Romanas legiones, hic jus dixisse tot Consulares, tot ornamentis triumphalibus insignes viros, hîc bella administrasse illos ex Augusta domo nobilissimos Imperatores, quorum ea fuerit virtus, ut etiam posteris supra fidem esse videretur.

C A P U T X.

In quorum potestatem venerit Aliso à Romanis desertus.

Quid verò, Romanis aquilis cis Rhenum reductis, Alifone factum est? Videtur enim certum, & exploratum, minimè vacuum, ac desertum esse derelictum, sed abscedentibus Romanis immigrasse Germanos, aut, quod verisimilius, dirutum instaurasse. Neque enim fieri potuisset, ut ad nostram usque ætatem Romanum Alifonis nomen retineret, nisi jam inde à Romanorum ex his oris discessu, ab aliquo populo cultus esset, atque celebratus. Quid quod jam antè docui convenisse etiam Alifonem, &

sedes in eo fixisse Germanos, quod sanè libenter in tantis, & tam crebris inter vicinas gentes simultatibus faciebant, quòd à bellorum injuriis Romanorum essent præsidio tutiores. Eadem eis fuit, Romanis quoque digressis, caussa colendi & muniendi Alifonis. erat enim, ut jam demonstravi, in medio multarum gentium, quæ infestis sæpe armis inter se dimicabant. nam, ut alias taceam, Bruçteri, quorum extremos audivimus ex Tacito propè ab Alifone confedisse, circa exordia principatûs Trajani propè funditus à vicinis deleti sunt. *Quis ergo populus Alifonem tenuit? nempe idem qui hanc regionem. Ac superioribus quidem annis, Druso rem gerente, ut diximus, in hac Luppia ripa Sicambri incolebant, quos Tiberius postea, quòd belli adversus Romanos auctores ac principes fuissent, transportavit in Galliam. Versatur verò in quaestione apud eruditos, num Sicambri stirpis ex his oris excisi sint, an verò nonnulli remanserint? Qui ullos remansisse negant, Taciti partim silentio se tuentur, partim verbis. Silentio, quòd Germaniæ populos accuratissimè percensens, nunquam postea Sicambros in hac regione collocat, quàm sunt translati in Galliam. Verbis, quia discretè excisos esse confirmat. quomodo verò excisi, si ulli restabant? Qui contrà sentiunt, gravem habent suæ opinionis auctorem Strabonem, qui suam Geographiam Tiberio impetrante scribebat, cùm necdum extinctum esset illud Germanorum belli fulmen Arminius. nam libro septimo ejus etiam viventis, & cum Romanis bella gerentis meminit. mortuus est autem Arminius, ut ex Tacito clarum est, M. Silano, L. Norbano Coss. viginti & amplius annis post deductos Tiberio Sicambros. Is igitur, eodem libro septimo, sic ait: *Hujus partis (Germaniæ) populos Romani partim in Galliam traduxerunt: reliqui migraverunt in penitiores Germaniæ partes, ut Marfi: sed & Sicambrorum exigua restat portio.* Idem eodem libro commemorat à Germanico, inter alios Germaniæ principes, ductum in triumphum Teudorigem principem Sicambrorum. Fuerunt igitur Sicambri in Germania, cùm eam*

ad-

*Tacitus de
morib.
Germ.*

Annal. 12.

Annal. 2.

administraret Germanicus. non ergo omnes à Tiberio translati. Postea verò quàm Francorum in his terris nomen exortum est, quid illustrius Sicambri? Quoties eorum Jornandes, Claudianus, Sidonius, alii meminerunt? Quod Tacitus eorum non meminerit, respondent non pugnare cum Strabone, qui exiguam portionem fuisse ait, quam Tacitus meritò in integri populi numero habendam non putavit. Quod idem excisos memoret, ex eo non consequi ut nulli manserint. nam & Bructeros ab eodem excisos perhiberi, & Ansivarios, quod juventutis erat, cæsos; imbellem ætatem in prædam divisam esse. Et tamen Bructerorum & Ansivariorum nomen, posteriorum quoque seculorum memoriâ celebratur. Quid? nonne ausus est Velleius scribere, à Tiberio, post-cladem sub Varo acceptam, *ocys prosperrimo eventu excisam esse Germaniam?* num ideò nullos Germanos Germanico, cum quibus bellum gereret, reliquit? Habent igitur, qui Strabonem sequuntur, quo se tueantur; neque sibi eripi sinant, etiam deserentibus has oras Romanis, fuisse è veteribus illis Sicambri, qui Alifonem colerent. Quòd si apud quempiam plus aliorum, quàm Strabonis valebit auctoritas, nihil tamen ille de Alifonis dignitate decerpit. Nam etsi negent mansisse veteres illos Sicambros, fatentur tamen ab Usipetibus & Tencteris, qui vacuum, ut aiunt, eorum regionem adierint, usurpatum postea fuisse gloriosum, & veterum memoriâ inclytum Sicambrorum nomen. In ea regione cum fuerit Alifo, inter utrosque convenit venisse in eorum potestatem Sicambrorum, qui Rhenum postea transgressi, atque ad Vahalim & Mosam longè latèque primùm dominati, ad extremum subjugatâ Galliâ, reversi in Magnam Germaniam, unde exierant, ac tandem everfis Turingis, amplissimum Francorum regnum fundaverunt, quod Caroli Magni tempore, à *Bulgaris, seu Illyrico usque ad Hispanos, à Danis usque ad Calabros* pertinebat. Hoc regnum qui primi tenuerunt, è Sicambri fuisse, fidem facit D. Remigius, qui eorum Regem Clodoveum salutaribus aquis expiaturus,

*Lib. de
mor. Germ.
Annal. 13.*

Lib. 2.

*Otto Frisii.
lib. 5. c. 32.*

Greg. Turo. turus, sic eum affatus dicitur: mitis depone colla Sicamber:
l. 2. c. 31. & Venantius Fortunatus, qui sic alloquitur Charibertum Regem:

Lib. 6. 4. *Cum sis prognatus clara de stirpe Sicamber.*

Tacitus 13. Huic igitur tam inclytæ genti servivit derelictus à Romanis Aliso, quem equidem reor caput gentis interea fuisse, dum Romani, tametsi nulla in hac ulteriore Germania præsidia habebant, tamen Rheno propinquiores agros militum pecoribus, atque armentis vendicabant, & veteres colonos adire cupientes armis arcebant. Tunc enim Sicambri nostri tantisper se his remotioribus ab Rheno locis tuebantur, & discordantibus cæteris Germaniæ populis, paullatim crescebant, easque vires induebant, quibus non modò deinde Romanos Rheno arcerent, verùm etiam cum iis in Romano solo de orbis terrarum imperio dimicarent. Quam ad rem plurimum eis contulisse Alisonis opportunitatem mecum fatebitur, qui conditionem eorum temporum, locorumque considerabit. Siquidem nulla res deteriorem faciebat Germanorum fortunam, quàm intestinæ dissensiones ac bella. Itaque Tacitus de iis loquens, pronuntiat: Urgentibus imperii fati, nihil jam præstare fortunam majus posse, quàm hostium discordiam. Ea demum discordia sublata est, exorto primùm in his regionibus Francorum nomine, sive ea, ut volunt quidam, una primùm gens littoralis fuit, quæ cæteras postea in societatem traxit; sive, ut alii, omnes hæ gentes ictis inter se pro summa rei fœderibus, hoc sibi pulcherrimum à studio libertatis Francorum cognomentum asciverunt. Illud certissimum est, gentes plerasque omnes, quæ inter Francicas à veteribus nominantur, in hac regione, quam hodie Westphaliam vocamus, sedes primùm habuisse, ut Salios, Ansivarios, Attuarios, Chamavos, Bructeros, ac denique Sicambros nostros. His gentibus cum videamus in Romani imperii terras transgressis Sicambros imperitasse, proximum est ut credamus, eos quoque primos illiustantæ coitionis, & conjunctionis duces, ac principes fuisse. Nimirum

In lib. de moribus Germ. Alciat. Lib. de form. Imp. Rom. Philipp. Cluverius Germ. antiq. lib. 3. c. 20.

rum

rum quod Drusus fecerat, ut ad domandos, & continendos in potestate populi Romani tot bellicosos Westphaliæ populos (sic enim loquamur, tametsi necdum Westphalia dicebatur) hoc castellum in mediis eorum finibus collocaret, idem existimo plurimum profuisse Sicambris, qui illud post id locorum obtinuerunt, ad eosdem populos communis belli societate colligandos.

C A P U T X I.

De occupato à Saxonibus Alifone, & origine Paderborne.

INitâ illâ circa Gallieni tempora, populi olim discordes, Franci sunt appellati, quibus, ut ait Marcellinus, confines erant Saxones, gens primùm ultra Albim sita, ut ex Ptolemæo discimus, sed quæ deinde adjunctis sibi Cauchis, si Zosimo credimus, Juliani temporibus ad Visurgim usque dominabatur. Ab horum finibus usque ad Rhenum quæcumque gentes habitabant, Franci dicti, & eorum regio D. Hieronymo, Sulpitio Alexandro, & in veteri tabula itineraria Valentiniani ætate descripta, quæ Amplissimi, & optimè de litteris meriti Viri Marci Velseri ope prodiit in lucem, Francia nominatur. Ac principiò quidem, cum, ut opinor, imbecillioribus singuli viribus erant, Franci & Saxones conjunctis consiliis, & opibus piraticam in Rheno ac mari exercentes Romanorum terras infestabant. Deinde, ubi seorsim satis utraque gens sibi posse visa est, Franci terrâ, quòd Sicambri nostri, & ceterorum plerique equitatu valebant: Saxones mari rem gerere cœperunt. Ac Franci quidem tandem aliquando transgressi Rhenum sedes in Romano fixerunt solo, & post multa prælia, subjugatâ Germaniâ primâ, ubi est Moguntiacum, & Belgicâ secundâ, in qua Sueffiones, Catalaunum, Ambiani, circa annum Domini cccclvi. ad extremum in Gallia confederunt. Ho-

k

rum

rum prosperam fortunam æmulati Saxones, à tergo consecuti, transito Visurgi, regiones, è quibus illi migraverant, occuparunt. Neque tamen credibile est ita Francos excessisse, ut nulli remanserint. Nam ut alios taceam, Bruçteri, quos inter Francorum populos Eumenius, & Sulpitius Alexander numerant, longo pòst intervallo Boructuarii dicti, demum circa annum CHRISTI DCCVIII, ut testatur Venerabilis Beda, cùm eis CHRISTI Euangelium afferre cœpisset S. Suibertus, à Saxonibus sunt devicti. Transierunt quoque in Saxonicum nomen Angrivarii, quos postea Angarios dixerunt. Itaque neque Sicambros planè deseruisse Alisonem, ut vacuum ingrederentur Saxones, equidem adducor ut credam; sed potius condendæ Paderbornæ Saxonibus causam dedisse. Id priusquam explanem, video mihi necessariò confutandas quorundam de origine Paderbornæ opiniones. Nam qui nobis tabulas Ptolemæi egregiè illustratas ediderunt, cùm inter Germaniæ oppida Teuderium reperissent, non dubitarunt confirmare esse Paderbornam. At Teuderium, quòd Theudurum Antoninus vocat, non in Germania magna, sed in adversa Rheni ripa fuisse, ex ipsa itineris ratione, quam Antoninus persequitur, alii satis liquidò demonstrarunt. Nihil igitur Teuderium ad Paderbornam. Aliis visum est Paderbornam suam originem Carolo Magno debere, qui amnem è tribus fontibus hoc loco ortum, à Pado illo nobili Galliæ Cisalpinæ fluvio, cui tres item sint fontes, Paderam appellavit. Verùm Paderbornæ nomen antiquius esse Carolo Magno, liquet ex epistola S. Ludgeri ad Rixfridum Episcopum, ubi inter rebelles Saxones meminit Ogelli Oesterbach de Paderborne, qui cùm anno DCCCLXXVIII. hoc est, proximo à suscepta fide & baptismo, pugnaret contra Carolum, essetque ejus ætas adventu illius in has oras vetustior, non potuit Paderbornæ nasci, neque à Paderborna nomen ferre, si primum à Carolo condita fuisset, vel appellata. Neque id Gobelinus Persona confirmare audet. Nam quod adjungit, ab iis Saxonibus,

*Panegy.
Constant.
Apud Tu-
ran. loc. cit.*

Lib. 5. c. 12.

*Philippus
Cluverius
l. 2. Germ.
ant. c. 18.*

bus, qui Longobardos, duce Alboino, in Italiam comitati, se ab iis circa annum Domini DLXX. sejunxerunt, ædificatam, vel nominatam esse Paderbornam, longiùs etiam abest à vero. Nam illos ex Italia profectos, arma intulisse in Gallias, ibique à Mummulo Francorum duce fractos, atque subactos, retrò unde venerant recessisse legimus, nusquam verò, in has oras remigrasse. Sed hæc hæctenus. Nunc, ut institui, quid de origine Paderbornæ sentiam, explicabo. Quod plerisque in rebus usu venire solet, ut unius interitus, alteri præbeat nascendi locum, id Paderbornæ accidisse iudico. Saxones enim cum à Visurgi profecti se primùm his regionibus intulerunt, ut paullò antè ostendi, non vacuas hominibus reppererunt. Quare tametsi Sicambri, cæterique populi, tot copiis in Romani populi terras ultra Rhenum traductis, pristinas suas vires acciderant, tamen non usque eò fracti erant animis, ut loca munitione, & frequentia populi nobilitata, ultrò advenientibus hostibus indefensa traderent. Hujus generis cum esset Aliso, toto eo tractu, qui inter Visurgim, & Alisonem jacet, non magno negotio in ditionem redacto, facilè est suspicari ab Alifone, primam esse Saxonibus injectam moram. Interea dum opperiuntur, dum se suaque Sicambri, ultrò, vel armis compulsi dedant, videtur illa loci amoenitas, & ubertas elegantissimorum fontium, in qua castra fecerant, quamvis barbaros id temporis Saxonum animos permovisse, ut in eo loco Urbem conderent. Quoniam verò veteres in numero multitudinis pleraque nomina quarta vocali terminabant, quæ nos per secundam efferimus, (dicebant enim *thi engelon, thi heiligon, thi bronnon*, seu *bornon*) & jucundissimos hos tres nostros fontes Patherbrunnon visum erat nominare, ideò Urbi ipsi idem est nomen inditum. Sed quid sibi vult illud Pather? Colligimus enim sic à majoribus enuntiatum esse, quòd ita crebrò scriptum reperiamus, nimirum cum lingua Germanica veterem illam suam asperitatem retineret. quemadmodum enim paullatim articulum *thi* mollius pronunciarunt *die*,

Gregor. Turon. l. 4.
hyst. Francorum c. 7.

ita ex Pather fecerunt Pader. Testatur Gobelinus à Pado derivatum, qui, ut ait, *ex tribus fontibus sibi invicem prope surgentibus ad pedes Alpium in unum alveum concurrentibus oriatur.* quæ descriptio non congruit cum iis quæ à Strabone, Plinio, Ptolemæo, Leandro Alberto de origine Padi memorantur. Sed faciamus non spectatam esse in hac appellatione tam accuratam similitudinem, si cui id sequi libebit, dicet à Pado factam esse Paderam, quemadmodum brachium Padi, quod est ad Ravennam, Padusam dictum accepimus. Reperitur quoque scriptum Padesbronnen, ubi videri possit deductum nomen ab eadem origine atque ipsum Padi vocabulum. Refert enim Plinius ex Metrodoro; Padum nomen accepisse ab arbore picea, quæ multa circa fontem, quæ Gallicè Pades dicatur. Verùm unde Saxonibus nostris, quos eo tempore quasi more ferino vixisse ait Venantius, ea eruditio, & cognitio linguarum? Equidem malim fateri nescire me, unde illud Pather, in nomine Patherbornæ, perinde atque obscurum est quid sibi velit Mimigarna, in nomine Mimigarnafordæ, quo aliquot sæculis dicta fuit ea Westphaliæ Urbs, quam hodiè Monasterium nuncupamus. præsertim cum illa à Pado derivatio nullius è veteribus auctoritate nitatur. Romanis certè hi fontes, Luppix fontes perinde dicebantur, atque ille Luppesspringensis, atque adeò qui nobis Padera est, non alius ac Luppia. quanquam necdum conditâ Paderbornâ, antequam ars aliquid moliretur, non videantur nostri fontes in unum alveum fuisse collecti, sed temerè, ut casus ferebat, per subjectos campos lapsi se in Luppiam intulisse. Eò factum est, ut cum Sicambri vetus Luppix nomen his fontibus tribuerent, Saxones ejus appellationis ignari novum iis vocabulum attribuerint. postea verò occupato Alifone, didicerunt à Sicambri Luppix nomen: hæsit tamen iis fontibus, quos priùs in potestatem redegerant, novum Paderæ nomen. Quocirca cum antea duo tantùm amnes ad tuam arcem, Princeps Illustrissime, confluere dicerentur, deinceps tres sunt numerati,

*Annales
Causiani
an. 777.
Lib. 3. c. 16.*

Lib. 3. 7.

Vide Gobelinum.

rati, cùm revera Luppia, & Padera unus, atque idem sit fluvius.

C A P U T X I I.

Instauratum videri Alifonem à D. Carolo Magno.

POtiti Alifone Saxones, omnique circa eum regione, secundâ fortunâ elati, ausi Francorum vestigiis insistere, devinctis sibi belli societate Thuringis, Rhenum & ipsi transcendunt, rati idem sibi in Francos licere, quod illis in Gallos, aliosque Romani Imperii populos licuisset. Gregor. Turon. l. 3. c. 7. l. 4. c. 10. Ea res Francos coëgit arma retrò in Saxones Thuringosque convertere, donec exciso florentissimo Thuringorum Imperio, Saxones vectigales facerent. Contigit hoc anno CHRISTI DXXVII. Quo ex tempore nunquam deserunt Saxones, sæpe excusso Francorum jugo, ad libertatem eniti; donec à Carolo Magno Francorum rege, antequam à Leone III. Pontifice Maximo, qui Paderbornæ fuerat, Imperator Populi Romani renunciaretur, bello pressi simul Francorum imperium, simul CHRISTI religionem amplecterentur. In eo bello non dissimili causâ atque olim Drusus, castellum hoc ipso loco Carolus videtur condidisse. Cùm enim Saxones denuò Francis rebellassent, eosque jam ulturus Carolus Wormatiâ properaret, perterriti, inquit Regino, Lib. 2. *Lippa oritur venerunt, ibi se suamque patriam Regi tradiderunt, & sponderunt se Christianos esse debere. Tunc Rex unâ cum Francis restauravit Heresburgk castrum, & aliud castrum super Lippam, ubi venientes Saxones unâ cum uxoribus, & parvulis innumera bilis multitudo baptizati sunt.* Non possum iis assentiri, qui hoc posterius castrum procul collocant à Luppia fontibus. In annalibus enim, qui Astronomo tribuuntur, hæc Saxonum deditio, & baptismus eodem propemodum loco describitur, ubi Carolo obviam venerunt, hoc est ad Luppia caput. Sic enim habent: *Ad fontem Lippia veniens, immensam illius perfidæ populi multitudinem, velut devotam & supplicem, ac quasi er-*

roris sui veniam poscentem invenit. Cui cum & misericorditer ignovisset, & eos, qui se Christianos fieri velle affirmabant, baptizari fecisset, datis & acceptis pro fide servanda fraudulentis eorundem promissionibus, obsidibus quoque quos imperaverat receptis, Eresburgo castro, quod dirutum erat, restaurato, alioque castello super Lippiam extructo, & in utroque non modico presidio relicto, ipse in Galliam reversus, in villa Haristallo hiemavit. Ex his constat, principio Saxones, haud procul à fonte Luppiaë, Carolo supplices esse factos, atque eodem propè loco magnam partem esse baptizatos. Deinde hunc baptismum ad novum illud castellum celebratum esse. id enim, præter Reginonem, difertè affirmant Annales Canisiani. Ex quibus concluditur hoc castellum propè à Luppiaë fontibus abfuisse. Quoniam tamen super Luppiam situm esse dicitur, non ideo sentiendum super eum rivum fuisse, qui Luppesspringæ oritur. Neque enim is rivus, ut testatur Gobelinus, unquam absolute Luppia dicitur. Deinde pugnat cum Caroli consilio. Siquidem ante ejus adventum Saxones fusi fugatique erant à Francis, usque ad flumen (inquit Regino) quod Lippa dicitur. Eodem postea itinere eos persequenti Carolo, ut bellum profligaret, super idem flumen castellum ponere visum est, eo loco ubi & amnem ipsum haberet in potestate, & transitu per rivos, ex quibus ipse oritur, intercluso, rebellibus populis spem omnem adimeret se ad arma congregandi. Est igitur Carolus adversus Saxones idem consilium secutus, quod olim hoc ipso loco contra Sicambros Druso placuerat. Ex quibus apparet, cum tam propinquum fonti Luppiaë fuerit, & tamen Luppiaë, ubi jam flumen dici potest, non rivus, impositum; non alibi hoc castellum fuisse, quàm ubi Drusianus Aliso steterat, ad Luppiaë, Alifonisque confluentes. Hunc ipsum locum equidem crediderim significari, quoties consequentibus annis Carolus cum exercitu ad eum locum venisse memoratur, ubi Luppia confurgit. ut anno DCCLXXX. apud Reginonem: Carolus Saxoniam ingressus ad Heresburgk venit, & inde ad locum, ubi Lippa confurgit.

git, & ibi Synodum tenuit. & iterum biennio post, Coloniam veniens Rhenum transit, & Synodum tenuit, ubi Lippa consurgit, ubi omnes Saxones convenerunt, excepto rebelle Widikindo. Illuc etiam venerunt legati Godefridi Regis Nortmannorum, & Altdeni, & Hofmundus, necnon etiam legati Avarorum missi à Cacano, & Inguno. Peracto placito reversus est Rex in Franciam. Hæc Regino. Hic non est nobis anxie quærendum, ubi fuerit Caroli exercitus, cum ad Luppia fontem castra fecisse dicitur. nihil enim dubito, quin eum omnem campum fuerit complexus, qui utrisque Luppia fontibus, & eorum confluentibus continetur. id quod hodieque ostendunt ingentia aggerum, vallorum, fossarum vestigia, quæ jam inde à Caroli memoria, in iis, quos dixi, finibus, passim visuntur. Ubi verò ipsemet Carolus interea se tenuerit, id video non absurdè quari posse. Sanè reputanti eos conventus, quorum ex Reginone meminimus, nemini veniet in mentem alibi Carolum, quàm in loco aliquo munitiori, tantisque rebus gerendis appposito, diversatum esse. Atqui nullus ejus temporis auctor, alium locum munitum in eo tractu fuisse prodidit, atque castellum, quod nuper ad Luppiam exædificarat. hinc igitur morabatur Carolus, cum ad fontem Luppia venisse memoratur. cujus rei non leve indicium est, quòd ante hoc conditum castellum, nunquam, uti sæpe postea, ad locum ubi Luppia consurgit, venisse dicatur. Qua in re scriptores Francicarum rerum, Romanos sunt imitati. Quemadmodum enim illi, quod ad confluentes Luppia & Alifonis Drusus contra Sicambros castellum posuerat, id illi ad caput Luppia positum dixerunt, quòd non longè supra Luppia primum justum amnis nomen ferre possit: ad idem exemplum, qui res gestas Caroli sunt persecuti, tunc illum ad fontem Luppia pervenisse scripserunt, cum exercitu à fontibus ad confluentes tendente, ipse eodem quo olim Drusus loco sedem fixerat. Itaque, Princeps Illustrissime, tuus Aliso primum in potestate fuit Romanorum, deinde Sicambrorum, qui Francorum fuerunt nobilissimi, tum Saxonum,

ac denique iterum ad Francos rediit, quo tempore simul à Romanis receptus videri potest, quandoquidem eo tempore Romanum imperium ad Francos est Pontificis Maximi auctoritate translatum.

CAPUT XIII.

Aliso sedes Episcoporum Paderbornensium.

Verumenimverò satis jam diu Aliso noster Martis & Bellonæ domicilium fuit. Vindicandus est aliquando Religioni & Sapientiæ. id factum est, cum tui, Princeps Illustrissime, Majores, hujus Urbis Antistites, stabilem sibi in eo sedem constituerunt. Quanquam, ut est semper difficile ab eo loco divelli, in quo sis multum diuque versatus, ne tum quidem profus belli tumultibus caruit. Nam ut taceam sæpenumero cum alios Antistites, tum Teipsum, Princeps Illustrissime, Reip. causâ ad arma compulsus, princeps majoribus tuis huc migrandi causâ, Martis perpetua pedisequa & comes Discordia videtur fuisse. Antea siquidem in Urbe sua Paderborna, apud Cathedralē Ecclesiam habitabant, quo tempore civium erga suos Præsules amor, & reverentia tanto eis præsidio erat, ut vallum, turreſque minimè requirerent. At postquam ab iis illa sacrosancta dignitas contemni cœpit, gravesque sunt motus adversus Ecclesiasticum ordinem excitati, faciendum visum est, ut ab eorum injuriis semoti, hujus se arcis præsidio tuerentur. Annum, quo id factum sit, non habeo certum dicere. Suspikor tamen circa annum partæ salutis M C C. Certè Otto Ritbergensis, qui anno MCCLXXVII. ad Paderbornensem Cathedralē est evehctus, in hac se arce tenebat, dicebaturque vulgò eodem; quo hodiè nomine, fortassè, quòd in veteris arcis Carolinæ vestigiis esset collocata. Eam deinde civium eruptione incensam & propè complanatam, Henricus Spiegelius Episcopus restituit, ac, nisi fallor, Carolū IV. Imperatorem, qui hac iter habebat

bebat in ulteriorem Saxoniam, in ea accepit hospitio, anno MCCCLXXV. quamquam Gobelini verba legenti potius videatur mansisse Paderbornæ. Nostrâ verò memoriâ, Princeps Illustrissime, dignam veteri illâ nominis sui gloriâ speciem hæc arx aliquando est consecuta, postquam ingenti sumptu in hanc abs te amplitudinem, excelsitatemque exædificata, fossis & turribus communita, laxis, elegantibusque conclavibus, pomariis, hortis, fontibus ornata est. Itaque quamvis splendido, augustoque Principi accipiendo est idonea. Sed nullam illa, inter tam multa, præstantius teipso ornamentum habet, neque unquam æquè beata, quàm, te domino, fuit. Tenuerint illam quondam Drusi, Tiberii, Germanici, sed illi arma ex ea in omnes vicinas oras circumferebant, sed terrorem intentabant, sed luctuosas ubique pugnas & strages edebant. Tuus, Illustrissime Princeps, Aliso nihil habet durum, nihil asperum; sed in eo clementia in subditos, observantia erga finitimos dynastas, de omnibus benè merendi voluntas habitat. Denique quid potest in ea domo esse non pacatum & mite, in qua eo tempore, quo vicinia, necdum positis armis, vel præteritas clades deplorat, vel formidat imminentes, de Academia fundanda consilia agitantur, propagandisque bonis litteris, quæ germanæ pacis filix, atque alumnæ, non nisi in dulci otio, & summa rerum omnium tranquillitate acquiescunt? Crede mihi, Princeps optime, Carolus ipse Magnus, DEUS bone, quantus Imperator! feliciorum, te Principe, Alisonem esse ducit, quàm se Saxones indè armorum formidine subjugante. Quod enim illi optare potius, quàm sperare licuit, id te nunc assecutum videt. Quò enim illius mens assiduò esset intenta, satis ostendit anno CHRISTI DCCLXXII. cùm, paucis etiam Saxonum ad CHRISTUM traductis, Adriano I. Pontifice, Romam profectus, partem aliquam Saxonie (Luitprandi Ticinensis verba sunt) in provincia Westphalia, quam ad fidem Christianitatis convertit, ut ipse jam prædictus Papa præcepit & docuit, secundâ feriâ Paschæ,

Gobelini
c. 72. § 6.

In vitis
Pontif. in
Adriano.

in basilica S. Petri Apostoli, inter cetera quæ ad manum Papæ offerebat, Deo in sacrificium obtulit. Videlicet, Princeps optime, in quo religiosissimi Cæsaris curæ & cogitationes omnes evigilarint? In eo videlicet ut Westphalam universam ad CHRISTUM adjunctam, in Beati Petri, ejusque successoris potestate collocatam, DEO immolaret. Sed quantum interest inter rudem, agrestemque populum, & omnibus ingenii ornamentis excultum, tanto est tuum, Princeps Illustrissime, Caroli sacrificio præstantius. Cujusmodi enim Westphalam Carolus DEO consecrabat? nonne recens è tenebris emersam, & etiam caligantem, ac, nisi metu retineretur, eodem rursus præcipitaturam? Tibi verò, Princeps Illustrissime, quale, & quàm DEO jucundum munus licet offerre? tot lectissimos adolescentes, qui modò litteris in hac tua Academia operantur, quique consequentibus seculis operabuntur: qui non modò ipsi salutarem doctrinam combibunt, sed alios quoque erudire, & aliud ex alio sacrificium possunt accendere. quod quidem sacrificium DEO gratissimum totque mortalibus salutare, jam indè ex eo tempore, cum primum hoc instituendæ Academiæ consilium, in hoc tuo Alisone, iniisti, immortalem tibi apud DEUM, & homines gloriam conciliat.

CAPUT XIV.

Gratiæ nomine civitatis Paderbornensis.

QUò magis æquum est Paderbornenses, grates & laudes immortales DEO Opt. Max. habere atque agere, qui te huic Ecclesiæ difficillimis temporibus Theodorum, id est divinum quoddam, & cæleste donum largitus est. Si enim tunc immortalis quodam se beneficio affectos profitentur, cum Caroli imperio huc missi sunt, qui primis eos salubris doctrinæ elementis erudirent, quanto est hoc majus atque splendidius, tua Princeps ope perfectum esse, ut Divinæ Sapientiæ, & omnium, quæ illi famulantur, Disci-

Disciplinarum Templum esset Paderborna? Itaque quod disertissimus Judæorum Philo prædicabat de Athenis, eas esse in Græcia, quod sit pupilla in oculo, & mens in anima, idem nunc, tuo, Princeps Optime, beneficio celebrabitur de Paderborna: eam esse *Lumen, Mentemque Westphalia*. Hinc enim illa accersæt, qui populum de superiore loco in templis erudiant, qui sacris tribunalibus præsideant, qui Ecclesias, qui cœnobia gubernent. Hic illi divinarum, humanarumque rerum scientiam haurient: hinc in luce doctorum hominum suæ eruditionis, & virtutis specimen dabunt: hinc promeritis titulis, & decoris insignibus cohonestabuntur, eritque dubium plusne Paderborna dignitatis afferat Westphaliæ, tales fingendo, atque formando, an Westphalia Paderbornæ, iis, quos illa perfecit, munera honoresque mandando. Ipsa verò quantum inde fructum capiet, cum similiter atque his suis salubribus fontibus, omni scientiæ ubertate circumfluet? Numquam illa præterea usque eò se transversam trudi sinet, ut ab homine omnium rerum honestarum ignaro, & bardo, templum, aram, suggestum teneri, absterreri plebem à religione majorum, divelli ab imperio, & auctoritate Principis, & Antistitis sui, divina & humana violari patiatur. Fuerunt hæc Ignorantiæ facinora, quæ Rebellionem, Temeritatem, Furorem perpetuos habet satellites. At verò postquam tua, Princeps Illustrissime, insigni illà caritate, quâ illius ubique salutem & commodum, nusquam tuum quæstum sequeris, congesti sunt, ut cum Apostolo loquar, carbones super caput ejus, atque demum, ne unquam ad pristinas tenebras revolveretur, hanc ei quasi immortalis lucis officinam comparasti, jubet nos divina Benignitas, & Sapientia, à qua hæc tam certa præsidia provisa sunt, omnia de ea, quæ volumus, polliceri. Licet verò, ut nunc quidem est, justo pauciores hoc tantum tuum beneficium, quanti par est, æstiment, vivet tamen, ac vigebit in memoria posteritatis sempiterna. Noli enim diffidere in paucis annis, Paderbornam ad ejus ætatis gloriam posse re-

vocari, cum totius propè, uti narravimus Septemtrionis lux quædam erat, & magistra. Ibi demum cognoscet quàm eximia fuerit tua voluntas, quàm salutaria consilia, quàm immortalia merita. At modò, tametsi apud paucos, ut dixi, hæc eo sunt pondere quo oportet, tamen pauci illi maximas tibi, & suo, & infelicium illorum, qui minus intelligunt, nomine gratias agunt, Deumque precantur ex animo, ut quando non proinde, ac mereris, gratia tibi habetur ab hominibus, ipse tanto hanc jacturam pluribus, uberibusque præmiis inter mortales, cælestesque compenset.

FINIS LIBRI SECUNDI.

P A N E G Y R I C I,
D I E N A T A L I
A C A D E M I Æ T H E O D O R I A N Æ
P A D E R B O R N E N S I S,

Ejus Illustrissimo Principi Fundatori oblata,

L I B E R I I I.

De Illustrissimi Principis in fundanda Academia consilio.

C A P U T I.

Proœmium.

Quod, Princeps Illustrissime, honesti liberi suæ adversum Parentes, & suæ stirpis auctores pietatis esse putant, ut cum eos omni officio colant, tum eorum præclarè factis cognoscendis, atque commemorandis plurimum delectentur: eodem videmur nos, quique unquam in hac Academia bonis litteris inservient, erga te optimum, ac præstantissimum ejus parentem animo esse debere. Est igitur profectò nostrarum partium, posteaquam de Westphalia, atque Paderborna, quæ est Academiæ quasi patria, nonnulla dicta sunt, ut de tuis quoque, Princeps Illustrissime, laudimus disseramus. Atenim video jam illam tuam omnium dictorum factorumque moderatricem, ac magistram Modestiam, ad hanc solam mentionem laudis contraxisse frontem, & tristiore, quàm adhuc, vultu accipere

orationem meam. Sic enim illa te jam inde à prima infantia finxit, atque formavit, ut cùm omnia unius DEI causâ faciâs, à quo omnia sunt profecta, DEUM ipsum sat magnum tuarum virtutum pretium putes: ut proinde anxie semper verenti, ne vel aliud ac DEUM spectasse, vel aliquid ejus munerum ascripisse tibi videre, molestiæ sit atque fastidio omnium tuarum rerum commemoratio. Atque hanc equidem, tuam, Princeps Optime, submissionem animi, semper, fateor, pro eo ac debui, tanquam cœlestem in hoc dignitatis fastigio virtutem, sum veneratus: tamen hodiernus dies nonnullam mihi dubitationem attulit, essetne tali tempore illi de jure suo cedendum, atque paullisper, publici commodi causâ, ab illa consuetudine deflectendum. Sic enim cogitabam: si id vereatur tuâ Modestia, ne tua laus quicquam de DEI gloria decerpat, nunc profecto illud esse cùm de tua laude filere sit nefas, quoniam, nisi te publicè laudato, DEI gloriam obscurari necesse est. Non enim DEUS, cùm hanc tibi Academiæ fundandæ cogitationem objecit, paucis mortalibus consulebat, sed compluribus latè terris, atque populis: non ad fructum exigui temporis, sed ad perpetuitatem consequentium sæculorum: non viles, atque incertas utilitates, sed sapientiæ lucem, solidæ gloriæ segetem, adjumenta sempiternæ salutis, felicitatis præsidia comparabat. His talibus tantisque muneribus ut gratiæ, quas Deo certè debemus, aliqua ex parte respondeant, par est eas non in arcana tantùm, ac tacita cogitatione, sed publicis, illustribusque mandatis monumentis, in media hominum luce versari. Quod si ita est, quâ fieri potest, ut, cùm beneficia quæ DEUS Opt. Max. Te Princeps Illustrissime ministro, nobis præstitit, palam celebrentur, de eo, quod abs te præclarè gestum est, sileatur? Verebar deinde judicia posterorum. Quid enim existimas illos esse dicturos, si tuum tanti beneficii auctoris nomen ad eos absque ulla transmiserimus, vel tuorum commemoratione meritorum, vel nostræ testificatione pietatis? Num causam dicere licebit, quin

nos

nos omnium mortalium inveniſtiſſimos, atque ingratiffimos fuiſſe judicent? Tametſi enim nihil eſt tibi glorioſius, quàm, cùm tanta perfeceriſ, nihil gloriæ amore feciſſe, tamen poſteaquam, pro rerum geſtarum claritudine, gloria te ſequitur vel invitum, noſtrâ certè cauſſâ tibi lætandum eſt, cùm his operibus tuis magnificis, atque præclaris gloriam tribuimus, quæ niſi in laude poneremus, nunquam induceremus animum, ut, quod unum optas, his abs te nobis paratis commodis uteremur. Qui enim illum meritâ laude privat, cujus beneficium habet, is profectò ſatis oſtendit ejuſſe beneficii fructu non moveri. Atque hæc quidem ſuccurrebant reputanti; quid noſtram in te pietatem deceat, & quid virtutibus tuis debeatur. Sed quoniam attendendum quoque fuit quid modeſtia tua, quid aures ferre poſſent, faciendum mihi viſum eſt, ut tuâ, Princeps Illuſtriſſime, cauſſâ, laudatione quidem abſtinerem, ne tamen ſuum Fundatorem, ac Parentem Academia quondam ignoraret, breviter, quid in ea inſtituenda conſilii ſis ſecutus exponerem. Ita enim fore confidebam, ut neque poſteros quicquam eorum fugeret, quæ ſcire intereſſet, neque tuæ modeſtiæ negotium facerem. Tametſi enim nihil horum abſque tua laude dici poſteſt; ita tamen dicentur; ut non in iis laus tua, ſed eorum utilitas quæſita videatur, in quorum comoda tantum curarum, opumque contuliſti.

C A P U T II.

*Illuſtriſſimum Principem, in fundanda Academia; ſua,
& Majorum præclaræ indoli reſpondere voluiſſe.*

AC licet arduum, & fortasſe temerarium videatur Principum, qui, ut ſaſtigio, ita quâdam mentis altitudine DEO ſunt ceteris mortalibus propiores, conſilia perſcrutari velle, & exponere; tamen, quemadmodum ex iis, quæ in rebus creatis cernimus, nonnihil interdum de
pro-

proposito divinæ mentis assequimur: ita in iis quæ publicæ commoditatis amore abs te, Princeps Sapientissime, adhuc facta sunt, extant nonnulla vestigia, in quibus tua salutaria consilia, quasi descripta legimus. Quid, quòd in ipsa quoque tua indole, natalibus, genere, est quiddam, quo facilè, ut ad alia præclarè gerenda, tum ad meditandam Academiam extimulatum esse cognoscimus? Quanquam enim, ut est quisque maximè generosus animus, ita genus, & proavos, & quæ, ut canit ingeniosus Poëta, non fecimus ipsi, minimè ad se pertinere ducit; tamen postquam semel est animus virtutis amore inflammatus, hunc è claro genere fructum capit, quòd eorum facta intuens, à quibus est progenitus, ne degener videatur, elaborat. Atque hunc stimulum legimus in divinis quoque litteris admoveri: Sic enim Divus Paulus Timotheum suum alloquitur: *Recordationem accipiens ejus fidei, qua est in te non ficta, qua & habitavit primum in avia tua Loide, & matre tuâ Eunice, certus sum autem quòd & in te. Propter quam causam admono te ut resuscites gratiam DEI, qua est in te.* Hoc præceptum ab Apostolo datum Episcopo minimè tibi, Princeps optime, prætereundum putasti. Videbas enim in nobilissima tua Furstenbergiorum familia tot. seculis integerrimam fidem Catholicam, non sine insigni aliarum virtutum comitatu, ut verbo Apostoli utar, habitasse. Numerabas in iis complures, qui non vulgarem eruditionem, rerumque usum sibi pepererant: multos, qui in altiore dignitatis gradu positi, Remp. consiliis, & operâ sustentarant: in plerisque omnibus eximia quædam in DEUM pietas, facilitas, atque omnibus in rebus modestia, & publicorum commodorum amor. Nam, ut alios præteream, quantâ gravitate, & sapientiâ fuisse accepimus ab avum tuum Wennemarum Furstenbergium? quantâ vitæ sanctimoniâ ejus conjugem Cordulam à Galen? De qua illud accepimus, solitam tanto CHRISTI pro nobis dira passi amore exardescere, ac vicissim optare aliquid ejus causâ molestiarum exorberere, ut linteorum omni mollitie depositâ,

1 Tim. 1.
v. 5.

sita, laneo duntaxat vestitu, nudisque pedibus sacellum crebro adiret eo intervallo ab avita domo dissitum, quantum inter locum, ubi CHRISTUS damnatus est, & Calvariae collem interest. Quam rem scio levem iis hominibus visum iri, qui totum hoc majorum nostrorum, ut nos sentimus, religionis, ac pietatis, ut ipsi dicere solent, simplicitatis, & superstitionis genus ludificatui habent. Verum non poenitet me laudare in nobili femina, quod in Alipio, qui deinde fuit Episcopus, praedicandum sibi putavit Augustinus: velut *fortissimo*, inquit, *domitore corporis, usque ad Italicum solum glaciale nudo pede obterendum, insolito ausu.* At hoc domandi corporis more musteum hoc Euangelium funditus caret. Quò libentius hæc talia commemoro, Princeps Illustrissime, ut omnes intelligant, solidam illam, virilem, antiquam, Catholicam religionem à majoribus tuis cultam esse. Hanc veluti carissimam hæreditatem adierunt, posterisque reliquerunt, AVUS tuus Fridericus Satrapa Werlensis, Electoris Colonienfis Consiliarius, & Pater item Fridericus Satrapa Bilsteinienfis, cujus integritas, doctrina, prudentia, dicendi vis cum in patriæ negotiis, tum in publicis Imperii conventibus sæpenumero cognita est. Hanc unà cum lacte ipse suxisti à lectissima & antiquæ innocentæ amantissima femina Anna Westphael, quam omnibus semper pietatis officiis coluisti. Non est ab his divellendus Joannes Furstenbergius magnus Patruus tuus, qui DEO mancipatus in nobili Cœnobio Sigebergenfi, quod D. Anno Colonienfis, accitis è Fructuaria Italiæ viris sanctitate præstantibus, quondam fundaverat, brevi ad eas virtutes, quas domesticâ disciplinâ combiberat, sanctiora illa instituta adjungens, tantum profecit, ut sacer ille cœtus dignum eum judicaret, cui se & cœnobium regendum traderent. Quod munus ita sustinuit, ut Instaurator dici possit, cum veteris illius disciplinæ, tum tectorum, atque fundorum. itaque clarissima est apud illos ejus nominis memoria & præclaris parta virtutum exemplis, & opibus, quas assiduâ rei communis curâ,

*Lib. 9. conf.
cap. 6.*

ac parsimoniâ collectas haud modicas successori reliquit. Jam verò flagitium sit, si ex hac ipsa inclyta stirpe, Guilicium Furstenbergium præteream, Ordinis Equitum Teutonicorum Sanctæ Mariæ in Livonia Magistrum, in quo Principatu Henrico à Galen successit. Huic duæ res dissimilimæ egregiam demonstrandæ virtutis suæ facultatem dedere, Principatus, & Adversa fortuna. Nam cum florenti ætate sacram illam militiam administrandam accepisset, in multiplici reip. perturbatione, consiliis, atque armis integritatem Catholicæ religionis, dignitatemque ordinis factam tectam conservavit. Quod eo fuit difficilior, quòd cum frequentibus præliis laceraretur à Moschis, interea neque vicinorum dynastarum dissidia, neque orientes jam tum pestifera sectæ, res ejus esse quietas sinebant. Ubi verò jam ingruente ætate, post tantam jactationem, portum sibi quasi quendam providit, & designato sibi successore, in unitam inprimis arcem Vellinum se contulit, ut, quod supererat ætatis in honesto otio contereret: ibi verò majus, quam in medio mari, naufragium invênit. Nam anno MDLX. cum Moschi magnis copiis in Harriam, & Lettoniam se effudissent, tandem cæso Teutonicorum equitum exercitu, exeunte Quintili Vellinum oppidum, quatefactis vi tormentorum muris, & ignibus in tecta conjectis, ceperunt. Arcem verò ipsam, in qua Princeps versabatur, conscelerati milites, qui in præsidio erant, pacti corporum suorum, & omnium, quæ efferre possent, incolumitatem, nefariè prodiderunt. Quid plura? direptis, quæ in arce erant, Principis opibus, ipsum frustra quiritantem, & fidem eorum appellantem Moschis dedunt. Neque tamen perfidis suâ prædâ diu frui licuit. Nam Moschi re cognitâ spoliatos omnibus quæ rapuerant; inanes dimiserunt. Princeps ipse captivus ductus in Moschoviam, illustre barbaris patientiæ & pietatis exemplum fuit. Cum enim templo careret, in quo Romano ritu sacra fierent, velut quondam Abraham, sub quercu Mambre, sic optimus senex stans temporibus, sub qua-

quadam arbore, DEUM colebat. Felicior omninò, qui conservatâ majorum religione in exilio, & custodia diem suum obiit, iis, qui, illâ repudiatâ, fumosostitulos, & fluxas opes sibi pepererunt. Etenim Guilielmus noster, quod de Theodosio Magno scripsit olim D. Augustinus, *Ecclesiæ se* S. Aug. de civit. Dei c. 26. *membrum esse, magis quàm in terris regnare gaudebat.* Neque aliter, atque ille affecta est cætera Furstenbergiorum familia, quæ ad hunc usque diem in tanta religionum licentia, suæ illi, quam ab optimis majoribus accepit, adhuc præclare constitit. quod nostrâ tempestate tam paucis familiis elogiū video tribui posse, ut perinde sint raræ, atque fluvii, qui investī in mare dulces, inter falsas, aquas perpetuò retinent. Atque hæ familiæ tuæ laudes, Princeps Illustrissime, haud paullò magis eam exornant, quàm illæ ab ejus vetustate, primaque origine decerptæ. Non enim defunt, qui & antiquarum tabularum auctoritate, & è gentilitiorum insignium forma, & natalis loci situ demonstrare se posse confidant, Furstenbergiam domum è vetustissima, clarissimaque Comitum Oldenburgensium stirpe genus ducere: Sed nimirum antiquius tibi semper fuit illustria majorum tuorum exempla virtutum æmulari, quàm obscuras, & tot sæculis à nostra memoria semotas generis tui origines excutere, & perscrutari. Hoc certè Catholicæ religionis studium, quo inflammatus cum alia permulta gessisti digna immortalī laude, tum hoc gymnasium condidisti, pia illorum, atque attenta educatio, ac disciplina tibi primum inferuit. Exornasti deinde, atque auxisti, quod à parentibus acceperas, cum profectus es Coloniam Agrippinæ, cui Urbi Stanislaus Hofius in epist. ad Senat. Colon. Hofius doctissimus Cardinalis, non dubitat acceptum ferre, quicquid in provinciis circa Rhenum superest integræ, puræque de religione doctrinæ. Ibi minimè contaminatæ, vel ambiguae fidei magistris usus, eorum studiorum fundamenta jecisti, quorum fructum facilè vel ex hac tua, affecta jam ætate prompta, & locuplete omnis cruditionis memoria, quam nemo non obstupescit, æstimamus. Cæterum

jam tum illa bonarum tractatione litterarum, inducebas animum, plurimum conducere, ad redintegrandum quicquid in religione labefactum est, juventutem ab iis duntaxat magistris liberalibus artibus infici, qui nihil alienum à majorum pietate sentirent. Quo in studio eruditionem cum religionis integritate copulandi tecum faciebant germani tui Fridericus, eximiâ gravitate & prudentiâ vir, Canonicus Moguntinus, & qui etiamnum vivit, Caspar Furstenbergius duorum Electorum Moguntini, & Coloniensis Consiliarius, supremus Westphaliæ Satrapa, jam pridem in omnibus Imperii conventibus magna cum dignitate, & publico commodo versatus. Neque hæc solum magnorum operum adjumenta domo ad Remp. attulisti; sed præterea, cum plerique omnesclaris orti natalibus, immodicis in vestium, ædium, familiæ splendorem jacturis ornare se sperent fortunam suam, ita à majoribus Furstenbergii sunt edocti, atque assuefacti, ut sciant dignitatem generis crebris & illustribus virtutum documentis, non rerum inanium apparatu, luxuque retineri. Hinc illa tua, Princeps optime, in hoc quoque fastigio in victu cultuque frugalitas: domus expers strepitûs, atque turbarum: latus caritate magis tuorum, quàm armis septum: denique sumptus in privatum modici, in publicum profusi. Cui enim nullæ sunt insanæ cupiditates, quæ neque exhaustis Reip. vectigalibus expleri possint, ei necesse est opes ad juvandam, ornandamque Remp. superesse. Meritò igitur, Princeps Illustrissime, Academia nostra, non tibi modò, sed inclytæ quoque domui Furstenbergiæ ingentes gratias agit, quòd te sustulerit, talemque formarit, cui propter conceptum à teneris veræ religionis, omnisque præclaræ disciplinæ amorem, si quando ad dignum tuis meritis locum pervenires, cupido fundandæ Academiæ facilè posset incidere, neque, propter insignem in omni vita temperantiam, rerumque omnium modum facultas perficiendi deesset.

C A P U T III.

Miserum statum, in quo à primo Ecclesiam Paderbornensem offendit, Principem in cogitationem Academiae impulisse.

Q UIS verò DEI in Ecclesiam Paderbornensem eximiam voluntatem, atque providentiam satis pro dignitate prædicet, qui in ipso tempore, parta cælesti afflatu, & domesticis institutis animi tui ornamenta, non diu cunctatus, ad ejus salutem, dignitatemque convertere dignatus est? Vix inter hujus Ecclesiæ Canonicos censeris cœperas, cùm in te omnium conjecti sunt oculi: neque quicumquam fuit, qui ut tibi honores mandarentur, canos expectandos putaret. Aliorum virtutem diu periclitatur, & explorat Ecclesia, sæpe experta eos quoque quorum senectus omni laude floruerit, prius in illo ætatis lubrico, ut non ceciderint, titubasse. Te in ipso juventutis flore Præpositum sibi delegit, de robore animi tui, constantiâque securo. Quod equidem divino nutu factum arbitror, ut in tempore, Reip. vulnera, quæ paullò post curanda tibi essent, accuratè cognosceres. Eo enim tempore versabatur hæc Ecclesia in potestate Principis à Catholica religione alieni, neque multò antè vicinæ provinciæ gravibus erant ob dissidia de fidei doctrina motibus jactatæ, quos Gebhardus Truchsesius Archiepiscopus ductâ uxore, & Ecclesiæ contemptâ auctoritate excitarat. Itaque omnibus fato quodam temporum ad studium novarum rerum conversis, & cum iis faciente ipso, qui corrigere debuit, Antistite, universa rei Catholicæ cura, huic Admodum Reverendo & Nobilissimo Canonicorum Ecclesiæ Cathedralis Collegio incubuit, cujus in tuenda majorum religione excubiæ, ac labores digni omnino sunt quos justissimis laudibus, & gratiis posteritas tota prosequatur. Inter hos eminebat tua, Princeps Illustrissime, animi magnitudo in vincendis rebus adversis, prudentia in capiendis

consilio, dexteritas in Ecclesiæ incolumitate ubique procuranda. Itaque cum defuncto Principe de successore deligendo Canonici convenissent, nemini propè dubium fuit, quin, si salvam vellent Ecclesiam, tuæ potissimum fidei credenda esset. Ita omnibus volentibus, & faustâ precatione te prosequentibus, Episcopus Paderbornensis es renunciatus. Ibi cum provinciam propè depositam, ac deploratam accepisses, ita persanandam putasti, ut eam aliquando non qualem modò accepisses laceram & afflictam, sed florentem, ornatamque posses successori relinquere. Nihil dico de fortunis, quas propè consumptas repperisti: nihil de ære alieno, quo graviter sanè premebatur: nihil de oppositis pignori fundis, ac villis. Taceo non modò nunc existè ex ære alieno, & quicquid usquam obligatum fuerat bonorum Ecclesiæ, abs te liberatum esse, sed etiam novas arces exædificatas, nova vectigalia constituta. Et quoniam superiore libro nonnulla à me dicta sunt de hac tua ad confluentes Luppix, & Alifonis nova arce, adjiciam quoque de altera nonnihil, quæ Wevelsburgum dicitur. Ferunt in eodem loco antea arcem sterissè, cujus originem Hunnis, sive Hungaris tribuunt. Illi enim priusquam ad CHRISTI fidem, & humanitatem traducerentur, ut erant in primis immanes, & efferi, eruptione factâ in Saxoniam, & Turingiam circa annum Domini DCCCCVII. omnia flammâ ferroque vastarunt. Ab illis igitur, vel certè contra illos, prodidere quidam arcem primò positam II. à Paderborna milliario, ac restauratam deinde à Friderico Arnsbergæ Comite, qui decessit è vivis anno CHRISTI MCXIII. Venit postea in potestatem nobilium dynastarum in Beuren, atque inde in ditionem Paderbornensium Antistitum. Extructa est abs te, Princeps Illustrissime, forma triangulâri, specie sanè visendâ, atque magnificâ. Quæ quidem, aliaque ejusdem generis opera si commemorarem, nihil equidem dicerem à laude Ecclesiastici Principis alienum. Nam etiam noster Magnus Carolus, cum epitaphium carmen, quod Romæ, hodieque

*Gobelinus
stat. 6.
s. 57.*

in Vaticano visitur, scriberet Hadriano I. Pontif. Maxim. quem summâ pietate coluit, hæc inter ejus laudes quoque numeravit:

Doctrinis, opibus, muris erexerat arces,

Urbs caput, orbis honos, inclytâ Roma tuas.

Extat apud

Baron. tom.

9. Anno

CHRISTI

795.

Sed magis semper es arbitratus ad te pertinere quæ ad animorum sempiternam salutem, & Orthodoxæ religionis incolumitatem spectarent. Eò igitur e vestigiò curas cogitationesque contulisti. Neque id diu præferre cunctatus es. Certè David Chytræus homo Lutherianus, tuam electionem enarrans sic ait: *Paderbornensi diœcesi Theodoricus à Furstenberg gubernandæ præpositus est, & Calendarium Gregorianum subditis statim obtrusit.* Studuit homo vafer, obtrudendi vocabulo, pulcherrimum factum in invidiam vocare, quam scilicet, Princeps Illustrissime, facile contemnis, quòd auctoritati Vicarii CHRISTI, & Nicæni Concilii omnium sanctissimi parère, nihil habeat quod erubescendum videatur. Post hæc verò cum animadverteres cursum religionis Catholicæ duabus potissimum rebus retardari, multitudine prava docentium, qui superioribus temporibus omnia ferme suggesta involarant, & inopiâ eruditorum sacerdotum, qui veritatem adversus mendacia tuerentur, utrique medicinam adhibere aggressus, lolii satores facessere, & res suas sibi habere iussisti. Diuturnioris aliquantò curæ, & operæ fuit idoneos rei Catholicæ administratos, & doctores formare. Diu enim in hac urbe ne quidem Grammaticæ ludi satis ad rem Ecclesiæ erant comparati, donec Salentinus Colonienfis Elector, qui hanc Ecclesiam simul administrabat, annuis vectigalibus auctis, studia litterarum nonnihil erigeret. Extiterunt deinde illo decedente, ea tempora, ut Reverendum, & Nobile Cathedralium Canonorum Collegium in litteris, quibus anno MDLXXX. Kalendis Junii longiorem operam Patrum Societatis JESU expetit, confirmet raros posse reperiri, quorum satis constans, & certa sit de divinis rebus sententia, cum quilibet fere, quod commodum sit, credat. Quæ res

In Chronico

Saxonia

anno 1585.

quo-

quoque eosdem sapientissimos Ecclesiæ nostræ proceres impulit, ut ludi administrationem omnem Societati JESU postea committerent. Sed tibi nimirum jam tum, Princeps Sapientissime, videbatur, nisi conditâ Academiâ, nunquam Ecclesiam in his terris eam doctorum hominum, quæ fatis sit ad frangendos adversariorum impetus, facultatem habituram. Neque enim defuerunt viri graves, è quibus non nemo etiamnum superest, qui te audierunt, cum diceres ipsis principatûs exordiis te confidere, tantum tibi vitæ atque opum datum iri divinitus, ut publicam artium maximarum officinam ponere in hac urbe liceret. Ea res quamvis id temporis ardua videretur, tamen fuit cui contemplatio magnitudinis animi tui, & spes utilitatis publicæ lachrymas ciceret. Jam enim intelligebas, quod à Divo JOANNE CHRYSOSTOMO disertâ, ut assolet oratione, firmisque rationibus ostenditur, parum esse Christiano doctori, si vulgari quâdam, & mediocri eruditione sit præditus, propterea quod incertum sit, quibus potissimum armis humani generis incautos sit aggressurus. Facit enim ille quod ii, qui urbem aliquam circumfident, ut eâ parte præcipuè faciat impressionem, quâ paucioribus præfidiis munitam esse viderit. Itaque si parochus quis Ecclesiam regendam susceperit, qui, ut ceterorum non sit rudis, minùs sit Græcè, vel Hebraicè doctus, confestim extimulat, qui voces in sacris litteris, aliter ac veritas habet, accipiendas esse contendat: Si dialectices est ignarus, exfuscat, qui argutis eum conclusiunculis impediât: Si historiæ veteris, & Ecclesiasticæ est imperitus, qui fictas fabulas, & contortas, ac difficiles temporum rationes objiciat. Denique quacumque in arte fuerit minùs versatus, in ea si adversario latus præbuisse videbitur, quamvis ceteroqui sit excellenti, reconditâque doctrinâ, tamen causam dederit imperitis suspicandi, ideò quippiam in Catholica doctrina verum non esse, quod à veritatis doctore, non quicquid contrâ dici potest, diluatur. Id si iis usu venire potest, qui sublimioribus disciplinis exculsi, minorum sunt

*Lib. 4. de
Sacerdot.*

funt expertes, quid illis fiet, qui inferioribus leviter tincti, nullam partem graviorum attigerunt? Magnâ igitur ratione, Princeps Illustrissime, instituisti, cùm provinciam accepisses refertam oppugnatoribus Catholicæ religionis, vacuam propè iis qui pro dignitate ejus scita, ac decreta explicare possent; successori optimè eruditis hominibus septam & vallatam relinquere, qui illam omni doctrinæ genere, adversus quodlibet hostium genus propugnare, & tueri didicissent.

C A P U T I V.

Illustrissimum Principem fundanda Academia paci, & tranquillitati publicæ consultum irisse.

QUibus rebus perfecisti ut & Episcopi, cujus est sibi creditos homines erudire, & Principis, qui non sine causa gladium portat, præclarè muneribus perfunctus esse viderere. Tunc enim minus molestum est timore pœnarum ad veritatem amplectendam cogi, cùm non defuerint, qui eam veritatem esse, quæ ostenditur; errorem verò qui abjici jubetur, liquidò docere possint. Itaque ubi & mens doctrinâ imbuitur, & voluntas potestate compellitur, pro-na est obedientia. Obedientiam consequitur pax illa, de qua alicubi Augustinus, cùm disputaret contra Gaudentium, qui nolbat Hæreticos, & Schismaticos Imperatoribus pœnas dare: *Regibus (inquit) ea quæ secundum Deum sunt religioso timore jubentibus quisquis obtemperat, timore incipiens, & dilectione proficiens, à Domino accepit pacem, non sicut pacem dat seculum. quoniam seculum dat pacem propter temporalem utilitatem: Dominus autem propter æternam salutem.* Verùm, ut alibi docet idem sanctissimus Antistes: *Utitur etiam cælestis civitas in hac sua peregrinatione pace terrenâ.* Cujus civitatis procuratio cùm Christiano Principi, præsertim Ecclesiastico, sit commissâ, & ipse humanarum voluntatum compositionem, quantum salvâ pietate ac

Lib. 3. contra Gaudentium circa finem.

Lib. 19. de civit. Dei c. 17.

Ibidem.

reli-

religione conceditur, tuetur atque appetit, eamque terrenam pacem refert ad caelestem pacem: quæ verè ita pax est, ut rationalis duntaxat creature sola pax habenda, atque dicenda sit, ordinatissima scilicet & concordissima societas fruendi Deo, & invicem in Deo. Igitur, ut equidem Augustini orationem audio, Christiano Principi præcipuè propositum esse oportet, ut omnibus, quibus imperat, cum DEO atque inter se conveniat. Deinde hujus gratiâ, in iis quoque quæ ad hanc vitam degendam pertinent, pax est Reip. concilianda, atque tranquillitas. Hæc igitur, Princeps Illustrissime, cum tui officii esse duces, quantum animo laboraris, ut omnis tui imperii regio otio ac securitate frueretur, nemo est in ea rerum omnium tam rudis, ac peregrinus qui ignoret. Quantis enim curis, atque impensis egisti, ne ardente finitimis terris civili bello, idem populos tuos afflaret incendium? quàm sedulò semper honestam cum vicinis Principibus adversus prædonum vim, ac rabiem, societatem coire studuisti? quoties eorum ingentes copias, ne miserorum fortunas diripi, & corpora vexari patreris, pacto cum iis pretio, à finibus tuis arcuisti? quoties jam ingressos, & velut in hostili populantes omnia, atque vastantes, immisis copiis tuis cecidisti? quanto metu provinciam universam eo die liberaisti, cum tuis auspiciis, tuorum militum virtute, volitantia in conspectu hujus Urbis prædonum agmina, ad Benhusium vicum justis ulrus es armis? Quid? cum ad novam-Becam oppidum, equestres copiarum, ejus oppidi exitium, & vastitatem anhelantes, à tuis hominibus devictæ, hibernas nives suo sanguine cruentarunt? Quid ego ceteram tuam in omnes publicæ quietis perturbatores, auctoresque injuriarum justissimam severitatem commemorem? Itaque in ditionis tuæ terras aut tam validâ manu veniant oportet, ut pugnam non pertimescant, aut certè velut quendam prædonum scopulum devitent. Sed imprimis studio tibi semper fuit, ut Paderborna tuæ provinciæ caput, omni civili motu vacaret. Nam cum anno MDCII. mensè Februario gravis senatum inter, & nonnullos.

nullos cives exorta esset discordia, cum senatus à civibus Reip. male gestæ accerferetur: cives quòd senatum in curia vi quasi in custodia tenuissent, indignisque modis affecissent, insimularentur, operam dedisti, ut omni vi, ac tumultu semoto, jure experiri mallent. Itaque VI. Kalend. Quinct. ejusdem anni de tuo consilio viros cum natalibus, tum juris scientiâ præstantes dedisti, qui causam universam cognoscerent. Interea verò cum contestatâ jam lite is annus esset in exitu, novorumque comitiorum tempus appeteret, ac senatus quidem se in officio fore profiteretur, cives autem illi, duce, atque signifero Liborio Wichardo, homine ad res novas moliendas acri, atque versuto, neque ab armis discederent, neque ullum senatus infectandi finem facerent, sapienter vetuisti, ne quorum nomina ex utraque parte delata essent, eorum in comitiis ulla ratio haberetur. Ibi verò incertum fuit plusne tuis consiliis ad pacandam, an illi furore ad perturbandam rempubl. incumberent. Ubi enim dies comitiorum ineunte anno MDCIII. adfuit, ac de more in curiam viginti-quatuor viri, penes quos jus erat renunciandi senatus, convenerunt, advolat cum armata suarum partium multitudine Liborius, atque intentato, iis qui confederant, terrore, neminem, nisi ex suo suorumque voluntate, in senatum allegi finit, & cui quemque magistratum mandari oporteat, ipse nominatim edicit. Verùm non diu Liboriani hujus quoque, quem pro sua libidine creaverant, senatus injuriis temperarunt. Necdum enim eo mense elapso XVII. Kalend. Februarias is ipse senatus, supplici dato libello, graviter de iis est questus. Sed non defuit ei, qui illos contra morem, & instituta majorum eligendos curarat, quemadmodum eâdem miseros importunitate frangeret ac domaret. Ut enim sibi jam pridem homines factiosos, audaces, egenos, ex ultima plebe devinxerat, omni artificio allaborabat, ut hos omnibus in rebus dicto audientes haberet. Illi simul atque signum datum erat, cum telis veniebant in curiam: illi quæcumque ipse vel-

let assensu suo, & inconditâ vociferatione comprobabant illi, si quis contrâ hiscere esset ausus, ad suum scilicet Catilinam deferebant, quos ille contumeliis, minis, atque interdum colaphis, & adaçto cultro vel secum facere, vel certè obmutescere cogebat. Ita deterrimum quemque sponte, qui plus aliquanto videbant, metu ad suas partes adjunxerat. Adhæc, ut omnia, vel invito senatu, pro arbitrio gereret, novum vigintiquinquevirum consilium, è suo illo grege, contra civitatis leges & jura creaverat, quorum operâ assequeretur, ut quæcumque ipsi placuissent, populus vellet juberetur. Neque deerat homini, quamvis litterarum ignaro, popularis facundia, quâ in concionibus, quas frequenter ad suos habebat, utebatur, ut eum sui de cœlo delapsum hominem quandoque, ne ipso quidem dissentiente, clamarent. Hunc perturbatum civitatis tuæ statum, Princeps, cum diutius ferre non posses, optaresque cives tuos, qui postremorum hominum dominatu premebantur, in libertatem vindicare, principiò VI. Kalendas Jun. ejusdem anni MDCIII. Senatum ac populum jussisti illos vigintiquinqueviros, quos contra leges, & vetera pacta, ad alendum improborum civium furorem, crearant, omni illâ potestate privare. At illi scilicet annitentibus Liborianis, non potestatem eis ademerunt, sed nomen duntaxat commutarunt, ut qui antea vigintiquinqueviri, iidem postea Delecti è populo dicerentur. Quid erat sui Principis auctoritatem ludos facere, si id non erat? Neque tamen, ut eras accenso infelices adjuvandi studio, spem curamque abjecisti. Animadverteras è classibus in quas tota civitas est tributa, nonnullam integram esse totius hujus perduellionis, & ex aliquot aliis complures, quos duntaxat cæterorum metus mutos effecerat. Spem igitur eras ingressus, hos, quibus aliquid reliquum erat sanæ mentis, ad divellendos sese, atque abrumpendos penitus ab omni facinorosorum societate posse impelli, si modò scorsim singulas classes alloqui, & sui officii admonere licuisset. Atque edixeras quidem, ut pridie idus

De-

Decembres ejusdem anni classes omnes civium, urbe egressæ suo quælibet certo loco mandata sui Principis acciperent. Senferunt Liboriani quid ageretur, & disseminato rumore evocatos à Principe adversus cives, ex ea provinciæ parte, quæ trans montes dicitur, homines armatos, qui civibus audiendo Principis mandato occupatis, urbem invaderent, non modò effecerunt ne quisquam prodiret, sed etiam ministro, quem ad eos allegaras, præcisè negarunt, se, qui in eadem caussa essent, posse disjungi. Quæ quidem à Liborianis, notis illis clamoribus jactabantur, cæteris interea, ut solebant, timore conticentibus. Addebantur in te, Princeps illustrissime, dicta acerba, & minæ: ac ne cui civium liceret ad arcem tuam commeare, quatuor ipsos dies portæ omnes civitatis clausæ, & custodiis septæ tenebantur. His cognitis, cùm inter omnes constaret horum omnium malorum opificem, atque architectum esse Liborium, ratus eò abstracto cæteros ad frugem posse corrigi, missis ad cœnobium Abdinckhoffense gravissimis è tuo consilio viris, eò accito cùm veteri, tum novo senatu, illum vel noxæ dedi, vel dum in judicio objecta sibi crimina dilueret, ab ipsis haberi in custodia jussisti. Senatus cùm in tam æquis postulatis Principi reluctari non posset, essetque ipse à Liboriana factione creatus consul non obscure homini iratior, tamen arctiorem custodiam, & vincula deprecari, censuerunt satis fore si in curia tantisper attineretur. Vocatus ille in curiam primùm tergiversari, deinde cùm iterarentur mandata, aperto capite illudere, & minas de more jacere. ad extremum cùm senatus, ut saltem in speciem mandata, quæ acceperat, exhaustis videretur, missis apparitoribus hominem ut imperata faceret, vellet cogere; ille cùm domum suam armatis hominibus cinxisset, ac præter minora tela etiam ex ipsis urbis mœnibus advecta aliquot minora curulia tormenta, pro fenestris suis collocasset, non dubitavit in ministros Reipubl. explodere. Sed hoc quamvis indignum facinus inusitatâ quâdam audaciâ, atque impudentiâ haud multò post

cumulavit. Habebatur fortè senatus, cùm Liborius cum frequenti suorum manu, quorum singuli telis erant accincti sub pallio, in medium confessum venit. Præfatus, liquere sibi jam illud esse, quando consociari totius animos civitatis, & coalescere oporteat, orat senatum ut jam tandem aliquando decernat, velit necne suis, ac suorum consiliis parère. Cùm senatus cunctaretur, Liborius cum suis procumbit in genua, ac suos quidem jubet tertium orationem dominicam pronunciare, senatum verò interea statuere, quid sibi faciendum putet. Et jam belli isti precatores, reductis palliis, tela ostentabant, quibus, nisi mos eis esset gestus, in senatorum cæde bacchari certum erat. Quid quæris? Senatus tam præsentis periculo perterrefactus obsignatis tabulis confirmat, se in omnibus, quæ ad Liborium, ejusque partes pertinerent, cum ipso esse facturos. Has tabulas cùm accepisset Liborius reverenter exosculatus, gratias actis, ac decem taleris in vinum senatui, nomine populi donatis, ita discessit ut qui præclarè sibi rem gestissem videretur. Ex eo tempore in pejus omnia ruere cœperunt, eoque res evasit, ut Januario anni MDCIV. senatu ex Liborianis creato, ipse Liborius consul renunciaretur. Quid in eo consulatu ab improbis hominibus, Princeps Illustrissime, non pertulisti? Antiquissima pacta, Principumque constitutiones violatæ: ademptum tibi per summam injuriam supremum in urbe rerum criminalium arbitrium: cives, qui aliquid contra consulis audaciam mutire essent ausi, inusitatis suppliciiis vexati: interdictum severè omnibus ne ad te appellare, aut confugere auderent: conducti novi tribuni, signiferi, alique rei bellicæ administri: tormenta pro mœnibus posita, ut, quod dicere solebat Liborius, tibi Principi suo, vel ad mensam accumbenti negotium facefferent. Quid quòd non erubuit primariæ Ecclesiæ nobilissimo Canonorum Collegio denunciare, ut alium sibi Antistitem providerent. Nonne eosdem Canonicos, cæterosque omnes Ecclesiasticos, ac religiosos homines, etiam cùm nihil urbi impenderet adversi,

publico edicto ad tympani sonitum, propositâ fortunarum, ac vitæ jacturâ, arma sumere, & in excubiis militari more agitare compulit? Nonne eosdem omnes, atque ad eò tuos quoque, Princeps Illustrissime, consiliarios, & qui Reip: causâ ad provincialem conventum cum mandatis mittebantur, ipsum quoque totius provinciæ quæstorem, pedem ex urbe efferre suo injussu vetuit? Ac sperabas quidem ordinum totius provinciæ auctoritatem, qui v. Non. Mart. in conventu Dringeburgensi adfuerant, aliquod apud cos pondus habituram, qui per idoneos homines, Paderbornenses etiam atque etiam admonuerant, viderent, ne quod eorum gratiâ tota provincia detrimentum caperet. At illi parum ab eis pacati retulerunt, neque obscure cognoverunt deliberatum illis esse, & protectorem sibi asciscere, & cætera quoque hujus provinciæ oppida, si fieri posset, in societatem perduellionis attrahere. Interea ipsis auctoribus rumor incessit, fore ut urbs obsidione premeretur, quem eo consilio ferebant, ut Ecclesiasticos in urbe retinerent. itaque circa idem tempus, non est veritus Liborius primariæ, & Cathedralis Ecclesiæ Canonicis minari, si urbe excessissent, nullam maximi templi partem integram esse mansuram. Nimirum jam omnia in urbe poterat, cujus crudelitatem multi jam Ecclesiastici, multi cives ut vitarent, ex urbe eduxerant. cæteri in perpetua formidine versabantur. Etenim cum ipse clandestinis habendis cœtibus omnia fermè perfecisset, tamen assecutus summum inter cives imperium, ad eò non ferebat eos coire, ut nullus paullò melior civis alium convenire posset, quin si ad Liborium à suæ factionis hominibus; quos in hæc talia perquam intentos habebat, ejus nomen esset delatum; compedes, gravesque pœnas pertimesceret. Circa idem tempus vulgato jam illo, de quo dixi, rumore; quatuor-viri delecti, qui arma & præsidia Liborianæ dominationis curarent, unusque ex iis missus, qui pecuniam, copiasque contraheret. Hæc circa Pascha anni MDCIV. gerebantur, quò tempore propè jam sepulta erat, Princeps

Illu-

Ep. 50.

Illustrissime, tuæ salutis civitatis, nisi eam admirabili tuâ providentiâ, ac celeritate excitasses. Quam ad rem adjumento inprimis fuit ille cum regii sanguinis splendore, tum bellicæ virtutis gloriâ Illustrissimus Joannes Frisiæ Orientalis, & Ritbergæ Comes, Esenæ, Stedesdorpi, & Guitmundæ Dominus, in quem verè cadit illud S. Augustini de Bonifacio Comite, cum de virtute militari servire fidei, quam habet in CHRISTO. Tametsi enim tota hæc, quam adhuc descripsimus, seditio, non religionis causâ præcipuè erat exorta, quia tamen ejus auctores omnes Catholicam religionem execrabantur, jamque decreverant, nullum præterea Catholicum in senatum legi oportere, certum est eos suis illis, quæ commemoravimus, sceleribus eò intendisse, ut si res procederet, Catholica Religio his locis funditus interiret. Hoc cum vir sapientissimus intelligeret, faciliè colligendarum copiarum, & seditionis opprimendæ provinciam suscepit. Itaque tametsi febris laboraret, quia tamen omnis mora perniciem potuisset afferre, silentio noctis profectus, ix. Kalend. Maii appositâ suis ipsè manibus pulverariâ machinâ, nisus est, intimam urbis portam disturbare (nam duas jam & pensiles crates nullo negotio dejecerat); sed cum ejus impetu effractis tantum aliquot asseribus, non esset aditus patefactus, excitique Liboriani, aliquot è militari turba, de mœnibus glandibus plumbeis trajecissent, ingenti animi constantiâ Comes, cum jam febris accessione conflictaretur, contempto manifesto vitæ periculo, suos à fuga retraxit. Hæc ejus constantiâ erecti bonorum civium animi, qui ad id loci Liborii oppressi dominatu tacuerant, ac divisâ in factiones civitate, induciæ tandem, & commeatus ad te illustrissimum Principem est postulatus. Interea majora tormenta advehi jussâ, & ad acriorem obsidionem apparatus fieri, cujus metu ad extremum vi. Kalend. Maii Urbs, nullius effuso civis sanguine, est dedita, ipscque perduellionis auctor, à civibus hominis immanitatem detestantibus, Victori traditus. Non possum hoc loco committere quin

quin impudentia quorundam mendacia commemorem, quorum gratiâ hæc ipsa, ex actis publicis, paullò pluribus sum persecutus. Etenim cùm is, de quo adhuc locuti sumus, Liborius Wichardus in carcere vinculus teneretur, ac Lutheriani Prædicantes, qui templum forense S. Pancratii antea tenuerant, fugâ essent elapsi, ipsius rogatu quidam Cathedralis Ecclesiæ Vicarius, & è Societate JESU P. Fridericus Wachtendunckius hominem adiit. Hujus colloquiis permotus, tandem ad Catholicam Ecclesiam se contulit, Catholico ritu sua peccata confessus, & sacrâ Eucharistiâ munitus est, ac non modò pro tribunali, cùm jam latâ sententiâ damnatus esset, verùm etiam cùm jam inibi esset, ut ultimum supplicium lueret, Catholicam fidem quam esset amplexus, usque ad ultimum spiritum retinere velle professus est. Hâc ejus vulgatâ conversione irritati Prædicantes, eam apud rude vulgus incredibilibus mendaciis obscurare conati sunt. Edidit enim contra P. Friderici de hac re commentarium quædam nugamenta, Joannes Nigrinus, ad D. Thomæ Sufati Prædicans, quibus pro vestibulo apposuit Philippi Nicolai præfationem. Eâ præfatione ex Gangulphi Hergundi, ut ait, libris quatuor de rebus Paderbornensibus hæc narrantur, ex quibus quàm sit hoc hominum genus ingeniosum ad comminiscenda mendacia quivis intelligat. Primò igitur v. Kalend. Maii narrat detruso in carcerem, ac de pede suspenso, papillas abscisas, ac fervens oleum vulneribus, naribus verò liquoris, è fæcium halitu, ardore ignis expressi, quem Germani vinum ardens, sive adustum, Itali aquam vitæ appellant, tres ampullas infusas. Atqui ex actis publicis certum est, Liborium consuetas quoque quæstiones deprecatum, omnia crimina fassum esse. Deinde refert Prædicans, Pridie Kalendas Maii, cùm se Liborius in judicio, magno animo defenderet, abs te, Princeps Illustrissime, per duos ministros jussum esse sine judicio, aut sententia e vestigiò foras ad supplicium rapi. Atqui constat Liborium viâ & ordine, uti jura Cæsarea præcipiunt, interrogatum,

gatum, auditum, omnia palàm fassum, ac denique damnatum, supplicem factum, ut humari posset. Id quod plurimorum, qui iudicio interfuerunt, testimoniis compertum est, sicut & illud quod de professione Catholicæ fidei antea narravimus. Atqui Prædicans facit eum, cùm duceretur, atque à duobus Jesuitis sollicitaretur, respondentem, non sentire se cum eis, fidem se habere, quam nemo sit erepturus. Addit illud quoque, Liborium cùm sibi ultrò ad supplicium vestes detraxisset, ad te, Princeps Illustrissime, conversum, sic locutum esse: Ades dum Episcopo THEODORE, & pota largiter sanguinem meum, quem tamdiu sitisti. Nimirum Lutherianum magis hæc oratio decebat, quam salutatio Angelica, quam qui supplicio interfuerunt piè pronunciatam à Liborio, magno consensu testantur, atque etiam ad implorationem DEI matris adjunctum: Sancti Angeli, & omnes electi DEI orate pro me. Sed Prædicantibus majus flagitium est precari Sanctos, quàm calumniari Principes. Queritur postremò Prædicans de mortuo hæc vulgari, qui de se nihil testari possit. At testari possunt tot viri honestissimi qui interfuerunt, & postremas morientis voces acceperunt. Scilicet unum hoc istis hominibus curæ est, ut rudem populum quibuscumque artibus sibi devinctum teneant: quid prudentes sentiant, nec flocci faciunt. qui facilè intelligunt, eis, qui audeant mentiri populo, hominem palàm, audiente populo salutationem Angelicam pronunciantem, maledixisse suo Principi; eisdem non deesse artes, quibus infelici plebeculæ persuadeant sacras litteras aliquid dicere, quod Spiritui Sancto nunquam in mentem venerit. Certè id unum suo illo libro egit Nigrinus, neque tamen eo contentus, cùm metueret, ne parum esset in Bibliis præsidii, opem quoque à famosis libellis accersit. Prædicantibus enim pluris est Pasquillus, quàm S. Jacobus Apostolus. Itaque si quid è S. Jacobo eis objicias, in promptu est illud Lutherianum: Non est in canone: sin autem è famoso libello mentiaris Henricum Jesuitam Antverpiæ MDCI. XII. Aprilis publicè exustum,

stum, nefandi flagitii pœnas dedisse, id nimirum perinde atque Euangelium credi oportet, tametsi Senatus Antverpiensis obsignatis, & palam editis litteris, adeoque tota civitas testetur, nullum unquam Jesuitam Antverpiæ reum actum esse, nullum supplicium luisse. Sed quid ego hujus diei candorem atque lætitiâ Nigrini mentione infusco? Ad te redeo, Princeps Illustrissime, quem dicere institueram, condendâ Academiâ, paci & tranquillitati publicæ confuuisse. Docuerant enim te civiles hæ turbæ, eos qui rebus novis studeant, hominibus ferè rerum omnium ignaris uti, quod ii ferè impetu quodam animi, & furore ad deteriora rapiantur. Qui verò docti sunt, præterquam quòd liquidius res omnes intelligant, longèque quid ex quaque oriri possit incommodi prospiciant, tum verò certissimum est, quod ab Agellio scriptum est, qui bonas artes sinceriter cupiunt, appetuntque, eos esse vel maximè humanissimos. Itaque Liborius noster hominum legendi, scribendi rudium operâ plurimum utebatur, quem compertum est palàm in suis illis coetibus concionantem, veteres quasdam litteras, quas nescio quid ad dignitatem, & libertatem civitatis pertinere diceret, palàm plebi recitasse, ac subinde gratulatum esse, ea tempora obtigisse huic urbi, ut non minùs litterarum imperiti, ac Doctores intelligerent. Tum verò nominatim quempiam percunctabatur omnium abjectissimum, ecquid hæc intelligeret? cui ille, tametsi postea apud alios, si seorsim interrogaretur, se nihil intellexisse fateretur, tamen in illo conventu annuebat. Ità homines ignaros assuefaciebat, ut quicquid ipse protulisset, licet cujusmodi esset ignorarent, tamen continuo suâ acclamatione comprobarent. Qui verò erant eruditi, quia numero vincebantur, ne alios sui erroris admoneant, vulgaris furoris formido retardabat. Quare, si unquam aliàs, eo tempore cognitum est, ex usu esse Reip. ut abundet hominibus doctis, atque intelligentibus, ut infcia plebs eorum & doctrinâ informetur, ne erret, & multitudine reprimatur, ne insaniat. Faciunt verò ad id plurimum ea gymnasia

*Not. Att.
lib. 13. c. 15.*

fia quæ intelligendi vim, ac prudentiam plurimum exacuunt, atque adolescentum animos quàm longissimè à temerario & furioso vivendi more, ad rationis leges & instituta traducunt. Deinde quæ cum honestissimis litteris, veræ religionis, & sanctimonix curam, quàm arctissime copulant. Ubi enim sunt de religione lites, atque dissidia, diuturna pax esse non potest. Ac ne quidem ubi falsa aliqua disciplina, verâ religione abjectâ, sola retinetur. Proprium enim est falsæ doctrinæ, ut constare sibi non possit, neque leviores solent esse errorum inter se, quàm cum veritate conflictus. Qua igitur in urbe omnes idem inter se, & cum iis, qui toto orbe, omnibus ætatibus pietate floruerunt, de divinis rebus sentiunt, habetque magnam eruditorum hominum facultatem, eam certum est præstantibus conservandæ publicæ quietis, & colendæ concordix adjumentis abundare. Iccircò Liborius noster, quo tempore maximè perturbandæ atque pervertendæ civitati erat intentus, severo edicto vetuit, ne quis adolescens, qui ad Collegium Societatis JESU, discendi causâ, itaret, cujusquam civis hospitio uteretur, neve cives eò liberos suos mitterent. qui contra fecisset, is quinquaginta taleris multaretur. Nimirum ingens erat inter illa quæ rudi plebeculæ, in seditiosis illis conventibus venditabat, & hæc quæ in Catholicis, & bene institutis gymnasiis juventuti præcipiuntur intervallum. Ibi enim popularis licentia, effrenata peccandi impunitas, & rerum omnium perturbatio quærebat. Hic DEI timor: magistratuum veneratio, atque observantia: modestia, & pacis amor, teneris mentibus inferitur. Sed non providebat infelix, quòd adolescentes ipsius minis, atque edictionibus prohibiti, in scholis à magistris non didicissent, id è tristi ejus exitu, & justissimo supplicio esse cognituros. Quando enim liquidius demonstrata est furiosarum ejus concionum vanitas, quàm cum stans ad infamem columnam, omnia sui consulatus probra objectantibus, os præbebat: cum clausi mœnibus, & sine sua tessera portis egredi vetiti Ecclesiastici: cum excruciatu

hiber-

hiberno cœlo, gravissimo gelu cives: cùm mulier quæ uterum ferebat, in publico, ubi ad ludibrium vulgi erat exposita, abortire coacta jactabatur? Quid? ipsum ejus supplicium nonne conjunctum fuit cum evidenti testificatione divinæ de his rebus voluntatis? Etenim Liborius, qui, ut demonstravi, Prætore, quem à Principe creari mos est, excluso, summam sibi in puniendis delictis potestatem arrogabat, VII. Kalend. Martii anni MDCIV. inopem civem Paderbornensem Jodocum Dulmanium, miserrimè, & obscœnissimè tortum, præcipiti sententiâ, de infelici ligno, quod nuper ipse posuerat, suspendit. Altero post mense, pridie Kalend. Maii, cùm Liborius meritas pœnas daret, hîc ipse suspensiosus, manare palam ubertim ex ore, naribus, manibus, pedibus, oculis recentem sanguinem, ipsum sesquidiem, clarè à tota multitudine est visus. Accessit quoque ad spectaculum Illustris Frisæ & Ridbergæ Comes, tantæ rei gravissimus testis, tuque ipse, Princeps Illustrissime, adhibito tabellione, & idoneis testibus, rem publicis tabulis mandari jussisti. Quæ res documento sit omnibus, ne adversus magistratus legitimos, & Principes temerariam plebem commoveant: ne alieni sanguinis sint appetentes: ut suo dolori, & insolenti vindictæ cupiditati frenos injiciant: ut homines se meminerint, inter homines versari. Sed nimirum, Princeps Sapientissime, grave tibi & luctuosum visum est, hoc, è tam tristibus, & cruentis exemplis, tardum nimis discendi genus. Mavis jam indè à prima pueritia sic informari cives tuos, ut DEO, Rationi, Magistratibus, Legibus, Parentibus morigerari, comprimere appetitiones, domare iracundiam, omnibus se virtutibus & bonis artibus ad Reip. salutem, commoditatemque exornare consuecant.

CAPUT V.

Illustrissimum Principem, in Academia instituenda, Ecclesiasticorum, & Religiosorum hominum commodum & dignitatem spectasse.

*Orat. ad
150. episcop.*

PRæcipuum verò tibi, Princeps Illustrissime, studium semper fuit, ne ea pars gregis CHRISTI, quæ eximiam quandam vitæ sanctimoniam profiteretur, nullis, quæ quidem cum suo more & instituto congruerent, commodis, vel ornamentis careret. Quoniam verò omnes Ecclesiastici ordinis viri, in eo præcipuam quandam sunt gloriam adepti divinitus, quòd divinam illam mensam, in qua Agnus DEI qui tollit peccata mundi, situs est, circumstant, atque, ut alicubi loquitur D. Gregorius Nazianzenus, *appropinquant ad appropinquantem DEUM*, propterea magnis largitionibus, & impensis eos ad dignitatem tanti sacramenti complectendam animo, & dignâ pietate colendam excitare studuisti. Itaque constituto annuo vectigali imprimis lauto & magnifico, solennem ejus pompam, quæ post Pentecosten quotannis instituitur, celebriorem augustioremque reddidisti. Neque eo contentus, nullum prætermisisti in tota tua diœcesi cœnobium, quod non perpetuis vectigalibus auxeris, eo pacto, ut quoniam à plerisque hâc tempestate non, quanti par est, fieret illa victima sancta, quâ deletum est chirographum, quod erat contrarium nobis, ipsis curæ esset certis eam, statisque honoribus prosequi. Nullus porrò honor videtur tantum Sacramentum perinde decere, atque ipsorum Ecclesiasticorum, qui ejus administrationi sunt consecrati, morum integritas, atque scientia. Si enim rectè & ordine fit in Ecclesia, quòd sine lumine nunquam Eucharistia deferatur, ut nempe profiteamur in ea verè esse præsentem eum, qui à sapiente dicitur, *candor lucis æternæ*, ut ait Honorius III. quantò magis elabo-

ran-

*Sapient. 7.
v. 26.
Cant. Sanè
eum etiam de
cl. b. Nijf.*

randum est, ne qui eam conficiunt, aut certè conficientibus ministrant, Sapientiâ, de qua ibi est sermo, vacent? Nam, ut ibidem legimus, *Neminem diligit DEUS, nisi cum qui cum Sapiëntia inhabitat. Est enim pretiosior sole.* Qui locus aliquantò est in Græco illustrior, ubi legimus τὸν σοφία συνικθύνει, id est, qui cum sapientia, velut conjuge, habitat. Licet autem nemo justus, quamvis litterarum rudis, sapientiæ sit expers, docet tamen Apostolus, quis sit ille, qui ardentiore quodam amore diligit Sapiëntiam. nempe: *Qui sine uxore est, sollicitus est, quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo.* Quantum enim cæteri otii in obsequio feminæ, in educatione liberorum, in procuratione rei familiaris consumunt, tantum ei suppeditat ad serviendum præcepto Apostoli: *Attende tibi ipsi, & doctrina.* Quemadmodum enim lumen & in se purum quiddam atque præclarum est, & naturâ suâ factum ad alia quoque illustranda: ita hominem Ecclesiasticum, quem CHRISTUS Dominus *lucem mundi* non dubitavit appellare, decet non modo omni erroris, aut flagitii notâ carere, sed etiam vitæ innocentis exemplis, & præstantis scientiæ luce cæteris omnibus viam ad Sapiëntiam ostendere. Igitur qui sic comparatus est, is demum est, qui sapientiam sole longè clariorem, quasi quibusdam sempiternis nuptiis desponsam, atque devinctam habet. Ejusmodi si omnes essent, qui altaria Christianæ Ecclesiæ circumstant, ejusque opibus aluntur, quis superiorum temporum felicitatem desideraret? Quid enim tot homines tenebrarum, & errorum non discuterent, si cum æternæ sapientiæ luce perinde atque sponsa essent copulati? quis talibus ducibus non omni celeritate ad veritatis arcem convolaret? quis tam abhorrens ab omni studio virtutis, qui non se ipse retexeret? Talium hominum copiam ut haberent majores nostri, sedulò curabant, ut qui ad tam excellens degendæ vitæ genus à DEO vocarentur, ii omnibus, quæ cum eo non discreparent, liberalibus artibus expolirentur. Audi enim, Princeps Illustrissime, quid præcipiat Concilium Aquisgranense, sub Ludovico Pio Cæsare,

Ibid.
Verf. 28.

1 Cor. c. 7.
v. 32.

1 Tim. 4.

Matth. 5.

re,

Gobelinus
atq. 6.
cap. 64.

Lib. 1. de
morib. Ecc.

re, in quo Canonicis vivendi regula è sanctorum Patrum monumentis est proposita, quæ regula cum in aliis Ecclesiis Germaniæ aliquot sæcula, tum in Paderbornensi usque ad Bernardum I V. ejus nominis Antistitem, id est, usque ad annum MCCXXVIII. viguit. In ea igitur cap. CXXIII. sic habetur: *Religiosissimè ordinem canonicum servant, & Pralatis suis, ac Magistris honorem debitum humiliter impendant: ut horis canonicis divinum officium devotissimè expleant: intus forisque non solum habitu, & actu, sed etiam ipso incessu irreprehensibiles existant: ut non otio vacent, non vaniloquio inserviant, non detractionibus, & ceteris vitiorum illecebris incumbant, sed potius aut orationi, aut lectioni, aut quibuslibet Ecclesiæ, aut certè propriis utilitatibus vacent, aut etiam doctrinis sanis, & diversarum artium erudiantur disciplinis, ita videlicet, ut nullus in congregatione inutilis aut otiosus existens, stipendia Ecclesiæ inofficiose accipiat: ut quotidie ad collationem veniant, ubi & hanc institutionem, & aliarum scripturarum sanctarum lectiones perlegant. De cœnobiis verò, quis ignorat ea fuisse, quod de Corbeia nostra nominatim legimus, diversoria, & habitacula doctorum, & piorum virorum? qui, ut loquitur D. Augustinus, contemptis ac desertis mundi hujus illecebris, in communem vitam castissimam, sanctissimamque congregati, simul aetatem agebant, viventes in orationibus, in lectionibus, in disputationibus: nullâ superbiâ tumidi, nullâ pervicaciâ turbulenti, nullâ invidentiâ lividi; sed modesti, verecundi, pacati concordissimam vitam, & intentissimam in DEUM, gratissimum ipsi munus offerebant, à quo ista posse meruerant. At nostrâ tempestate, postquam Ecclesiasticorum hominum ad alia traductis animis, illæ laudabiles Pictatis & Doctrinæ exercitationes obsoleverunt, nihil est quod miremur, tantam vitiorum colluviem in Ecclesia DEI extitisse. Ubi nunc veteres illi Religionis vindices, & fatores? ubi sacri oratores? Ubi experientes animorum medici? Ubi divinarum litterarum periti? Ubi illi cælesti quâdam caritate præditi Antistites? Sed quid hæc sublimiora commemoro? quis non totum se fluxis commodis? quis non nefariis volu-*

voluptatibus dedit? Quid causæ esse existimamus? num eam, quam imperitè & stultè blaterant non minus perfectæ sanctitatis, quàm salutaris doctrinæ adversarii Prædicantes? Clamant illi observari non posse cælibatum: plus imponi Ecclesiasticis viris, quàm eorum humeri ferre possint. Non est ea profectò, non est. Si enim D. Augustini temporibus, quando, ut ipse narrat, plerumque ad continentinæ clericorum sarcinam subeundam capiebantur inviti, eam susceptam usque ad debitum finem, Domino adjuvante, perducebant; cur desperent, qui sponte hoc vitæ genus delegerunt, idem sibi proclive fore, si eandem, quam viri illi sancti, viam insistant? Da mihi hominem à prima pueritia pietatis officiis, & eruditione omni excultum, cui dulce sit inhærere contemplationi veritatis, eamque cùm in rerum naturalium scientia, tum in diviniore, & de cælo delapsa, omnibus vestigiis indaget, ac denique eam cognitionem, non ad quæstum auramve popularem, sed ad unius DEI Immortalis inflammandum cùm in suo, tum in ceterorum mortalium pectoribus amorem conferat: nego huic homini otium futurum ad ea cogitanda, sine quibus hi mortalium infelicissimi se vivere posse diffidunt. Jam verò, quoniam aliud mortales in nostrorum temporum moribus intuentur, nimirum supra fidem eis videntur, quæ de majorum nostrorum incredibili sanctitate memorantur. Postquam verò hæc exempla deserunt, religionis quoque ipsius auctoritas, quæ plurimum apud rudes animas illis sustinebatur, in dubium vocari, aut certè non tanti æstimari cœpta est. Idcò vir doctissimus, atque optimè de re Catholica meritus Fredericus Staphylus Osnaburgensis, negat, præter rectam juventutis institutionem, aliam superesse, exortas de religione lites sedandi, viam. Adjungam ejus verba, quòd die natali primæ in Westphalia Academiæ, hominis Westphali, tantâ gloriâ in Academia Ingolstadiensis nostro sæculo versati non meminisse, nefas propemodum esse videatur. Is igitur in epistola, quâ Marci Anachoretæ aureos libellos, è Græco ab se

*Lib. 2. de
adult. con-
jugiis c. 20.*

in Latinum conversos, inscribit, & dedicat Petro Canisio Societatis JESU celebri Theologo, postquam est questus cæteris in artibus non nisi peritorum judicia requiri, in rebus divinis indoctissimum quemque, quod commodum sit, sequi: ad extremum hæc addit. *Unicum fuit olim, & satis efficacax his malis remedium, auctoritas conciliorum: quæ quondam pietate sacerdotum apud omnes sacrosancta habebatur, jam propter peccata nostra labefacta est, bellisque in dies magis vilescit, penèque deletur apud universos. Sola spes ferme est in puerilibus scholis, ut seminarium Ecclesiæ, quod in senibus jam emarcuit, in pueris resuscitetur.* Hoc adèò consilio, Princeps Illustrissime, non modò jam olim pueriles scholas, verùm etiam hanc Academiam tuis opibus condidisti, quam iccirco iis solis disciplinis consecrari voluisti, quæ Canonicis institutis Ecclesiastico homini sunt permixtæ. Notum enim est iis juris civilis, & Medicinæ tractationem interdici. Fuit scilicet tibi curæ ea studia excitare, ad quæ colenda, refrigescente indies cælesti caritate, omnibusque quæstum, & popularem auram spectantibus, pauci sponte appellunt animum.

CAPUT VI.

Propriè dictam Academiam sine Jurisprudentia esse posse.

Verùm, Illustrissime Princeps, hîc ego, quod pace fiat tuâ, cogor nonnullis rerum imperitis respondere, qui cùm audiunt, necdum tradi in Academia tua Jurisprudentiam, opinantur aliquid ei ad Universitatis nomen deesse. Eos ego non meis, sed hominum juris peritorum verbis hunc errorem dedocebo. Igitur Jacobus Middendorpius Westphalus, Theologiæ & Juris scientiâ clarus, libro, quem de Academiis edidit, cùm nomina investigaret, quibus rectè hæc nostra publica gymnasia afficiantur, principiò rectè eis docet Academiæ nomen tribui, ac deinde ingressus sermonem

monem de nomine Universitatis : Recentiorum, inquit, “ quidam Scholas publicas, quòd auctoritate publicâ, sive “ quod idem ferè est, publicè instituuntur, quidam Univer- “ sitates appellare malunt. Non tam quòd omnes liberales ar- “ tes in eis doceantur, (multæ enim ad certarum tantùm disci- “ plinarum professionem eriguntur) sed quia Professoribus & “ Studiosis litterarum collegium, atque universitatem habere “ licet, quod alioqui jure prohibitum est. Petrus item Tolo- “ fas doctissimus Jurisconsultus, libro XVIII. de Rep. cap. VI.

Sunt, inquit, arbitraria Principibus Ecclesiasticis & secularibus ut Vide copiosè Rebuf. de tract. no- min. q. 6. n. 13. & in §. statui- mus 2. ad verbum Universita- tis. de collat. in concord.
loca, in quibus velint scholas privilegiatas constitui, ita & quas ibi velint tradi scientias, sive omnes, sive certas. Quamvis enim omnes habeant commune vinculum, & constituant Encyclopadiam, non tamen sequitur debere in uno eodemque loco simul tractari vel doceri. Possunt enim in diversis disci, & doceri. Neque ideò minus Univer- sitas privilegiata in Gallia, aut alibi dicitur, si modo privilegia concessa sint, quia ibi omnes artes vel studia omnia non tradantur. Sunt enim Scholastici & Doctores qui faciunt universitatem, & non diversitas scientiarum. Possunt adjungi semper scientiarum diversarum professores, jam introductis professionibus, ut iisdem potiuntur privilegiis, quibus jam fundata, non secus quàm nova studia aliis locis cum iisdem privilegiis, quibus jam potiuntur antiquæ Academia. Sunt quippe hæc juris positivi, quæ mutari & augeri vel tolli possunt arbitrio eorum, qui potestatem habent, maximè novâ ortâ justâ causâ. Quemadmodum Theodosius & Valentinianus professoribus artium liberalium privilegiatis, qui in civitate Romana, & Constantinopolitana docebant, addiderunt professores Philosophiæ, & legum doctores, & Clemens V. conciliumve Viennense, aliis addiderunt professores linguarum Arabicæ, Græcæ, & Chaldaicæ. Denique quoties à Pontificibus, & Conciliis Parisiense gymnasium Universitas dicitur? & tamen audi quid de ea narret Bartholomæus Castlanæus in Catalogo Gloriæ mundi: Apud Part. 10. §. 32.
nos, inquit, tenetur pro prima, & principali totius Gallie universitate, quoad Philosophiam, Theologiam, artes, medicinam, & ceteras artes, sed non quoad leges. Quoniam in ea non docentur le-

ges. Quoniam in ea non docentur leges, nec jura civilia, ut est text. in c. super specul. extra de privileg. Quis igitur audeat Paderbornensi Gymnasio propterea Universitatis nomen adimere, quòd ad eundem modum nonnullas Ecclesiasticis personis minus consentaneas disciplinas non tractet? Meliusne illi norunt cui Universitatis, sive Universalis studii nomen tribui possit, quàm Pontifex, & Imperator? Certe Paulus V. Pont. in suo diplomate testatur se hoc Gymnasium Paderbornense in Universitatem studii generalis perpetuò erigere & instituere, vultque eam omnibus privilegiis non solum ad instar aliarum Universitatum, sed pariformiter, ac æquè principaliter in omnibus, & per omnia uti, potiri, & gaudere. Ad idem exemplum Imperator, in gymnasium, & studium Universale erigit, & decernit, ut in ea gradum seu honorem assumentes, gaudeant privilegiis quibuscumque, quibus Universitas Heidelbergensis, Tubingensis, Friburgensis, Ingolstadiensis, ac alia studia privilegiata, ac Doctores, Licentiatii, Magistri, Baccalaurei, & Scholastici istic promoti, aut alià quâ dignitate seu gradu insigniti gaudent, utuntur, fruuntur, & potiuntur. Qui igitur Paderbornæ negant Universitatem propriè dictam esse, ii Jurisperitorum, & summorum Principum inscientiam dum videntur sugillare velle, demonstrant suam.

CAPUT VII.

Illustrissimum Principem, condenda Academia, eximiam suam in Societatem Iesu voluntatem declarasse.

Hanc igitur Universitatem (sic enim ipsis quoque Jurisconsultis approbantibus, appellemus) Ecclesiæ potissimum commodo, & dignitati institutam, Princeps Illustrissime, curæ, atque potestati Societatis JESU committendam, tradendamque judicasti. Sic enim tuo rogatu decernit in suo diplomate Pont. Max. Ipsam Universitatem, ac studium generale sic erectum & institutum, curæ, regimini,

ni, & administrationi dictæ Societatis, & illius Præpositi Generalis, seu ab eo deputandi, qui totius Universitatis Rector existat, præfatâ auctoritate (*Apostolicâ*) etiam perpetuò supponimus, & submittimus. Eodem spectat, quod Cæsar jubet eam gubernari, juxta formulam Dilinganæ, aliarumque Academicarum in constitutionibus ejusdem Societatis comprehensam. Etenim B. Ignatius Societatis JESU Fundator non modò putavit è republ. fore si sui homines unà cum aliis in publicis Academiis versarentur, sed etiam, si ita DEO cordi esset, ut ab aliquo Principe, vel Rep. alicujus Academicæ administratio Societati crederetur, non commisit, ut posterius certas ab eo leges, & instituta desiderarent. Ejusmodi Academicæ sunt non paucæ toto orbe excitatæ, quarum primam fuisse accepimus Gandiensem à Francisco Borgia ejus loci Duce, qui deinde Societati se adjunxit, primis illis ejus incunabilis fundatam. Secuta est Mamertina in Sicilia, à Joanne Vega Prorege, Caroli V. Cæsaris auspiciis condita. Tum Eborensis in Lusitania, fundatore Henrico Cardinali, qui ultimus suæ stirpis Rex postea fuit. In Gallia, ut alias omittam, maximè illustris est Flexiensis, quam Rex Henricus IV. cognomento Magnus, ea in domo, quæ infanti ipsi domicilium fuerat, erexit, ejusque in templo Cor suum condidit. In Germania nostra primus Otho Truchses Cardinalis Augustanus, Dilinganam Academiam ab se fundatam totam Petro Canisio, Societatiq; permisit. Eum secutus est Serenissimus Carolus Austria Archidux, Ferdinandi I. filius, Maximiliani II. frater, qui anno MDLXXXVI. Græcii in Stiria, Academicæ ab se munificè institutæ, ac locupletatæ Societatis homines rectores, & magistros delegit. Quem nuper imitatus est ejus filius Leopoldus Passaviensis, & Argentoratensis Antistes, posito Molleshemii in Alsatia publico Societatis Gymnasio. Horum tantorum Principum exemplo, Princeps Illustrissime, cum hanc Academiam, quæ populis ditionis tuæ æternæ salutis præsidium, & immortale ornamentum esset, meditareris, fecit vetus illa,

4. Parte
const. c. II.
& seq.

totque illustribus promeritis testata in hujus Societatis homines benignitas, & gratia, ut non alios ei præficiendos putares. Nimirum ut flumina à modicis orta principiis, quo longiùs à capite recedunt, hoc majora sumunt incrementa: ita, Princeps Illustrissime, conceptam jam inde ab anno MDLXXX. quo primùm in hanc Urbem pedem attulit, in hanc Societatem benevolentiam majoribus quotannis beneficiis cumulare non desinis. Cujus quidem benevolentia perpetuos socios, atque consortes habuisti admodum Reverendos, ac Prænobiles Cathedralis Ecclesie Canonicos, quibus hæc Societas suorum in hac Urbe commodorum originem, ac progressum, cum summa grati ac memoris animi significatione acceptum se ferre profitetur. Illi enim sunt, qui eam primùm ad spem religionis Catholicæ, vehementer eo tempore laborantis, erigendam huc, ad conciones primùm, deinde ad scholas quoque habendas advocarunt. Illi domum, quæque ad victum, & cultum pertinent tot Sociis, ac Patribus, quot ante hinc versati sunt, quàm ad Collegii formam redigerentur, certis vectigalibus, perpetuis attributis, liberaliter & abundè providerunt. Illi gravissimis decretis Societatis famam, & commoditatem contra adversarios, atque adeò, anno MDLXXXIII. contra ipsum quoque Principem, aliter, ac nos de religione sentientem, qui missis legatis, Patribus scholas interdici cupiebat, gravissimis sententiis, decretisque tutati sunt. Denique illud natalibus, & dignitate amplissimum Collegium nunquam desinit, societati ara quædam esse atque perfugium: nunquam favere studiis: nunquam labores sublevare: nunquam gratiam, & patrocinium impendere. Itaque hoc natali Academiæ nostræ, Princeps Illustrissime, intelligis opinor officii nostri esse, horum quoque, quibus illa primam quasi stirpem suam debet, amplissimorum, ornatissimorumque Procerum, non sine gratiis, & beneficentiæ laude meminisse. Atque cum omnium semper erit dulcis, ac jucunda memoria, tum verò præcipuè illorum, qui primis illis temporibus plurimùm in
accer-

accerfenda, fovenda, tuenda Societate laborarunt. In his familiam ducebant Henricus de Mefchede Decanus, Melchior à Plettenberg Camerarius, Guilielmus Schilder Scholafticus, quos precamur, ut **D E U S** immortalis felicitate remuneretur. Ex iis verò, qui etiamnum suam nobis lucem impertiunt, occurrunt duo hujus Ecclesiæ lumina admodum Reverendi & Nobiles DD. Walterus Brabeck Præpositus, & Arnoldus ab Horst Decanus, qui, ut sunt omni eruditionis & prudentiæ laude florentes, ita nullum faciunt finem præclara studia suis opibus, & favore adjuvandi, ac propagandi. Ejus adeò rei in Academia, monumentum semper erunt duæ turres, magnis utriusque impensis ita extructæ, ut Academica juvenus ne pedem quidem inferre possit in Gymnasium, quin horum præstantissimorum Ecclesiæ Procerum recorderetur. Meministi enim, Princeps Illustrissime, ejus diei, cum primùm hujus novi gymnasi fundamenta sunt jacta. quo die hi duo Ecclesiæ nostræ summates, in amplificando **D E I** honore, dignitate Patriæ, commodis juventutis, Principem suum, & Antifitem honesto, jucundoque certamine æmulantes, perpetuum hujus suæ in bonas litteras voluntatis in ipsis quoque saxis, & muris, his turribus ædificandis, monumentum extare voluerunt. Video me jampridem, Princeps Optime, abuti patientiâ tuâ, qui orsus tibi gratulari, ad Canonicorum cœtum deflexerim. sed nimirum non decebat hodie Academiam **T H E O D O R I A N A M**, hoc suo natali, illius splendidissimi Collegii oblivisci, cujus suffragiis factum est, ut Theodorus Theodorianæ Academicæ parens esse posset. Nam cum inter eos tot essent præstantissimi viri litterarum, Societatis, avitæ religionis omnes amore inflammati, videntur singulari **D E I** nutu eum Principem elegisse, qui unus cum omnium ardore, ac zelo paria facere posset. Quid enim illi collato studio, communicisque consiliis ad amplificationem bonarum artium optare potuissent, quod non sit in tuo principatu perfectum? Dolebant quidam arctius Societatem habitare, quàm ut plures
libe-

liberalium disciplinarum magistros, aliosque divinæ rei operarios capere possit. Tu, Princeps Optime, simulatque ad Ecclesiæ gubernacula accessisti, dedisti operam, ut hunc idoneum maximè sacris functionibus locum nancisceretur. Dolori erat multis piis hominibus hoc D. Joannis Apostoli templum, quod antea fuerat quædam exquisitæ pietatis officina, duodecimum jam annum profanorum artificum strepitu personare. Confestim magno ære ab iis, quibus venundatum erat, redemptum VI. Idus Quinct. anni MDXCII. Societati tradidisti, eamque donationem Clemens VIII. Pont. Max. eodem anno IX. Kalend. Novemb. confirmavit. Desiderari quoque videbatur à nonnullis, ut Societas, in hac Urbe non temporariam duntaxat sedem, sed stabile justumque Collegium haberet. Id verò, insigni accessione ad priora vectigalia factâ, cùm ejus quoque foundationis Clemens Octavus auctor factus esset, non longo intervallo perfecisti. Quid quòd, dirutis veteribus ædibus, quæ erant circum hoc templum, novas, laxas, firmas, & propè, quàm ferat religioforum hominum captus, angustiores, maximis impensis ædificare es aggressus? Itaque cùm hæc Urbs, si ulla alia, sæpe vastata, ac foedata incendiis, veteres illas magnificas, cujusmodi olim fuisse accepimus, jam pridem desideret, cœpit ab hac præsertim excelsa, & quadrata turri, qua Collegium ornasti, nonnihil pristini recuperare splendoris. Nihil dico de bibliotheca cùm aliis, tum præcipuè sanctorum Patrum voluminibus perquam ornata: Nihil vel de Organo non minus oculis, quàm auribus jucundo: vel de hoc marmoreo pietatis tuæ in ara maxima monumento, quibus rebus hoc templum mirificè decorasti: Nihil de suburbano sacello B. Virginis quod Romanum vocant, quod, ut sodalium ejusdem Divæ pietati faveres, tuamque quæ sanè est in Matrem DEI eximia, demonstrares, tuis opibus instauratum, & locupletatum Societati possidendum, curandumque tradidisti. Mihi certè videtur, Princeps Optime, adhuc fuisse inter DEI in te, & tuam in nos benignitatem, jucundum quoddam,

dam, decorumque certamen. Nam cùm ille plures, ac plures usque ad hanc ætatem annos tibi largiretur, neque ullum effluere sineres sine aliquo vel in res divinas, vel bonas litteras liberalitatis documento, nimirum diu vivendo, diu vivere meruisti. Inter alia verò gratissimum Societati, & Ecclesiæ inprimis salutare illud munus accidit, cùm domum Probationis in hac Urbe Societati, idoneis vectigalibus instituis, ubi religiosæ militiæ tirones rudimentum ponerent, eamque pietatis ubertatem combiberent, quæ deinde cum bonis artibus conjungentes, ad plurimorum mortalium salutem longè latèque derivarent. Jam videbantur tua in nos beneficia ad id fastigium pervenisse, ut nihil accedere posse videretur, cùm tu, Princeps Optime, ordiris novæ molis fundamenta jacere. Nova sublimiorum doctrinarum professoribus alendis perpetua vectigalia constituis: das litteras ad Pont. Max. atque Cæsarem, quibus jus condendæ Academiæ flagitas: extruis hoc elegantissimum, commodissimumque gymnasium: quod DEUS bene evenire jubeat: Societati JESU Academiam Theodorianam tradis atque commendas. Pro quo intelligit illa quidem quantas tibi, Princeps beneficentissime, gratias debeat, sed quoniam hoc ejusmodi beneficium est, quod non solis verborum officiis compensari possit, sed quod acrem industriam, assiduos labores, continuas propè lucubrationes, atque vigilias desideret, DEUM immortalem orat & obsecrat, ut qui tibi hujus instituendæ Academiæ est auctor, idem omnibus qui sunt, quique post aliis erunt in annis, Societatis Professoribus, & magistris eum studendi, docendique ardorem injiciat, eam constantiam, roburque tribuat, eam vim & lumen ingenii, & quod caput est, eas pietatis virtutisque copias, ut semper huic tuæ in divinum honorem, Reip. utilitatem, juventutis commoda præclaræ voluntati aliqua ex parte respondeant.

C A P U T VIII.

Gratiæ Academicæ juventutis nomine.

Quid verò, Princeps Illustrissime, huic florentissimæ juventuti hodiè animi credis esse? quantis incedere lætitiis? quàm faustis te precationibus prosequi? Palam enim iis litteris, quibus hodiernæ celebritati diem dixisti, professus es, eorum præcipuè te utilitati in instituenda Academia consulere voluisse. Ubi illud etiam pronuncias: Spem omnem instaurandæ, atque ad pristinum decus revo-
candæ Reip. hoc quidem tempore in recta tenerioris ætatis educatione positam esse. Quod tamen aliorum quoque sapientum hominum sit iudicium, putant sibi tamen in quodam eximii honoris loco ducendum, quòd à tam laudato Principe tanti fiunt, ut redintegratio salutis, ac dignitatis publicæ, ab se potissimum expectetur. Quod si dictum duntaxat abs te esset, deberet sanè cujuslibet quamvis remissi ac desidii adolescentis animum ad teneram suam ætatem, omnibus, quibus optas, bonis artibus excolendam permove-
re. Jam verò postquam perpetuâ triginta annorum liberalitate, & curâ id egeris, ut juventutis studia inflammares, atque adjuvares, qui his non movebitur eum meritò lapidem habendum arbitrantur. Hodiernus sanè dies satis ostendit, quàm sint cum præteritis tuis meritis, tum hujus Academiæ fundatione ad omne laudabilium studiorum decus erecti. Quanquam enim ingenuè confitentur nihil se dignum hâc tuâ Celsitudine, nihil tuis virtutibus, nihil tot beneficiis præstare posse, tamen non ignari ab arbore, quam nunc primum plantaveris, ante flores esse repetiturum quàm fructus, atque adeò voluptatem, quam olim fructus sunt allaturi, jam ex ipsis floribus præcepturum; confidunt fore, ut sua studia, quamvis tenuia, & quasi immatura, jucunda tibi accidant. Certè parietes, nisi quid me fallit, omni versuum genere con-
vestiti: arcus, atque emblemata plena ingenii: scenæ appa-

ratus: Astronomicæ concertationes à nobilissimis adolescentibus, & Mathematicarum disciplinarum amantissimis susceptum: Theses de Philosophia naturali propositæ, aliaque de eodem genere, illustria quædam emolumenta brevi hanc Academiam allaturam esse Reipub. pollicentur. Atque utinam fieri posset, ut dum stabit, perpetuò te salvo & incolumi frui posset. Sanè experiremur verum esse, quod ab agricolis dicitur: *Fertilissimum in agro esse oculum domini*. Nunc, quod proximum est, vota assiduò faciemus, ut DEUS immortalis maxima, atque uberrima apud cælestes tuis beneficiis præmia jam nunc comparet, sed quò diutius cùm Ecclesiæ, tum huic novellæ Academiæ profis, serò te ad cafruenda discedere patiat. Apud posteros verò tuam vicem obibit hæc tua effigies in Gymnasii atrio posita, cui ascribi
 » voluisti: Te affectu, zeloque boni publici quâ Religione, quâ
 » Sapientiâ procurandi, propagandique, Religioni quidem
 » Templum, Sapientiæ verò Gymnasium Academicum, Col-
 » legium porrò Patribus Societatis JESU tanquam fides u-
 » triusque thesauri dispensatoribus æternùm consecrassè. Ex
 quo cùm ea quæ nunc in Gymnasio litteris operatur, tum ea,
 uti confido, quæ post futura est juvenus intelliget: si hanc
 Academiam florentem videre, si tuæ optimæ voluntati obse-
 qui, si beneficiis gratam gratiam referre volet, nunquam ab
 officiis religionis ac pietatis, nunquam à doctrinarum studiis,
 nunquam ab obsequio majorum esse discedendum.

Plinius
 Lib. 18.
 cap. 6.

F I N I S.

Reverendissimo & Illustrissimo

P R I N C I P I,
T H E O D O R O,

Præfuli vigilantissimo, Domino clementissimo,
Vindici fortissimo, Instauratori munificen-
tissimo, Pio, Felici, Pacifico,

P A T R I P A T R I Æ,

*Dioecesis Paderbornensis per annos triginta & quod excurrit
sapientissimè gubernata, bonisque omnibus cumulata*

L. B. M. GRATIAS AGIT.

Q UARE PATER PATRIÆ (sit enim fas no-
mine vero

Sive tuum studium sive vocare meum)

Jam dudum, Oceano meritorum merfa tuo-
rum,

Et tam multimodis facta beata bonis,

Gestio conceptis testari gaudia verbis,

Quæ memori pridem condita mente gero,
Utque pio meritas promam Tibi pectore grates,
Ingenii totos explicuisse sinus:

Postera ne sæclis olim labentibus ætas

Arguat ingrati criminis esse ream.

Sed simul ac dictura oculos attollere cœpi,

Castâ verecundus purpurat ora rubor,
Mens hebet, ars hæret, refugit vox, ora gelantur,
Vinctâ repentino frigore lingua stupet.

Qualis in angustiis luctans siphonibus humor
 Festinando suum sæpe moratur iter,
 Fervet in obstructis lymphæ vis incita venis,
 Egressumque sibi, dum petit, ipsa negat.
 Perque arctas magno nitens molimine fauces,
 Unda sibi ipsa moram, non patiendo, facit.
 Sic mihi densa seges, sic torrens undique laudum
 Angustum vocis copia claudit iter.

Nam quæ prima sequar tantarum exordia rerum?

Quod mihi principium, quis mihi finis erit?

*Orthodoxa
 Religio in
 integrum
 restituta.*

Anne quòd errorum spissis crepta tenebris

RELIGIO victrix tollit ad astra caput?

Relligio liquidis quæ cœli è fontibus hausta,
 Sidera non dubiâ ducit ad alta viâ.

Lingua mihi intonuit MAGNI quam ferrea KARLI,
 Dum pia pro CHRISTI numine bella gerit,
 Indomitosque sacris compellit Saxonas armis
 Barbara cœlesti subdere colla jugo.

Quam mihi inhumanâ profugus feritate Quiritum.

Tertius, èlingui tradidit ore, LEO.

Hæresis at dudum Stygiis prorupta cavernis

Impia in adversum sumpserat arma DEUM.

*Mifera ve-
 rum facies
 cum ad gu-
 bernacula
 Princeps
 vocaretur.*

Monstrum horrendum, informe, cui IGNORANTIA mater,

Et FASTUS Pater est, SEDITIOQUE Soror,

LIBERTAS nutrix, RIXÆ comitantur euntem,

JURGIAQUE evulsis sanguinolenta comis:

Illius armigeri FRAUDES, MENDACIA, TECHNÆ,

Et sacris inhians fæda RAPINA bonis.

His illa auxiliis, illâ succincta phalange

Ausa erat æterno bella movere DEO.

Hinc fera barbaries, ruptisque licentia frenis

Fas omne in vita miscueratque nefas.

Plebs miseranda sui Pastoris prodita fraude,

Errabat lævis obvia præda lupis.

Nec

Nec soliti templis indicebantur honores,
 Festaque defierant ritè vetusta coli.
 Calcabat sanctas victrix audacia leges,
 Jura dabat cæcus pro ratione furor.
 Verùm ubi T E votis hominum expugnata piorum
 Admorunt Sacræ fata benigna M I T R Æ,
 Cana F I D E S rediit, rediit P I E T A S Q U E, P U D O R Q U E,
 Et malè neglectis debita cura sacris,
 Ornatus templis, dignatio reddita Mystis,
 Moribus integritas, Legibus obsequium.
 Ad sua palantes revocatæ signa K A L E N D Æ,
 Certior ut sacrum curreret annus iter.
 Impia Libertas rigidis compressa lupatis,
 Præmia fas, dirum est pœna secuta nefas.
 Ferrea inaurescens studiis melioribus ætas
 Falcigeri retulit tempora prisca senis.
 Atque, ut ubi rosei tenerum jubar exferit oris,
 Et sola lucifluo terrea fonte rigat,
 Humida decedunt venienti nubila Phœbo,
 Complicat & furvos nox inamœna sinus.
 Monstraque per cæcas impune vagata tenebras
 Cogit in assuetos lux rediviva specus:
 Haud aliter simulac T U Relligionis avitæ
 Ætheream celsa promissis ab arce facem,
 Concita diffugiunt bipedum portenta luporum,
 Sive tuo gladio territa, sive pedo.
 Hic se præcipiti deturbat ab aggere saltu,
 Et pavidus, nullo terga premente, fugit.
 Ille parum pedibus tanto in discrimine fidens,
 Lassâ per obstantes brachia jactat aquas.
 Thesea magnanimum plenis veneratur acerris
 Attica probroso libera terra jugo,
 Qui Labyrinthæos ausus penetrare recessus
 Semivirum forti perculit ense bovem.

*Prætorum
 dogmatum
 fautores jussu
 facessere.*

Ast

Ast ego, funestis, te Vindice, libera monstris
 Ægiden veneror TE THEODORE meum,
 TE primum rabiem caulis arcente lupinam
 Desiit innocui carnificina gregis.
 Tu sparfos artus laceri conquiris ovilis,
 Tu per tesqua vagas devia cogis oves.
 Pascua Tu monstras riguis lætissima lymphis
 Hic ubi perpetuo gramine vernat humus.
 Tu rapidos æstus viridi defendis in umbra
 Torrida siderei dum furit ira canis.
 Tu mala Pœoniis cohibes contagia succis,
 Saucia Tu medicâ corpora mergis aquâ.
 Nec pudor est ægram manibus tractasse bidentem,
 Nec collum fessæ supposuisse pudor.
 Nempe ille ante oculos Pastor TIBI semper oberrat,
 Qui propriâ caras carne saginat oves.
 Illa TIBI vacuam crebro vox perfonat aurem.
 Et nunquam oblito labitur ex animo:
 Si quis amor nostri memori tibi pectore flagrat,
 Hunc pascendo meos exere Petre greges.
 Ergo dum stabili fundata Ecclesia rupe
 Ridebit Stygias non labefacta minas,
 Dum CHRIS TI assertus Numen venerabitur Orbis,
 Dum quis erit veræ religionis honos,
 Hæreseon hostem, Fidei THEODORE Patronum:
 Te canet æternâ posthuma fama tubâ.
 Hæc tua innociduâ florebit gloria laude
 Clara futura solo, clara futura polo.
 Longævamne canam per terna decennia PACEM,
 Copia quam cornu divite larga beat?
 Haud procul hinc ferro Mavors bacchatur & igni:
 Nulla mihi somnos classica pulsa fugant.
 Squalent finitimi fœdis populatibus agri:
 Me tamen in dulci Pax fovet alma sinu.

*Pax & pu-
 blica tran-
 quillitas
 omni ope
 conservata.*

Flava

Flava Ceres fortes cogens ad signa colonos
 Militiâ ferrum distinet omne suâ.
 Densa per incanas cædes grassatur aristas,
 Prataque gramineâ florida strage natant.
 Casside in emerita molitur aranea casses,
 Frugiferam placidus vulnerat ensis humum.
 Splendent attriti glebâ stridente ligones,
 Martiaque in tenebris exedit arma situs.
 Neve quies ullo violetur publica motu,
 JUSTITIA exerto pervigil ense cavet.
 Latrones procul hinc, procul hinc vos tollite fures,
 Et quisquis rapto vivere dulce putat.
 Nil vobis, moneo, THEODORO Principe, tuti est:
 In vos mansuetas non habet ille manus.
 Ille mei ad clypeum qui Principis excubat ensis,
 Sontibus exitio est, præsidioque probis.
 Nec vos vel precibus, pretio vel fidite, culpam
 Strenua non tardo mox pede pœna premet.
 Hoc vetera, hoc vobis monumenta recentia narrant,
 Quæ passim medio plurima rure patent,
 Pendula ab arboribus radiisque implexa rotarum,
 Debita carnivoris corpora vulturibus.
 At si quis tardas monitis adverterit aures,
 Sentiet illa suo vera fuisse malo.
 Testis BECA NOVA est, tuus est BENHUSIA testis,
 Nunc quoque prædonum sanguine pinguis ager.
 Cùm grassatorum florentes ære catervas
 Lux improvisæ dedit una neci.
 Ipse adeò è cælo sumptis Vincentius armis,
 Tam pia præsentis prælia juvit ope.
 Ille & limphatos egit terroribus hostes,
 Et rexit nostrâ spicula missa manu.
 Mutant fata vices, & amico Numine, præda,
 Qui prædaturus venerat, ipse fuit.

*Justitia
 pacis publi-
 ce inexora-
 bilis Vin-
 dex.*

*Pœna de
 turbatori-
 bus publica
 tranquillita-
 tis sum-
 pta.*

*Anno 1601.
 ipso S. Vin-
 centii Præ-
 donum co-
 pia caesa ad
 vicum
 Benhusen.*

Plurima victrici sternuntur corpora ferro,
 Plurima Justitiæ victima cæsa litat.
 Impia pullati duxerunt funera corvi,
 Et saturi lessum concinuere canes.
 Nunc quoque transversim cerealibus obvia sulcis
 Sæpius agricolas ossa morantur equos.
 Indetibi, PRINCEPS, plaudunt Urbesque Viæque
 Ruraque, quòd sævo cuncta timore vacent.
 TE canit intrepidâ nocturnus voce Viator,
 Obscurum tuto cùm pede carpit iter.
 TE recinens patula pastor resupinus in umbra
 Securas longo carmine mulcet oves;
 Te canit in molli projectus gramine messor
 Ad vitreas Paderæ lenefluentis aquas.
 Ergo iterum pacis PAX aurea suscitatur artes,
 Et redit ad solitos musica turba choros.
 Ergo iterum, Phœbo restim ducente, Camœnæ
 Ad numerum saliant, ad numerumque canunt.
 Westphala Pierias pubes operatur ad aras,
 Et litat, Aonio vota probante DEO.
 Quæ modò singultim parco lacrymaverat imbri,
 Nunc fremit immenso Castalis unda lacu.
 Tu, PRINCEPS, Cyrrhæ longæva silentia rumpis,
 Ne seneant tacito squalida plectra situ.
 Invia Tu nobis Heliconis tesqua recludis,
 Culmina tu facilem sternis ad alta gradum.
 Tu pridem exulibus, Mecœnas optime, Musis
 Principe magnificam condidisti in urbe domum.
 Tu primùm SOPHICO palmam proponis AGONÆ
 Cingat ut emeritum laurea ferta caput.
 Per te, quo stimulet Virtutis amantia corda,
 Nobilis ingenuum gloria calcar habet.
 Tu vastum ingeniis aperis felicibus æquor,
 Tota ubi dent placidis vela ferenda Notis.

*Bonarum
 artium
 studia exci-
 tata.*

*Gymnasium
 edificatum.*

*Gradus &
 honores A-
 cademici.*

Per

Per T E Naturæ cæcos tentare recessus,
 Et licet ignaras lucis inire vias.
 Quænam cœlestes æternæ regula cursus,
 An supera assiduo templa canore sonent.
 An vaga nocturnis discurrant astra choreis,
 An sistant moto sidera fixa polo,
 Quam variæ cæli cingant præcordia zonæ,
 Et sua quo ventos ubere mater alat.
 Anne Cyteinis pudefiat Cynthia rhombis,
 Quei sive sui maculis inquinet oris ebur.
 Cur falsos pelagus fluctus, cur flumina dulces,
 Perpetuas fontes ejaculentur aquas.
 Aut quis, ne infestis terras superobruat undis,
 Temperet undosi cærulea fræna maris.
 Cur gravis excussis immugiat ignibus æther,
 Mistave cum liquido sanguine saxa pluat.
 Aut quæ perpetuent Ætnæas pabula flammæ,
 Quidve flagrans rutilo crine cometa vehat.
 Quid quod & arcanæ penetralia Theologiæ
 Auspiciis, Princeps, sunt referata tuis?
 Quid quod Westphalicas duce Te remeavit in oras
 Sancta Palæstino cognita lingua Syro?
 Et sacra divinis intexta oracula libris
 Dulcius ex ipso promere fonte licet?
 Quid memorem celsis spectandas turribus ARCES,
 Et tantum Domino tecta minora suo?
 Ornamenta olim pacis, munimina belli,
 Sumptibus ad cælum surgere jussa tuis?
 Hinc N O V A deterso veteris squalore senectæ
 Jamque suo demum nomine digna D O M U S,
 Regalem tectis immanibus explicat aulam
 Laxaque formosis atria porticibus.
 Quas circum, virides ventis crispantibus undas
 Plaudit lascivis squamea turba choris.

*Philosophi-
 ca & Mathe-
 maticaque
 disciplina,
 ad huma-
 niores artes
 adjunctæ.*

*Theologia,
 & Lingua
 Hebræa.*

*Diaecesis
 sumptuosas
 aedificiis &
 operibus
 communita
 & ornata.
 Newhaug
 Arx aedi-
 ficata, horti
 non amoeni
 minus quam
 frugiferi
 concinnati.*

Flora favet, favet attiguis Pomona virctis,
 Certatimque suas utraque promit opes.
 Utraque certatim vernantes divitat hortos,
 Floribus illa suis, fructibus ista suis.

WB: vclz
 burg
 Arx ma-
 gnificè con-
 structa.

Inde **W E V E L S B U R G I** solido domus ardua saxo
 Nubila sublimi culmine celsa ferit.

Hæc olim à priscis (famæ si credimus) Hunnis
 Post varios Dominum **T E** sibi legit heros.

Nunc te digna domus, sed erant magalia nuper
 Penè ruinoso semisepulta situ.

Circum Chaoniæ texunt umbracula quercus,
 Sylvaque vicinas occulit alta feras.

Quasque sub hospitibus celat frondentibus arbos,
 Plurima lascivo gutture vernat avis.

* Colle-
 gium Socie-
 tatis JESU
 à funda-
 mentis ex-
 citatum,
 Templum
 instaura-
 tum, & vi-
 sendis operi-
 bus orna-
 tum.
 † Ædifi-
 cium Aca-
 demicum in
 suas exe-
 dras aptè
 descriptum.

Nam quid Collegi sacras venerabilis ædes *
 Templaque sublimi conspicienda tholo ?

Quæque stas numeris edis vocalibus horas
 Nilivacas **T U R R I S** vincere digna Pharos ?

Tecta quid augusti memorem visenda Lycæi, †
 Et **P A T R I Æ**, & vero tecta dicata **D E O** ?

Hanc divina sibi legit Sapientia sedem,
 Incolit hos virtus Relligioque lares ;

Hic Sophici crebrâ celebrantur gymnade ludi,
 Doctaque quæ nullo bella cruore madent.

Hic agiles poliunt ad bella forensia linguas,
 Hic salit à volucris fons pede factus equi.

Illic faciendi splendent Demosthenis arma,
 Suadaque germano Cecropis ore sonat.

Hic Juvenum ingenuas animi formantur ad artes,
 Hic facilis discit prima elementa puer :

Quamque olim Patriæ præstantibus approbet actis,
 Virtutem à teneris combibit unguiculis.

Statua
 Principis in
 Scholarum
 vestibulo
 ejus in bonas literas voluntatis monumentum.

Hic **T U A** Palladii superastans limina Templi
 A Polycletæa spirat imago manu.

Prin-

Principe digna sacri majestas eminet oris,
 Ambit honoratas aurea mitra comas,
 Flexile Sarranum marmor rugatur in ostium;
 Et trabea ex humero pendula utroque fluit.
 Quæque tibi vivo est, eadem quoque marmore sculptum
 Pascendi sequitur sedula cura gregis.
 Nam manus una pedum præfert, manus altera librum,
 Ut regat illa pedo, quos docet ista libro.
 Illam post multos aliquis venerabitur annos,
 Verbaque non siccis proferet ista genis:
 Fursténbergiacâ, THEODORUS origine, Princeps,
 (Namque illum memini cernere) talis erat,
 Talis erat, neque multum à vivo abludit imago,
 Eheu quod fas sit dicere, talis erat!
 Mente sagax, vultu facilis, cultuque modestus,
 Manabat comi multus ab ore lepos.
 Tum quoque, cùm feris natura fatisceret annis,
 Temporis antiqui gesta referre memor.
 Pacis amans, rectique tenax, nec prodigus æris,
 Et tamen in Patriæ commoda largus erat.
 Oderat immodicos fastus, sed & oderat astus,
 Non affectatæ simplicitatis amans.
 Moribus antiquis, cultor Pietatis avitæ,
 Certus in antiqua Relligione mori.
 Non fuit impositis populo gravis ille tributis,
 Aula sed infletas sobria parsit opes.
 Non sibi sed Patriæ genitum se credidit esse,
 Communemque suis civibus esse Patrem.
 Nunc cœlum colis, ô cœlo dignissime Princeps,
 Aspectu frueris nunc propiore DEI.
 Cunctaque Lunai varium subjecta sub axem,
 Despectas oculis inferiora tuis.
 Virtuti imperium si par tibi fata dedissent,
 Tot meritis Orbis vix satis unus erat.

*Ingenium
 & mores
 Principis.*

Virtuti si par ævum tibi fata dedissent,
 Sæcula tot meritis vix satis ulla forent,
 Sed nos indigni qui te frueremur eramus,
 O semper magnis Livor inique viris!
 Sic, nisi quæ serò nobis erepta dolemus
 Nos bona, fatali nostra stupore latent.
 At tua nunc pennis peragrat victricibus orbem
 Gloria non ullo præmoritura die.
 Et si quem vivo Livor subtraxit iniquus
 Post obitum duplici fœnore crescit honos.
 Donec sidereis gemmascet floribus æther
 Et peragent solitas noxque diesque vices,
 Dum mare consuetis repetent anfractibus amnes
 Et dubio venti prælia Marte gerent.
 PASTORIS THEODORE BONI, PATRIÆQUE PARENTIS,
 A grata titulum posteritate feres.
 Hæc & plura tuæ spectator imaginis olim
 Non tacito, Princeps, verba dolore dabit.
 Quo feror? unde abii? quæ me via? quove reducet?
 Quo ruis in vasto cymba minuta salo?
 Ante pererrato lucis pater aureus orbe
 Frena fatigatis ignea demet equis,
 Singula quàm memori liceat destringere versu
 Condita vel sumptu, vel reparata tuo.
 Tu me marmoream quondam THEODORE relinques,
 Testea quæ mihi cum præficereris eram.
 Aurea Tu magni revehis mihi tempora * Karli,
 Cæsaris Henrici tu benefacta refers.
 In te Meinwerci pietas operosa revixit,
 Tu verum Imadi præfulis instar habes.
 Ergo quod Henrico Meinwercō, Karolo, Imado,
 Debeo promeritis hoc THEODORE tuis.

* Karol.
 Mag. fund.
 S. Henricus
 benef. pri-
 marius,
 Meinwercus
 & Imadus
 laudatissimi
 præsules
 Ecclesie
 Paderb.

INDEX IN PANEGYRICUM.

- A.
- A**cademia Paderbornensis fundator Theodorus Episcopus & Princeps Paderbornensis. pag. 1, 2, 85
- Academia Paderbornensis auctoritate Pontificiæ & Cesareâ erecta. 2
- Academias non licet absque summi Pontif. & Imperat. Romani auctoritate condere: quo consilio id constitutum. 23
- Academia Paderbornensis lumen mensque Westphalia. 83
- Academia complures directioni PP. Soc. Jesu commissa. 117. 118
- Academia fundationem Episcopum maximè decere. 36
- Academia Germaniæ recensita. 29
- Academiam propriè dictam sine jurisprudentia esse posse ostensum. 115. 116
- Academia non magis sine veritate, quam mundus sine sole constare potest. 26
- Adolphus Comes Schaumburgius Archiepisc. Coloniensis discipulus Goclenii. 9
- Agger ab Alifone usque ad Rhenum ductus, à Domitio Abenobarbo structus. 62
- Agrigentini juvenes vino ebrui, tabernam putant in trivium versam. 19.
- Alifonis antiqui Romanorum Castellum situs & descriptio. 60
- Aliso castellum à Romanis contra Tencteros, Usperas, Briucteros, Marfos, Tubantes, Chastros, &c. constructus. 62
- Aliso primùm in potestate fuit Romanorum, deinde Sicambrorum, tum Saxonum, ac denique Francorum. 79. 80
- Aliso à Romanis desertus in Germanorum rursus potestatem venit. 69
- Aliso vigesimo post Varianam cladem anno in potestatem Germanorum venit. 66
- Alifone olim hiberna Romanorum. 60. 61
- Alifonis Romanorum castelli amplitudo. 61
- Aliso instauratus à Carolo M. 77. 78
- Aliso castellum & civitas olim, ubi nunc Arx Neuhussum sedes Episcopalis. 61
- S. Alimannus primùm Scholasticus Paderbornensis, deinde Præpositus Aquigranensis, postremò Episcopus Pataviensis. 45
- S. Alimannus Episcopus Pataviensis unà cum Sigehardo Patriarcha Aquileiensi vice Gregorii VII. Pont. Max. præsidet Concilio Triburiensi. ibid.
- Andreas Carolstadius & Philippus Melancthon suadent juventuti studiosæ, ut combustis libris, spretoque gymnasio in opificum disciplinam se dedant. ipsi exemplo præcunt. 18
- Angrivarii. 74
- Ansgarius, Rembertus, Adalgarius, Unno; Sigebertus alique Corbeienfes monachi Apostoli Borealium nationum. 5
- Anna Westphael mater Theodori Episcopi & Princip. Paderbornensis. 89
- S. Anno Archiepiscopus Coloniensis cum Imado Episcopo Paderborna educatus. 44
- S. Annonis eloquentia in permovendis ad pietatem animis. ibid.
- Aribo Archiepiscop. Moguntinus Paderborna concionatur. 51
- Arminius & Segimerus insidias Varo struunt, Legiones cadunt. 66
- Arnoldus Burenus Novator, quam dogmata Apostolica fidei per summam injuriam somnia appelles. 16
- Arnoldus ab Horst Decanus Paderbornensis. 119
- Antonius Liber Susatensis primus literas in Bataviam invexit. ejus discipulus Alardus Amsterodamus Theol. Lovan. 10
- L. Asprenas legatus Vari Alifoni præpositus. 66
- B.
- S. **B**ardo Archiepiscopus Moguntinus, Paderborna in festo Pentecostes sermo-
- nctm

I N D E X.

nem ad populum faciens, mortem suam
prædicat. 51
Bellum inter Cheruscos & Maroboduum. 68
Bonifacius, Suibertus, Ewaldi, aliique discipuli
Theodori Archiepiscopi Dorovernensis. 40
C.
Capituli Cathedralis Ecclesie Paderbor-
nensis in jurandis Soc. JESU Patri-
bus studium. 118
Carolus M. partem devictæ Saxonia offert
Deo instinctu Adriani Papa. 81
Caroli M. castra propè Luppiæ fontes. 79
Carolus M. restaurat Eresburg. 77
Carolus instituit Osnabrugi Gymnasium, in
quo Latina Græcæque litera continuè docer-
entur. 4. 5
Carolus concilium Paderborna celebravit,
Leonem III. PP. ibidem excepit. 49
Carolus IV. Imp. hospitio exceptus ab Henrico
Spiegelio Episc. Paderborn. in arce Neuhu-
sana an. no 1375. 81
Caspar Furstenbergius duorum Electorum
Moguntinorum, & Colonienfis consilia-
rius. 92
Conradus Episcopus Monasteriensis, ex fami-
lia Ritbergicorum Comitum. 8
Conradus Goclenius Paderbornensis, Professor
Lovanii in collegio trilingui. 9
Concordia Academicarum à novatoribus tur-
bata, quarum antea erat mirificus consen-
sus. 22. 23
Constantiensis Concilio interfuere è Colonienfi
Academia Theodoricus de Monasterio
Theologia Doctor; ex Heidelbergensi
Gymnasio Conradus de Susato, Westphali.
7
Corbeia olim Gymnasium fuit eorum, qui
ulteriorem Saxoniam, Vandaliæ, Da-
niam Christiana fidei præceptis imbuerunt.
5
Cordula à Galen, conjux Wenemari Fursten-
bergii, Matrona mira pietatis. 88. ejusæm
devotio erga Christum patientem. 89
Causa ob quâs expediat plures in orbe institui
Academias. 29
D.
Dellrurgia Brunsterorum ultima sedes. 67
Discordia gravis senatum inter ac cives

nonnullos Paderbornenses. 99
Dogmata quadam fidei ac Theologica sine ad-
miniculo Philosophia bene explicari &
contra hostes Christiani nominis commode
defendi nequeunt. explosi qui id negant. 21
Drusus Alifonis conditor ad Albim fluvium
nominè Romanum protulit. 62
Druso ara in vicinia Neuhusii à Romanis e-
recta, postmodum à Germano milite dis-
jecta. ibid.
E.
Ecclesiam unam duntaxat, Academiæ
plures esse posse ac debere. 28
In vera Ecclesia solum stabilis veritas, extra
eam falsitas. 23
Ecclesiastici ordinis dignitas. 110. 111
Elfen vicus non procul Neuhusio, veteris Ali-
sonis nomen hodieque retinet. 60
Episcoporum Paderbornensium domicilium
primum fuit in Urbe Paderborna, postmo-
dum ob discordias cum civibus Neuhusium
translatum ab Episc. securitatis causâ. 80
Equester Ordo Teutonicus armis Livoniam
Christo subdidit. 6
F.
Fontium miracula prope Novam Becam,
Lichtenawum, Veterem Becam &c. in
Dioecesi Paderbornensi. 55
Formata litera. earum usus & antiquitas.
unde iis auctoritas ascribi debeat. 25
Franciscus Episcopus Monasteriensis novatori-
bus favens intercessione Collegii Cathedra-
lis in Episcopatu toleratur à summo Ponti-
fice. 16
Francorum gens unde originem nomenque tra-
xerit. 72. 73
Franci circa Gallieni tempora primum inno-
tuerunt. 73
Franci quas terras occupaverint. ibid.
Franci & Saxones junctis viribus epibusque
piraticam exercuerunt. ibid.
Fridericus Monasteriensis Episcopus Paderbor-
nensis in gymnasio condiscipulus S. Annonis
& Imadi. 45
Fridericus Episcopus Monasteriensis fundator
Collegiæ Ecclesie S. Mauriti in suburbio
urbis Monasteriensis. ibid.
Fridericus Furstenbergius Canonicus Mogun-
tinus.

I N D E X.

<i>vinus.</i>	92	<i>Hujus aviseftarii (prater Anabaptiftas) ab-</i>	
<i>Fridericus Furftenbergius Satrapa Werlenfis.</i>	89	<i>jecerunt Lutheri Academiis maledicentis</i>	
<i>Fridericus Furftenbergius Satrapa Bilsteinien-</i>	ibid.	<i>infaniam.</i>	33
<i>Furftenbergica familia origines fuas ad Comi-</i>	91	I.	
<i>tes Oldenburgicos refert.</i>	91	I <i>gnorantia plurimorum malorum caufa.</i>	57
<i>Furftenbergica familia virtutes, & avita de-</i>	88	<i>ignorantia satellites rebellio, temeritas, fu-</i>	83
<i>cora.</i>	88	<i>ror.</i>	
G.		<i>Imadus Epifcopus Paderbornenfis B. Meina-</i>	
G <i>ebhardus Truchfelfius Archiepifcopus Co-</i>	93	<i>merci è fofore nepos liberales artes Pader-</i>	42
<i>lonienfis à fide catholica defcendit.</i>	93	<i>borna fovit promovitque.</i>	
<i>Germanicus Drufi filius Alifonem reftaurat.</i>	67	<i>Imperatorum Principumque domicilia eadem</i>	
<i>Germanicus victoriam reportat de Arminio,</i>	68	<i>quoque Mufarum digna fedes.</i>	48
<i>non longè à Minda.</i>	68	<i>Joannis Comitit Ritbergenfis zelus fidei, &</i>	
<i>Godefchalcus Grefemundus Mefchedenfis</i>	7	<i>virtus militaris.</i>	104
<i>Theologus, ejuſque frater Theodoricus Me-</i>	7	<i>Joannes Furftenbergius Abbas Sibergenfis Or-</i>	
<i>dicus Clariffimus, Weftphali.</i>	7	<i>dinis S. Benedicti, fui monafterii inftaura-</i>	89
<i>Gratia actè Theodoro Epifcopo & Principi Pa-</i>	121.	<i>tor.</i>	
<i>derbornenſi fundatori Academia Padera-</i>	122	<i>Joan. Nigrini Pradicantis Sofatienfis de ſup-</i>	
<i>na, nomine juvenutis Academica.</i>	122	<i>plicio exituque Liborii mendacia.</i>	105
<i>Guilielmus Furftenbergius Ordinis Equitum</i>		<i>Jordanes Canonicus Oſnabrugenfis unam in</i>	
<i>Teutonicorum S. Maria in Livonia magnus</i>		<i>orbe terrarum Pariſienſem Academiam</i>	
<i>Magiſter. 90. ejuſdem Principis adverſa</i>		<i>eſſe volebat, ſicut unam Eccleſiam Roma-</i>	
<i>fortuna, captivitas, conſtantia, pietas.</i>	90. 91	<i>nam.</i>	27
<i>Guilielmus Schilder Scholaſticus Paderbor-</i>	119	<i>Julianus Imp. vetat Chriſtianorum liberos in</i>	
<i>nenſis.</i>	119	<i>Scholis publicis admitti.</i>	25
<i>Gymnaſium Paderbornenſe Soc. JESU Pa-</i>	96	<i>Juvenutis recta inſtitutio unicum remedium</i>	
<i>tribus committitur.</i>	96	<i>ſedandi exortas de religione lites.</i>	113. 114
H.		K.	
H <i>atumarus & Baduradus Epifcopi Pa-</i>		K <i>unigunda Virgo S. Henrici Imperatoris</i>	
<i>derbornenſes ex illis obſidibus ſuere,</i>		<i>conjux à Willigiſo coronatur Pader-</i>	50
<i>quos à Saxonibus Carolus M. accepit.</i>	5		
<i>Hermannus in campo.</i>	7	L.	
<i>Hermannus de Soldis Oſnabrugenfis.</i>	ibid.	L <i>iborius Wichardus homo turbulentus &</i>	
<i>S. Henricus & Conradus Imp. Paderborne</i>	50	<i>verſutus factionis Liboriana caput. 99.</i>	
<i>frequenter ac libenter commorati ſunt.</i>	50	<i>Cum factioſis ſuis curiam armatus irrum-</i>	
<i>S. Henrici Imp. atate magna fuit inter Eccleſias</i>		<i>pit. 99. 102. è perditorum hominum col-</i>	
<i>Paderbornenſem & Bambergenfem ami-</i>		<i>luvie xxv. virum conſilium legit.</i>	100
<i>icitia & conjunctio.</i>	44	<i>Liborii popularis facundia & verſutum inge-</i>	
<i>Henricus de Coefveldia.</i>	7	<i>niun.</i>	107
<i>Henricus de Hervordia.</i>	ibid.	<i>Liborius contemnit mandata ſenatus. 101.</i>	
<i>Henricus Meſchede Decanus Paderbornenſis.</i>	119	<i>Contra apparitores ſenatus vim parat. do-</i>	
<i>Henricus de Werlis.</i>	7	<i>mmum ſuam armatis hominibus, & machi-</i>	
		<i>nis curulibus inſtruit. ibid. extorquet de-</i>	
		<i>cretum à ſenatu. 102. Conſul creatur. que-</i>	
		<i>rela ejus contra Principem, quem & cupit</i>	
		<i>amotum. ibid. Principum aliorum prote-</i>	
		<i>ctionem reſpectat. ejus tyrannus. 103</i>	
		<i>Liborius vetat frequentari Gymnaſium PP.</i>	
		S	
		<i>Soc.</i>	

I N D E X

Soc. JESU.	108	Neuhusium à Paderbornensibus civibus in-	
Libori scelera.	109	ensum restituit Henricus Spiegelus Episc:	
Liborius deicit à Paderbornâ, à Civibus tradi-		et Princeps Paderborn.	80
tur Principi. 104. Civem innocentem sus-		Novatores cum ebriosis Agrigentinis juveni-	
pendio necat.	109	bis comparati.	20
Liborius moritur Catholicus.	106	Novatores Francisco Episcopo Monasteriensi	
Lovanensium asperiora olim ingenia à Joane		persuadere conantur, ut Scholas aperias	
Brabantia. Duce qua ratione mitiora		Lutheranis.	15
reddita.	57	Novum evangelium cum summo Academia-	
Ludovicus Pius Casar Haroldum Danorum		rum odio natum.	16
Regem à suis amulis regno pulsum Pader-			
borne excipit, ibidem generalem conven-		O.	
tum instituit.	50	Otho Truchses Cardinalis Augustanus.	
Ludovicus Dringeburgius è Paderbornensi			117
Diocesi Seleshadii in Alsatia Joannis		Otto Risbergensis Episcopus Neuhusium jam	
Reuchlini, Beati Rhenani, Jacobi Wimphel-		tum anno M C C L X V I I . incoluit.	80
lengii &c. Professor.	10	P.	
S. Ludgerus Proto-episcopus Monasteriensis		PADERA num à Pado dicta.	75
discipulus S. Gregorii Trajectensis.	40	Padera in urbe Paderbornensi diversis	
S. Ludgeri epistola de S. Suiberto.	74	fontibus scaturientis descriptio.	54
Luppspringa oppidum Luppia ortu celebre.		Paderborna situs et amoenitas.	53. 54
		Paderborna an vetus Teuderium.	74
Luppia et Padera unus idemque fluvius.	77	Paderborna vera origo.	75
Lutherus Academiarum hostis, illas Anti-		Paderborna à Saxonibus condita.	ibid.
christi lupanaria, diaboli tabernas, &c.		Paderborna nomen antiquius Carolo M.	74
vocat.	17	Paderborna in vita S. Heimeradi appellatur	
Sub initia nascentis Lutheranismi gymnasia		Sedes Regalis.	51
nonnullis locis clausa sunt, ac justitium li-		Paderborna aëris salubritate à lue pestifera	
teris indictum.	18	immunis.	56
Ubi regnat Lutheranismus, ibi literarum est		Paderbornensis agri fertilitas.	53
interitus.	19	Paderborna olim etate B. Meimerci omnes	
M.		humaniores literæ floruerunt.	42
Melchior à Plettenberg Camerarius Pa-		Paderborna hodieque monstrantur ades, in qui-	
derbornensis.	119	bis fama est Leonem PP. à Carolo M. ex-	
Monasterium urbs Westphalia ab Anabapti-		ceptum.	51
starum deliramentis repurgata.	15	Paderbornensis in Synodo totius Westphalia con-	
Monumentum Drusi Moguntia, Drusenloch		sensus Christi fides suscepta est.	41
appellatum.	63	Paderborna grata Carolo M. statio.	48
N.		Paderborna Imperatorum in Westphalia do-	
Neuhusium, Paderbornæ vicinum, domici-		micilium et grata sedes.	47. 48
lium Episcoporum et Principum Pa-		Paderborna commoda Academia sedes.	36
derbornensium.	58	Paderborna omnibus illis commoditatibus	
Neuhusium eo loco situm, ubi olim Nero		abundat, quæ ad Academia splendorem	
Claudius Drusus Augusti Privignus ca-		requiruntur.	53
stellum Alisonem contra Sicambros condi-		Paderbornensis Ecclesia inter Westphalicas Ca-	
dit.	59. 60	thedrales facillè princeps.	37. 38
Neuhusiana arcis comparatio cum veteri ca-		Paderbornensis Ecclesia idcirco rubra crux pro	
stello Alisonis.	81	insigni relicta, quod in ea primum Saxones	
		et Westphali cruentis Carolo praelis con-	
		pulsis,	

I N D E X.

<i>pulsi, sub hoc Christi signo militare ceperunt.</i>	38	<i>Romana fidei desertores, ab uno errore sectaque in alias atque alias subinde partes opinionum diversitate rapiuntur.</i>	23
<i>Paderbornensis Ecclesia ceteris Westphalia cathedralis antiquitate, opibus & provincialium amplitudine, clientelisque minimè concedit.</i>	38	<i>Rodolphus à Langen Equès Westphalus Canonicus Monasteriensis cum Mauritio comite Spiegelbergio Canon. Coloniens. & Rodolpho Agricola literis liberalibus operam dant in Italia sub Francisco Philelpho & Theodoro Gaza viris clariss.</i>	8
<i>Paderbornensis Ecclesia Clerici qua vivendi olim norma usi. 112. Multi viri doctrinæ & sanctitate celebres è gymnasio Paderbornensi prodierunt.</i>	43	<i>Rodolphus Langius Canonicus Monasteriensis promotor bonarum literarum.</i>	9
<i>Paderbornensium civium in Principem suum inurbanitas excusata.</i>	56	S.	
<i>Paderbornensis diœcesis rebus iis omnibus abundat, quæ ad humana vitæ necessitatem desiderantur.</i>	53	<i>Salentinus Elector Coloniensis studia literarum Paderbornæ non nihil erigit.</i>	95
<i>Paderbornenses post fundationem Academiae erga Principem suum reverentiores.</i>	57	<i>Saltcorena oppidum, aqua, unde Sal coquitur, nobilis.</i>	55
<i>Paderbornensium in dolores laudata.</i>	57. 58	<i>Saxones Paderbornæ sacra Christiana amplexati sunt.</i>	49
<i>Paderbornensis cerevisia præstantia.</i>	53	<i>Saxones baptizati ad Luppia caput.</i>	77
<i>Paderborna obsidione cingitur à Comite Ritbergico. post triduum deditur.</i>	104	<i>Sicambrorum olim sedes in Diœcesi Paderbornensi.</i>	60
<i>Parisiensis Academia fundatores è Britannia in Galliam à Carolo M. evocati, quid requirerint ad locum condendæ Academiae opportunum.</i>	52	<i>Sicambri Rhenum transgressi & ad Vahalim & Mosam latè dominati, tandem subjugatâ Galliâ Francorum regnum condiderunt.</i>	71
<i>Parochorum ignorantia hæreticorum insidius patet.</i>	96	<i>Sicambri pluribus gentibus ex Alifone dominati.</i>	72. 73
<i>Petrus Werthemius ad res novas molientas primus Marpurgo Monasterium missus.</i>	16	<i>Sicambri sub Francis illustres.</i>	71
<i>Philippus Melanchthon contendit honores Academicos iis in gymnasio tribui posse studiosis, quæ auctoritate Summi Pontificis confirmata non fuerint.</i>	24	<i>Sicambri num stirpis excissi sint qui in Diœcesi Paderbornensi sedes habuerunt.</i>	70
<i>Philippus Melanchthon osor Gymnasiorum & Academicarum.</i>	16. 17	<i>Stanislaus Hofsius Cardinalis.</i>	91
<i>Philonis dictum de Athenis.</i>	83	<i>S. Suibertus Boruckuavius fidem Christi prædicat.</i>	74
<i>Poppo Paderbornensis Episcopus ex Præposito Bambergensi.</i>	44	T.	
<i>Primi decem Patres Soc. JESU in universitate Parisiensi graduati fuerunt.</i>	27	<i>Theodorus Furstenbergius è Præposito Paderbornensis Ecclesiæ, ejusdem Episcopus eligitur. 94. Ecclesiæ Paderbornensem are alieno gravatam liberat.</i>	ibid.
R.		<i>Theodorus Furstenbergius Episc. & Princeps Paderbornensis Calendarium Gregorianum in sua Diœcesi primus promulgat.</i>	95
<i>Religio Christiana Paderbornâ manavit in universam Westphaliam.</i>	38	<i>Theodorus Episcopus ac Princeps Paderbornensis colonia literis operam dedit.</i>	91
<i>Romanorum res ad Alifonem gestæ.</i>	64. 65	<i>Theodorus Princeps construit fundatque Collegium Societ. JESU Paderbornæ & insigni bibliothecâ adornat.</i>	120
<i>Romanum Imperium à Pont. Maximo ad Francos est translatum.</i>	80	<i>Theodorus Princeps construit suis impensis Academiam Paderbornensem, eamque fundat.</i>	S 2
<i>Roma Schola Saxonum instituta prope adem S. Petri principem.</i>	41		

I N D E X.

dat.	120	<i>Urwannus Archiepiscopus Bremensis è collegio cathedrali Paderbornensi assumptus.</i>	43
<i>Theodorus Episcopus Vestigalia censusque perpetuos alendis sublimiorum doctrinarum Professoribus è Soc. JESU constituit.</i>	121	<i>M. Vinucius Legatus Tiberii.</i>	63
<i>Theodorus Episcopus instituit Paderborna domum Probationis pro PP. Soc. JESU illudque suâ liberalitate fundat.</i>	121	W.	
<i>Theodorus Furstenbergius malè afflictam, & hæresi inquinatam Diocesim Paderbornensem natus, ab erroribus repurgavit.</i>	93	W <i>Alterus Brabeck Prapostus Paderbornensis.</i>	119
<i>Theodorus Princeps templum S. Joannis Apostoli profanatum, ere suo redimit & PP. Soc. JESU attribuit.</i>	120	<i>Wenemarum Furstenbergium.</i>	88
<i>Theodorus Episcopus & Princeps Paderbornensis civiles motus auctore Liborio Wicheardo Paderborna excitatos componit.</i>	99	<i>Wenemarum Horstium Nob. Westph.</i>	9
<i>Theodori Principis prudens in dissipanda satione Liboriana consilium.</i>	101	<i>Wernerum Rollevincium.</i>	7
<i>Theodorus Episcopus Paderbornensis quàm pacis studiosus, tam in pradones acer, & in defensionem suorum vigilans.</i>	98	<i>Westphalorum indoles docilis atque laudata.</i>	13
<i>Theodorus Princeps pradones Diocesim suam incurstantes profligat caditque.</i>	98	<i>Westphalorum ingenii adjuncta modestia ac moderatio.</i>	12
<i>Theodorus Furstenbergius Episcopus & Princeps Paderbornensis constructor arcis Neuhusana.</i>	81	<i>Westphali aliarum nationum vitiis non corrumpuntur, etsi diutius inter illas versentur.</i>	13
<i>Theodori Episcopi ac Principis Paderborn. Fundatoris Academia, modestia commendata.</i>	86	<i>Westphali naturâ propensi ad literarum studia, & horum amore longinqua loca adveniunt.</i>	10
<i>Theodori Furstenbergii Episcopi & Principis Paderbornensis laudes.</i>	92	<i>Westphali extra patriam muneribus publicis, consiliis Principum, &c. admoventur frequenter.</i>	13
<i>Theodorus Archiepiscopus Dorovernensis Christi fidem propagat.</i>	39	<i>Westphalica ingenia in celebrioribus orbis Academiis floruerunt.</i>	6
<i>Theodorus Archiepiscopus omnium scientiarum promus condus.</i>	ibid.	<i>Westphalorum integritas. 12. Erasmi Rotrod. de Westphalorum ingenii judicium. ib.</i>	
<i>Tiberius Drusi frater Sicambros in deditionem accepit.</i>	63	<i>Westphalia tota merito obstructa Theodoro Principi ob fundatam Paderborna Academiam.</i>	32
<i>Tumultuarii fontis descriptio.</i>	55	<i>Wewelsburgum arx ab Hunnis, vel contra illos constructa. 94. à Friderico Comite Arensbergensi restauratur. ibid. In ditionem dynastarum de Beuren venit. ibid. Exstruitur à Principe Theodoro Furstenbergio formâ triangulari. ibid.</i>	30
V.		<i>Wiclephi depravator Academia Pragensis. 30</i>	
S. <i>Vicelinus Episcopus Aldenlurgensis, Paderborna literis operam navat. ejus Sancti vitæ synopsis, & res præclaræ gesta.</i>	46	<i>Wiclephi fœdum errorem à Concilio Constantiensi damnatum, approbat & resuscitare conatur Ph. Melancthon.</i>	17
<i>S. Vicelinus Apostolus Holfatiorum.</i>	45	<i>Wintfeldt campus non longè ab Horna oppido.</i>	67
		<i>Wirceburgi XII. obsides Saxonum Christiana fidei dogmatibus imbuti.</i>	40
		<i>Wezilo Germanus S. Annonis, Archiepiscopus Magdeburgensis.</i>	45

Erratum.

Pag. 8. lin. 16. pro Spilenbergio. leg. Spiegelbergio.

Timothy Trace.

1871

